Literaturii Universale

Clasici
i

Coperta colecției}
***Vasile* Socoliuc**

Clasici
i

Clasici

E
L
I
Z
I
A
O

Clasici

RZESZKO

Clasici

W
A

N
A
D

Clasici

N
1
E
M
N
E
M

Clasici

Dzieła w

Clasici

y b r a n e ,

Clasici

tom VIII

Clasici

Czytelni

Clasici

ik, 1954

Clasici
i

Warszaw

a

Toate drepturile asupra acestei versiuni **sînt** rezervate Editurii Clasici

UNIVERS.

Clasici
i

Eliza Orzeszkowa

PE MALUR

ILE NIEME

Cantici

NULUI

Clasici
i

Traducere, prefață și note de MARI

Clasici

A
VIRCI
OROV
EANU
Clasici
i

B
Clasici
u

c
Clasici
i
u

r

Clasici
i e

Ş

Clasici
i t

i

Clasici
i ,

Clasici
i 1

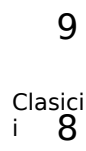
9
Clasici
i 8

6

Clasici
i

E

Clasici

d

i

Clasici
i t

u

Clasici
i r

a

Clasici
i

U

Clasici
i n

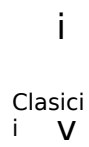

e

Clasici
i r

S

Clasici
i

PREFAŢA

/

Anul 1877, an de graţie pentru romanul polonez, uneşte pe crugul literaturii trei nume de răsunet : Henryk Sienkiewicz cu *Pan Wolodyjowski,* Boleslaw Prus cu *Păpuşa* şi Eliza Orzeszkcwa cu romanul ţărănesc *Pe malurile Niemenului.*

Este momentul de amurg al pozitivismului ■ coborîl spre un zenit întinat de compromisuri, într-o societate vlăguită moral, deziluzionată ţi apatică, cu idealuri amputate.

Soluţia redresării ţării pe cale economică — socotita mai potrivită pentru Polonia după eşecul răscoalei naţionale din 1863 şi reclamată prin credo-ul pozitivist — înşelase ; prin ea nu se dobîndise decît eliberarea scenei pentru ..făcătorii de groşi", eroi ai idealurilor mărunte, care înălţau cultul exacerbat al bunăstării lor materiale la rangul de datorie naţională.

Năzuind spre salvarea unei societăţi cu experienţă de ..apă stătută[44], in care viau „microbii egoismului, ai gîndirii strîmbe şi ai degradării spirituale'[1], marea triadă poloneză Sienkiewicz — Prus — Orzeszkowa caută şi află drumuri deosebitoare în creaţia lor hărăzită a fi „răspuns la probleme contemporane[44]. Pe Sienkiewicz nu-1 mai satisface demersul descripţiei critice, de vreme ce aceasta s-a vădit a nu fi în stare de schimbări fundamentale : se detaşează de orientarea vremii şi se întoarce — recurentă de sorginte romantică — la tematica istorică, selectînd din trecutul evului mediu modele pentru a le servi pilduitor prezentului. Romanele sale cultiva o lume a .,gestei", scriitorul alegindu-şi poetica potrivit nevoii resimţite cu acuitate în patria sa, spre un mit istoric ..al mărimii*[4], cu caracter compensator ,.pentru îmbărbătarea inimilor**.

Boleslaw Prus se orientează spre contemplarea realului, spre descrierea fenomenului social : derulează imagini ale oraşului stratificat, o bogăţie de tipuri umane şi medii sociale : aristocraţi, fabricanţi, negustori, exemplare ale lumpenproletariatului — peq- tru a se poticni în zări lipsite de perspectivă.

Prin conţinutul el noematic, opera Blizel Orzeszkowa este mai

apropiată de creaţia lui Prus. O conştiinţă clară a existenţelor etajate precum „la bazar ţesăturile scumpe, din fir, pînzeturile ieftine şi cele destinate a fi otrepe" şi totodată acele cerinţi lăuntrice ce au dat impuls romanului sienkiewiczean concură la crearea romanului-epopee *Pe malurile Niememilul.* Cu el, Orzeszkowa deschide o fereastră largă spre viaţa satului, spre prospeţimile cîmpiei însorite, spre limpezimile de cristal ale unor suflete frumoase, necorupte şi din această lume îşi alege modelele, oferind însă remedii utopic concepute. Păstrătoare a valorilor morale de netăgăduit este *şlahta* sărăcită spre care se cuvine să în'.indă mină solidară nobilimea „zvirlită din şa“.

Dincolo insă de programe Ideologice, opera scriitoarei poloneze râmine viabilă prin eternul uman închis în ea. Orzeszkowa este o scriitoare vie. Pe *malurile* Niemenului face parte dintre operele care, vorbind despre „ieri" se leagă cu „azi[1]*, au un prezent continuu, rămln contemporane peste timpuri, aduclnd mărturia aceluiaşi suflet omenesc de oricînd şi de pretutindeni. Secretul ne* Perisabilităţii sale este atît marea sensibilitate la fenomenele vieţii exprimate de ea tensionat şi brav cît mai ales maturitatea ochiului care distinge şl selectează lucrurile mari, importante şi înalte, dimpreună cu harul de a le reda viaţă cu vraja cuvîntului frumos.

Eliza Orzeszkowa s-a născut la 25 mai 1841 pe moşia Milkowszczy-zna, aflată în împrejurimile oraşului Grodno (Lituania), ca fiică a unu; nobil de ţară, înstărit. Tatăl scriitoarei, Benedykt Pawlowski, aprins patriot, cîndva ofiţer în armata lui Napoleon, fusese un l»m luminat şi înţelept, educat în cultul tradiţiei iluminismului, al convingerilor voltairiene. A murit de timpuriu, iar mama, femeie frjmoasă şi de lume, se recăsătoreşte curînd, mutîndu-se cu fiicele

— Eliza şi Klementyna — la Grodno. Mulţi ani după aceea, mai ales în situaţii grele, Eliza va plînge pierderea unicului său rea: zim ; însemnările nostalgice, cu invocaţii fierbinţi către sufletul Părintelui iubit ne duc cu gîndul la una dintre eroinele cărţii, 'âduva lui Andrzej Korczyfiski. Se pare că prezenţa mamei, „despotică", iar în lucruri de convenienţă „cea mai despotică[11], obligind-o ia o severă conformitate cu eticheta saloanelor, o făcea

pe copila Eliza să se simtă mereu stingheră şi nesigură, hrănin- du-i dorul după vacanţele petrecute în libertate la ţară. ,

Atmosfera casei era patriotică : „nu exista zi în care cei maturi să nu pronunţe cuvintele Polonia, în Polonia, pentru Polonia* polonezii etc.ᵘ ; un patriotism *şlahtic,* exaltat, demonstrativ, aprig dar pornind din inimi fierbinţi.

Eliza este trimisă să studieze la Varşovia, într-un pension de pe lingă o mînăstire, In 1852 ; aici leagă prietenie cu Maria Konopnicka, o prietenie ce avea să dureze piuă la sfirşitul vieţii, susţinută de o desăvîrşită corespondenţă a gîndirii, a receptivităţii la suferinţa umană, nutrind amîndouă nobile aspiraţii cu privire la soarta ţăranilor. In discuţiile lor — sub inrîurlrea unor profesori cu vederi radicale — cele două prietene Iau hotărîrea de a-1 elibera pe sătenii de pe moşiile lor şl de a-i împroprietări.

După terminarea pensionului, la nici şaisprezece ani împliniţi, mama sa o căsătoreşte, „mariage de ralson", cu Piotr Orzeszko, un bărbat mult mai in vîrstă decît ea şi Eliza se mută la Ludwjnâw, moşia soţului. Crede că a sosit momentul să-şi pună în aplicare proiectul din vremea studiilor, ameliorînd soarta ţăranilor de pe moşie, dar intîmpină riposta drastică a soţului care, sensibil la soarta naţiunii, bun patriot, nu depăşea în problema socială limitele aristocraţiei funciare. Cu un an înainte de răscoală, i se îngăduie totuşi să organizeze la conac o şcoală pentru fiii de ţărani.

Cînd în 1863 răsună clopotul „cel alb al istoriei", Eliza se avîntă bărbăteşte în iureşul evenimentelor ; este martor ocular al multor scene, sprijină pe răsculaţi, ducînd mesaje şi ordine detaşamentelor formate in pădure, îi ascunde de urmăritori, iar pe comandantul detaşamentelor, Romuald Traugutt, îl salvează de poliţia ţaristă ajutîndu-1 să fugă la Varşovia. Aceste evenimente aveau să-şi găsească ecou în ultima sa carte, culegerea de povestiri *Gloria* Victis (IU 10). Odată cu reprimarea mişcării, proprietatea Ludwin6w este cont iscată, iar Piotr Orzeszko, ca participant, este deportat în Siberia. Eliza se întoarce la moşia tatălui, la Milkowszczyzna unde înccarcă să afle un nou rost existenţei sale. Vădise talent scriitoricesc încă de copilă ; la vîrsta de şapte ani, traumatizată de moartea surorii ei Klementyna, scrisese povestirea *Clopotul de înmormintare.* Este convinsă că o operă de creaţie se „sprijină cu o aripă în artă, cu cealaltă în ştiinţă'*, că o cultură temeinică ii potenţează artistului observaţia, intuiţia, forţa ideii şi a cuvîntului ; citeşte aşadar multă literatură polor.ă, franceză, opere istorice dc la Tacit pînă la Guizot, o interesează *Istoria ci-* uiiizafict de Buckle, pe care o comentează în presă, scrieri de economie şi filosofie, şi devine una dintre cele mai culte femei din Polonia, şi nu numai din Polonia. La Miîkowszczyzna, în serile de iarnă, cînd musafirii pregetă să vină, Eliza începe să scrie : reflecţii şi observaţii

despre oamenii din jur, aşa-numitele de ea ^strofe în proză".

O întimplare pe care n-a putut-o evita i-a apăsat conştiinţa întreaga viaţă : vlnzarea moşiei Miîkowszczyzna. Ruinată în urma impozitelor mărite şi a condiţiilor grele de exploatare, Orzeszkowa [e] nevoită, s-o dea pe „mîini străine[11], s-o vîndâ autorităţilor ţariste, întrucît polonezilor de pe meleaguri lituane şi ruseşti li se interzicea cumpărarea de pumînturi. (Aceasta este şi durerea cea fnare a eroinei romanului, Andrzejowa Korczynska — la propunerea fiului de a vinde Osowce). După înstrăinarea moşiei se n^Ută la oraş, la Grodno. unde va râmîne tot restul vieţii.

La întoarcerea soţului din exil, scriitoarea stăruie pentru divorţ, râmînînd singură pînă tîrziu, în toamna vieţii, cînd se căsătoreşte cu un jurist din Grodno. Stanislaw Nahorski, vechi prieten şi sfătuitor. îi este sortită însă singurătatea, căci Nahorski, bolnav, se sfîrşeşte în scurtă vreme.

Cu o copilărie sufocată de atmosfera artificioasă a saloanelor.

agitaţia stearpa a petrecerilor nedorile, Orzeszkowa trăieşte toată viaţa nostalgia acută a libertăţii în mijlocul naturii benefice. ».Cînd am fost lovită de o mare durere în viaţa pînă-ntr-atît încît. Privind codrul de dincolo de Niemen mă gîndeam cu sete cît de bine ar fi să mă afund în el, sa mă culc la rădăcina unui pin şi să nior, dorinţa aceea mi-a stins-o vederea unei curţi ţărăneşti, cîntecele poloneze ce răsunau în cimp, vorba poloneză auzită din gura Plugarului. M-am dus atunci la Bohatyrowiczi. am legat cunoştinţe strînse cu ei şi am scris *Pe malurile Niemenului.* (Cîtă asemănare cu Justyna, protagonista cărţii !). In 1909, penultimul an de viaţă, cedînd curiozităţii de a gusta noul fruct al civilizaţiei, cinematograful, nota : ..în oribila clădire a cinematografului era îngrozitor de multă lume şi zăpuşeală. Ni s-au arătat nişte ima-Sini care se mişcau foarte repede şi caraghios şi cînd însoţitoarele mele rîdeau cu lacrimi distrîndu-se copios, pe mine jn-a cuprins un dor nebun după discul de aur al soarelui, după întinderea paşnică a cîmpiei, după cîntecele ale căror cuvinte gura nu le rosteşte, dar inima le aude“.

In aceasta îşi află izvor poezia ce-i inundă romanul. Munca şi dragostea, dragostea de natură, de oameni, sînt aripile care-i susţin zborul. Creaţia celor patru decenii şi jumătate numără aproape şaizeci de tomuri, romane şi nuvele. înfăţişînd o uriaşă panorama a vieţii colective din Wilno şi Grodno : *în* prorincte (1870), M*arta* (1873), *Pan Graba* (1874), *Melancolicii* (1890) ; din mediul ţărănesc : *Ţăranul* (1889), *Bene nati* (1891) etc. şi din cel evreiesc : Eli MaJeowcr (1875), *Metr Ezojowicz* (1878), *Mirtaîa* (1886).

In anul 1904 se afla printre candidaţii la premiul Nobel.

*
* *

O existentă întreagă îndrăgostită de oameni, de soare şi tle muncă. Orzeszkowa face din cea mai frumoasă carte a sa un imn închinat muncii, naturii, vieţii. Romanul Pe *malurile Niemenului.* scris între aprilie 1886 şi august 1807, venea să încununeze o bogată experienţă scriitoricească, acumulată de-a lungul a douăzeci de- ani de creaţie. Ideea s-a născut în 1885 cînd scriitoarea, la îndemnul prietenilor, a plecat în satul Miniewicze, să se odihnească după emoţiile şi oboseala pricinuite de un mare incendiu în Grodno. Acolo, printre ruinele fumegînde. cu gîtul plin de praf şi ochii plini de lacrimi, alergase de ici-colo pentru a aduce salvare sau mîn- gîiere.

Voia să-şi bucure ochiul cu azurul undelor Niemenului şi în tăcerea cimpurilor să înece amintirile unor situaţii groaznice, trăite nu demult. Dar satul patriarhal nu însemna numai odihnă şi linişte pentru Orzeszkowa care se ocupa cu pasiune de botanică, strîngea plante, alcătuia ierbare. Nu-i erau străine studiile de etnografie, de paremiologie şi lingvistică. îşi nota poveşti, cîntece, proverbe, reţete medicale ; avea de gînd să scrie un studiu ştiinţific despre gubernia Grodzieriski ; a publicat un articol în 1888 în revista „Wisla" : *Oameni* fi *flori de pe malul* Niemenului.

Scriitoarea vizita de obicei casele ţăranilor şi ale ftahtei scă-pătate. se interesa de viaţa lor, le vorbea ca o prietenă apropiată, fără emfază şi gravitate protectorală. A făcut plimbări şi în satul vecin, Bohatyrowicze. care a atras-o prin mormîntul lui Jan şi al Cecyliei ; aici a auzit legenda întemeierii neamului Bohatyrowicz-i-lor şi s-a hotărît s-o lase posterităţii — literă scrisă pdn romanul său. Despre locurile care au inspirat-o nota B. Rydzewski în „Zridla Mocy" (1929) : „Intre pomii şi tufişurile acestea zac cîteva lespezi năpădite de muşchi, iar pe una dintre ele se află inscripţia Jan *Cecylia 1549. Memento mori*. E un mormtnt străvechi şl, la acest mormînt, îl conduce pe călător un bătrîn din Boha-

tyrowiczc care deapănă povestea veche — un mit di» trecut, o străveche („4 şi iată, bătrlnul btihalyrowjcxeaa îţi arată lespede nare de pe malul Niemenului şl aminteşte cu pietate că pe piatra aceea a stat cîndva Orzeszkowa, a ascultat şoaptele Niemenului şi, inspirată de cîntecul lui, a creat o minunată povestire despre semenii de pe meleagul acela."

Primul titlul a fost Mezalianţa, avind ca temă un topos străvechi, o temă încercată şi în romanul *Bene* mati*:* căsătoria unei fete de nobil cu un *şlahtie* sărăcit. Schimbarca titlului anunţă lărgirea cadrului cu probleme proiectate pe un fond mai larg spaţial şi temporal, cadru care avea să cuprindă la modul simbolic problematica răscoală naţionale- din Ianuarie 1863. Scriitoarea îţi propunea un scop bine prccizat, acela de a caracteriza fiohta sărăcită care a avut tn răscoală un rol eu totul deosebit. Romanul începe să fie tipărit mai tafii In revista „Tygodnik Powszechny", la Începutul tui ian. După primele două tunuri intervine un eveniment care va furniza ea material pentru cel de-al treilea volum impresiile proaspete de la nunta slujnicei sale Maryifca Bohatyrewi- _cz6wna. Scriitoarea a condus-o pe mireasă la cununie şi apoi r-a primit pe nuntaşi (toţi din salul Bohatyrowicze) la ea aeasfr, ţt- nindu-i citeva zile. E suficient să citim descrierea nunţii Elzieiei Bohatyrowieaâwna cu Franuâ Ja&nont pentri» a ne da seama cît de mult datorează fiecare dement pictural al scenelor observaţiei şi impresiilor scriitoarei, mărturisite atunci intr-o scrisoare către Meyet: „O adevărată pădure de stejari mi-a umplut casa. O rasă minunată, puternică, nevlăguită (...) inteligentă in simplitatea ei, păstrînd un. ciudat simţ al eleganţei. Uneori ţinuta lor, fizionomia, gesturile pot inspira un pictor"...

Dar ceea ce a putut inrîuri şi decide schimbarea concepţiei operei pare a fi fost tradiţia literară epică polonă, *Pan Tadevsz,* Criticul Stanislaw Brzozowski o numeşte pe Orzeszkowa „sora mai mică a lui Mickiewicz". Desigur, in relaţia genetică considerăm receptorul ca factor activ faţă de elementele de împrumut pe carele reproiectează In structuri nok Apropiind cele două nume nu facem decît să subliniem legătura strimă între noul roman eu-care Orzeszkowa săvirşeşte cotitura în literatură şi marea tradiţie epică mickiewiczeană, cu notele ei realiste. O legătură viu sesizabilă şi- care distanţează Pe malurile NSemetuiiai de ronande anterioare ate scriitoarei. Chiar înprimele pagini, desluşim tonuri mkkie- wiezene în descrierea «impurilor şi pădurilor larg desfăşurate de-» lungul Niemenului albăstrui şi poate in. aceasta iţi află izved avui tithi al operei. Ofzeszkowa datorează maestrului său nu ara&nuite. ci ţăălăuzirea atenţiei creatoare spre unele probleme *de*

compoziţie : nevoia contopirii intr-un mare tablou romanesc a existenţelor mei comunităţi diferenţiate cu viaţa naturii; nevoia prezentării ea- liste a unui conţinut romanesc. Tradiţia mickiewiczeanâ a transcris romanului climatul eposului, nemaiîntâlnit la Orzeszkowa «ici Înainte, nici după el.

Scriitoarea aduce In prim plan omul integrat naturii, legat prin raia de lire de colectivitatea in care a crescut ţi cu care trebuie să împartă „plinea suferinţei" dacă nu se vrea condamiat la dispariţie. Romanul este o zugrăvire pînă la detaliu a citară ansambluri de indivizi, grupaţi în palate, conace» case ţărăneşti. Un peisaj uman diferenţiat : sibariţi şi oameni ai muncii. Faţâia faţă cu nobilimea, al cărei echilibru începe să se clatine ca rezd- tat al gospodăririi superficiale şi totodată al catastrofei palitce din L863, nobilimea mijlocie face eforturi desperate să se mm- ţiaă la un nivel de bună stare : Benedykt Korczynski, Pani /n- drzejowa, Kiriowa. A treia grupare, *şlahta* **sărăcită, deposedată de drepturi nobiliare, duce o existenţă cu statut de ţăran. Sufocită de lipsa de pămînt, ea intră în conflict cu deţinătorii marelui aie- tier al muncii agricole, cu panii de la conac. Ţintind spre armoiie, Orzesdsowa se sUăduie să găsească o ieşire conformă mai degrabă cu tradiţia literară — şi aici trebuie amintit** *Pan* **T***adeusz*— **decît cu dialectica socială.**

Conform unui topos cu bogată recurenţă, transmis din vectea matrice a eposului, dar şi intenţiilor primare din care s-a da- voltat *Pe maiurtle* **Niemenului, intriga se termină prin căsătoria unei fete de moşier, Justyna Orzelska, cu ţăranul harnic, chipş, bărbat întreprinzător, Jan Bohatyrowicz. Justyna îşi asumă :ol de apostol, avînd să împartă lumina cunoştinţelor ei modeste roii sale familii sociale năpăstuite, casa tinerei perechi devenind puietul din care fericirea muncii va radia în jur prin unirea eforturilor colectivităţii pînă atunci dezbinate. O asemenea dezlega-e putea ameninţa cu lunecarca spre idilă —' neconform ii cu liza- aoraia romanului realist. Dîndu-şi seama de dificultate, scriitoaita recurge la o motivaţie artistică aflată în istoria Bohatyrowicz-ibr, al cărei tip exemplarizat devine Jan Bohatyrowicz.**

Istoria neamului Bohaţyrowicz se desfăşoară pe două co<r- donate unite printr-un singur fir : prima este dragostea Impt- tită cu eroismul muncii căreia îi stă mărturie^f&grxninlul lega- dar al lui Jan şi al Cecyliei, iar a doua, dragostea de pa&iSTşî

.H

pamintul strămoşesc! atestata fiind de mormîntul din codru. Cele două monumente funerare sînt totodată mărturii ale unităţii culturii polone şi tocmai această unitate reprezintă pentru Orzeszkowa

elementul care i-a înlesnit dezlegarea fabulei romaneşti.

Romanul este adesea definit astăzi ca istoria unei căutări de valori autentice : in evul mediu ea se numea „quete“ : „La Quete du Graal“, căutarea unei arme miraculoase etc. Justyna întreprinde marea aventură pentru a alia acea valoare absolută şi a da un sens durabil vieţii. Marcată de o deziluzie in copilărie şi de o alta în anii adolescenţei, cu resorturile sufleteşti anulate, ea evadează din lumea a cărei nobleţe se reduce la document. Pe simbolica potecă din cSmp, tainică precum însuşi destinul, apârînd ici, dis- pârind dincolo, istovindu-se în lan şi reînviind, Justyna ajunge în inima vieţii. „Limanul** este dragostea adevărată înflorind pe tulpina încrederii, dragostea care nu umileşte, nu coboară în smîrc, dragostea generoasă, activă, radiind benefic în jur.

Fiecare personaj al cărţii se recomandă după felul cum înţelege şi trăieşte acest sentiment, singurul creator de valori.

Existenţele neantrenate în marele treieriş al dragostei — grăunte risipite — putrezesc izolat, fără să dea rod : lipsit de ea, RO/.yc işi abandonează fiinţa proprie, evadează — evaziune negativă — in morfinomanie ; Emilia şi Teresa trăiesc o lîncedă şi sufocanta pseudo-existenţă ; Zygmunt decade sufleteşte, iar talentul nohrănit cu apa vie a dragostei se usucă.

Legenda acelor îndrăgostiţi, cu obirşii sociale diferite, Jan şi Cecylia, căutînd refugiul dintr-o lume strîmb evoluată, nedreaptă, alterată de egoism, în „codrii pustii“, ..numai sub ochiul tainic al lui Dumnezeu'* semnifică dorul de întoarcere la autenticul existenţei primare : din faţa unei civilizaţii opresive, anulatoare a energiilor spirituale, oamenii fug înapoi spre inocenţele şi limpezimile începuturilor, simt nevoia s-o ia de la capăt, să spele la izvor /gura acumulată. Este o restaurare a sensului adevăratei nobleţi, o mutaţie a ei din sfera documentului în sfera valorilor morale.

Naraţia urmează itinerarul genului romanesc cu situaţiile tipice : căutarea, aventura, verificarea virtuţilor eroului (suferinţa ca treaptă iniţiatică) etc. Orzeszkowa totuşi nu idealizează: ţăranii sint şi mari şi mici la suflet, răi, hrăpăreţi şi lacomi (Fabianh intre ei se dezbat aceleaşi conflicte ca şi la conac ; numai forma diferă. StarzyAska, mama lui Jan, nu are o morală de decalog, Hi abandonează copiii.

Romanul, în întregul său, esle un cult al muncii concepute ca baza a existenţei qpnului în natură, ca modalitate de transfer, a energiei pămîntului în „arterele omeniriiAceastă concepţie asupra muncii este nouă în literatura polonă şi are consecinţe ncaş^ teptate pentru posteritate. De altminteri, şi alte consecinţe neaş- teptate apar după publicarea romanului : în 1901 Orzeszkowa îl anunţă cu satisfacţie pe prietenul ei Fr. Godlewski că „Stasia Kamienska, fiica moşierului de la Miniewicz, s-a căsătorit — luînd-o ca model pe Justyna Orzelska — cu ţăranul Strzalkowski şi că este fericită cu el“.

Laitmotiv susţinător al firului fabulator este cîntecul străvechi despre cei doi îndrăgostiţi despărţiţi în viaţă, dar uniţi în moarte : „Tu mergi pe culme". Cîntecul are funcţia unei axe şi de-a lungul ei se îmbină poezia cu realitatea.

Romanul Orzeszkowei, prin tonul senin, prin dragostea de natură, încrederea în om, este realizat ca un fcafharsis epic. îşi află ecouri în creaţia lui St. 2eromski, autor al operei *Mormîntul* şi *Ecourile pădurii;* o continuă Wl. Reymont cu romanul ţărănesc. M. Dqbrowska i se recunoaşte ucenică şi continuatoare. Astfel, scriitoarea se situează în literatura polona ca o verigă intermediară între cei mai mari scriitori a două generaţii, continuatoare originală a marii tradiţii literare pe care ştie s-o îmbogăţească.

Romanul, cel mai bun din cîte a scris, s-a bucurat şi se bucură de multă preţuire. *„Pe malurile Niemenului* — scrie la apariţia lui criticul Cezary Jellenta — este o conştientă epopee *k* la Homcr, care asigură autoarei nemurirea : acolo este depusa comoara naturii lituaniene şi a sufletului lituanian, a obiceiurilor şi legendelor, idealurilor, credinţelor, ocupaţiilor, concepţiilor, într-un cu- vlnt, la fel ca în legendarul chihlimbar, a fost închisă în el, la un loc sigur, o fiinţă vie, un adevărat microcosm

MARIA VÎRCIOROVEANU

CARTEA ÎNTÎI

Era o zi de vară, zi de sărbătoare. Firea întreagă radia, înflorea, respira miresme, cînta. Căldură şi bucurie revărsau cerul albastru şi soarele de aur ; bucurie şi incin- tare de vis slobozeau cîmpurile înveşmîntate în grîne verzi ; bucurie şi libertate sfîntă vestea cîntul păsărilor şi al gîzelor în văzduhul fierbinte de peste şes şi măguri, în pilcurile de foioase şi conifere.

Într-o parte a zării se înălţau coline mici, umbrite de păduri tinere şi dumbrăvi; în cealaltă, malul abrupt al Niemenului — un

perete nisipos, împlîntat în marea de Verdeaţă a cîmpiei şi despărţit de cerul azuriu prin coroana întunecată a codrului — îmbrăţişa într-un arc imens întinderea largă şi netedă pe care ici. colo creşteau peri sălbatici, pîntecoşi, bătrîne sălcii scălîmbe şi pustnice, plopi statuari. în ziua aceea, în bătaia soarelui, peretele acela nisipos străbătut de un sti*at de marnă arăta ca o jumătate de brăţară de aur încrustată cu rubine.

Era un fundal măreţ pe care puteai desluşi, după contururile profilate vag în depărtare, un

conac întins şi, ceva mai încolo, un şir de conace mărunte. Toate alcătuiau, laolaltă cu malul riului ce se încovoia uşor în semicerc, un şirag de sălaşe omeneşti mai mari ori mai mici, iţindu-şi profilele din grădini. Deasupra hornurilor, în aerul proaspăt şi molcom, suiau drept sau abia învălătucit fuioare de fum ; pe alocuri, lucind în soare, ferestrele păreau seîntei uriaşe ; cîteva acoperişuri noi de paie săgetau cu auriul lor azurul cerului şi verdele pomilor.

Întinderea era învîrstată cu drumeaguri albe, din loc în loc

înspicate cu verdele ierbii crescute arar ; către ele, asemeni pîraielor spre rîuri goneau de pe cîmpuri haturile albăstrii, aşternute cu viorele, galbene de la straiul drăgaicelor, ori trandafirii de la trifoiul sălbatec şi de la florile de lipicioasă. Pe marginile fiecărui drumeag, în tivuri late, albeau, înţesate, romaniţele şi, mai sumeţite decît ele, florile de morcoveancă ; se iveau dintre ierburi nemţişorii de eîmp viorii, păpădia şi piciorul-cocoşului străluceau cu steluţele lor galbene, iar sipica liliachie re-vărsa din corolele-i învoalte dulce mireasmă ; se clătinau în boare

păduri întregi de iarba-cîmpului, gingaşă şi mlădie, iar asprele flori ale pătlaginei, stînd răzvrătite pe lu- jerele lor înalte îşi îndreptăţeau porecla de cazaci". Dincolo de vegetaţia sălbatecă, tăcut, în calmul zilei însorite, se întindeau la nesfîrşit holdele. Secara şi griul aveau încă spicele verzi, dar prevesteau de pe acum recoltă bogată ; mult mai scunde, cu flori rumene, puzderie, se aşterneau cît vedeai cu ochii smocuri de trifoi şi, tot stufos, dar mai mărunt şi delicat, cu verdele atît de blînd că-ţi mingîia privirea, inul tînăr îmbrăca ici şi colo cîteva postaţe, în vreme ce galbenul ţipător al

rapiţei în floare curgea în rîuri vesele, printre lanuri scunde de ovăz şi orz.

Azi, în mijlocul naturii voioase, oamenii erau şi ei voioşi : pe mulţi vremea frumoasă îi scosese de prin case. Pe drum sau inşiruindu-se pe haturi mergeau în grupuri ţărănci cu capetele acoperite de basmale roşii sau galbene care, aşa cum se iţeau deasupra grînelor, păreau convoaie de bujori şi de floarea-soarelui însufleţite. Dinspre ele unduiau şi se revărsau în lanuri şuvoaie de glasuri. Erau uneori dialoguri purtate cu voci stridente, alteori

rîsete cristaline, ori de bas, profunde, uneori plînset de prunci purtaţi la sin în broboade, sau cîntece tărăgănate, ascuţite, ale căror sunete le smulgea, din cele două părţi, ecoul, prelungindu-le : din pădurea tînără, de pe coline şi din codrul cel mare ce despărţea, ca o trîmbă de întuneric, peretele aurit al malului, încins cu brîul lui de purpură, de albăstrimile cerului semănat cu nori argintii. Din frea-mătul acela omenesc ce pulsa în cîmpia plină de rod simţeai că pentru lumea satului sosise clipa cea mai frumoasă

* sărbătorii : întoarcerea dc* la biserică, în voioşie şi pace. tn acea zi a Domnului slobodă şi însorită.

Cînd larma se domoli pe cîmp, departe de grupurile care se mai zăreau ici-colo poposind din loc în loc, apă-rură două femei. Veneau din aceeaşi parte de unde se ifttoarceau şi ceilalţi, dar se abătuseră din drum, opnn-du-se cîteva clipe într-una din dumbrăvile de pe culm?, ceea ce le făcuse să zăbovească ; nu era greu să afli pricina căci una dintre ele ducea un buchet imens de fl~ri de pădure şi, desigur, îi trebuise timp pentru a le cule^c. Cealaltă femeie, in loc de flori, ţinea în mină o năframă neobişnuit de mare care, in timpul mersului greoi şi apăsat, odată cu legănarea braţului ei lung, flutura ca un drapel. Văzindu-le de departe nu puteai desluşi decît că una dintre ele avea în mină un snop de ierburi, iar a doua o pînză albă ; de aproape, însă, îţi atrăgea atenţia înfăţişarea lor ieşită din comun.

Femeia cu năframa era neobişnuit de înaltă. Înălţimea ii era sporită parcă şi mai mult de slăbiciunea trupului, clădit totuşi pe un schelet atît de dezvoltat, încît umerii Urgi ar fi putut părea chiar vînjoşi de n-ar fi fost uşor aduşi, ceea ce trăda oboseală şi o virstă înaintată şi, de n-ar fi fost, iarăşi, omoplaţii ascuţiţi care-i împungeau în Uouă locuri pelerina de modă veche, ce flutura tot timpul. Afară de mantila aceea cu guler de pînză, avea pe ea o ╚Ustă neagră, lungă pînă aproape de glezne, iar în picioarele mari şi plate purta ciorapi groşi şi pantofi înfloraţi. Pe cap avea o pălărie veche de pai cu boruri largi ce-i adumbreau faţa, la prima vedere bătrînă, urîtă şi respingătoare, dar care, privită mai cu luare aminte, putea chiar să-ţi stimească curiozitatea. Era o faţă mică, slabă, rotundă, eu tenul măsliniu, cu fruntea brăzdată de riduri adînci, cu pometii ososi şi obrajii supţi, cu o expresie de amar şi de răutate pe care i-o imprimau ascuţimea nasului şi buzele strînse şi pe care i-o accentuau mai tare ochii neobişnuit de pătrunzători şi vii. Ochii păreau a fi singura bogăţie a acelei sărmane feţe îmbătrînite şi răutăcioase. Poate, cîndva, fuseseră singura ei frumuseţe, ba chiar şi acum, mari, tăciunii, sub sprîncenele negre şi stufoase, o mai înviorau cu strălucirea lor fascinantă; te sfredeleau cw privirea lor

ascuţită, batjocoritoare şi dăinuia în ei o vă-
paie întreţinuta parcă de o sursă lăuntrică neostoită ce se peflecta ciudat pe faţa aceea înnegrită şi boţită de mîna timpului sau a soartei. Mergea cu pas întins, energic, deprins se vede cu graba, iar braţele-i lungi de care atirnau nişte mlini osoase şi arse de soare se legănau pe lingă şolduri înainte şi înapoi, fluturînd năframa albă ca pe un drapel.

Pe femeia cu flori greu te-ai fi hotărît s-o numeşti domnişoară din socictatea înaltă, dar tot atît de greu ti-ar fi fost s-o iei drept o fată de ţărani. Aducea cumva şi cu una şi cu alta. Înaltă, deşi cu mult mai scundă decît înso- ţitoarea ei, era îmbrăcată într-o rochie neagră de lînâ, modestă, dar care, conturînd cu eleganţă silueta-i zveltă şi viguroasă, trăda atît gustul rafinat al unei persoane familiarizate cu jurnalele de modă cit şi mîna unui croitor versat. După ţinuta ei dreaptă şi după delicateţea pielii îţi puteai da seama că avusese parte de-o creştere aleasă, amintindu-ţi de o plantă de seră. In schimb, mişcările şi Resturile erau în dezacord cu întreaga-i fiinţă, dind în vileag o oarecare impulsivitate şi o simplitate rustică cultivata parcă în mod voit. Pe lîngă asta, nu purta nici pălărie, nici mănuşi. Capul încununat de cosita ca abanosul, cu faţa smeadă şi gura cireşie, cu ochii mari, cenuşii, şi-l expunea îndrăzneţ în văpaia soarelui. Umbrela. din pînză ieftină, o ţinea atîrnată de braţ, iar

mîi- nile-i destul de mari şi pîrîite de soare mărturiseau că mult prea rar erau ocrotite de mănuşi. Te izbea înfăţişarea ei, mai cu searrîă felul de a-şi ţine capul sus. descoperit şi de a-şi înălţa sprincenele negre deasupra ochilor cenuşii, ceea ce îi dădea un aer de cutezanţă şi mîndrie. La drept vorbind, domnişoara sau fata aceasta, ce părea să aiba douăzeci şi ceva de ani şi părea întruchiparea unei frumuseţi feminine robuste şi sănătoase, era mîn- dră şi posomorită. Pe faţa ei tînără şi fragedă, dar neliniştită şi gînditoare nu aflai seninătatea pe care o imprimă chipului omenesc fericirea sau resemnarea, ceea ce o lumina acum era însufleţirea absolut fizică pe care fiinţa noastră, încă neabrutizată cu totul de vicisitudinile vieţii, o capătă după o îndelungă şi nesiînjenită cufundare în izvorul de apă vie al naturii.

Mergea repede ca să ţină pasul cu soaţa ei, privind absorbită şi cu drag buchetul de ierburi culeş cu o clipă înainte. Erau în el clopoţei de pădure viorii, garofiţe, flori de lipicioasă parfumate, ferigă tinără, rămurcle de pin încărcate cu conuri abia înmugurite. Ii izbeau faţa cu un val de arome sălbatece şi tari pe care. din cînd in cind, le sorbea cu nesaţ, trăgîndu-le adine In pieptu-i larg şi puternic. Desfătarea pe care o simţea atunci şi dogoarea soarelui în voia căruia îşi lăsa capul descoperit îi îmbujorau pometii smezi ; totodată, gura-i ca cireaşa, deşi aspră şi cu o expresie de blazare, se deschidea intr-un rîs tînăr şi sincer. Rîdea de spusele însoţitoarei sale care. cu tălpile-i mari, păşind tot mai repede şi călcînd îndesat pămîntul, continua cu glas gros, răguşit, întretăiat adesea din pricina respiraţiei anevoioase, povestirea începută in dumbravă.

— Uite, aici, cum îţi spun, în locul ăsta, printre colinele pe care le vezi, proştii ăia de ţărani m-au luat drept ciuma... Nu mă crezi ? Pe cuvînt de cinste că aşa a fost, cum îţi zic. Pe atunci nu erai la Korczyn, erai mică, fiindcă asta s-a întîmplat pe vremea cînd tatăl tău fugise cu franţuzoaica...

Se întrerupse brusc, se opri din mers. tuşi tare de hăui cîmpia, apoi îşi suflă nasul, zgomotos în, năframa pe care o ţinea în mină :

— Uf, că proastă mai sînt !

Domnişoara cea tînără rămase o clipă înmărmurită, apoi zîmbi din nou.

— Fii pe pace, mătuşă ! Nu-ţi face sînge rău ! Cunosc toate astea prea bine, m-am obişnuit cu trecutul... Doar mata, nu din răutate... sînt sigură... Nu te necăji. Ia zi, cum a fost cu ciuma ?

O pornină mai departe, cu pas tot atît de iute ca mai înainte. Cea în vîrslă reluă :

— Să vezi cum a fost. Mă întorceam ca şi acum de la biserică, grăbită, pentru că Emilia era bolnavă şi aveam oaspeţi la masă... Alergam, abia ţinîndu-mi răsuflarea, lu- înd-o de-a dreptul peste cimpul pe atunci pîrloagă, alergam peste ţarina goală... Dintr-un pas călcam cîte o brazdă şi jumătate... Ai fi zis că zbor, nu alta... Aveam pe mine o rochie verde... pe vremea aceea mai purtam rochii colorate... Scosesem pălăria de pai şi, ca să mă răcoresc, îmi făceam vînt cu ea... Uf ! nu mai pot...

I se tăie respiraţia, se opri din nou şi începu să tuşească. Avea o tuse profundă, dogită, cavernoasă. Dar ea nu se sinchisi şi, reluîndu-şi de îndată mersul, povesti :

— Bîntuia pe atunci ciuma ; prin părţile noastre încă nu se abătuse, dar oamenii se temeau c-o să vină... Şi iată, cînd ţăranii care se întorceau de la biserică dădură cu ochii de mine zburind peste cîmpuri numai ce se porniră a se văicări. Unii o luară la sănătoasa şi goneau de parcă-i mina satana din urmă, alţii căzură în genunchi in mijlocul drumului şi începură a se închina şi a bate mătănii, rostind rugăciuni în gura

mare... ,,Ciuma ! răcneau unii, Uitaţi-o cum vine să ne prăpădească „Vai şi amar de noi, se tinguiau alţii, n-avem scăpare. Ciuma ! Sintem pierduţi ! Uitaţi-o cit îi **de** lungă, ajunge cu capul pînă-n bolta cerului, are rochie verde şi vînlură in mîini o lopată de aur !" Lopata ceia, vezi Doamne, era pălăria mea care sclipea în soare... E drept că o turtisem de tot fiindcă, în biserică, de căldură, o scosesem din cap şi, neavînd unde s-o agăţ, o pusesem **pe** bancă şi tot timpul liturghiei şezusem **pe** ea... **Uf** ! nu mai pot...

Din nou simţi că n-are destul aer, tuşi, îşi suflă nasul şi o clipă merse in tăcere.

— Şi ce s-a mai întîmplat după aceea ? se interesă domnişoara cea tînără.

— Ce să se întimple ? Zadarnic economul care se întorcea de la biserică şi ai lui Bohatyrowicz, care mă cunoscuseră cîndva chiar foarte bine, căutară să explice ţăranilor că ceea ce văd nu e ciuma ci domnişoara Korczyri- ska de la Korczyn. verişoara domnului Benedykt Kor- czyriski... Nu le-au dat crezare şi nici pînă în ziua de azi
nu cred……Auzi culo, zic ei. păi unde s-a mai pomenit o muiere ca asta ? Lungană de ajunge pîn-la cer, zboară peste cîmpuri înfăşurată în rochie verde şi bălăngăne în mîini lopata ceea de aur stîrnind duhoare în jur..." Eternă e prostia omenească ! îţi spun Justynko, prostia omului e o piatră mare şi grea. E mai mare decît răutatea. O ştiu, pentru că a fost un timp cînd m-am izbit şi eu, tare de tot, de propria-mi prostie că... Uf ! nu mai pot.

Începu să glflie, pieptul ii horcăi, tu*i din nou ca din butoi. Justyna, afundindu-şi obrajii şi buzele in buchetul de clopoţei, ierigi şi garofiţe, interveni :

— Mătuşă, dar cred că gogomăniile acelea nu ţi-au făcut nici un rău...

Ochii negri ai Martei Korczyriska o ţintiră aspru, tăios.

— Aşa crezi ? bombăni ea nemulţumită. Vechea po-

* **Globus histcricus.**

veste. Nu te crede nimeni pînă n-o păleşte ! Auzi, colo, EU mi-au făcut rău ! Păi sigur, de mîncat nu rn-au mîncât, dar... m-au muşcat. Gîndeşti că e plăcut să te ia cineva drept ciumă ? Nu eram eu pe atunci aşa bătrînă... acum doisprezece ani aveam treizeci şi şase...

— Deci acum ai patruzeci şi opt ? se miră Justyna.

— Da' ce-ai crezut cumva că am şaizeci ? rîse Marta sarcastic. Sigur că arăt ca şi cînd i-aş avea, o ştiu prea bine, La chiar nici pe atunci nu arătam cu mult mai grozav ca acuma. Poate nu ştii şi din ce pricină ? Ai ? Spune 1 ■Ştii de ce ?

— Ştiu, răspunse grav domnişoara.

— Bine că ştii ; poate aşa ai să faci la un fel, ca să nu începi şi tu, curînd, să arăţi ca o ciumă...

Justyna riflică din umeri.

— Dar ce pot eu să fac şi cum pot împiedica asta.

Se cufundară In gînduri şi fără vrere micşorară pasul.

— Ei, dar ne tîrîm ca nişte broaşte-ţestoase, se trezi cea mai in virstă. Hai, mai repede, că Emilia s-o fi tînguind, cu siguranţă, că întîrzii şi iar o apucă migrena oii globusul *.

— Iar Teresa, ii luă vorba domnişoara, dă fuga iute după balsamul de castor, sau după tabletele de bromură, sau după creionul mcntolat, sau după Sinapismele lui Rigoltat...

Începu să rida, dar se opri hrusc şi se posoinorî.

— Mătuşa este nefericită, intr-adevăr, cu boLitul ăsta al ei necontenit.

Marta aprobă cu capul şi scutură din mină.

— A, sigur, biata femeie ! Păi, dacă ar răsfăţa cineva purecii cum îşi răsfaţă ea bolile, s-ar face rit plăvanii de mari, pe cuvint de cinste !

In clipa aceea, în spatele lor se auzi un huruit de trăsură ; eum drumul era îngust, trebuiră sâ se dea la o parte şi să meargă eh iar pe marginea cîmpuhii aşternut cu grîul des.

Le învălui un nor de praf alb, îneeăcios, totuşi putură zări prin el o trăsură elegantă trasă de patru cai frumoşi, eu hamuri strălucitoare şi doi bărbaţi şezind m ea. V ăzură, de asemenea, cum bărbaţii, în clipa cînd le

observară, îşi ridicară pălăriile în semn de salut, iar unu) dintre ei chiar, Bplecîndu-se puţintel în afară, le strigă :

— Sfinte fecioare : Marto şi Justyno, rugaţi-vă pentru noi !

Marta, eu ochii de jăratec, flutură năframa albă către trăsură şi spuse :

— M-am rugat, m-am rugat, să-ţi vie mintea la cap}

Răspunsul pricinui în vehiculul ce se depărta cu repeziciune o explozie de ris, pe un ton care maimuţărea, desigur, vocea groasă şi răguşită a Martei. Pe chipul Justy- nei apăru o umbră de nemulţumire, ba ai fi zis, chiar, de suferinţă.

— Doamne ! şopti. Speram ca omul ăsta să nu vină azi Fa noi ; speram că a să-l invite domnul Rozyc la el la masă...

— Nu-i el aşa prost ! răspunse Marta; Cu siguranţă Rozyc l-a invitat in faetonul lui ; deci dumnealui şi-a ex- pediat mîrţoagele acasă ca să se plimbe ţanţoş in tră- sură străină şi în acelaşi timp să mănînce şi un prînz rtrăin... — două chilipiruri dintr-o dată pentru terchea- bt-refaea ăsta...

.Justyna era vădit neliniştită. Buchetul înmiresmat din braţe n-o mai bucura.

— Sint curioasă, spuse, ce măscări o să mai facă azi 7

Marta ii aruncă o privire pătrunzătoare, apoi zise cu gţis mai scăzut :

— Pentru tâicuţul tău te Ierni, nu-i aşa ? Paiaţa asta firide în fel şi chip de nătăHeţul ăla...

Aici îşi astupă gura suptă cu mîna ei ciolănoasă.

Sabit, pe fruntea şi pe buzele JustyneV trecu un fior şi urna-ii, i se scuturat ă parcă de scîrbă : se grăbi totuşi să răspundă :

— Mie poţi să-mi spui totul, mătuşă, fără teamă. Am înţeles de mult situaţia mea şi a tatei, de mult, de mult... dar nu pot să mă obişnuiesc şi niciodată n-am să mă im- Puc cu ea...

Marta rîse.

— Ştii că-mi place vorbăria asta goală ! Sînt tare curioasă ce-ai să faci ? Trebuie să te împaci pesemne

că altminteri, ce-ţi rămîne ? — doar să te spînzuri, ori să te îneci... Fiecare disperă la început, pentru ca. în cele din Urmă să se împace cu soarta pe care i-a hărăzit-o Dumnezeu, sau. poate, diavolul. Căci eu, una. nu cred că toate destinele omeneşti or fi fost rînduite de Dumnezeu. Am spus-o şi la spovedanie, odată, şi din pricina asta preotul n-a vrut să mă împărtăşească... Totuşi, eu, una. nu cred... îţi spun, fiecare la început disperă, dar pe urmă merge liniştit pe drumul lui, ca berbecul la tăiere... Uf ! nu mai pot!

Tuşi atît de tare. îneît o trecură lacrimile. Înecîndu-se de tuse, privi cu ochii înlăcrimaţi spre însoţitoarea ei.

— Tu, Justynko, eşti tare melancolică. De ce nu faci Şi tu ca alte fete ? Profită de bunăvoinţa unchiului şi a mătuşii, îmbracă-te cînd vor ei să te îmbrace, distrează-te cind ţi se iveşte ocazia, fă ochi dulci băieţilor şi poate, aşa. pui mîna pe vreunul şi te măriţi... hai ? Pe onoarea mea, de ce nu faci aşa ?

Justyna nu răspundea. Mergea cu capul sus şi cu pasul liniştit ca înainte, dar în ochii ei gînditori şi aprinşi luciră lacrimi.

— Pfi ! rîse Marta. da' melancolică mai eşti... şi mîndră ca o prinţesă. De la unchi nu vrei să primeşti nimic, din bruma de venit pe care-1 ai cumperi haine şi pentru tine şi pentru, taică-tău, faci economie pînă şi la pantofi, de umbli uneori desculţă, pălărie n-ai, mănuşi nu porţi...

— O, nu gîndi aşa, mătuşă, se împotrivi Justyna cu înverşunare. Nu vreau să mint, nici să mă prefac. E adevărat că-mi bat capul cum să fac să ne ajungă cei cîţiva groşi măcar pentru îmbrăcămintea mea şi a tatei... Dar nu numai de aceea umblu eu uneori desculţă şi fără pălărie şi nu port lucruri scumpe... nu numai de aceea...

— Atunci de ce mă rog, de ce ? o sfredeli cu ochi seîn- teietori bătrîna domnişoară.

— Pentru că, zise Justyna îmbujorindu-se, de mult mi s-a făcut lehamite de hanţele lor şi de distracţiile şi de poezia şi de dragostea lor... Trăiesc aşa cum trăiesc toţi, căci n-am de unde să iau altă viaţă, dar dacă pot să mă abat cît de cît de la felul lor de a fi. atunci fac aşa cum

mă taie capul şi asta nu trebuie să intereseze pe nimeni.

Marta o privi lung, iscoditor.

— Şi astea toate ţi se trag de la povestea aceea cu Zygmunt Korczynski... nu-i aşa ? Ha ! Ha ! Ai crezut atunci că or să te primească în familie cu braţele deschise... că doar şi aşa le erai rudă... Şi cînd colo. ei... i-au interzis chiar să se şi gîndească la aşa ceva sclifositului ăluia... Ha ! Ha ! Cunosc eu toate astea, le cunosc ! Eternă e pros-
'tia omenească !

Justyna tăcea cu privirea în pămînt.

— la zi, te mai gîndeşti la smiorcăitul ăla ? Inima... îţi mai dă ghes, aşa, uneori ?

— Nu.

După răspunsul sec iţi puteai da seama că domnişoara Justyna nu dorea să vorbească despre acest subiect. Numai că din însufleţirea ce i se citise pe faţă, pîn-ă atunci, nu mai rămase nici urmă. Simţurile ei încetară să mai soarbă din cupa naturii înflorite nectarul sublim al uitării. O nelinişte apăsătoare i se oglindea în ochii cenuşii, luminoşi. niscai amintiri dureroase ori vreun sentiment de silă făcură să-i cadă în jos colţurile gurii de un roşu-ci- reşiu. dîndu-i o expresie de amărăciune şi dezgust. Deodată. pe drum, în spatele celor două femei, duruiră iarăşi nişte roţi, dar făceau alt zgomot decît cele dinainte. Nu mai era huruitul faetonului, surd, semănînd cu un tunet înfundat, ci clămpânitul roţilor unei căruţe obişnuite, însoţit de un scîrţîit uşor. Norul de praf pe care-1 stîrni fu mult mai mic şi se împrăştie numaidecît, iar femeile, privind înapoi, văzură în spate o căruţă lungă, încărcată cu paie, pe care le susţineau, de ambele laturi, nişte loitre de lemn ; era acoperită de la un capăt la altul cu o scoarţă vărgată, în culori vesele, din cele ţesute prin casele ţărăneşti. Căruţa era trasă de o pereche de cai mici, îndesaţi, anul roib cu coama cînepie, iar celălalt murg, cu picioarele albe şi cu o floare sireapâ în frunte. Erau încinşi cu hamuri simple de funie. Chiar dacă roţile acestui ve-

hi cui rustic n-ar fi duruit deloc, iar căluţi core-1 trăgeau ar fi călcat fără pic de zgomot, apropierea lui tot s-ar fi făcut simţită prin zvonul puternic de glasuri ce răzbatea din el. Erau acolo mai multe suflete. Pe paiele acoperite cu scoarţa vărgată, printre vergelele loitrelor, se vedea un grup de femei dintre care numai una era mai în vîrstă : avea pe umeri o broboadă de culoare închisă şi o bonetă mare pe cap ; celelalte însă, ca stratul de flori într-o grădină, îţi înveseleau ochii prin bujorii obrajilor şi prin culorile vii ale straielor. Erau atît de înghesuite îneît şedeau în felurite poziţii şi direcţii : faţă-n faţă, umăr lingă umăr, spate-n spate, strînse ca florile-n buchet.

Unora, în îmbulzeala aceea, le alunecaseră basmalele de pe cap şi le stăteau pe umeri ca nişte capişoane de muselină sau de percal; altora, cosiţele negre sau aurii li se despletiseră pe corsajele albastre ori trandafirii ; şi toate aveau înfipte în păr flori roşii ca sîngele, viorii şi galbene. Căruţa le hurducăia şi trupurile lor voinice se clătinau întruna încoace şi încolo ; se agăţau de loitre cu mîinile lor negricioase, ori se prindeau una de alta de braţe şi.de fuste, rîzînd şi vorbind tare şi toate odată. în această grădiniţă gălăgioasă era atît de strimt îneît vizitiul nu mai avea unde să şadă ; mina caii stînd în picioare, chiar pe marginea căruţei, şi ai fi zis că-şi alesese locul acesta nu atît de nevoie cît din cochetărie, ca să apară într-o lumină cît mai favorabilă tovarăşelor sale de drum. Era un bărbat cam la treizeci de ani, înalt şi nespus de chipeş, de parcă natura mamă cu dragoste şi cu stăruinţă mare l-ar fi crescut la sinul ei. De fapt nimic altceva decît munca trudnică pentru culegerea darurilor ei, pojarniţa verilor şi suflarea sălbatecă din cîmpuri dăduseră trupului acestuia o asemenea armonie şi vigoare, îneît căruţa, care sălta şi se hurduca, nu-i putu clinti nici pentru o clipă liniile suple, statuare. Pielea feţei, arsă de soare, contrasta viu cu mustăţile bălane, stufoase şi cu părul auriu ce se revărsa de sub şapcă pe gulerul scurtei cenuşii tivite cu> verde. Ţinea friul cu uşurinţă in mîinile arămii şi, fără să-şi întoarcă faţa spre femeile pe care le ducea, răspundea vesel la întrebările şi zeflemelile lor, iar uneori, rîsul lui bărbătesc acompania, corul de risete subţirele şi piuite.

Marta şi Justyna ae opriră la marginea dramului, sub o salcie ce-şi scutura florile, ca nişte viermişasi verzui, pe rochiile şi pe capetele Ier. Marta flutură năframa albă spre cei din căruţă şi strigă cu un glas prietenos, neobişnuit la

ea :

— Bună vreme, domnule Bohatyrowicz ! Bună vreme !

Căruţaşul scoase iute şapca, lăsînd să se vadă o frunte netedă şi senină, mai albă decît restul feţei.

— Bună vreme !

— Bună vreme ! strigară în cor copilele.

— Da' de unde ai cules atîtea fetişcane ? strigă din nou bătrîna domnişoară.

— Ca boabele de fragă de pe drum le-am adunat, răspunse chisnovăţ, încetinind mersul cailor fără să oprească. Una dintre fete, se vede cea mai îndrăzneaţă, aplecîn- du-se printre vergelele loitrei începu să vorbească tare, arătîndu-şi dinţii albi, strălucitori :

— Mergeam pe jos, doamnă dragă... dar el ne-a ajuns din urmă şi atunci i-am cerut să ne ia...

— Oho ! i-aţi cerut ! glumi Marta.

— Da cum altfel ! se făloşi fala. Ce, eu n-am dreptul să-i cer, că doar îi sînt verişoară ! Trebuie să mă respecte | E firesc.

în clipa aceea căruţa ajunse în dreptul sălciei sub care se refugiaseră cele două femei ; vizitiul îşi scoase şapca <1 doua oară şi privirea-i lunecă de sus asupra Justynei. Din căutătura fugară puteai desluşi cum în ochii lui albaştri ca peruzelele s-a aprins o scînteiere de fulger. îndată, însă, îşi puse şapca pe cap, întoarse faţa spre drum şi, smucind hăţurile, îndemnă caii să zorească.

Căruţa prinse a se rostogoli grăbit şi Justyna o urmări cu interes. Cu o privire, ştrengară, zîmbind, sări din locul ei şi cu un gest vesel, care unui ochi rafinat i-ar fi putut părea nelalocul lui, aruncă femeilor buchetul de flori şi rămurele. Fetele din căruţă hohotiră, prinseră florile din zbor, unele strigară :

— Mulţumim ! Mulţumim, domnişoară !

Dar căruţaşul nu se uită în urmă şi nici nu vru să atie pricina veseliei stîrnite în căruţă. Se cufundase atît de tare în gînduri, încit îşi plecase capul adînc în piept

Cele două femei porniră iarăşi la drum.

— Jan Bohatyrowicz ăsta s-a făcut un flăcău frumos **şi** de ispravă, zise Marta. îl ştiu de cînd era copil... l-am cunoscut cîndva pe ei, pe toţi... cîndva... bine şi de aproape...

Căzu pe gînduri, vorbind cu glas mai scăzut ca de obicei.

— A fost o vreme, scurtă, cînd Bohatyrowiczii făceau vizite la conac şi stăteau cu noi la masă... chiar tatăl lui Janek ăsta, Jerzy şi unchiul lui, Anzelm Bohatyrowicz, cel despre

care se zice c-ar fi suferind acum de melancolie... Şi ce bărbat mîndru era odată !... Chipeş, curajos, patriot... romanţios... Eram prieteni atît de apropiaţi, noi cei de la conac şi *şlahta* din împrejurimi, îneît, ţin minte, se întîmpla uneori să mă aşez la pian, luam cîteva acorduri, iar Anzelm venea în spatele meu şi începea să cînte : „Rămîi sănătoasă, copilă, patria mă cheamă sub drapel !" Apoi cîntam eu : ,,A foşnit pădurea de stejari, au plecat ostaşii la război..." Se împlinesc, iată, douăzeci şi doi de ani... ba, şi trei... Ce voioşie era în casa noastră, ce viaţă duceam şi eu şi ceilalţi... Acum totu-i altfel... altfel... tristele fără margini...

Vorbea din ce în ce mai rar, clătina din cap, iar ochii ei arzători priveau neclintit în depărtare, intr-un punct pierdut în zări. în clipa aceea, dinspre căruţa ce se depărtase binişor, odată cu duruitul clempănit al roţilor se auzi un glas bărbătesc, limpede şi puternic, cîntînd cît îl ţinea pieptul frînturi dintr-un cîntec vechi :

Tu mergi pe culme, tu mergi pe culme.
Eşti mîndru crin :
Eu jos în vale, eu jos in vale.
Mi-s biet călin.

Justyna. cu ochii larg deschişi şi cu gura surîzătoare, asculta cîntecul c*-şi purta mai departe, peste cîmpuri, unduirea tristă şi răsunătoare :

Tu umbli pe cale, tu umbli pe cale.
Eu printre spini ;
Tu te speli cu apă, tu te speli cu apă.
Eu cu lacrimi...

— Pe onoarea mea ! sări Marta cu basul cel mai profund de care era în stare. Duelul asta îl cîntam eu cu Anzelm !...

Bărbatul înalt din căruţă, ajuns la mare depărtare acum, se auzi încă :

Tu eşti domnişoară, tu eşti domnişoară,
Intr-un vechi conac :
'n dalba mînăstire, n dalba mînăstire,
Eu voi fi monah...

— Ei, asta-i, bombăni Marta, în cîntec e „vei fi“ nu ,.eşti“. De ce cîntă el „eşti“ ? Schimbă cîntece vechi, caraghiosul !

Justyna n-o asculta. O lumină caldă îi licărea în privire.

— Minunată voce ! şopti.

— Nu-i urîtă, încuviinţă Marta. Unii dintre ei au voci frumoase, sînt cîntăreţi din născare... Şi Anzelm, pe oriunde se afla, odată-1 vedeai că se răsucea pe călcîie şi începea să cînte.

De departe, de foarte departe, dinspre căruţa ce gonea pe drum mai răzbătu o strofă :

Dar cînd vom muri, dar cînd vom muri
Lăsa-vom cuvînt;
Ce-n slovă de aur, ce-n slovă de aur,
Ne-o sta pe mormînt ;

Bătrina domnişoară se opri în mijlocul drumului. Şi, aşa deşirată cum era, proţăpită pe tălpile mari în pantofi înfloraţi, ai fi zis că e un stîlp ce ţine în vîrf o pălărie de pai. îşi pironi privirea pe chipul domnişoarei tinere şi, sc vede că niscai amintiri înduioşătoare o tulburară nespus, pentru că pieptul începu să-i hîrîie la fiece respiraţie ; în fine, spuse mai mult strigînd :

— Dar sfîrşitul cîntecului îl ştii ? Sigur că nu-1 ştii » Acuma nimeni... afară de ei... nu-1 mai cîntă...

îşi răstigni braţele in lături şi cu voce groasă, răguşită, declamă :

Şi celui ce vine şi celui cc-o trece,
Cuvîntul i-o zice ;
Pereche unită, pereche unită,
Zace aici sub cruce.

— E, ăsta-i sfîrşîtul ! repetă şi, brusc, se avîntă pe drum cu pas şi mai mare decît înainte, legănind braţele şi mai tare.

Căruţa cu fete se pierdu printre gospodăriile vechi, cu grădini umbroase, ale satului răsfirat ca un şnur lung pe malul înalt, la poalele căruia curgea lin, tăcut, Nieme- nul, oglindind In valuri azurul cerului şi codrul neguros.

II

In curtea mare, acoperită cu gazon, a conacului din Korczyn, chiar în mijloc, creşteau arţari înalţi şi groşi, împresuraţi de tufe de lililac bătut, de salcîmi şi de călini mai scunzi decît ei, însoţiţi de mai scunda iasomie, de aglice şi tufe de trandafiri. In jurul gardurilor vechi, făcute cu multă cheltuială cîndva, plopii, castanii şi teii formau un perete de verdeaţă dincolo de care stăteau pitulate clădirile de bîme ale acareturilor. La încrucişarea celor două alei ce ocoleau gazonul, cu masivele pilcuri de pomi şi tufe crescute in mijlocul lui, se afla o casă tot din bîme. ne văruită, joasă, îmbrăcată cu zorele căţărate pe pereţi, cu un pridvor mare şi cu un şir lung de ferestre. Forma lor iţi amintea stilul gotic. In pridvor, printre oleandri ţinuţi în ciubere erau aşezate banchete de fier, scaune şi măsuţe. Faţă-n faţă cu acareturile se sălta deasupra gardurilor vegetaţia densă a grădinii, bătrîne s-ar zice, judecind după grosimea pomilor de pe alei.

Ceva mai încolo, dintr-o margine a grădinii, se zarea, prin hăţişul de verdeaţă, malul înalt şi auriu al Niemenului seînteind în soare, iir din anume locuri ale curţii puteai vedea chiar rîul lat înconjurind în dreptul acela, într-un arc rotund, codrul întunecos.

Nu era un conac de magnaţi ci unul dintre acele vecii conace de *şldhtici* care odinioară cunoscuseră belşugul â huzurul şi în care fremătase o viaţă gălăgioasă, veselă şi deschisă. Ca să afli ce se petrecea acum trebuia să te interesezi mai de aproape, căci ceea ce ţi se oferea la primi vedere era o mare străduinţă de a păstra totul în ordine <i

neschimbat, aşa cum fusese pe vremuri. O mînă neobosită şi harnică se ocupa necontenit cu proptitul, cu dresul, cu dereticatul. Gardurile se stricaseră de nu ştiu cît* ori pînă acum dar mereu fuseseră reparate, aşa îneît, deş peticite, se-nălţau drepte şi ocroteau cum trebuie curte; şi grădina. Acareturile, îmbătrînite şi ele, aveau proptei» solide şi în multe locuri fusese înnoit acoperişul de stuf, ia; printre perenii de lemn vedeai stîlpi noi de piatră. E drep că bătrîna casă era scundă, şi, pesemne, cu fiecare an s; cufunda mai tare în pămînt, dar aşa, cu acoperişul de şindrilă şi cu ferestrele ei luminoase nu avea deloc aspectu. unei paragini. Nu aflai pe aici niscai flori rare, exotice, dar nu creşteau nici urzici, brusturi, scaieţi sau hrean iar pomii bătrîni, plantaţi pare-se de multă vreme căci aveau coroanele viguroase şi întinse, arătau, ca şi arbuştii, proaspeţi şi nevătămaţi. Acestui conac, căruia veşnic
i se strica şi i se repara cîte ceva şi căruia, de bună seamă, nu i se mai adăugase nici o construcţie, de îndelungă vreme, ci doar i se păstrase în bună rînduialâ casa şi grădina, ordinea, curăţenia şi îngrijirea îi dădeau un aer de bunăstare, ba, puteai spune, chiar de strălucire. Curtea şi grădina aceea largă, vegetaţia care-1 potopea, însăşi vechimea casei celei joase şi poate ciudăţenia ferestrelor ei gotice îi imprimau o notă de gravitate şi trezeau involuntar poezia amintirilor. Fără vrere te gîndeai la fiinţele care sădiseră copacii uriaşi şi trăiseră în casa aceea seculară, te gîndeai la riul timpului care cursese neîndurător peste toate, cînd lin, cînd tumultuos, ducînd cu el desfi- tări omeneşti, deznădejdi, greşeli şi... pulbere.

Interiorul casei dezvăluia aceeaşi bogăţie agonisită de ani şi ani, ocrotită prin străduanie şi printr-o veghe neobosită, pentru ca să nu ajungă ruină şi putregai. In antreul larg, scund şi bine luminat vedeai pe pereţi, înfipte acolo de zeci şi zeci de ani, coarne uriaşe de elani şi de cerbi ; printre ele atîrnau coroniţe uscate. împletite din spice de
grîu şi crenguţe cu boabe roşii de căline şi scoruşe ; faţă în faţă cu uşa **de la** intrare, scări înguste, cindva arătoase, azi însă cu lacul scorojit şi mîncat, duceau spre catul de sus al casei. Din antreu, două uşi date de perete conduceau intr-o parte spre sufrageria largă, iar în cealaltă spre salonul mare cu patru ferestre. Amîndouă camerele erau pline de mobile care, aşa cum se putea deduce după forma şi calitatea lor, fuseseră cumpărate cu mai bine de douăzeci de ani în urmă şi costaseră o groază de bani ; acum trădau intervenţia unei mîini neiscusite, de meseriaş de ţară, care le reparase şi le încleiase, iar materialul scump, cu care trebuie că fuseseră

tapisate cindva, era înlocuit cu o pînză ieftină şi banală. Tapetul de pe pereţi, cîndva frumos şi costisitor, acum însă învechit şi decolorat, mai păstra ici şi colo buchete mici de flori şi arabescuri aurii ; în mare parte era astupat cu copii reuşite după tablouri celebre şi cu cîteva portrete de familie în rame aurite, străvechi, grele şi jupuite. Podelele ceruite luceau ea oglinda, tavanele joase erau albe şi curate, uşile de modă veche, masive, cu clanţe strălucitoare de bronz, covoarele mari şi decolorate ; într-un colţ al salonului un pian as- pectuos, la ferestre grupuri de plante verzi, aranjate cu gust.

Se vedea limpede că de douăzeci de ani nimic nu se clintise de aici, dar nici nu se adusese ceva nou, iar ceea ce timpul murdărea, zdrenţuia şi măcina, cineva curăţa neostoit, cosea, repara. Totul dădea impresia unei munci meticuloase, menite să încetinească, ba poate chiar să curme acţiunea treptată, dar necruţătoare, care preface bogăţia în mizerie.

în odaia de lîngă salonul mare, a cărei fereastră, ca şi cele din salon, dădea spre Niemenul albăstrind dincolo de şirul de arţari bătrîni, se aflau patru fiinţe. încăperea părea a fi camera de lucru a unei femei cu gusturi rafinate. Totul era aici moale, decorativ şi, în pofida a ceea ce se în- lîmpla cu restul casei, totul era aproape nou. Tapetul presărat cu flori de cîmp avea un aspect cam desuet; pe măsuţa de toaletă, acoperită cu muselin alb, străluceau bibelouri de cristal sau de porţelan ; pe etajerele delicate stau rîn- duite cu gust cărţi, coşuleţe cochete şi cutii cu ustensile pentru lucru de mînă. Materialul cu care era tapisată mo-

bila, de un roşu coraliu, dădea impresia, la prima vedete, de somptuozitate.

Atmosfera ce domnea în încăpere nu se potrivea însă cu aceste lucruri gingaşe ; era înăbuşitoare şi îmbîcsită căci parfumul de rezedă se îmbina cu mirosul puternic de medicamente ; întrucît fereastra şi uşa dinspre camerele alăturate erau închise ermetic, odaia îţi sugera o cutie de farmacie lipită cu hîrtie înflorată, exalînd arome şi miros de otrăvuri. In colţ, pe o sofa roşie, stătea tolănită o femeie în rochie de mătase neagră, cu trupul firav, dar avînd în linii şi în mişcări multă graţie si delicateţe. Chipul, cîndva foarte frumos, cu toate că era ofilit şi slăbit, te mai impresiona şi azi prin nespusa-i feminitate, prin ochii mari" negri, care te priveau lung şi cu blîndeţe, şi prin bogăţia părului negru pieptănat cu grijă. Părea de aproape patruzeci de ani. dar nu avea nici un fir de păr alb, şi, cu toate că trupul şi faţa trădau vlăguire şi nevolnicie, gura-i mică era roşie ca sîngele şi fragedă ca de copilă. Mîinile. slabe şi delicate, vădeau atîta îngrijire, îneît unghiile păreau petale de trandafir. Cu o expresie de neputinţă sau de resemnare le încrucişa in poală, sau gesticula cu ele atît de rar, de reţinut şi de domol, de parcă orice mişcare mai energică, a trupului sau a spiritului ar fi speriat-o de moarte.

Era doamna Emilia Korczyriska, de douăzeci şi ceva de ani soţia lui Benedykt Korczynski. proprietarul domeniului Korczyn moştenit de la tată şi de la bunici.

Vizavi de stăpîna casei şedea o femeie care, la o privire mai atentă, vădea multe trăsături comune cu ea, cu toate că la prima vedere nu semănau deloc. Se putea spune că deşi fiecare avea genul ei, oricum, aparţineau aceleiaşi familii de spirite. Ceva mai tînără decît doamna Emilia, fusese mai puţin frumoasă în tinereţe, aşadar acum era cu totul lipsită de farmec.

Tot atît de subţirică şi delicată, de blîndă şi de suferindă, întocmai ca şi cealaltă îşi împreuna mîinile in poală, făcea aceleaşi gesturi, vorbea cu acelaşi glas tînguit şi stins. Numai ca, spre deosebire de prietena ei, purta o rochie ieftină şi fără podoabă, avea încălţări grosolane şi un tulpan subţire de batist, destul de murdar care, aco- perindu-i pe jumătate bărbia, urechile şi o parte din păr, se înnoda în creştet, iţindu-şi capetele mici ale nodului deasupra unei cosiţe imense şi probabil false, căci bătea puternic în roşu. Cu siguranţă o dureau măselele, dar nu prea tare, pentru că din cadrul oval al tulpanului de un aft>- murdar faţa ei mărunţă, rotundă, ofilită, cu ochi albaştri şi buzele uscate, zîmbea nespus de

tandru, aproape mieros. Zîmbea astfel celor doi bărbaţi din dreapta şi din stînga.ei, inturnîndu-se rînd-pe rînd, cînd spre unul, cînd spre celălalt şi mişcîndu-şi gîtul alb ca o lebădă ce se pleacă spre apă, sau ca un guguştiuc care-şi întinde pliscul spre bucăţica de zahăr.

îţi puteai da seama bine că oamenii aceia erau pentru ea ceea ce era apa pentru lebădă, ori zahărul pentru turturea.. li asculta toată numai urechi, sorbindu-le cuvintele cu încîntare, urmărindu-i cu zîmbete galeşe, cu priviri dulcege şi scoţind exclamaţii piţigăiate. Cu toate acestei» nici unul dintre ei nu i se adresa în mod direct, ba nici n-o învrednicea cu privirea. De cum veniră, căutară s-o dispună cu vorbe de duh pe amfitrioana care părea 1-i fel de încîntată de prezenţa lor. Mai bine zis, unul dintre ei îşi dădea mare silinţă s-o distreze iar ea, de asemeni, la el se uita mai des şi cu mai multă simţire, decît- la celălalt. Nu era totuşi un bărbat prea arătos. De talie mijlocie, in virstă, îmbrăcat cu căutare, intr-un costum la modă şi dichisit, cu pieptul cămăşii atît de scrobit incit sta umflat ca o pavăză, Bolesîaw Kirlo era pleşuv şi cu fruntea îngustă ; faţa prelungă, osoasă, cu ochi mici, strălucitori, cu nasul ascuţit şi cu gura suptă, era bărbierită cu atîta sirg încît îi luceau pometii şi bărbia. Chipul acela urît era veşnic luminat de o nespusă voioşie. Rîzînd, cu)chii mici, scînteietori, povestea cum, venind cu domnul Rozvc de la biserică, spre Korczyn, au văzut pe cîmp două graţii, j Rostind apăsat termenul mitologic, strigă zîmbind ?me-j chereşte :

— Graţii, pe cinstea mea vă spun, două graţii... Paj una, ce mai, aş fi dat-o oricui, fiindcă era bătrînă şi rea dar cealaltă... he, he, o adevărată graţie. Uite, să spună *n* domnul Rozyc ! O bomboană '. Talie zvellă. ocheşică, mii nuţele... ei, nu prea frumoase ele, cam pîrlite de soare, pentru că n-avea mănuşi...

— O, aşadar graţia dumneavoastră era fără mănuşi !... exelamă doamna Emilia rîzînd uşor.

— Şi fără pălărie, adăugă Kirlo.

— Fără pălărie ! Cum e posibil să umbli fără pălărie ! repetă chicotind încetişor femeia legată sub bărbie cu tulpanul murdar.

Kirlo rise ; ochii lui mici, sfredelitori seînteiau :

— Să vă spună şi domnul Rozyc, mi-e martor... Nu-i aşa, domnule Teofil ? O bomboană ! Un bibelou ! Nu-i aşa ?

Bărbatul provocat să depună mărturie nu răspunse. Lumina de la fereastră cădea asupra lui în aşa fel, îneît faţa ii rămînea toată în întuneric ; i se vedea numai silueta

bărbătească, înaltă, subţire, îmbrăcată cu eleganţă şi capul cu părul negru, uşor încreţit ; la ochi luceau lentilele pince-nez-ului. Din clipa cînd intrase aici şi schimbase cu amfitrioana primul cuvînt de salut, nu scosese încă nici o vorbă... Ce-i drept, Kirlo vorbea întruna şi aproape de unul singur. Doamna Emilia îl întrebă cu interes... cine erau graţiile întîlnite pe cîmp şi mai ales aceea... fără pălărie şi fără mănuşi ?

— O fi fost cu siguranţă vreo ţărancă... dumneavoastră totdeauna vă place să exageraţi, domnule Boleslaw!

— Intr-adevăr, repetă surîzînd cea de a doua femeie, dumneavoastră întotdeauna exageraţi ! Cum se poate, chiar aşa !...

- Ba deloc ! Vă jur, doamnelor ! nu exagerez cu nimic... se dezvinovăţi, Kirlo, gesticulînd comic. Nu-i vorba despre nici o ţăra'ncă, ci despre o domnişoară... cum am zice, o domnişoară de familie bună, dintr-o casă bună, cu educaţie aleasă...

— Domnişoară de familie bună şi cu educaţie... strigă de data asta cu multă însufleţire amfitrioana, care sâ meargă pe jos, fără pălărie... aşa ceva nu se poate...

— Nu se poate... Dumneavoastră totdeauna vă ţineţi de glume... repetă cealaltă.

— Şi dacă o să vă spun numele ei, ce-o să mai ziceţi ? întrebă musafirul cu ştrengărească îndărătnicie.

— Nu cred, susţinu doamna Emilia.

— Aşa ceva nu se poate ! Cum se poate una ca asta! chicoti, ruşinat, al doilea glăscior de femeie.

— Şi dacă vă spun, se întăritä Kirlo, cu ce-o să mă aleg ? Fără recompensă nu vă spun ! Pe cuvînt ! Ei, vreau să ştiu ce-mi daţi ? Poate mă lasă domnişoara Teresa s-o sărut ? Da ? Ce ziceţi, domnişoară Teresa, da sau nu ? Dacă mă sărutaţi vă spun, dacă nu, nu !

Bărbatul cel distins, ascuns în întuneric, făcu un gest in care puteai citi şi mirare şi dezgust. Amfitrioana, obişnuită pare-se cu poznele musafirului şi găsind în asta o plăcută destindere, rîse uşurel, puţintel în glumă şi cochet. în schimb, nimic nu poate descrie impresia pe care o făcuse propunerea lui Kirlo asupra celei ce avea să-i simtă efectul. In cadrul oval al tulpanului murdar faţa mică şi ofilită căpătă culoarea carminului ; ochii albaştri, nevinovaţi, se tulburară şi căpătară o expresie de spaimă amestecată cu îneîntare. Trupul plăpînd, în corsaj cenuşiu, se trase brusc îndărăt spre speteaza scaunului ; ridică mîinile în semn de apărare şi, răsucindu-se, retră- gindu-se, înroşindu-se, chicotind ca să-şi ascundă zăpăceala şi emoţia, bîigui :

— Serios, domnule Kirlo... ce tot vorbiţi ?... Cum se poate ? dumneavoastră mereu vă place să glumiţi...

Dar el nu se mulţumi numai cu pâlăvrăgitul sau cu gluma, ci trecu la fapte ; întinzînd braţul gata parcă s-o îmbrăţişeze îşi aplecă spre faţa ei obrazul lucios, cu un zîmbet în parte bonom, în parte maliţios.

Fâcîndu-şi scut din mîinile firave şi palide, îndoită toată ca un arc, dar cu o expresie ciudată de îneîntare în ochi, femeia exclamă :

— Ai, ai ai, Doamne, Dumnezeule ! Ce faceţi !

Doamna Emilia, cu o vioiciune neobişnuită la ea, se foi pe sofa strigînd :

— Domnule Boleslaw ! Te *rog,* n-o supăra pe Teresa ! N-o mai necăji ! Azi o dor dinţii.

Kirlo îşi îndreptă spatele.

— Aşa e, rosti cu gravitate, aveţi dreptate ! Guriţa unei femei pe care o dor dinţii nu e jinduită, cu toate că altă dată., tare m-am dat în vînt după ea. Ce să-i faci ?
Văd eu că trebuie să vă potolesc curiozitatea fără nici o răsplată. Asta-i soarta bietului om pe lume ! Nici o mul- ţumire n-are ! Ba nu ! strigă cu disperare comică, întor-

cindu-se către stăpina casei. Daţi-mi voie măcar mînuţa să v-o sărut !

— Bine, bine, răspunse rîzînd doamna Emilia, întinzindu-i mîna, numai spune-ne odată !...

Luîndu-i mîna cu adevărat frumoasă, o aşează în palma lui mare, osoasă, şi o privi avid, cu ochi aprinşi, sfredelitori.

— Adorabilă mină ! Scumpă, micuţă, mititică ! exclamă şi depuse pe ea o sărutare lungă, în care veneraţia şi galanteria se îmbinau cu desfătarea ascunsă a unei plăceri de cu totul alt ordin. O rumeneală uşoară acoperi obrajii traşi ai doamnei Emilia ; îşi retrase mîna, se însufleţi pe dată şi cu o licărire neobişnuită în priviri îi ceru numele gratiilor.

— Era. declamă Kirlo suspinînd şi ţuguindu-şi buzele, era nepoata domnului Benedykt Korczyriski, domnişoara Justyna Orzelska.

Două strigăte subţirele de femei urmară acestei destăinuiri. Se amestecă însă printre ele şi un glas bărbătesc care spuse : Aşadar, domnişoara pe care am întîlnit-o pe cimp locuieşte aici., este ruda dumneavoastră...

Doamna Emilia îşi duse palma la frunte, de parcă ini clipa aceea ar fi apucat-o durerea de cap, dar cu politeţea şi blindeţea de totdeauna, se grăbi să răspundă oaspetelui:

— Da. Justyna este ruda soţului meu, fiica unei verişoare. Tatăl ei, domnul Orzelski, şi-a pierdut averea printr-o intîmplare nefericită şi apoi, curînd, a rămas văduv. De atunci amîndoi locuiesc la noi. Justynka avea paisprezece ani cînd a venit aici, iar la vîrsta aceasta există deja unele deprinderi şi înclinaţii pe care cu greu le mai îndrepţi... E o fată bună, foarte bună, numai că... e cam originală ; de o asemenea originalitate, îneît mă întreb şi eu de unde i se trage... Totdeauna se comportă altfel decit ceilalţi...

Distinsul bărbat, cu pince-rtez-ul lucind în întuneric, spuse. :

— Frumoasă fată.

Şi o clipă după aceea adăugă :

— Este în înfăţişarea ei o anume prospeţime, forţă, simplitate...

— O ! strigă Kirlo, vedeţi, doamnă, ce bine a examinat-o ! Şi unde mai puneţi că numai o dată, şi asta în treacăt, a văzut-o pe bombonica ceea...

Femeia cu faţa oblojită se amestecă în vorbă :

— Justynka are o siluetă splendidă... Totdeauna am invidiat-o pentru siluetă...

Pince-nez-ul cel strălucitor se îndreptă iute spre ea.

— Dumneavoastră vorbiţi ? întrebă musafirul, tărăgănînd puţintel cuvintele.

Se vede că doamna Emilia socotise intervenţia tovarăşei sale nu tocmai la locul ei, findcă i se adresă degrabă:

— Teresa, nu ţi l-am prezentat încă pe noul nostru vecin... Cînd a fost la noi prima dată erai în pat, îmi pare că aveai o migrenă sau te dureau dinţii... Domnul Teofil Rozyc, domnişoara Teresa Plinska, prietena mea, fosta învăţătoare a fiicei mele... Aşadar, abia a doua oară am plăcerea să vă văd în casa noastră ?

— Da, doamnă, răspunse cel întrebat, inclinindu-se cu eleganţă, şi mă felicit că pe meleagurile astea atît de pustii, am găsit o casă ca a dumneavoastră. Domnului Kirlo îi datorez descoperirea...

— Domnul Kirlo este vecinul şi prietenul nostru cel mai bun.

— Eu, doamnă, totdeauna sînt cel mai bun dintre oameni, numai că... nu sînt apreciat.

— în casa noastră, cel puţin, găseşti deplină apreciere...

Kirlo se înclină galant şi cu recunoştinţă :

— Din păcate nu la toţi locatarii acestei case...

— Cum nu ! La toţi ! Cine n-ar ?...

— Domnişoara Marta, de pildă, nu prea are consideraţie pentru mine, se plînse Kirlo cu o jale comică.

— O, Marta !... săraca, e aşa de înăcrită— impulsivă...

— Domnişoara Justyna..:

— O, Justynka ! ea e atît de originală... T- Soţul dumneavoastră...

— Soţul meu ! El e mereu ocupat... nesociabil... Numai la fermă şi la afaceri ii stă gîndul...

Se întrerupse şi se întoarse către Teresa Pliriska ; aceasta tocmai privea, plină de admiraţie, spre pince- nez-ul lucitor al musafirului din întuneric.

— Teresa, dă-mi puţină apă şi o caşetă cu bromură, simt că se apropie o criză.

Teresa se repezi spre măsuţa de toaletă şi într-o clipită îi dădu lucrurile cerute. Doamna Emilia cuprinse delicat şi gingaş cu o mînă paharul de cristal, cu cealaltă caşeta şi. ca şi cum s-ar fi scuzat pentru ceea ce avea să facă, se

adresă noului vecin :

— *Globus histericus...* mă sîcîie foarte tare... mai ales cînd mă emoţionez... cînd mă necăjesc...

Dădu pastila pe gît cu farmecul şi graţia unei dansatoare cu experienţă care ştie să-şi aleagă o poziţie cochetă. Cu toate acestea se vedea că suferinţa nu-i era închipuită ; cu o mînă îşi apăsa pieptul şi gîtul simţind că se sufocă.

— Aerul proaspăt nu v-ar face bine ? o întrebă compătimitor Rozyc. Poate c-ar trebui să deschidem fereastra.

— O, nu, nu ! se împotrivi cu tărie. Mă feresc grozav de vînt, de curent, de soare... Vîntui îmi pricinuieşte ameţeli, curentul îmi provoacă nevralgii, iar soarele migrene... Teresa, dă-mi te rog oţetul aromatic...

Kirlo, aplecat asupra ei, şopti cu simţire :

— Cum vă e acum ? Mai bine ?... Vă mai sufocaţi ?... Nu v-a mai trecut ?

Teresa, dîndu-i oţetul, se aplecă şi ea spre bolnavă :

— Un început de migrenă, nu-i aşa ? Doamne ! Şi pe mine începe să mă doară capul...

Pani Emilia, frecîndu-şi tîmplele cu oţet, şopti încetişor :

— Teresa dragă, Marta nu s-a întors, pînă acum, de la biserică... Sînt îngrijorată pentru masa de prînz... Du-te, vezi dacă au pus tacîmurile. De ce'o fi întîrziind atîta Marta ?... Nici nu ştiu dacă mi-au pregătit supa... simt că nu voi putea mînca nimic altceva azi,.. Ah, Marta asta nu mai viîie odată...

Cu vioiciunea şi graţia unei fetişcane Teresa tocmai ţ dădea fuga spre uşă, cînd aceasta se deschise larg şi în | prag apăru un bărbat înall, spătos, încărunţit, cu mustăţi ţ lungi, cu faţa arsă de soare, cu fruntea brăzdată de riduri 1 şi cu ochii mari, încercănaţi, în care nu puteai citi | nimic altceva decît grijă, frămîntare şi posomorealâ. La 1 salutul domnului Benedykt Korczynski, stăpînul casei, cei l doi musafiri se ridicară repede. Mîna lui mare şi înăsprită I atinse cu răceală mina lui Kirlo şi, ceva mai sincer, deşi > cu aceeaşi indiferenţă, slrînse mîna albă şi catifelată, în- 1 grijită şi îngustă a lui Rozyc. Acum. cînd col din urmă, î salutindu-1 pe stăpînul casei, veni în lumina ferestrei, pu- 1 teai să-i vezi desluşit figura aristocratică, frumoasă, deşi I măcinată de o suferinţă fizică. Era înalt şi foarte subţire, 1 avea capul mic şi frumos şi îşi ondula părul probabil | pentru a-şi ascunde un început de chelie ; faţa lui cu tră- |

sături regulate şi delicate, cu pielea albă şi netedă cum e hîrtia velină, era străbătută cînd şi cînd de un tremur nervos, mai ales fruntea şi sprîncenele. De la prima aruncătură de ochi puteai recunoaşte în el pe omul de lume, blajin, poate din pricina debilităţii fizice, un om cu sistemul nervos bolnav. Cînd se opri lingă bărbatul spătos, puternic şi ars de soare, contrastul dintre ei fu atît de izbitor, incit fiecare părea a se fi născut şi trăit pe o altă planetă.

Un singur lucru îi făcea să semene : amîndoi erau trişti. Korczynski, cu mîna lui mare şi negricioasă trăgîndu-şi în jos mustaţa lungă, se aşeză lingă fereastră, şi uitîndu-se către soţia sa, spuse :

— Copiii n-au venit! Trebuiau să fie aici de o oră.

— O ! şi eu încep să fiu îngrijorată din pricina lor şi ! de aceea simt că mă încearcă migrena, răspunse doamna Emilia ; cu o voce stinsă îi lămuri apoi pe oaşpeţi că-şi aşteaptă fiul, student la un institut de agronomie şi fata care se află la un pension din Varşovia. Vin în vacanţa. Le mai spuse că Witold a dovedit totdeauna pasiune pentru agricultură — îl moştenea, se vede, pe tatăl său — iar pe Leonia a trimis-o la pension fiindcă, dînsa, bolnavă cum era, nu se putea ocupa de educaţia ei, acasă... De fapt e încă un copil, nu a împlinit cincisprezece ani...

Kirlo, cunoscînd toate acestea de multă vreme, se silea să lege o conversaţie cu stăpînul casei. Adoptase faţă de el o amabilitate supusă, străduindu-se pesemene să rupă gheaţa dintre ei, să-i spulbere acel sentiment de desconsiderai dacă nu chiar de repulsie cu care-1 întîmpina mereu. Frecindu-şi mîinile ciolănoase şi zîmbind amabil, începu :

— Preacinstite domn, dumneavoastră trebăluiţi chiar şi în zi de sărbătoare pe lîngă fermă...

— O, da, răspunse Korczynski, trăgîndu-se de mustaţă şi uitîndu-se posomorit în altă parte ; pentru noi nu există sărbătoare, cineva trebuie să vegheze cu străşnicie ca să nu piară de foame vitele şi caii, ori să nu ia foc conacul...

Nu se putea spune că e un răspum chiar nepoliticos, dar îl rostise pe un ton rece şi cam dur

— Cît priveşte însă recolta de anul acesta, continuă Kirlo, este promiţătoare, foarte promiţătoare...

— O, da, răspunse Korczynski, nu ştiu cum o fi prin alte părţi, pentru că de cîteva luni nu m-am urnit de acasă, dar la mine cîmpul este foarte frumos... Dacă va fi cules la timp şi hambarele vor fi pregătite cum se cuvine...

— Miişoare veţi scoate, preacinstite domn, veţi scoate miişoare din Korczynul ăsta minunat, se înflăcără Kirlo revenind la buna lui dispoziţie.

Korczynski îşi înălţă posomorit capul şi cu o expresie dispreţuitoare privi la vecinul care nu-şi mai încăpea în piele de bucurie pentru viitoarele lui „miişoare".

— Dar preţurile ? Soţia dumitale nu ţi-a spus care au fost şi care vor mai fi, încă, preţurile la grîu anul acesta ?

O clipă Kirlo păru descumpănit, dar numaidecît, frecîndu-şi palmele, o întoarse în glumă :

— Martor mi-e Dumnezeu, strigă, soţia mea este o gospodină atît de vajnică, îneît nu-mi dă voie să mă amestec în nimic... în nimic... Mă ţine sub papuc... Dar mie mi-e bine şi aşa ; şi ei la fel... Pentru că, vezi şi dumneata, preacinstite domn, ce-am avea de făcut noi amîndoi în amărîta aia de fermă ? Ori eu, ori ea... Şi fiindcă dumneaei a vrut-o...

Korczynski zîmbi şi-şi mută privirea spre iatacul soţiei sale. De acolo răzbateau mirosuri de oţet de trandafir, de pudră -de orez şi tic parfum âe rezedă. Trăgîndu-şi rtvus- tsţa se Hrtearse spre «a şi ***o*** întrebă :

— Pot să deschid fereastra ? E on aer .groaznic aici.

— O, nu ! se împotrivi moale doamna 'Emilia Ştii, că

nu-mi prieşte.

— Prostii ! mormăi Korczynski. Cum să nu-ţi fie ră» Sa duhoarea asta ?

Femeia suferindă, gingaşă, roşi. Se ruşina iaţă de nou! osspe pentru grosolănia soţului. Îşi plecă ochii, îşi duse mina la piept, apoi la gît şi tăcu.

Şi cu toţii tăcură o clipă. Era limpede că în aerul inVbic-sît al camerei simţeau că se înăbuşă. Stăpîna casei se îft-oovoie pe sofaua ei, din ce in co mai pieritâ.

Kirlo, grijuliu, o imbia cu perne cusute pe etamină, Korczynski îşi înfăşură mustaţa pe degetul gros, *pince*-nez-ul domnului Rozyc lucea în intuncric, urmărind scena curios şi cu o undă de dispreţ. în clipa aceea, de undeva de afară, se auzi plescăit de apă şi chemările unor voci de tas. Korczyftski şi R6±yc se apropiară de fereastră, amîn-doi deodată. Dincolo de perdeaua dantelată de arţari, pe

* Klemenul albăstriu lunecau plutele. Una după alta, sub Peretele întunecos al codrului ce încununa malul abrupt, înaintau aurii in soare, iar plutaşii, în straiele lor albe, fal-nici ca nişte uriaşi ai apelor, mînuiau cîrmele cu mişcări rotunde, despicînd cu ele apa ce plescăia tare sărind ia cascade de perle. Oamenii aceia se adresau unii altora prin strigăte prelungi, de bas, ce se izbeau de codrul um-bros şi stârneau în el ecouri profunde. Pe malul opus, sub &hla deasă, se mişcau oameni, cîte unul, «au în pilcuri, îmbrăcaţi în haine albe ori cenuşii; ici şi colo, jos, chiar Coasupra rîului, se roteau în zbor pescăruşii, ca nişte puncte înaripate ; undeva, o luntre de pescari îşi făcea loc ivinecînd printre plute ; prin arţari ciripeau sticleţii, fluiera o mierlă, se spetea ţipînd cîneparul. Lumea întreagă îe înfăţişa, în vremea aceea minunată, ca un pocal plin cu sur şi azur.

— Frumoasă regiune, spuse dus pe gînduri Rozyc.

Korczynski U arătă plutaşii care trudeau la cîrme :

— Nici oamenii aceia n-au sărbătoare...

Rozyc îşi scoase pince-nez-ul şi-şi duse mina de atlaz spre fruntea boţită, scuturată de un tic nervos :

— Mic mi se pare că pentru ei mereu e sărbătoare. Sînt zdraveni, viguroşi, şi, oricum le-ar fi viaţa, o iubesc, vot să trăiască...

— Poate că aveţi dreptate, răspunse Korczynski, după o scurtă reflecţie. Munca nu este o năpastă pentru ni-meni ; e vorba însă despre condiţia in care lucrează omul şi despre rezultatul muncii sale. Dacă la fiece pas trebuie

să-ţi frămînţi capul gîndindu-te că, orice-ai face e zadarnic... că se alege praful...

Scutură din mînă a lehamite şi tăcu.

Rozyc, cu ochii lui inteligenţi, suferinzi, privi cu luare aminte fruntea brăzdată şi pirlitâ de soare, mustăţile arcuite in jos ale gazdei :

— La ce vă referiţi, anume ?

De sub pleoapele umflate, oclui mari, căprui, ai lui Korczynski cătară spre chipul oaspetelui cu privire adîncă, pătrunzătoare:

— Dumneavoastră ce credeţi ?... începu, dar şovăi sâşi depene mai departe vorba. Il cuprinse o sfiiciune ciudată la un om atît de voinic ca el.

— Ce credeţi ? reluă. în vremurile de azi chiar aceia dintre noi eare nu aruncăm banul pe fereastră şi care tragem ca nişte bivoli, reuşim să... asta, cum să spun... adică...

îşi aţinti întrebător privirea scăpărătoare asupra oaspetelui, muşeîndu-şi vîrful mustăţii. Era limpede că Rozyc nu prea ştia ce să răspundă. La subiectul atins de Korczyriski cugetase prea puţin ; şi poate că nici nu-1 prea interesa.

— Cine poate să prevadă ? Timpurile sînt grele. Eu, de fapt, nu prea cunosc locurile acestea... sînt proaspăt venit...

— Nu e vorba despre nişte locuri anume, reluă cu însufleţire Korczynski ; în privinţa asta toate locurile sînt la fel prin părţile noastre. Spuneţi-mi cum stau lucrurile acolo, unde aţi locuit pînă acum...

Rozyc, cu zîmbetul lui nepăsător, deşi fruntea şi sprinceana u tremurau destul de tare, răspunse :

— Personal constitui un exemplu trist... Moşiile mele de acolo sînt pierdute pentru mine...

— Ştiu, ştiu, dar asta-i altceva ! strigă Korczynski. Dumneavoastră vă trageţi dintr-un neam de mari boieri...

Ei, dar asta... adică.... Aş vrea să aflu despre cetăţenii ca itine, de pildă, care stau pe cîteva sute de deseatine. pe o rr.ie... sau ceva mai mult...

Omul de lume avea răspuns pentru orice întrebare, începu, aşadar, să vorbească despre starea financiară şi etonomică a boiernaşilor de ţară aşezaţi pe malul Sluczei, dur dacă relata exact sau nu, dacă spunea adevărul sau neadevărul, despre asta nu se sinchisea. N-o făcea cu prea itult elan. socotind poate că nu merita osteneala. Dar vorbea curgător, într-o polonă aleasă, folosind expresii franţuzeşti şi. din cînd în cînd, abil şi cu discreţie, stăvilindu-şi ua căscat nervos.

Departe de fereastră, într-un ungher mai puţin luminos al camerei, se purta o altă discuţie, cu voce scăzută. Kirlo, aplecat spre stăpîna casei îi spunea ceva cu jumătate de glas ; mai întîi cu o expresie de compătimire, apoi însă cu o mină atît de jovială şi de comică, incit pe buzele de coral ale bolnavei reveni treptat zîmbetul. Cu priviri pline de recunoştinţă i se adresă vecinului :

—Dumneata te străduieşti totdeauna să-mi uşurezi suferinţa şi să mă înveseleşti... O, dacă nu te-aş mai avea n.ci pe dumneata..

—Şi de ce să nu mă mai aveţi ? se burzului Kirlo. Cind de atîţia ani...

St uită cu coada ochiului la stăpînul casei, foarte prins ir. clipa aceea în discuţia cu Rozyc. Apoi ochişorii lui cenuşii, strălucitori se înfipseră în obrazul delicat al doamnei Emilia, iar mîna-i osoasă se strecură încet spre mîna el, semănînd cu un crin, aşa cum se odihnea ea pe sulul de mătase.

— Sărmana ! şopti. Trebuie să găsesc eu ceva astăzi are să vă înveselească.

Dincolo de fereastră, pe Niemenul albastru, cîrme grele loveau apa stîrnind şopotul cascadelor perlate , foşnetul viatului, adiind prin arţari, se unea cu fîlfîitul aripilor de piseri. Pe malul opus, în sihla umbroasă, sătenii adunau fragi sau ierburi de leac, fiindcă din adîncul ei răzbateau

chemări :

— La, la, la, ri, ooo !

In acelaşi timp, din lăuntrul casei, dar mai din adînc, parcă, de deasupra plafonului, se auzea, slab, un cintec de vioară. Cînd şi cînd îţi puteai da seama că în camera de sus cineva cînta cu multă precizie şi măiestrie o compoziţie muzicală lungă şi grea.

Lui Kirlo tonurile complicate, executate cu virtuozitate îi sugerară, parcă, subit, ceva. Zîmbi poznaş şi se plesni cu palma peste frunte, apoi o zbughi pe uşa ce dădea spre salon şi o închise bine în urma lui.

In sufragerie, în jurul unei mese lungi, trebăluia greoi, dar voiniceşte, Marta, abia sosită din preumblarea ei Îndepărta tă. Pălăria-i mare de pai zăcea pe un scaun, iar capul încununat de cosiţa subţire, prinsă la ceafă cu un pieptene mare, şi-l tot apleca cu zel asupra farfuriilor şi tacîmurilor, verificînd curăţenia şi ordinea lor. Puse salata şi compoturile, aduse sticla cu vin, alergă încolo şi încoace, deschise cu zornăit de chei sertarele bufetului ; aşezînd, mutînd de colo-colo, cu grijă, ca totul să arate cît mai estetic, tropăia pe podea cu pantofii ei brodaţi cu trandafiri roşii. La această îndeletnicire casnică o ajuta un singur fecior de casă, îmbrăcat cuviincios, energic, dar care, fiind încă prea tînăr, nu făcea altceva decît să-i execute orbeşte ordinele. Azi Marta mersese patru verste dus şi întors, nu se odihnise nici o clipă, dar înfăţişarea ei nu trăda nici urmă de oboseală. Tuşea, îşi dregea glasul, boscorodea şi-l mîna încolo şi încoace pe micul valet ; cu tot mersul ei greoi şi cu toată pedanteria cu care săvîr- şea fiece lucru se mişca atît de iute, înelt, în mai puţin de un sfert de ceas, masa era pusă pentru zece persoane şi mîncarea pregătită. Feciorul tocmai tăia pîinea, iar Marta o punea în şerveţele, cînd dădu buzna în sufragerie Teresa Plihska ; bătu din palme, cu o explozie de bucurie :

— A, sînteţi aici, domnişoară Marta ! Şi totu-i gata pentru dejun ! Ce bine ! Doamna Emilia era tare nelinişti tă.

— Şi fără rost ! se oţărî bătrîna domnişoară. Să-şi vadă de treburile ei şi de sănătatea ei : cît priveşte gospodăria, s-o lase-n seama mea.

— **Ei, nu-i nimic, şopti Teresa, aşa e ea, veşnic se frămînlâ pentru toate. A apucat-o iar globusul... şi migrena...**

— Normal ! Dar căscatul n-a apucat-o încă ?...

— încă nu, slavă Domnului * răspunse cu mare seriozitate şi chiar cu sinceră recunoştinţă faţă de Cer, prietena doamnei Emilia.

— Dar Benedykt e acasă ?

— Acasă, acolo, cu musafirii şi cu aoţia. Iar şi-a făcut singe rău că dumneata şi Justynka v-aţi dus pe jos la biserică. A spus că In zilele de sărbătoare puteţi folosi raii-

— Lasă-i să mai răsufle şi ei; dacă-s odihniţi fac treabă mai bună... Veşnica prostie omenească ! Ce sintem noi, prinţese, să nu putem merge pe jos ? Uf ! Nu mai pot!

O Întrerupse o criză de tuse dar, căutlnd să se abţină din răsputeri, izbuti s-o potolească repede. Subit, o fulgeră un. gînd. îşi plesni palmele zgomotos şi sări la fereastră.

— Dar copiii nu sînt! Uite că nu sînt!

bstre timp, Teresa numărase tacîmurile de pe masă.

— î'entxu zece persoane, ia te uită, ai pus masa pentru sece persoane! exclamă, piţqţăindu-se. Mai avem şi alţi musafiri azi ? căci noi, ai casei, «Intern şase, plus cei doi domni — deci opt... iar pe masă sînt zece... mai vine cineva ?

— Doi candidaţi la mîna ta ! strigă mîmoasă şi ironică Marta. Ce, puţin timp ai stat să-i aştepţi ? Ei, bine, azi o să ai trei deodată. Domnul Râiyc e prezent, or să mai sosească încă doi...

începu să rîdă atît de tare, îneît, în ochii ei batjocoritori şi aprigi, sticliră lacrimi. Teresa, îmbujorîndu-se, o privi cu bunătate.

—Nu mai spune... ! Domnul Rozyc... cum ar putea el... un boier atît de mare... deşi, într-adevăr, s-a uitat la mine cam... Ei ! dar aşa sînt toţi... bărbaţii ăştia... Hai, serios, spune, cine mai vine ?... Drăguţa mea, te rog spune-mi cine vine ?

Şi cu braţele ei subţiri, într-o alintare copilărească, încercă să îmbrăţişeze trupul mare cu gîtul subţire şi gălr bej it al Martei. Dar aceasta se smuci cu violenţă.

— Dar capiii *ţ* strigă. Doară Witold şi Leonia trebuiau să fie aici de o oră... Măcar la masa de prînz să sosească...

— E adevărat, şopti Teresa vădit dezamăgită. Am uitat..

— A uitat, a uitat... bombăni Marta mînioasă, ducîn- duse spre bufet. Poate şi mama lor o fi uitat... a uitat de

copii... Ce au ei în cap ? Romanele de dragoste şi spiţeria... Veşnica prostie !... Şi copiii nu sînt 1 Nu sînt şi gata O, Doamne, Dumnezeule | Numai de nu s-ar fi întimplat vreun accident... că şi cu trenurile astea, la orice te poţi aştepta...

Din nou se opri în faţa ferestrei, îşi scutură capul cu pieptănul mare înfipt in 'păr şi legătura de chei îi zornăi în mîini.

în aceeaşi clipă, dincolo de uşile închise ale sufrageriei, se auziră paşi ce coborau în fugâ scările, apoi un fel de zbatere ca şi cum se lupta cineva, două voci bărbăteşti dintre care una părea că insistă, iar a doua că se împotriveşte... o strună zbîrnîi de citeva ori, în sfirşit, departe, in fundul casei răsună in hohote rîsul lui Kirlo... Marta, care cerceta "din ochi drumul atît cit se putea vedea dincolo de poarta larg deschisă a conacului, nu dădu nici o atenţie larmei, dar Teresa se năpusti spre uşă şi, după ce o deschise, îşi vîrî mai întîi capul, îmboldită de curiozitate, apei, scoţînd un chicotit subţirel şi fericit, cu pasul mărunt ca de copil traversă în fugă antreul şi salonul. în fundul salonului, uşa de la camera doamnei Emilia se deschise bufnit şi în ea îşi făcu apariţia Kirlo, rîzînd şi tirînd după el o făptură cu înfăţişare de-a dreptul caraghioasă.

Era un bătrînel de statură mijlocie, voinic, cu un pin- tcc bine rotunjit, cu capul ca o minge, cu părul coliliu, cu faţa tot rotundă, plinuţă şi rumenă. în mijlocul feţei aceleia puhave buzele roşii zîmbeau cu o blindeţe descumpănită, iar ochii albaştri ca peruzelele priveau cu sfiiciune şi stînjeneală. Zăpăceala şi sfiiciunea lui trebuie că-şi aveau pricina în îmbrăcămintea foarte sumară, care se compunea dintr-un halat de casă, înflorat. Ţinîndu-şi cu o mînâ arcuşul şi poalele halatului ca să nu se desfacă, cu cealaltă, bătrînul blajin, cu părul coliliu, îşi strîngea vioara la piept. Totodată, apărindi^se d%iftfţa-năpăstuitoare care-1 trăgea înainte, se opintea mereu, încercînd să se retragă şi să-şi elibereze braţul din mîna lui Kirlo.

— Lasă-mă. domnule... spuse şoptit, iar apoi cu glas tare : Cum se poate ? Faţă de doamne... in halat de casă...

Dar Kirlo îl-trase în cameră şi, întorcîndu-se spre Rozyc, începu să peroreze :

— Am onoarea să vă prezint pe cel mai mare muzician din regiune... pardon ! din Lituania... sau poate chiar din Europa... Doamnele îi vor scuza ţinuta neglijentă dat fiind

că au de-a face cu un artist. De cînd s-a născut şi pînă în ziua de azi l-a preocupat numai muzica. Averea şi-a pierdut-o... în schimb cintă... cintă...

— Lasă-mă, domnule... faţă de doamne... de un om necunoscut... îşi tot cerea scuze bătrînul zbătîndu-se şi încercînd din nou să se smulgă, dar eforturile sale îl făceau şi mai caraghios.

Omul necunoscut, adică Rozyc, privi cu mirare scena şi nu numai că nu rîse, dar buzele lui delicate- se strim- bară a dezgust. Korczynski, deprins cu măscările şi cu umorul lui Kirlo. privea pe fereastră arţarii şi rîul, iar cucoanele. Emilia şi Teresa. rîdeau : prima discret şi cu oarecare stinjeneală, a doua mai tare. desfătîndu-se. Kirto, încurajat de succesul lui faţă de doamne şi neluîndu-i în seamă pe bărbaţii prezenţi, peroră mai departe, maimu- ţărindu-se în tot chipul :

— Mă duc sus să-i fac o vizită iubitului nostru maestru... şi-l găsesc cîntînd ! Bine, îmi zic, să vină să cînte şi pentru noi... Nu vrea. că nu-i îmbrăcat... Ce-are a face ! Cu atît mai bine !... artiştii, nu-i aşa. domnule, totdeauna sînt neimbrăcaţi şi nespălaţi...

Atunci, din spatele bătrinului care se zbătea şi, se vedea limpede cît e de chinuit, înainta o femeie tînără, în- tr-o rochie neagră conturîndu-i cu distincţie trupul zvelt, bine făcut. Avea ţinuta maiestuoasă, iar capul încununat de o cosiţă neagră şi-l ţinea drept, cu bărbia înălţată. Pe chipu-i cutezător ochii cenuşii păreau acum negri. îi pironi pe obrazul lui Kirlo cu fulgere de mînie şi, neprivind la nimeni dintre cei de faţă, se duse drept spre uşa deschisă a salonului, strigînd apăsat :

— Mars ! Mars !

La această chemare apăru în prag un cîine de vînătoare, preferatul stăpînului, un ogar mare, negru. Femeia îl arătă lui Kirlo cu un gest scurt.

— Iată-1 pe Mars ! spuse. Ştie foarte bine să stea sluj, să facă ,.apoit“ şi să sară peste băţ. L-am chemat ca să aveţi cu ce vă distra !

Glasul îi tremura puţin, buzele-i erau palide şi ochii-i scăpărau. Cu răbdare şi cu blîndeţe cuprinse apoi braţul bătrînului.

— Hai. tată !

Şi cum, în ţinuta ei dreaptă, cu capul sus şi cu profilul

palid, dai- netulburat îl conducea aşa prin salonul mare pe moşneagul cu păr coliliu, adus de spate, strîngînd la piept vioara, gîndul te ducea la Antigona...

— Splendidă !... murmură Rozyc urmărind-o cu privirea prin pince-nez-ul său.

Kirlo nu-şi pierdu cumpătul nici o clipă şi. rîzînd din nou, şopti ceva la urechea Teresei care se îmbujora, iar faţa ei bucălată, oblojită cu tulpanul, se lumină de zîmbetul cel mai tandru. Korczynski îşi înfăşură pe deget mustaţa şi rosti, de cîteva ori, mai mult pentru sine decît pentru alţii :

— Nu-s copiii !.Curios lucru ! Nu-s copiii !

Rozyc n-o putu lăsa mult timp singură pe stăpîna casei. O întrebă compătimitQr dacă suferă serios de nervi şi, obţinind un răspuns afirmativ, cu şi mai vie simpatie începu să-i vorbească despre predispoziţia generală pentru bolile de nervi şi despre dificultatea de, a afla leacul radical.

— în ce mă priveşte, grăi, cunosc numai paliativul care duce sigur la moarte prematură, dar care, pentru o clipă măcar, îţi satisface nevoia de impresii plăcute şi-ţi oferă uitarea... a toate...

Doamna Emilia îşi împreună mîinile ca pentru rugăciune.

— Ooo ! Care-i acesta ?

— Morfina, şopti musafirul cu zîmbetul lui nepăsător.

Femeia dădu din mînă cu dezgust.

— Nu, răspunse domol, mie mi se pare că singuiul leac tămăduitor ar £i îndeplinirea cerinţelor superioare ale fiinţei noastre, ale inimii... ale imaginaţiei... ale guşterilor nobile... Dar cine e atît de norocos, incit să-şi poată realiza toate visurile, pentru ca disonanţele vieţii să nu-i otrăvească sufletul şi trupul ?...

— Există oameni care-şi împlinesc toate visurile şi care din prea multă fericire devin... nefericiţi... răspunse oaspetele cu o ironie abia simţită.

Din nou se deschise bufnind uşa salonului şi într-o cUpită se ivi silueta mare a Martei.

— Vin copiii ! Vin copiii ! strigă cu vocea ei răguşită şi se năpusti, ca viforul, in vestibul.

Celor de faţă le mai răsuna încă in urechi glasul ei vi-Uttnd de o mare bueurie, iar in faţa ochilor mai stăruia

imaginea mantilei fluturinde şi a trandafirilor roşii de pe pantofi. Korczynski, smuls parcă din. sca^un de suflul unei explozii, străbătu din doi paşi odaia şi dispăru. Doamna Emilia se ridică molatec de pe so£a_

— Teresa, draga mea... dă-mi pardesiul, mănuşile şi lulpanul !...

Teresa, cu mişcări sprintene, îi dădu lucrurile cerule şi o ajută să le îmbrace. Apoi şi ea se înfăşură într-un şal călduros, iţi trase pe mîini nişte mănuşi cam ponosite iar pe cap îşi înnodă o basma de lină. Doamna Emilia făcu-ciţiva paşi.

— Azi mă simt atît de slăbită, se tîngui ea cu glas stins, incit nu ştiu... dacă voi fi în stare să le ies în întîmpmare.

Se sprijini cu mîinile de masă şi aproape că i se auzeau bătăile grăbite ale inimii. Nu se prefăcea : era sleită de puteri Kirlo se grăbi să-i ofere braţul. Sprijinită de ei merse prin salon clătinindu-se ca o trestie şi tîrînd după sine, cu un fîşîit, mătasea de pe masă.

Curind în pridvor se formă un mic grup în fruntea căruia sta Korczynski, atît de schimbat, aproape de nerecu-' noscut ; în ochii-i luminoşi — nici urmă din mohoreala de mai-nainte ; cutele de pe frunte aproape dispăruseră şi un zîmbet de bucurie stăruia sub mustaţa lungă, arcuit ă ia jos. Pe obrajii căzuţi ai Martei, oprită chiar în spatele fui, răsâriră bujori rotunzi, ochii ei, privind şleau! îr mij-

tocul căruia se vedea gonin-i spre pnssţă «n punct negru, îşi stinseră văpaia şi se umeziră. Cu buzele uscate şi sarizătoare şopti încetişor :

— îngwaşii ’ Motăneii ’. Gîndăoeii mei !

Oricine ar fi ghicit că cei aşteptaţi se vor arunca mai întîi in braţele acestor două fiinţe, tn fundul pridvorului, chiar lingă uşa de la intrare, Teresa instala cu ajutorul lui fvir'o un fotoliu adus din salon în care se lăsă de îndată, fără vlagă, doamna Emilia. Şopti Teresei :

— \‘ reo două picături de valeriană, draga mea™. ‘

Apoi lui Kirlo :

— lntoarce-t< lingă domnul Rozyc. Nu se cade să fie lăsat singur...

După cîteva minute, în faţa scărilor trase o trăsură cu patru tai, din care săriră doi tineri : un băieţandru subţirel şi blînd şi o fetişcană suplă şi mlădie. Se iscă o explozie de sărutări şi întrebări ; glasurile se învălmăşeau. Se auzea hăuitul Martei, rîsul fetişcanei, vorba repezită a tînărului, hohotele de plîns ale doamnei Emilia, strigătele piuite ale Teresei care chema slugile în ajutor s-o duca pe doamna ;n cameră.

Rozyc şi Kirlo priveau scena distraţi, de fa una din ferestrele casei, li interesa prea puţin. Deodată Rozyc, întorcîndu-şi faţa dinspre geam, întrebă :

------Cine e domnişoara asta Orzelska ?

Kirlo pufni în rîs.

— Oho ! Ai pus ochii pe ea, nu ? Nu-i rea ce-i drept, dar mie nu mi-e simpatică... e rece... aspră... prea originală...

Ridică din umeri şi-şi ţuguie buzele.

— Gusturi şi gusturi, răspunse flegmatic tînărul domn şi începu, cu o pilă mică, să-şi lustruiască, aparent preocupat, .unghiile frumoase.

— E săracâ ? Fără zestre ? întrebă după o clipă.

— Are o rentă de cinci mii la domnul Benedykt. Ce zestre poate fi asta... n-are nici o zestre... dar e mîndră ca o prinţesă şi rea ca o viespe.

— Am observat asta, acum o clipă..;

Un zîmbet ironic flutură pe buzele-i subţiri.

r— Are temperament fata.... adăugă.

Kirlo, cu ochişorii lui strălucitori şi sfredelitori, îl privi cu atenţie.

— Ei, domnule, nu te aprinde aşa de iute ! îi strigă vădit

nemulţumit. Temperament ! Auzi ! Temperament ! A fost, dar s-a dus...

Sprîncenele subţiri şi negre ale tînărului domn trernurară şi mai tare ca de obicei, iar tremurul trecu spre frunte şi străbătu pielea capului, sub părul încreţit, ondulat şi rărit. Totuşi întrebă, cu o indiferenţă desăvirşită, ba chiar pe un ton glumeţ :

— Dar ce-a fost cu ea ?

Lui Kirlo îi reveni buna dispoziţie.

— Ţi-1 aminteşti pe Zygmunt Korczynski. pe pictorul acela pe care l-am întîlnit la familia Darzecki ?

— Mi-1 amintesc, e un individ foarte cumsecade şi. pare-se, are talent... Are şi o soţie foarte frumoasă, micuţă, blondă... Ce-i cu asta ?

— Ei... el şi domnişoara Justyna... '

— Amor ?

— Şi încă cum ! izbucni Kirlo.

— Cu un om însurat ?

— Da’ de unde ! Din copilărie... cum se întîmplă între veri...

— A ! Şi atunci... de ce ?...

— De ce nu s-au luat ? Nici vorbă nu putea fi despre aşa ceva... Familia... şi chiar el...

Nu putură continua ; cei din pridvor trecură în antreu ji urmau să intre de îndată în salon.

în acest timp. pe scările lăcuite cîndva şi fastuoase, azi doar curate şi bine întreţinute, Justyna îl conducea pe tatăl ei în partea de sus a casei unde, în mijlocul unui pod larg, era amenajat un coridor îngust cu două camere faţă-n faţă. Una era locuită de Jgnacy Orzelski şi tot în ea erau găzduiţi musafirii rămaşi uneori aici peste noapte. Justyna lăsă braţul tatălui şi, luîndu-i vioara din mîini, cu gesturi calme o aşează în cutia ei de.pe masă. Apoi i se adresă pe un ton aspru :

— De ce, tată, îi permiţi mereu omului ăstuia să se distreze pe seama ta... Se întrerupse, cu un gest de lehamite : îmi bat gura de pomană. Te-am rugat de atîtea ori... ţi-am explicat... Nimic n-ajută... şi nici n-o să ajute !...

Luă carafa din colţul camerei şi turnă apă în lighean. Bătrînul, cu halatul desfăcut sub care se vedea pijamaua, sta în ţnijlocul camerei, descumpănit, dar cu acelaşi zîmbet de bunătate.

— Vezi, dragă Justyna, dacă ai şti ce greu... dar la urma urmei... ce-i aşa de rău in asta !

— O ! strigă. Tocmai asta aş fi vrut să înţelegi...

Tăcu din nou, atirnă prosopul lîngâ lighean şi puse pe una din măsuţe o oglindă mică. Bătrînul se apropie cu paşi mărunţi de vioară şi o scoase din cutie. Justyna puse instrumentul din nou la locul lui, delicat şi cu răbdare.

— Trebuie să te îmbraci, tată, acum or să ne cheme la masă...

— A ! La masă, repetă bătrînul. Bine... bine... chiar mi-era foame... Dar nu ştii ce avem la prînz ?

— Nu ştiu, răspunse, punînd lîngâ oglindă toate cele trebuincioase pentru bărbierit şi pieptănat.

— E gata, tată...

Bătrînul nu se mişca din loc şi trăgea cu coada ochiului: la vioară.

— N-aş putea să mai cînt un pic ?

— Dar prînzul ? întrebă Justyna.

— A, da, aşa e... prînz.ul ! Cu siguranţă o să fie ceva bun fiindcă avem musafiri. Am întrebat-o eu pe Marta azi dimineaţă ce avem la prînz, dar ce, ea discută eu cineva omeneşte ! S-a burzuluit... a tuşit... a pufnit şi a fugit
'jos... iar eu n-aveam chef să cobor am băut cafea cu biscuiţi, am mîncat puţină şuncă şi am cîntat... E minunată şunca de anul ăsta... şi biscuiţii îi face totdeauna de-licioşi... se topesc în gură... grozavi !

Domol, alene, se aşează în faţa micii oglinzi şi începu să-şi facă toaleta. Justyna luă măturică şi îi curăţă repede şi cu îndemînare surtucul. Bătrînul se bosumflă.

- Poftim ! prinse a boscorodi. Cum se iveşte vreun musafir sau mai ştiu şi eu ce se întîmplă acolo, Franek nu mai calcă pe la mine... Un singur om la toate... şi la cămară, şi la sufragerie, mă serveşte şi pe mine şi pe domnul Benedykt... Dacă-i posibil ca într-o casă ca asta... să n-aibă cine să-ţi dea apă ori să-ţi cureţe o haină ?

— E gata curăţată, răspunse Justyna.

— Curăţată— curăţată... bombăni moşneagul. Dar cine a curăţat-o ? Tu ! Frumos ti sta unei **domnişoare** ca.
aă cureţe un surtuc... ? E posibil una ca asta ?

Pe buzele Justynei se strecură un zîmbet. Se opri In mijlocul încăperii şi cugeta o clipă.

— Precis, cum o să ies din cameră iar o şâ iei vioara şi o

să Începi să cînți...

— E posibil... răspunse tatăl. Şi ce dacă ?

— Acuma nu se poale, se împotrivi, fiindcă ne cheamă ia masă şi trebuie să fii îmbrăcat... Poate-i mai bine s-o incui...

— Nu, nu ! N-o încuia... n-o încuia *...

Răsuci cheiţa în broască, fără să-i răspundă, o. puse I in buzunar şi ieşi.

Cealaltă cameră de sus, destul de mare şi carată-ca ua pahar, cu două paturi, mobilată modest, dar eu toate cele de trebuinţă, era, de cîţiva ani, loeutnţa comună a Martei şi a Justynei. In camera aceasta Justyna se opri în cadrul ferestrei deschise şi, despletindu-şi cozile, fârâ grabă, începu să-şi pieptene părul des şi negru in care, pe timpul plimbării de dimineaţă, se agăţaseră râenurei-e şl ace verzi de pin,

Pe Niemen mişcarea se stinsese cu desăvlrşire. Plutele trecuseră, luntrile de pescari dispărură, singurătatea uase în stăpînire albăstrimile apei care curgea la vale şi deasupra căreia, din timp în timp numai, în lumraa orbitoare a soarelui, se roteau pescăruşi în zbor iuţit, lucioşi ca atlazul. Pe unda lină luneca o barcă mică, dinspre un mal spre celălalt, ducînd cu ea doi oameni. Unul sta pe fundul bărcii cu faţa plecată spre apă, ca şi cum ar Ii privit cu luare aminte vegetaţia din adînc ici colo răzbătînd la suprafaţă în ostroave de frunze şi flori, galbene de nufăr. Al doilea, înalt, în picioare, despica apa cu vtsla, in- creţind-o, rotocol peste rotocol, jur împrejurul bărcii. Justyna observă că luntraşul acela, încetinind mişcarea vfelei, privi o clipă cu faţa ridicată spre casa în înaltul căreia stătea ea, a fereastră. Apoi, Ind barca atinse malul opus, omul, sărind pe pămînt, se opri şi din nou privi în direcţia aceea ; de îndată însă începu să se caţere iute şi sprinten ca un cerb pe malul abrupt şi nisipos. Din cînd în cînd se oprea şi, dînda-i mina sau susţinîndur-l de cot,

işi ajuta tovarăşul de drum care urca mult mai încet, greoi, gîrbovit ţi cu capul plecat. Primul era îmbrăcat intr-un mintean din postav de casă, tivit cu bantă verde, al doilea avea pe el *o kapotă* [*], iar pe cap, măcar că era arşiţă, purta « căciulă de oaie. Abia dispărură după primii Odpaci ad pădurii, cînd ţişni din codru vocea puternică a umri bărbat cintiîid, de răsuna văzduhul :

A ieşit copila, a ieşit mmdruţa Rnrrrmă
floare,
Ochii lăcrimaţi, miinile-şi f ring ea :
Pe ce lume-i oare ?
De ce lăcrimezi şi de ce suspini,
Copila mea ?...

Glasul rintăreţului se pierdu-n depărtare, în adine de codru şi amuţi, iar în locu-i răsunară strigăte :

— Qooo la ri ooo !

Cineva cu voce de bas chema neîntrerupt :

— Janek Janek ! Bine-ai venit !

O femeie cin ta subţire şi ascuţit, chiar la marginea pădurii, o melodie săltăreaţă :

Cînd fredonez valsul iubit Tot la el
gîndesc, la cel îndrăgit.

Se întrerupse, iar pacea, dimpreună cu lumina soarelui se lăsară iar netulburate, din cer pină-n pămînt.

III

Benedykt Korczynski se număra printre puţinii bărbaţi din generaţia sa care făcuseră studii superioare. Acest fapt îl datora vremurilor de tinereţe ale tatălui, acelor vremuri care-şi primiseră aura strălucitoare de la un mare focar ce răspîndea larg în jurul lui lumina. Focarul acela, aflat chiar în inima provinciei, fusese academia din Wilno [†], iar Stanislaw Korczynski, fiul unui voluntar din

* Haină lungă ţărănească de pinză.

† Academia din Wilno sau Universitatea din Wilno, înfiinţată în anul 1578, s-a bucurat de strălucire la începutul secolului al XIX-lea; printre profesori aflăm renumiţi savanţi progresişti . Lelewel, fraţii Sniadecki, Groddeck, iar printre discipoli pe Mickiewicz,

armata lui Napoleon *, studiase un timp acolo. Educaţia primită, desigur, dar poate şi aptitudini moştenite din străbuni, aptitudini care, dacă nu totdeauna, dar cel mai adesea răzbat la suprafaţă, ca izvorul din sînul pămîntului, în fiinţa noilor generaţii, l-au ocrotit de microbii ce viază în apele stătute. Avînd la temelie sistemul corvezilor izvoditoare de averi nemuncite, sub bolta stîncoasă care zăgăzuia avîntul privirilor şi împiedica mişcarea braţelor. societatea era ca o apă stătută, colcăind de microbii îndobitocirii, ai gîndirii strîmbe, ai lenei şi apatiei. Organismele omeneşti — bieţi bureţi absorbind, în funcţie de copacii pe care cresc, seve ucigătoare sau întăritoare — s-au apărat împotriva acelor microbi cum au putut. Multe au fost biruite, totuşi un număr oarecare, înarmat pentru luptă cu forţe moştenite sau dobîndite, a rezistat victorios. Intre cei din urmă fusese şi tatăl lui Benedykt. In planul existenţelor omeneşti, orînduite precum ţesăturile la bazar : brocarturile, pînzeturile ieftine şi cele destinate a fi otrepe, această viaţă nu s-a înălţat prea sus, dar nici în afunduri n-a căzut. Poate, cîndva o fi avut şi ea aripi, dar într-o atmosferă de putreziciune, acestea, neputînd să servească la nimic s-or fi preschimbat în simple picioroange. folositoare celui ce umblă prin mlaştină doar pentru a nu se murdări, ori afunda. Existenţa unor astfel de catalige în amintitele condiţii ale solului şi atmosferei era mărturia cea mai sigură că ele fuseseră cîndva nişte aripi în creştere. Destul că trei feciori ai lui Korczynski şi-au petrecut copilăria într-o atmosferă neviciată de emanaţia otrăvitoare a desfrîului şi tiraniei, o copilărie luminată
dacă nu chiar de soarele virtuţii, cel puţin însă de steaua ei, însufleţită dacă nu chiar de fapte împlinite dar măcai de năzuinţa fierbinte a tatălui către ele.

Mare nedumerire a stirnit în împrejurimi, ba chiar în tot districtul, hotărîrea lui Korczynski de a-şi trimite odraslele, după terminarea şcolii medii, la studii superioare. De ce ?

Slowacki şt Kraszewski.

* în anul 1797 genraelul Jan Henryk Dabrowski sperînd în ajutorul lui Napoleon a organizat în Italia un corpus format din polonezi voluntari (in slujba lui *Napoleon),* sub denumirea „Legiunea polonă" O expresie a nădejdii lor de eliberare a fost printre altele şi cîntecul scris de unul dintre organizatorii legiunii, Jozef Wybicky, *Jeszcze polska* nie *Zginela* (Polonia încă n-a pierit), care mai dăinuie şi azi ca imn naţional.

Pentru ce ? N-aveau ei să moştenească o moşie frumoasă, cu pămînt roditor, pe care puteau să trăiască şi s-o stăpinească tot aşa cum trăiseră şi o stăpîni- seră străbunii ? Nu erau ei *şlahtici,* fii de *cetăţean* * şi cu atîtea privilegii ale clasei, n-aveau o situaţie în lume, siguranţa unei vieţi tihnite ? Nu toţi socotiră însă fapta lui Korczynski drept o ciudăţenie, căci se mai găseau şi dintre aceia care procedau la fel ca el ; cei mai mulţi, însă, dădeau din umeri. De s-ar fi putut găsi atunci un ghicitor care să ştie a desluşi ceva în pîclele viitorului apropiat, acela ar fi rîs în hohote, de să răsune lumea toată, de acei înfumuraţi, creduli şi atît de siguri pe ei ! Korczynski n-a fost ghicitor şi n-a prevăzut tot ceea ce avea să se înlîm- ple în viitorul apropiat ; atît de departe era de această previziune înеît dacă cineva i-ar fi arătat, ca-ntr-o oglindă fermecată, cum aveau să decurgă destinele fiilor săi, atunci ori i s-ar fi ridicat părul măciucă de groază şi desperare, ori s-ar fi topit de rîs, strigînd : „Aşa ceva nu-i cu putinţă !“ Totuşi, graţie acelei raze de lumină primită cîndva de la marele izvor, prevăzuse el ceva şi înţelesese ; a înţeles că mai devreme ori mai tîrziu, poate chiar foarte curînd, munca de rob va deveni o muncă liberă şi va fi împărţită în mod egal între oameni. Atunci viaţa fiilor lui, dimpreună cu viaţa întregii comunităţi va fi turnată într-o formă nouă şi va avea nevoie de noi instrumente. Poate îşi mai dorise ca fiii lui să guste desfătările ştiinţei, ale camaraderiei, să-şi dezvolte agerimea spiritului prin scrutarea unor orizonturi larg deschise, desfătări pe care el însuşi le gustase în tinereţe. Şi se mai poate că intuiţia lui palpase umbra viitorului care se pregătea să vină, căci la observaţiile şi glumele vecinilor răspundea încrun- tîndu-se :

* în sec. XIX, in Polonia, numai moşierii deţineau titlul ie *cetăţean,* ceea ce le dădea anumite drepturi, printre care şi cel de vot.

— Pentru orice eventualitate ! Pentru orice eventualitate !

În sfirşit, spre acele hotăriri luate de fostul discipol al academiei din Wilno, privind pregătirea copiilor săi pentru viaţă, îl mai călăuzise şi chibzuinţă. Nu aveau să fie e1 chiar atît de bogaţi precum se părea. După bunurile p« care le stăpînea, Stanislaw Korczynski se socotea printre moşierii de categorie mijlocie. Mai tirziu, fiind mînă strînsă şi muncind din răsputeri, căutind să profite cit mai puţin posibil — pentru vremurile acelea — de munca altora izbuti să mai cumpere o fermă tot aşa de mare. Amîndouă laolaltă formau o avere destul de frumoasă dar, împărţită în patru părţi — afară de băieţi Korczynski mai avea şi o fată — nu-i putea face bogaţi pe moştenitori. în gindul lui Korczynski destinase Korczynul, moştenit de la tatăl lui, fiului celui mic, lui Benedykt; pe cel marc, pe Andrzej, avea să-l lase pe ferma cumpărată de el ; iar acestora doi le revenea datoria de a-i înzestra pe sora şi pe fratele lor mijlociu, pe Dominik, care studia dreptul într-un oraş mare, îndepărtat.

Benedykt termină şcoala de agronomie şi se întoarse la Korczyn în anul 1861. Mamă nu mai avea de mult, tatăl murise şi el cu cîţiva ani în urmă, sora lui se măritase. în schimb, la mai puţin de două mile de Korczyn, gospodărea pe ferma sa frumoasă fratele cel mare Andrzej căsătorit de cîţiva ani iar cel mijlociu, terminînd cursurile universitare, se întorsese de curînd la casa părintească, pentru scurtă vreme, să se odihnească. Afară de asta mai găsi acasă o rudă rămasă orfană de mică, şi crescută de părinţii lui ; era Marta Korczynska. Avea atunci douăzeci şi patru de ani şi era, cum s-ar zice, un zdrahon de fată. Poate prea înaltă, dar bine făcută şi sprinţară, cu ochi seînteietori, veselă şi veşnic activă, ii însufleţi casa cu trebăluitul şi o aduse într-o stare de ordine desăvîrşită şi de belşug, aşa îneît lipsa familiei de altădată el aproape că nu o simţi. în viaţa celor trei fraţi, buni prieteni şi trăind în armonie, interveni apoi ceva care-i făcu să se «semene cu trei săgeţi ce zboară egal către unul şi acelaşi ţel. în toţi trei se aprinse deodată sîngele luptătorilor de

la Bar şi Samosierra * ; tot ceea ce în generaţia cea mai apropiată aţipise şi numai prin vis mai scîncea uneori, acum se trezi în ei iar la gongul timpului se avîntă, cu chiot, pe aripile fanteziei, arzînd cu flacără înaltă. Ehei ! în iureş şi-n furtună petrecură ei aceşti doi ani ! † Apele stătute ale societăţii mugiră, se umflară şi ţîşniră în cascade clocotitoare ; în atmosfera încremenită vijelia începu să cînte, tîrînd pe pămînt nori de aur iar pe cer pictînd aurore şi curcubee. Suflul democratismului, nivelînd cu plugul, începu să are ţarina socială. Vîrfurile cuprinse de căinţă se aplecară către sferele de jos, gata să plătească pentru nedreptăţile săvîrşite, aproape cerşindu-le bunăvoinţa şi încredereâ. Relaţii de prietenie şi de familiaritate domneau atunci între Korczyn şi satul vecin care se numea Bohatyrowicze. Locuitorii satului avuseseră cîndva hrisoave şi privilegii de şlahtici, dar din diferite pricini * le pierduseră de multă vreme şi duceau acum o viaţă trudnică, cu orizonturi limitate de mici agricultori. Şi iată că, deodată, conacul de la Korczyn li se deschise larg şi fură primiţi acolo cu braţele deschise. Hei ! Ce mai petreceri şi cîtă lume era în casa aceea joasă, dar încăpătoare ! Cum se mai revărsau de acolo larma şi chiotele, purtate pe valurile rîului pînă departe ! Cum mai răsunau pocnetele şi împuşcăturile în afund de codru şi pe întinderea cîmpiei, aşa cum de mult nu se mai auziseră, încă din acele vremuri în care răsăriseră tranşeele suedeze ‡, semănate atît de des în apropierea Niemenului. Cel mai înfocat dintre fraţii Korczynski era cel mare, Andrzej. Soţ şi tată

---

* *Bar* — este. vorba despre Confederaţia şlahtei, încheiată la Bar în anul 1768, cu scopul de a apăra relaţiile sociale şi politice- existente. Confederaţii au recurs la arme, împotrivin- duse atît proiectelor progresiste de reformare a orînduiri cît şi planurilor acaparatoare ale Rusiei ţariste.

Samosierra — o trecătoare în munţii Sierra de Guadamarra cucerită in 30 XI 1808, după grele pierderi din partea cavaleriştilor polonezi, în războiul dus de Napoleon contra Spaniei, *Lupta de la Samosierra* e citată, adesea, ca exemplu de bravură,

† Se referă la perioada revoluţiei din ianuarie 1863.

‡ Tranşeele suedeze — rămase în urma războaielor, de lungă durată, între Polonia şi Suedia, în sec. XVII,

fiind, uitase de soţie şi de copil şi de gospodăria proprie, pe- trecîndu-şi aproape tot timpul în cuibul părintesc.

Dominik urma să plece în lume pentru a-şi începe viaţa, pe cont propriu, dar îşi amina mereu plecarea şi, mai molatec, mai nehotărit decît alţii, rămînea laolaltă cu fraţii. Marta trăia atunci clipa de aur a vieţii sale. Trebăluia de două ori mai mult decît de obicei, fiindcă oaspeţii sporeau mereu. Inspira adine, umplindu-şi pieptul, aerul fierbinte al clipei; împreună cu ceilalţi îşi făcea speranţe şi visuri şi, ca pasărea cuprinsă de bucuria primăverii, cînta adesea... Avea o voce simplă, necultivată, dar puternică şi clară. Cu expresia pasionată, la vremea aceea, şi visătoare a ochilor ei arzători, întruna îşi găsea de vorbă şi cînta împreună cu Anzelm Bohatyrowicz, un flăcău chipeş, care purta încălţări grosolane şi surtuc de dimie şi rîdea atît de tare de răsuna conacul din ochii lui albaştri ţîşneau seîntei, ştia să cin te o mie de cîntece cu vocea lui amplă,'de bariton. îi aducea flori culese din luncă — buchete mari ca nişte mături — iar cînd sta lîngă ea, la prînz sau la cină, se îmbujora atît de tare, îneît urechile i se-făceau ca macii roşii. Fratele lui Anzelm, Jerzy, se legă printr-o prietenie cu totul neobişnuită de Korczynski cel mare. Era neobişnuită prietenia aceea din pricina diferenţei ce exista în educaţia şi în modul de viaţă al celor doi. Andrzej era fiu de *cetăţean,* cunoscuse traiul îmbelşugat, fusese educat în şcoli şi se însurase cu moştenitoarea cea mai bogată din ţinut, sporindu-şi astfel şi mai mult avutul ; toată averea lui Jerzy era un teren de aproape douăzeci de pogoane, nu învăţase la nici o şcoală. îşi lucra pămîntul singur Pe de altă parte, însă. ii legau unele situaţii comune : amîndoi.- depăşind nu cu mult vîrsta de treizeci de ani îşi în jghebaseră o familie. Micuţul Zvgmunt Korczynski şi Janek Bohatyrowicz erau de-o seamă. Şi-or mai fi descoperit şi alte potriviri pe planuri mai profunde oamenii aceştia, atît de diferiţi în‘multe privinţe, deoarece, din ziua cînd se cunoscuseră, şi anume, de cînd fraţii Korczynski au intrat pentru prima dată în casa Bohatyrowiczilor, aplecîn- du-şi capetele în uşa lor joasă, pe Andrzej şi pe Jerzy îi puteai

vedea deseori împreună. Împreună ieşeau în cîm- pul deschis unde taineau ceasuri în şir, împreună mergeau să vîneze raţe sălbatice şi sitari, împreună pluteau cu luntrea de pescari pe Niemen către sate şi oraşe mai depărtate, împreună se aşezau uneori să citească, împreună mereu...

Benedykt, zvelt pe atunci, subţirel, cu faţa trasă de pe urma îndelungilor osteneli depuse prin şcoli, aducînd mai degrabă a student decît a om aşezat la casa lui, i-a primit şi i-a găzduit pe fraţii lui şi pe vecini ; cu rubedeniile grave şi simandicoase care veneau la tinerii Korczynski plini de sfaturi şi dojeni, se ajungea la dispute înverşunate... Frenetic, în iureş, în discuţii fără sfîrşit şi-n avînt trecuseră pentru ei aceşti doi ani !

După scurgerea vremii totul îi apăru însă ca un vis cu fantasme, atît de peste măsură de schimbat fu ceea ce urmă după aceea... Cînd Benedykt se trezi din visul primei tinereţi, băgă de seamă că-i lipseau fraţii. Andrzej Korczynski dimpreună cu prietenul său Jerzy Bohaty- rowicz dispăruseră din viaţă şi, îndată după ce pieriră, una dintre ocinile ce aparţinuseră familiei Korczynski îşi schimbă denumirea...

Ocina aceea se afla în codrul de dincolo de Niemen şi avea aproape trei sute de pogoane întindere, pe care se înlănţuiau păduri bogate, aparţinînd lui Andrzej şi cîtorva megieşi. Pînă atunci, din pricina pinilor şi a brazilor care creşteau acolo, se numise Swierkowy * ; acum toată lumea, cu mic, cu mare, începuse s-o numească Mogila †. Cine folosise prima dată această denumire şi care fuseseră motivele răspîndirii ei e greu de spus dar, odată împămînle- nită în graiul locului, Mogila era socotită singurul mormînt al celui mai vîrstnic dintre fraţii Korczynski. Altul nu i s-a mai făcut niciodată... în urma lui a rămas văduva şi un copil mic cu care s-a stabilit pe moşia primită ca zestre, destul de însemnată, aşezată la cîteva mile de Korczyn. Dominik trăia, dar soarta îl aruncase hăt, departe, şi după cîţiva ani, abia, trimise fratelui vestea că pe acele meleaguri îndepărtate a izbutit, în sfîrşit, să-şi încropească o existenţă modestă,

**. Brădet.

† Mormînt ; gorgan.

prin obţinerea unui mic post, deocamdată, de administrator. Benedykt făcu un împrumut la bancă pentru a plăti fratelui moştenirea ce i se cuvenea de la tatăl lor. Pentru zestrea surorii nu mai avea bani şi, ipolecind Korczynul, împovăra moşioara, pină atunci curată ca un cristal, cu a doua datorie. Erau datorii impuse prin natura lucrurilor şi nu erau pricinuite nici de nechibzuinţă nici de risipă ; totuşi, cînd Benedykt privi a doua ᶠ-arâ în jur, după trezirea aceea amară din visul primei tinereţi, constată că nu era deloc bogat, el cace provtnea dintr-o casă de cetăţeni avuVi. Nefiind laş şi neavînd înclinaţii de sibarit nu se sperie cîtuşi de puţin de constatarea făcută, dar după ea veniră multe altele. Sosi, anume, timpul recoltelor nemaipomenit de bogate, cu aşa numitele beţe vîrîte în roatele gospodăriilor de tot felul, care le-au îa-ut să semene cu căruţele ce străbat drumuri de toamnă mocirloase şi cărora roatele plnă la butuc, iar caii pînă la genunchi li se împotmolesc în glodul vîrtos. Intr-o împrejurare ca aceasta bidiviii, chiar cei arăbeşti, n-o pot scoate la capăt ; pentru a face căruţa să meargă e nevoie de boi supuşi şi răbdători. Benedykt s-a opintit la început, a vărsat foc pe nări, ca un bidiviu înverşunat şi răbdător, dar încet, încet s-a potolit... Mai întîi, supus unor deprinderi tiin tinereţe şi-a întins auzul în spaţiu şi din cînd în cînd şi-*a înălţat privirile spre nori. Dar iarăşi înţelese că nimic plăcut nu avea să audă nici să vadă ; că pomii cin- tutori şi zorile jucăuşe ale primei tinereţi sînt doar o poveste şi încă o poveste de speriat copiii ca să fie cuminţi. Şi-a plecat grumazul şi s-a apucat să scoată beţele din roatele propriei căruţe. Pînza Penelopei ! Scotea un băţ vîrau două. Scotea două, apăreau patru. La început lucra fără pricepere şi mereu trăgînd cu ochiul cîte un pic la nori. De aici i se şi traseră cele mai multe belele. Aşa de pildă, în primii ani cînd începuse să se gospodărească pe ferma sa, diversele teorii însuşite în timpul studiilor tieziseră în el dorinţa de a-i face pe locuitorii sătucului ce-i aparţinuse cîndva să înveţe să citească, să cultive pomi fructiferi, să se caute pe la medici, să nu mai bată cîrciumile... Dar foarte curînd fu nevoit să renunţe la orice iniţiativă de acest fel deoarece trebui să plece pentru cîteva luni într-un oraş dm apropiere pentru a descurca o afacere costisitoare şi

încîlcită. De atunci, la acest punct din nori n-a mai tras cu ochiul niciodată. Altcîndva, cunoştinţele 'lui zootehnice îl determinară să schimbe rasa de vite de la Korczyn cu **o** alta; o schimbă şi sta In aşteptare ca viitorul să-i aducă profituri însemnate, cînd colo avu doai prilejul să constate că prăpădise o groază de bani cu investiţiile, iar cînd sosi timpul să plătească impozitele stabilite, se înglodă în noi datorii. Şi altă dată, iarăşi o păţi cînd, înainte de a se însura cu o domnişoară tinerică, frumoasă, cu educaţie bună, de care era tare îndrăgostit, îi veni chef să-şi facă la Korczyn o grădină somptuoasă cu covoare de flori şi gazon catifelat. Cum se pr icepea la hor - ticultură îşi căută un grădinar, e drept, foarte dibaci, dar care îl costă şi tare scump. Vreme de doi ani oricine putuse vedea la Korczyn gazonul minunat şi florile rare, sparanghelul care te uimea prin grosimea lui, piersicii şi chiar ananaşii, dar după aceea stăpînul lui îşi dădu seama limpede că nu e cu putinţă să menţină acea minunată stare de lucruri fără pericolul de a neglija moşia şi interesele de căpetenic. Cîteva încă asemenea escapade cu capul în nori şi Benedykt Korczynski ar fi fost ruinat. Dar în natura sa avîntată exista pe de altă parte şi putinţa de abţinere. Se înfrînă de la orice pornire nărăvaşă, nu-şi mai umflă nările, iar formelor uşoare şi pline de graţie ale bidiviului, cu încetul, treptat, îi luă locul greoaia şi moho- rîta înfăţişare a boului rezistent şi răbdător, cu călcătura lui aşezată şi domoală. Dacă a suferit cu uşurinţă meta- morfoza ? Nu s-a destăinuit niciodată nimănui, sau mai- degrabă faţă de o singură fiinţă a vrut şi a încercat cîndva...

Trecuseră doisprezece ani de cînd îi murise fratele, de cînd i se împuţinase averea şi de cînd idealurile de tinereţe îi fuseseră spulberate atit de crunt, cînd, într-o-seacă de vară, Benedykt îşi căuta soţia în grădina largă de la •Korczyn. Lumina pală a amurgului îi cădea pe faţa încinsă de arşiţă şi lucind'de sudoare ; mergea grăbit, cu paşi mari şi îşi aplecase tare grumazul gros, înroşit de soare, ll frămînta ceva pentru că îşi virîse vîrful mustăţii in gură şi îl muşca îngîndurat. După îndelungă căutare şi chemări repetate auzi, în sfîrşit, în adîncul foişorului umbros, glasul blind, argintiu al soţiei. Foişorul, construit cu graţie din zăbrele rare printre care se împletea dens caprifoiul

aromitor, era una dintre puţinele frumuseţi râmase în grădina aceea, încă dinainte de căsătorie ; ac ura era de ajuns o singură privire pentru a-ţi da seama că vechile planuri de îmbunătăţiri estetice rămăsesetă în
urmă cu mii de mile. Intrînd in foişor Benedykt sărută de cîteva ori mîna şi fruntea soţiei şi se aşează alături. Frumoasa brunetă de treizeci de ani, îmbrăcată în capot alb, stătea pe o banchetă comodă, într-o poziţie ce lăsa să se vadă plictiseala şi istovul, cu spatele rezemat de o pernă şi cu picioarele încălţate în pantofi gingaşi, întinse pe un scăunel. Ţinea pe genunchi o carte deschisă. Apariţia soţului nu-i învioră trăsăturile adormite ; se trase puţin în lături pentru a-şi feri fata de răsuflarea lui fierbinte şi zgomotoasă.

— Sînt nespus de istovit. Emilia mea dragă, simt că trebuie să mă odihnesc un pic. Am să-i las pe econom şi pe lucrători să mai aştepte şi am să stau un sfert de ceas aici lingă tine... Uf ! secerişul ăsta ! Pînă l-om termina o sută de sudori mă trec şi o sută de groaze m-apucă...

— Şi eu la fel, răspunse încet femeia, mă simt sleită din pricina arşiţei.

— Dar ce înseamnă arşiţa ! continuă Benedykt, trecîndu-şi palma peste fruntea asudată. O neplăcere fizică o poate suporta oricine, numai linişte să aibă...

— Ce te mai nelinişteşte iarăşi ? îl întrebă soţia eu ironie abia simţită.

— Hm ! mereu mă întrebi, mereu iţi povestesc lotul, luînd-o de la capăt şi tu din nou mă întrebi, din nou...

— Atît de incapabilă sînt să înţeleg şi să ţin minte necazurile şi problemele tale... Simţind o moleşeală şi mai mare ca pînă atunci, se rezemă de speteaza băncii şi-şi aşează şi mai comod micuţele sale tălpi pe pernă.

— Şi totuşi, reluă Benedykt cu o oarecare iritare în glas, lucrurile sînt cît se poate de clare şi uşor de reţinut... N-o să uit, cred, pînă oi muri, ce spaimă am tras toamna trecută cînd, din pricina culesului care a mers prost, n-am putut plăti în termen rata la bancă... Cît pe ce era să-mi pună ferma în vînzare ; în sfîrşit, cu mare greu am reuşit de am obţinut banii cu care m-am şi dus apoi glonţ la Wilno. Toamna trecută m-am zbătut ca

peştele pe uscat... Să nu dea Dumnezeu încă o toamnă ca aceea...

Pani Emilia clătină trist din cap.

— Nici pentru mine n-a fost mai veselă toamna trecută. Am zăcut de bronşită... şi am fost singură acasă... ca o pustnică...

Benedykt să. ută mîna sdţici.

— Biata de ea, cu sănătatea asta şubredă ! E drept, • am lipsit atunci aproape două luni şi în timpul ăsta tu ai zăcut cîteva zile în pat... Dar singură n-ai fost ! Ai avut lingă tine pe domnişoara Teresa, pe Marta, pe Justynka, copiii... ba chiar, adăugă zîmbind. şi Pan Ignacy te distra eu muzica lui... Ce fel de pustnicie e asta ?

— Eu trăiesc tot timpul ca intr-o pustietate, şopti femeia.

— Oo ! strigă bărbatul, aş prefera să trăiesc in asemenea pustiu decit în iadul in care sînt nevoit să mă .zbat fără-ncetare. De-ai şti cît mă costă, de pildă, veşnica asta răfuială, prin tribunale, cu ţăranii ! Ce Dumnezeu, omul doar nu s-a născut să fie tiran... Cîndva îmi dădeam sufletul pentru oamenii ăştia. Dar ce să-i faci ? De vină e ignoranta lor, iar eu n-am nici o putere. îmi taie pădurea, bagă vitele în griul meu. pe păşuni îmi dau năvală... Pot să nu-mi apăr avutul ? Dacă aş fi un boier mare, să mă bată Dumnezeu, n-a.ş căuta să revendic nimic, aş lăsa de la mine, numai să nu mai am certurile astea..: Dar aşa e greu. Ici petec, colo gaură : pe-o parte te cîrpeşti, pe alta te rupi, şi Domnul ştie ce ne mai aşteaptă în viitor ! Trebuie deci, vrînd. nevrînd, să mă tîrăsc prin tribunale... şi totdeauna, pe cuvîntul meu, simt că plînge inima în mine...

Îşi plecă şi mai tai e grumazul gros aşa îneît mustăţile lungi îi atingeau reverele surtucului.

Îşi sprijini palmele pe genunchi şi-şi aţinti ochii-n pămînt. Pani Emilia, cu privirea ridicată urmărind mişcarea crengilor alintate de vîntul tomnatic şopti :

— O ! Şi eu ştiu ce înseamnă să plîngi fără lacrimi...

Benedykt îşi înălţă fruntea, o privi cu atenţie, apoi dădu din mînă şi grăi :

— Numai că la tine Emilio, sînt de vină nervii... cît despre mine, eh ! Am încetat să mai visez la lucruri sublime, să caut bucurii... Atît doar că uneori aş vrea să respir mai liber, să fiu sigur că vouă, tuturor, n-o să vă lipsească pîinea niciodată...

— Oh, pîinea ! pîinea ! pîinea ! rîse ironic doamna Emilia.

Benedykt se uită la ea cu ochi mari.

— De cc rîzi ? Plinea, da ! La asia îmi stă gindul mereu ! Cum adică, tu de parfumuri şi de mai nu ştiu ce... capoţele ale tale nu te poţi lipsi şi vorbeşti cu atîta dispreţ despre pîine...

— Eu mă lipsesc de multe lucruri tot atît de necesare pentru suflet cum este pîinea pentru trup, răspunse ceva mai înviorată.

O privi fix o clipă, apoi ridică din umeri şi-şi plecă din nou capul în piept atît de tare, încît vîrfurile mustăţii atinseră reverele hainei. Tăcu. Frumoasa brunetă în capot alb lăcea şi ea, cercetîndu-i cu privirea chipul, îmbrăcămintea. silueta mare şi greoaie. După grimasa obrazului său delicat îţi puteai da seama că în clipa aceea săvîrşea unele comparaţii şi constatări dureroase pentru ea. Se gîndea desigur că omul de alături nu aşa arătase atunci cind îl cunoscuse şi-l îndrăgise. Fusese un tînăr zvelt, cu faţa întinsă, proaspătă şi cu ochii ce e drept încă de pe atunci cam trişti, dar plini de strălucire. Pe vremea aceea nimeni nu dădea serate dansante şi nu-1 văzuse dansînd ; în schimb avusese prilejul, de cîteva ori, să-l vadă călărind şi să-i admire supleţea şi vigoarea. Curajul şi avîntul lui socotit de mulţi drept nebunie curată, precum şi nenorocirea fratelui său îi dădeau o aură cavalerească, poetică. Se spunea că numai printr-o împrejurare ciudată rămăsese acolo. Cum era lipsă de bărbaţi în vremea aceea, el trecu drept o partidă strălucită. Fusese mîndră că o alesese pe ea, că se îndrăgostise de ea atît de aprins, că viaţa împreună cu ea. şi numai cu ea, era pentru el aurora ce-i lumina cerul devenit deodată atît de întunecat... Faptul că la Korczyn, considerat drept o avere frumoasă, avea să guste de-a pururi dulceaţa traiului îmbelşugat, pe măsura unor gusturi alese, nu-i trecuse prin gînd ; acasă la părinţi avusese parte de el şi nu-şi imaginase că ar putea cineva trăi şi altfel. Aşadar, despre nici un calcul nu putuse fi vorba atunci, cînd, fericită îi oferise mîna lui Benedykt. Pur şi simplu viitorul soţ îi plăcuse mult, fusese îndrăgostită de el. De ce, dar, acum... Bah ! Da ce, mai era el omul de acum zece ani ? De la atîta călărit şi de la atîta umblet şi muncă fără preget i se dezvoltaseră oasele şi muşchii ; era spătos, călca greoi, avea grumazul gros şi roşu. Pe fruntea cîndva albă şi netedă ca de fecioară, fiecare an ce trecuse lăsase urme adinei ; iar acum, în timpul secerişului, fruntea aceasta era asudată şi arsă de soare. Era îmbrăcat cu **o** haină de pînză, încălţat cu cizme şi ducea cu el mirosul iute pe care-1 emană trupurile încinse de arşiţă şi de trudă ale secerătorilor şi buruienile sălbatice ce se agaţă prin mirişti de hainele oamenilor. E drept, toate aceste schimbări nu surveniseră aşa, deodată, dar un ochi obişnuit cu formele rafinate ale vieţii nu putea să se deprindă niciodată cu ele.

De ce omul acela devenise aşa cum era acum nu înţe-

legea, şi nicicum nu ajungea să înţeleagă. Destul că, de cîţiva ani, încerca un sentiment de dezamăgire şi înşelare şi aceasta o făcea să fie tristă şi îi măcina sănătatea. în Korczyriul tăcut şi pustiu, lîngă un om muncit peste măsură, care nu avea nici timpul şi nici dorinţa să ia parte la micile ei plăceri, să caute s-o distreze, îi pieri de-a dreptul pofta de viaţă. Simţea un fel de silă crescîndă pentru orice fel de mişcare. Pentru ce avea să se ostenească dacă tot nu se schimba nimic şi n-o aştepta nici o bucurie ? Pentru înzdrăvenirea nervilor şi pentru a-şi recăpăta puterile făcu de cîteva ori călătorii în străinătate din care se întoarse, ce e drept, refăcută şi înviorată, dar la cîteva luni după aceea îi reveniră cu vîrf şi îndesat şi slăbiciunea şi tristeţea. Nu se mai ducea nici pe la vecini, pentru că îi cunoştea prea bine demult şi nu o amuzau ; nu ieşea să se plimbe deoarece nu găsea nimic atrăgător şi interesant în contemplarea cerului, a pămîntului şi a tot ce se afla pe ele. încetul cu încetul o cuprinse o stare de apatie, un fel de lene a trupului şi a sufletului. Chiar ieşitul din casă pînă în foişorul din grădină o epuiza uneori, înghiţea pe nerăsuflate multe cărţi, lucra o mulţime de pernuţe, de şerveţele şi alte mărunţişuri. Cu toate acestea tînjea, era din ce în ce mai copleşită de boală, de nu ştiu ce dureri şi simţea un fel de năruire a puterilor ; totdeauna prevedea crizele cu mult înainte, le întîmpina cu spaimă şi se silea să le biruie printi-o mulţime de eforturi şi mijloace. Aşa era viaţa ei, bicisnică...

în timp ce frumoasa brunetă de treizeci de ani se gîndea la toate acestea şi nu scotea nici un cuvînt, bărbatul Bpătos, pîrlit de soare. în cizme şi haină de pînză, obosit şi necăjit, se întoarse cu faţa spre ea, şi o privi in ochi, lulnd în manile lui înăsprite minuţa-i de narcisă :

— De ce, Emilia mea dragă, eşti de la o vreme atît de rece faţă de mine ? Ce rău ţi-am făcut ? Ce ai să-mi reproşezi ? Uite, şi azi am venit la tine într-un suflet, ca să capăt aici un strop de linişte... de odihnă... Am vrut să stăm de vorbă, să mă descarc de toate grijile, să te îmbrăţişez, să te înveselesc... Iar tu nu faci decît să te plîngi. cri să ta&... Poftim, pur şi simplu mă tratezi ca pe un duşman... Nu e prima oară cînd constat asta o, nu e prima oară ! Am văzut eu încă de mult, dar azi m-a cuprins jalea şi mai tare gîndindu-mă... De ce te porţi atît de reci cu mine ? De ce te simţi, tu, veşnic nefericită ? De ce ? Hai, spune-mi, îngerul meu ! De ce ?

îi luă şi a doua mînă.Jşi apropie faţa de faţa ei, o privi

cu dragoste, rugător, vorbindu-i din ce în ce mai încet şi mai tandru :

—De ce, Emilia mea dragă ! Spune-mi ! De ce, pisicuţa mea ?

Ea nu se apără de mîngîierile lui dar, îndepărtîndu-şi iaţa delicată şi din ce în ce mai adormită de faţa lui. strigă cu tristeţe înduioşătoare . — O ! dacă nu te-ai fi schimbat atîta, Benedykt, dacă nu te-ai fi schimbat atît, şi eu... aş fi, poate, ca altădată !.. Dar tu atît de ;are te-ai schimbat... te-ai schimbat...

El medită o clipă la cele ce-i spusese.

— Ei da, m-am schimbat...

— Şi atît de neaşteptat, ca şi cum te-ar fi atins vrăjitorul cu nuiaua...

Dădu din mînă şi rise, în parte înveselit, în parte cu obidă.

— Ce vrăjitor ? Viaţa, sufleţelul meu, viaţa îi schimbă pe oameni. Crezi cumva că în împrejurat i ca acestea, zbu- ciumindu-se şi muncind pe brînci, ca mine, ar mai putea cineva să arate ca un Adonis ?... Dar, dacă-i vorba de sentimente, de caracter

Se îndreptă dc spate şi cu o energie surprinzătoare grăi răspicat:

- Nu. Benedykt, niciodată n-am să cred că viaţa cere asemenea jertfe dc la noi. Ea poate fi frumoasă şi fericită, dar numai pentru cei care ştiu să alunge partea ei urîtă şi prozaică. Dacă, însă unul ca tine se cufundă în interese materiale lipsindu-se de tot ce e frumos, de poezie... atunci...

— Aşadar amîndoi, eu şi tu să ne cufundăm în poezie, i» intrerupse bărbatul, iar în timpul ăsta banca ori cămătarii să vîndă Korczyri-ul şi noi s-o pornim în lume cu copiii după cerşit...

Rosti cuvintele cu bl'mdeţe, dar acum, cînd privi la soţia sa, pe chipul lui se citea dispreţ.

— Nu ne înţelegem şi n-o să ne putem înţelege niciodată, grăi Pani Emilia cu răceală şi mîhnire.

— Dar, la urma urmei, strigă bărbatul, ce vrei ? Ce ai să-mi reproşezi ? De ce eşti nefericită ? Ai vrea să stau nedczlipit de tine şi să las baltă îndatoririle pe care le am faţă de copii şi chiar faţă de tine ? Să stau ca un prostănac să citesc cu tine romane, să ascult zdrăngănelile lui Orzelski în loc să mă îngrijesc de bucata noastră de pămînt şi să-mi apăr, în fond, onoarea ? Fiindcă de felul cum sînt conduse afacerile moşiei atîrnă uneori şi onoarea... Asta ai

vrea tu de la mine ?

— O, nu ! se împotrivi cu tărie femeia. Acum n-o mai doresc... nu, nu ! Fiecare dintre noi şi-a făcut o lume a lui... cu totul alta...

— Atunci ce-ţi lipseşte ? Lux, e drept, nu-ţi pot oîeri dar. mă întreb, la ce bun luxul ? Iar lipsuri pînă acum, slavă Domnului, n-au fost în casa noastră. N-ai nici un fel de îndatorire şi nici griji. Am ştiut de la început că nu eşti făcută ori educată pentru muncă şi nu ţi-am cerut niciodată să faci ceva. De gospodărie se ocupă Marta... tu faci numai ce-ţi place... Ai copiii, ai devotamentul meu... ai cărţile... lucrul de mină...

Domol, frumoasa femeie îşi îndreptă trupul subţirel şi. cu strălucire în ochi. îl intrerupse :

— Ai socotit tot ccea ce am. acum socoteşte rogu-te, şi ceea ce nu am... Ce am eu ? O viaţă de călugăriţă în cotlonul ăsta. Mă usuc ca o floare săditâ în nisip. Ce-mi pasă mie că nu simt lipsurile ? Cerinţele mele sînt mai mari, de alt ordin... Nu-mi pasă dacă am sau nu un prînz gustos, în schimb jinduiesc după un strop de poezie, după frumuseţe, artă... Dar unde le poţi găsi aici ? îmi doresc trăiri emoţionante... Natura mea nu-i ca apa stătătoare, are ne-
^oie de fulgere care s-o înfioare... Doresc mai întii de toate să am cu cine-mi împărţi sentimentele... Dar se găseşte *lingă* mine o singură inimă care să bată în acelaşi ritm cu a mea? Spui mereu că mă iubeşti! Consider asta o ironie amară ! Iartă-mi francheţea. Nu eşti o natură destul de sensibilă şi de pasionată ca să poţi iubi aşa cum am eu nevoie să fiu iubită. Dacă m-ai iubi, cum zici, nu m-ai părăsi ore şi zile întregi pentru nişte chestiuni materiale, prozaice. Lîngă mine, pentru mine ai uita de toate, nu mi-ai critica în fiece clipă gusturile şi deprinderile, ai renunţa mai degrabă la toate, te-ai gîndi, numai cum să mă înveseleşti, să-mi oferi o bucurie, să mă faci fericită. Aşa înţeleg eu dragostea, asta am aşteptat de la tine, dar mi-am dat seama, încă de multă vreme, că m-am înşelat. Am suferit din pricina asta atît de mult, încît mi-am zdruncinat şi bruma de sănătate pe care o aveam. în sfîrşit, m-am resemnat. Dar măcar de aş avea în schimb niscai distracţii, emoţii plăcute... Trăiesc ca-ntr-o pustie... nu mă văd cu nimeni, ascunsă de lume, în dosul pădurilor ăstora... Proza... proza... proza... Eu nu mă mulţumesc cu ea, aşa ca tine... Şi plictisul... Mă plictisesc... căci doară cărţile şi lucrul de mînă nimănui nu poate să-i ajungă, iar dacă aş vrea să mâ mai ocup şi de altceva nu-mi permite sănătatea şubredă...

Spuse toate acestea fără mînie, cu glas stins, şi grozav de tristă. Ochii i se umplură de lacrimi, dar nu le dădu drumul să curgă, şi le reţinu. Cu un gest deznădăjduit adăugă :

— Dar la ce bun toate vorbele mele ! Tu nu te schimbi şi nimic n-o să se schimbe. Stelele destinelor omeneşti au străluciri diferite. A mea este întunecată. Mă consolez cu gindul că, fiind slabă, şi cu sănătatea şubrezită poate în curînd mormîntul...

Un iz de parfum de rezedă se împrăştie de la batista pe care şi-o duse o clipă la ochi. Apoi, întorcîndu-şi faţa, începu să privească jocul ramurilor de caprifoliu mişcate de vînt.

Benedykt o întrerupse ; asculta şi-şi muşca vîrful mustăţii. Cînd tăcu, spuse, fără s-o privească, cu glas înăbuşit :

— Eu... a mea... mie... pentru mine... lîngă mine...

După o clipă se ridică. Părea că trupul lui înalt şi voinic devenise şi mai greoi.

— Ai grăit adevărul; nu ne înţelegem şi nu ne vom înţelege, cu siguranţă, niciodată... Nu e o descoperire pentru mine, numai că, pînă acum, îmi mai făceam iluzii... Ce să-i faci ? Treacă şi asta... Dar îngăduie-mi să-ţi spun că acele „flori sădite în nisip“, „fulgere care să înfioare“, „stele ale destinului[11], „morminte" şl alte asemenea „înălţimi" ale tale nu reprezintă deloc poezia, cum îţl> închipui tu, ci o apă romanţioasă învechită şi cu gust rău. Şi eu mă pricepeam cîndva la lucruri sublime, rupte de viaţa obişnuită, dar am renunţat la ele nu pentru chefuri şi nu pentru metrese, ci pentru nevoile şi îndatoririle zilnice. Poate şi în trăirea asta există un strop de poezie, dar tu nu te pricepi s-o vezi... Ce să-i faci ? Treacă şi asta...

Ii jucau lacrimile în ochi iar glasul lui trăda mînia înăbuşită. Ieşi din foişor.

Mult timp după aceea Benedykt îşi făcu de lucru plătind muncitorilor simbria pe o săptămînă, în biroul lui sau în cerdac, se sfătui cu economul, se certă în gura mare şi la cuţite cu cei doi Bohatyrowicz care veniră să-şi ceară înapoi caii prinşi în lanul lui de grîu. Asta îl obosi cel mai tare şi-l necăji. Cerea de la oamenii aceia de pe scările cerdacului, îmbrăcaţi în halate de pînză, despăgubiri pentru daunele pricinuite.

La început l-au rugat să-i ierte, apoi unul dintre ei a devenit semeţ şi arţăgos, contestînd totul, reproşindu-i că e hapsîn şi lipsit de înţelegere pentru situaţia lor. Se vede că asta l-a rănit cel mai tare căci, dîndu-i răspuns, ridică glasul atit de mult încît ţipătul lui detună în tot conacul. Dar şi semeţul acela, un tînăr de talie mijlocie, cu faţa ca rîşcovul

şi cu mustăţi zburlite, se înfurie de asemenea.

— Să ne judece tribunalul, strigă. Daţi-ne în judecată... Nu lăsăm noi să ne jupuiţi dumneavoastră cum vreţi...

— Am să vă dau, ţipă Korczynski. Nici cu nu îngădui să mă furaţi !

— Ba, s-avem iertare ! ţipă ţăranul. Hoţi n-am fost şi nu vom fi niciînd... Acum o să vă dăm noi în judecată, pentru insultă...

— Dat; şi la dracu, numai pieriţi odată din faţa mea ! Cit mai iute ! Cum vă cheamă ?... Numele Vostru ?

Cel mai în vîrstă şi mai înalt, slăbănog, bolnav, care pină atunci nu scosese nici un cuvînt, făcu un pas înainte; ochii lui, cîndva albaştri, acum spălăciţi şi cu o expresie de suferinţă, il priviră ţintă pe Korczynski ; răspunse încet :

— Anzelm Bohatyrowicz...

La piivirea cu Înţeles şi la tremurul glasului emoţionat cu care fuseseră rostite numele şi prenumele, Korczynski, în mînia lui, nu luă seama cîtuşi de puţin.

— **Şi al doilea ?**

— Fabian Bohatyrowicz ! se răsti cel întrebat, sumeţindu-se trufaş.

— Aşa ! Prin urmare o să aveţi proces... Şi acum..; ştergeţi-o !... Repede !

Cel care se numea Anzelm îl privi din nou şi spuse cu glas stins :

— Bunăvoinţa boierilor e schimbătoare ca vîntul ; cu toate astea răposatul Pan Andrzej nu s-ar fi purtat atît de aspru cu noi !

Asemenea cuvinte îl împunseră pe Korczynski. Se înmuie şi se domoli, dar deveni şi mai posomorit.

— Răposatul Pan Andrzej a trăit alte vremuri, mormăi şi se îndreptă degrabă spre uşa casei. Şe opri in prag^nehotărit, apoi strigă peste umăr celor doi care plecau :

— Vă iert jumătate din amendă, dar o jumătate îmi plătiţi...

— Nu plătim nimic, răspunse cel tînăr, furios ; daţi-ne in judecată... n-aveţi ce face !

Scene ca acestea se repetau ades în cerdacul casei lui Korczynski, întrucît vreo cîteva sate de ţărani şi un olat de şlahtid ţineau Korczynul în încercuire formală, iar dacă Benedykt nu l-ar fi apărat cu străşnicie, o mulţime din peştii ăştia mărunţi ar fi sfîrtecat într-o clipită peştele cel marc. In ziua aceea, totuşi, se simţea şi mai hărţuit şi necăjit decît de obicei. Pricina mîhnirii era în mare măsuţă discuţia aceea din foişor, dar şi unele amintiri înceţoşate pe care i le stîrniserâ chipul şi cuvintele lui Anzelm Bohatyrowicz. După expresia cu care îşi definea el unele simţăminte „ii plîngca inima". Hotărît lucru, idealurile tinereţii. peste cari' s-a aşternut nispul zgrunţuros.. în multe situaţii după aceea se

transformă în cărăbuşi voraci care la orice mişcare te ciupesc de inimă.

în Birou, la masa pe care ardea lampa şi stăteau maldăr catastife. îşi luă capul în mîini şi stătu mult timp cufundat în ginduri triste. Apoi scoase una dintre scrisorile de sub prespapier şi. incet, cu atenţie, începu s-o citească, făcînd dese întreruperi. Era o scrisoare de la fratele său Dominik, scrisă de pe meleaguri foarte îndepărtate şi care suna astfel :

,. iubite frate ! Cît de rău îmi pare că te frămînţi şi te necăjeşti atîta cu ferma aceea a ta ; sînt dator să-ţi spun adevărul, aşa cum îl gîndesc eu. Voi, toţi cei de acolo, nu ştiţi să vă descurcaţi. Ce, oare omul e ciupercă, să tră- .iască numai într-un loc? Să nu vrea să-şi caute norocul în altă parte, cînd vede că acolo unde se află nu-i prieşte ? Lumea e mare şi poţi găsi un loc bun în ea, trebuie, numai, să fii energic şi să priveşti treaz lucrurile. Dacă aş şti că tu poţi privi lucrurile astfel, m-aş strădui să te scot din situaţia aceea de nesuportat în care v-aţi vîrît cu toţii. Vinde Korczynul şi am să te rostuiesc ca pristav pe nişte moşii mari de aici. Sînt in strînse relaţii cu un prinţ care tocmai are nevoie de un om cinstit şi priceput pentru a-i administra moşiile. Cinci sute de mii de ruble pe an, între- ţi acrea pentru tine şi familia ta, locuinţă în palat, trăsură şi şase cai la dispoziţie. Pe lîngă asta ţinutul e bogat şi se mai pot întreprinde unele afaceri, dacă ai bani: poţi să faci comerţ cu lemn, sau să-ţi deschizi o rachierie, sau să faci contracte cu armata. Dar la asta trebuie să te pricepi şi nu ştiu cît eşti tu de întreprinzător, pentru că. eu unul, cu slujba mă împac foarte bine dar în afaceri dau greş mereu. Mult mai bine ai duce-o cu simbria asta şi cu capitalul lichid care ţi-ar rămîne de pe urma Korczynului, decît acum. Ştiu că nu-ţi va fi uşor să te împaci cu ideea înstrăinării r ţin mi;.te cît de greu mi-a fost şi mie, şi cît m-am chinuit pînă cînd mi-am scos din cap toate acele prostii. Să ştii că în lumea largă omul, de nevoie, învaţă multe şi multe uită. Ţi-e tot una unde te afli, numai să trăieşti bine şi cinstit. Eu trăiesc cinstit (de aceea nu am succes la afaceri), dar veghez la bunăstarea mea şi a fa- miliei mele şi stau bine în slujbă. Ai grijă şi tu, chibzuieşte, ca nu cumva, pentru un ţel închipuit, să-ţi iroseşti restul vieţii. Vreau să te salvez şi voi face totul ca să-ţi fie bine.

Deşi multe am uitat, n-am uitat încă vremurile acelea cînd am crescut şi am învăţat împreună şi, apoi... Iată, bietul Andrzej ! Am rămas acum noi doi, dar nici eu nu am parte de tine nici tu de mine... Aş vrea să trăieşti pe acelaşi meleag cu mine, aş vrea ca copiii noştri să se J cunoască. Reflectează la sfatul meu, mai gîndeşte..."

Benedykt reflectă şi ajunse la concluzia că şi acela se 6chimbase mult. Viaţa ! De cîţiva ani scria rar fratelui său, iar scrisorile pe care le primea de la el nu le citea cu plăcere. In cîteva rinduri vrusese să-l contrazică, dar nu avusese timp niciodată pentru o corespondenţă mai lungă , şi apoi mai era ceva : activitatea intelectuală devenise pentru el un fel de corvoadă. Da din mînă, îşi încrunta fruntea şi mai tare, gîndind că într-adevăr nu mai are nici un frate pe lume şi apoi uita de Dominik pentru multe luni. Acum, însă, îi citi scrisoarea mai îmblînzit şi cu mai multă atenţie. Ce vrei ? Viaţa ! Ce nu face ea din oameni? Pe unul îl schimbă intr-un fel, pe altul, într-altfel. Multe uitase fratele său, dar de prietenia lor veche tot îşi mai amintea. Poate o fi bun sfatul lui ? Poate că viaţa asta de cîine nu duce la nimic ? Omul mucezeşte, se stinge sufle- tu-n eL Dacă măcar ar fi fost doi... dar aşa ?... încă şi cu neînţelegerea asta din casă, e greu. O fi acolo mult de lucru, nu zic ba, dar munca nu e cîtuşi de puţin o năpastă, ci, doar ceea ce o însoţeşte aici este năpastă. Acolo, pe lingă muncă voi avea măcar liniştea, siguranţa zilei de miine şi... nu vor mai fi veşnicele hărţuieli cu oamenii. Oh, certurile astea !

„Dacă aş fi un boier mare, pe cuvîntul meu, n-aş pretinde nimic şi m-aş lăsa păgubit numai să n-ajung la scandal ; dar aşa e greu... Şi totuşi, de multe ori îmi mulco- mesc singur înverşunarea, alung mucegaiul din mine şi încetez să-i mai sicii pe oameni... Să-i cătrănească alţii, nu eu ! Cine ştie ? Poate am să fac aşa cum mă sfătuieşte frate-meu... E atît de mult de cînd nu l-am văzul ! Ce tot îndrugă aceea... despre pustiul ei ! Uite, eu cu adevărat trăiesc în pustie ! N-am nici cui să-mi spui aleanul, nici de la cine să aştept un sfat priincios ori vreo mîngîiere !

Acolo l-aş avea pe fraie-mcu. S-a sciumoat ? Şi ce ! Viaţa! Şi el e amărît, ca şi mine ! ‘

' Puse scrisoarea sub prespapier gîndind că azi, mîine, !i va da lui Dominik un răspuns afirmativ.

„Trebuie, numai, să aflu amănunţit care sînt condiţiile de acolo şi dacă mi se permite, măcar odată la trei ani, să vin prin părţile astea, fiindcă dacă ar fi să plec pentru totdeauna... atunci m-aş sfîrşi de dor...“

In clipa aceea uşa se deschise zgomotos şi în birou se năpusti o făptură mică-mititică, ţopăind ca un cosaş şi la fiece săritură părul, de culoarea spicului copt, strălucind ca aurul în soare, i se răsfira, fluturînd in jurul căpşorului. Se năpusti, ţopăi, cupriftsş cu flunuţele grumazul lui Korczynski şi, cu glas subţirel şi ascuţit, ciripi: s

— Tăticule, mătuşa Marta întreabă dacă vrei să-ţi aducă cina aici sau mănînci în sufragerie, dacă vrei pui şi lapte bătut sau zmeură... foarte gustoasă, tăticule, zmeura... Mătuşa Marta mi-a dat multă, multă, şi coace şi prăjituri cu zmeură în cuptor, da acuma nu-s gata. Mătuşa Marta a spus ca să mănînci, astăzi, lapte bătut, că-i bun, dar ieri n-a fost bun...

Korczynski se aplecă şi-i închise gura ţîncului cu o sărutare. Era singurul mijloc de a stăvili acel gungurit de păsăruică, dar opreliştea dură numai o clipă căci îndată zvîrluga îşi întinse degeţelul în sus după nişte fluturi mici, albi care, intrînd prin fereastra deschisă, se roteau în jurul lămpii, sau căzeau pe coperţile cenuşii ale registrelor, întinzîndu-şi aripioarele tremurînde.

— Tăticuţu, vezi fluturaşii ?... Ooo ! ce fluturaşi... dar în grădină sînt mai frumoşi... Julek mi-a spus că peste o lună pescarii vor pescui cu vetriţe... ştii tăticuţu, noaptea cu luntrile... cu focurile acelea... Tăticu, tu ai prins vreodată peşti cu vetriţele ? Julek spune că sînt nişte fluturaşi aşa de micuţi, mititeluţi... pentru peşti, tăticuţu, pentru undiţă... j

— Widzio ! zise Korczynski privind faţa băieţelului cum poate pînă atunci niciodată n-o mai privise. Widzio, ascultă, Widzio !

— Ce, tăticuţu ?

— Iţi sînt dragi fluturaşii ăştia mititei, albi ?

— îmi sînt, tăticule, sînt aşa dc frumoşi !...

1
1
4

— Dar Niemenul ţi-e drag ?

Copilul dupăi din picioruşe.

— Tăticuţule, dac-ai şti ce bine e să mergi cu barca pe rîu şi să prinzi peşte... Am mers azi cu Julek şi el a pescuit o. ştiucă.. ştii tati, cu cîrligele... iar eu cu undiţa, doi pietroşei grozavi, minunaţi. Aşa de drăguţi, pietroşeii...

— Dar pădurea ţi-e dragă ? Cea de dincolo de Niemen?

- — Vai, tăticuţu ! Am mers cu mătuşa Marta şi cu Justynka duminică în pădure, am cules ciuperci şi a fost aşa de bine, bine de tot...

Braţul vînjos al bărbatului strînse tot mai tare trupşo- rul subţire de copil, ochii trişti se-nduioşară şi scînteiară, topindu-se în ochişorii aceia curaţi, strălucitori, jucăuşi. -

<r- Dar pe tăticul îl iubeşti ? Da ?

Pe fruntea ridată, pe obrajii aspri şi pe mustăţile lungi nu tnai rămase Joc care să nu fie sărutat de guriţa sui-îzătoare şi fragedă a fiului.

Era un zvăpăiat şi un ştrengar fără pereche ; nu numai in casa aceea cît era ea de mare, dar în tot Korczynul i se auzea glăsciorul. Cînd îl mînau să înveţe, începea să strige : „Nu mă chinuiţi!“ şi fugea cît îl ţineau picioarele prin fermă după copiii argaţilor, sau în cîmp. pe la sece- rători sau la ciobănaşi; dar uneori singur, de bună voie, se apuca să înveţe cu foc, ascunzîndu-se cu cartea prin niscai unghere şi, pas să-l găseşti; iar odată, cînd sora lui s-a îmbolnăvit a legănat-o zile întregi şi a răsfăţat-o pînă eînd el însuşi a slăbit şi s-a gălbejit... Korczynski se uita acum lung la copilul ăsta şi părea profund răscolit. Se gîndi îndelung, se răzgîndi privindu-1, apoi începu să rîdă.

— Oh, tu, nădejdea mea !

Băieţelul scoase un ţipăt, atît fu de apăsată şi ţepoasă sărutarea ce-i strivi obfăjorul. Korczynski, cu faţa înveselită spuse :

— Roag-o pe mătuşa Marta să-mi aducă aici şi pui şi lapte bătut şi zmeură şi tot ce-o pofti... Mi s-a făcut o foame de lup !

Chiar în noaptea aceea îi scrise fratelui, dindu-i răspuns negativ.

A doua zi şi el şi Marta s-au sculat, ca de obicei, la cinci dimineaţa şi, ca de obicei, glasurile lor întreaga zi au tunat în toată curtea. împreună cu alte trăsături caracte-

ristice familiei o mai aveau .şi pe aceea că vocile lor deve-

neau. cu anii, tot mai groase şi mai stridente. Pe lîngâ munca trudnică şi migăloasă căreia i se dăruiau cu totul şi cu toiul, amîndoi aveau în viaţa lor un ce^ care îi predispunea adeseori la dezlănţuiri furtunoase. Predispoziţia aceasta spre minie şi ursuzenie sporise la Korczynski din ziua în care avusese, din nou, cu soţia o confruntare scurtă, dar pentru el de neuitat. De data aceasta dînsa fusese cea care intrase in biroul lui, încă şi mai mistuită de suferinţă, aducîndu-i la cunoştinţă că vrea să stea de vorbă cu el despre interese. Korczynski se miră şi se bucură. Mai avea în sufletul său o licărire de speranţă slabă că soţia lui, mai devreme sau mai tîrziu va consimţi să împartă cu el gîndurile şi zbuciumul lui, că vor ajunge la o înţelegere, dacă nu totală, dar măcar în parte. Cu grabă, deci, îi apropie fotoliul cel mai comod, dîndu-şi pe faţă dorinţa fierbinte de a vorbi cu ea despre interese. Cu voce înceată, curgătoare, şi calmă dînsa îi spuse că doreşte să i se plătească o rentă la jumătate din zestrea ei, rentă pe care vrea s-o folosească in scopuri personale. Zestrea se ridica la douăzeci de mii : ea cerea o rentă numai pentru suma de zece mii şi numai de opt la sută, cu toate că pretutindeni se plătea acum zece şi chiar doisprezece la sută, cu cea mai mare uşurinţă. E de acord să obţină banii chiar şi în două sau trei rate. Intr-un cuvînt, pentru cheltuielile comune cedează o jumătate din venituri, dar cealaltă jumătate vrea s-o aibă neapărat la dispoziţie. Are şi ea cerinţele şi gusturile ei, cu satisfacerea cărora nu vrea să-l împovăreze continuu şi, fără de care, în pustiul şi plictiseala asta de moarte, pur şi simplu nu poate s-o mai ducă. Ar dori să-şi împodobească puţin cuibuşorul, adică acele camere în cc-re-i place să stea mai mult. Apoi, sănătatea ei şubrezită are nevoie de multe medicamente ; pe lîngă asta îi place să citească şi să lucreze. Deci cu banii obţinuţi îşi va înfrumuseţa cuibul, va cumpăra medicamente, cărţi, sculuri de lină şi de bumbac şi chiar rochii.

— Cred că n-ai să-mi refuzi un lucru atît de mărunt... E drept că şi pînă acum ai cumpărat tot ceea ce mi-am dorit, dar asta îţi crea neplăceri şi atunci eu renunţam la multe lucruri, numai să nu te sîcîi cu rugăminţile mele.

•\şadar, tu nu vei avea ce pierde, iar eu imi voi putea îndulci viaţa asta bicisnică pe care o duc...

Dacă avea sau nu ce pierde Korczynski nu arătă nici prin cea mai mică tresărire a feţei. Ascultă peroraţia lungă domoală **a** soţiei atent, cu ochii plecaţi, răsucindu-şi pe deget mustaţa lungă. Cînd sfîrşi i se înclină atît de solemn de parcă în faţa lui s-ar fi aflat nu femeia cu care trăia de atîţia ani sub un acoperiş, ci o creditoare binevoitoare. Ii răspunse, dar, cu o politeţe căutată :

— Mă voi strădui să-ţi îndeplinesc dorinţa cu cea mai mare stricteţe. Te rog numai să-mi indici scadenţele...

Ea răspunse că acest punct al chestiunii îi este indiferent, dar ţinuta distinsă pe care o adoptase faţă de ea în ziua aceea o cucerise pînă-ntr-atît şi atît de viu îi amintise vremurile de odinioară şi pe Benedykt cel de altădată incît întinse mîinile spre el cu un gest pătimaş şi cu privirea pierdută.

Dacă el ar fi cuprins-o atunci în braţe şi ar fi acope- rit-o cu sărutări fierbinţi, dacă apoi ar fi încetat să mai robotească prin fermă, să mai bată drumurile după afaceri, şi, dacă, spilcuit, în costume elegante şi moderne, ar li început să stea în „cuibuşorul" ei citind în trei limbi, impreună cu ea, romane galante şi cărţi de călătorie, privind-o drăgăstos în ochi ceasuri în şir cine ştie ce schimbări s-ar mai fi putut petrece în viaţa lor ; cine ştie dacă asta nu i-ar fi mulcomit simţurile şi imaginaţia ei neostoită... Dar el se înclină, numai, iarăşi, foarte respectuos şi doar una din mîinele-i întinse spre el o atinse uşor cu vîrful degetelor. Ea, de asemeni, se întoarse brusc şi se depărtă mai iute decît s-ar fi aşteptat cineva, ştiindu-i nevolnicia. Atunci bărbatul acela spătos şi voinic rîse, la început scurt şi nervos, apoi rîsul lui se dezlănţui atît de îndelung şi nestăvilit, încît se prăvăli in hohote pe canapea şi-şi acoperi ochii cu palmele...

De atunci pani Emilia nu mai vru să iasă nici măcar în loişorul din grădină. Din banii primiţi cu exactitate de ceasornic de la soţul ei îşi tapetă iatacul în azur iar camera de lucru în flori de cîmp pe fond alb. Ici instală o mobilă tapisată în bleu, colo în roşu corajiu, dichisi toaleta cu muselinuri şi danteluri, etajerele le înţesă cu cărţile cele mai recent apărute şi cu bibelouri, îşi procură materiale

tot mai noi pentru lucru de mînă. Pe Teresa o instală lingă iatacul ei, ca să aibă totdeauna la indemînă pe cineva care să-i citească, să-i dea medicamentele şi să-i asculte tînguirile. Aşa trăia ea, mutîndu-se din pat pe sofa şi de pe

sofa în pat, tăcută, blajină, fără să facă nici cel mai mic rău ori neplăcere cuiva, zile şi săptămîni întregi, uneori, nevâzînd pe nimeni din casă şi neştiind ce se petrece ia camerele mai îndepărtate. Despre cele două camere preferate, dichisite după pofta inimii, spunea prietenelor mai intime :

— Asta-i toată lumea mea !

Lumea lui Benedykt in schimb deveni Korczynul, mai largă ce-i drept decit camerele soţiei sale, dar de fapt tot aşa, fără orizont. Treptat, şi tot mai repede, cele şase sute de hectare de teren mai bun şi mai slab făcură să dispară din faţa lui globul pămintesc cu tot ce s-a aflat vreodată şi se află pe el. Semăna în fiecare an două sute de pogoane cu grîu şi păşune ; pe terenurile nisipoase sădea cartofi şi îi vindea cu profit rachierilor din vecinătate, întreţinea inventarul cu multă grijă, la conac avea totdeauna cite ceva de reparat şi de proptit, la vecini hămăia tot mai aprig, prin tribunale sau în afara lor, pentru fiecare bucăţică de pămînt, pentru fiecare fir de iarbă păscută, sau ramură ruptă din pădure. Din cele cîteva mii pe care le obţinea de pe urma muncii neostoite achita ratele bancare, procentele surorii sale şi, cu cea mai strictă punctualitate plătea renta soţiei. Apoi achita taxele şcolare pentru băiat şi cele de pension pentru fată. Banii rămaşi pentru întreţinerea casei ii chivernisea Marta. Bruma de timp ce-o mai avea după trebăluiala în fermă şi alergatul încoace şi încolo după afaceri il folosea ieşind la vînătoare cu copoiul său, ori citind gazetele, îndeletnicire care, cel mai adesea, îl făcea să aţipească. Gazeta vorbea despre lucruri îndepărtate şi răsunătoare care nu-1 interesau ; i se păreau atît de străine şi deşarte î Toată energia şi-o depunea în acest atelier în care atîţia ani şi cu atîta trudă ţesea existenţa proprie şi viitorul copiilor săi. Fibrele ţesăturii se rupeau continuu şi fugeau în adîncul sculului; le prindea, le lega şi tremura de teamă ca nu cumva să se rupă' urzeala. Se mai temea încă pentru multe altele. Uneori putea lăsa impresia că a uitat să mai vorbească, atît era de tăcut. Cind 0 apuca insă pofta de vorbă se exprima despre ţoale Cu claritate. Deprinse obicciul de a înlocui unele fraze, sau nume, cu trei expresii proprii, care nu aveau nici o semnificaţie : „Asta... astalaltă... de aceea..." Nu erau proverbiale pentru el, căci nu le folosea totdeauna, dar uneori, cînd se poticnea la vorbă şi bîlbîindu-se un pic incepea cu : „Asta... astalaltă...“

ascultătorilor li se părea că un licăr de înţelepciune şi hîtroşenie se strecura atunci fugar în ochii lui căprui şi posaci...

IV

Greutăţile permanente şi munca fără răgaz a domnului Benedykt pe de o parte, iar pe de alta sănătatea şubredă a doamnei Emilia şi felul de viaţă pe care-1 duceau de mulţi ani nu le îngăduiau să întreţină relaţii cu o societate mai largă. Dealtminteri, din felurite pricini, nici unul dintre ei nu le dorea deloc» El evita cheltuiala de prisos şi nu suferea să fie stingherit din lucru iar ea se temea de mişcare, de larmă şi de orice fel de solicitare din afară. Cu toate astea nu puteau trăi cu desăvîrşire izolaţi. Legăturile vechi se continuau prin vizite, cînd şi cînd, din partea rubedeniilor ţi a vecinilor ; odată pe an, de ziua onomastică a amfitrioanei, adică în ultima zi a lunii iunie, Veneau la Korczyn mulţime de oaspeţi. Era un obicei statornicit de multă vreme, aşa îneît nu puteai să-l schimbi fără să pari lipsit de o elementară bună cuviinţă şi fără să provoci indignarea multora.

In sufrageria mare, aproape patruzeci dc persoane se ridicară de la masa pe care se afla o veselă veche, din porţelan şi cristal şi tacimuri. de asemenea scumpe, din argint masiv. Lumina soarelui îmblînzită de storurile trase dădea serviciului de masă străluciri de fast. Ca în tot conacul. şi aici se observau urmele prosperităţii de odinioară ; nimic nou, ci numai ceea ce din întîmplare rămăsese nemă- cinal de timp, ori fusese păstrat şi conservat cu rîvnă. dovedind miini harnice şi ochi care veghează.

Stăpîna casei, strălucind toată de podoabe, dădu semnalul si musafirii se ridicară de la masă. De po locul ei ştiut dinlotdeauna se ridică domol văduva lui Andrzej Korczynski, o femeie surprinzător de frumoasă încă, pentru vîrsta ei. Avea un fiu de treizeci de ani, cu toate astea se ţinea atît de bine îneît ar mai fi putut răni inimile bărbaţilor ; dar, aşa cum o cunoşteau toţi în împrejurimi orice urmă de cochetărie ii era cu desăvîrşire străină. Din clipa aceea groaznică, petrecută cu douăzeci şi trei de ani în urmă, cînd aflase că este văduvă, nu-şi lepâdase straiul cernit; pe moşia primită de zestre, consacrîndu-se fără

rezervă educaţiei şi dezmierdării unicului fiu, trăia ca o călugăriţă, ocolind lumea şi respingînd cu răceală orice ocazie de a-şi reface viaţa printr-o nouă căsătorie.

Aura purităţii şi a devoţiunii părea că învăluie din creştet pînă-n tălpi silueta ei înaltă, şi maiestuoasă, pe care cădea pictural rochia neagră, din material greu. Dantela neagră peste părul blond încărunţit îi înconjura ca un cadru de doliu faţa cu trăsături regulate şi proeminente, acoperită de o delicată paloare şi brăzdată de riduri mici, abia vizibile, snopuri mărunte în jurul ochilor mari şi trişti şi a gurii mîndre şi reci. Nici cea mai mică podoabă nu-i înviora îmbrăcămintea de văduvă. Un zîmbet vesel foarte arar lumina faţa ei îngîndurată. Cînd mergea sau vorbea cu cineva îşi ţinea capul sus şi-şi cobora pleoapele ceea ce-i dădea o expresie de maiestuozitate şi în acelaşi timp de modestie. Cu predominanta maiestuosului. Cît de mult o stimau membrii familiei o dovedi graba temută cu care stâpînul casei îi oferi braţul, de îndată ce ea se ridică de pe scaun.

Un vecin gras, aducind cu un gastronom jovial, se arătă gata s-o însoţească pe sora domnului Benedykt, pe doamna Jadwiga Darzecka. care nu semăna deloc cu fratele ei ; îndesată, roşcovană, gureşă şi mult prea înzorzonată, îmbrăcată în catifea, cu briliante şi brăţări pe mînă, alîrnînd de braţul vecinului se silea să vadă de după muHimea de persoane ce se ridicau de pe scaune, cu cine plecau de la mhsă fiicele ei — două, domnişoare de măritat, şi alte două, fetişcane încă. Soţul ei, un bărbat cu ţinuta ţeapănă, cu părul cărunt, cu trăsături aristocrate şi c-un aer solemn, care în timpul prînzului vorbise curgător şi înflorit despre Italia, Paris, Ostenda şi diverse alte puncte slăvite alp Europei, mergea în spatele doamnei Emilia, după stâ- pîjiul casei. In genere, familia Darzecki era cunoscută prin bogăţia ei puţin întilnilă prin acele părţi. El avea mişcările şi vorba omului care sta solid pe picioare, s-ar zice pe nişte picioare durate din aur ; doamnele erau îmbrăcate cu lucruri scumpe şi vorbeau necontenit despre străinătate şi despre distracţii. La fel de bogat, dacă nu chiar şi mai bogat încă, Teofil Rozyc stătea la masă lingă o blondă tinerică, micuţă, zveltă care se tot foia, făcînd să fîşîie rochia din atlas de culoare deschisă, mişeîndu-şi zglobiu capul îtopodobit cu flori şi gesticulînd, ca un copil, cu braţele-i dezgolite, albe, de zăpadă ; îi ciripea în franţuzeşte : co*mme quoi* cu doi ani în urmă l-a cunoscut pe soţul ei Zygmunt

Korczynski într-o staţiune ; *comme quoi* l-a plăcut din prima clipă, dar părinţii ei, care locuiesc departe de aici, mult timp n-au fost de acord să se mărite aşa devreme ; *comme quoi* mama lui Zygmunt, pani Andrzejowa Korczynska, a venit acolo, a intervenit pentru fiul ei şi a învins împotrivirea ; *comme quoi* a venit cu Zygmunt în acest ţinut care nu-i place prea mult, pentru că are o natura monotonă şi prozaică şi nu găseşti în el nici socţetate, răci distracţii, nimic ; Zygmunt nu poate picta aici pentru că ii lipsesc inspiraţia şi subiectele, de aceea se vor întoarce îr. curind amîndoi la Miinchen sau la Roma, unde talentul lui Zygmunt etc... etc... Rozyc, cu boiul lui distins şi cu faţa albă ca de ceară, asculta politicos acest ciripit de păsă- ruică, intreţinîndu-1 cu cîte un cuvînt aruncat cînd şi cînd, dar privind insistent, prin sticlele pince-nez-ului, într-un punct opus al mesei unde Justyna vorbea, tot în franţuzeşte, cu o străină nu prea tînără şi foarte stingheră în această societate, învăţătoarea tinerelor fete Darzecki. De clteva ori privirea lui, întoreîndu-se dinspre Justyna. se încrucişa pe drum cu privirile lui Zygmunt Korczynski, care stătea vizavi, un bărbat chipeş, brunet dar cam prea paiid şi posac pentru vîrsta lui. Amîndoi se uitau des în acelaşi punct, ceea ce făcu să apară pe buzele lui Râzyc un fugar zîmbet ironic. Tinerica Klotylda, ciripind, gesti- culînd. privind întruna galeş spre soţul ei şi sorbindu-1 din ochi, nu dbserva însă absolut nimic, iar cînd începură sâ se scoale de la masă, apucă braţul lui Zygmunt cu o
veselie copilărească şi, ridicînd spre el căpşorul frumos şi ochii de safir, prinse din nou să ciripească.

Astfel se rînduiră primele patru perechi după care urmară alte cîteva, cu mult mai modeste, formate din femei si bărbaţi ale căror straie şi feţe trădau o luptă destul de s;rea cu destinul. Erau vecinii lui Benedykt Korczynski, avînd, mai mult sau mai puţin, aceeaşi situaţie ca şi el şi petrecîndu-şi viaţa în acelaşi fel. Femeile aveau rochii învechite şi bijuterii ieftine ; bărbaţii erau pîrliţi de soare, mustăcioşi, îmbrăcaţi după moda veche. Vedeai printre ei feţe cărora truda ori necazurile le scofîlciseră obrajii şi le brăzdaseră fruntea mai înainte de vreme ; acum însă, în mijlocul impunătoarei adunări, se simţeau, sau se străduiau să arate veseli şi pe deasupra eleganţi. După mersul şi după mişcările lor se vedea că nu prea erau deprinşi cu o asemenea paradă ceremonioasă prin sufrageriile lor şi că, dacă o cunoscuseră cîndva, de mult se dezobişnuiseră. Bărbaţii nu făceau prea

mari sforţări, dar doamnele îşi cercetau ţinuta, încercau să pară maiestuoase ori pline de entuziasm, îşi împodobeau gurile ofilite cu zîmbete ceea ce le dădea aerul, străin lor poate altădată, de înfumurate sau de năroade.

După aceste perechi modeste, care purtau cel mai cîar amprenta timpului şi a locului, urmară, din nou, cîteva perechi distinse. Rozyc o conducea pe domnişoara Darzecka, elegantă, cu statura înaltă a neamului Korczynski şi cu trăsăturile reci ale aristocraticului ei tată ; logodnicul ei, un blond spălăcit, cu favoriţi englezeşti şi cu titlu de conte, dădu braţul surorii ei, unei brunete tinere, zglobii, cochete. In urma lor mergea Kirlo, însoţind-o pe pani Teresa care în ziua aceea avea nu numai faţa ci şi gîiul oblojite cu tulpanul de batist ; o conducea astfel îr.cît cîţiva care priviră la ei zîmbiră, ba chiar începură sâ hohotească. Luă o mină ţanţoşă, îi strînse braţul lingă coasta sa, îi şopti ceva ; se vedea că-şi alesese tovarăşa anume, ca să stîrnească hazul. în sfîrşit, în dezordinea ce urmă după aceea se perindă tineretul de sexe diferite, în frunte cu fiul gazdei, de douăzeci de ani şi cu fiica lor de paisprezece ani.

Justyna, ridicîndu-se şi ea, se apropie în grabă de tatăl ei cave, neţinînd seama că tftţi ceila1]i se sculaseră de la roasă, lacom, se servi la iuţeala cu încă o porţie uriaşă de peltea cu pişcoturi. Alăturîndu-şi capul, Împodobit modest cu cosiţa neagră şi cu cîteva flori proaspete, de capul lui argintiu aplecat deasupra farfuriei, îi atinse uşor. braţul.

— Hai, tată !

— Îndată, îndată, mormăi. Vezi numai... să termin...

— Au plecat cu toţii, stărui abia auzit. Nu se face să r&.mîi singur la masă...

Ochii bătrînului, albaştri, umezi, cu^o expresie de visare se ridicară spre faţa plecată a fiicei sale.

— Nu se cade... e drept că nu se cade ; iar cînd nu se cade, n-ai ce face... Să mergem... Mai privi odată la pelteaua rămasă în farfurie, îşi şterse bine buzele roşii şi Mustăţile cărunte, se ridică şi, cu gestul lui cunoscut, seotîndu-şi burta înainte, se îndreptă de spate. Justyna îi v'u i mina sub braţ.

Merseră după ceilalţi, dar la o mare distanţă de ei.

— A fost bună masa, murmură bătrînul, foarte bună... Muşchiul a fost niţel cam... dar puii şi sparanghelul un deliciu ! Ai mîncat, Justynko, da ?

— Am mîncat, tată.

— He, he ! rîse şi privi hîtru la fiica sa. Au, tu, la lucruri

de-astea nu prea bagi seama ? Ţie, încă fiu ! fiu ! prin cap ! Las-că arr auzit eu azi pe Kirlo spunîndu-i doamnei Benedyktowa, că Rozyc ăla s-a... de tine... dar şi Zygmus' şi-a înteţit din nou vizitele... Istorii vechi... Îşi aduce aminte de ele, pesemne ? Da ? Cu toate că e însurat... dar inima, de... nu-i slugă... Ştiu eu bine... îmi aduc alinte...

Justyna mergea cu pasul ei obişnuit, calm, ţinînd capul sus şi privirea în pâmînt ; ai fi putut crede că nu auzea cuvintele tatălui.

În sufragerie rămaseră numai cîţiva feciori de casă care veniseră cu musafirii, şi-i ajutaseră lui Franek la servit. Rămase acolo şi Marta îmbrăcată în ziua aceea ca de sărbătoare, cu cocardă colorată în piept şi cu pieptene gslben, înalt, în păr. La masă aproape că nu stătuse, cu toate că tacîmul ei se afla acolo ; supraveghease adusul Platourilor, ordinea în care se servea, corectitudinea şi promptitudinea serviciului. Cu siguranţă, cu mult timp Încă înainte de ziua asta neobişnuită domnişoara începuse pregătirile şi avusese e groază de făcut, căci în clipa cînd ieşiră cu toţii din sufragerie căzu pe unul din scaune ca un bolovan, lăsîndu-.şi mîinile vlăguite în poală. Se gîrbovi şi-şi plecă într-atît capul îneît părea că a devenit mică de parcă se înşurubase. De sub fruntea plecată şi boţită îşi purtă privirea gînditoare pe masa lungă şi la scaunele în neorînduială. începu să clatine încet din cap ca unul care-şi deapănă amintirile şi care, în mijlocul aceloraşi lucruri cunoscute de demult urmăreşte cu mintea alte imagini şi alte feţe. Cu încetul, ochii ei învăpăiaţi se stinseră, deveniră ficşi şi se înrourară. Deodată, se auzi în spatele ci glasul ascuţit, piţigăiat al feciorului de casă, Franek :

— Am adus cafeaua !

Se sculă de pe scaun ca împinsă de un resort şi din doi paşi ajunse la măsuţa laterală pe care tocmai fusese pus ibricul mare cu cafeaua fiartă. Apucă ibricul, se pregăti să toarne cafeaua în ceştile vechi de porţelan.

— Franek ! tună în toată sufrageria glasul ei de bas, cum ai şters ceştile astea ? Au praf pe fund ! Dă-mi un şervet curat, neisprăvitule, m-auzi ?

In timpul ăsta perechile trecuseră prin holul mare şi, ajungînd la jumătatea salonului, se despărţiră făcîndu-şi plecăciuni ceremonioase. Doamna Andrzejowa, fără să-şi ridice pleoapele, cu o umbră de zîmbet şi o uşoară înclinare a capului după care repede şi-l înălţă din nou, mulţumi

cumnatului. Darzecka strînse atît de energic mîna vecinului burduhănos care o felicita pentru că-şi mărita iata cu un conte, îneît îi zornăiră brăţările. Tînăra şi micuţa Zvgmuntowa Korczyriska făcu în faţa soţului ei înghеţat şi ursuz o reverenţă poznaşă, îneît mai mai că se aşează pe podea, după care brusc se ridică şi i se agăţă din nou de braţ, ca şi cum nici pentru o clipă n-ar fi suportat să se despartă de ei.

— *Tu fais des folies,* Clotilde, o dojeni încet soţul.

— Mais *paisque je suis foile de toi!* şopti, lipindu-se c!e braţul lui şi ridieîndu-şi ochii spre el.

Doamna Emilia, conducîndu-le pe cucoane spre canapeaua cea mare şi spre fotolii, sfîrşi conversaţia cu cumnatul soţului ei, un bărbat înalt şi ţeapăn care, întoreîn- cîj-şi cu galanterie spre ea faţa palidă încadrată de fa- v»Tiţi încărunţiţi, vorbea curgător şi înflorit de data asta despre Elveţia.

— Ai face bine cumnată, să te smulgi din cotlonul ăsta Şi să petreci un timp în feremecătoarea Elveţie ; fără îndoială şi sănătatea şi dispoziţia dumitale s-ar schimba în mod fericit. Cu toate acestea sănătatea şi dispoziţia ei erau ari minunate şi, privindu-i obrazul uşor îmbujorat, ochii ratiioşi şi gura roşie, nimeni n-ar fi bănuit chinul prin care trecuse în ultimile zile. Odată cu venirea copiilor în vacanţă, aducînd în felul ei obişnuit de viaţă oarecare larmă şi agitaţie, avu crize de inimă şi cîteva nopţi de insomnie. Pentru sărbătorirea ce urma să aibă loc in casa ei se temuse de moarte, ca nu cumva tocmai în ziua aceea s-o apuce migrena, răguşeala, nevralgia, stomacul, sau te miri ce altceva care ar fi împiedicat-o să-şi prir mească musafirii. Cu această frică îşi petrecuse zilele şi se trezise nopţile, luînd doze duble de brom, de valeriană Şi magneziu, făcînd gargară cu soluţii din felurite săruri Şi coji de plante, ungînd locurile dureroase, de obicei, cu fel şi fel de alifii. Această pregătire durase pînă în dimineaţa zilei de azi cînd, îmbrăcindu-se cu multă stăruinţă, ceea ce îi răpi destul timp, îi veniră în minte timpurile bune, de demult şi dori să fie din nou, măcar o zi, aşa ca altădată, ca altădată... Intră în salon neaşteptat de întăritâ şi plină de elan, cu o sprinteneală în mişcări pe care ieri nimeni n-ar fi bănuit-o măcar, cu strălucire în ochi şi cu zîmbetul cu care acum se întoarse spre cei doi vecini interesaţi de sănătatea ei foarte, foarte fragilă şi precară.

Dincolo de uşa cu geam, deschisă larg, se înălţa pere-

tele acela înalt de verdeaţă, în care arţarii, ulmii, teii şi Paltinii, împletindu-şi haotic crengile viguroase păreau că se îmbrîncesc cu forţă şi succesiv unii pe alţii. Viţa sălbatică, răsucită în coloane groase şi în ghirlande, umbrea cerdacul despărţit de grădină prin citeva trepte unde stăpînul casei îşi conduse vecinii şi rubedeniile mai vîrst- Dice, servindu-i acolo cu ţigări. Intr-un colţ al salonului, lîngă un pian deschis, Rozyc, tînărul conte cu favoriţi englezeşti şi Zygmunt Korczynski, se vede că nu aveau chef să fumeze, pentru că nu ieşiseră în cerdac, vorbeau între ei cu voci scăzute, plini de amabilitate. Deşi se cunoşteau de puţin timp se simţiră atraşi unul spre altul, urmînd parcă unei legi a selecţiei naturale. După îmbrăcămintea lor evocînd jurnalele de modă cele mai recente, după atitudinile şi gesturile care nu lăsau nimic de dorit in privinţa eleganţei, după vorba, uşor tărăgănată şi intercalată cu expresii franţuzeşti, după delicateţea aproape feminină a tenului şi a miinilor semănau foarte bine unul cu altul, reprezentind acelaşi tip format în anumite condiţii de naştere, de educaţie şi avere. Atîta doar, contele lungea silabele şi folosea frănţuzismele cel mai mult, iar Zygmunt Korczynski cel mai puţin ; pe lîngă asta, cel din urmă avea în linia părului, în expresia feţei şi în toată înfăţişarea lui ceva de visător, ceva care trăda pitorescul şi ţi-1 evoca numaidecît pe artist. Tocmai povestea, în clipa aceea, despre cei trei ani petrecuţi la Miinchen, de care profitase considerabil şi-i aduseseră mai,multe satisfacţii artistice decît studiile prin şcolile de belle arte urmate la Viena mai întîi, apoi la Paris, şi în urmă la Diisseldorf. Contele ridica în slăvi şi el Miinchenul, Viena, Parisul dar avea preferinţe pentru Italia, unde, în mijlocul acelei naturi de o frumuseţe fără seamăn, găsea el că se află femeile cele mai frumoase din lume. Rozyc locuise la Viena un timp mai îndelungat, şi susţinea că acesta e oraşul cel mai vesel din cîte a cunoscut şi că acolo, adăugă cu zîmbet ironic, îşi lăsase amintirile cele mai frumoase din viaţă. In toiul unor astfel de mărturisiri toţi trei îşi ridicară pleoapele deodată şi se priviră unii pe alţii cu mai multă atenţie. în acele priviri scrutătoare se strecură o umbră de ironie şi la toţi trei, subit, un zîmbet fugar le lunecă pe buze.

— Mă gîndeam tocmai, în clipa asta, zise contele prelungind silabele şi mai mult, cît de ciudat şi... oarecum ambarasant ţi se pare cind, după ce ai cunoscut locurile

despre care am vorbit, nimereşti deodată într-o pustietate searbădă şi stupidă...

Mai mult ca sigur că toţi trei avuseseră acelaşi gînd. R 'zyc, trase de şnurul pinc®-raez-ului cu un gest nervos şi, elitaerindu-şi de el, o clipă, ochii negri, stinşi şi posomoriţi zise cu lehamite :

— *Tout lasse !*

— Dar domnia ta, i se adresă lui Rozyc, Zygmunt Korczyriski, n-ai avut încă timp să te lehămeteşti de această searbădă şi plicticoasă pustie despre cure pomenea contele, pentru că abia de trei luni ai venit aici. Eu, care niiam făcui noviciatul de cetăţean al ei de doi ani, pot spune, că... ambarasarea mea, cum s-a exprimat contele, nu cunoaşte margini şi că nici pînă acum n-am ajuns să înţeleg cum mai pot rezista printre şurile şi grajdurile astea, ţintuit de nişte pretinse afaceri...

— Măcar, domnia ta ai talentul acela minunat cu care . te consolezi, şi-ţi alungi urîtul, îi luă vorba afabil. Rozyc.

Faţa palidă, cu favoriţi negri, a lui Zygmunt se întunecă, exprimînd o nelinişte aproape chinuitoare.

— încep să mă îndoiesc că-1 am, se strîmbă cu prefă- • cută nepăsare.

— Ce pînză pregăteşti acum ?... întrebă contele dar nu sfîrşi vorba ; din spatele lor înaintă în clipa aceea un băieţandru de douăzeci de ani, cu înfăţişare de student. De talie mijlocie şi foarte suplu, trăda, prin gesturi şi Prin expresia feţei o fire nemăsurat de vioaie şi nervoasă. Avea trăsături delicate şi frumoase, dar tenul era palid şi obosit; o mustaţă măruntă, blondă abia mijea pe buza de sus, iar din ochii mari, căprui, semănînd leit cu ochii lui Benedykt Korczynski, părea că scapără scintei şi ţîş- nesc flăcări. Cu o vioiciune şi un entuziasm menite pasămite să ascundă o anume timiditate şi stîngăcie, cu mîinile împreunate la spate, după ce le făcu o uşoară plecăciune, se adresă lui Rozyc.

— Mă rog să fiu iertat, spuse cu glas tineresc şi ridicat ceva mai mult. decît se cuvenea, dar doresc atît de n\ult să ştiu ce fel de reforme şi instalaţii moderne ai de gind sâ introduci în Wolowszczyzna domniei tale. Am auzit că sînt acolo bunuri lăsate în paragină şi cînd am aflat că domnia ta te-ai stabilit pe moşia aceea m-am bucurat nespus de mult. Atît m-am bucurat că voi avea

plăcerea să te cunosc şi atîta mi-am propus să vorbesc cu domnia ta pe larg despre chestiunea asta... îneît... drept să-ţi spun n-am putut să mă abţin...

Cu cîteva ore mai înainte gazda îşi prezentase fiul oaspeţilor care încă nu-1 cunoşteau ; ştiind, aşadar, cine era tînărul care-1 asalta acum cu înflăcărarea aceea menită

a-i ascunde timiditatea. Rozyc zîmbi amabil şi după o clipă de cumpănire, spuse :

— Mi-ar face multă plăcere ţii aş doi i. intr-adevăr, să-ţi îndeplinesc dorinţa... numai... numai că la introducerea unor reforme sau îmbunătăţiri pe moşia de la Wolowszczyzna nu m-am gîndit încă...

Uimirea sinceră, naivă şi profundă se oglindi pe faţa expresivă a studentului.

— Cum aşa !.... Iar eu credeam că tocmai oameni ca domnia ta, tineri şi puternici... trebuie să aibă iniţiativă... să dea exemplu... învăţăminte...

— Dar eu nu mai sînt deloc tînăr, exclamă Rozyc căruia fruntea începu să-i tremure supărător şi pe buze îi apăru un zîmbet amar.

— *Qnand on a mange un million, on se sent un siecle sur le dos, n'est ce pas ?* şopti contele lui Rozyc cu intimitate colegială.

Dar tînărul Witold Korczynski nu luă în seamă vorbele rostite pe de lături şi grăi din nou :

— Pe mine, vezi, domnia ta, mă interesează nespus de mult... n-am mai fost pe acasă de doi ani, fiindcă vara trecută am petrecut-o la practica agricolă pe nişte domenii întinse şi gospodărite exemplar... Am terminat al doilea an de studii şi am oarecare imagine despre cum ar trebui să fie şi cum este de fapt prin părţile noastre... Mi se pare că stăm foarte rău în toate privinţele şi că ar trebui să depuneţi cu toţii o muncă uriaşă atît în privinţa pă- mîntului cît şi a instruirii oamenilor, ca să...

— Witold, grăi Zygmunt jenat către vărul său. Eşti atit de îndopat cu teorii, încît simţi nevoia să le expui mereu şi pretutindeni... Este o trăsătură tipică primei tinereţi...

— E firesc. îl întrerupse Witold, îndreptîndu-.şi umerii şi ridicînd capul, în timp ce ochii îi scăpărau. Şi nu m-ai jignit deloc amintindu-mi că sînt foarte tînăr. In fond şi tu eşti tînăr şi n-ai dreptul să te culci pe laurii tăi de pictor. Ce mi-ai răspunde dacă te-aş întreba, de pildă : cum stă ţărănimea în Osowce acela al tău... aşa... sâ zicem... cu învăţămînlul... cu morala, cu partea economică ?

— Ţi-aş răspunde că stă cît se poate de prost... grăi Zygmunt cu zîmbetul lui nepăsător.

— Şi tu poţi vorbi despre asta cu atîta uşurinţă şi de-

zinteres ? Şi dumneavoastră, domnilor, puteţi fi atît de indiferenţi, se indignă băiatul, întorcîndu-se apoi din nou spre Rozyc. Am impresia că domnia ta gîndeşte altfel decît Zygmus'... El aşa a fost crescut... în fine... e artist. Dar domnia ta vrei, fără îndoială, să acorzi toată atenţia claselor de jos, atît de mult timp ignorate şi cărora toată ideologia timpurilor noastre le recunoaşte dreptul...

— Dragul meu Witold, îl întrerupse din nou Zygmunt vădit plictisit: ideologia timpului nostru e un lucru foarte frumos...

— Şi onorabil, adăugă zîmbind contele.

— Dar întreabă-1 pe tatăl tău cîte a pătimit atunci, cînd şi-a pus în gînd să coboare printre... să pună în mişcare...

Witold roşi încurcat, ca o fată, plecă ochii în jos şi oftă :

— Tatăl meu... nu este destul de bogat..: nu poate dispune de mijloace destule...

Poate că acea menţiune despre tatăl său îl mîhnise,' dar mîhnirea asta nu dură şi, cu-zel renăscut, se întoarse către Rozyc :

— Dar domnia ta... începu el din nou.

Aici o voce tînără ca şi a lui, deşi puţin mai gravă, îl întrerupse :

— Witold are dreptate, absolută dreptatr ! Cine alt-cineva dacă nu domniile voastre, domnilor, ar trebui să îndreptaţi greşelile celor mai în vîrstă, iar nouă tinerilor să ne deschideţi calea ?... Te cuprinde furia nu alt?» cînd, întorcîndu-te din lumea largă vezi stagnarea aste de moarte In toate cele. Ferme învechite şi înapoiate, altele ruinate, pămîntul vă scapă din mîini, poporul se sălbăticeşte şi nimeni, nimeni nu ridică un deget ea să întreprindă ceva... să amelioreze... să îndrepte ceva...

Cu aceste cuvinte veni în sprijinul lui Witold un coleg de şcoală, ceva mai mare, student ca şi el, fiul unui cetăţean car€ se aflase pînă în clipa aceea în cerdac, cu ceilalţi.

— Temperatura începe şâ se ridice, şopti contele către Rozyc.

Dar Rozyc asculta toate aceste discursuri ale studenţilor cu ochii plecaţi, jucîndu-se nervos cu şnurul *pince*- nez-ului în timp ce fruntea îi tremura atît de tare îneît zvicnetul ei ajungea pînă dincolo de frunte, sub părul rar, încreţit. îl rodea ceva, şi, ca şi cum ar fi vrut să pună capăt situaţiei neplăcute, se adresă lui Zygmunt cu rugămintea de a-1

prezenta mamei sale.

Contele îşi îndreptă paşii agale spre colţul unde 1 se afla logodnica : cei doi studenţi, împreună cu un al treilea care li se alătură, vorbind tot atît de aprins şi gesti- culînd, se retraseră deoparte, iar Zygmunt Korczynski şi Rozyc traversară în lung salonul spre fotoliul în care sta tăcută şi retrasă doamna Andrzejowa, înconjurată de cucoane.

La plecăciunea distinsului domn care-i fu prezentat răspunse înclinîndu-şi capul, cu calmul ei obişnuit, păs- trînd tot timpul aerul acela de asprime şi superioritate.

Abia cînd Rozyc, aşezat lingă ea, începu să-i spună cum cu trei ani în urmă avusese prilejul să admire la o expoziţie, într-un oraş mare, un tablou ieşit de sub penelul fiului ei, ridică pleoapele şi, cu o privire de nedescris îşi pironi pe chipul lui Zygmunt, care sta alături, ochii încă foarte frumoşi deşi strălucirea şi culoarea lor se stinseseră de atîtea lacrimi şi dor de-a lungul anilor. întredeschise gura aspră şi schiţă un zîmbet de nespusă duioşie şi dulceaţă care însă se mistui repede.

începu apoi să vorbească politicos, dar rece, noii sale cunoştinţe despre talentul lui Zygmunt, despre piedicile care le întîmpină în dezvoltarea lui de cînd a venit acasă, despre dificultatea de a împăca îndatoririle de fermier cu cerinţele şi aspiraţiile artistului... Contrar obişnuinţei, făcu cîteva gesturi prin care-şi trădă neliniştea şi din nou ridică ochii spre fiul ei, de data asta cercetător şi cu oarecare teamă. Dar de braţul lui Zygmunt se şi agăţase în mare grabă tînăra lui soţie şi, cu mină cochetă, îl trase deoparte, şoptindu-i ceva. Nişte cucoane de pe canapea şi de pe fotolii arătară discret spre tînăra pereche şi, mai cu fereală, mai cu vorbă scăzută îşi comunicară impresia că în această căsnicie tandreţea soţiei o întrece cu mult

po LVA a soţului, că ea, cu o zestre atît de mare. eu edu- caţie aleasa şi cu neamuri strălucite, se prăpădeşte după el, în timp ce el are mina unui om plictisit de toate. Se zvoneşte că nu se ocupă aproape deloc de fermă şi că-şi lasă afacerile pe mîna altora să i le conducă, iar doamna Andrzejowa începe să regrete că şi-a răsfăţat fiul atît de mult, că l-a înstrăinat de ţară şi de bucata de pămînt pe care se cade să trăiască.

— Aşa-i trebuie, că e-fudulă ca o prinţesă şi se uită la

fiu-său ca la soare... pălăvrăgi o vecină flecară şi iute din fire, una din cele ce purtau rochii de mătase vechi şi transformate de nu ştiu cîte ori.

Alta, mai blîndă, slabă, cu faţa prelungă sprijinită în palmă judeca altfel. Clătinînd blajin capul împodobit cu nişte pene ciudate, spuse trist :

— Crescut fără tată... fără tată ! Eu ştiu ce înseamnă să-ţi creşti copiii fără tată fiindcă şi eu, ca şi doamna Andrzejowa, am fost lipsită de ocrotitorul fiilor mei...

— In schimb, a avut o mătuşă, se împotrivi prima, a avuţ-o pe Darzecka aceea pe care a bătut-o fericea de s-a măritat cu un bogătaş, iar acum nu ştie cum să se mai împopoţoneze şi să se umfle în pene... Şi ea i-a căutat nepoţelului prea mult în coarne şi i-a băgat în cap că e geniu...

— în amintirea fratelui, poate, îi luă apărarea a doua, în amintirea fratelui... Şi ce mai frate 1 Ce mai om !... L-a răsfăţat pe orfan şi a dorit să-l vadă ridicat cît mai sus.

Feciorii de casă aduseră cafelele şi lichiorurile, dar tava cu băuturi le fu smulsă din mîini de Kirlo care o puse deoparte, pe o măsuţă. Obrajii ososi i se aprinseră, ochii mici începură să-i sclipească şi pe buzele-i subţiri apăru zîmbetul cel mai jovial din lume. Era, în clipa aceea, întruchiparea mulţumirii depline pricinuite de prîn- zul la care se ospătase copios, de vinul pe care-1 băuse şi, poate, cel mai tare, de atmosfera aceea însufleţită, de societatea din jur. Ţinînd într-o mînă o ţigară stinsă ca să nu le supere pe doamne fumul, cu cealaltă alese sticlele cu băuturi de diferite culori şi îi ademeni spre ele pe toţi cei ce stăteau în preajmă. Lîngă tava cu lichioruri se afla cetăţeanul burduhănos, semănînd cu un gastronom vesel ; se mai lăsară îmbiaţi şi cîţiva vecini din cerdac; se opri în faţa ei. cu păhărelul gol in mină, şi bătrî- nul Orzelski.

— De care aţi băut ? Maraschino ? De trandafiri ? Dr cafea ? sporovăia Kirlo. Sâ vă torn altceva ? De care 7 Vă stau la dispoziţie.

— Din cel de cafea, o picătură, dacă binevoiţi !

— Bine. dar al citelea e ăsta ?

— Al doilea, răspunse tatăl Juslynel cu un zîmbet blajin şi plescăind de plăcere.

— Lui Dumnezeu treimea ii place ! strigă cel ce făcea pe paharnicul şi puse in faţa bătrînului, a cărui faţă rotunjoară se îmbujora tot mai tare, încă un păhărel plin.

Cei ce stăteau pe aproape pufniră in rîs, ştiind că potlogarul are de gînd să-l îmbete criţă pe bătrîn, dar el refuză şi, ducînd numai un păhărel la buze, pe al doilea îl împinse spre mijlocul mesei.

— Nu... nu... nu... le explică el. Dacă l-aş mai bea şi pe ăsta n-aş mai putea să...

— Ce n-ai mai putea ? întrebară în hohote de rts cl-teva glasuri.

— Să cînt, răspunse.

— Are dreptate ! se învoi Kirlo. Ei, atunci dacă nu vreţi să beţi duceţi-vă măcar la domnişoare ! Ia vedeţi, ce tristă e domnişoara Teresa !... Stă acolo, cu gîtul oblojit şi visează... cu siguranţă la dumneavoastră... Fiindcă, domnilor, domniile voastre poate nu ştiţi ce bărbat sedu-cător şi ce admirator al sexului frumos e muzicianul nos-tru... Ho, ho ! Cîndva era renumit din pricina asta... ba încă şi acum... Domnişoara Teresa ştie cel mai bine...

Fu întrerupt de cineva care-i puse o întrebare, apoi începu să vorbească despre altcineva şi să glumească pe seama altuia. Orzelski în schimb, ţinind cu două degete păhărelul cu licoare verde, cu pasul lui mărunt, cu expresia de bunătate în ochi şi în zîmbet, îndreptîndu-şi umerii şi scoţînd înainte pîntecul rotund, se duse într-adevăr spre grupul de domnişoare aşezate într-un semicerc mare, la o masă pe care se afla un teanc de albume şi reviste cu coperţi hărtânite.

In grupul acesta compus din bătrînii Darzecki şi cîteva domnişoare mai mult sau mai puţin elegante, care dis-cutau cu veselie, se afla şi Justyna. îmbrăcămintea el modestă, de culoare închisă, bătea la ochi între straiele multicolore şi pastelate ale celorlalte, iar capul împodobit numai cu cosiţa neagră in care prinsese cîteva lori proas-pete, alături de celelalte gătite, răsucindu-se necontenit şi cu mine vesele, o făcea să pară austeră. Nu era veselă. Chiar soţii Darzecki, rudele ei, îi atrăseseră atenţia că s-a a îmbrăcat, ca de obicei, nepotrivit pentru ocazia aceea şi * că arată, aşa mută cum stă, ca o desperată.

Sentimentul de desperare poate nu-1 încerca ea dar, ascultând discuţiile ce se purtau despre ţări străine, despre zestrea tinerei logodnice, despre diversele cercuri, distracţii, cărţi noi şi compoziţii muzicale renumite la vremea aceea, nu se simţea atrasă şi nu lua parte la niciuna dintre ele. în cîte o clipă, cînd sta pe gînduri, privind cu ochi de piatră în gol, puteai deduce că se simţea cu totul in afara a ceea ce îi preocupa şi îi înveselea pe cei din jurul ei, O plictiseală de moarte i se oglindea pe chip, fâcînd-o să pară mult mai în vîrstă. Oboseala şi rigiditatea din trăsături nu-i dispărură nici atunci cînd îl văzu pe tatăl ei lîngă tava cu lichioruri, sau cînd auzi glumele lui Kirlo rostite în gura mare şi risetele vecinilor, acompa- niindu-le. De data asta nu făcu nimic ca să împiedice aceste j jocuri, in fond destul de comune în societate, şi rămase ' în starea aceea de năruire a voinţei. îşi încruntă sprînce- nele, iar ochii arătau plictisiţi şi obosiţi, încărcaţi de o tristeţe nemărginită. Dar orice ar fi simţit atunci Jus- ! tyna nimeni nu-i putea citi în suflet. Era limpede că o lăsa indiferentă tot ceea ce o înconjura, cu toate acestea * nu trăda nimic din care cineva să poată deduce, chiar [1] de ar fi voit, sau ar fi trebuit să ştie că este vinovat de starea ei. Prietenele Şi verişoarele se cam depărtară, poatt din pricină că nu le vorbea, dar poale şi pentru că era îmbrăcată atît de modest. contele, care sta chiar alături şi duela cu logodnica lui în replici pline de duh, o ignora cu desăvirşire ; cei doi bărbaţi care în timpul prîn- zului o asaltaseră cu priviri cochete, pline de înţelesuri, părăsiră salonul. Rozyc se îndreptă pe nesimţite spre sufragerie ; treptat, dar foarte vădit îl cuprinse o indiferenţă ciudată pentru toate, iar faţa i se făcu deodată pămîntie şi ochii se înceţoşară. Zygmunt Korczynski, după o dis

cuţie cu glas înăbuşit, dar destul de vie cu soţia sa o instală, în cele din urmă, lingă mama lui şi ieşi afară.

în cerdacul din faţa casei erau pregătite măsuţele pentru jocul do cărţi, dar bărbaţii aceia gravi încă nu se aşezaseră la ele. Sfîrşiseră de băut lichiorurile iar acum fumau şi discutau gălăgios. Ceva mai înainte, cei din salon, la care ajungeau frînturi din conversaţiile lor, ii auziseră pronunţind cuvinte dintr-un domeniu, s-ar putea spune, tehnic sau profesional, precum : atîtea şi atîtea copeici pentru un pud *, de cutare şi cutare cereale ; a ti ta şi atîta pentru o găleată de vodcă, pentru treierat, pentru arat, semănat, atîta pentru cosit etc... Acum însă vorbeau despre politică. Primul atacă subiectul Darzecki, stind ţeapăn sub o coloană groasă* de verdeaţă şi slobozind printre buzele subţiri rotocoale de fum ; vorbea înflorit şi curgător despre tot felul de previziuni şi întâmplări citite prin gazete. Cîţiva dintre vecini îi întrerupeau vorbirea aleasă, scoţînd exclamaţii sau făcînd observaţii pe tonuri ridicate, sau grosolane. Chiar cei ce erau arşi de soare şi abrutizaţi de muncă, despre care gîndeai că nu prea au putinţa să răsfoiască vreo tipăritură, în această împrejurare discutau cu aprindere despre ţâri depărtate şi despre oameni de seamă, uneori contrazicîn- du-se cu îndîrjire. Stăpînul casei nu arăta nici cel mai mic interes pentru discuţie. Sta în mijlocul cerdacului pe un scăunel de fier, într-o asemenea poziţie îneît în snopul de lumină ce-1 învăluia i se conturau din plin trăsăturile puternice şi greoaie ; puteai să-i numeri aproape toate cutele de pe frunte şi de pe obraji şi toate firele albe din părul des, de culoare închisă. îşi aşezase braţul pe măsuţa din faţa lui, făcea gesturi mecanice, juclndu-se cu paharul în care se răsfrîngea o rază de soare, răspundea rar, şi-şi clătina din cînd în cînd capul plecat, zîmbind cînd hîtru şi neîncrezător, cînd cu alean. Odată, totuşi, în toiul unei discuţii aprinse, ridică privirea, ca şi cum şi-ar fi amintit brusc de ceva, zîmbi, trînti paharul pe masă şi exclamă :

— Gazetele astea, domnii mei, sînt curate aiureli şi nimic mai mult ! Le citeşte omu’ seara şi după accea arc - nişte grozăvii de vise că mai bine n-ar dormi...

De sub coloana de verdeaţă glasul ironic al lui Darzecki întrebă :

-— Ce spui domnule Benedykt ? Nu cumva ai avut şi

* Pud — măsură de greutate rusească, 40 fun[i.

dumneata vreun vis de-ăsta cumplit, din pricina gazetelor ?

— Ba bine că nu, răspunse Korczynski. Şi încă ce cumplit!

Zîmbi şăgalnic, şi se trase zdravăn de mustaţa lungă.

— Doar nu-s babă, mă ştiţi, ca să mă sperii de vise, dar am avut unul că oricui i s-ar face părul măciucă. Să vedeţi ce fel! Acum două luni, într-o seară, am citit î.i ziare despre războaiele care au fost, sînt şi vor fi, şi dra- cu mai ştie de care vor fi. îndată după aceea m-am culcat, am adormit şi visez... fiţi atenţi domnilor, visez că in Korczynul noştru a năvălit o armată numeroasă de-a lui Bismarck... Cu un cuvînt, armată prusacă... Curtea şi grădina pline de soldaţi, casa plină de ofiţeri... Eu îngrozit ! îmi prăpădesc Korczynul, socot în sinea mea, îmi răstoarnă totul cu sus-n jos, dau foc, îmi fac pagube, distrug conacul dacă nu-i primesc aşa cum îmi cer... Ce să fac ? Vreau nu vreau, îi primesc... Se făcea că încep a mă da pe lîngă ei, a-i cinsti, a-i privi, a-i adăpa, a-i invita, silindu-mă să le ghicesc din priviri dacă sînt mulţumiţi.. Iar ei beau, mănîncă, fac hărmălaie, chefuiesc... Slavă Domnului că sînt mulţumiţi gîndesc eu şi încep sâ fiu şi eu mulţumit... Iaca, îmi zic, acuşi or să se ducă cu Dumnezeu. ce-i drept după ce mi-au terfelit curtea şi grădina şi după ce m-au secat, dar restul a rămas întreg... Se făcea că se şi pregăteau de plecare... soldaţii se suie pe cai, ofiţerii se încing cu săbiile... acuşi o să am linişte... Se făcea că ies în cerdac, mulţumit, cînd colo, domnule, mă uit şi, ce să vezi ? De pe colinelo. acelea, le ştiţi, hăt, dincolo de cîmpie... altă armată...

Aici începu să se bîlbîie.

— Una... alta...

O rază de soare strecură un licăr şugubăţ în ochii-i căprui.

— Ce mai ? Am îngheţat... Ei glonţ... ce mai... asta-i... domnilor, gonesc... tot spre Korczyn... drept la Korczyn... iar ceilalţi încă nu plecaseră... Na-ţi-o bună ! îmi zk... I-am primit pe unii ca să nu-mi dea foc la conac... şi-acu una... alta... s-a zis cu mine ! Ce mai omule, ori cum te-ai suci, ori cum te-ai învîrti n-o scoţi la căpătîi ! Pc o parte te arde şi pe cealaltă... te îngheaţă ! O, Sfîntă Fecioară ! M-am trezit lac de sudoare, iar a doua zi am umblat năuc.

— Vreun coşmar, îl linişti cineva din faţă.

— E un vis tipic într-adevăr ! strigă Darzecki cu un rîs atît de lăbărţat, de părea că în clipa aceea toată distincţia lui obişnuită i-ar fi ieşit din minte cu desăvîr- şire ; în acelaşi

timp capul, pe care de obicei şi-l ţinea ţeapăn, îl aplecă puţin şi din această pricină rotocoalele fumului de ţigară care se ridicaseră pînă atunci în sus, se lăsară cumva greu spre pămînt.

— Da, de unde ! se stropşi dintr-un colţ al cerdacului un vecin pesemne hărţuit straşnic de viaţă. Ce vă speriaţi atîta de prusaci ! Fără prusaci domnilor, vecinii noştri cei mai apropiaţi ar trage de noi cum trag cîinii de oase... încă n-am terminat procesul cu ţăranii pentru păşune şi ei, gata, cu al doilea, pentru pămîntul de lîngâ pădure...

— Of ! procesele astea, se tîngui pan Benedykt.

— Au început să apară ca ciupercile după ploaie, observă un altul.

— A propos ! domnule Benedykt ! zise Darzecki. Cum stai cu'procesul pe care ţi l-au intentat *şlahiicii* aceia... cum se numesc ?...

— Bohatyrowiczii ! adăugă Korczynski. Ce mai ? Vor să mă despoaie de cincizeci de deseatine de păşune... Cineva dintre ai lor le-a bagat în cap că le aparţine... M-au purtat pe la tribunal... şi la prima înfăţişare au pierdut... Acum fac recurs... De doi ani ţine tărăşenia asta şi cîte parale mă costă şi cîtă inimă rea îmi face, să nil mă întrebi...

— Şi nu au nici un pic de dreptate ? îl întrerupseră cîteva glasuri.

— Dreptatea lor e că au păşune puţină, deci vor să-şi pască vitele pe proprietatea mea, se apără pan Benedykt. Fot să dovedesc cu planuri şi cu tot felul de hrisoave...

începu să se înfierbînte şi cu siguranţă că ar fi pero- ttt mult şi bine despre lucrul acela, care făcea să-i apară pe frunte un îndoit număr de riduri, dar observă cîteva Pîrsoane intrînd din antreu în salon şi se smulse în grabă de pe scaun. în aceeaşi clipă, una dintre doamnele de pe csnapea, foarte preocupată de tot ceea ce se petrecea în jur, duse mîna la frunte...

— Pentru Dumnezeu!... şopti către vecina ei. Kirîowa îşi face apariţia ! Oe i-o fi venit ? De zece ani, aproape, nu s-a mai dus pe la nimeni ! Dar ce s-a schimbat ! Ce mult s-a schimbat, o, doamnă dragă !'

In pragul salonului pan Benedykt, cu vădit respect, oieri braţul femeii în urma căreia păşeau o fetişcană pînă in şaisprezece ani şi doi băieţi mai mici, în uniforme şcolare. De statură mijlocie, subţirică, dreaptă, cu linia gî- tvlui şi a umerilor graţioasă, soţia lui Kirlo arăta, de departe, foarte tînără, iar iluzia aceasta o întreţinea părul ntinchipuit de blond, prins la ceafă într-o cosiţă minunată, uriaşă. Abia cînd te apropiai de ea te izbea pînă la uimire contrastul dintre silueta ei tînără şi cosiţa blondă, Şi faţa atît de pîrlită de soare, îneît era mai închisă decît Pirul, fruntea brăzdată de riduri, buzele ofilite deşi **fnmos** conturate. Era pur şi simplu faţa înăsprită şi tre**cută** a unei femei încă tinere, căci avea numai treizeci Şi **vreo** cîţiva ani, cîndva foarte frumoasă. Zveltă, cu toate că purta o rochie veche, demodată, păşea prin salon sprijinită de braţul gazdei, cu sfială, aproape cu teamă, ui- tindu-se nelinştită la odraslele care o urmau. Doamna **Emilia** se **ridică** de pe canapea făcînd să-i foşnească rochia strălucitoare, încărcată cu aplicaţii de mărgele şi o **conduse** în cercul cucoanelor ; dîn privirea stînjenită, din zîmbetul distrat şi din mişcările nesigure, temătoare, pu- teii să-ţi dai seama că se dezobişnuise să mai iasă în societate ; din amintiri îndepărtate ştia bine cum trebuia ' să se poarte, de aceea avea teamă să nu comită vreun gest nepotrivit, care nu se cuvenea. Tremurînd puţin şi respi- grăbit **se** aşeză lîngă distinsa **şi** maiestuoasa doamnă **Ajdrzejowa,** care sg **arătă totuşi destul de** prietenoasă,

deşi o privi ca totdeauna de sus, mărturisindu-i plăcuta surpriză de a o întîlni, în sfîrşit, după atîta timp de cînd nu se mai arătase pe nicăieri. Mai prinzînd inimă răspunse cu voce înăbuşită :

— Domnul Benedykt a fost atît de drăguţ şi m-a invitat

personal de cîteva ori, iar odată şi prin Justynka, pe care a trimis-o la mine. Cum aş fi putut eu să-l refuz pe omul acesta atît de bun ?

— Cumnatul meu are aşa dar plăcerea să vă viziteze uneori ?

Kirlowa îşi împreună mîinile acoperite cu nişte mănuşi prea mari şi nu tocmai curate :

— O, Doamne ! exclamă. Dar cum m-aş descurca eu cu ferma şi cu afacerile fără ajutorul unui vecin atît de cumsecade ? Acum încă nu-i nimic : am mai învăţat şi m-am deprins. Dar la început aş fi murit de foame cu copiii dacă pan Benedykt nu m-ar fi învăţat cum să fac, ba, uneori, îngrijindu-se el însuşi- cînd de una cînd de alta...

Acum, cînd cuprinsă de entuziasm începu să vorbească tare, în glasul ei răsunară note stridente, ciudat de ne-potrivite cu silueta ei delicată şi cu mişcările graţioase^ folosi şi cîteva expresii deloc alese :

— Să mă bată Dumnezeu ! sfîrşi, un om atît de bun, ca el, cred că nu se mai află în lumea asta ticăloasă...

Atunci, pe chipul doamnei Andrzejovva răsări o umbră de dezgust, iar lîngă umărul soacrei sale, drăgălaşa Klotilda făcu ochii mari şi cu greu îşi stăpîni zîmbetul. Stăpîna casei se grăbi să-şi exprime regretul că o vecină care locuieşte atît de aproape a venit azi în casa ei atît de tîrziu. Kirlowa se zăpăci din nou, silueta ei graţioasă se înclină într-o plecăciune stîngace apoi, prinzînd pesemne curaj, răspunse, vorbind cam prea tare :

— Dar cum aş putea eu, doamnă dragă, să-mi las copiii aşa. de izbelişte, singuri în casă ? Pe cei trei mai mari mi-am îngăduit să-i iau cu mine, gîndind că domniile voastre n-o să mi-o luaţi în nume de rău, dar pe cei doi mai mici nu-i puteam lăsa pe mîinfle slugilor, aşa că a trebuit s-o aştept pe Maksymowa, fosta lor doică ; este o bătrînrcă tare cumsecade şi vine imediat ce o chemi... Cu copiii mici trebuie să te porţi cum te-ai purta cu oul...

Dar băbuţa mea Maksymowa are grijă de ei ca de ochii din cap...

în spatele soacrei sale, Klotylda simţind c-o pufneşte rîsul îşi astupă gura cu batista dantelată.

Doamna Andrzejowa tăcea ca peştele*; pani Emilia duse mîna la frunte şi la gît, ca şi cum în clipa aceea ar fi apucat-o migrena sau globusul. Una dintre cucoanele cele flecare, care-şi tot şuşoteau schimbînd păreri despre cei

de faţă, se adresă către o alta :

— Cum s-a mai trecut şi s-a prostit Kirlowa asta, doamnă dragă, şi ce splendoare de fată era înainte de a se mărita!... Şi e doar de neam mare, din familia Rozyc. nu?

Kirlo veni în goană din cerdac să-şi întîmpine soţia. Pur şi simplu alergă. îi cuprinse amîndouă mîinile şi i le acoperi cu sărutările cele mai drăgăstoase. Faţa lui aprinsă foarte tare din pricina băuturii exprima atîta mulţumire încît i se umeziră ochii.

— Ce bine ! Ce bine că ai ieşit şi tu în lume măcar odată ! zise, apoi se întoarse către cei din jur : — Marynia mea e atît de legată de casă, că nu-i chip s-o smulgi de la treburi şi de lîngă copii...

Ea, ridicînd privirea spre el, îi strînse la rîndu-i mîi- hile cu afecţiune.

— Ei, da de mult nu v-aţi mai văzut unul cu altul ? întrebă cineva in glumă.

— A ! e o săptâmînă de cînd n-am mai dat pe acasă, răspunse Kirlo cu nepăsare.

— Soţul meu are o asemenea fire că trebuie să se distreze, altminteri moare de urît acasă ; aşa că eu il absolv de toate cu cea mai mare plăcere, se grăbi să adauge Kirlowa.

Kirlo merse de-şi salută copiii. Doi băieţi în bluze de liceu, cu nişte ghete ce bocăneau înspăimîntător, cu mîinile roşii atîmîndu-le pe lîngă şolduri, stau sprijiniţi de pian şi priveau cu ochii holbaţi la toţi şi la toate. Pe fată Justyna o conduse în cercul domnişoarelor şi o instală lîngă cîţiva băieţandri. Rochia lungă din muselin alb, petrecută cu o panglică roz, trebuie că li se păruse, acasă, mamei şi fiicei, minunată ; aici însă, alături de straiele pompoase, cu o mulţime de zorzoane ale tinerelor Darzecki

şi ale gălbejitei fete Korczynski care suferea pesemne dr anemie, arăta teribil de modestă şi sărăcăcioasă. 'De sub rochie tăLpile mici încălţate cu ghetuţe din piele grosolană făceau notă discordantă alături de picioruşele elegante acoperite cu ciorăpiori ajuraţi şi cu pantofiori atît de delicaţi îneît fiecare dintre ei ar fi putut împodobi, ca bibelou, o vitrină. Posesoarea acestor straie sărace nu s-âr fi deosebit nici ea prin nimic dc n-ar fi avut faţa minunat de gingaşă,

privirea şi mişcările de o candoare ne- maiîntîlnilă, făcind-o să semene cu un trandafir de cîm- pie proaspăt înflorit. Din faţa roză priveau plini de curiozitate ochii ei albaştri ca floarea de nu-mă-uita ; cosita groasă, bălană ca $i a mamei sale, şerpuiau pe umeri în jos ; mîinile în mănuşi prea strimte arătînd ca nişte boboci rotunzi şi le împreună pe genunchi şi sta aşa, tăcută. Domnişoarele lingă care se aşezase şi cărora învăţătoarea franţuzoaică le ajuta să citească revistele cu ilustraţii aruncară spre ea cîteva priviri cu coada ochiului şi nu se întrerupseră deloc din îndeletnicirea lor ; în schimb, din colţul opus al salonului alergă spre ea un tînăr chipeş şi, cu o bucurie copilărească pe faţa lui frumoasă, dar obosită, ii cuprinse amindouă mîinile, i le scutură energic, eamaradereşte şi grabnic se aşează alături.

— Ce mult e de cînd nu te-am văzut, domnişoară... domnişoară Maria... se poate să-ţi spun ca altădată : Marynia ?

— Se poate, răspunse în şoaptă, înroşindu-se pină în vîrful- urechilor. Rîzînd îşi arătă dinţii albi ca laptele.

— Dar dumneata... Marynia, ai să-mi spui pe nume?

— De ce nu ? răspunse cu mirare.

— De mult nu te-am mai văzut, draga mea, iubită Marynia ! Doi ani am lipsit de acasă... Ce mult ai crescut !...

— Şi tu Widzio, te-ai schimbat puţin... ai slăbit...

— Lucrez... învăţ... mă frămînt... Dar tu ce faci 7

— Ca şi mai înainte : îi ajut mamei în gospodărie, o învăţ pe sora mea mai mică... grădina de zarzavat şi pre- paratul laptelui sînt acum cu totul în seama mea... Ulti- mile cuvinte le rosti cu mîndrie.

— Dar bătrîna Maksymowa trăieşte ? întrebă Witold.

— Trăieşte, e sănătoasă !

— Asta-i bine! Dar ţtneii cu care te speteai atîta, acum doi ani ?

— Ştiu să citească...

— Tu, draga mea, buna mea !... Cît mă bucur că te văd ! Am atîtea să-ţi spun.

— Vii la Olszynka ?

— Cum să nu ! vin, vin ! Nu odată ! de o sută de ori! Cuprinşi de o fericire copilărească, Witold Korczynski şi Maria Kirlanka se priveau în ochi tremurînd de emoţie. Alunei, ca un acompaniament la bucuria lor se revărsară în salon mai intii acordurile pianului, apoi tonurile prelungite

ale viorii. Cu o clipă înainte doamna Emilia simţise că nu poate duce mai departe conversaţia cu musafirii, atît era de sfîrşită ; exaltarea artificială care de dimineaţă o ajutase să fie vioaie şi vorbăreaţă făcu loc oboselii şi slăbiciunii ; trupul ei firav se gîrbovi şi se lăsă pe speteaza Canapelii. Pur şi simplu o părăsiseră puterile. Cu ochii stinşi se înţelese din priviri cu Justyna iar aceasta se ridică şi se apropie de pian. Orzelski, după ce sorbi din pahar ultima picătură de lichior şi făcu cîteva plecăciuni Teresei, care roşi, se învîrti cu paşi mărunţi în jurul viorii sale aşezate pe pian, o luă cu gesturi molatece şi tandre, ca pe copilul cel mai drag şi, cu ochii întredeschişi de plăcere, duse arcuşul pe strune.

Acordurile muzicii umplură salonul. Tatăl şi fiica executară o compoziţie frumoasă, lungă şi grea, în timpul căreia treptat, dar uimitor, Orzelski se schimbă şi se transfigură. Pe măsură ce tonurile ieşeau de sub arcuş, se amplificau şi deveneau mai puternice bătrînul muzician creştea şi el, devenea mai subtil, se înobila. Statura lui scundă şi groasă căpătă supleţe, fruntea albă, îngustă, de pe care acum dispărură ridurile, o înălţă sus de tot,, iar privirea inspirată, luminoasă şi-o trimise undeva departe. Visuri eterice şi elanuri fulgerătoare, o mare de plăceri şi tristeţi revărsîndu-se de pe strunele viorii în pieptul lui, schimbau clipă de clipă jocul trăsăturilor, ştergînd din ele orice urmă de banalitate şi prostie. în acest artist inspirat n-ai fi putut recunoaşte nici pe departe pe gurmandul şi senzualul care, cu puţin înainte, nu se putea despărţi de farfuria cu peltea şi făcea ochi dulci domni- «oarei bătrine cu gitul oblojit ; nici pe bătrînul prostănac şi bonom carc se lăsa batjocorit de cunoscuţi fără cea mai mică urmă de indignare. Era aproape o vrăjitorie, iar vrăjitoarea care făcuse acea minune cu bagheta ei era muzica, marea pasiune ce străbătuse întreaga viaţă a acestui om.

Justyna îşi executa acompaniamentul complicat şi dificiLcu virtuozitate., dar nu trăda nici cea mai slabă urmă de trăire plăcută sau neplăcută. Indiferentă cu desăvârşire, puţin cam rigidă chiar, cu faţa împietrită, se vedea că-şi îndeplinea datoria conştiincios, cu virtuozitate dar rece. Cînta fără partitură ; avea pleoapele lăsate, iar cînd le ridica, privirea ei era, ca şi mai înainte, obosită şi stinsă. Odată, totuşi, se citi în ea o expresie de dezgust. îl văzu pe Rozyc vizavi, stînd în uşa salonului. în ultimul sfert de ceas se petrecuse cu el o schimbare ciudată. Părăsise salonul cu pas nesigur, galben la faţă şi suferind ; se întoarse întinerit,

proaspăt, radios, cu ochii strălucitori şi chiar cu o uşoară îmbujorare în obrajii ca de ceară. Se opri în uşă. îşi dădu jos *pince-nez-ul* şi se uită la pianistă cu o asemenea privire, îneît aceasta îşi lăsă repede ochii în jos şi nu-i mai ridică niciodată. Era privirea cu care un bărbat cu trecere la femei, îndrăzneţ şi plin de sine învăluie, dezbracă şi îmbrăţişează posesiv pe femeia-pe care o doreşte.

Muzica dură mult ; cîţiva ascultau cu atenţie şi cu plăcere, iar cîţiva cu gurile deschise a mirare, sau din pricina unui căscat discret. Chiar şi în cerdac discuţiile gălăgioase de pînă atunci încetară. Amfitrioana, nefiind acum nevoită să- vorbească, se odihnea. In clipa în care vioara şi pianul făcură să răsune un brio executaţ minunat şi cu distincţie, Rozyc traversă salonul în vîrful picioarelor şi sc aşează pe un scaun liber lingă Kirlowa. Ea îi întinse mîna cu prietenie, zîmbindu-i încrezător. Ştiau cu toţii că domnul acela de treizeci de ani, care prăpădise o jumătate de milion, şi femeia muncită, cu rochia demodată, erau rude apropiate.

Se aplecă cu "raţie pînă aproape de urechea vecinei sale :

— Verişoară, o cunoşti bine pe domnişoara Orzelska?

Dădu din cap afirmativ.

— Vine pe la tine ?

Din nou dădu din cap şi il privi cu interes.

— Vreau să te rog... să ne inviţi, odată, pe amîndoi... &şa ca din întîmplare, să... să ne întîlpim la tine... Aici nu se cade să vin aşa des... cum aş vrea eu...

Deschise ochii mari ; îl privi mai întîi cu o mirare de nedescris, apoi izbucni atît de indignată îneît atrase-atenţia cîtorva persoane care îşi îndreptară privirile spre ea:

— Ce mai e şi asta ?...

Şi adăugă cît putu de incet, inspăimîntată :

— Doar. nu te gîndeşti să-i suceşti capul bietei fete ? Atunci, n-ai decît să te întilneşti cu ea la Viena ta. dar la ininc fii sigur că n-ai s-o întîlneşti...

Rozyc rîse discret şl-i spuse şoptit :

— Provincialisme, verişoară !

Ştia. desigur, că expresia asta o va durea. Pentru moment ea se simţi prost şi se întristă. Dar după aceea îi răspunse cu dirzenie :

— Lasă să fie provincialism ! Ar fi fost mai bine şi pentru tine vere, dacă ai fi fost un „provincial[1]*.

Pe ginduri, îi răspunse într-o doară :

— Poate...

Dar în clipa aceea, se vede, nu era în stare nici să mediteze nici să se întristeze.

— Verişoară dragă, şopti din nou, dacă ai şti ce mult imî place... O femeie splendid clădită şi are ceva în ea... othii aceia cenuşii în contrast cu părul negru...

Privi o clipă la strălucirea ciudată a ochilor lui şi la roşea ţa din obraji care se accentua. Se simţea jignită de confesiunea aceea, dar mila învinse ofensa...

— Bietul de tine !... Pe lingă asta ai mai şi băut, sau ce ?

Din nou răspunse gînditor :

— Poate...

Muzica încetă, cîteva persoane îl înconjurară pe Orzelski mulţumindu-i şi lăudînd compoziţia executată cu atîta artă. El îşi îndreptă umerii şi spuse radios :

— E o uvertură rară ! Un juvaer !...

Justyna se ridică domol şi tocmai avea de g'md să se îndepărteze de pian cînd îi ieşi înainte Zygmunt Orzelski, tămdu-i calea. Ascultase muzica intr-adevăr frumwi^â luîndu-şi o poziţie pitorească şi pozînd cu degajare, ca pară cît mai natural. Părea trist şi visător, li vorbi eu jumătate de

glas, cu un surîs nesigur şi forţat :

— Am impresia, verişoară. că nu-ţi mai place muzica aşa cum îţi plăcea odinioară...

Puse pe ultimul cuvînt un accent semnificativ. Ea sta în fata lui cu pleoapele lăsate, nemişcată, nereuşind să-şi ascundă emoţia.

— Nu ! răspunse încet, nu ! Nu mai imi place muzica, deloc...

El stătea în continuare aşa ca ea să nu poată pleca şi să nu poată întrerupe conversaţia începută.

— O ! gusturile femeilor sînt schimbătoare exclamă. Dar la tine schimbarea o trec pe seama faptului că afară de muzica tatălui tău, fără discuţie de bună calitate, nici o alta nu mai asculţi. Dacă ai asculta...

începu să-i vorbească aprins despre marii maeştri ai muzicii cunoscuţi de el în capitalele europene. Apoi despre noi opere celebre. Vorbea cu uşurinţă, interesant şi sugestiv, vădind o instruire, în domeniul muzicii şi în genere al artelor, ieşită din comun. Ea îl asculta mereu, stînd nemişcată, mai palidă ca de obicei, răspunzînd cînd şi cînd cîte un cuvînt, in timp ce pieptul ii sălta grăbit. Se vede că glasul lui o îmbăta, iar apropierea lui o făcea să simtă fiori în toată fiinţa. EL îi privea faţa palidă şi gînditoare cu ochii lui mari, castanii şi migdalaţi, cum ii aveau toţi din familia Korczynski. Abil ca un strateg de salon, să- vîrşi o semiîncercuire pentru a o separa de persoanele aflate în apropiere şi, sprijinindu-se de pian într-o ţinută pitorească întrebă : de ce cînd vine el la Korczyn ea nu e de văzut, sau se arată doar cîteva clipe ?

îi răspunse că unchiul o trimite uneori să-i ţină locul în fermă, iar dc cele mai multe ori trebuie să aibă grijă de tatăl ei.

Zîmbi.

— De ce nu spui adevărul ? şopti. Nu vrei să mă vezi, ştiu asta. Ai oroare de mine şi mă dispreţuieşti. Ai dreptate. eu însumi încep să mă dispreţuiesc.

— Nu, nu... nu-i aşa !

Vroia să mai spună ceva, dar se întrerupse brusc pentru că in celălalt colţ al salonului văzu o pereche de ochi care o fixau cu o expresie de nedescris. Erau ochii Klo- tyldei, şi mai strălucitori şi mai albaştri decît de obicei, privind-o cu totul altfel ca pînă atunci. Lingă tînăra femeie stătea Kirlo, veşnic cu zîmbetul lui jovial şi puţin răutăcios. Cu o clipă

înainte îi arătase perechea de lingă pian şi o întrebase in glumă :

Nu sînteţi geloasă ?

— Pe cine ? De ce ? întrebă, dai- privind in direcţia arătată se lacu ca vişina.

— Cum. nu ştiţi ? continuă şolticul. Asta-i doar prima dragoste a bărbăţelului... Domnişoara Justyna... prima dragoste... şi dumneavoastră cunoaşteţi proverbul...

Rosti apoi într-o franceză înspăimîntătoare :

— *On... on reiien...tujur...*

— *A ses premiers amonrs,* sfîrşi soţia lui Zygmunt şi rîzînd nepăsător adăugă : Ştiu, ştiu bine despre prima asta dragoste... toţi de aici mi-au vorbit despre ea... Dar poate dumneavoastră cunoaşteţi şi proverbul polonez : Primii căţei...

— Se aruncă ! sfirşi Kirlo şi începu să rîdă sincer, din toată inima.

Totuşi pe buzele Klotyldei zîmbetul îngheţă repede şi ea însăşi începu parcă să se teamă, aţintindu-şi ochii la femeia aceea înaltă şi splendid făcută, căreia soţul ei, emoţionat, îi vorbea atît de îndelung şi cu înfocare, barindu-i drumul şi separînd-o de ceilalţi cu trupul său. Justyna în- tîlni privirea aceea încărcată de mînie şi ură aţintită asupra ei şi ii păru că o arde. Dar inima de nouăsprezece ani care o privea astfel trebuie că era cuprinsă şi ea de teamă şi de jale. Justyna văzu cum ochii de safir ai Klotyldei începură deodată să se umezească şi să se înceţoşeze pînă ce se opriră în ei lacrimi mari, sticloase, stăvilite cu greu. Totodată, pe faţa ei frumoasă şi proaspătă ca o primăvară apăru masca suferinţei, făcînd-o să semene cu faţa unui copil chinuit şi fără apărare. In clipa aceea Zygmunt Korczynski se apropie de Justyna atît de mult îneît ii ati ngea cu braţul rmneca rochiei şi o întrebă cu glas înăbuşii :

— Ai alungat oare cu desăvîrşire, cu desăvîrşire, din ţintire, trecutul nostru ? N-ai să-mi mai vorbeşti niciodată ca unui prieten, ca unui frate ?

îşi dezlipi cu greu privirea de pe faţa suferindă **a** Klotyldei, înălţă capul şi-l privi cu răceală pe bărbatul care ºta în faţa ei implorînd-o.

— Cu desăvîrşire şi niciodată, răspunse cu atîta fermitate în glas încît el, jignit sau rănit se înclină uşor şi se depărtă.

În salon se iscă oarecare agitaţie; cineva propuse o Plimbare prin grădină, cucoanele se ridicară de pe fotolii Şi de pe canapea, tineretul coborî în fugă scările cerdacului

unde domnii cei gravi se aşezaseră la măsuţele de joc. domnul Benedykt era gata să înceapă Wint-ul dar se vedea că o face fără chef, din politeţe doar Kirlo în schimb, Privea atît de avid postavul verde şi cărţile de joc încît, Pentru o clipă, uită să mai rîdă şi să-şi bată joc de alţii. Pesemne distracţia asta îl pasiona cel mai tare.

Doamna Emilia împreună cu alte doamne se apropiară de uşa dinspre cerdac. Plimbarea prin grădină la vremea cînd vîntul adia şi soarele mai dogorea încă puternic o făcea să se teamă. Schiţînd un gest cu capul o chemă pe Justyna şi o rugă cu glas stins să-i aducă pardesiul, tulpanul, umbrela de soare, mănuşile... Justyna se întoarse grăbită spre uşa vestibulului cînd Rozyc dădu fuga în urma ei.

— Permiteţi-mi să le aduc eu..7

După discuţia cu Zygmunt, aiurită, nu auzi acele cuvinte rostite cu galanterie desăvîrşită şi nu băgă de seamă că Rozyc venea grăbit în urma ei; se apropiară împreună de cuierul din coame de elan şi de cerb pe care erau de ttiai înainte pregătite lucrurile cerute de doamna Emilia. Ridică braţele să ia pardesiul cînd simţi pe mînă atingerea unei mîini catifelate, ca atlazul. Totodată, observă lîngă ea silueta cam prea subţire, dar elegantă, a unui tînăr grăbit s-o ajute şi care, prefăcîndu-se că deznoadă colturile fişiului de dantelă, îi căută mîna şi-şi aţinti privirea Pe chipul ei, aceeaşi privire întâlnită cu un sfert de ceas în urmă. Rosti şoptit, cu acest prilej, cîteva cuvinte pe care ea nu le auzi ; ştcnţi că-i vîjîie capul şi că-i ard obrajii Şi se făcu roşie pînă-n vîrful urechilor.

Se răsuci brusc pe călcîie şi, punind pe braţ pardesiul mătuşii sale se întoarse în salon ca para focului, purtînd jignirea în priviri. în urma ei, stăpîn pe sine, cu lentilele pince-nez-ului lucind ca două oglinzi, mergea Rozyc, ducînd în mîini broboada de dantelă şi umbrela de soare. Bineînţeles, în această scenă cei din salon văzură cît se poate de clar interesul celui din urmă pentru ruda săracă a gazdei; cîteva persoane cătară spre ea cu atenţie şi cu uimire, iar Klotylda, acum la braţul soţului ei, zîmbi ironic şi o măsură din cap pînă-n picioare cu nişte priviri duşmănoase care ţîşneau din ochii-i expresivi şi pătimaşi ca săgeţile otrăvite.

Dar inima aceea tînără, tremurînd pentru fericirea ei, abia începea să guste amărăciunea vieţii ; curînd, mînia şi dispreţul făcură loc dezolării şi suferinţei. Stînd pe treapta de jos a scării Klotylda se lipi tare, tare de umărul soţului şi-

şi ridică spre el ochii întristaţi. El nu se uita la ea. Cu buzele strînse de nerăbdare, le aştepta pe mama şi pe mătuşa lui să coboare, cufundîndu-şi privirea în hăţişul grădinii. Era o privire nostalgică, încărcată de doruri neîmplinite. La marginea scărilor stăpîna casei oprise înaintarea musafirilor. îmbrăcată în pardesiu, avînd pe cap şalul din dantelă fină, cu umbrela deschisă, ieşise voiniceşte în cerdac, dar în faţa scărilor ce o despărţeau de grădină şovăi şi se opri. O expresie de suferinţă şi de îngrijorare îi apăru pe chip :

— într-adevăr... n-am să pot... nu, n-am să pot coborî scările astea...

Nimeni nu se miră : îi cunoşteau cu toţii modul de viaţă şi sănătatea teribil de şubredă. Cîţiva bărbaţi se grăbiră s-o ajute, dar ea îi refuza. Ştiind prea bine că arăta încă tînără şi atrăgătoare, nu vru să pară neajutorată. Cu toate astea scările o înspăimîntau... Spuse celor de lîngă ea că dacă va începe să coboare cu siguranţă va cădea... Se apropie de ele şi se dădu înapoi, întinse înainte piciorul mic, fermecător, dar îl retrase cu un strigăt uşor ca şi cum ar fi văzut un şarpe gata s-o muşte ; luptă cu sine atît, încît se făcu roşie toată. în cele din urmă, cu un rîs scurt, nervos, nu coborî ci alergă pe scări, uşor, cu graţie. Succesul îi dădu curaj şi o dispuse, căci păşi mai departe pe aleea grădinii în mijlocul cîtorva femei şi băr-
baţi, cu pas sigur .şi lejer, vorbind cu însufleţire. Darzecki, de la măsuţa de cărţi, urmărise scena cu atenţie şi spuse ironic :

— Dar soţia dumitale, domnule Benedykt, nu-i chiar atît de neputincioasă pe cît pare...

— Ei ! aruncă vorba Korczynski împărţind cărţile, e plictisită, a stat prea mult în casă şi s-a dezobişnuit să umble... Dar, de fapt totdeauna a fost plăpîndă!...

In salonul gol. stînd în faţa uşii deschise, Justyna privea la oaspeţii care se împrăştiau prin grădină ; se întoarse şi tocmai vroia să se îndrepte spre sufragerie, dar abia făcu cîţiva paşi cînd auzi în spate mers grăbit şi pe cineva rostindu-i numele în şoaptă. Zygmunt Korczynski venea **hi** urma ei. aruncînd priviri neliniştite spre pian, spre scaune, spre mese...

— Am uitat să-mi iau pălăria... îmi caut pălăria... şopti încurcat şi cu buze tremurînde...

Repede, mai înainte de a fi reuşit să se depărteze de el, se apropie de ea şi o prinse de mînă.

— Verişoară, nu-ţi retragi cuvintele pe care le-ai spus ?... Cu desăvîrşire şi niciodată ! Aşadar ai uitat trecutul cu desăvîrşire şi niciodată nu vei mai fi nimic pert- tru mine... nici măcar prietenă... soră ? Dar eu nu pot...

încremeni ameţită de căldura vorbelor şi a privirii lui, totuşi îşi smulse cu violenţă mîna din mîna lui.

— Ce vrei de la mine ? exclamă. Cu ce drept şi pentru ce faci din mine jucăria vieţii tale ? Ajunge... te rog, vere!... Ce vrei ? Simţi că nu mai poate vorbi şi glasul îi muri în gîtlej.

— Vreau sufletul tău, Justyno !... prietenia !... încrederea ta !

— Sufletul ! rîse dureros, privindu-1 cu ironie amară. Crezi că mai sînt copilul de altădată cînd toate aceste frumoase... o ! atit de poetice cuvinte ale tale...

Nu-şi duse vorba la capăt. Se stâpîni şi, făcînd cîţiva paşi înainte întinse mîna şi-i arătă grădina :

— Du-te, vere, şi oferă braţul soţiei tale care este un topii adorabil, cu siguranţă este şi bun şi este încredinţată conştiinţei tale. Ea te iubeşte... iar sufletul meu... începu să tremure toată.

— Sufletul meu, sfirşi, nu va primi niciodată ceea ce poţi tu să-i oferi acum !

Cu pas clătinat dar grăbit, ca şi cum nu numai de el ci şi de sine ar fi fugit, ieşi din salon.

In sufragerie o văzu pe Marta care, aplecată cu totul deasupra mesei şi respirînd greu, aşeza absorbită fructele şi dulceţile pe suporturi de cristal. Se opri privind o clipă spatele lat şi gîrbovit şi faţa zbircită a bătrînei domnişoare. Se apropie în grabă şi-i atinse mîna osoasă, înnegrită, ce aranja cu zel neostoit stratul de coacăze şi măcieşe roşii.

— Ce-i cu tine ? strigă Marta tresărind. Ce vrei de la mine ? întrebă apoi ceva mai imblînzită

Tremurînd încă, şi cu lacrimi în ochi, Justyna şopti :

— Pot să te ajut... să-ţi aduc... să fac şi eu ceva ?

— Asta mai lipsea ! Ştii bine că nu-mi place să se amestece cineva în treburile mele... Singură m-am descurcat totdeauna şi acuma la fel... Du-te şi te distrează... acum cînd e veselie !...

— Pentru mine nu e veselie... răspunse.

— Şi eu cu ce pot să te ajut ? Eşti o melancolică ! Bagă-ţi minţile-n cap, suceşte capul băieţilor şi ai să fii şi veselă...

Vorbea pe tonul ei obişnuit, aspru şi ironic, dar ridurile

de pe frunte se mai destinseră puţin, iar privirea în- dîrjită şi posacă deveni mai prietenoasă. Aveai impresia că îşi va ridica deindală mîna pe care se prelingea zeama de dulceaţă şi o va trece tandru pe faţa arzîndă a fetei din faţa ci. Dar in clipa accea, la capătul încăperii, lîngă bufet se auzi zgomot de sticlă spartă şi odată cu el ţipătul ascuţit al unei femei. Era jupineasa doamnei Emilia, gătită şi fiţiită. venită chipurilc, s-o ajute pe Marta la treabă, dar fiind preocupată mai mult de sclivisilul valet al lui Rozyc scăpase din mină vasul pe care-1 ducea la masă.

— Neisprăvita ! strigă Marta smulgîndu-se din locul ei şi dind i'uga la bufet, a spart carafa de cristal ! Uite ajutorul vostru ! Piei din ochii mei. sfhleazo, şi să nu mi te mai arăţi ! Mişcaţi-vâ de aici cu toţii, chiar acum ! Prefer sâ fac eu totul, cu mîna mea, decît să-mi aduceţi asemenea pagube ! Carafa de la serviciu... O sută de ani a stat serviciul întreg, iar acum, poftim !... Neisprăviţilor ! Uf, nu mai pot!

Furioasă într-atît îneît îi tremurau mîinile ţipă la servitori, cu glasul ei plin de iritare sau mai degrabă de amărăciune, se aşează pe podea să stringă cioburile şi o apucă o tuse înspăimântătoare, ca un bubuit de tunet ce nu mai contenea.

V

Justyna ieşi în fugă din casă, pe uşa din dos şi o porni pe marginea grădinilor de legume spre cîmpuri.

Curind se află pe o cărăruie şerpuită ce ducea printre lanurile de grîne, avînd înfăţişarea unui coridor îngust ai cârui pereţi îl forma secara înaltă, deasă, verde încă dar . cu spic bogat şi presărată cu albăstrele ca safirul. Tainică şi atrăgătoare era cărăruia aceea înecată în fundul mării de spice ; începea chiar de la clădirea conacului şi alerga spre inima cîmpiei, albă şi bine bătătorită. Şerpuind, se avînta în diferite direcţii; nu odată ti se părea că aici, aici se curmă cînd, după o cotitură sau după un hat verde apărea din nou, ademenind şi ducînd — nu se ştie unde. Nimeni n-o putea vedea afară de cel ce mergea pe ea, iar acela care mergea pe ea nu vedea nimic, nici el, decît puzderia de fire şi spice din jurul lui, şi bolta albastră a cerului deasupra capului. Era asemeni unei sihle joase, pe culmile ei singuratică şi tăcută, iar la poale clocotind de viaţă

nevăzută, auzită doar prin mulţimea de foşnete, ţirîituri, fîlfîiri, zumzete, ciripit, toate contopite intr-un susur fermecător, necontenit, chiar deasupra pămîntului.

Justyna nimeri din întîmplare pe cărăruia aceea şi nu-şi făcu griji, de fel, unde avea s-o ducă. Mai mult din instinct decît cugetat fugea de tot ceea ce o rănea, o plictisea şi o umilea. De cîţiva ani suferea crunt şi din ce în ce mai mult... De ce se simţea atît de profund nefericită şi fără nici o speranţă ?... Cum se făcea că viaţa ei luase o asemenea întorsătură ? De ce din visul luminos al primei tinereţi se trezi nu numai singură şi tristă, dar totodată umilită şi cu picătura aceea de amar dăinuind în suflet.

Frînturi din trecut i se perindau în amintire, învălmăşin- du -se tumultos ; mergea repede, cu capul plecai şi gindea că pe cînd era copila auzise cum că oamenii fuseseră odată veseli şi fericiţi, că viaţa le fusese uşoară : acum viaţa s-a golit de bucurii, în schimb e plină de trudă şi obstacole, în jurul ei, aceste piedici erau învinse cu tinguieli al căror conţinut îl înţelese cu vremea din ce in ce mai bine şi cu eforturi din pricina cărora trupurile omeneşti se vlăguiau. iar fetele se ofileau şi îmbătrîneau înainte de vreme. Numai tatăl ei se simţea liniştit şi fericit, aşa ca altădată ; nu se lupta cu nimic şi nu depunea nici un efort. Intr-adevăr, acel discipol al vremurilor apuse, atît de răsfăţat şi ridicat în slăvi în tinereţe pentru măiestria cu care cînta la vioară şi după ai cărui ochi, mari şi visători se dăduseră în vint multe femei, nu fusese mereu aşa cum se făcuse în ultimii zece ani ; vădise insă toate trăsăturile aceluia care avea să devină mai tîrziu. Justyna îşi amintea cum treptat, treptat pîntecele i se rotunjise, mîinile şi obrajii îi deveniseră durdulii, niciodată nu-1 văzuse însă trist sau mînios. Oricare ar fi fost împrejurările în care s-ar fi aflat, orice ar fi întîmpinat, el, sau cei dragi lui,. îşi păstra totdeauna pacea netulburată, dimpreună cu o blindeţe aproape de copil. Se entuziasma şi se înflăcăra numai atunci cînd cînta. Cînta mereu, intrerupindu-se doar cînd interveneau necesităţi de neînlăturat. S-ar fi putut spune că arta sa iubită îi consuma toate energiile şi îi potolea dorinţele. Totuşi, nu era aşa. Avea şi o altă pasiune. Sub mustaţa aurie, încărunţită cu vremea, gura lui totdeauna roşie, senzuală, lua expresia voluptăţii ori de cîte ori ved''a cîte un chip frumos sau cîte un trup zvelt de femeie. Puteai face chiar constatarea că amindouă pasiunile se siimuiau reciproc. Cu cît cînta mai

îndelung, cu atît mai aprig şi mai visător sc- apropia de obiectul emoţiilor sale erotice şi cu cît erau mai puternice şi mai stimulat^ de împotriviri aceste emoţii, cu atît cînta mai mult şi mai pasionat. Multe amintiri tulburi şi frînte la care acum nu mai putea gîndi :u pleoapele ridicate îi rămaseră Justynei din vremea aceea, cînd mama ei plîngea des şi amar, iar ai casei şuşoteau pe seama tatălui, rizînd pe înfundate. Pe atunci era nedumerită căci nu înţelegea, **dar** în scurtă vi eme fu nevoită să înţeleagă. Cu claritate, ca şi cum ar fi avut-o în faţa ochilor, şi-o aminti pe femeia aceea, slabă şi zvîrlugă, cu părul ca pana corbului şi cu ochii aprinşi, uneori limbută şi cochetă, dar cel mai adesea posacă !... Era învăţătoarea pi, franţuzoaica... A luat lecţii cu ea puţin timp căci a părăsit repede casa şi, aproape în acelaşi timp. a plecat şi Orzelski într-o călătorie care avea să dureze mult. luînd cu sine şi vioara. Nu numai vioara, fiindcă înainte de plecare a făcut o nouă datorie, destul de însemnată. Justyna nu-şi mai amintea dacă absenţa tatălui a durat citeva luni sau un an întreg, dar pricina ei o cunoştea, atunci, bine şi clar, căci în tulburarea şi în zarva înspăimântătoare din casă şi de pe moşie nimeni nu se mai ascundea de ca. în schimb a rămas de pomină ziua în care, înconjurate de. grămada de creditori care le insultau sau se văicăreau jalnic, s-a urcat cu mama ei în trăsură şi au plecat la Korczyn. Din amintirea Justynei n-a-pierit niciodată discuţia mamei cu Benedykt Korczynski ; femeia, bolnavă de mult timp. iar acum ameninţată de moarte, implora pe ruda ei să-i ia sub ocrotire fiica în caz că va muri curkid. Vlăguită şi neputincioasă, tremura din tot trupul, frîngindu-şi mîinile slabe şi galbene ca ceara, iar faţa transparentă ca ostia era scăldată de şuvoaie de lacrimi. Pan Benedykt a vorbit puţin, şi-a vîrît vîrful mustăţii în guvă muşeîn- du-1, a privit posomorit înaintea lui pînă cînd, în cele din urmă. a sărutat fruntea plecată a rudei sale şi a strîns energic mîinile gălbejite, sărmane, întinse spre el. Cînd s-au întors acasă au auzit din curte sunete de vioară. Stăpînul casei ,se întorsese, dar nu pentru mult timp. Curînd, pan Benedykt a venit chemat de vestea morţii rudei sale, a pus ordine, cu mari tărăşenii, în afacerile moşiei lui Orzelski, a salvat o mică sumă din tot falimentul şi pe soţul văduv împreună cu fiica lui, pe atunci de paisprezece ani, i-a luat la Korczyn. Orzelski s-a arătat foarte fericit cu o asemenea rezolvare.

După ultima aventură îmbătrîni vădit, începu să se îngraşe şi nu mai avu trecere la sexul frumos. Nu se lipsi în schimb de celelalte plăceri ale vieţii. Bucătăria de la Korczyn, datorită Martei, era destul de bună, iar zilele îi deveniseră toate libere, absolut libere de tot ceea ce le îngreunase cîndva. Putea să le consacre fără piedici şi fără nici o răspundere numai muzicii.

Acum, în amintirea Justynei apăru femeia cu ţinuta maiestuoasă, ţinîndu-şi cu distincţie capul sus şi pleoapele lăsate în semn de modestie, veşnic cernită, în straie de văduvie. După 'domnul Benedykt ea era al doilea bine-făcător al ei. Văzînd-o pe copila îndoliată după mamă a strîns-o la piept şi a sărutat-o. Ochii ei veşnic trişti s-au umplut dc milă. I-a spus domnului Benedykt, care era de fată. că o rudă din neamul Korczynski nu poate fi o străină pentru ea, că datoria creşterii şi educaţiei acesteia nu poate fi lăsată numai pe umerii unuia dintre fraţi şi că ea, în numele lui Andrzej, îl roagă s-o ia părtaşă. Cînd a pronunţat numele soţului dispărut, gura ei a început să “tremure.

— Tu ştii, frate, a sfirşit ea vorba, cît de neclintit păstrez în inima mea dragostea şi credinţa faţă de eroul acela. Absent pentru ochii noştri el este totdeauna prezent în sufletul meu. Adesea mă adresez lui în liniştea nopţii şi-l rog *pe* Dumnezeu să-i facă auzite vorbele mele. Cine ştie, poate rugămintea mea este ascultată ? Azi îi voi spune că în familia lui există o biată orfană de a cărei soartă mă voi ocupa împreună cu tine, în locul lui.

S-a ocupat chiar sincer şi cu devoţiune. A împărţit pe din două cheltuielile cu pan Benedykt, plătind pentru Justyna o profesoară, făcîndu-i rochii frumoase, cumpă- rîndu-i cărţi şi partituri. Uneori, cînd se făcuse o domnişoară, o lua pe cîte o săptămînă sau pe cîte o lună la moşia ei din Osowce, altădată frumoasă şi întinsă, dar azi mult împuţinată şi căzută în paragină.

Aici, în mintea Justynei năpădiră o sumedenie de imagini, întîmplări care formau conţinutul principal al existenţei ei de pînă atunci. Un băiat cu şase ani mai mare decît ea, educat în casă cu profesoare scump plătite şi scutit de mama lui de orice îndeletnicire prozaică şi de frămîn- tările vieţii, răsfăţat, delicat, căruia toţi cei din jur îi preziceau viitorul Însorit al unui artist de geniu... De acest, în parte, domnişor distins, şi în parte, artist exaltat o legau pe Justyna amintirile unor întîmplări şi emoţii care de obicei alcătuiesc urzeala dragostei gingaşe şi sincere, o dragoste

ce a durat ani de zile, împărtăşită deopotrivă de ambele părţi. Erau în amintirile acelea dimineţi de mai şi seri cu lună, plimbări lungi, vorbiri în şoaptă, lecturi lă- cute împreună, iniţieri in opere poetice sublime, erau in **ele** şi lacrimile despărţirilor cînd el trebuia să plece în ,ări depărtate unde avea să-şi cultive talentul^ despărţiri pline de dor arzător şi de nădejdi ce se-mpleteau cu el ; erau în ele scrisori trimise şi primite, bucuriile pătimaşe iile reîntîlnirilor. făgăduieli, jurăminte, planuri de viitor, clipe îmbătătoare in urma cărora zile şi săptămîni de-a rîn- dul simţea pe buze încă focul şi dulceaţa săruturilor lui. Azi încă, aducîndu-şi aminte de toate acestea, se opri în mijlocul potecii şi-şi ascunse în palme faţa, în care dragos- tea veche, puternică şi unică pînă atunci făcu să năvă- lească un val de sînge clocotitor. Dar repede după aceea păli, îşi ridică fruntea şi cu mînie în priviri pomi mai departe. Şi în ce fel s-a terminat poemul acesta ? O, nespus de prozaic ! E drept că eroul poemului a pronunţat deodată cu glas tare cuvîntul „Căsătorie“ şi, chiar, timp dt> două luni întregi a repetat cuvîntul, la început mai energic şi insistent, dar mai apoi din ce în ce mai slab. Din acele două luni Justyna îşi amintea fiecare zi şi aproape fiecare cuvînt spus ei şi despre ea. Fiind vorba despre viaţa ei cercetase cu privirea şi cu auzul, devenite, dintr-o dată surprinzător de agere, tot. ce se petrecea în preajmă. Ştia totul. In jur, fierbere mare. Doamnei Andrzejowa îi mai scăzuse puţin din măreţie, într-atît se simţea dc desperată pentru hotărîrea fiului ei. O crescuse şi o educase tu mare blîndeţe şi generozitate pe orfana săracă, ţinînd seama de legătura de sînge cu omul pe care, cu trecerea vremii, îl iubea şi îl cinstea tot mai mult, ca pe un iubit pierdut, ca pe un sfînt martir. Dar cînd, apoi, a comparat-o pe fata aceea, pe care chiar o îndrăgise, cu fiul său a găsit-o atît de neînsemnată : fără o situaţie în socictate, fără o educaţie aleasă, ba nici ca frumuseţe şi inteligenţă nu-i părea a fi cine ştie ce, încît. pur şi simplu, n-a putut concepe o asemenea însoţire. îşi făcea mai puţine griji pentru avere, cu toate că şi în această privinţă, deşi era desprinsă de chestiunile materiale şi nepricepută în afacerile moşiei, îşi da seama că părăginitul Qsowce avea nevoie să fie consolidat şi susţinut. Ea dorea însă, înainte de toate, pentru fiul ei o femeie de origine nobilă, cu relaţii înalte, cu educaţie strălucită, în sfîrşit un fel de muză menită să ajute geniului, în care credea fără clintire, să se dezvolte, să-şi ia zborul. Toate acestea i le spuse Justynei, fără mînie şi fără iritare,

căci nu se cădea să te porţi rău cu o rudă a lui Andrzej, i le spuse desigur pe un ton trist, dar infatuat.

Mult mai puţin stăpînită fusese mătuşa lui Zygmunt, o femeie iute din fire, care preţuia nespus bogăţia.

— Ar fi trebuit să ştii Justynko, spunea, că tineri ca Zygmunt au adeseori aventuri cu fete ca tine, dar aproape niciodată nu se întîmplă să se însoare cu ele !

In capul domnului Benedykt s-a spart atunci belelele. Era, sărmanul de el, năucit. Doamna Andrzej owa îl chema aproape zilnic la Osowce ; Darzecka venea ea însăşi cu foşnetul rochiilor ei de mătase, înfuriată şi, revărsîndu-şi mînia şi împotrivirea se năpustea cu scandal în biroul fratelui. însuşi Darzecki, cel ce ţinea atîta la aristocraţia lui, interveni şi, cu vorba-i monotonă şi curgătoare, îţ;i înştiinţă cumnatul că nu e de acord ca o rudă atît de apropiată să se însoare cu... o oarecare... Pan Benedykt se mînie atît de tare îneît tună în toată casa cînd îi puse întrebarea : „Ce să facă cu fata ? S-o înece sau s-o împuşte?[-4] In cele din urmă ceru să vorbească cu Zygmunt. Discutară ce discutară şi la sfîrşit îi spuse pe un 'ton de glumă din care răzbătea însă mîhnirea :

— Ştii ce, sclifositule ? Du-te din nou in străinătate şi învaţă să pictezi... E adevărat că Osowce o să se ducă de rîpă, dar sînt sigur că pe tine n-o să te doară inima căci... căci. la drept vorbind, tu singur nu ştii ce vrei!

A plecat şi după ce a petrecut trei ani în marile centre ale artelor plastice, cu osebire la Miinchen. s-a întors însurat.

Incidentul acesta fu la început pentru Justyna ca o lovitură de trăznet care o duse la desperare, apoi ca o palmă peste obraz căci. în mîndria ei, simţise că demnitatea fusese mai crunt rănită decît dragostea. Mai fuse, iarăşi, ca o săgeată ascuţită care, treeîndu-i prin inimă îi deschise în acelaşi timp ochii. începu să observe şi să înţeleagă multe lucruri peste care pînă atunci privirile-i lunecaseră fără să le vadă şi fără să le pătrundă sensul. A înţeles, în primul rînd. situaţia în care se afla şi, cuprinsă de silă pentru searbădul ei prezent, începu să se teamă pentru viitor.

Pînă atunci dragostea cu bucuriile, suferinţele şi visurile ei îi devorase timpul şi îi hrănise pînă la saţ gîndurile şi inima. Cînd aceasta hrană începu să-i lipsească observă şi simţi că nu mai posedă nimic altceva pentru umplerea zilelor şi orelor ce se scurgeau anevoios ; că în sine şi în jur nu exista nimic în care să-şi înfigă ancora vreunei nădejdi oarecare, fie ea turnată şi dintr-un metal mai comun.

Uneori, cînd închidea ochii şi se gîndea la ceea ce se petrece cu ea şi la ceea ce putea să se intimple în viitor, i se părea că vede în faţă un pustiu nemărginit în care, asemenea unor fantome pricăjite şi slăbănoage rătăceau tinerele energii ale trupului şi ale spiritului ei... Acum omul acela vrea din nou să aprindă în pustiu flacăra care atît de crud i-a ars aripile cîndva. Cu citeva minute înainte, numai, o înfiorase glasul lui. Fusese pe cale să uite, iar acum... oare din nou... din nou ? O sută de voci păreau că strigă in fiinţa ei : Nu ! Şi, totuşi, în lîn- cezeala şi viaţa aceea fără noimă pe care o ducea, poate cînd... poate că... Nu era un copil, avea douăzeci şi patru de ani şi iubise cîndva cu pasiune, ştia, simţea ce este şi ce forţe dezlănţuie nebunia sîngelui şi a inimii... O scu- lură un fior de spaimă şi fruntea i se aprinse de ruşine, îşi aminti privirile şi acostările celuilalt, ale distinsului domn cu silueta subţire, cu fruntea tremurind bolnăvicios şi cu mîna ca atlazul, care atît de semnificativ îi căutase mîna şi i-o strînsese. Ce-o fi fost ? O plăcea ? Asta se vedea de la o poştă, dar oare nu ştia, tot din experienţă, că „asemenea tineri ca el au aventuri deseori cu fete ca ea, dar nu se întîmplă aproape niciodată sâ se însoare cu ele“ ? Cine, dar, era ea ? Ce loc i se cuvenea printre cei alături de care îşi ducea traiul ? O ! natural, i se spusese cîndva şi chiar singură recunoştea că era... o oarecare!

Îşi cuprinse capul înfierbintat cu amîndouă palmele, jalea o sugruma, simţi în cerul gurii amărăciunea ustui â- toare a mîndriei umilite. încet, încet izbuti să se liniştească. Din largul cîmpiei veneau adieri proaspete, mîn- gîindu-i binefăcător părul şi grumazul. Printre lacrimi întrezărea ochii de safir ai albăstrelelor, privind-o cu mil§ şi spicele verzi, aproape nemişcate, prin care unduia un murmur uşurel, alinător. în faţă, la cîţiva zeci de paşi, observă înălţîndu-se dintre grîne un păr în cîmp. cu eo-

roană bogată, scăldat în soare ; tulpină, ramuri şi frunze toate erau dc aur. Se uită împrejur şi pe faţa-i răscolită apăru , o expresie de uşurare. Se vede că treptat, treptat încetase să mai gîndească la sine şi la necazurile ei. Se aplecă şi, răsfirînd paiele dese ale grînelor, privi cu atenţie florile viorii de nopticoasă şi nemţişorii de cîmp care, în inele dese, îmbrăţişau tulpiniţele secarei. Cînd înălţă capul simţi pe obraz mîngîierea aspră a unui spic ; îl luă în mînă şi-i cercetă cu atenţie boabele verzi. Un fluture violet ii ţîşni de sub tălpi şi-şi luă zborul rotit pe deasupra lanului ; îl urmări cu privirea pînă dispăru. Ajunse la cîţiva paşi de părul din cîmp cînd o asurzi ţipătul unor păsări mărunte care, în stol numeros, săreau, zburau, se legănau printre frunzele de aur. Chiar în clipa aceea, dincolo de grîne, nu departe, răsună un glas omenesc. Era o voce bărbătească, puternică şi dară care striga :

— Hii, roibule, hii, hii !

Şi, la un minut, iarăşi:

— Mai încet, murgule, mai încet i

In această chemare ce se revărsa peste liniştea cîmpiei nu sg afla nimic trist; dimpotrivă, răsuna vioaie şi bucuroasă. îndată, apoi, vocea aceea fluieră melodia unui cîn- tec uşor de recunoscut:

Pe cale, pe cale, un paltin în floare,
Pe murgu-nşeuat, unde-mi pleci tu oare ?

Paltini pe acolo nu erau de fel. La poalele părului din cîmp se deschidea un coridoraş îngust, drept şi lung, avînd de o parte şi de alta secara înaltă ce se înălţa deasjpra unei fîşii de pămînt negru, proaspăt arat. Justyna ieşi din desişul de secară şi se opri sub păr. Intr-o parte, la o depărtare destul de mare, se vedea satul lung, cenuşiu iar în cealaltă, aproape de tot, se ridicau colibele împădurite; în faţă, cît cuprindeai cu ochii ovăzul scund şi măzărichea cu flori albe înfăşau pămîntul. Aceeaşi potecă pe care Justyna pătrunse pînă în inima cîmpiei, întreruptă de fîşia de pămînt arat, fu rechemată cu îndărătnicie la viaţă, ca şi ea, şi, străbătînd verdele pufos al măzărichei, ca o panglică albă, îngustă, se adîncea din nou în ovăz.

Dc pe una dintre coline, spre părul din cîmp, înainta un plug tras de o pereche de cai dintre care unul era roib, cu coama cincpie, iar al doilea murg, cu picioare albe şî cu o floare sireapâ în frunte. în spatele plugului, cu mîinile sprijinite pe coarne, mergea un bărbat înalt şi chipeş, într-o

haină albă din pînză, cu cizme pînă la genunchi şi cu o şapcă cu cozoroc de piele care, acoperindu-i fruntea, lăsa descoperit la ceafă păru-i auriu. Mergea drept, cu pa? uşor fără să se vadă că face vreun efort ; hamurile meşterite dintr-o fringhie groasă, bine înnodate şi întinse pe cai, îi încingeau umerii pînă mai jos de braţe. Mergînd, fluiera acum partea a treia din cîntec :

Pescari, aruncaţi năvoadele-n val.
Pe mîndrul meu Jasiek mi-1 scoateţi la mal!

Plugul înainta destul de repede, cuţitul muşca adînc pâminlul, pe cormanul lucitor curgeau necontenit şuvoaie de pămînt negru, revărsindu-se în bulgări mărunţiţi. Caii, nu prea mari, cu părul lucios, mergeau la pas, vioi, iar mai încolo cîteva ciori, părînd că li se uită în ochi, ţopâ- iau din loc în loc. sau se aşezau pe bulgări, grave, cu ciocurile plecate.

Deodată plugarul se opri din fluierat şi, observîndu-1 chiar de la cîţiva paşi, îţi puteai da seama că se simţea uluit. îşi scoase şapca de pe cap cu un gest grăbit, opri caii şi privi la femeia ivită atît de neaşteptat în lanul des; din expresia feţei şi din ţinuta lui se vedea că e grozav de tulburat. Gura i se deschise a mirare şi de sub mustaţa bălană se iviră dinţii albi ca laptele. Zîmbi, întoarse faţa într-o parte, şovăi, îşi drese glasul, în cele din urmă, temîndu-se parcă să nu vorbească prea tare, spuse aproape in şoaptă :

— Aveţi nevoie de ceva, domnişoară ? Poate aţi vrea să vă arăt drumul mai departe, sau să le spun ceva pălmaşilor domnului Korczynski ? Ei sînt dincolo de deal...

Luă mîinile de pe plug. gata s-o pornească. Justyna inaintă cîţiva paşi pe banda îngustă, verde, carc despărţea peretele de secară de petecul de pămînt arat.

— Mulţumesc, răspunse, am ieşit la plimbare şi nici eu nu ştiu cum am ajuns pînă aici...

El făcu un gest arătînd cu capul poteca alburie din secară.

— Cărăruia asta v-a adus pină aici. Nu-i nimic că v-aţi depărtat atît de mult de conac. Puteţi să vă întoarceţi pe un drum mai scurt, pe dincolo... Ttebuie să mergeţi prin ovăz şi ieşiţi drept la conace, iar de acolo pină la Korczyn e cale scurtă.

Vobea acum mai tare, repede şi cu vădită dorinţă de a se arăta politicos şi gata s-o slujească... întinse braţul şi-i arătă ovăzul, poteca verde prin el şi capătul datului de

şlahtici învăluit parcă într-un abur cenuşiu.

Justyna îi privea mişcările energice cărora zveltețea trupului le imprima o agilitate şi o supleţe neobişnuită ; nu putu să nu observe, iarăşi, că din ochii albaştri, scînteietori, dincolo de stînjeneală şi pudoare ţîşnea o bucurie cu greu de ascuns.

— Pan Jan Bohatyrowicz ? întrebă Justyna cu sfială.

Fruntea lui descoperită, mai albă decît restul feţei, se făcu roşie, iar în obrajii rumeni, arşi de soare, năvăli tot sîngele.

— Chiar eu ! răspunse şi, atingînd cu degetele coarnele plugului întrebă, ţinîndu-şi privirile în pămînt : De unde ştiţi cine sînt ?

— Vă văd uneori... mătuşa Marta mi-a vorbit despre tatăl şi despre unchiul dumneavoastră...

Din nou îşi întoarse faţa într-o parte şi-şi drese glasul, dar de data asta răspunse mai cu inimă :

— Cu siguranţă v-a vorbit despre unchiul Anzelm, căci el a cunoscut-o bine pe domnişoara Marta.,.

Se întrerupse şi, după o tăcere scurtă, căpătînd pesemne mai multă îndrăzneală, adăugă :

— Şi eu mergeam odată la Korczyn... tata mă lua cu el... dat după aceea n-am mai fost. De ce să mergi dacă n-ai nici un motiv ?

Şi, ca şi cum şi-ar fi amintit de vreo jignire anume, sau de ceva care-i făcea silă, îşi înălţă capul semeţ, încruntă din sprintene, puse mîinile pe coarnele plugului şi îndemnă caii s-o pornească mai departe. Numai hamurile petrecute peste umeri le smuci, strigînd de cîteva ori la cai :

— Mai încet, roibule, mai încet ! Murgule, mai încct ! Plugul înaintă iarăşi, dar mult mai agale decît înainte şi din nou brăzdarul scormoni adine in ogor. i;>;’ pc corman curgeau şuvoaiele de pămînt negru, mărunţit. Justyna mergea alături de plug, pe marginea îngustă a lanului de secară, privind cu oarecare nedumerire la tovarăşul de alături care se posomorise deodată. După o clipă, arăttnd brazda întrebă :

. — După trifoi ?

— Păi cum ! răspunse.

— Pentru grîu ?

îşi repezi spre ea privirea din care răzbatea şi uimirea şi teama. Se gîndea că poate vrea să rîdă de el.

— Pare-se că vă pricepeţi la semănătură.

Fu rîndul ei să se simtă stînjenită. Intr-adevăr, avea cîteva cunoştinţe, foarte puţine, despre pămîntul pe care

călca, şi ale cărui fenomene, înfăţişări şi roade îi stârneau curiozitatea şi admiraţia. Îşi mai amintea cîte ceva din discuţiile ce se purtau în jurul ei, dar niciodată nu văzuse de aproape cum se lucrează ogorul. O uimea uşurinţa, cel puţin în aparenţă, cu care tînărul plugar îşi săvîrşea munca lui. îşi imaginase că aratul e o treabă foarte grea.

— Depinde, răspunse. Se întîmplă să fie greu, se întîmplă să fie şi uşor. în primul rînd depinde de pămînt, iar în al doilea dc obişnuinţă şi de puteri. Pe lingă asta nici plugurile nu mai sînt ca altădată. Pentru mine'aratul unui pogon e ca o plimbare.

Rostind ultimele cuvinte îşi dădu capul pe spate voios, privi in sus şi surise iarăşi, numai că de data asta triumfător. iar dinţii albi ii luciră sub mustaţa bălană. Se simţea pesemne bucuros şi mîndru de forţa şi destoinicia sa pentru munca aceea pe care toată viaţa o făcuse. La drept vorbind din ţinuta, din vorba şi din comportarea lui vedeai cît de ciudat se îmbinau şi se schimbau una cu alta trăsăturile firii : sfiiciunea de ciută cu semeţia arogantă, pudoarea aproape feminină cu forţa matură, bărbătească. Era grozav de vorbăreţ şi iute în mişcări, poate din dorinţa de a se arăta politicos şi de a o atrage. în clipa aceea vioiciunea şi limbuţia învinseră lipsa de îndrăzneală. După ce îndreptă ceva la plug, cu faţa radioasă ţmocăi la caii care se opriseră.

— Mai degrab m-aş fi aşteptat în clipa asia să văd moartea pe cîmp decît pe dumneavoastră. Toţi spun că azi e bal la conac...

— Nu fnă simţeam în apele mele la balul acela şi am ieşit în cîmp, răspunse cu aceeaşi vioiciune şi cu toiul fără voia ei.

îi dispăru zîmbetul de pe chip. Se uită la ea mai lung şi mai îndrăzneţ ca pînă atunci.

— Ştiu de mult, spuse cu glas domolit, că dumneavoastră nu vă simţiţi totdeauna bine acolo. Oamenilor nu poţi să le astupi gura, dar şi aşa faţa omului trădează uneori ce se ascunde în suflet. Eu, domnişoară, vă observ adesea, deşi de departe...

Se abţinu. Glasul lui, glasul acela puternic care răsuna în tot satul cînd cînta se sugrumă, parcă, şi se frînse. Abia după o clipă îşi isprăvi vorba :

— Poate vă supăraţi pe mine. că am îndrăznit să v-o spun ?...

Şi pleeîndu-şi capul privi cu nelinişte chipul femeii care mergea alături. Era roşie la faţă dar nu mînioasă : îşi ridică

pleoapele şi se uită întrebător şi prietenos către el. Şi iarăşi obrajii lui se aprinseră ca focul. întoarse capul, şovăi, îşi drese glasul, apoi spuse :

— Dumneavoastră, domnişoară, nu aveţi de unde să ştiţi că, privindu-vă uneori, diferite ginduri îmi trec prin minte. Soarele nu vede pasărea mititică şi, totuşi, cînd răsare el pasărea începe să cînte ; şi nimeni n-o poate opri, căci deşi ea sălăşluieşte jos, într-o tufă pitică, îşi are şi ea cîntul şi libertatea ei.

Din nou, poate fără să vrea, ridică fruntea semeţ, ochii îi seînteiară de mîndrie sau de înflăcărare şi cînd ajunse In capătul brazdei strigă, oprind plugul :

— Ce mai ! Eu vă spun că nu trebuie s£l vă faceţi prea multe griji şi să vă necăjiţi. Pe lume sînt şi oameni răi şi oameni buni. Cîteodată e trist, dar riteodatâ mai e şi bine. Cel mai rău e cînd omul nu face nimic şi caută numai la necazuri...

— E adevărat, zîmbi Justyna. dar cînd cineva n-are nimic de făcut pe lume ?...

— Aşa ceva nu se poate... începu, dar îşi curmă vorba pentru că trebui să depună efort ca să întoarcă plugul şi sâ tragă o brazdă curmeziş, despărţind astfel pămînt ul arat de măzărichea in floare. Oricît susţinea că pentru el aratul unui pogon e ca o plimbare, oprind plugul la capătul dVu-

inului ce despica lanul de ovăz îşi şterse sudoarea apărută, broboane dese, pe frunte.

Justyna mîngîie coama cînepie şi deasă a roibului.

— Frumoşi cai, şi zvelţi...

— Puternici şi foarte blînzi, răspunse bucuros de lauda ei. îmi cunosc glasul, vin şi îmi mănincă din mină... Orice animal poate fi imblinzit, numai să-i arăţi dragoste şi să-l îngrijeşti. Pentru mine nimic nu-i mai de preţ în gospodărie decît calul. Se vede că semăn cu tata, căci răposatul se prăpădea după cai...

întoarse plugul în aşa fel ca o parte să se tirască pe pămînt. desprinse hamul de pe umeri şi ţmocăi la caii care ieşiră la drumul acoperit cu iarbă şi cu flori sălbatece.

— îl mai ţineţi minte pe tatăl dumneavoastră ? întrebă Justyna.

— Cum să nu? Aveam şapte ani cînd a murit, şi de nimeni nu eram atît de legat ca de el...,

— Dar mama trăieşte ?

— Trăieşte, slavă Domnului, dar faţă de ea niciodată aproape n-am fost aşa...

Vorbea cu însufleţire, repede, eliberîndu-se tot mai mult de sfială. Puteai gîndi chiar că întrebările Justynei îi provocau mare bucurie, o bucurie care acoperea uneori cu t) ceaţă apoasă strălucirea scînteietoare a ochilor.

— La drept vorbind, adăugă, unchiul Anzelm a fost pentru mine şi tată şi mamă ; dar s-a îmbolnăvit pe neaşteptate şi a zăcut la pat cîţiva ani, nu mai puţin. Atunci toate au căzut pe capul meu : fiind aproape un copil treţ buia să mă descurc cu gospodăria, să am grijă şi de un[chiul bolnav şi de sora mea mai mică şi de mine. Am mai pătimit eu multe necazuri atunci ; chiar şi oamenii m-au năpăstuit cît au putut...

Dădu din mînă.a lehamite şi iar încruntă din sprintene, dar îndată îi reveni voia bună :

— Acum însă totul s-a schimbat în bine la noi ; a rămas doar amărăciunea pe care o aflu în propriile-mi dojrinţe.

— Ce fel de dorinţe ? întrebă cu un surîs şăgalnic Justyna.

Din nou se simţi încurcat, tuşi scurt întorcindu-şi faţa într-o parte şi abia după o clipă lăspunse :

— Dorinţele omului pot fi diferite : uneori sînt dintre acelea care nu se împlinesc niciodată. Abia apar că tre- - buie să le izgoneşti din inimă şi să le uiţi, dar tristeţea şi

dorul rămîn în urma lor... Privi în sus gînditor, dar în clipa aceea foşni ovăzul şi, la cîţiva paşi de cai apăru în faţa lor, pe hatul îngust, o fată ca la douăzeci de ani. înaltă, robustă, cu obrajii fragezi, plesnind de sănătate. Părul aspru, castaniu, scăldat în soare, sta în jurul capului ca o tufă de aur ; cosiţa groasă cădea de pe umerii laţi, acoperiţi cu un caftan * trandafiriu. în şorţul imens, prins în bxiu, ducea buruieni de cîmp ; mergea dreaptă, cu pas mare şi apăsat, iar sub fusta lungă şi cadrilată, făcută în casă, i se vedeau pînă mai sus de glezne picioarele mari şi goale. încă de departe puteai observa, sub sprîncenele castanii, albastrul de safir al ochilor ei care se luminară, scînteiară şi se aţintiră fascinaţi asupra lui Jan, uitîndu-se la el ca la soare. Dădu din cap în semn de salut şi după ce o' măsură pe Justyna cu indiferenţă strigă, deschizîndu-şi gura roşie, ca cireaşa, într-un zîmbet larg.

. — Se vede că domnul Jan are mult timp de merge aşa încet!

îşi lăsă puţintel şapca spre spate.

— Dar dumneata, domnişoară Jadwiga, ce duci în şorţ ?

— Buruieni pentru vacă. Ce, nu mai cunoşti ? Se vede că te-ai uitat la soare şi te-a orbit !

— Poate că ai ghicit, domnişoară Jadwiga, răspunse surîzînd.

Acum fata voinică cu ochii ca safirul, zîmbitoare, trebui să-i taie drumul şi, trecînd, îl privi încă o dată, de aproape. Zîmbetul ei se stinse, îşi plecă uşor capul şl spuse grăbit :

— De ce eşti atît de rău, domnule Jan, şi nu vii să ne vezi ? Parcă am trăi la capătul lumii. Şi bunicul şi-a amin-
' tit de dumneata...

Fără să împiedice înaintarea plugului nici măcar o clipă ocoli caii şi trecu înainte ; cum mergea aşa grăbită, cu şorţul plin de buruiană,voinică şi cu pădurea de păr auriu ridicîndu-se deasupra capului, o puteai asemui cu Ce- res, uriaşa zeiţă puternică şi atît de atrăgătoare prin forţa ei.

— Cine e ? întrebă Justyna.

— E domnişoara Domuntowna, actriţa cea mai bogată din sat...

---

* Afară de sensul pe care-1 are în limba română, termenul kaftan — luat de polonezi tot din limba turcă — mai tnseamnft Şi veşmînt femeiesc exterior lung şi larg, reprezentând o piesă din costumul popular, sau îmbrăcăminte <le lucru, de casă.

Justyna făcu ochii mari de mirare. Jan zîmbi.

— Boierii nu înţeleg poreclele noastre, dădu să explice. Actriţă, ori succesoare... adică... moştenitoare... Bunicul domnişoarei Domuntowna, Jakub Bohatyrowcz, a avut o singură fiică pe care a dat-o după Domunt. Fiica şi ginerele au murit de timpuriu şi a rămas ea, singura nepoată. Urmează ca întreaga gospodărie, foarte frumoasă dealtfel, să-i rămînă ei iar despre bătrîn se spune că mai are şi ceva bani strînşi...

Justyna zîmbi. Băgase de seamă privirea de îndrăgostită a Domuntownei, cum îl sorbea din ochi pe Jan în acea străfulgerare de secundă cît îl privise.

— E frumoasă ! zise, urmărind-o cu privirea pe cea care se depărta.

— Cît despre frumuseţe nici pomeneală î răspunse cu vădită nemulţumire. E prea mare şi grasă. Dar, se corectă grăbit, e muncitoare şi are inimă bună ! Mă credeţi, cînd vă spun, că ferma ei merge tot atît de bine ca şi a unui bărbat ?... Şi pe toate reuşeşte să le facă, atît e de destoinică... Vara trecută era criză de pălmaşi şi... pareă-ţi vine să şi rîzi, ea împreună doar cu argatul a cosit şi a arat... Atunci unchiul mi-a zis s-o ajut, căci el îl stimează foarte mult pe bătrînul Jakub.

Tăcu, pesemne era ceva ce nu vroia să spună , îşi pierdu din nou, siguranţa de sine, îşi drese glasul apoi zise :

— Jakub ăsta, să aibă aproape nouăzeci de ani... îi ţine minte pe franţuji *. Acum cincizeci şi ceva de ani a mers cu tatăl lui pan Benedykt Korczynski la război. După război s-a însurat, fiind de-acum în vîrstă, dar n-a fost fericit. L-a lăsat nevasta, iar el şi-a făcut atîta inimă rea
îneît de atunci s-a cam scl intit... Nu că ar Ii nebun de-a binelea, dar, aşa, niţeluş... Jadwiga il îngrijeşte bine pe bătrin, il iubeşte, îl răs£aţă ca pe un copil mic...

Se apropiau de satul **mare,** populat. Se auzeau din ce in ce mai desluşit glasurile oamenilor şi mugetele vitelor.
La marginea lanului de ovăz, trei băieţi desculţi, îmbrăcaţi în haine albe din pînză groasă, adunau trifoi de pc un petec de pămînt. Unul spătos, gras şi cu părul roşu, cosea, iar doi, mai tineri, nişte băieţandri, greblau şi strîn- jeau nutreţul în căpiţe mici. Jan mustăci, deschise gura să

* Este vorba despre expediţia lui Napoleon în Rusia în 1812 şi despre întoarcerea trancczilo , după înfringere.

spună ceva, dar se abţinu ; în cele din urmă, neputînd .să se stăpînească, strigă la cosaşul a cărui coasă zbîrnîia $i lucea în soare :

— Adas ! aţi întîrziat cu trifoiul ! Mai mare ruşinea! O să vă arate vouă tatăl vostru...

Cel luat în rîs răspunse minios, fără să-şi întoarcă faţa :

— Vezi-ţi de treaba ta şi nu te amesteca în treburile altora !

Unul dintre băieţii cu greble strigă subţirel rîcîind zelos pămîntul :

— Eh ! azi tata n-are timp de noi ! Mai adineaori s-a Întors din oraş şi acum discută despre proces.

— Eu mi-am strîns trifoiul$_s$ azi am şi arat, se făli in glumă Janek.

— E ştiut ! Toate le faci tu mai bine ca alţii ! Nătărăul 1 bombăni iarăşi cosaşul.

— Leit taică-sâu, spuse Jan, Justynei. E tot atit de arţăgos ca şi el. îmi sînt veri. Fiii lui Fabian Bohatyrowicz. Nu ne-am certat niciodată. Numai Adas ăsta muşcă aşa tare acum fiindcă il paşte armata în toamnă... Cum îţi aduce aminte de asta turbează... Mai au un frate, al patrulea, pe Julek, un pescar atît de înverşunat că nu-i chip •iâ-1 iei de pe Niemen... Afară de rîu şi de erinele lui. Scr- i^as, nu mai ştie nimic ; de fapt e şi niţel cam prostănac. Dar pe sora lor, pe Eluzusia aţi văzut-o...

Opri caii şi grăi cu tristeţe :

— Iată şi conacele şi drumul spre Korczyn... îşi scmtst şapca, privind-o pe Justyna şovăitor.

— Poate, zise timid, să vă conduc pină acasă, să nu vă sperie niscai clini răi sau vreo vită !...

Vreuna din dorinţele acelea de neîmplinit despre care vorbise mai înainte fu, pesemne, pricina tristeţii ce i se aşternu pe chip. Regreta, se vede, timpul oe se scursese atît de iute şi ar fi vrut să-l prelungească. Se uită nelinişlit la femeia ce părea atît de străină de el, care in clipa aceea nu-1 asculta deloc ci, săltindu-şi bărbia înainte, câta cu îneîntare şi curiozitate spre privelişlea din faţă. Era 0 gospodărie de ţară obişnuită şi modestă care, văzută de aproape, în liniştea şi prospeţimea ei, avea un farmec deosebit.

— Minunată gospodărie ! Cine locuieşte aici ?

— Unchiul Anzelm, adică de fapt noi trei, pentru ci ne folosim de toate in comun.

Grăind acestea, din două salturi trecu drumul alb ce [despărţea satul de cîmp apoi, cu un gest larg. deschise [poarta care închidea împrejmuirea din uluci rare. Prin j poarta aceea Justyna zărise o parte din ogradă ; acum, icînd interiorul ei se oferea, pe de-a-ntregul, privirii, păşi [grabnic înainte.

Jan Bohatyrowicz, cu şapca în mînă şi cu capul plecat [în semn de bun venit, sta în poartă, cu braţul întins îm-bietor...

— Vă rog să intraţi, vă rog foarte mult intraţi şi vă | odihniţi! Unchiul o să fie bucuros, am s-o chem îndată şi p soră-mea... Vă rog, vă rog foarte mult !...

Timiditatea îi dispăru fără urmă. Deveni ceremonios ; şi se semeţi puţintel, străduindu-se a fi cît mai ospitalier [şi bine crescut.

Ograda era destul de întinsă. Gardul nu prea înalt, din 1 ţu uci cioplite cu meşteşug, înconjura un pogon bunicel de pămînt; pe el, o luncă verde ca smaraldul în care creşteau ! , o sută de peri, pruni şi meri tineri, răsădiţi abia de cîţiva j ani Din loc în loc pomişorii aceştia zvelţi, îngrijiţi cu mare | t sîrg, legaseră rod, iar ici colo, printre ei, stau vişini bă-ltrîni potopiţi de rod. In mijlocul grădinii, roţile căruţei 3 brăzdaseră în iarbă un drum lat şi pe el răsărise trifoi alb I t i des. In spatele livezii, vreo douăzeci de stupi de culoarea I cerului se tupilau în lanul stropit cu maci albi şi roşii, dincolo de care se înălţa, ca din puşcă, nalba cu flori cati- ifelate şi multicolore, se ivea roiniţa învoaltă şi palidă, pe Ifondul verde închis al cînepii înalte şi răsfirate. Mai de

parte, jos pe răzoare, cu vrejuri drepte sau încolăcite credeau legumele, floarea-soarelui galbenă se avinta sus deasupra lanului delicat, de chimen alb ; ici, colo. creşteau în straturi garofiţele şi se lăfăiau în voie lujerele răsfirate ale nopticoasei.. Un păr bătrîn, să fi avut poate o sută de ani, îşi culca ramurile fără rod, dar înţesate de frunze, pe ferestrele şi pe zidurile casei care se ivea din spatele lui, înveselind ochiul cu obloanele şi colţarele ei vopsite în alb.

Casa asta, aşezată în fundul ogrăzii, era scundă, cenuşie, învelită cu stuf şi avea un singur ogeac, acoperit şi el cu paie. Dădea spre grădină cu unul dintre pereţii laterali cu două ferestre mari, luminoase iar micul pridvor, cu poala streaşinei încrustată în ghirlande şi cu uşa joasă, avea ieşirea spre bătătura de unde se vedeau, în Bpatele unui gărduleţ scund, şopronul cu acoperişul ieşit în afară sprijinit pe cîţiva pari şi grajdul în faţa căruia sta o grapă, caprele de tăiat lemne şi se vedeau gâlbind cîteva fire de fîn împrăştiat. O şură se arăta dincolo de casă, alături de cîţiva tei crescuţi unul lingă altul, iar mai încolo, departe şi de bătătură şi de tei, abia zărindu-se de pe culmea aceea înaltă, sclipea pangilca îngustă a Nieme- nului cu peretele cel galben în spatele lui şi cu brîul întunecat al codrului, desfăşurat sub cer. Razele soarelui întur- nat spre apus jucau în iarbă şi prin crengi, aprindeau culorile florilor, preschimbau vişinele în rubine mari. ţn tăcerea adîncă răzbătea din pomi ciripit de vrăbii, se auzea zumzetul monoton, de bas, al albinelor şi unduia o mare de arome prin care răzbea mirosul ierbii proaspăt cosite.

Finul cosit era adunat cu grebla şi aşezat în căpiţe mici de un om înalt, desculţ, într-un halat ce-i ajungea pînă la genunchi şi cu o căciulă mare de oaie pe cap. Căciula aceea alcătuia parcă un al doilea cap şi contrasta izbitor cu restul straielor. Trebuie că era bătrîn ori slăbit căci mişcările îi erau lente şi spatele gîrbov. Grebla ui, însă, cu toată încetineala, înainta necontenit şi, de la jumătatea grădinii, se putea auzi discuţia pe care o purtu cu un ins nevăzut, şezind pesemne după casă şi după gardul ce împresura bătătura.

— Am înaintat recursul, slavă Domnului, aşa că dumnealui, domnul Korczynski, o să se aleagă cu praful de pe

tobă la instanţa superioară, grăi repede şi oţărît glasul omului nevăzut.

— Iar eu ţi-am spus de o sută de ori, Fabiane, şi ţi-o mai spun şi a suta una oară, că noi o să ne alegem cu praful de pe tobă din procesul ăsta, răspunse-rar şi domol omul care grebla finul.

— De ce să fie aşa ? ţîşni de dincolo de gard întrebarea repezită. Dumneata, Anzelm, nu doreşti binele nostru comun ?

— 11 doresc, se auzi răspunsul, dar zic : nu te întinde după ceea ce nu-i al tău !

— Dar dacă dovedesc că păşunea e a noastră ? Şi să mă bată Dumnezeu dacă n-am să dovedesc că-i aşa şi nu altfel...

— Avocatul ţi-a zăpăcit mintea, Fabiane, şi tu crezi...

— încă nu s-a născut ăla în stare să mă zăpăcească pe mine ! Nu mă duc să cer minte de la vecini şi nici măcar de la tine, Anzelm, cu toate că înţelepciunea ceea pe care ai căpătat-o cîndva de la boieri încă nu ţi s-a vînturat din cap...

Glasul omului nevăzut deveni tot mai cătrănit pînă cînd, în urmă, se făcu furios şi ascuţit. Greblaşul răspunse cu calmul lui neschimbat :

— Nu-mi mai scoate ochii cu boierii, Fabiane... eu nu i-am văzut de douăzeci de ani şi pină la moarte n-o să-i mai văd... '

— Totuna mi-i. Ceea ce omul învaţă la tinereţe e greu să-i scoţi din cap la bătrîneţe, grăi cu înverşunare vocea de după gard.

Atunci un cîine nu prea mare, lăţos, cu părul galben şi cu botul lung ca de vulpe, care pînă atunci stătuse liniştit, culcat pe paiele împrăştiate din faţa grajdului, zvîcni de la locul lui şi sări spre grădină începînd să latre. De acolo veneau în goană o pereche de cai, trăgînd după ei plugul în aşa fel că se putea lesne agăţa de gard sau de

şopron, avînd să strice şi stupii. Omul cu căciula de oaie ridică ochii.

— Asta ce mai e ? Unde-i Janek ? grăi mai însufleţit la vederea cailor care goneau în voie.

Chiar în clipa aceea, de după gardul de care se agăţase plugul apăru Jan, cu capul gol, căci azvîrlise şapca tn iarbă, roşu ca racul şi năduşit.

Dintr-o singură smucitură îndreptă plugul, apucă hăţurile, iar caii, auzindu-i glasul, se supuseră ca nişte copii ascultători şi se opriră în faţa grajdului. Cît ai clipi fu lîngă unchiaş şi-l apucă de braţ.

— Unchiule dragă ! dacă ai şti ce fericire a dat peste mine*azi... îi tremurau mîinile, şi glasul şi strîngea între degete halatul bătrînului. Acesta slobozi grebla din mîini.

— Asta ce mai e ? Cine-i acolo în livadă ?

Clinele galben, trecînd pe lîngă plug şi cai, se năpusti lătrînd în livadă.

— Mucyk ! strigă după el Janek, lăsîndu-1 pe unchiaş, vino aici, Mucyk !...

— Potoleşte-te, Mucyk ! Cine e ? O doamnă ? ce vrea...

îşi duse mîna streaşină la ochi şi, privind în fundul grădinii se trudi să recunoască trăsăturile femeii în jurul căreia se rotea scîncind Mucyk, acum liniştit.

Jan îl trase pe unchiu-său de mînă.

— De la Korczyn... domnişoara Justyna. Ştii unchiule... aceea despre care îţi povesteam mereu... Haide, să-i spui bun venit !...

Uluit şi aproape înfricoşat, bătrînul gîrbov se trase spre casă.

— Asta ce mai e ? exclamă. De la Korczyn... pentru ce ? De ce ? Pentru care pricină ?...

— I-a plăcut la noi foarte mult şi s-a oprit să se odihnească... Hai, unchiule, du-te !...

Dar bătrînul se propti cu spatele de peretele casei.

— De ce eu ? Nu mă duc... dacă ai adus-o, atunci du-te tu !...

— Dar eu trebuie să desham caii şi sS le dau nutreţ ! şopti repezit Jan şi-l trase de amîndouă mîinile pe cel ce se opintea. Unchiaşule, unchiule, dragul meu ! te rog, du-te !... repede !... ea a venit în vizită la noi... te rog, du-te !

— Eşti nebun Jantsfc, sau ce ? Iţi lucesc ochii ca unui smintit. De ce mă tragi ?... Du-te singur !

— Dar caii ? Şi nu e frumos, unchiule, să nu saluţi

oaspeţii care vin în casa dumitale... Rogu-te du-te... mai repede... hai, unchiule !...

Omul desculţ şi adus de spate se înfăşură în halatul său, îşi scutură capul acoperit cu căciula mare de oaie în semn că nu se duce ; sta rezemat de perete, dar forţa cu - care băiatul înnebunit în clipa aceea insista, îl convinse. Smul- gîndu-şi mîinile din strînsoare, pe jumătate cu minie, pe jumătate cu amărăciune, strigă :

— Bine, lasă-mă acum ! Măcar să încalţ ghetele ! Eşti nebun de-a binelea !

— Te duci unchiule ?

— Mă duc... dar, să-mi pun ghetele...

Dispăru în casă : Jan se duse din nou în grădina.

— Fiţi bună domnişoară şi luaţi loc ! Vine ir. dat A şî unchiul... eu o să desham caii...

Şi se repezi la grajd.

in grădina aceea mare care era totodată şi livadă şi grădină de legume şi de flori şi mai era încă şi luncă şi prisacă, sub ferestre, se afla o singură bancă lipită de pe- retele casei, făcută dintr-o scîndură sprijinită pe doi butuci şi aşa de lungă încît s-ar fi putut aşeza pe ea zece oameni. Chiar în faţa ei, un şir de nalbe se înălţau drept în sus şi, ceva mai la dreapta, deasupra stupilor albaştri şi printre macii roşii, zumzăiau albinele. De pe bancă se ridică o femeie înaltă şi bine făcută, cu capul împodobit cu cosiţă neagră, oacheşă, cu trăsături frumoase şi cu obrajii rumeniţi proaspăt de vîntul din dmp. Sta sfioasă printre nalbe, ea însăşi semănînd cu o floare minunată, iar ochii ei cenuşii priveau de departe la omul care se apropia. Nu-i era cu totul necunoscut. Auzise cîte ceva despre trecutul lui comun cu trecutul familiei Korczynski, cu acel trecut despre care aproape nimeni nu mai pomenea la Korczyn, dar ale cărui neşterse amintiri se resimţeau in viaţa de orfan a lui Zygmunt, în veşnicul doliu al mamei lui, in situaţia lui Benedykt, în modul de viaţă şi în expresia posomorită a ochilor lui. Mai ghici şi altceva, ceva mai mult decît o legătură trecătoare ce trebuie că existase, cîndva, între omul acela şi Marta. De aproape, cu toată gîrboveala şi încetineala în mişcări arăta mai puţin bâtrin decît apărea de departe. După faţa lui prelungă şi după profilul regulat puteai să-ţi dai seama că nu avea mai mult de cincizeci de ani; era însă o faţă suferindă şi îngîndurată, cu pielea rumenită de soare, cu umerii obrajilor căzuţi şi albastrul ochilor spălăcit. Din felul cum

se apropie de femeia necunoscută, din plecăciunea pe care i-o făcu se cunoştea că obiceiurile de la curte nu-i erau cu totul străine. înclină puţin căciula de blană, dar o puse imediat pe cap.

— Sînt Anzelm Bohatyrowicz, spuse blajin. Iertaţi-mă, că nu-mi scot căciula, dar aşa sînt eu, răcesc uşor la cap...

Cu indiferenţă şi parcă silit, fără tragere de inimă atinse cu palma mîna pe care Justyna se grăbi să i-o întindă. Privirea lui ocoli chipul fetei, iar sub mustaţa scurtă, căruntă, buzele-i palide se strînseră cu asprime. Cu toate acestea, iarăşi, cu un gest care se obişnuia la curte, arătă banca, spunînd :

— Vă rog, vă rog foarte mult, aşezaţi-vă şi vă odihniţi !...

El rămase în picioare, tăcut, cu privirile în gol. Cu tot efortul pe care-1 făcea de a se arăta politicos şi primitor, simţeai că se ferea de oameni ca un sălbatec şi că avea pentru ei un sentiment ascuns, de silă. Justyna îl observă şi spuse stînjenită :

— Iertaţi-mă că am intrat, dar grădina dumneavoastră mi s-a părut atît de proaspătă şi de atrăgătoare, iar domnul Jan m-a invitat atît de călduros...

Ar fi fost greu de ghicit ce anume îl mai îmblînzi pe bătrîn : că-i lăuda grădina sau că rostea numele nepotului, într-un fel atît de prietenos.

— De ce nu, grăi. Vă foarte mulţumesc... Nu mă aşteptam la asemenea cinste, ca cineva de la Korczyn să mă viziteze în coliba mea săracă...

Din nou îşi săltă cuşma.

— Dar ce mai face domnişoara Marta Korczynska ?

— Deseori îşi aduce aminte de dumneavoastră, cu plăcere, răspunse însufleţit Justyna.

— Nu se poate, se împotrivi; asta o spuneţi dumneavoastră aşa. din amabilitate... Atîţia ani... Am văzut-o... acum trei ani la biserică... U ! tare s-a mai schimbat, a îmbătrînit... e cu totul alta de cum a fost.

— De mulţi ani 11 ajută pe unchiu meu şi munceşte din greu.

Un zîmbet ii flutură pe buze şi grăi mai încet:

— Şi-i era frică de muncă !-Eh, uite că tot a trebuit să muncească...

Căzu pe gînduri. Cu mina-i lungă, palidă, îşi îndreptă căciula pe cap şi, în timp ce ochii-i spălăciţi priveau

undeva departe, rosti cu glasul lui monoton :
— Ieri a fost un măr rotat, iar astăzi un ciot uscat.
Fie că discuţia aceea scurtă îl atrase şi-l învioră, fie că felul de a fi al Justynei îi plăcu, amintindu-i ceva petrecut demult, făcu un pas înainte şi se aşeză pe bancă, totuşi departe de ea.
Atunci din spatele casei apăru Jan, se uită la ei cum stăteau de vorbă şi le strigă de departe :
— Unchiule, domnişoarei i-a plăcut mult livada noastră.
— Vino încoace ! strigă Anzelm.
Băiatul lupta vădit cu sine.
— Dar n-am dat tot ovăzul la cai...
— Atunci du-te şi dă-1!
Şi întorcindu-se spre Justyna săltă din nou căciula.
— Sînt foarte bucuros că v-a plăcut livada mea. Tot ce vedeţi e obţinut numai prin muncă trudnică şi sudoare. Dacă aţi fi venit aici acum zece ani aţi fi văzut o paragină ; bălării, gunoaie, şi mizerie.
Justyna îi spuse că a auzit despre boala lui îndelungată şi grea.
— Da... da... dar... de la ci... cine ? Se mira atît de tare incit începu să gîngăvească. Ochii lui spălăciţi se fixară cu încordare asupra ei. *
— Oare la Korczyn îşi mai ami... ami... amint... de mine cineva ?...
Scutură din mină şi adăugă repede :
— A, desigur, Janek v-a vorbit despre asta... Cum să nu ! Ţine el bine minte acele suferinţi ale mele, căci multe a mai pătimit bietul de el în vremea aceea, atîtea că e şi greu de povestit... Dar ţe fel de beteşug o fi fost acela, numai Dumnezeu Sfîntul poate să ştie, destul că m-a dobo-

rit ca pe un buştean şi m-a ţintuit nouă ani la pat. in dureri... M-am arătat pe la doctori în vreo trei rînduri dar nu mi-au ajutat, ba chiar au zis că nu. găsesc nimic stricat în corpul meu... Au spus că sufăr de ipohondrie... mi-au zis ipohondru... se vede că boala era mai degrabă sufletească decit trupească...

îşi dădu drumul la vorbă şi cu glasul lui monoton începu a-şi povesti patimile din trecut. Din ceea ce spunea şi chiar din multe urme vizibile pe care i le lăsase pe chip suferinţa era uşor să recunoşti una din acele teribile boli nervoase care chiar pentru ştiinţa medicală pun mari semne de întrebare. Cum il apucase ea pe omul acesta simplu şi atît de strîns legat de viaţa naturii, pe acest om despre care Marta spunea Justynei că era falnic ca bradul şi avea faţa rumenă ca floarea de mac ? Se vede că el Însuşi îşi pusese întrebarea asta adeseori pentru că, stînd pierdut pe gînduri, cum îi era felul, şi privind în depărtări grăi :

— Multe întîmplări sînt pe lume... Merge omul pe cîmp, îl prinde un vînt rău şi-l pricopseşte cu un reumatism sau mai ştiu eu cu ce altă meteahnă. Dar există şi altfel de vînturi, nu numai de acelea care şuieră prin cîmp, ci care se abat pe drumul unei vieţi de om...

Clătină din cap şi căută iarăşi depărtările. Cu mişcare domoală se sculă de pe bancă şi-şi înclină uşor căciula.

— Atunci, poate o să fiţi bună să veniţi să-mi vedeţi livada, dacă v-a plăcut aşa de mult...

Pe iarba catifelată ca un covor, cosită nu de mult, trecînd de la pom la pom ii vorbi despre vîrsta.şi provenienţa fiecăruia dintre ei, îi explică cum se cultivă şi îi deosebi soiurile.

— Părul ăsta este un boncret... iar ăsta un Poire Madame... colo sînt trei peri mălăieţi, dincolo sînt merii; parmeni, ionatani... calvineşti... creţeşti... iar pilcul acela mare e tot numai pruni...

încordarea de pe faţă, în care descifrai şi indiferenţa şi suferinţa se îmnuie şi dispăru, iar în albastrul spălăcit al ochilor începură a juca scîntei slabe, vesele. Privind-o şi pe Justyna îţi puteai da seama, la fel, c& în grădina aceea plină de rod şi de pace respira mai în voie şi mai adînc decît cu o oră în urmă, în salonul plin de oaspeţi.

Se aflau lingă pilcul mare de pruni şi Anzelm explica în ce fel apără el renglotele şi corcoduşii de zăpadă şi de

gerul iernii, cînd Jan veni iarăşi in fugă şi, oprindu-se la ciţiva paşi, ascultă o clipă discuţia lor, apoi strigă :

— Mă credeţi domnişoară cind vă spun că unchiul, cu mîinile lui, a sădit toţi pomii ăştia şi acum tot el îi dădăceşte ?... Pare că-i atît de slab, dar are multă vigoare şi rezistenţă...

Bătrînul se-ntoarse :

— Vino-ncoa. Janek ! strigă pentru a doua oară.

Dar băiatul şovăi din nou, uitîndu-se cînd spre bătătură, cînd spre Justyna. Ar fi dorit să fie şi acolo şi aici.

— Dar mai trebuie să adăp caii...

— Sigur că trebuie ! răspunse Anzelm.

Şi întorcîndu-se spre Justyna, cu vorba lui domoală şi întreruptă cînd şi cînd, dar din ce în ce mai nestînjenit începu să povestească, cum, zăcînd în greaua neputinţă cîrtea uneori chiar împotriva Voiei-Sfinte a Tatălui Ceresc că îl făcuse bicisnic şi nefolositor; cum l-a mai durut şi l-a înspăimîntat soarta acestui băiat al fratelui său, biet orfan pe care vecinii haini l-au nedreptăţit şi l-au despuiat de bunul lui, profitînd că era un copil fără părinţi; cum în cele din urmă, cînd s-a clintit din neputinţă, a început a-i arde pămîntul sub picioare.

— E al zecelea an de cînd am înviat şi, între timp, băiatul meu a crescut... Mai întîi am pornit a mă războ cu vecinii prin tribunale pentru ceea ce ne luaseră, apoi «am clădit căsuţa asta şi după aceea au urmat toate : şi prisaca şi livada. Janek a deprins albinăritul de la un om care învăţa şi el într-un oraş mare ; eu, iarăşi, l-am învăţat tîmplăria pentru că o cunoşteam din tinereţe.

întinse braţul şi cu un gest larg arătă de jur împrejur: totul este rodul muncii noastre, şi gardul acela de uluci şi pridvorul şi stupii. La nevoie mai angajăm ajutoare, dar noi sîntem şi agricultorii şi horticultorii şi apicultorii şi tîmplarii... Cînd omul .e nevoiaş nu poate fi altfel, mai cu seamă dacă nu se mulţumeşte numai să-şi sature stomacul ci mai rîvneşte şi la lucruri frumoase care, ce-i drept, nu sînt neapărat de trebuinţă, dar bucură ochiul...

Acum rîse înfundat, din piept, şi îşi îndreptă spatele adus : scînteile slabe din privire se topiră într-o flacără liniştită £ caldă. Era totuşi în străfundul fiinţei lui ceva, ca un val de tristeţe sau de silă, care îi stinse repede veselia. îşi plecă iar capul, se gîrbovi şi grăi rar :

— Toate sînt trecătoare şi deşarte» Abia apucă omul

să se uite la ce a înfăptuit că s-au şi destrămat; abia apucă să se hrănească cu nădejdi că se şi pomeneşte adăpat cu otravă. Fiecare lucru pe lume e ca apa care curge, ca frunza de pe ram ce îngălbeneşte şi moare.,.

Se uita in pămînt, vorbea mulcomit şi din ce în ce mai stins ; ai fi putut glndi că vorbele lui erau o rugăciune pe care o spunea de mulţi ani şi de multe ori, în fiecare zi şi poate în fiecare noapte. îşi ridică faţa încet şi privi zările.

— Dar nu toţi au aceeaşi soartă de la Dumnezeu ; unuia îi face parte pe lumea asta de mai multă fericire, altuia de mai puţină. Poate că din tot ce-i aici Janek, copiii şi nepoţii lui vor trage folos şi le va fi bine... Pe lîngă asta, adăugă, fiecăruia ii e drag cuibul său, şi mai ales nouă...

Privirea lui se mută pe faţa Justynei.

— Cu boierii e altceva, ei călătoresc prin oraşe mari, locuiesc peste graniţi, au fel şi fel de distracţii şi plăceri... Noi ce avem ? Pentru noi nici Parisul, nici onoruri, nici mutică frumoasă, nici cercuri vesele nu există. Cuiburile noastre — e tot ce avem... şi pentru asta ne ţinem de ele cu ghearele şi cu dinţii...

Justyna îşi plecă ochii. Pe chipul lui Anzelm se strecura din nou expresia de lehamite cînd rosti aceste cuvinte, iar în faţa ochilor ei, nu se ştie de ce, apăru în clipa aceea imaginea unui tînăr îmbrăcat după ultimul jurnal, pozînd fnereu în atitudini pitoreşti cu o expresie de veşnică nemulţumire în ochii frumoşi. într-una pomenind despre minunile civilizaţiei văzute şi auzite prin ţările pe care le colindase. îl iubise, cîndva. pe omul acela foarte mult, dar la clipa asta i se părea că de atunci a trecut mult, nespus de mult timp. în clipa asta mai simţea că între ea, cea din mijlocul acelei ogrăzi şi el, cel ce îşi purta chipul palid Şi mohorît prin salonul de la Korczyn, se aşternea o întindere nesfîrşită. Se simţea departe, departe de Korczyn, undeva într-o altă lume.

Cînd ridică ochii, în capătul curţii văzu roibul venind lo fugă de după culme şi îndată, după el, îl văzu pe Jan călare pe murg. Caii adăpaţi şi spălaţi in riu scuturau de pe ei stropi deşi de apă, nechezînd vesel. Jan sări de pe cal şi la o clipă după aceea strigă, dinlâuntrul grajdului :

— Antolka ! Antolka !

O tînără fată, îmbrăcată cu o fustă scurtă şi caftan roz,

desculţă, tocmai se ivea de după creastă, purtind pe umeri o cobiliţă cu două găleţi pline. Subţirică şi plăpindă se apleca puţin într-o parte sub povara aceea şi, pentru a-şi face cumpănă, ţinea un braţ depărtat de corp.

— Ce e ? strigă cu glas subţirel.

— Ia prăjina şi dă cîteva vişine din pom ! Dar mai repede !

— Pentru ce ?

— Pentru un musafir.

Şi adăugă mai încet.

— Uită-te în livadă !

Fata lăsă în grabă găleţile cu apă şi cobiliţa in pridvor, apoi, uitîndu-se în grădină îşi acoperi faţa cu palmele şi intră fuga în casă. După o clipă ieşi, dar avea de data asta pantofi în picioare şi în mînă o prăjină lungă, îndoită la capăt.

Alergă ca o căprioară prin grădină spre vişinul cel mai mare, sărind peste brazde şi ţinînd ruşinoasă capul în jos. Cosiţa castanie, legată la vîrf cu o panglică roşie, cădea pe umerii înguşti şi rotunzi, pînă la brîu. La capătul de sus al cozii sta înfiptă o garofiţă roşie. Sări, aplecă o creangă cu prăjina şi începu să rupă vişinile cu repeziciune.

— E sora lui vitregă, spuse încet Anzelm, Justynei, din aceeaşi mamă, dar nu din acelaşi tată... Jasmontowna... Mama lui a rămas văduvă după fratele meu şi s-a măritat a doua oară cu Jasmont; a plecat şi a trăit la trei mile de aici, în Jasmontowce.

Şedeau iarăşi pe banca de lîngă peretele casei, dar împrejurul lor începu să fie mai puţină linişte şi singură-tate ca pînă atunci.

Printre uluci se zări alt caftan roz-aprins, întru totul asemănător cu cele pe care le purtau Domuntowna şi Jas- mântowna, iar deasupra lor se arătă fruntea unei femei; sub fruntea aceea, ochii, iscodind printre crăpăturile gardului, trebuie că priveau în ograda lui Anzelm. După o

clipă, ceva mai departe, se iţi deasupra gardului capul, întreg, al unui bărbat cu părul tuns, cu mustăţi şi faţă rotund», îmbujorată, iar în locul unde se termina împrej-**muirea,** deasupra ulucilor scunde, sta de cîteva minute, neobservată de nimeni pînă atunci, o femeie în vîrstă cu îmbrăcăminte scurtă, de culoare închisă şi cu o basma legată pe cap ca o bonetă. O îmboldea curiozitatea, pesemne, să vadă şi ea ce se petrece în curtea vecinului ; sta nemişcată, chipurile pe gînduri, cu faţa palidă şi prelungă sprijinită în palmă. Anzelm nu dădu atenţie vecinilor curioşi şi, calm, dar cu interes, o întrebă pe Justyna despre felul cum sădesc şi îngrijesc pomii fructiferi în livada conacului. Ştia prea puţine despre asta căci de livada de la Korczyn se ocupa, în exclusivitate, aşa cum îi era obiceiul, Marta. Zimbi din nou clătinînd din cap :

— Şi îi era frică de muncă !...

Jan veni în fugă, liniştit pe deplin în privinţa colaboratorilor săi preferaţi, deshămaţi de la plug. Alergă la sora lui şi, luînd-o de braţ, o conduse spre banca de lîngă peretele casei. Avea coşuleţul cu vişine în mînă şi capul plecat cînd se opri în faţa Justynei. Se vedea că dacă fratele n-ar fi ţinut-o strîns de încheietura mîinii ar fi tulit-o îndărăt şi s-ar fi ascuns pe undeva.

Silueta-i zveltă, subţirică semăna atît de bine cu un mesteacăn tînăr, faţa mică şi plecată în jos avea atîta seninătate şi gingăşie iar din ochii pe care o clipă îi ridică din pămînt ţîşnea o curiozitate şi o teamă atît de copilărească incit Justyna o apucă pe neaşteptate de mină, o aşeză pe bancă lîngă ea şi, îmbrăţişînd-o, îi sărută fruntea albă pe care se răsfirau şuviţe de păr. O roşeaţă mult mai aprinsă decit aceea care împurpura obrajii surorii sale se ivi pe fruntea şi obrajii lui Jan. Urechile-i ardeau ca focul. Stind sub păr cu spatele proptit de trunchi se uita la cer, la vîrfurile pomilor, în juru-i, îşi ştergea fruntea şi ochii cu mîna. Ceva pesemne în clipa aceea clocotea în pieptu-i larg şi puternic şi se mai poate că pe dinaintea ochilor lui seînteietori totul începea să se invîrtească. Justyna, privind la faţa fragedă de copilă, încă, a fetei îşi aminti de cobiliţă şi de cele două găleţi cu apă pe care le văzuse pe umerii ei, cu o clipă înainte.

— Nu e greu să cari apa... pe o culme atît de înaltă ? o întrebă încet.

Nuuu ! răspunse şoptit Antolka, răsucind cu degetele marginea şorţului.

— La noi apa se capătă cu preţul sîngelui, se amestecă Anzelm ; trebuie să cobori după ea la rîu şi s-o cari sus pe mal.

— De aceea, mai mult eu mă duc după apă, iarna mai cu seamă, grăi Jan parcă justificîndu-se.

— Mai mult el se duce după apă, întări Antolka, ridicînd capul şi privindu-şi fratele.

— Dar, adăugă repede şi cu pudoare crescîndă, şi eu pot... de ce nu ! E a doua vară cînd merg la seceriş...

Justyna căzu pe gînduri. La ce medita oare ? Poate în mintea ei apăruse femeia aceea, la fel de plăpîndă şi delicată pe care o văzuse azi întinzînd şi retrăgîndu-şi piciorul gingaş cu o spaimă de nedescris cînd fusese să coboare cîteva trepte.

— Nici un om nu-şi cunoaşte puterile pînă cînd nu e nevoit să le încerce... zise Anzelm, dar îşi curmă vorba ; în clipa aceea răsună la gard o pufnitură surdă ca aceea pe care ar face-o o piersică uriaşă cînd cade pe pămînt. O fată bondoacă. în caftan roz, aducînd într-adevăr cu o piersică rumenă şi grasă, sărise pîrleazul şi se apropia grăbită. De departe se vedea că-i rîde faţa rotundă ca o lună plină ; avea dinţii albi ca laptele, ochii strălucitori şi năsucul obraznic, sumeţit în vînt. Şi tot de departe dădu din cap, strigînd :

— Bună seara ! Bună seara 1a toată lumea !

— Ce e ? întrebă Anzelm privind-o scurt.

Acum, cea care se oprise în faţa lui începu a ciripi:

— Am venit la Antolka să-mi împrumute apă...

— în pumni vrei să iei apă ? o întrebă flegmatic gospodarul.

Fata îşi privi mîinile roşii atîrnînd în lungul fustei cadrilate şi pufni în rîs.

— Chiar aşa ! răspunse stăvilindu-şi rîsul, dar arătîndu-şi mereu dinţii albi. N-o să iau apă în pumni; dar de fapt nu după apă am venit, ci ca s-o văd pe domnişoara de la Korczyn... Domnişoara mă ştie !

— O ! Acuma o şi ştie ! O singură dată a văzut-o în I căruţă şi acuma gata, o ştie ! se indignă Antolka, uitîn- 1 du-şi sfioşenia.

— Chiar aşa ! Pentru că cine oferă flori frumoase, I

cuiva înseamnă nu numai că-1 ştie dar că-1 şi îndrăgeşte ! |

— E drept că atunci buchetul dumneavoastră pe ea a nimerit-o, întări Jan.

— Asta e norocul meu ! Chiar aşa ! rîse cu jura pînă : la urechi. Şi începură să rîdă cu toţii ; chiar Anzelm, cu un zîmbet slab, se adresă Justynei:

— Elzusia Bohatyrowiczowna, fiica lui Fabian... cea j mai zurlie fată din tot satul...

— Chiar aşa ! Nici pan Anzelm n-o fi fost el aşa po- Eac în tinereţile lui, i-o tăie Elzusia.

— Ar fi bine să mai capeţi puţină minte, doar eşti logodită, glumi Jan.

— Nu-i adevărat, încă nu m-am logodit, tata o să se ducă acolo să cadă la învoială.

— E ca şi cum ai fi logodită e ca şi cum ai, fi logodită ! Jasmont a venit cu peţitorul... mama noastră ţi l-a peţit... Poate n-oi fi spus că e frumos ? Şi Antolka întinse coşuleţul cu vişine aproape chiar sub nasul prietenei.

— Na. ia vişine !

Elzusia luă din coşuleţ un pumn plin deJructe şi. le duse îndată la gură cînd, la gard, se auzi glasul unui bărbat mînios, ameninţător :

— Elzusia ! Ce-i cu tine acolo ? Ce, nu-ţi mai ajunge treaba acasă ?... Elzusia !

Omul care-şi arătase ceva mai înainte capul deasupra ulucilor sări gardul scund în locul unde stătea femeia în vîrstă şi sfrijită şi, cu paşi mari şi gravi, se îndreptă spre casa lui Anzelm, chemînd-o pe fată stăruitor. Fiica venise aici, chipurile, după apă, tatăl venise, chipurile, după fiică. Nu se temea de el nicidecum ; tăcu numai, poate pentru că avea gura plină de vişine şi se retrase puţintel printre nalbe. Mucyk se repezi la noul venit, lătrînd furios, dar acesta îl lovi cu vîrful cizmei şi se opri în mijlocul grupului. Era de talie mijlocie, îndesat, cu un surtuc din postav gros şi cu cizme, avea faţa ca rîşcovul, mustăţile stufoase, nasul în vînt şi ochi mici, lucitori.

— Fie-mi îngăduit şi mie să-l salut pe oaspetele lui Anzelm, începu cu oarecare îngîmfare în glas şi în vorbă, iar ochii-i luciră batjocoritor. Au trecut de mult timpurile cînd pragurile noastre sărace erau călcate de picioare atît de distinse şi nu se ştie ce-ar zice domnul Korczynski dacă ar şti că nepoata lui se află în olatul Bohatyro-

wiczilor, cum am zice, în cuibul duşmanilor lui !...

Jan îşi dădu capul pe spate şi înaintă cîţiva paşi.

— Noi nu sîntem duşmanii nimănui... strigă aprins.

— Atît de tare te mănîncă limba Fabiane, că ai venit aici la timp nepotrivit să vorbeşti despre asemenea lucruri ? întrebă Anzelm cu vorba lui domoală, dar cînd îşi îndreptă căciula gestul lui fu mult mai repezit.

— Dar dumneata, Anzelm, nu-i porţi în inima dumitale nici o pică lui pan Korczynski ? Şi nu te-a jignit niciodată ? se îndîrji venitul şi continuă din ce în oe mai înveninat, în timp ce ochii-i luceau tot mai tare :

— Nu-ţi mai aduci aminte cînd domnul Korczynski nea făcut hoţi pe amîndoi faţă de întreg conacul ? Nu-ţi mai aduci aminte cînd domnul Korczynski ne-a dat în judecată şi a obţinut împotriva noastră nu ştiu cîte condamnări în contumacie ? Nu-ţi mai aminteşti cum domnul Korczynski îşi ţine nasul pe sus ori de cîte ori trece pe lingă sat ?

Dar Anzelm, îndreptîndu-se de spate şi trăgînd cuşma de oaie pe frunte, îl întrerupse.

— Ceea ce-mi amintesc eu, cînd mă gîndesc la domnul Korczynski, aceea dumneata, Fabiane, cu toţi fiii dumi- tale n-aţi putea duce pe umeri. Şi, cu toate astea, nu doresc răul nimănui şi nu duşmănesc pe nimenea... Domnul Korczynski să trăiască ani mulţi şi să fie sănătos... Eu nu l-am blestemat şi nici n-am să-l blestem vreodată...

Ochii lui spălăciţi priviră depărtările şi spatele i se încovoie din nou. Fabian sări ca turbat.

— Totdeauna te porţi aşa de parcă ai fi stat mai înainte la sfat cu Dumnezeu. Dar eu sînt altfel: eu n-am să io iert domnului Korczynski, pînă la moarte, nici pentru faptul că m-a făcut hoţ, nici pentru rublele alea muncite cu sînge pe care mi le-a stors pentru nu mai ştiu ce gloabe... Nu mă dau înapoi nici chiar faţă de nepoata lui s-o spun, că procesul pe c'are-1 are cu Bohatyrowiczi mie mi se datorează. Eu am îndemnat *şlahta* să-l dea în judecată, cu am găsit avocatul, eu mă agit şi stărui peste tot. Să şlie că şi o amărîtă de muscă dă din aripi şi se zbate, cînd vor s-o strivească. Ciştigăm, sau pierdem, n-are a face ; el în schimb o să aibă neplăceri şi-o să-l coste o groază de parale. Mi-ajunge şi atît. Nu e fin, bune şi paiele ! Dumnealui e boier mare, stă in camere poleite iar eu — un amărît de şlahtic, stau într-o colibă ; dar se intîmplă că musca, cît e ea de mică pişcă pîn-la sînge

calul cît îi el de mare. Poate că în procesul ăsta în zadar îmi zdruncin sănătatea şi-mi înrăutăţesc soarta, poate că oamenii proşti or să mă şi înjure dacă voi pierde. Dar trag nădejde să nu fie aşa. Domnul este scutul meu iar cel ce-L ia pe El ocrotitor,pe acela îl va scoate la loc întărit şi-l va izbăvi de Vrăjmaşii lui...

Spunînd acestea îşi puse mîinile-n şold, gesticulă larg cu ele. îşi ascuţi glasul încă şi încă ; fierbea şi-l treceau năduşelile. S-ar fi părut că n-are de gînd să mai înceteze, dar Jan, care tot timpul ăsta aruncase spre Justyna priviri neliniştite şi-şi muşcase buzele abţinîhdu-se cu greutate, acum îşi sprijini mîna pe umărul lui.

— Dă-le uitării, domnule Fabian... rosti printre dinţii încleştaţi.

Bărbatul în vîrstă se uită în jur şi trebui să ridice capul ca să privească faţa flăcăului.

— Cum adică ? strigă.

— Dă-le uitării pe toate domnule Fabian, repetă cu glas ridicat Jan, în timp ce ochii îi scăpărau de mînie şi de ameninţare, cu mare greu înăbuşite. Omul îşi pierdu siguranţa de sine şi se potoli deîndată.

— Dar ce-am vorbit ?

— Prostii ! Ai vorbit prostii tată ! strigă Elzusia apărînd dintre nalbe şi apucîndu-1 de poala surtucului. Chiar aşa ! Haide să plecăm de aici ; dacă o să mai stai puţin iarăşi îl iei la forfecat pe domnul Korczynski.

O dădu în lături pe fată şi spuse stingherit: dacă am grăit ceva nelalocul lui atunci vă rog să mă iertaţi... Să mă iertaţi... M-a luat gura pe dinainte... Vă rog să mă iertaţi... vă urez noapte bună. îşi scoase căciula şi tocmai voia să plece, dar se opri, uitîndu-se încă o dată la Jan. Pe faţa mînioasă şi aprinsă, cu o clipă înainte, totul acum
părea că ride : şi obrajii roşii, şi ochii mici, şi nasul ridicat în vînt, şi mustăţile pe care şi le tot mişca. Flutură cuşma către Jan şi strigă :

— Dacă Isus a fugit de Irod în Egipt, atunci nici mie nu mi-e ruşine sâ fug din faţa ta ; dar ţine minte că nu oul învaţă pe găină. Întîi sâ simţi pe pielea ta şi abia apoi să judeci... Noapte bună !

Flutură căciula şi se îndreptă spre gard. Elzusia alerga in spatele lui, sărind, cîntînd şi scuipînd sîmburii din gură. Atunci, deasupra împrejmuirii, o coasă luci în aer şi se auzi un glas de bas, fredonând potolit :

Cine desfătare cată,
Să slujească în armată... *

Se simţea că cel ce cînta. era trist ori nemulţumit.

Fabian grăbi pasul şi strigă iarăşi amenințător :

— Adas ! n-ai fost în stare, să coseşti trifoiul cît am fost eu la oraş ? Am să-ţi mut fălcile, mototolule !

— E cosit, tată, şi nu mai face gură de pomană ! răspunse liniştit flăcăul voinic, roşcat, chipeş, ivindu-se dimpreună cu coasa lui, de după gardul scund. Femeia slabă, stind pînă atunci nemişcată, se întoarse spre căsuța cenuşie, ce abia se zărea în spatele ulucilor şi al pomilor cultivaţi într-un petic de grădină, nu departe de livada lui Anzelm.

— Elzusia ! Dă fuga după apă ! strigă ascuţit şi prelung femeia.

Din depărtare se auzi glasul poruncitor al lui Fabian :

— Nu se poate ! Dumneata numai pe Elzusia o pui la treabă, iar băieţilor le faci toate hatîrurile. Să meargă Adas după apă, că fata şi aşa are de pregătit cina ! '

— Adas, te duci ? strigă, sau mai degrabă cintă din nou mama.

— îndată ! răspunse flăcăul, dispărînd după pomi şi cîntînd lai e :

Cu plăceri din plin acolo te-adapă Şi-ai
să bei, cît vrei, sînge-n loc de apă...

în grădina lui Anzelm din nou se înstăpîni tăcerea. Jan se apropie sfios de Justyna.

— Dumneavoastră, doamnă, n-o să vă supăraţi pentru accle... lucruri neplăcute pe care le-a spus despre pan Korczynski ?

îl auzise pe unchiul său spunîndu-i doamnă şl în acelaşi fel socoti şi el să i se adreseze. Unchiul ştia mai bine cum trebuie să vorbeşti şi să te porţi cu fiecare, căci timp de cîţiva ani aproape zilnic se perindase pe la conac. Dar Anzelm începu să dea semne de nelinişte. îşi îndreptă cuşma şi privi la soare, mijindu-şi ochii. Era la chindie, coborîse aproape de codrul cel întunecos ; pînă la asfinţit nu rămăsese mai mult de o oră...

— Janek !

De sub cuşma de oaie îşi ridică ochii alburii către nepot.

— Oare noi nu mai mergem azi la Jan şi Cecylia *1*

* Vechi cîntec polonez de cătănie, din secolul al XVIII-lea.

Jan se simţi şi el încurcat.

— Ce-ar fi dacă n-am mai merge., ce-o să fie, că lăsăm o zi ?...

Bătrînul plecă în jos capul.

— Rău, rău o să fie, şopti, dacă pînă la toamnă nu terminăm crucea...

— Dumneavoastră aţi fost In defileul lui Jan şi al Cecyliei ? o întrebă Jan pe Justyna.

îşi aducea aminte. I se părea ei că auzise ceva despre Un loc cu numele acesta dar nu fusese, nu, cu siguranţă n-a fost acolo niciodată.

— A, sigur, sigur !... Cum poate să-i intereseze pe boieri asemenea lucruri spuse'Anzelm.

Justyna se ridică. Se vede că primul ei gînd fu să-şi ia rămas bun de la oamenii aceia şi să plece. Dar obrazul
i se ct ispă, trăsăturile-i deveniră aspre şi într-o clipă păru mult mai în vîrstă decît era în realitate. Aşa se întîmpla cu ea totdeauna cînd simţea că o năpădeşte plictiseala de neînvins, ori vreun regret. Puteai ghici foarte uşor că, în pofida sănătăţii şi a robusteţii care te izbeau la ea cînd o priveai, făcea parte dintre acele fiinţe care, cu inimile lor înfometate, îşi consumă tainul tinereţii în scurt timp. Nu vroia sâ plece de aici, nici să se întoarcă acolo. Ce să facă ea acolo ? Să şadă iarăşi ţeapănă lingă logodnica îm- popoţonată şi gureşă a contelui, să privească din nou cum îşi bat joc de părul alb al tatălui ei, din nou să întilnească privirea bănuitoare a doamnei Andrzejowa, sau ochii
sticlind de lacrimi ai Klotyldei, din nou, la fiecare apropiere a omului aceluia pe care cîndva îl dorise ca pe o mare fericire, sâ tremure in faţa lui, în faţa lor, să se otrăvească cu propria emoţie ! Ce rost are ea acolo ! Cine are nevoie de ea ? Cine doreşte întoarcerea ei ? Şi chiar dacă o doreşte cineva, o ! de o mie de ori mai bine ar f j ca acea dorinţă să se prefacă în silă! Aici, însă, e linişte, te simţi in siguranţă şi-i atîta proşpeţime de parcă pentru ea, care începe să revină la viaţăi, s-ar naşte o lumină nouă.

Trecindu-şi privirea de la faţa suferindă şi istovită a lui Anzelm spre capul plecat al lui Jan care se cufundase in gînduri, îl rugă :

— Luaţi-mă cu voi !

Anzelm o privi atent şi curios.

— Da, pentru ca... care pri... pricină ? întrebă gîngăvindu-se, cum se întîmpla de obicei cînd era uluit sau emoţionat.

Cu grabă apoi, dădu din cap că se învoieşte, ridicîndu-şi sus de tot căciula deasupra capului.

— Cum să nu, cum să nu ! o invită bucuros.

VI

Merseră de-a lungul grădinii, pe urmele lăsate in iarbă de roţile căruţei, pe unde crescuse trifoiul alb şi ieşiră la un drumeag nu prea larg, care despărţea satul de cîmp. Lunga zi de vară se apropia de sfîrşit în tăcuta şi minunata victorie a naturii însorite. Pe întinderea boitei albastre nici un nor. Cerul de safir pălea treptat la orizont, scăldat în strălucirea unui soare uriaş ce luneca singuratec spre codrul umbros. Desfăşurîndu-se lung şi curbîndu-se odată cu malul rîului, satul, tot, sta cufundat în ceaţa aurie ca-ntr-o pulbere fină, impregnată de lumina soarelui. De departe ai fi putut crede că ai în faţă un brîu dens de verdeaţă ; apropiindu-te însă, la fiecare cîţiva zeci de paşi se iveau din potopul de vegetaţie tot alte şi alte aşezări omeneşti. Erau căsuţe cenuşii, joase, învelite cu stuf, iar în apropierea lor şoproane cu streşini ieşite mult în afară şi sprijinite pe cîţiva stîlpi. grajduri, şuri, staule, curţi şi livezi. Garduri joase din ulucă, din răzlogi sau din ostreţe împletite despărţeau gospodăriile Intre ele ; nu stăteau ca un cordon drept întins, ci, presărate parcă la întîmplare, cînd se retrăgeau în fund, cînd se iveau în faţă, uneori izolate prin spaţii mari, alteori înghesuite unele în spatele altora, abia pe jumătate ieşind la vedere ; uneori împinse spre sprinceana malului ce se prăvălea în rîu, alteori ajungînd cu spatele grădinilor şi al şurilor pînă-n drumul din cîmp. Despre vechimea acestor sălaşe grăia vîrsta seculară a pomilor din jurul lor. Unele case dispăreau aproape cu totul între plopii argintii, din spatele altora,teii umbroşi

îşi ridicau înalt vîr- furile grave ; ici mesteceni plîngători îşi culcau pe geamuri şi pereţi ramurile subţiratice, colo mulţime de sălcii scălîmbe, cu trunchiuri ştirbe şi noduroase, ori peri pitici şi pîntecoşi, vechi de cînd lumea, împrăştiaţi prin grădini.

Cei mai falnici erau paltinii, asemeni unor coloane, întîlniţi arar prin cîte o curte. Mai tinere decît aceşti străvechi prieteni şi străjeri ai satului se întindeau, mai jos, livezi de vişini şi pruni, ademenind ochiul cu umbra groasă a coroanelor bogate, ori cu iarba de la poale, aurită de razele tremurătoare ale soarelui. încă şi mai jos, colea lingă garduri şi pe lîngă pereţii şoproanelor şi ai hambarelor, năpădea alunişul pitic. Zmeura sălbatică şi răchita deasă, calomfirul înmiresmat, tătăneasa stufoasă şi măselariţa de un galben murdar, toate înfrăţindu-se cu volbura albă ca neaua, cu ciumăfaia şi cu florile ţepoase ale scaieţilor. Se vede că nimeni nu avea nici timp nici chef să privească vegetaţia aceea sălbatică de lîngă garduri şi pereţi, dar şi în grădinile cu semănături domnea un adevărat haos. Pretutindeni, deasupra legumelor verzi, abia înălţate de la pămînt, se legănau ca o pădure delicată firicele de chimen şi lobodă, maci albi şi roşii. înaltă şi deasă cinepa se ridica asemeni unui perete, iar pe aracii zvelţi fasolea se răsucea — ghirlande. în capătul grădinilor, chiar lîngă case, în straturi mai mari sau mai mici. îţi jucau în ochi culorile mai vii sau mai stinse ale garo- fiţelor, nopticoaselor, nalbelor, pelinului ; era acolo chiar şi condurul doamnei,, cu flori portocalii, şi măzărichea

rozalie răspîndind arome, toate îmbrăţişîndu-se, inâbuştn- du-se şi înfoindu-se unele deasupra altora.

întreg peisajul, privit la un loc, iţi apărea ca *o* reţea dublă de garduri şi poteci. Ultimele alergau de la casă la casă, în şerpuiri nenumărate, traversau grădini, săreau garduri, se furişau pe lingă pereţi, se curmau, dispăreau şi, din hăţişul de verdeaţă, apăreau dkn nou, evocind în închipuire o viaţă tumultuoasă, unită, colectivă. Asemeni unor tablouri pictate, gospodăriile acelea se iveau unde după altele, departe sau aproape, singuratice ari vîrîte una în alta, semănînd între ele cu toate că difereau prin mărimea caselor, prin speciile de pomi şi prin intensitatea coloritului vegetal. Fundalul comun de azur şi verdeaţă, în care apăreau presărate, făcea din ele a singură imagine larg desfăşurată şi sonoră de la care răzbătea, în văzduhul din preajmă, freamătul a sute de glasuri. Justyna privea în jurul său cu ochi larg deschişi. Se afla acum chiar în inima satului. înaintînd pe drumeagurile şi potecile care-1 uneau. Cele cîteva zeci de case văzute de la drum, sau prin bătăturile şi grădinile cărora trecea erau locuite de cîteva sute de fiinţe omeneşti, toate risipite, furnicar, pe afară, la sfîrşitul acestei zile de muncă, senine. O mulţime de fuste cadrilate şi de caftane col*rate se iţeau fugar pretutindeni... în bătături, printre cotcodăcelile asurzitoare ale găinilor, femei cu glasuri ascuţite îşi chemau păsăretul domestic pentru culcuşul de noapte. Altele stăteau aplecate pe straturi, privind legume, iar altele mergeau ducînd găleţi cu apă pe umeri, buruiană sălbatică în şorţuri mari. Unele, în faţa caselor, spălau vase de bucătărie, altele rupeau din brazde şi puneau în coşuri foi de salată, de lobodă şi sfeclă. Pluguri cu cîte un cal sau doi, aşezate pe cobile, se întorceau de la cîmp, iar bărbaţii în urma lor, bătrîni sau tineri, în halate sau surtuce, încălţaţi cu cizme ori desculţi, cu şepci mici şi arătoase sau cu căciuli mari şi miţoase strigau la cai, schimbînd între ei, din depărtare, frînturi de conversaţii ; celor ce se întorceau din lunci sau de pe izlazuri le sc'.n-teiau coasele în mîini, sau li se vedeau deasupra capetelor ridicate în văzduh profilele dinţate ale greblelor. înlăun- trul caselor huruiau rişniţele, tăcăiau războaiele de ţesut, Pe fiecare drum, dincolo de fiecare zăplaz, auzeai tropot de cai minaţi la păscut de

băieţandri. Unii alergau slobozi, pe alţii călăreau copii desculţi, în bluze de pînză, cu feţele înveselite sub .cozoroacele şepcilor ponosite date pe ceafă. In fiecare bătătură lătra sau se juca cu copiii, scheunînd vesel, cîte un Mucyk, Zuczek, Sargas, Wilczek ale căror nume, strigate în gura mare, răsunau pînă departe. Pe sub vrejurile legumelor se strecurau pisici negre ori cenuşii, cocoşii infatuaţi de pe garduri şi ramuri adresau lumii necontenite urări de noapte bună stoluri de raţe, întorcîndu-se de pe rîu, zburau de dincolo de culme şi cădeau cu ţipăt în iarbă. In livezile de vişini fetele se săltau spre crengile încărcate de roade şi, nu odată, se opreau pentru o clipă plugurile în aceste locuri umbroase, ori cîte o coasă fulgera c-un zbîrnîit printre crengi, în timp ce stăpînul ei îşi pleca gura — nu se ştie dacă spre vişina care se rupsese ori spre urechea înroşită a fetei cu fili- mica prinsă-n păr. Uneori, lîngă peretele casei, cîteva bătrîne stăteau aşezate pe o bancă lungă, tainind liniştit, cu mîinile în poală. Ducîndu-şi calul la fierar se arăta silueta vreunui tinerel atît de zveltă şi graţioasă de parcă ar fi fost opera unui sculptor inspirat, cu profilul minunat, bronzat şi cu părul aurit de soare. Alteori se ivea cîte un bătrînel cu plete colilii mergînd agale pe sub teii ră- muroşi. Era un fel de roi omenesc, semănînd cu roiul albinelor ; oameni muncind din greu, în straie grosolane, cu mîini bătucite şi înăsprite, cu urmele arşiţei pe feţe şi cu sudoarea pe frunţi. Nu erau posomoriţi, dimpotrivă, ici, colo, răsuna văzduhul de rîsetele femeilor, ale tinerilor şi ale copiilor. Cîntecele începute şi întrerupte de muncă răzbăteau răzleţe şi, curmîndu-se ici se auzeau dincolo, cînd mai aproape, cînd mai departe, cînd săltăreţe, cînd pline de dor, pînă cînd un solo bărbătesc le acoperi pe toate făcînd să răsune bătătura, grădina şi cîmpia de acelaşi cîntec pe care nu demult îl fluierase Jan, mergînd in urma plugului...

Pe cale, pe cale, un paltin în floare,
Pe murgu-nşeuat, unde-mi pleci tu oare ?...

Ar fi ţinut cîntecul poate mai mult de nu s-ar fi auzit de la o casă apropiată strigăte însoţite de văicăreală şi rî-sete. Pe ulicioara îngustă dintre două garduri se arătă

o pereche de oameni, dintre care unul era un bătrîn mic de stat, adus de spate, într-un suman lung pînă aproape de călcîie, iar celălalt — o fată înaltă, spătoasă, în caftan trandafiriu şi cu părul cum e castana. Sumanul alb ca zăpada nu era mai alb decît părul moşneagului răsfirat pe pielea gălbuie a capului, iar expresia feţii lui smochinite, fără dinţi, trăda în clipa aceea spaima inconştientă din pricina căreia îi tremurau mîinile şi întreg trupul lui sfrijit şi uscat. Se împleticea la mers şi nu s-ar fi putut ţine pe picioarele-i firave de nu l-ar fi susţinut, îmbră- ţişîndu-1 pe jumătate, fata aceea voinică, plecîndu-şi faţa spre dînsul şi vorbindu-i uneori blînd, alteori strigîndu-i :

— Linişteşte-te bunicule ! întoarce-te acasă, bunicule ! Pacenko n-a venit ! Nu mai e Pacenko ! N-o să mai vină după bunica, el a murit şi bunica a murit ! Te rog, nu face prostii şi întoarce-te acasă !

Dar bătrînul făcînd sforţări mari ca să se ţină drept, neluînd în seamă insistenţele fetei bodogăni ceva, apoi strigă cu glas tremurat :

— Plec ! O să-l găsesc ! Am să-l omor pe mişel. N-o dau pe bunica ! Unde eşti ? Hai să mergem. Jadwisku, să-l căutăm ! Hai, mai repede !

Fata, susţinîndu-1, repetă :

— Pacenko nu mai e ! Pacenko a murit şi n-o să mai vină niciodată ! Numai copiii ăia răi ai lui Ladys te sperie aşa.

Dar bătrînul se smulse, o porni înainte şi, gesticulînd cu mîna lui sfrijită, începu să amenințe. In urma lui, doi băieţi desculţi, cu capetele goale, cu mine de ştrengari, săreau rîzînd în hohote şi repetînd :

— A venit Pacenko ! Pacenko a venit şi o să i-o fure bunicului pe bunica !

Fata îşi ridică fruntea încununată de cosiţa castanie iar din ochii de safir i se prelingeau lacrimi pe obrajii ca focul...

— Ce să mă fac ! se plînse. Il sperie mereu iar el se tot duce şi se duce... Iarăşi se face de rîsul lumii, oii cade şi-şi frînge oasele ca atunci...

Jan şopti Justynei :

— Moşneagul o ia razna totdeauna cînd apucă cineva sâ-i spună că a venit Pacenko... Demult, Pacenko ăsta i-a

ademenit nevasta şi a plecat cu ea în lumea largă.

Anzelm grăbi pasul şi, oprindu-se în faţa bâtrînului, întrebă cu glas domol :

— Da, unde te duci, pan Jakub ?

Bătrînul îşi ridică ochii mici cu pleoapele umflate şi roşii.

— Da... a... da... mi se pare că dumneata eşti... pan Szymon ?

— Eu sînt, Szymon. Dar dumneata unde te duci, pan Jakub ?

— Szymon, o lămuri Jan pe Justyna, a fost bunicul meu, tata lui tata şi al lui unchiu-meu. Jakub nu-i mai recunoaşte pe cei vii, pe toţi îi ia drept bunicii şi părinţii cei morţi... ca şi cum ar trăi printre duşii de pe lume...

— A venit Pacenko, repetă bătrînul, cu glas plîngăreţ, ca de copil clipind repede şi des.

Anzelm se îndreptă de spate şi spuse cu glas ferm :

— Pacenko n-a venit şi n-o să vină niciodată fiindcă nu mai e pe lumea asta.

Gura moşneagului cu bubele albe, ştirbă, se deschise larg şi încetă să mai tremure. Se opri.

— N-a venit ? Dumneata spui că n-a venit !... Atunci copiii ăia din nou m-au înşelat. Au dat fuga să-mi strige : „A venit !“ Dar e sigur că n-a venit ? ,

— N-a venit, repetă Anzelm.

— Pe cuvînt de onoare ? mai întrebă cu nelinişte.

Anzelm răspunse cu solemnitate în glas :

— Pe cuvînt de onoare ! *

Bătrînul se linişti cu desăvîrşire, fata întinse mina ei mare, roşie spre Anzelm.

— Mulţumesc, mulţumesc foarte mult. Pe dumneata totdeauna te crede : sînt cîţiva oameni în sat pe care îi crede totdeauna... Bunicule, adăugă aplecîndu-se iarăşi spre bătrîn, te rog să te întorci acasă L. O să-ţi dau la cină lăptişor şi o să-ţi fac clătite cu vişine...

Vru să-l întoarcă spre poartă dar el începu a zîmbi şi, chipurile. încercă să-şi îndrepte spatele gîrbov.

— Da... a... dumneata unde te duci, pan Szymon ?

— La Jan şi Cecylia.

Deodată parcă o rază de soare lumină fruntea pleşuvă a bătrînului şi-i netezi ridurile. Zimbetu-i deveni senin,

încercă să privească în sus, ridică arătătorul subţire şi gălbejit pînă la înălţimea capului şi începu a vorbi cu glas tremurat:

— Jan şi Cecylia ! Aha ! Jan şi Cecylia. De mult de tot, în timpuri străvechi, la o sută de ani, poate şi mai puţin, după ce poporul lituan a primit credinţa creştină, a venit în părţile acestea o pereche de oameni...

Ar fi vorbit, e sigur, mai mult dar Jadwiga, lăsîndu-şi mîinile în jos se înclină în faţa lui Anzelm şi zise :

— Poate binevoiţi să intraţi şi la noi...

Trase de cîteva ori cu coada ochiului spre Jan.

— Nu vrem să vă facem supărare, răspunse Anzelm.

Ea se înclină iarăşi.

— Cît despre supărare nici vorbă... vă rog, vă rog mult de tot, bunicul o să fie încîntat.

Dar Anzelm silea să ajungă fără întîrziere la locul cu pricina. Se înclină politicos şi ridicînd căciula deasupra capului se depărtă. Jadwiga se întristă, îl cuprinse pe bătrîn pe după umeri şi, aplecată spre el, îl conduse în ogradă unde, printre plutele argintii abia de se zărea o casă veche cu pridvor şi cu patru ferestre.

Anzelm se întoarse domol- către Jan. Acesta, ţinînd în mînă cîteva unelte de tîmplărie privea scena de departe, senin.

— Să te fi dus să-i fi ajutat Jadwigăi să-l potoleasci pe bătrîn...

Băiatul îşi răsfrînse buza de jos, se uită la coperi^ul unei case din apropiere, îşi drese glasul şi răspunse :

— S-a potolit !

In clipa aceea, foarte aproape de ograda bătrînului Jakub şi a nepoatei sale, dintr-o ourte mare se auziră glasuri ridicate. Fabian, în mijlocul cîtorva săteni strînşi grămadă, vocifera cu îndîrjire.

Străbătuse repede satul, adunase în grabă cîţiva megieşi iar acuma le vorbea despre proces şi despre drumul lui la oraş. I se auzeau strigătele :

=— Să mă bată Dumnezeu !

Şi apoi iarăşi :

— Să-mi putrezească oasele dacă n-am să-i arăt ea lui de unde sare iepurele.

Cîteva pluguri şi grape cu caii nedeshămaţi adăstau pe la porţi, in vreme ce stăpînii lor îl ascultau pe vecinul care le vorbea, cu feţe neliniştite şi plini de interes. îi adresau

din cînd în cînd cîte o întrebare sau îşi exprimau o îndoială, iar unul înalt, grav, cu o căciulă sură de oaie Şi cu faţa sfrijită proptită in palmă mormăia mereu, pe sub mustaţa-i neagră :

— Păi sigur l Cum să nu ! Mai încape vorbă ?

Altul, pesemne sărac lipit, căci era desculţ, cu o frunte înaltă, frumoasă şi cu un moţ bogat, cînepiu se văicărea cu vorba lui ţărănească şi icnea întruna.

— Oh ! Saracanii de noi, domnişorule ! Bieţii de noi fără fîneaţa aista. Oh, încalţe de-a fi aşa, ca noi să-l dovedim pe boier !

Al treilea, tînăr şi chipeş, cu mustăţile răsucite poznaş pufni :

— Asta e şi basta ! Păşunea se cade să fie a noastră şi cu asta basta !

— De la Adam şi Eva a noastră a fost, răzbi iarăşi iritat glasul lui Fabian.

Anzelm grăbi pasul. Era limpede că se ferea cu teamă de orice larmă şi sfadă. Aruncă priviri neliniştite spre pilcul gălăgios de săteni şi se strecură iute pe lîngă peretele unui şopron.

— Păşunea n-a fost niciodată a noastră şi, de drept, aparţine domnului Korczynski, grăi domol; dar ei se lăcomesc la fiece palmă de pămînt...

Îşi trase cuşma pe frunte şi clătină din cap.

— Deşi, dacă mă gîndesc la unii, adăugă, atunci se poate spune că de aceea sînt ei lacomi de pămînt pentru că aproape nu-1 au... La noi e ca-n proverbul acela : unii cu foloasele alţii cu ponoasele... Treceau acum pe lîngă o casă mică fără horn, fără pridvor şi fără gard, avînd o palmă de grădină în care creşteau nişte legume pipernicite şi un singur stejar uriaş cu milostivire parcă îşi întindea larg crengile deasupra ei. Duhoarea, murdăria şi sărăcia răzbeau. din tinda deschisă, întunecoasă, unde guiţau purceii şi unde o femeie gălbejită, stînd pe pămînt, curăţa cartofi.

— Asta e bojdeuca lui Ladys, sau mai bine zis a lui Wladyslaw. cel care stătea lîngă Fabian şi vorbea ţărăneşte ; e însurat cu o ţărancă, are patru copii şi averea lui toată e nu mai mult de un pogon şi jumătate de pămînt. în fel şi chip e traiul pe la noi...

Intr-adevăr, oricine îşi putea da seama cu uşurinţă cît de mult se deosebeau vieţile lor. Asemenea colibe mizere

şi goale ca cea a lui Ladys nu erau ele multe, dar şi printrei cei măi înstăriţi aflai deosebiri de agoniseală şi de noroc. Se vedea că pămîntul, unicul temei al acelor gospodării, nu era împărţit egal ; că din vremi de mult apuse, poate de veacuri, generaţiile şi familiile împărţeau între elje pîinea aceea sfîntă pentru ei şi de mult preţ ; că haosul acela de verdeaţă şi flori era udat din belşug nu numai cu roua sudorii ci şi cu lacrimi. Numai arborii seculari cu coroanele lor falnice acopereau atît belşugul cît şi sărăcia, iar natbra, cînd milostivă cînd nepăsătoare, arunca peste toate vălul unei poezii edenice.

Deodată Anzelm părăsi satul şi, de pe drumul care în locul acela cobora pieptiş, coti în direcţia Niemenului ascuns vederii pînă atunci. De la suprafaţa pămîntului scăldat în lumina şi căldura soarelui intrară parcă într-un coridor umbrit şi răcoros. Se deschidea în faţa lor un defileu ţ atît de lung, încît nici ochiul cel mai ager nu-i putea zări capătul ; şi atit de adînc, încît cei doi pereţi ai lui se înălţau deasupra lor asemeni unor munţi. La început pereţii aceia păreau nişte stînci golaşe nisipoase, modelate de nu ştiu ce forţe ale naturii în nenumărate cocoaşe şi văgăuni printre care ici şi colo creşteau tufe de ienupăr ori stau aplecate deasupra genunei pilcuri de pini subţiratici. încetul cu încetul, însă, pe fundalul acela galben stîncos începu să apară vegetaţia, tot mai bogată pină cînd explodă şi se revărsă într-o mare de verdeaţă în fel şi fel de nuanţe, smălţată cu flori, fel şi fel de culori. Cît cuprindeai cu ochiul. înainte ori spre culmi, pe povîmişuri abrupte ori pe pante line creşteau acolo luminoase şi transparente crînguri de arini şi mesteceni, tronînd peste hăţişul de nepătruns al tufelor de dracilă, de mure, de coacăze sălbatece, de măceş în floare, de laur cu ciorchinii fructelor sîngerii.

de călini cu flori imaculate ca nişte bulgări de zăpadă şi | la poalele cărora se întindea aşternutul de lucernă stufoasă, de urzici uriaşe, de pelin iromitor, de roraaniţă şi de floarea-soarelui, de hamei sălbatec împletindu-se cu puzderia de răchită de nepătruns, niciunde ncavînd, parese, început, ori sfîrşit. Vălmăşagul acesta vegetal de pe un mal şi altul pornea do pe culme şi se revărsa ca un puhoi uriaş, ce-n felurite forme se umfla şi curgea la vale. Sus, pe creste, lumina soarelui întindea peste desişuri un şerpar de aur, şi în ea delicatele ramuri de arini păreau că tremură de plăcere, iar scoarţa albă argintea pe mesteceni, j Mai jos însă. brîul solar pălea şi se stingea treptat pînă dispărea cu desăvîrşire, iar în adînc se strecurau încet, încet, umbre reci şi umede. Jos de tot, pe fundul defileului, îşi făcea loc un drum de luncă şerpuit şi pufos. El era cel ce trăda taina naturii şi a veacurilor, el povestea despre acel ceva necunoscut, din vremi uitate, ce despicase pă- mîntul în locul acesta creind genunea şi care fusese braţul repezit al unui mare rîu. Cîndva, de mult de tot, se izbise de uscat şi îşi croise în el albia ; apoi apa dispăruse dar umezeala pînă azi, încă, absorbită aici cu nesaţ era pricina vegetaţiei luxuriante, de basm, care căptuşea malul, făcînd să dăinuie aici un Mai veşnic. Totuşi blindele şi graţioasele cotituri ale luncii se îngustau tot mai mult, pînă ce se mistuiră într-o văioagă îngustă, iar potecile care duceau acum în adîncul ripei se căţărau pe povîmişurile cînd golaşe, stîncoase, brăzdate de crăpături adinei acoperite cu răchită ghimpoasă, cînd verzi şi dispărînd tainic sub bolţile sihlei. Intrînd în văioagă simţeai răcoarea umedă a pămîn- tului sub care pulsau ape vii. Zăceau acolo pietre mari acoperite cu muşchi, se deschideau în ostroave ilbastre flori de miozotis, se lăfăia în voie alunişul, iar de sub aşternutul moale urzit din calcea calului şi podbalul rotund răzbătea un susur dulce, abia desluşit. Deodată ceva începu a clipoci şi a bolborosi ca o apă în clocot. Era un izvor cristalin a cărui apă argintie se strecura pe sub alunişul boltit, devenind un firicel de pîrîu ce sălta printre pietrele roşietice şi horbota de flori. Creşteau acolo laolaltă tufe de aluniş înalte, cicoare albastră, angeline viorii, albeau ca neaua pufoasele smocuri de aglice, iar vanilia sălbatică răspîndea din coroana-i dorchinoasă arome tari.

Şi, ca şi cum în acel loc natura da drept de cuvînt numai undei argintii a apei, liniştea domnea aici netulburată. Păsările sălăşluiau sus pe culmi, prin mestecenii şi arinii însoriţi, dar in adincul acela nu se prea abăteau. Izvorul clipocea, pîriul susura şi, uneori, in tufele de dracilâ ori de laur se auzea fîlfiit de aripi ; cînd şi cînd adia dinspre pîrîu o boare proaspătă şi, cu foşnet uşor, zvâcneau dintr-o ramură de măceş frunzele unei răsure.

Justyna se opri în aluniş şi privi o clipă cu faţa aplecată izvorul cufundat între frunze şi flori. In spatele ei se opri Anzelm, ducînd mîna la bărbie şi purtîndu-şi privirea de jur împrejur. Ochii lui suferinzi erau acum cu totul senini; cu un zîmbet şăgalnic recită rar :

Dulce boare ierbi mîngîie,
Apa-n susur, frunz-adie...

Ceva, ca un ecou tulbure îi aducea din îndepărtata tinereţe frîntura unei poezii pe jumătate uitată. îndată însă îşi reluă mersul, sau mai degrabă începu să se caţere pe coastă călcînd pe rădăcini de pomi, roase şi pe pietre ieşite din pămînt ca pe nişte scări naturale. Mergea încet, adus de spate şi cu greu, dar Jan, deşchizîndu-şi cale prin hăţişul de nepătruns, îl ajută să treacă prin locurile anevoioase. Ca să urce malul abrupt el nu avea nevoie de scări. Statura lui zveltă, maiestuoasă se legăna într-o parte şi alta purtat parcă de sentimentul vesel de triumf al propriei forţe. Uneori dispărea cu totul în ierbăria înaltă sau i se vedea numai capul, şapca mică cu cozoroc şi braţul cu mînecă albă, întinzîndu-se cu grijă spre bă- trîn. în memoria Justynei învie o amintire. îi mai văzuse cîndva pe oamenii aceştia doi, urcînd în acelaşi fel malul aburcat al Niemenului ; atunci, unul dintre ei se oprea din cînd în cînd şi îşi întorcea faţa către fereastra deschisă unde se afla ea. Dar amintirea aceea se mistui ca un fulger ; se opri şi privi cu interes în jurul ei.

Se aflau la numai cîţiva paşi de creastă, pe o pantă dulce care forma un mic platou abia înclinat Trebuia numai să-ţi ridici puţin privirea ca să vezi mişcîndu-se franjuri! grînelor ce creşteau chiar pe buza rîpei. La capătul aleii umbroase, scobită în trepte neegale pe care se căţă- râseră pînă aici,

zăcea o piatră uriaşă, cu adîncituri şi co-I coaşe pe care puteai să te aşezi dacă vroiai ; era dm locl în loc acoperită cu muşchi sur ori negru, şi încununată cu 1 mlădioşi rugi-de-mure şi cu iarba urechii.

Cîţiva pini subţiratici cu coroane răsfirate şi un părl înţesat de frunze mărunte creşteau acolo din pămîntul* acoperit cu iarbă rară şi presărat cu cetină. Sub pini şi sub Ii păr se zărea ceva cînd roşu, cînd albastru, cînd alb ; tre-S buia să-ţi faci mai întîi loc printre pomi ca să priveşti şi* să-ţi dai seama că acela era un mormînt.

Era un mormînt cît se poate de simplu şi sărac, dar de ■ o asemenea formă şi în aşa fel împodobit încît, ca să vezi ■ un altul asemănător, trebuia să te tragi cu cîteva secole ■ înapoi. Era o cruce cu şase colţuri, groasă la bază şi în-fl gustindu-se către vîrf, roşie, pe care se vedea pictată ini alb icoana lui Christos crucificat, iar de o parte şi de alta I a lui, — tot felul de simboluri şi figuri colorate. Vedeai» acolo mici sculpturi date cu firniş alb şi fixate pe cruce I înfăţişînd un craniu, unelte de tortură amintmdu-le pe a cele cu care fusese chinuit Christos, bustul Maicii Dom- **9** nului străpuns de şapte săgeţi în formă de suliţi, cîndva 1 aurite, sfinţi cu feţe meditative sprijinite în mîini, stîndl pe piedestale din lemn sau din lut. Din slăbiciunea trupu-1 rilor, din lungimea scheletică a membrelor, din trăsăturile | feţelor, deşi în parte şterse de timp, puteai desluşi gustul J şi arta unor vremi demult apuse.

Crucea era atît de putregăită că ameninţa să cadă în ; fiece clipă, dar trupul lui Christos răstignit şi acele sculpturi fixate pe ea, rănite de timp, avind culorile spălăcite şi aurul jupuit, îşi păstrau neştirbit trăsăturile şi earacte-1 rul lor. O acoperea şi o apăra de totala distrugere o strea-S şină mică din draniţă, pusă în vîrf. Pe postamentul lat al crucii o inscripţie scrisă cu alb, ştearsă pe alocuri :

JAN şi CECYLIA, ANUL 1549 *memento mori.*

Nu era acolo nici un nume. De la acest mormînt fără nume pe care lumina nu-1 vedea zăgăzuită fiind de pereţii înalţi ai strîmtorii, trei secole trecute priveau la genunea verde cu izvorul bolborosind în adînc, la piatra uriaşă ascunsă sub muşchi şi sub cununi de verdeaţă, la triunghiul mare al Niemenului care, oferit vederii de prăpastia cu pereţii curbaţi înapoi, apărea în

acea tăcută seninătate ca o fereastră, oglindind în ea argint şi aur. Dincolo de rîul încremenit, marele şi însinguratul disc al soarelui sta aninat deasupra codrului, luminîndu-1 astfel îneît trunchiurile galbene ale pinilor se distingeau clar unele de altele, sprijinind în şiruri necuprinse, boitele întunecate ale coroanelor. Acum liniştea fu curmată de hîrşîitul monoton al rindelei care înainta pe un buştean culcat la pămînt, pe jumătate lucrat. In faţa mormîntului, Anzelm îşi scoase cuşma lui mare, dar îndată şi-o puse înapoi pe cap şi, în tăcere, cu sprîncenele încruntate se adinei în lucrul său. Încet şi parcă automat mîna-i lungă şi palidă făcea să lunece neîntrerupt unealta pe suprafaţa lemnului. Crucea putregăită, pe care primul vînt de toamnă putea s-o prăvale, trebuia înlocuită cu o alta. Cu cîţiva zeci de ani în urmă treaba asta o făcuse Jakub, azi neputincios şi pe jumătate nebun. Acum lui îi venise rîndul să vegheze asupra acestei amintiri, dragi, de bună seamă, numeroaselor generaţii de vreme ce din fiecare s-a găsit cîte unul care să n-o lase să dispară de pe faţa pămîntului. O cruce nouă va fi acoperită de simbolurile vechi, inscripţia veche-va începe să albească mai clar pe postamentul roşu al mor- mîntului şi totul va fi aici la fel cum a fost cu trei veacuri în urmă, cum a fost în vremea aceea îndepărtată cînd doi oameni neştiuţi de nimeni, cu nume şi fapte necunoscute, au fost aşezaţi într-unul şi acelaşi mormînt.

Justyna privea crucea şi în minte îi stăruiau cu îndărătnicie cuvintele cîntecului pe care nu demult, exaltată de amintiri, îl declamase în faţa ei Marta :

Iar celui ce vine, ori celui ce-o trece
Cuvîntul i-o zice.
Pereche unită, pereche
unită Zace aici sub cruce !

Jan şi Cecylia ! S-or fi iubit ? Poate că lumea i-a despărţit iar mormîntul i-a unit ? Cum or fi trăit ? Şi de ce, după ce au murit, au rămas atît de mult timp, veacuri întregi. In inimile şi în memoria oamenilor ?

La cîţiva paşi de ea, pe trunchiul unui pin prăvălit Şedea Jan şi zîmbea cu tîlc.

— Unchiul ştie toată povestea, zise, şi îi place tare mult s-o spună. Trebuie, numai, să-l rogi frumos... şi o

povesteşte. într-adevăr, se vedea la Anzelm câ lupta cu dorinţa de a vorbi despre ceva care pe el mai degrabă la tăcere l-ar fi predispus. Opri rindeaua la mijlocul buştea-nului, se uită la Justyna şi grăi încet :

— De ce ? Pentru care pricină ?

După o clipă, însă, ridică din nou ochii şi privi mai lung faţa fetei, în clipa aceea palidă şi tristă. Trebuie că mormîntul iscase în capul ei tînăr visuri vrăjite. Ea nu îndrăznea să-l roage nimic pe acel om necunoscut, trăind in libertatea pe care numai munca trudnică şi neostoită ţi-o dă, pe omul care prin trecutul lui plin de suferinţe îi apărea ciudat de aspru şi grav. Dar el ii citi rugămintea în priviri. Se uită cercetător la soare : se înroşise şi se pitulase, pe jumătate, după codru.

— Nu mai am mult timp pentru lucru azi! Şi toate zădărnicirile de la tineri ni se trag. Născocesc, întreabă, irosesc timpul şi, cînd colo, nimic nemaipomenit nu e de spus !

Niciodată încă nu zîmbise atît de senin pe sub mustaţa lui căruntă : vorbea vesel şi cu o nuanţă de hltroşenie. îşi înălţă căciula deasupra capului.

— De ce nu ? adăugă, dacă dumneavoastră doriţi sâ ascultaţi povestea asta, dinspre partea mea nu e nici o osteneală... Eu, sigur... Nimeni n-a scris-o şi n-a tipărit-o în cărţi.. Un om a povestit-o celuilalt şi în felul ăsta a venit de departe, curgînd ca un rîu din meleag în meleag, de la străbuni la bunicii şi părinţii noştri, pînă la noi. Pe mine m-a învăţat bătrînul Jakub încă de pe cînd umblam desculţ şi păşteam viţeii, iar pe el l-a învăţat nu ştie cine, poate bunicul, poate străbunicul, fiindcă la ei în familie toţi au viaţă lungă.

Puse la o parte uneltele de tîmplărie şi, stînd pe una din scobiturile pietrei uriaşe, spuse zSmbind :

—A fost odată ca niciodată, numai că ceea ce vă voi spune nu e poveste.

îşi rezemă spatele gîrbov de piatra îmbrăcată cu muşchiul sur, iar pe căciula de oaie şi pe braţe îi căzură rugi subţiri de mur.

— A fost odată, demult, la o sută de ani, poate şi mai puţin, după ce poporul lituan a primit sfînta credinţă creştină, cînd în părţile acestea a venit o pereche de oameni. Necunoscut era numele lor şi necunoscută le era obîrşia şi numai atîta se putea şti despre ei cit dovedeau graiul şi portul lor cum că veneau din Polonia.

Pentru care pricină părăsiseră ei meleagul părintesc şi minaseră pînă aici iarăşi nu se ştia. Cînd oamenii care-i întîlneau în cale îi întrebau de numele lor răspundeau că la botez au fost primit numele de Jan şi Cecylia. Dar cînd un oarecine vroia să ştie de unde şi din care pricină pribegeau, spuneau : „Cătăm codrii pustii !“ De bună seamă că se temeau de vreo urmărire şi căutau să se ascundă de faţa oamenilor şi să trăiască numai sub ochiul tainic al lui Dumnezeu. Nu e sigur, dar se mai spune despre ei cum că după obîrşie nu erau deopotrivă, căci el avea faţa arsă de soare şi era vînjos, aşa cum rar se întîmplă să fie printre boierii cei mari, dar mai lesne printre cei de jos se întîlneşte, iară ea, ori că şedea, ori că mergea, ori că vorbea, ori că tăcea dădea la iveală frumuseţea şi măreţia neamului nobil. Dar totuna e cum a fost cu începutul lor, destul că nu le-a venit greu să găsească ce căutau. Meleagul ăsta tot de aici era pe atunci un codru de nepătruns, în care Domnul Dumnezeu semănase din belşug lacuri albastre şi lunci verzi, iar oamenii îşi încropiseră ici-colo cîteva sălaşuri în care îşi duceau traiul lor cu felurite îndeletniciri. Lîngă lacuri şi riuri şedeau pescarii sau vînătorii de castori, altunde, în preajma teilor, albinarii adunau miere şi ceară de la vietăţile harnice ; unora regele le dăduse poruncă să crească şoimi pentru el şi de aici li se trăgea numele de şoimari, iar altora le dăruise libertate, pentru ca numai în solii să-i folosească şi din pricina asta aveau ei numele de boieri, adică de oameni liberi. Despre lucratul pămîn- tului nici pomeneală ; aveau grădini, dar mai mult napi sădeau în ele şi in semănau din belşug căci, neavînd oi şi necunoscînd lina, purtau numai straie de pînză. Grîne rar unde puteai să vezi şi asta numai în apropierea oraşelor, dar în inima codrilor, şi mai ştiu eu pe unde, nimeni nici măcar nu auzise despre ele. într-acestea mai erau unii care, trăind prin păduri de stejari, creşteau turme de porci hrăniţi cu ghindă şi de acolo li se trăgea porecla urîtă de porcari şi, iarăşi, mai erau dintre aceia care, hălăduind prin *i* lunci, îmblînzeau bivoli şi din pricina asta bivolari se chemau. Despre bani încă prin multe părţi nu se ştia nimic, iară dacă oarecine vroia să capete ceva de folosinţă dădea | în schimb piei de castor, de urs, de jder, alte vietăţi, ori t ceva miere şi

ceară, un bivol domesticit, un porc îngră- | şat, în sfîrşit care ce avea. Locuinţa lor se numea *numa* ţ şi era cu totul săracă şi greu mii'ositoare, fără sobe şi 1 ogeac căci oamenii aceia pădureţi nu cunoşteau zidăria, în Dumnezeul nostru al creştinilor credeau chipurile cu toţii, cu toate acestea în străfundurile codrilor mulţi încă se mai închinau la bolovani şi trăiau cu cîteva neveste. Jan şi Cecylia merseră pe la pescari, pe la vînătorii de castori, pe la şoimari şi pe la boieri ; se mai duseră şi la porcari şi la bivolari, dar nicăieri nu le plăcu aşa, ca aici, pe malul Niemenului, adică în locul ăsta unde astăzi străjuie monumentul... pasă-mi-te socotit-au ei că aici oamenii cu greu pot să-i ajungă şi că cel mai bine le-ar fi lor să rămînă numai sub ochiul tainic al lui Dumnezeu. Poate aşa le-o fi fost lor menit să populeze colţişorul ăsta de pămînt şi să întemeieze neamul nostru sărac, dar străvechi... 1

Glasul domol şi înăbuşit al povestitorului se înălţa spre creasta malului, semănînd prin monotonia lui cu pîrîul ce susura in vale. Uneori se oprea şi căuta în amintire expresii sau denumiri pe care în viaţa de toate zilele aproape că nu le folosea, dar pe care, ca nişte cuvinte dintr-o rugăciune, nu le putea înlătura din povestirea cea veche. Acum pe chipul lui se vedea că face o sforţare ca să lege, o clipă, in minte firul povestirii, temîndu-se să n-o încurce ori să uite ceva din ea.

— în vremea aceea, urmă, nu se aflau prin părţile aceste nici pămînt arat şi nici oameni. De partea asta a riului şi de partea cealaltă a rîului, la dreapta şi la stînga, înainte şi înapoi — pustietăţi. Jan şi Cecylia şi-au ales chiar locul unde se înalţă acum monumentul, şi unde în vremea aceea se înălţa un stejar bătrin, să fi avut peste o mie de ani, pentru că în scorbura lui puteai adăposti un bivol ; sub stejar făcutu-şi-au ei mai întîi coliba, adică o *numa* din aceea fără sobă şi fără coş, săracă şi greu mirositoare. La început nu putură face mai mult. El tăia

pomii, cioplea buştenii şi rostuia adăpost, iar ea aduna alune şi mere pădureţe, fierbea peşte, mulgea bivoliţa pe care ei o îmblînziră după scurtă vreme, încropea

îmbrăcămintea. iar cînd venea seara şi dînsul se culca sub stejar, cu lancea şi cu arcul la şold ca să fie totdeauna gata să se apere de sălbăticiuni, Cecylia se aşeza la căpătîiul lui şi cînta din harfă. De bună seamă era de neam mare, întrucît cînta îngereşte, iar mîinile ei la început fuseseră albe ca floarea de crin. Numai că, muncind din greu şi ducînd o viaţă aspră şi de primejdii cumplite, curînd i se înnegriră mîinile. iar faţa începu a căpăta vigoare şi a deveni bărbătoasă, de ajunse să semene cu cerboaica, îndrăgind nespus lupta cu greul şi singurătatea pădurii. Precum prima mamă a neamului omenesc va fi avut şi ea pârul bălai şi într-atît de lung de se putea învălui toată, dimpreună cu harfa, cînd, seara tîrziu cînta soţului ostenit;

- cum era moleşit de somn, îl dezmierda cu părul ei, iar dimineaţa, la răsăritul soarelui, omul se scula sănătos şi bucuros să se apuce de muncă, avea puterile renăscute şi inirtia mîngîiată de ea. Dară cu toate acestea, pe lîngă dragostea lor cu dulci desfătări, întîmpinau nevoi şi spaime că altora le-ar veni greu să le şi gîndească. Totul era aici nu aşa ca acum, ci înfricoşător şi cu totul sălbatic ; hălă- duiau cirezi de zimbri, de bouri şi urşi, turme de mistreţi şi haite de lupi, în crengi pîndeau ereţi şi şoimi răpitori, iar vulturii cu clonţurile încovoiate băteau fioros din aripile lor largi. Noaptea ţipau huhurezii şi prin pomi stau- la pîndă rîşi cu ochii luminînd în întuneric ca nişte felinare. Uneori corbii şi stăncuţele acopereau cerul ca un nour negru, iar caii sălbatici sfîşiau liniştea pădurii cu ktropotul şi nechezatul lor înfricoşător. Pe malul rîului, prin locurile mustind de apă se tîrau mulţime de broaşte mari, hidoase, gîndaci, şerpi şi şopîrle. Nici rîul nu arăta ca acum. Malul era mai înalt şi mai repezit, iar apele mî- nioase şi năvalnice se revărsau departe şi săpau albie în L pămîntul pe care-1 despicară în două, de unde ne-a rămas ca amintire, pînă azi, strîmtoarea aste. Iar după ce trecea iarna, odată cu primăvara, se urneau la vale sloiuri uriaşe ca nişte herghelii de cai ridicaţi pe două picioare, în timp ce soarele se oglindea în malul de sticlă, semănînd curcubee.

Cum au îndurat ei toate greutăţile astea şi le-au răpus f numai Dumnezeu Sfintul o ştie, destul că le-au' trecut şi f le-au biruit. Un lucru e sigur : nici un om nu-şi cunoaşte

puterile cîtă vreme nu e nevoit să le încerce. Drept e şi aceea că multe lucruri şi fiinţe pe atunci îi veneau omului într-ajutor. Adunaseră cu ei unelte cu care să muncească şi să vîneze, dar mai făcură şi altele în felurite chipuri, bune şi solide. Pădurea le dădea mere sălbatice, alune, afine şi ciuperci; spre rîu veneau să se adape cerbi lopătari şi căprioare în turme mari, aşa că era lesne să le vîneze ; pe creastă, sus, trăia neamul veveriţelor, iar în vale, prin hăţişuri, se ascundea puzderia de iepuri, de nurci şi jderi; în apă vieţuiau vidrele şi castorii. Şi apoi, trebuia numai să cufunde în rîu undiţa, mreaja ori lancea ca să scoată din el atîtea neamuri de peşti cum azi nici că mai vezi. Pe lîngă asta şi dragostea sălăşluia aici cu prisosinţă. Cînteeele privighetorii dădeau farmec nopţilor, iar rîndune- lele şi porumbeii cătau adăpostire sub acoperişul *numei.* într-acestea, din şirul de cocori mai cădea uneori cîte unul şi se făcea prieten omului ; ori vreo ciută sperioasă se lăsa să fie mîngîiată şi îmblînzită şi umbla apoi credincioasă alături de stăpîna sa. în fel şi chip îşi petreceau ei viaţa lor : greu şi plăcut, în spaime şi în primejdii. Un lucru e de netăgăduit, că au suferit pînă peste poate, au îndurat foame, frig, groază şi necazuri ; că de multe ori, de arşiţă şi de trudă li se jupuia pielea de pe mîini şi de pe picioare, iar din pricina vînturilor şi a gerului trupul li se acoperea de băşici şi buboaie. Peste douăzeci d< ani trecură peste ei în chinul acela îndulcit cu stropii desfătării, cînd prin codrii fără de capăt purceseră zvonuri despre perechea ^ aceea de oameni, cum prin destoinicia şi prin munca lor istovitoare au luminat o mare parte de pădure, au semănat-o cu grîne şi alte soiuri de plante au răsădit. Cum şi-au durat ei casă arătoasă şi curată din care ieşea fumul pe hogeac; cum. puteai afla la ei lucruri pe care nu îe avea încă nimeni prin părţile acele. S-au fost dus atunci la ei oameni din felurite sălaşe îndepărtate ca să afle cum se înfăptuiseră acolo asemeni minuni. Şi cum veniră, mult timp pe lîngă ei zăboviră luînd seama la feluritele lucrări şi meşteşuguri în vremea aceea neştiute Unii se rugară
de îngăduinţă să rămînă lîngă ei, să le fie tovarăşi şi de ajutor să le fie, dar Jar şi Cecylia curînd avură ajutoare pe copiii lor. Şase fii şi şase fiice li se născură şi crescură pe

malul acelei ape, în umbrele acelei pustietăţi, numai sub ochiul lui Dumnezeu. Unul dintre fii îşi luă nevastă dintre pescari, al doilea şi-o alese printre şoimari, celui de-a treilea soarta îi hărăzi o boieroaică, celui de-al patrulea una din neamul vînătorilor de castori, al cincilea luă o albinăriţă, iar al şaselea, negustorind cu peştele pe care îl pescuia cu plăcere, îşi aduse soaţă, să-i fie pînă la moarte, tocmai din oraşul Grodno care în vremea aceea, pentru pricina mulţimii de grădini de acolo, pe rusineşte Ho- rodno se numea. Rusincă era fata, dar în acele vremi două feluri de sînge, pe acelaşi pămînt vieţuind, ades se amestecau între ele şi nu izvodea de aici pentru nimeni vreo supărare ori ruşine. De pe unde fiii îşi luară nevestele, de Pe acolo veniră şi bărbaţii pentru fiicele lor şi, însoţindu-se cu ele, nu plecară nicăieri, ci numai începură a-şi clădi case, a tăia pădurea tot mai departe şi a lucra pămîntul cu toţii. Se scurseră astfel ani optzeci, poate încă şi mai bine, de la âua cînd Jan şi Cecylia, pentru prima oară, puseseră piciorul pe pămîntul acesta...

Anzelm tăcu, obosit de efortul neobişnuit al amintirii; dteva broboane de sudoare luceau pe obrajii căzuţi şi aprinşi, ochii deobicei spălăciţi şi fără viaţă străluceau sub căciula mare. Se uită spre soare ; dispăruse dincolo de ®dru. Niemenul sta acum ca o lespede gălbuie şi numai cîteva dire luminoase, înălţîndu-se dinspre asfinţit, înfruntau negurile pornite din răsărit.

— Ziua e pe sfîrşite şi povestea mea se apropie şi ea 'ie sfîrşit, zise cu un zîmbet. Dar şi în sfîrşitul acesta sînt lucruri care îşi au preţul lor...

Cu glas întărit şi mult mai însufleţit decît înainte grăi :

— Ani optzeci sau poate şi mai mult se scurseră din ziua aceea cînd Jan şi Cecylia puseseră, primii, piciorul pe acest pămînt. Cind, deodată, se găsiră nişte oameni care dădură de veste însuşi craiului despre minunile ce se petrec pe undeva, prin ţara lituană, în codrii cei adinei de pe malul Niemenului. Domnea pe atunci ultimul Jagie-

lon, cel cu două nume : Zygmunt şi August*. înfocat vînător era el şi tocmai la vremea aceea, cînd i-au fost adus de ştire, petrecea la vînătoare prin părţile Kny- szyn-ului. Făcu socoată că de la Knyszyn pînă la locul despre care îi povestiră supuşii nu era cale prea lungă. Dădu deci poruncă vînătorilor să sune din trîmbiţi iară boierilor să-l urmeze şi astfel purceseră la drum. Merse şi merse şi merse şi merse, iară boierii mergeau după domnul lor cel mare cînd, deodată, li se păru că parcă se sfirşeşte bungetul. Copacii se răreau şi lăsau loc liber, ca şi cum s-ar fi dat la o parte din calea lor. Craiul stătu tot în uimire şi strigă curtenilor pe ton de şagă :

— Ei! Ei! înălţimile voastre, văd că cineva pregăteşte pentru mine, aici, un regat nou !

Pînă ce cu toţii, ieşind din codru, se opriră şi nu le veni să-şi creadă ochilor. Acolo unde hălăduise cîndva codrul des, adînc şi fără oameni, dînd adăpostire numai sălbăticiunilor, se întindea acum un cîmp larg, acoperit cu mirişte a auriei rămasă după seceriş. Ici, colo se ridicau ca nişte case înalte ori ca nişte coloane ţuguiate stoguri de grîne, de tot felul; o sută de perechi de boi arau ogoarele pentru viitorul semănat iar în inima cîmpiei, prin lunci catifelate, se zbenguiau herghelii de cai îmblînziţi, păşteau cirezi de vaci, turme de oi negre şi albe. Pe două movile două mori de vînt lopătau cu aripile lor mari, în pilcurile de tei zumzăiau roiuri de albine, iar prin arini şi mesteceni, pe fiece creangă, atîrnau, mari ca nişte căciuli, cuiburi de stăncuţe. O sută de case despărţite prin grădini se înşiruiau de-a lungul rîului, iar din hogeacurile lor, ca din cădelniţe, o sută de dîre de fum, aurii, se înălţau drept spre cer. In meri şi în pruni frunzele nu se mai vedeau de roşeaţa şi siniliul fructelor, pe iarba verde se usca inul şi nălbeau pînzele, în case păcăneau războaiele de ţesut şi ţăcăneau meliţele, în faţa caselor, pe crengi şi pe garduri, se usca lina vopsita, iar pe acoperişuri, prin părţile bătute de soare, se coceau bostani gălbeni, uriaşi. Păsăretul de casă, de uscat şi de apă scurma în nisip sau, cu larmă mare, zbura deasupra rîului de unde se întorceau pescarii ; apăreau

* Zygmunt August 1520—1572 — ultimul rege polon din dinastia Jagielonilor „Şi-al Litvei cel din urmă monarh şi vînă- tor“ cum îl numeşte Mickiewicz în *Pan Tadeusz* (IV W, 22). Knyszyn era locul preferat al regelui pentru vînătoare.

de după culme, ducînd cu ei plase şi năvoade în care se zbî.teau peşti vii. Cît despre rîul ce curgea în vale nu-1 putea vedea de departe, dar îşi dădea seama pe unde curgea după peretele înalt, nisipos, deasupra căruia sta codrul neclintit de nimeni... acelaşi !

Aici povestitorul arătă cu degetul brîul întunecat ce se întindea deasupra triunghiului auriu al Niemenului şi glasul îi tremură :

— A... a... acelaşi !

— într-acestea, spuse mai departe, regele merse 'înainte, uitîndu-se în toate părţile şi se uimea bucuros de tot ce vedea. Era tinăr pe atunci şi numai ce urcase pe tron. Avea sub el un cal arăbesc, focos, cu frîul bătut în aur şi pietre nestemate. Deasupra frunţii regeşti strălucea pe calpac o pană cu briliante, şi purpura scumpă şi hermina cădeau de pe umerii craiului pînă aproape de pinteni. In jurul lui şi în urmă-i mergeau hatmanii, senatorii şi alţi boieri, iar caii pe cari-i aveau sub ei se arătau unul mai falnic decît altul ; iară de la culorile straielor şi ale şeilor cu pietre scînteietoare ţi se-ntuneca vederea. După ei veneau călări şoimarii ţinînd în palme şoimi captivi, pajii cei gingaşi cu trandafiri în obraji, slujitorii cei semeţi şi arcaşii cu ochi ager. Iară vînătorii mereu duceau la gură trîmbiţi de aur şi cu cîntare răsunătoare vesteau sosirea regelui cimpiilor largi ale Niemenului fără capăt şi adîncurilor codrului de dincolo de rîu... Atunci, din o sută de case şi din o sută de grădini, din cîmpie, din lunci, de pe rîu veniră în grabă toţi oamenii privind, la lucruri nemaivăzute, fără să se teamă, ci numai minunîndu-se şi adăstînd : ce va să se întîmple ? Iară regele îi întrebă : „Mai trăieşte părintele vostru al tuturora ?“

„Trăieşte şi se află sănătos[11] răspunse fiul cel mare al lui Jan şi al Cecyliei care se înfăţişă înaintea regelui cu faţa brăzdată de creţuri şi cu părul alb colilie.

„Dar maica voastră trăieşte ?“ întrebă din nou craiul.

„Trăieşte şi se află sănătoasă".

Atunci regele grăi :

„Aş avea bucurie să-i privesc."

Dorinţa crăiască se cerea grabnic împlinită. Din casa cea mai frumoasă fiii şi fiicele, nepoţii şi strănepoţii îi

conduseră pe primii lor părinţi. Bătrîmi aveau peste o sută de ani şi mergeau singuri, neavînd nevoie a fi sprijiniţi de cineva, în straie de pînză ca neaua de albe, ca doi porumbei dalbi, unul lîngă altul. El se proptea într-un bal- ' tag ca un toiag, lucrat meşteşugit; dînsa îşi slobozise pă- . rul alb pînă la brîu şi mîngîia o căprioară ce păşea alături de ea. Cînd se opriră în faţa regelui înmărmuriră cu toţii, căci regele, scoţîndu-şi de pe cap calpacul său îl plecă în faţa bătrînilor atît de adînc, încît din pana cu briliante scăpărară stele.

„Cine eşti tu, bâtrîne ? l-a întrebat pe Jan. De unde ai venit ? Cum te numeşti şi din ce stirpe te tragi ?“
Bătrînul, dacă se opri, făcu plecăciune înaintea craiului, apoi grăi cu îndrăzneală :

„Am venit aici din acele părţi pe unde curge Wistula; numele meu va să-l dezvălui numai Unuia Dumnezeu, cînd în faţa judecăţii Sale sfinte mă voi înfăţoşa, iară eu din poporul de jos mă trag şi aşa a fost pînă cînd am venit în pustietatea asta unde făpturile toate una sînt, copiii aceluiaşi pământ. Mi-s om simplu, dîntr-un sat sărac, dar această doamnă şi scrţie a mea din neam nobil se trage şi a venit aici pentru ca să împartă eu mine o viaţă de fugar."

Auzind răspunsul, craiul stătu îndelung pe gînduri pînă cînd, înturnîndu-se către boierii ce se aflau adunaţi în preajmă, grăi:

„Am credinţa că înălţimile voastre veţi primi cu bucurie, iar viitorul seim va întări cu dreptate ucazul pe care îl voi glăsui aici, de îndată".

Boierii, oblicind gîndul craiului, clătinară din capete şi strigară cu toţii laolaltă :

„Altfel nu poate fi, mărite doamne ! Noi înşine dorim lucrul acesta ş! rugăm pe înălţimea voastră să ne împli-nească dorinţa": #

Atunci craiul se înturnă către Jan :

„Bătrîne, va să rămîi fără nume precum ţi-a fost vre-rea şi, aşa cum venit-ai pe lume, om simplu, tot aşa vei purcede în mormînt. Dară pentru că fost-ai erou bărbat care pământul acesta, iată, l-ai smuls pustiei şi fiarelor şi,

luptînd pentru el nu cu sabie şi sînge ci cu muncă şi su- , doare i-ai dezvelit sinul pentru hrana multora, şi prjn aceasta bogăţia ţării o ai sporit, pentru aceea copiilor tăi, nepoţilor şi strănepoţilor pînă la urmaşii cei mai îndepărtaţi şi pînă la stingerea neamului tău le voi da un nume de la eroismul tău izvodit*

Aici, întinzind dreapta deasupra mulţimii ce sta înmărmurită, craiul vorbi cu glas solemn :

„Iată, neamul acesta care se trage dintr-un om simplu, prin naştere, se face vrednic de cinstire asemenea *şlahtei* de obîrşie şi se cuvine a se bucura de toate drepturile cinului cavaleresc, de acum şi pînă la stingerea lor ; să le folosească, şi aşa să le împlinească. Iată, vă înnobilez şi dau vouă poruncă să purtaţi numeLe de Bohatyrowicz, avind ca pecete blazonul «Pomian», ce înfăţişează capul de zimbru înfipt pe cîmp verde, aşa precum părinţii neamului vostru răpus-au zimbrul şi din sălaşu-i secular făptuit-au această cîmpie mănoasă prin care curge belşugul..."

In locul acesta tăcu povestitorul; statura lui era dreaptă acum, iar căciula mare împinsă către ceafă. Ridicîndu-se i se auzi respiraţia adîncă, zgomotoasă. După o clipă mai spuse :

— S-au împlinit acestea în anul scris pe cruce una mie cinci sute patruzeci şi nouă...

La asfinţit, deasupra codrului, dispăreau dîrele luminoase rămase-n urma soarelui ; negurile înaintînd dinspre răsărit cucereau încetul cu încetul bolta întreagă pe care ici-colo sclipeau stele palide. în lumina amurgului faţă-n faţă cu Anzelm care tăeea, printre pinii subţiratici se vedeau doi oameni şezînd unul lîngă altul pe trunchiul unui copac prăvălit. Femeia îşi lăsase mîinile în poală, bărbatul îşi sprijinea bărbia în palmă.

Ascultau încă, erau în aşteptare. După o clipă omul de pe piatră vorbi iarăşi:

— Asta este istoria străbunilor noştri, aici este începutul nostru şi iată pentru care pricină stăruim noi pe pămînturile acestea.

Apoi, cu glasul omului căruia în adîncul memoriei i se trezese amintiri aţipite, mai grăi încă :

---

* Bohatyrowicz vine âe **la «uvbttul «bc&atex"" care înseamnă** în limba **pG&onă erou.**

— Multe a petrecut mai ttrziu neamul acesta al nostru întemeiat de Jan şi Cecylia. Moşii nu am avut niciodată, 1 iar sîngele şi sudoarea de pe nimeni nu le-am stors. S-a ţ întîmplat că unii dintre noi s-au dus la război; s-a întîm- î plat că s-au fost luat de piept cu boierii pe la seimuri, i Unul sau altul au petrecut pe la curţi boiereşti în slujbe de j pristavnici. Unul sau altul prinzind cheag şi înstrăinîndu- se - hăt departe, pe vreo fermă a lui s-a chivernisit şi a înte- ' meiat neam boieresc. Dar cel mai ades, şi aşa ca noi toţ! aproape, am stat în cuiburile noastre dobîndind pîinea cu mîinile proprii de la mama noastră a tuturor. Fîşia de pămînt precum hainele lui Christos am împărţit-o mereu între noi, pînă cînd, fie că Dumnezeu a orînduit aşa, fie că răutatea oamenilor a crescut -peste măsură, toate s-au pierdut. Cu toate astea cei mai mulţi am durat pe la cuiburile noastre mai mari sau mai mici şi durăm pînă în ziua de azi. Acuma titlurile de *şlăhtici* ale străbunilor ne-au fost luate ; ţărani ne numim şi sîntem... Dar de asta nu ne pasă !. Toţi sîntem parii aceluiaşi gard, fiinţe trecătoare. Păcat numai că sărăcia noastră sporeşte şi negurile sufleteşti ne înăbuşă tot mai mult...

Clătină din cap :

— Aproape nu e de crezare că pînă şi istoria asta a întemeietorilor noştri o cunosc poate trei sau patru oameni în tot satul. O cunoaşte bătrînul Jakub, dar el e mai mult mort decît viu ; o cunosc eu, o ştia cîndva Fabian, o ştie poate tînărul acela Michaî pe care l-aţi văzut acolo frumos gătit şi cu mustăcioară. Alţii nu se îngrijesc de asemenea lucruri şi, în sărăcia şi amarul lor, au memoria amorţită, nu mai pot să... Să fii ţăran sau boier — tot una-i, dar să te transformi în vită, asta e trist şi dureros...

In întuneric îl puteai zări cum se gîrboveşte din nou, iar capul cu căciula mare se desprinde de piatră şi se apleacă în piept. încet, pe gînduri, şopti:

— - Fericirea te înalţă, fericirea te coboară, totul pe lume e deşart şi trecător... fiecare lucru curge ca apa, ca frunza pe ram îngălbeneşte şi moare...

De pe trunchiul prăvălit se ridică femeia şi, apropiindu-se grabnic de omul răpus de tristeţe se aplecă şi-i atinse cu buzele mîneca aspră a sumanului.

— Mulţumesc, rosti dînsa cu şoaptă fierbinte.

El îşi trase braţul, se dădu spre spate şi o clipă privi la ea în tăcere. Apoi, gîngăvind, spuse cu uimire :

— Bi... bi... bine !

Femeia se întoarse repede, cuprinse cu braţele trunchiul subţire al unui mesteacăn şi-şi purtă privirea visătoare peste întinderea cenuşie. Se gîndea, desigur, că mult mai fericiţi, o cît de fericiţi au fost acei oameni care au purtat în piepturile lor asemenea dragoste şi au împlinit pe "pămînt o asemenea menire ; că şi ea cu bucurie şi cu mîndrie s-ar duce la marginea vreunei pustietăţi, sub acoperişul vreunei *nume,* numai să nu aibă în inimă şi în viaţă pustiul, numai să simtă că e iubită din toată inima, sincer şi să vadă înaintea ei un ţel. măcar o măruntă, licărindă stea ! Gindea, de bună seamă, că azi a avut un vis minunat in care i s-a arătat o fericire trainică, înaltă şi curată... Cînd îşi desprinse privirea din spaţiu văzu lîngă ea un bărbat înalt care sta la fel sprijinit de pom şi privea lung şi stăruitor nu în depărtări, ci la ea. Nestăpînit şi cu obidă trînti şapca de pămînt şi răliufni :

— Fir-ar să fie de viaţă şi de noroc ! Blestemată soartă care-i dă omului tot atîta cît dă animalului ! Ară ca să mănince, zideşte ca să aibă unde să-şi plece capul ! Şi vitele au parte de o asemenea fericire ! Cînd tinzi după o iubire adevărată atunci ea creşte prea sus pentru tine. Cînd vrei să faci ceva pentru semeni atunci n-ai mijloace, nici ştiinţă destulă.

Se întoarse şi apăsindu-şi fruntea de copac sta amărît, mînios, jinduind după -simţăminte şi meniri mai înalte.

Justynei i se păru că, ascultînd tînguirea aceea tinerească şi pătimaşă se asculta pe ea însăşi. O săgetă un gînd pînă atunci străin, ca o bănuială subţire. Făcu repede cei cîţiva paşi care o despărţeau de buza malului şi, acolo pe culme, lîngă grînele aţipite, se opri încremenită de uimire. Pieptul îi sălta grăbit. Pe cîmpul cu reflexe aurii coborîse noaptea, dar din locul acela înalt ochiul putea vedea departe şi desluşi prin zăbranicul de neguri dîra cenuşie a Niemenului şi brîul întunecat al caselor înşiruite pe mal.

în sat viaţa de zi contenise ; ici-colo, numai, licăreau la ferestre văpaiţe mărunte, se ingînau glasuri omeneşti, zvîcnea cîte un tropot de cal, duruiau roţi de care. Undeva,

într-o casă, o armonică în mina unui copil pesemne, scotea melodii scîncite, dintr-o alta, cînd şi cînd, răzbatea întrerupt un cînt de vioară.

Justyna înălţă privirea spre cer şi închipuirea îi dezvălui sub stele imaginea unei femei cu părul de aur şi atît de lung îneît o învăluia pe ea şi harfa ei. O căprioară blîndă îi sta alături. Plutea în tării puternică şi tăcută, cu mîna întinsă spre brîul acela întunecat al sălaşelor ţărăneşti. Le binecuvînta oare, sau le arăta cuiva ?

Sfîrşiiul cărţii Intîi

CARTEA A DOUA

în Olszynka, dincolo de crîngul de arini de la care fărăndoială îşi trăgea numele ferma *, pe o colină do- moală, o casă mică de lemn, netencuită, se iţea ca dintr-un coş cu verdeaţă printre mestecenii bătrîni cu uriaşă coamă, după fasolea care, răsădită chiar lîngă perete, îşi avînta pe araci, pînă sub streaşina joasă, lujerele răsucite, cu fragedă floare. în spatele casei se aşternea livada mare, sălbăticită, fără poteci, împrejmuită cu răzlogi înfipţi unul lîngă altul ; în faţă, dincolo de curtea strîmtă, năpădită de iarbă şi, din loc în loc, cu bozii, pe o pantă dulce, se rostogoleau pînă hăt, în marginea crîngului de arini, mănoase grădini de legume. Crîngul era proaspăt, luminos, cu pomi

* Oîszyna — ariniş (pol.).

groşi ori subţiratici, înălţîndu-se arar din covorul pufos de iarbă umedă. Dincolo de trunchiurile netede şi rare lucea, între maluri joase, Niemenul; din unele locuri puteai vedea lunca de dincolo de rîu, îmbrăcată, cît cuprindea ochiul, cu iarbă grasă de păşune. Ici, colo, asemeni unor miniaturi încadrate în rame verzi, se iveau, din spatele pomilor, cirezi de vite păscînd pe lunca aceea, de dincolo de rîu, vedeai ciobani strînşi roată în jurul unui foc arzînd înteţit, ori niscai colibe mizere, nu se ştie ale cui, străjuind singuratice zarea.

Dincolo de casă şi de livadă se aşternea cîmpia. De o parte şi alta a grădinilor de legume, lunci joase, cu pîlcuri de sălcii, îţi înviorau ochiul cu verdele lor crud, în timp ce locurile mlăştinoase ţi le trăda obligeana cu smaraldul ei luminos şi răchita înaltă, cu frunze lungi, purţind în vîr-furi calpace de catifea. Era un loc liniştit, modest şi aproape sălbatec. După casă şi după împrejurimi îţi puteai da seama de la bun început că, dintre moşiile de categorie mijlocie, Olszynka era poate cea mai mică. Mărturie sta satul de ţărani dintre lunci împins pînă sub pilcul de sălcii, înjghebat din cîteva gospodării mici. dar curăţele şi îndestulate. Erau atît de apropiate de conac incit puteai lesne ghici că-i aparţinuseră cîndva. Aşadar, Olszynka fusese altădată o moşioară de vreo cincisprezece-douăzeci de gospodării ţărăneşti, aflîndu-se la limita dincolo de care mica proprietate se fărîmiţa în parcele de pămînt neînsemnate.

Un frig aspru domnea după grindina ce se abătuse nu demult ; vînt puternic zgîlţîia coamele plopilor italieni din curte, nori de ploaie goneau, ba coperind, ba dezvelind albastrul cerului. Cu toate acestea, în Olszynka, ferestrele casei, înconjurate cu vrejuri de fasole înflorită, erau larg deschise. Pe pervazul lor, printre mirţi şi rozmarini, îşi deschideau mugurii trandafiri de lună şi cerceluşi. în cerdac, pe una dintre banchete stau rînduite ulcele cu lapte covăsit, iar pe o alta, lăsat pesemne în grabă de cineva, un coş cu salată şi legume. Vestibulul lung care servea şi de antreu despărţea casa în două ; de o parte se aflau camerele de locuit, iar de cealaltă bucătăria şi odaia slugilor. în fundul vestibulului, uşa scundă şi îngustă, cu broască mare, îţi arăta că acolo trebuie să fie cămara. în spatele unui dulap vechi, nişte scări de lemn duceau la pod ; de-a lungul pereţilor — laviţe simple de lemn şi măsuţe,

caşuri împletite din răchită, iar în locul cel mai la vedere, o albie cu rufe proaspăt spălate. Se vede că cineva avusese de gînd s-o ducă în pod, dar, deocamdată, o lăsase aici. Un iz greu de săpun amestecat cu mirosul de mîncare de la bucătărie umplea antreul, deşi uşa dinspre cerdac era deschisă ; în cuhne se auzea trosnind focul şi răsunau glasuri de femei şi de copii ; în camerele de locuit, însă, domnea linişte deplină şi numai arareori răzbătea din ele cîte un murmur monoton, din care puteai deduce că acolo un copil învăţa cu sîrg.

Prin antreu, pe la bucătărie şi prin odaia slugilor trebăluia Kirlowa. Ca să se apere de frig şi de curenţii din **casă, pusese pe ea un caftan călduros din dimie, de sub care se ivea -marginea unei fuste de percal. Chiar în îmbrăcămintea asta groasă de casă femeia părea tot zveltă şi tînără.**

Cu silueta dreaptă, suplă, cu linia graţioasă a bustului şi a umerilor dîndu-i de departe înfăţişarea unei fetişcane, cu faţa arsă de soare şi în viu contrast cu basmaua albă de la gît, cu cosiţa groasă, blondă, încolăcită în grabă la ceafă, se uita cînd la covata în care fata frămînta aluatul din secară, cînd, trecînd în odaia slugilor, supraveghea spălatul rufelor, sau înlătura, de lîngă plita mare şi încinsă, ulcelele cu lapte covăsit şi tocmai bun de strecurat, înlo- cuindu-le mereu cu altele, aduse din cerdac. In ziua aceea tare mai zorea căci se cereau făcute trei lucruri deodată : să spele rufele, să coacă pîinea şi să pregătească brînzetu- rile. Era nemulţumită de sine socotind că a îngrămădi atî- tea treburi grele într-o singură zi e o nechibzuinţă din partea unei gospodine. Cu totul altfel s-ar fi cuvenit să-şi chivernisească timpul, să-şi orînduiască lucrul; aşa, făcîndu-le pe toate odată, cu siguranţă nu avea să iasă nimic de ispravă. Alergînd încoace şi încolo, supraveghind iar, uneori, punînd ea însăşi mîna să facă, se arăta nemulţumită faţă de ajutoarele ei, două fete înalte şi zdravene, dintre care una frămînta pîinea, iar alta spăla rufăria. Nu că le-ar fi învinuit d^ ceva, Doamne fereşte! Ea singură era vinovată de toate ; ori se lăsase pe tînj ală fără să bage de seamă, ori le planificase prost. Măcar, de

n-aj fi trebuit s-o trimită pe Marynia la plivitul legumelor, fiindcă ea i-ar fi fost de ajutor. Tînguirea ei o amărî pe fata de treisprezece ani, care tocmai adusese din cerdac coşul cu legume şi, după ce-şi sumese pînă la coate mînecile rochiei vechi din percal, se pregăti să spele salata şi să cureţe morcovii.

— Dar eu ce sînt aici, mamă ? strigă. Eu, adică, nu pot să te ajut ? Ce, numai Marynia e fiica ta ?

Cu mîna fierbinte de la ulcelele luate de lîngă foc, Kirlowa mîngîie, în trecere, părul scurt şi bălai al fiicei

sale. Toate aveau părul aşa deschis ca inul ; şi eâ, şi Marynia, care împlinise şaisprezece ani, şi Rozia, care avea treisprezece. Ba chiar şi băieţii. De un lucru numai se minuna, şi nu o dată îşi frămintase mintea cu asta, de unde luase copila ei cea mică, fetiţa de patru aoi, Bronia, care se ţinea de ea ca scaiuL pielea aceea de ţigan, părul ca pana corbului şi ochii de tăciune. De altminteri, în toate pri- virtţele era ea o excepţie în familie. Nici unul dintre copii, cît fusese mic, nu se ţinuse atîta de fusta ei, cum se ţinea această ciufulită neagră, căci părul ei nu numai că era ca smoala, dar veşnic sta zbîrlit ; se răsucea ca talaşul şi, cu toate că i-1 pieptăna de nu ştiu cîte ori pe zi. totdeauna se ridica în sus, răzvrătit, ori îi cădea pe fruntea oacheşă, în timp ce, de sub el, întocmai ca zgura arzîndă, ochii negri priveau la mama, întruna la mama. Iato şi acum, lipită de caftanul ei, zdupâind neobosit din bucătărie în antreu şi din antreu în cerdac, din cerdac în odaia slugilor, cu pan- tofiorii ei vechi jupuiţi, ale căror şireturi, cu toate că le leagă straşnic de o sută de ori pe zi. totdeauna se desfac şi se tîrăsc pe pămînt după picioarele ei mititele. îmbrăcată cu un caftan la fel de gros ca al mamei, căci fiind cea mai mică, putea răci mai uşor, tropăia şi vorbea, tot aşa necurmat vorbea precum tropăia, cu toate că nimănui nici nu-i trecea prin gînd s-o asculte şi numai Rozia, din bucătărie, de la masa pe care spăla salata, i Se adresa uneori contrazicînd-o sau dojenind-o in glumă. Dar ei nici că-i păsa. între timp s-a împiedicat şi a căzut. De îndată însă, s-a ridicat, privtnd cu ochi speriaţi dacă nu cumva, în timp ce a căzut, a fugit mama de lîngă ea. Kirlowa se aşează pe podea şi începu a făptui lucrul Penelopei, adică legatul şireturilor care fuseseră pricina căzăturii.

— Dacă ai sta şi tu, Bronia, măcar o clipă la un loc...

Copilul rîse de răsună bucătăria, apoi, pe neaşteptate, cu o logică uimitoare pentru căpşorul acela cîrlionţat, de patru ani, răspunse :

— Dar mie mi-e foame, mamă.

— Asta-i bună ! se plînse Kirlowa ridieîndu-se de pe podea, abia acum o oră ai mîncat...

De data asta fetiţa îşi desfăcu larg braţele ascunse îif mînecile groase şi prea lungi ale caftanului şi, devenind gravă, se dezvinovăţi :

— Dacă mi-e foame !

Kirlowa scoase din dulap pîinea neagră, tăie din ea o bucală măricică, o unse cu miere şi o dădu copilei. Dinţi-Ş°rii mici şi albi ca nişte perle mărunte se înfipseră lacom în pîinea neagră şi îndulcită iar posesoarea lor, plescăind tare şi mînjindu-şi cu miere obrăjorii rumeni, începu să zdupâie tot ca înainte, în urma mamă-si, lipită de caftanul ei, în vreme ce şireturile pantofilor se desfăcură din nou tîrîndu-se după ea în diverse S-uri. Cu fiicele mai era cum era, dar ce va fi fiind cu băieţii, şi anume cu cel mic, Boles, pe care zilnic îl închidea cu cheia cîteva ore în camera de zi, ca să nu mai fugă de carte. Cel mare, Stas, cu siguranţă e cu copiii din sat, se zbenguie prin luncă sau bate drumurile şi o să se întoarcă iarăşi cu fruntea plină de cucuie. Dar lui i se îngăduie pentru că a promovat, acum e în clasa a. patra şi e în vacanţă. Boles, însă, stă de doi ani în clasa a doua şi acum a rămas iarăşi repetent. Grozav s-a mai temut că aşa o să se-ntîmple căci nu e voie să repeţi un an de două ori. Urmează să-l dea afară din şcoală şi ce-o să se facă ea cu el, după aceea ? A plecat la oraş, a bătut la toate uşile, s-a jeluit şi &-a zbătut să capete încu-viinţarea de a da din nou examenele, după vacanţă. Ar trebui, deci, să se pregătească pentru ele, dar, uite, că nu vrea. E un nebunatic şi un leneş. Seamănă cu tată-său. Totuşi, ce să faci ? Trebuie silit să se apuce cu dinţii de carte, căci fără şcoală — se pierde. Cîte nopţi de nesomn nu i-a pricinuit băiatul ăsta ! Era curioasă dacă cel zăvorit în cameră învaţă sau îşi face de cap. Ieşi în antreu ca să asculte la uşă ce se întîmplă în camera de zi, dar chiar în clipa aceea se auzi o bufnitură şi tropăitul unor picioare care fugeau prin curte. Kirlowa, şi în urmă-i micuţa Bronia şi sora ei, Rozia, dădură fuga în cerdac. Se dovedi că întemniţatul îşi pierduse răbdarea să tot stea închis şi sărise pe fereastră, spărsese ghiveciul cu cercelu şii înfloriţi şi acum o zbughea pe poartă. La chemările Mamei şi ale surorilor rămase surd ; cu părul răvăşit, intr-o bluză de şcoală ponosită din anul trecut, fugea de rupea pămîntul, arătînd în fugă pingelele găurite. Dacă Kirlowa ar fi lăsat nepedepsită asemenea răzvrătire, autoritatea ei de mamă s-ar fi compromis. De altminteri, nu era prima dată cînd Olszynka era martora unor astfel de scandaluri. Fata de la covată îl ajunse pe fugar, dar acesta

ii respinse cu dispreţ escorta şi, apărîndu-se cu coatele,

bosumflat, dar şi ruşinat, se întoarse acasă. Disperată, Kirlowa scoase din cufărul cu vechituri, aflat în vestibul, un şnur gros.

— Vino ! grăi cu asprime către fiul ei şi, înşfăcindu-1 de mînă. îl duse în camera de zi. Se auzea cum vorbea acolo inimoasă,' ba ţipînd, ba cu vorbă bună, atrăgîndu-i atenţia şi căutind să-l convingă; după o clipă ieşi cu obrajii în flăcări, cu gura şi mîinile tremurînde. Se vedea că rolul de educator aspru, pe care era nevoită să şi-l însuşească faţă de copii, o costa mult. Nu mai încuie uşa cu cheia, iar la privirea speriată a Roziei, răspunse :

— L-am legat de canapea şi l-am pus să înveţe... L-am legat zdravăn...

îndată, insă, o năpădi altă grijă.

— De n-ar răci Stas, hoinărind pe frigul ăsta... Azi • dimineaţă l-a durut gîtul. Dar pe Marynia n-ai văzut-o, Rozia ? Ce avea pe ea cînd a plecat la grădină ?

— Marynia era îmbrăcată cu caftanul, dar Stas a fugit într-o bluză de pînză şi i-a spus Roziei că azi îl doare în gît şi mai tare.

— Poftim ! Alta acum ! se apucă de cap Kirlowa. M-aş duce să-l caut, dar n-am timp...

Ce-i drept, nu avea nici o clipă de răgaz ; iată, şi acum, In uşa bucătăriei îşi făcu apariţia tînărul care ţinea loc de econom, singurul ei ajutor la fermă ; venise să-i dea de veste că negustorii care trecuseră pe aici cu o săptămînă in urmă au sosit din nou şi vor să vadă lîna. Vestea o bucură grozav. Avea vreo două sute de oi merinos de la care, în fiecare an, scotea pentru vînzare cam zece puduri de lînă. Erau singurii bani ce-i intrau în buzunar, în lunile de vară, fără a mai .socoti brînzeturile şi legumele pe care le vindea în orăşelul din apropiere şi de pe urma cărora îşi astupa nevoile casci. Acum, cînd se apropia secerişul şiri trebuiau mulţi bani pentru plata muncitorilor, negustorii de lină îi prindeau nespus de bine. Uită pentru o clipă de pline, de brînzeturi, de spălat, de Bole£ cel legat de canapea şi de Stas pe care-1 durea în gît; ieşi din casă ţinînd

o cheie mare in mină şi se îndreptă spre celar, în uşa căruia aşteptau negustorii.

Căruţa lor cu un singur cal adăsta în poartă ; dincolo de poartă şi de curte se vedea grădina de legume pe brazdele căreia pliveau cîteva ţărănci. în apropierea lor sta o

fată cu cosiţă bălaie, îmbrăcată într-un caftan din dimie. Şedea pe brazdă, cu privirea ridicată spre un tînăr în haine de vînătoare, oprit lîngă gard. Tînărul ai'ea pe umăr o puşcă şi vorbea cu mare însufleţire. între cei doi tineri stătea lungit un copoi negru şi se zbenguiau cîţiva ţînci din sat, cu căciuli roşii. Privind în punctul acela depărtat, Kirlowa zîmbi. în perechea ce sta de vorbă, înconjurată de ceata de copii, o recunoscu pe fiica ei mai mare şi pe tînărul Witold Korczynski. Nu avea însă timp să se uite prea mult la ei , se căzni pînă descuie cu cheia aceea uriaşă magazia apoi dispăru înăuntrul ei, dimpreună cu negustorii. Piăt^gcu acolo preţ de un sfert de ceas, după care se ivi iarăşi în curte. Vîntul sufla mai puternic decît înainte şi apleca vîrfurile plopilor. Crîngul de arini foşnea, dincolo de el luceau valurile agitate ale Niemenului ; un nor negru şi gros, înconjurat de alţii mai mici şi uşori, înainta pe mijlocul cerului; se porni o ploaie rece şi deasă. Kirlowa se uită spre grădină şi văzu tînără pereche, cu ceata de plozi după ea şi cu copoiul cel negru îndreptîndu-se repede spre capătul grădinii, către magazia unde se ţineau seminţele. Femeile pliveau mai departe, nu se urniră din loc ; ridicară doar capetele şi vădind ţîncii, care cu siguranţă ai lor erau, adăpostiţi, rîseră tare şi bucuroase. Femeia care-i însoţea pe negustori, mergînd dinspre celar către casă, prinse iarăşi a zîmbi, dar îndată se întoarse la ale **sale** şi începu să vorbească însoţitorilor ei. în rafalele de ploaie şi vînt aspru, cu părul ud. vîrîndu-şi mîinile îngheţate în mînecile caftanului, mergea ca de obicei dreaptă, zveltă, arătînd de departe necrezut de tînără şi gingaşă ; vorbea însă cu voce ridicată, din ce în ce mai energic şi cu înverşunare ; îi răsuna glasul în toată curtea de se auzea pînă la bucătărie. Se tîrguia cu negustorii care îi ofereau optsprezece ruble pe un pud de lînă, iar ea pretindea douăzeci. Tot mai tare şi mai energic lăuda calitatea mărfii sale, susţinea că şi Korczynski, şi alţi vecini tot cu preţul ăsta îşi vînduseră lîna, şi se jura pe copii

că n-o iasă mai ieftin. în felul ăsta ajunse pînă la cerdac unde, oprindu-se în loc şi intorcîndu-şj faţa spre curte, tăcu subit, apoi exclamă :

— Asta ce mai e ?

Pe şleaul dintre crîngul de ari:>i şi grădinile de legume

venea în goană, tocmai cotind către poarta larg deschisă a curţii, o caleaşcă elegantă, trasă de patru cai, strălucind în toată splendoarea ei, de la geamuri pînă la mînerele argintate. Caii aveau hamuri englezeşti iar pe capră sta un vizitiu bărbos şi un lacheu tînăr într-o livrea verde, cu fireturi aurite. Recunoscu caleaşca şi caii lui Rozyc. La vederea noului venit negustorii o înştiinţară respectuos că vor aştepta, pînă la plecarea oaspetelui, pentru a încheia tîrgul. Dar Kirlowa nu-i auzi. Se zăpăci atît de tare. îneît obrajii ofiliţi şi fruntea brăzdată se acoperiră de o rumeneţe ca de copilă. Dumnezeule mare ! trei ulcele cu lapte covăsit pe bancheta din cerdac, în antreu albia cu rufe ude şi cu mirosul greu de săpun, iar ea în caftanul acela vechi şi cu basmaua albă de muselin la gît ! Se repezi în antreu şi o chemă energic pe fata de la bucătărie, dîndu-i poruncă, cu jumătate de glas, să ducă albia cu rufe în odaia slugilor. Fata desculţă, într-o cămaşă groasă şi o fustă scurtă, cu mîinile roşii, dezgolite pînă la coate şi mînjite cu brînză, se repezi din bucătărie, înşfăca albia şi tocmai fugea cu ea prin antreu cînd, Rozyc, care co'oorîse din trăsură, îşi făcu apariţia în pragul uşii. In urma lui, în cerdac, se ivi şapca verde, cusută cu galon auriu şi faţa puţin trufaşă, puţin dispreţuitoare a tînărului lacheu. Fata cu albia rămase ca o stană, cu ochii holbaţi şi cu gura deschisă şi nici poruncile rostite printre dinţi, nici gesturile desperate ale stăpînei n-o putură urni din loc. Dar Rozyc se făcea că nu observă agitaţia pe care o pricinuise venirea lui şi, cu faţa către cuier, cu mişcări lente, ajutat de lacheu, îşi scoase pardesiul. Apoi se întoarse către gazda care, amuţită şi stînjenită, îi întinse mîna, de bun venit. Puteai să-ţi închipui că nu-i făcea prea mare plăcere distinsului domn să strîngă mîna aceea arsă de soare, purtînd urmele vizibile ale unui contact nemijlocit cu bucătăria şi cu spălătoria; ba, cu o clipă înainte, din cauză că umblase la sacii cu lină, se lipise de ea un praf alburiu, iar cînd răsucise cheia aceea uriaşă în broasca

magaziei se zgîriase intr-un cui şi-i lăsase o dîră lungă, | roşie. Cu toate astea, Rozvc făcu o plecăciune adîncă şi depuse pe mîna aceea o sărutare nu oficială, ci prelungită şi afectuoasă. Pe faţa veştedă, cu buzele frumos conturate 1 şi încă rumene, înflori un zîmbet sincer. Deschise uşa de 1 la camera de zi :

— Intră te rog, vere dragă ; mă bucur atît de tare că (te văd !... e mult de cînd n-ai mai fost pe la noi !

Pe chipul ei se citea bucuria adevărată, dar abia trecu pragul camerei cînd un nou val de roşeaţă îi inundă obrajii şi fruntea. Pe canapea, în faţa cărţii deschise şedea îmbufnat, roşu ca sfecla, Boles, cu piciorul legat de canapea. Băiatul acela groaznic, sărind pe fereastră vărsase cerneala şi pătase în cîteva locuri podeaua proaspăt vopsită în roşu ; colac peste pupăză, colea lîngă caftanul ei, apăru iarăşi Bronia, negruţa, ciufulită Bronia, tîrîş cu şireturile acclea nesuferite de la pantofi. în sfîrşit, şireturile ca şireturile, dar băiatul trebuia dezlegat, fie şi numai pentru că stătea pe singurul loc unde se puteau aşeza dînsa şi musafirul. Se repezi spre canapea, se aşeză pe podea şi cu mîini tremurinde desfăcu şnurul pe care ea însăşi, cu viclenia unui gardian de închisoare, il legase cu multe noduri. Râzyc'Se făcu că nu bagă de seamă nici această scenă buclucaşă. Se aplecă spre Bronia, întrebînd-o dacă e sănătoasă şi de ce nu şi-a spălat ochii mai bine, de sînt atît de negi i, apoi luă copila în braţe şi o sărută pe amîndoi obrajii mînjiţi cu miere, după care o lăsă binişor pe podea. Ridicînd acea neînsemnată greutate se vede totuşi că obosise, pentru că îşi trecu mîna pe fruntea crispată şi suspină adînc. *Pince-nez-ul* îi căzu pe piept. Zîmbi către copil, dar ochii ii erau trişti. în sfîrşit, băiatul eliberat din sti însori, roşu de ruşine, se înclină în faţa musafirului şi o zbughi afară din odaie, trîntind uşa în urma lui. Rozyc, ţlnind mînuţa fetiţei, se întoarse către Kirlowa :

— Această favorită a mea se va face o femeie foarte frumoasă ; vei vedea, verişoară. Mă pricep bine !

— întotdeauna eşti drăguţ cu cîrlionţata asta, ver:-: dragă, răspunse Kirlowa, cu zîmbetul ei fermecător, dar din privirea-i distrată o simţeai cît e de încurcată şi stânjenită. Observase neorînduiala din cameră şi-i crăpa obra- <£Ul de ruşine. Nebunaticii de copii pătaseră cu

cerneală husele înflorate de percal care acopereau mobilele modeste şi se mai vedeau pe ele şi urme de nisip ; praful acoperea comoda de mahon dintre ferestre, şi de asta era vinovată Rozia, căreia îi revenea dereticatul casei. închise în grabă uşa dinspre dormitor, unde se vedeau paturile şi toalieta de mahon sculptată, cu oglindă mare. Paturile erau curate şi aveau chiar cuverturi frumoase, iar toaleta- stil era socotită o mobilă rară şi scumpă, dar Kirlowa îşi amintea bine că dormitorul nu se cuvenea să-l arăţi musafirilor, oricît ar fi fost el de elegant. Ce să-i faci, dacă în casa asta erau numai patru camere de locuit : camera de zi, dormitorul, camera copiilor şi o sufragerie mică unde dormeau băieţii şi unde acum cîteva găini şedeau pe ouă. Nu era chip ca într-o astfel de strîmtoare să păstrezi ordine ca la carte. Tocmai în clipa cînd închidea uşa dormitorului, spre a-1 ascunde privirii oaspetelui, Rozyc îi luă cu tandreţe mîna de pe clanţa veche de fier şi, ţinînd-o în mîinile sale uscate, dar albe şi catifelate ca atlazul, spuse zîmbind:

— ,Verişoară, văd că venirea mea îţi pricinuieşte bătaie de cap şi asta mă mîhneşte... Voi fi îri această împrejurare, o ! numai în această împrejurare, mai bun decît tine, pentru că am să fiu deschis şi am să te rog să renunţi la convenienţe, să te porţi mai sincer, cum te porţi cu **o** rudă faţă de care nu trebuie nici să ascunzi ceva, nici să le ruşinezi pentru ceva... Bine, verişoară ? Te rog să-mi spui că *pe* viitor aşa va fi. Bine ?...

Ţinîndu-i mîna mereu în palmele sale, îi spuse acestea pe un ton vesel şi atît de afectat îneît Kirlowa, bucuroasă Şi emoţionată, din nou roşie pînă în vîrful urechilor, îi strinse mîinile cît putu de tare.

— îţi mulţumesc, Teos, eşti nespus de bun... dar, vezi tu, am, şi eu, deprinderile mele vechi de care nu mă pot dezbăra...

— Păstrează deprinderile acelea pentru alţii, dar nu pentru mine, exclamă Rozyc cu mai multă vioiciune decît altă dată. La urma urmei, adăugă, s-ar cuveni să ştii că am văzut atîtea şi am cunoscut tot felul de interioare luxoase, aşa incit bogăţia cea mai teribilă mă lasă rece. Dacă ai fi aşa cum sînt de obicei femeile bogate, m-aş

simţi mai puţin atras către tine...

încurajată pe deplin, cu o strălucire ştrengărească in ochi ceea ce trăda că, mai de mult, în prima tinereţe, cochetăria nu-i fusese străină cu totul, conchise :

— îţi place varietatea, vere dragă,'şi acestui fapt, pesemne, îi datorez eu atenţia ta.

Aşezîndu-se lîngă dînsa pe canapea îi răspunse zimbind :

— Draga mea, sînt un mare pezevenchi care tînjeşte după marţipan, dar se uită plin de respect la pîinea neagră...

— O ! strigă rîzînd. ţi-ai găsit un nume cît se poate de nimerit ! într-adevăr,' trebuie să fii un mare pezevenchi ca să tc descurci atît de bine în toate.

— Uite, vezi, aşa să te porţi cu mine mereu. Eşti unica persoană pe lume care-mi spune adevărul verde în faţă. La început mă uimeai, mărturisesc, dar apoi m-ai cucerit. Aş dori să mă dojeneşti chiar şi mai aspru. Aş încerca sentimentul penitenţilor de demult, care se flagelau, părîndu-lr-se că la fiece lovitură leapădă cîte un păcat de pe umeri...

— Ca să lepezi toate păcatele ai avea nevoie de o mînă mai grea decît a mea, îi spuse rîzînd.

Rîsul ei însă, la început nestînjenit şi cam prea familiar pieri, iar ochii i se umplură de tristeţe. Luă mîna rubedeniei sale şi uitîndu-i-se in ochi îl întrebă :

— Cum mai e ? Cum te mai simţi ? Nu cumva ai fost bolnav în timpul ăsta ? Ori poate te-ai dus să-ţi vezi moşiile ? Dar cu obiceiul acela groaznic... ştii tu ! ce se mai aude ? Te-ai mai străduit şi tu măcar cît de cît, să te dezbari de el ?...

Rozyc zîmbi cu nepăsare dar şi prietenos.

— Mi-ai pus atîtea întrebări dintr-o dată, dragul meu duhovnic, încît nu ştiu la care să-ţi răspund mai întîi. N-am fost mai bolnav decît de obicei, pentru că singura mea boală ste apatia de nedescris pe care o ştii, dar mă simt mai bine, căci în ultimul timp am găsit ceva care mă stimulează. Moşiile,, nu numai că nu m-am dus să le văd, dar numai gîndul la asemenea vizite mă exasperează. Ştii bine de ce. Nu-mi. pot învinge lenea, nu mă pot obişnui deloc cu asemenea lucruri şi cu astfel de oanv'ni ; în sfîrşit, întrebarea cea mai stăruitoare şi de care nu mă pot elibera este : la ce bun ?

— Ba, în sfîrşit, şi cea mai vinovată, îl întrerupse energiq e deprinderea aceea ciudată şi groaznică pe care ai căpătat-o în lumea ticăloasă in care ai trăit...

El rîse în hohote.

Kirlowa încruntă sprîncenele, apoi lovindu-se cu o mînă strînsă pumn de palma celeilalte, strigă :

— Poţi să rîzi cît vrei, dar voi susţine totdeauna că asta e o ticăloşie nemaivăzută şi nemaiauzită... Ţăranii noştri sînt mai buni, fiindcă ei se îmbată, pur şi simplu, cu votcă...

— Nemaivăzut şi nemaiauzit lucru pentru tine, draga mea verişoară, şi pentru voi, cei care trăiţi în cotloanele astea singuratice, dar în lumea largă se răspindeşte tot mai mult, a devenit aproape o epidemie...

îşi ridică iute spre el privirea obosită :

— Tu n-ai putut să eviţi epidemia asta ? De unde ai luat-o. Nu mi-ai vorbit despre ea niciodată.

— Foarte simplu. M-am bătut în duel şi am fost rănit atît de grav îneît sufeream îngrozitor... La început; mi s-a administrat narcoticul în. doze mari pentru alinarea durerilor, iar după aceea m-am deprins... Este singurul remediu pentru a scăpa de plictiseala cumplită, de răul pe care .m-'rfl pricinuieşte epuizarea fizică şi, poate, de oeva încă şi mai... de ceva ce seamănă cu desperarea !

îşi acoperi cu *pince-nez-ul* ochii ce străluceau febril. Ea îl ascultă cu mirare apoi, mai încet decît înainte, spuse :

— Te-ai bătut în duel! Doamne sfinte ! Aşadar şi asta e adevărat, că te-ai duelat! Cu cine ? Pentru ce ?

Rîse aspru şi se rezemă brusc de spătarul canapelei. Fruntea îi tremură nervos şi pe buze îi apăru fulgerător un zîmbet cinic.

— Cu cine ? n-are importanţă ! Pentru ce ? Ştii ? Pentru o tîrfă !

Kirlowa se prinse cu mîinile de cap.

— S-o ia naiba lumea asta mare -a voastră in care sînt asemenea srîrn&vii ţi asemenea otrăvuri ! Prefer să fiu o provincială, o gîscă, **o** oaie dar si n-<am de-a face cu o astfel de lume!

— Şi ai dreptate, spuse scurt R6zyc.

Cuvintele acestea rostite cu simplitate o îmbiinziră intr-o clipită. Spuse, totuşi, pe un ton grav :

— Intrucît mi-ai încredinţat, ca un.ui duhovnic, toate ale taie, m-aş considera o laşă, vere dragă, dacă m-aş arăta îngăduitoare şi nu te-aş scutura...

Se întrerupse stînjenită, aîndu-şi seama că în vorba ei încep să se strecoare expresii nepotrivite, grosolane. Expresiile acestea şi unele asprimi în glas le căpătase de cînd începuse să aibă de-a face, şi asta zilnic, cu slujitorii, cu argaţii, cu oamenii de la cîmp ; mai era şi o fire iute, nu putea să le evite, oricît şi-ar fi dorit-o.

Rozyc îi citi gîndul.

— Mai înainte ţi-a fost ruşine cu locuinţa, acum te ruşinezi pentru exprimarea ta, nu-i aşa ?

Roşi din nou ; încetă, dar, să se mai preocupe de sine şi-i spuse gînditoare :

— Curios lucru ! Eşti, cu toate astea, bun şi înţelept... De parcă în tine ar exista doi oameni...

Rozyc îi sărută mîna.

— Ai vorbit ca un filozof. Vezi, dualitatea asta este cheia multor enigme din lume...

Ea îşi împreună mîinile în poalâ şi-şi clătină capul într-o parte i alta.

— Ştii ce, vere dragă, mi se pare că ai fi fost cu mult mai ferici', dacă nu te-ai fi născut atît de bogat.

— Sau, o întrerupse, dacă m-aş fi născut nătîng.

— Cum aşa ?

— Ghiceşte ! răspunse poznaş, şi se uită la ea cu interes. '

Se gîndi o clipă.

— Ce-i aşa greu de ghicit ! Dacă ai fi fost un prostănac, nu te-ai fi sinchisit de nimic şi te-ai fi ţinut dn bairamuri pînă la sfîrşitul vieţii tale, dar pentru că ţi-ai venit în minţi, deşi cam tîrziu, ai înţeles ce ai risipit şi cit ai pierdut !

Rîse.

— N-ai idee, verişoară, cît de mult îmi place să discut cu tine. Spui lucruri rezonabile şi într-un mod...

Căzură pe gînduri, amîndoi. Femeia deveni iarăşi absentă căci o prinse gîndul la ale sale. Discuţia aceea destul de lungă despre lucruri străine de viaţa ei zilnică o cam

obosise. îi veniră in minte treburile de azi şi afacerile. Or fi

pus pîinea la cuptor ? Negustorii de lînă şi-or fi pierdut răbdarea şi or fi plecat ? Se ridică de pe canapea dar, tot în clipa aceea se săltă de pe podea şi micuţa Bronia, care şezuse pînă atunci la picioarele ei.

— Să spun să aducă ceaiul...

Rozyc se împotrivi energic, încredinţînd-o că nu bea ceai aproape niciodată. îl sfredeli cu privirea puţin descumpănită. După o clipă, insă, grăi cu îndrăzneală :

— Nu spui adevărul. Iţi place ceaiul şi bei mult... Am aflat de la soţul meu. Dar odată l-ai gustat pe al nostru şi ştii, nu este atît de ales ca acelea cu care eşti tu obişnuit...

Pe Rozyc francheţea ei îl amuza şi-l cucerea.

— Sînt vinovat, strigă ; m-ai prins cu minciuna. De tot ceea ce nu este savuros mă feresc ca de foc...

— Trebuia să-mi spui asta de la început. De ce să minţi ? Şi aşa, cu siguranţă, ai minţit în viaţa ta ca ultimul dintre farisei. Am să-ţi aduc atunci dulceaţă, pentru ca despre dulceţurile mele n-ai să mai poti spune că nu sînt delicioase. Marta Korczynskă m-a învăţat să le pregătesc... De obicei nu fac multă, dar ai să vezi. nici la Viena n-ai mîncat mai bună, cu siguranţă !

Ieşi iute din cameră şi odată cu ea, lipită de caftanul ei, zdupăi Bronia, bătind din palme şi strigînd :

— Dulceţic ! Dulceţic ! şi eu vreau dulceţic, mamă !

Din toată discuţia la care fusese martoră, pentru mica făptură cîrlionţată şi cu ochii tăciunii, numai acest cuvînt avea un înţeles.

De fapt, în afară de dorinţa de a-şi servi oaspetele cu ceva, Kirlowa ardea de nerăbdare să arunce o privire in cealaltă parte a casei. Trebuie că în lipsa ei ceva se stricase, ori nu reuşise prea bine căci, peste o clipă, răzbătu pînă în camera de zi glasul iritat cu care se adresa slugilor. Se auzi, după aceea, cum schimbă cîteva cuvinte cu negustorii in antreu şi, în cele din urmă, intră în cameră, ducînd pe tavă farfurioare pline de dulceaţă. Lîngă ea, împiedicîndu-se mereu în şireturile de la pantofi, tropâia Bronia. în urma ei, Rozia aducea o farfurie cu zmeură proaspătă şi zahăr pudră într-o zaharniţă veche, lucrată cu multă artă. Asemenea obiecte frumoase şi preţioase precum comoda de mahon de lîngă perete, cele două portrete în ulei, toaleta cu oglindă mare ţi cu ramă sculptată, zahamiţa din argint, de o formă cu totul aparte, se asociau ciudat cu interiorul modest, aproape sărăcăcios al casei,

amintind totodată că stăpîna provenea dintr-o familie veche şi cîndva bogată.

După ce puse zmeura şi zahărul pe masă, Rozia, cu pârul blond şi scifft, săltmdu-i la fiecare pas, gravă, cu silueta graţioasă şi suplă ca şi a mamei, ieşi din cameră. Mama apucase să-i şoptească ceva despre rufărie, despre negustori şi despre Stas.

Rozyc minca dulceaţa grăbit ducind linguriţa la gură cu un tremur de nerăbdare.

— Excelentă, intr-adevăr excelentă ! Sint mort după dulciuri şi fără ele nu pot rezista prea multe ore ! Aşadar ai învăţat să pregăteşti dulceaţa de la domnişoara Marta Korczynska... de la domnişoara aceea bătrînă şi originală... Venerabilă persoană de vreme ce posedă asemenea cunoştinţe... Dar, â propos. de cînd n-ai mai văzut-o pe domnişoara Justyna ?

Punînd in mînuţă Broniei farfurioara cu cîteva boabe de dulceaţă pe fund, Kirlowa răspunse prompt :

. — Se pare că nimeni n-ar fi putut-o vedea mai curînd decît tine, iubite vere. Acum vii de la Korczyn, nu-i aşa ?

— De unde ştii ?...

— L-am auzit în bucătărie pe lacheul tău, vorbind despre asta şi trebuie să-ţi mărturisesc că sînt foarte supărată pe tine pentru aceste vizite permanente la Korczyn...

— Mai întîi nu sînt permanente, întrucît piuă acum am fost doar de cîteva ori, apoi, de ce să fii supărată ?

— Ştii bine de ce, grăi nemulţumită.

— Atunci ceartă-mă, îţi dau voie, ba chiar te rog. Dar ce sînf eu de vină că domnioaşa Justyna îmi place atît de mult ?

— Tocmai asta e, strigă ; pentru tine şi pentru cei asemenea ţie numai un lucru are importanţă pe lume : îmi place sau nu-mi place, încolo nimic.

— Ai dreptate.

— Dar la urma urmelor, strigă tot mai iritată, ce-ţi place la ea, nefericita, atît de mult ? E drăguţă, nu încape

vorbă, dar cu siguranţă că ai văzut în lume o mie de fete mai frumoase decît ea. Cochetă nu e...

— Tocmai asta e, motivă Rozyc.

— I-au dat oarecare educaţie rubedeniile ei, ce-i drept, dar trebuie să recunoaştem că educaţia acc-ea nu e cine ştie ce...

— Tocmai asta e, repetă eL

— Mai ales, de la istoria aceea cu Zygmunt Korczynski a devenit prea gravă, nu se mai dichiseşte, nu caută tovărăşia bărbaţilor, nu vorbeşte mult...

— Tocmai asta e, spuse el încă o dată.

— Aşadar, ce ? Că doară voi, acolo, în lumeh bună, sînteţi deprinşi cu alt fel de femei şi pentru unele ca acelea vă pierdeţi voi capul.

Lăsă jos farfurioara cu dulceaţă din care mîncase repede şi destul de multă, se sprijini cu spatele de canapea şi, pe jumătate glumind, pe jumătate serios, rosti :

— Mai întîi de toate, trebuie să ştii că fiinţele ca tine, curate cum e cristalul, nu se pricep la astfel de lucruri. Numai noi. ştii, pezevenchii. ne dăm seama pentru ce, anume, ne simţim atraşi de o femeie sau alta... înţelegi ? Atracţia, adică instinctul care ne dă de veste că anume cu acea femeie putem sâ golim, în deplinul înţeles al cuvîntului, cupa desfătării.,. Uite, ai şi roşit ca o fată de pension... Ah ! ah ! ce lucru divin e roşeaţa asta pe chipul unei mame a cinci copii.

Intr-adevăr, obrazul ei se invăpâiase feciorelnic, dar invingîndu-şi pudoarea zise cu gravitate :

— Nu-i nimic. Spune tot. Vreau să aflu ce gîndeşti despre Justyna...

— Prin urmare, grăi mai departe, pe primul loc stă atracţia, sau, ca să mă exprim mai clar pentru tine. simpatia. Pentru domnişoara Justyna am simţit de la început o simpatie... recunosc, chiar foarte, foarte vie... Ai dreptate cînd spui că am cunoscut pe lume multe, multe femei mal frumoase, cărora chiar... sănătatea şi averea le-am depus-o la picioare... Dar în contrastul, acela dintre părul negru şi ochii cenuşii ai domnişoarei Justyna, în înfăţişarea, în mişcările ei etc., etc., este ceva... ceva care, în- tr-un cuvînt... dar *pasitons,* tu nu poti sâ înţelegi... fata asia are temperament, te asigur, are chiar mult temperament...

— *Passons !* repetă Kirlowa. Şi mai departe ?

— Mai departe e tocmai ceea ce ai enumerat cu o clipă înainte. Femei cochete, gureşe, isterice, prinţese verita-

bile sau false am avut destule, chiar prea multe ; *toujours* des *perdrix* n-a fost niciodată deviza mea. Pentru a mai schimba, pesemne, am început să înclin spre cele cu trupul şi cu sufletul sănătos, şi cea mai bună dovadă este admiraţia şi ataşamentul sincer care m-au cuprins pentru tine, verişoară ! îşi îndepărtă de cîteva ori *pince-nezal* de la ochi, apoi şi-l puse iarăşi. Mecanic, începu să mănînce din nou dulceaţă. Deodată, se opri cu linguriţa în mînă Şi zise :

— Azi, de pildă, m-am aşezat lîngă ea, la masa de ptînz. Atîta timp cît i-am făcut tot felul de aluzii a stat întunecată şi îndărătnică, aproape că nu-mi răspundea şi nici nu se uita la mine. Am schimbat tactica, adoptînd un ton mai obiectiv... s-a înviorat pe dată şi a început să discute cu mine amabil. Mi-a vorbit despre natura înconjurătoare de la Korczyn, despre nu mai ştiu ce defileu de pe •naiul Niemenului şi despre o legendă populară foarte frumoasă legată de acesta... în aşa fel îneît am fost... am fost într-adevăr cucerit. Este foarte, foarte înţeleaptă şi cînd Vcrbeşte despre lucruri care o pasionează are asemenea lumini în ochi ; şi apoi buzele... Numai... nu poţi s-o iei cu asalt... E necesară diplomaţia virtuţii... şi ăsta este singurul ei cusur, dar, totodată, şi farmecul căruia nu-i poţi rezista...

Kirlowa era atît de cufundată în gînduri îneît părea că ultimele cuvinte nu i le auzise. Deodată, ridieîndu-şi capul, spuse pe un ton de parcă ar fi săvîrşit o descoperire nemaipomenită :

— Vere dragă, dacă Justyna îţi place atît de mult, însoară-te cu ea !...

Rozyc lăsă linguriţa pe masă, trase de *pince-nez* cu gestul său repezit, se uită cu o privire pe jumătate uluită pe jumătate speriată la vara lui şi izbucni în rîs.

— Excelentă idee, verişoară, grozavă, nepreţuită, exclamă. Asta ar fi o surpriză nemaipomenită pentru lume Şi pentru mine însumi. Dar papa Orzelski ? Să pun eu fi-

gurina asta chinezească la mine pe şemineu ? Dar franţuzeasca domnişoarei Justyna care, *entre nous,* şchioapătă destul de tare ? Dacă s-ar întîlni ochi în ochi cu mătuşa mea, prinţesa, cred că biata mea mătuşă ar face apoplexie... Adăugă rîzînd :

— Ideea ta, verişoară, dă dovadă că ai o inimă minj-

nată, dar că nu cunoşti lumea deloc... De asemenea amlibii ca domnişoara Justyna te poţi îndrăgosti, chiar foarte tare, dar să te însori cu ele — impossible...

— Amfibie ! exclamă Kirlowa, să compari femeia cu broască !...

— Natural, o întrerupse Rozyc. Gindeşte-te şi tu : e de neam şi nu e, are educaţie şi nu are, e săracă şi nu e... într-un cuvînt nu ştii ce e...

Ochii Kirlowei scăpărară de minie.

— Atunci de ce te tot duci la Korczyn ?

— Pentru că această simpatie, care drept să-ţi spun mă surprinde şi pe mine, mă readuce la viaţă întrucitva, mă stimulează, şi într-adevăr a apărut tocmai la timp, cînd viaţa încetase să mai aibă farmec pentru mine...

— Şi care va fi sfîrşitul ? întrebă cu îndărătnicie femeia.

— Draga mea, sînt prea puţin filozof ca să mă gîndesc la finalul fiecărui lucru... *Advienne ce que pourra...* Şi apoi. o clipă de plăcere nu e de dispreţuit...

Kirlowa spuse dîrz şi grav :

— N-o să iasă nimic din asta, dragul meu. Justynei nu-i poţi suci capul ! A trecut o dată printr-o experienţă tristă, îi cunosc bine comportamentul şi felul de a gîndi...

O ascultă cu atenţie : fruntea şi sprîncenele îi tremurau spasmodic.

— O cunoşti bine ? Eşti sigură de ceea ce-mi spui ?

— Cît se poate de sigură.

Căzu pe gînduri, îşi duse mîna la frunte şi rămase cu privirea pierdută pe urmele unui vis îndepărtat. Kirlovvei se păru că oftează.

— Dar, văd că tu eşti serios preocupat de Justyna, strigă.

— în măsura în care pot fî eu preocupat de ceva, sau de cineva... îţi mărturisesc că şi eu mă mir... Sînt cu neputinţă de prevăzut capriciile inimii sau, ştiu eu, ale imaginaţiei...

— Atunci însoară-te cu ea ! şi nu te mai sinchisi de tot ce mi-ai spus acum o clipă.

O întrerupse zgomotul'uşii care se deschise dinspre antreu şi glasul Roziei :

— Mamă, s-a întors Stas şi e groaznic de răguşit...

Kirlova sări ca arsă şi dispăru din cameră. Odată cu ea, fireşte, ca un şoricel, se strecură afară, şi Bronia. Râzyc, rămas singur, cu fruntea sprijinită în palmă, as-

culta dojenile mamei speriate răzbătînd din adîncul casei şi răspunsurile băiatului care avea o voce atît de piţigăiată din pricina răguşelii că semăna cu sunetele ascuţite ale unui flaut stricat. Trosnetul focului, zgomotul loviturilor de topor, fîşiitul apei, vocile fetelor de la bucătărie răzbateau din cealaltă jumătate a casei pînă aici, prin antreul îngust. Afară, vremea se mai domolise şi începea să se însenineze. Vîntul contenise, nori grăbiţi alergau pe cer în toate părţile ; prin tufele dese şi înalte de liliac se furişă o rază de la soarele care asfinţea şi poleia cu aur cercelusii modeşti şi trandafirii de lună din fereastră. Oare omul acela înalt şi slab, în costum elegant, cu părul încreţit deasupra frunţii palide şi cu pince-nez-ul cu rame aurii aninat de piept, asculta zgomotele casei aceleia mici şi ghicea din ele viaţa care curgea aici, ca un şuvoi de hărnicie şi modestie, veşnic aceeaşi ? Oare îi sugera vreo comparaţie, vreo remarcă, unele gînduri necunoscute, atît de necunoscute pînă atunci precum necunoscută îi era toată orinduiala vieţii acelor fiinţe ? Părea adînc cufundat în meditaţie în dipa cînd Kirlowa se întoarse în micul ei salon, absorbită de necazuri, uitind să mai închidă uşa de la dormitor. Nu se mai gîndea deloc la discuţia întreruptă cu cîteva clipe înainte.

—Mi s-a îmbolnăvit băiatul, spuse cu îngrijorare, suferă de gît şi anul trecut a avut o congestie atît de gravă, îndt a trebuit să chem doctorul. Mă tem să nu fie iarăşi ceva rău şi i-am spus Roziei să-i pregătească nişte floare de tei.

Teama şi amărăciunea o făceau să pară mult mai bătrînă de cum arătase cu un sfert de ceas înainte. Rozyc îi luă mîna.

— Biata mea verişoară, cîtă trudă, cîte griji şi necazuri trebuie că ai cu moşia asta atît de mică şi cu copiii...

Mişcată profund, se aşeză lîngă el pe canapea, îşi sprijini obrazul în palmă şi începu să vorbească despre tot ce-i sta pe inimă. Era. poate, bucuroasă că găsise în ruda ei un prieten care o compătimca. li povesti cum, cu doisprezece ani in urmă, la patru ani după ce se măritase, văzînd că în Olszynka toate merg anapoda, fără nici o ordine şi supraveghere şi că-i ameninţă ruina, îşi luase inima-n dinţi şi se apucase singură să conducă ferma şi afacerile. Era o treabă neobişnuită pentru o femeie, dar Dumnezeu nu-ţi bagă-n traistă. învăţase de la vecini şi de la vecine,

îndeosebi de la Korczynski şi de la Marta ; cu fiecare an îi sporiseră puterile şi priceperea şi, cumva, o scosese la capăt ; acum merge, merge chiar bine, numai cu educaţia copiilor e vai şi amar.

— Sînt cinci, gîndeşte-te şi tu, pe bucăţica asta de pămînt care aduce numai o mie de ruble venit... Trebuie să-i hrăneşti, să-i îmbraci şi să-i mai şi înveţi cîte ceva. Cit priveşte educaţia fetelor nici măcar n-a îndrăznit să-şi facă visuri. Le-a învăţat singură ce-a putut, şi la urma urmei e destul dacă vor fi bune gospodine ! Dar pe băieţi dorea să-i formeze şi i-a dat la şcoli, visînd că unul va rămîne să gospodărească la Olszynka, iar celălalt îşi va face un rost în lume cu vreo profesie oarecare. Dar şcolile costă mult. Uneori îşi smulge părul din cap văzînd că n-are de unde plăti. Pînă acum a mai găsit mijloace şi surse de venit, dar nu e sigură că va avea pînă la sfîrşit. Orice eşec, orice pagubă cît de mică şi toate speranţele ei cele mari... se vor spulbera ! Deocamdată face şi ea ce poate, numai Bolek de s-ar strădui mal mult cu învăţatul şi Stas de nu s-ar îmbolnăvi atît de des... Oh ! ce năpastă ; unul sănătos, dar nu prea înzestrat, celălalt mintos şi cu sîrg pentru carte, dar bolnăvicios.

Toate astea le spuse ţinînd obrazul sprijinit in palmă şi avînd în clipa aceea fruntea brăzdată de riduri dese, dese. Colţurile gurii ei frumoase cădeau uneori, făcînd să-i apară în partea de jos a feţei două cute adînci.

— Cîţi ani ai, verişoară? întrebă Râzyc, privind-o hing-^{m}

— Treizeci şi patru, răspunse cu oarecare mirare.

— Ştii că femeile la virsta ta, şi de neam, aşa cum eşti lu, îşi trăiesc viaţa, strălucesc in lume, prind din zbor clioele trandafirii ale fericirii ?...

Dădu din mină cu nepăsare.

— Nu mă interesează ! Am eu alte lucruri pe cap... Şi ar fi vorbit mai departe despre necazurile şi nădejdile ei, dacă Rozyc n-ar fi întrerupt-o. Domol, cu pauze dese, pentru că începuse să-l cuprindă oboseala, îi vorbi despre incapacitatea lui de a-şi conduce singur moşiile, de a se obişnui să trăiască aici tot timpul, îi spuse că are nevoie de cineva care să-i administreze acele moşii şi că av dori ca acel cineva să fie soţul ei, Boleslaw Kirlo. Con- tvactul ar fi profitabil pentru ambele părţi ; moşia Wo- luwczyzna, gospodărită de o rudă binevoitoare şi sinceră ar prospera şi ar aduce venituri mai mari ; vărul lui, în schimb, ar primi pentru munca asta o retribuţie care ar îmbunătăţi considerabil situaţia familiei : trei mii salariu anual, tantiemele veniturilor sporite şi încă altele pe care acum îi e lene să le mai amintească şi să le enumere...

— Dacă n-ai nimic împotriva acestei înţelegeri, verişoară dragă, vorbeşte despre asta cu soţul tău. Să-mi pregătească un contract, un acord, o hîrtie acolo şi să mi-o aducă s-o semnez. După cîteva luni va putea să ia in primire administraţia moşiilor de la pristavnicul de acum, tai e a devenit insuportabil.

Kirlowa ascultă cu atenţie, apoi tăcu şi reflectă. Se vede că perspectiva pe care i-o înfăţişa vărul i se deschidea ca uii paradis. Să se mai odihnească şi ea puţin, după atîţia ani de trudă, să-şi ridice ferma din Olszynka şi să le asigure fiilor şi fiicelor o educaţie cum se cuvine. Ce visuri de aur ! Nu-şi dorise nimic mai mult de la viaţă ! Dar, după îndelungată chibzuinţă, o expresie de profundă tristeţe îi întunecă obrazul. Scutură din cap în semn că nu senvoieşte.

— îţi mulţumesc, spuse încet, mulţumesc, mulţumesc, dar asta nu se poate... Eu... n-am să accept niciodată să...

«Vedea că se uită la ea cu uimire şi, cu pleoapele lăsate, spuse încet şi repede, ca şi cum ar fi vrut să scape cît mai repede de acest subiect:

— Pentru noi ar fi un mare noroc şi înţeleg bine câ tocmai de aceea ne-ai făcut propunerea... dar vezi... pentru tine n-ar ieşi nimic bun din contractul ăsta... Sînt ultimele tale fonduri... trebuie să se ocupe de ele cineva se-

rios şi de nădejde, iar Boleslaw... soţul meu... nici pomeneală !... nici măcar prin cap să nu-ţi treacă aşa ceva! Deodată, îi luă mîinile şi-şi ridică spre el privirea îngrijorată şi rugătoare.

— Numai, să nu-ţi închipui ceva rău despre el... te rog. nu gîndi nimic rău despre el ! Eu nu spun, Doamne fereşte, că-i un om necinstit, sau ceva de felul ăsta. Nici vorbă ! N-a făcut nici un rău nimănui, întreabă pe cine vrc-i şi oricine iţi va spune că n-a făcut nici un rău şi că e un om bun, cumsecade...

— Atunci, de ce ? întrebă Rozyc.

— De ce ? Dragă verişorule, fiecare om are cusurui ile lui, ştii bine doar. Şi el le are... Nu sînt chiar cususuri, ci mai degrabă nişte deprinderi... Nu-i place să muncească şi nu poate trăi fără distracţii şi fără societate... Dacă ai şti totul, cum a fost crescut şi cui* şi-a petrecut prima tinereţe, ai recunoaşte şi tu că astea sînt pur şi simplu deprinderi... Tatăl lui, avînd numai ferma asta mică se ţinea veşnic de vizite, colinda de la un conac la altul, şi-şi tîra şi odrasla după el. La şcoală n-a făcut decît trei clase, şi îndată după aceea s-a şi declarat *cetăţean.* Apoi, cînd s-a căsătorit cu mine şi şi-a plătit datoriile cu zestrea mea, eu însămi m-am străduit să-l absolv de orice îndatorire şi să-l feresc de orice greutăţi... Aşa a fost obişnuit... dar cu asemenea deprinderi cum ar putea el să facă faţă obligaţiilor uriaşe, de acolo, de pe moşia ta ? De primit ar primi poate, dar ştiu că din asta n-ar ieşi nimic bun... Nu vreau ! Mai bine rămînem aşa cum sîntem ! Te implor, să nu-i pomeneşti niciodată despre proiectul ăsta şi nici tu să nu te mai gîndeşti la el. Te rog...

Rozyc o cercetă ca pe un fenomen ciudat.

— Draga mea, tu-1 iubeşti pe omul acesta ?

Se uită la el cu mirare.

— Dar cum altfel ?... M-am măritat cu el din dragoste, nu m-a silit nimeni; sigur, părinţii mei s-au opus, familia m-a sfătuit să nu-1 iau şi am refuzat citeva partide din pricina lui. Oare tu îţi închipui că şi noi, aşa ca voi, în lumea mare a voastră, putem iubi în viaţă de douăzeci de ori, şi tot de douăzeci să încetăm a iubi ?

— De două sute de ori! o corectă în glumă.

Dar ea, nu-1 auzi şi spuse mai departe :

— Şi, apoi, intervin prietenia şi ataşamentul faţă de omul cu care ai trăit fericit un timp oarecare, şi copiii Dragul meu, dacă ai să te căsătoreşti vreodată şi ai să fii

tată şi tu, ai să înţelegi ce legătură este asta !

— Cu toate acestea nu vrei să-i încredinţez soţului tău..';

— Nu ! se împotrivi dîrz, nu vreau, hotărît nu vreau, pentru că n-ar scoate-o la capăt şi te-ar păgubi... ştiu eu ţfcine !

Rozyc se ridică. Se vede că omul acesta apatic şi suferind era în stare şi de afecţiune şi compătimire, căci expresia cu care o privi pe verişoara sa fu foarte aproape de admiraţie.

— Ce să fac ? dacă nu vrei cu nici un chip... atunci trebuie măcar să-mi dai voie...

Ţinîndu-i mîinile în mîinile lui şi privind-o drept în faţă zise oarecum stînjenit :

— Sâ suport cheltuiala cu educaţia fiilor tăi pînă cînd... pînă cind vor termina studiile sau, pînă cînd eu nu-mi voi fi pierdut restul de avere.

Rostind ultimele cuvinte, încercă să surîdă şăgalnic, dar o tresărire nervoasă îi scutură atît de tare fruntea, sprîncenele şi gura, încît faţa lui căpătă o expresie aproape tragică.

— Te rog, zise mai încet, te rog...

Ea rămase o clipă cu ochii plecaţi, roşie ca focul şi tăcută. Poate şi ea, în clipa aceea, lupta cu o deprindere a ei, de a nu primi milostenii de la nimeni. Două lacrimi mari i se prelinseră de sub pleoapele lăsate, pe obrajii frumos conturaţi, dar ofiliţi. îndată după aceea îşi ridică ochii plini de recunoştinţă spre ruda sa.

— Mulţumesc, îi spuse încet, şi primesc... de la tine ! .La urma urmei, pentru copii... totul...

El îi sărută mîinile amîndouă, iar cînd îşi îndreptă ţinuta, faţa lui părea mult mai liniştită decît înainte, cu toate că era pămîntie şi obosită.

— Mi-ai făcut o adevărată favoare... Pe orizontul veşnic întunecat din faţa mea voi avea măcar un punct luminos... Amănuntele în legătură cu dragii tăi flăcăi, le vom discuta altădată. Acum trebuie să plec... Se uită la ceas.

r— Au trecut şase ore de cînd am plecat de acasă.

— Dumnezeule ! suspină Kirlowa. Şi mai mult de şase ore nu rezişti fără...

— Fără ce ? Da, spune-i odată lucrului pe nume ! Pur şi simplu gura ta nu poate să pronunţe, nu-i aşa ?

încercă din nou să glumească, dar ei'a ceva ce aducea a disperare în gestul cu care-şi purtă palma pe frunte. Spuse :

, — E greu... imposibil !
• Il privi îndurerată.

— Ştii ce ? Singura ta salvare ar fi să te însori cu o femeie înţeleaptă, nobilă şi pe care s-o iubeşti..,

— Te întorci la ale tale...

— Şi mereu o să mă întorc ! Cu gestul ei obişnuit, izbind cu pumnul în palmă, strigă veselă din nou : — *Ce que jemme veut, Dieu le veut!* Franţuzeasca mea şchioapătă cu siguranţă, la fel cu a Justynei, dar proverbul se adevereşte adeseori. în fond, mai potrivit ar fi să spui pur şi simplu : unde dracul nu reuşeşte, trimite o babă... Ai să vezi că am să te conving...

La uşă, dîndu-i mîna, îi mai spuse :

— Cum o să prind o clipă de răgaz o să vin chiar eu la tine şi o să mai vorbim despre asta. Stai ! Mi-a mai venit o idee. Dacă vrei pentru Wolowszczyzna un administrator cu adevărat de ispravă, fă-i propunerea asta lui Korczynski. Ar ieşi un lucru grozav. E un gospodar minunat, cinstit,, trage ca un bou în jug, e o perlă... încearcă...'

Dădu din mînă cu nepăsare. Se vedea că e grăbit să plece şi că în clipa aceea nu-1 mai interesa nimic pe lume. dar Kirlowa fugi după el din cerdac şi, cînd fu lîngă scara caleştii se agăţă de braţul lui, cu o mişcare graţioasă, şoptindu-i la ureche :

— Mai gîndeşte-te la ce ţi-am spus în legătură cu Justyna. Să nu-ţi pese nici de mătuşa ta, prinţesa, nici de toate prostiile din lume ! Desfrîul nu te-a făcut fericit, încearcă să trăieşti o viaţă cinstită...

Oricît de indiferent şi de sleit de puteri se simţea, tot îi mai zîmbi cu jumătate de gură.

— Iată ce înseamnă să spui lucrurilor pe nume! Bine, vino la Wolowszczyzna şi o să mai vorbim despre toate astea.

Abia ieşise caleaşca pe poartă, Kirlowa se năpusti în casă, în bucătărie şi în odaia slugilor, dădu cîteva ordine apoi alergă în camera unde.se aflau băieţii. Aici era mare larmă. Zvăpăiatul de Boles şi bicisnicul de Staă se jucau de mama focului cu sora lor cea mică, speriind-o, chipurile, cu tropăieli şi cu pocnituri la ureche ; dar Bronia, mai ciufulită ca oricînd şi dezbrăcată de caftan, se pricepea de minune la asemenea şotii şi, prefăcîndu-se că se sperie, fugea prin toate colţurile camerei prăpădindu-se de rîs. Cu adevărat speriate erau însă doar cloştile de pe cuibare, care, fără să-şi părăsească posturile, cu ţinute grave, cotcodăceau de-ţi luau auzul. După ce se mai linişti în privinţa băiatului, gîndind că nu poate fi chiar atît de bolnav de vreme ce se zbenguie atîta, Kirlowa îi conduse pe negustori in camera de zi, se tîrgui cu ei ce se mai tîrgui, apoi repede şi cu elan luă tocul şi semnă contractul, luă avansul de bani şi, după ce mai stălură o clipă cuviincios de vorbă, în cerdac, despre recoltă şi preţurile la cereale, ieşiră.

Afară, vîntul îngheţat, care suflase toată ziua sălbatec, ss domolise de-a binelea, aerul era încă rece, dar liniştit ţi mai puţin aspru. Departe, undeva la capătul păşunilor de dincolo de Niemen, soarele asfinţea paşnic, în culori de jăratec, inundînd cu potop de lumină rarişte a de arini după trunchiurile cărora se ivea, risipită pe mal, cireada bălţată de vite. Din lunca reavănă ce se întindea pînâ spre satul cenuşiu din apropiere, dinspre mlaştinile a căror existenţă o ghiceai după verdele de smarald al obli- geanei şi după întunecatele calpace ale răchitei, răzbăteau prelung şi tot mai de aproape mugetele vacilor. Pe poteca ce străbatea lunca de la conac pînă-n sat, un pîlc de femei 53 întorcea de la plivilul grădinilor. Asemeni unui brîu multicolor, aruncat pe cîmpul verde, se-nşiruiau basmalele viu colorate, căciuliţele roşii de copii şi tălpile goale umblînd repede, unele în urma altora. Poteca era bine bătătorită, ceea ce mărturisea că existau strînse contacte între cona- cul acela nu prea mare şi pîlcul mic de case ţărăneşti. Chiar şi acum, cu femeile şi copiii ce se întorceau în sat se încrucişară pe drum cîţiva săteni, care se îndreptau spre conac. Stînd în cerdac, Kirlowa îi zări de departe. Ştia de ce vin, dar nu avea răbdare să aştepte, în linişte, sosirea lor ; sătenii aceia erau într-un fel colaboratorii ei, căci lucrau la Olş^ynka o parte din terenurile cele mai depărtate de

conac, împărţind pe din două recolta cu proprietara lor. Pur şi simplu îi venea greu în clipa aceea să stea locului. Era liniştită şi, încruntîndu-şi fruntea, se uita încordat spre grădinile de zarzavat. Munca de zi se sfîrşise : de ce, dar, nu s-o fi întors fata ei ? De ce băiatul acela chipeş şi plin de viaţă vine atît de des pe aici şi n-o slăbeşte pe fiica ei nici un pas. Poate că nici tatălui lui nu-i i-o fi pe plac că vine în fiecare zi la Olszynka şi nu stă la Korczyn. Iar Marynia... e încă un copil ; cînd îl vede pe Mars cel negru intrînd cu salturi mari în curte, înaintea stăpînului, ţîşneşte din privirile ei atîta negrăită fericire !

— Cum să procedez eu acum ? şopti către sine femeia, cu vădită îngrijorare. Să-i spun să nu mai vină, sau să mă port nepoliticos eu el... nu se poate ! Şi la urma urmei pentru care pricină ? E un băiat serios şi e fiul unui vecin atit de onorabil ! Se cunosc de cînd erau copii ; o fi numai o prietenie... ei, dar de ce nu mai vin odată !

Coborî în fugă din cerdac, străbătu repede curtea şi se opri nu departe de hambar, după nişte tufe de liliac. O văzu pe fată şezînd pe pragul scund al căsuţei, în care cu cîteva ore înainte, îi adăpostise de ploaie pe copiii din sat.

Cu cosita ca inul şerpuind pe caftanul strimt, fata de şaisprezece ani îşi sprijinea obrajii îmbujoraţi în palmă, iar ochii albaştri şi-i ţinea ridicaţi în sus, spre tînărul ce sta în picioare în faţa ei. îmbrăcat în costum de vînătoare, suplu, chipeş, cu ţeava puştii răsărindu-i de după umăr, Witold Korczynski vorbea cu mare însufleţire despre ceva, gesticulînd des şi energic. Părea un temperament nemaipomenit de vioi şi impetuos cu toate că obrazul, cam obosit, mărturisea o muncă încordată şi îndelungă asupra cărţilor. Privindu-1 pe tînărul ce părea încă un copil, iţi dădeai seama că trece prin acel moment din viaţă cînd inima e plină de zbucium, iar mintea se frămîntă necontenit. Nu crescuse ca un stejar viguros cu coroană bogată, în liniştea şi bunăstarea casei părinteşti, ci de timpuriu pe băncile şcolii, în ostenelile memoriei şi ale gîndirii răseditoare, se avîntase în înalt ca un plop tînăr, mlădiu, supunîndu-se mişcărilor aerului. Avea o frunte feciorelnică, albă şi netedă, ochi visători iar linia buzelor trăda o excesivă sensibilitate şi tandreţe. în mişcările capului era cam prea multă cutezanţă şi mîndrie : ar fi putut spune, uneori, că e gata, în două-trei zile, sau ore, să pornească într-o călătorie în jurul pămîntului, ori să cucerească lumea. Stînd aici de cîteva ceasuri trebuie că vorbise multe

cu prietena lui, îi adusese şi cartea care acum sta pe genunchii fetei ei ; cu toate acestea el nu-şi ostoise pofta de vorbă, iar pe faţa ei plină de însufleţire şi în ochii ridicaţi spre el, se citea interesul viu cu care-1 asculta. La vederea tinerei perechi, inima neliniştită a mamei putea, deci, să se simtă împăcată. El avea înfăţişarea unui dascăl, ea a unei eleve ; arătau ca doi prieteni buni care se înţeleg întru totul şi-şi fac planuri împreună. Fata clătina din cap in semn că înţelege, sau că e grozav de entuziasmată, iar asta îl fericea şi-i dădea mai mult avînt tînărului. De la depărtarea la care se afla, Kirlowa auzea doar cuvinte răzleţe : popor, ţară, sat, intelectualitate, iniţiativă, învăţămînt, bunăstare etc. Numai de cîteva ori îi ajunseră la ureche fraze întregi, culese parcă dintr-o carte cu înţelepciuni, in care se pomenea ceva despre „munca la bază" şi ,,munca minimală'[1] [*], despre îndreptarea greşelilor istorice etc. Zîmbi matern, intr-un fel şăgalnic, dar şi cu mîndrie.

— Bine, spuse, dacă aşa stau lucrurile, atunci e bine ! Lasă-i să vorbească, astea sînt lucruri frumoase.

Tocmai se pregătea s-o pornească spre cerdac, cînd tînăra pereche îi mai reţinu privirea. Marynia se ridică domol de pe locul unde şezuse şi, cu mişcări lente care trădau îngîndurarea îşi petrecu mîna pe sub braţul tovarăşului ei. Străbătură încet grădina de legume mergînd de-a lungul crîngului de arini şi o luară spre poteca ce ducea în sat. Nu o dată Kirlowa îi văzuse apueînd-o în direcţia aceea. Părea că o anume forţă a simţirii şi a gîndului îi trăgea
într-acolo aproape mecanic, fără ştirea lor. Acum siluetele şi profilurile lor alăturate se desenau pe fondul verde al crmgului prin care înaintau agale. El, mai mult decît oricînd, avea înfăţişarea unui apostol care seamănă învăţătura, sau a unui gînditor cu ochi trişti sub o frunte de copil ; ea mergea cu capul puţin plecat, cu pleoapele lăsate şi cu un zîmbet de încintare pe buzele cireşii, zîmbe- tul care însoţeşte totdeauna trezirea unei voinţe şi a unei

* *Prace podstawowe i minimalne...* — Witold, ca reprezentant al tinerei generaţii pozitiviste îi expune Maryniei teoriile noului curent, care constau în limitarea la ,.micul[11] program al reformelor, aşa-numitul program al „muncii la bază“ şi al ..muncii organice[11]. Acesta urmărea antrenarea păturilor de jos în munca de ridicare economică şi culturală a ţării, în cadrul sistemului capitalist.

gîndiri tinere. în urma lor păşea grav copoiul cel mare şi negru, iar, înainte, soarele lunecînd spre asfinţit aşter- nea largi căi de lumină trandafirie, tremurătoare.

II

Mai erau cîteva ore pînă la prînz, cînd, Justyna, din potopul de lumină orbitoare de afară, intră în vestibulul întunecos de la Korczyn. Ţinea în mîinile mai pirlite de soare ca oricînd un buchet de flori de cîmp, care, alături de culoai*ea deschisă a rochiei şi de roşeaţa de foc din obraji, făcea din ea întruchiparea verii în floare. Urcase în fugă scările cerdacului, dar deodată se oprise şi privise îndelung undeva, departe, dincolo de poarta conacului, în cîmp. Îngîndurarea ei însă nu părea să fie tristă, căci întorcîndu- se iarăşi cu faţa spre casă începu să cîrite încetişor :

Zboară frunze din arţarul cel crescut în vale
Pe mormînt o păsărică tot cînta cu jale. *

După ce intră în vestibul, însă, îşi curmă cîntecul şi grăbi pasul pentru că din sufragerie se auzea o discuţie însu- fleţită, ce aducea parcă a sfadă. în fundul încăperii, cu spatele sprijinit de bufet şi puţin gîrbovită, stătea Marta, iar în faţa ei un băieţandru şi o fetişcană îi vorbeau amîn- doi deodată, stăruiau pentru ceva, o rugau. Băiatul avea pe el o îmbrăcăminte scurtă şi cam neîngrijită, ca pentru dimineaţă, fata, însă, subţirică şi cu tenul palid, toată nu- mai muselinuri, funduliţe şi bucle, aducea cu o libelulă. Amîndoi vorbeau foarte repede.

— Mătuşă, ai să faci asta pentru noi ?... Te rugăm mult, te implorăm, ai grijă de sănătatea dumitale... Doctorul a spus că trebuie să te tratezi neapărat... că în tuşea asta e ceva rău... Dă-ne voie să-ţi aducem doctorul... nu faci, mata, asta pentru noi ?...

Cu braţele subţiri, copila se străduia s-o îmbrăţişeze pe bătrîna domnişoară, iar căpşorul cîrlionţat şi-l ţinea mult ridicat ca să-i poată privi faţa, pe care se citeau acum cele mai potrivnice simţăminte : de mînie şi de înduioşare, învinse mînia :

— Da mai lăsaţi-mă-n pace ! tună în toată sufrageria vocea răguşită de bas. Ia uită-te, cum aţi căzut pe capul meu ! Soartă nefericită ! Doctorul vostru e un prost... ce-a

* ..Zboară frunzele*[1] — începutul unui cîntec de Wincenty Pol (1807–1872) din culegerea *Cintecele lui Janusz.*

aiw.it el în tuşea mea ? Sâ se trateze Emilia şi Teresa, ele sînt bolnave ; eu sînt sănătoasă tun, am putere să sparg pietre şi n-am nevoie de nici un medic ! Uită-te colo ! Eterna prostie ! Uf...

îi venea să tuşească, aşa, ca de obicei cînd se enerva, dar se stăpîni şi doar icni lare. Cînd o zări pe Justyna intrînd se năpusti spre ea ca spre o scăpare.

— Te plimbi, iubito, te plimbi, nu se ştie pe unde şi habar n-ai de ceea ce se-ntimplă în casă. Eterna nevolnicie ! Emilia s-a îmbolnăvit de nervi, de piept, de inimă, de toate., au adus doctorul... Benedykt s-a speriat tare şi atît de grabnic a trimis după el incit caii, îţi spun, au sosit înapoi înspumaţi. A venit acum o jumătate de oră şi, ca totdeauna, a spus că nu-i nimic grav... O criză de nervi şi puţin guturai, o bronşită, i-a recomandat, ca de obicei, să iasă la aer, sâ facă mişcare, să se distreze, şi i-a scris două reţete... Numai că eu, intrind în cameră la ea cu cafeaua şi cu gustarea pentru doctcîr, am tuşit, spre ghinionul meu, am tuşit... numai puţin, iţi spun că numai puţin... Dar el s-a uitat lung la mine şi a spus că asta e o tuse rea, că trebuie sâ mă tratez... Atunci eu am fugit, iar copiii după mine ! ,.Tratează-te şi tratează-te, mătuşă, vorbeşte şi vorbeşte cu doctorul !“

Dă. Doamne, să amuţească măcar vreo trei zile doctorul ăsta ! dă, Doamne ! Bolnavă... auzi, bolnavă... Eterna prostie ! Dacă oi mai fi şi eu bolnavă, atunci cine e sănătos ? îţi spun că pot face şi gaură-n zidul ăsta, dacă vrei !

In timp ce Marta spuse toate acestea repede, cu braţele larg desfăcute şi clătinîndu-şi capul, cu pieptenul cel mare înfipt în păr, Witold şi Leonia tot atît de repede se înţe- leseră între ei prin gesturi şi ieşiră glonţ din sufragerie- Justyna luă calm mîna Martei, o sărută şi o privi lung îr. ochi.

— înţeleg totul, mătuşă, rosti ea încet.

— Cum ?... ai şi înţeles ? se miră Marta rîzînd sarcastic dar de îndată băgă de seamă că a spus ceva nepotrivit şi se stropşi: Ce înţelegi tu ? Nu-i nici un lucru de înţeles aici! Sînt cît se poate de sănătoasă şi n-am nevoie sâ mă-ndoape cu pastile cum indopi curcanii cu boabe... Şi tu, prea repede cazi în melancolie... „înţelegi" ! Nu înţelegi nimic... Eterna...

Tăcu, pentru că privirea îi căzu pe buchetul de flori pe care-1 adusese Justyna şi-l pusese pe masă.

— Dar astea de unde sînt ? strigă, arătînd buchetul care semăna cu o mătură multicoloră.

— Ghiceşte, mătuşă, zîmbi Justyna. Ai ghicit ? Buzele subţiri ale Martei se strînseră şi aproape dispărură printre riduri ; partea de sus a trupului ei greoi se plecă înaintt iar ochii, seînteietori cu o clipă înainte, se stinseră şi priviră florile aşa ca şi cum i-ar fi apărut pe neaşteptate fantoma unei fiinţe cunoscute cîndva, şi îndrăgite.

— Justyna !

I se simţea în glas tulburarea.

— Ce e, mătuşă ?

— Unde ai fost ?

Domnişoara cea tînără îi răspunse :

— La Bohatyrowiczi.

— Şi cine ţi-a dat... asta... ? arătă cu degetul negricios, îmbătrînit, buchetul, de care nu-şi mai dezlipea privirea. De data asta Justyna îşi aplecă faţa spre flori.

— Jan Bohatyrowicz, rosti mai încet.

Ca şi cum numele rostit, ar fi lovit-o în piept, Marta se îndreptă de spate şi izbucni într-un rîs ce se îmbina ciudat cu tulburarea ei de mai inainte.

— Ha ! ha ! ha ! Asta e obiceiul familiei ! Veşnic fac buchete de-astea, ca nişte mături. Curate mături! Odinioară primeam şi eu, adeseori buchete de-astea ; al tău seamănă leit cu acelea ! Au umplut toată sufrageria cu mirosul lor ! Am cunoscut cîndva şi eu mirosurile astea.’

Uf... nu mai pot...

Şi, neputîndu-se stăpîni de data asta, tuşi pînă cînd fruntea boţită i se roşi ca focul. Cu pata de roşeaţă pe frunte şi încă tuşind, strigă din nou :

— Justyna !

— Ce e, mătuşă ?

Sta acum în faţa fetei dreaptă şi greoaie ca un stîlp, proţăpită pe tălpile-i mari, în pantofii înfloraţi şi pri- vind-o aspru drept în ochi. După o clipă ridică arătătorul la înălţimea feţei şi îl mişcă în aer amenin ţător :

— Ce gîndeşti dumneata, domnişoară ?... începu ea. Gîndeşti, poate, că Dumnezeu le-a pus unora inimi in piept iar altora pietre ?... Aşa gîndeşti ? Da ? Tu ai inimă fiindcă eşti o domnişoară, iar el piatră, fiindcă-i ţăran ! Da ? Joa- că-te cu pietricica, joacă-te, ce-are a face ? Din plictis, să-ţi treacă tristeţea, în locul bomboanelor boiereşti, sînt bune şi măturile ţăranilor, pînă cînd bunul Dumnezeu îţi va trimite iar vreun domnişor, nu ?

în felul acesta i-ar fi vorbit poate mai mult. dar o în- trerupse fetişcana elegantă şi vaporoasă, care dădu buzna In sufragerie rîzînd în hohote şi strălucind de bucurie, şi se lipi de ea asemeni unui fluture alb pe un stîlp negricios.

— Uite, că o să fie cum am zis noi ! Vrei, nu vrei, o să vorbeşti cu doctorul ! îl aduce Widzio, chiar acum !

în salon se auziră paşii celor doi bărbaţi, care veneau dinspre camera doamnei Emilia, apropiindu-se de sufra- gerie. Marta, ca zvîrlită de o explozie, se smulse din loc, din cîteva salturi străbătu odaia şi se năpusti pe uşă, spre alte încăperi. Pe urma ei alergă Leonia, apoi Witold care, lâsîndu-1 pe medic în sufragerie, încerca s-o ajungă din urmă pe mătuşa lui şi s-o aducă înapoi. Dar Marta, cu trupul aplecat înainte, cu călcîiele săltînd rochia la spate, tu tropăitul tălpilor ei mari, străbătu cîteva camere în care răsturnă nişte scaune ce-i stăteau în cale, pînă cînd nimeri într-un coridor lung, la capătul căruia se afla că- mara. Fugind, scoase din buzunar o cheie mare pe care o răsuci în broască cu mîna tremurîndâ de atîta grabă. Respira greu şi bombănea. Dar aici o ajunse Leonia, gî- fund de asemenea şi o apucă de rochie.

— Mătuşă ! răsună pe coridor glasul subţirel şi plîa- găreţ al copilei, am să-ţi cos nişte pantofi minunaţi ! Am să te sărut în fiecare zi. de mii de ori... numai, te rog...

Marta se întoarse şi, ridlcînd-o în braţe pe fată, îi sărută cu foc părul, ochii, obrajii. Totodată o duse înlăuntrul cămării, şi încuie uşa cu cheia. Acum sosi şi Witold.

— Mătuşico, te rog, vino la doctor !... Sub sprîncenele încruntate ochii începură să-i scapere de mînie. Dar înlăuntru se auziră două glasuri deodată, risete, pupături, zăngănit de pahare. Părea că în fortăreaţă se petrecea de minune. Cu fruntea rezemată de uşă, Witold strigă ;

— Nu faci, mătuşă, ce te-am rugat ?

Dincolo de uşă se auzi vocea groasă, de data asta, blîndâ şi spăşită :

— Motănelul meu, gîndăcelule, comoara mea, iubitule ! Nu trebuie, pentru Dumnezeu, mie nu-mi trebuie nimic! Cum pot eu să fac cuiva greutăţi, să-i pun pe oameni să-şi bată capul pentru mine ? Nu te supăra, drăguţul meu ! Mai bine hai să guşti ceva... Am o brînză minunată, şi marmeladă proaspătă. Vrei ? Da ? Vino la noi !

— Deschide uşa !

în secunda următoare toţi trei se aflau în cămară. Cîte clipe, adunate în amintire de-alita "timp, n-au petrecut ei aici cu femeia aceea mare, arţăgoasă şi adeseori sarcastică ; aici îi săruta, îi purta în braţe, îi hrănea cu lucruri delicioase, uneori atîta îi îndopa încît după aeeea se îmbolnăveau şi atunci tot ea îi veghea, îi lecuia, tremurînd pentru ei, încit obrajii gălbejiţi se acopereau de roşeaţă febrilă ; iar la culcare, ori atunci cind voia să-i distreze, le cînta cu vocea ei groasă cîntece vechi, din 'cele ce se auzeau adesea venind de departe, dinspre cîmpuri.

Cu totul altfel se petreceau lucrurile în dormitorul doamnei Emilia. Camera era albastră şi albastră era şi lampa din tavan care împrăştia o lumină foarte asemănătoare ru aceea a lunii. Afară de lampă mai ardea, pînă tîrziu, lingă patul Emiliei, o veioză, la lumina căreia citea Teresa. Zilnic, pină tirziu, Teresa citea cu glas taie romane, memorii sau cărţi ■de călătorii scrise în trei limbi, căci domnişoara aceea îmbătrinită şi sfrijită, a cărei faţă îţi evoca trandafirul ofilit, cu gura senzuală ţi ochii languroşi, cunoştea bine trei limbi străine. Cartea pe care o citeau în noaptea aceea descria o călătorie în Egipt. Citiseră atîtea despre ţările din Europa incit, de la o vreme, le veni chef să călătorească mai departe, in alte părţi ale

lumii. Egiptul îi plăcu doamnei Emilia grozav, îi trezi chiar un sentiment de nostalgie nespusă. Tot ce citea despre el era atît de nou, ii stîrnea imaginaţia, o pasiona. De ce nu s-a născut, ea, în Egipt ? Cu siguranţă, acolo ar fi Eost mai fericită ! îşi ridică braţele slabe deasupra capu- iui, suspină adînc, ochii păreau că se măresc, se lărgesc. O ;lipă întrerupse lectura.

— Ce crezi, Teresa ? nu-i aşa că acolo aş fi putut să imblu mult, să mă mişc, să trăiesc, să iubesc !

— O, da ! răspunse Teresa. Cît de fierbinte trebuie să iubească oamenii aceia care trăiesc în mijlocul unei na- uri atît de încintătoare !

Şi ochii ei spălăciţi, aţintiţi într-un punct îndepărtat, ie înceţoşară de visare. Se opri în faţa lor un felah cu pielea măslinie, cu privirea focoasă şi spuse nişte lucruri pe ’are ea de mult dorise să le audă, dar pe care nu le auzise niciodată. Se iviră zorile cînd Teresa, după ce o sărută de multe ori şi cu afecţiune pe parii Emilia se retrase în camera vecină, în care dormea ea. Obosită de îndelunga veghe înghiţi cîteva pastile şi adormi, dar abia apucă să-l vadă şi să-l audă vorbind pe felahul acela măsliniu, cînd o trezi şi o făcu să sară din pat chemarea doamnei Emi- ia. Era atît de tînguitoare chemarea aceea, îneît, aproape desculţă şi cu capotul pe umeri, dădu fuga în dormitorul unde mai lumina, asemenea lunii, lampa albastră. în lumi- aa aceea blîndă, pani Emilia se zvîrcolea în aşternut, în .’hinurile unei puternice crize de nervi. Se sufoca, ridea şi totodată plîngea, îşi apăsa cu amîndouă mîinile inima care îătea atît de tare îneît o puteai auzi de la cîţiva paşi. Afară de asta tuşea şi o ţinea un junghi în piept. Poate că nu era vorba numai despre o criză de nervi, ci şi de urmările unei răceli şi ale unei supărări. Cu două zile în urmă Witold o rugase să meargă cu el prin grădină ; se codise mult, dar nu se putuse împotrivi rugăminţilor fierbinţi ale fiului ?i se dusese. în timpul plimbării i se plînsese de viaţa ei tristă şi nu băgase de seamă că merge atît de mult şi că începe să cadă roua. Pe lîngă asta, fiul ei nu-i arătase destulă compasiune, iar la tînguirea ei nu răspunsese nimic şi asta o amărîse, întrucît avea dovada, încă o dată, că nimeni, nici măcar propriul copil nu ştia s-o înţeleagă şi s-o iubească. Şi apoi, Egiptul acela !... într-un cuvînt, niciodată nu

suferise aşa, ca acum. Teresa îşi pierdu capul ; alergînd de la toaletă la dulap sparse un flacon cu parfum şi o sticluţă cu medicamente ; un lucru era limpede, că uitase cu desăvîrşire de sine şi, cuprinsă de o milă nespusă, cu un zel de nedescris îi dădea bolnavei să bea şi să înghită cîte şi mai cîte tablete şi licori, îi fierse apă, o frecţionă, o mîngîie. Nici măcar nu-i trecu prin cap să-şi aranjeze şi ea cît de cît ţinuta, sau să se teamă de răceala dimineţii, cînd, la ora cinci, în zori, alergă să-i trezească pe Marta şi pe Benedykt. Nici unul dintre ei nu mai dormea. Marta îl supraveghea pe feciorul din casă la frecatul podelelor, turna apă în ghivecele din ferestre şi în acelaşi timp pregătea ceaiul pentru Benedykt, al cărui cal sta înşeuat, in faţa casei. Era vremea secerişului, iar proprietarul de la Korczyn o petrecea mai mult călare. Cind Teresa dădu buzna în sufragerie în capotul larg şi murdar, cu părul împuţinat şi răvăşit, pe fruntea zbîrcită, pe faţa ei şi gălbejită şi îmbujorată se citea atîta desperare şi jale încît Marta şi Benedykt intuiră totul. Şi lucru de mirare ! Deşi asemenea scene se repetau des .in casă, deşi părea ca de cîţiva ani nimic nu-1 mai lega de soţia lui, Benedykt, aflînd ce se petrece, din cîteva salturi fu în cerdac, iar cînd dădu poruncă să se înhame caii şi să fie adus medicul din orăşelul apropiat, mîinile lui mari tremurau. Alergă apoi în camera soţiei şi curînd după aceea, ieşind de acolo, se prinse cu mîinile de cap. Intîlnind-o pe Marta, care se grăbea să urce după buruienile cerule. îi spuse din mers :

— Nenorocire cu femeile astea ! Biata de ea. se chinuie cumplit ! Iar cealaltă stă îngenuncheată lingă pal şi plinge, parcă-i o fîntina ! Nu poţi afla nimic, de la nici una !

Din cerdac, cu glasul lui puternic strigă la slugi să înhame caii cît mai iute şi să plece, ca fulgerul, după doctor.

Pe la prînz, totuşi, pani Emilia se linişti de-a binelea ; era, însă, atît de slăbită încît. ca să auzi ce spune, trebuia sâ te apropii cu urechea de gura ei. Toată în muselinuri şi broderii, zăcea în aşternut cu ochii închişi,' cu expresia unei suferinţi atît de mari şi reţinute îneît oricine ar fi privit-o ar fi fost cuprins de milă. Teresa, şezînd lîngă patul ei, o privea lung cu jale, iar Leonia se

strecurase în odaie pe nesimţite, după ce plecase medicul, şi sta tristă într-un colţ, cu lucrul în mînă. Deodată, în liniştea aceea, se auziduruitul unui vehicul ce se oprise în faţa casei. Uşa se întredeschise şi se auzi şoapta Martei :

— A venit domnul Darzecki cu domnişoarele : Bene-dykt o roagă pe Leonia să iasă, să se joace cu ele...

Marta vorbise cît putuse de încet, totuşi, şoapta ei şuierată ajunse la urechea bolnavei care deschise ochii şi mişcă nelinişti tă degetele :

— Fetele Darzecki... Cum e îmbrăcată Leonia ?

— Vino la mama ! şopti, degrabă, Teresa.

Copila veni în vîrful picioarelor lîngă patul mamei ; doamna Emilia o învălui cu privirea, care, ciudat, cu o clipă în urmă era leşinată şi stinsă, iar acum seînteietoare şi vioaie.

— Rochia merge, şopti bolnava, dar cocarda e boţită şi pantofii urîţi.

îi dădu de înţeles din ochi să se aplece spre ea şi o sărută pe frunte.

— Nu trebuie ca fiica mea să fie mai prejos de fetele lui Darzecki... care se gătesc...

în clipa aceea, privind capul aplecat al fiicei, observă ceva care o sperie, sau o irită atît de tare îneît se sculă brusc în capul oaselor şi se aşeză pe marginea patului.

— Buclele ! S-au desfăcut ! gemu.

Şi se adresă pe dată Teresei :

— Draga mea. spune-i Zofiei să-i prindă cit mai repede în piept altă cocardă şi să-i pună în picioare pantofii de la Varşovia... Dar cu părul ? Ce-i de făcut cu părul ?

— îl leg cu o panglică ! propuse fata.

— Ce să-i faci, leagă-1 cu o panglică ! Numai să fie de aceeaşi culoare cu cocarda.

Cînd Leonia se depărtă în fugă, strigînd-o pe fata din casă, bolnava, cu un gest de oboseală şi de slăbiciune negrăită se lăsă din nou în aşternut şi ceru cu glas stins :

— Teresa dragă, ai grijă să nu intre nimeni aici, nimeni, dar nimeni... Nu pot să fac acum nici cel mai mic efort... Mai citeşte-mi puţin despre Egipt... dar nu cu glas prea tare...

în dormitorul albastru Teresa citea cu glas înăbuşit o carte franţuzească despre Egipt ; bolnava asculta lectura şi nu făcea nici o mişcare, în schimb, prin salonul de alături se preumblau doi bărbaţi înalţi întîlnindu-se mereu, faţă-n faţă, cu trei copile care se plimbau şi ele. Fiicele lui Darzecki şi fiica lui Korczynski, ţinîndu-se de mină, păşeau cu ţinuta dreaptă, cu pasul măsurat în timp ce deasupra trupurilor lor ţepene, strînse-n corset, capetele lor micuţe, pieptănate cu mult dichis, se răsuceau zglobii într-o parte şi în alta. Erau antrenate Intr-o discuţie aprinsă, în colţul salonului sta Witold cu o carte deschisă pe genunchi, dar nu citea, ci se uita atent şi din ce în ce mai posomorit cînd la tatăl, cînd la sora lui. Totodată, asculta cu luare-aminte discuţia celor doi bărbaţi. într-adevăr, era interesant de observat schimbarea ce se petrecuse cu Korczynski. îşi stăpînea cît putea gesturile bruşte de obicei şi impetuoase, şi părea că slăbise şi se micşorase, atit de mult îşi aplecase capul. Felul în care se adresa cumnatului său era şi el stăpînit şi parcă stăruitor, iar expresia ochilor şi a gurii trăda dorinţa clară de a se face plăcut, simpatic. Poate că tocmai efortul de a se purta curtenitor şi a fi pe placul musafirului îi adîncise cutele groase de pe frunte ; mustăţile lungi i se lăsaseră pînă la reverele surtucului de pînză pe care-1 îmbrăcase, cu o clipă înainte, cu gînd să Faşă în cîmp. Musafirul făcea în schimb un contrast desăvîrşit cu gazda. înalt, subţire, şi atît de ţeapăn că-1 puteai lua drept o statuie care se mişcă, elegant, mergea prin salon cu pas egal şi nefiresc de mărunt, iar la fiece pas îi scîrţîiau pantofii de lac. Ţinea o mină în buzunar, iar faţa palidă, îngustă, delicată, înconjurată de favoriţi cărunţi avea expresia unei profund simţite superiorităţi atît în ceea ce privea averea, obîrşia nobilă cît şi educaţia. Cu vorba curgătoare şi monotonă îşi exprimă fala de Korczynski adîncul regret de a fi nevoit să-i procure griji, aminţindu-i de datorie, adică de zestrea soţiei pe care nu i-o plătise pînă acum. De la primele cuvinte, Korczynski tresări, parcă împuns ; brusc şi ciudat de sprinten se repezi la măsuţă şi, cu un zîmbet curtenitor, oferi cumnatului o ţigară.

— Mulţumesc, nu fumez niciodată înainte de prînz, refuză Darzecki, fără să-şi scoată mîna din buzunar şi fără să-şi întrerupă preumblarea.

Benedykt insistă, rugător.

— Poate, totuşi ?... sînt foarte bune... Am adus cîteva pachete de la oraş, să am pentru musafiri ca dumneata, iubite cumnate... numai pentru asemenea musafiri !

— Mulţumesc, nu, repetă oaspetele făcînd pentru prima oară, de cînd venise, o uşoară mişcare din cap şi continuîn- du-şi peroraţia : — Propriu-zis, cele cincisprezece mii de ruble sînt o bagatelă, despre care nici nu e cazul să discutăm... Eu înţeleg bine solidaritatea cetăţenească pentru că ea stă, ca să zicem aşa, la baza societăţii. Se cuvine să ne sprijinim unii pe alţii, chiar dacă e în dauna noastră... da, chiar da-că e în da-u-na noas-tră. Pentru omul civilizat nu poate exista nimic mai neplăcut decît să fie nevoit să încalce, fie şi într-o măsură foarte mică, aceste legături, aceste simpatii, aceste bune, foarte bune intenţii pe care le are pentru semenii săi, da, pen-tru se-me-nii săi...

— Achit procentele regulat, îl întrerupse timid şi cu glas stins Benedykt.

Capul mic, încărunţit, înfipt pe gîtul ţeapăn, săvîrşi a doua oară o mişcare abia vizibilă, de data asta în sens afirmativ.

— Regulat, da, re-gu-lat. Eşti, cumnate dragă, un om de onoare şi de inimă şi mă consider, cu adevărat, fericit să pot recunoaşte lucrul acesta...

— Aşadar, poate şi în continuare... şopti Benedykt.

Pantofii cei lucitori ai musafirului scîrţîiră ceva mai taie şi ăsta fu singurul semn că posesorul lor se simţea, oarecum, pus în încurcătură.

— Imposibil, dragă domnule Benedykt... Dacă omul ar putea fi mereu stăpîn pe împrejurări, atunci necondiţionat aş avea ca punct al onoarei de *cetăţean,* da, o-noa-re şi de asemeni ca scumpă datorie faţă de o rudă şi de un prieten, să-ţi fac şi pe mai departe, aşa cum am făcut pînă acum, o favoare, o concesie, o înlesnire în afacerile dumi- tale... da, cum am făcut pî-nă a-cum...

— Fapt pentru care, iubite cumnate, îţi rămîn umil recunoscător, îl întrerupse iarăşi Benedykt cu un glas care,

înti-adevăr, era foarte umil. Bunătatea şi bunăvoinţa dumitale... îmi dau curajul... Dar, chiar atunci se amestecară în discuţie cele trei copilițe, asemeni unor fluturi luminoşi printre spini desfrunziţi. Ţinîndu-se de mînă, aţinură calea celor doi domni care discutau şi, mergînd pe vîrful picioarelor cu faţa spre ei, începură, cu glasuri argintii :

— Papa, verişoarele spun că salonul nostru e prea gol şi că nu e frumos deloc... Şi eu sînt de părerea lor...

— Unchiule, ai putea să cumperi mobilă nouă şi să aduci covoare mai bune... repetară într-un glas cele două fiice ale lui Darzecki.

— La pension avem un salon mult mai frumos ; măcar aşa ca acela să fie şi al nostru...

— Ar trebui puse nişte oglinzi şi console între ferestre, hotărîră verişoarele.

— Papa, te rog, nişte console şi oglinzi, zău, că mi-e şi ruşine cu pereţii ăştia goi... se tîngui Leonia, privindu-şi tatăl aproape cu lacrimi în ochi.

Benedykt se uită înlemnit la cele trei făpturi splendide din faţa lui, apoi exclamă :

— De ce ne stînjeniţi cînd stăm de vorbă ? Treaba voastră e să vă jucaţi cu păpuşile, nu să mobilaţi saloane...

Copilele, ruşinate, dar şi furioase, fugiră în colţul unde stătea retras Witold. Era prima dată cînd vorbea cu ele fără să se ridice în picioare.

— Tu, Leonia, n-ai vrea poate şi pardoseală de mozaic, sau frescă pe tavan... ?

Fata nu luă în seamă ironia mînioasă cu care o înfruntase frate-său ; îşi ţuguie buzele ca şi cum ar fi gustat ceva delicios.

— De ce nu, ar fi minunat... am şi văzut... Şi, cu ochii strălucind de încîntare, se grăbi să povestească verişoarelor despre frumuseţile pe care le văzuse în capitală. Dar verişoarele cu mult mai multe puteau spune despre asemenea lucruri ; se duceau des pe la mătuşa lor, o prinţesă foarte bogată, aceea care mijlocise căsătoria dintre sora lor mai mare şi ruda sa, un prinţ scăpătat. Despre el, despre viitorul lui ginere vorbea, în clipa aceea, Darzecki.

— îţi va li lesne să înţelegi, cumnate dragă, că intrind într-o asemenea familie, fiica mea trebuie să aibă trusoul corespunzător mediului şi poziţiei, da, po-zi-ţi-ei. Sumuşoara de care-ţi amintesc cu regret, cu sincer regret, aşa cum m-am înţeles cu soţia, o vomi folosi pentru acest

trusou...

— Atîţia bani pentru un trusou ! exclamă Benedykt cu glasul lui profund, neputind să-şi ascundă uimirea şi se opri uluit, desfăcîndu-şi larg braţele. Dar îndată fu nevoit să se urnească din loc după musafirul care. fără să-şi fi încetinit măcar o clipă mersul mărunt, însoţit de scîrţiitul pantofilor, zîmbi şi ii răspuiise :

— Nu toţi, nu toţi... dar o jumătate din ei, cu siguranţă... Ce crezi, dumneata, cumnate ? Argintăria, blănurile şi dantelele şi mai ştiu şi eu ce alte fleacuri femeieşti, astea sînt lucruri costisitoare... foarte costisitoare. Trebuie să aducem un pian de la Paris. Soţia mea vrea, şi eu sînt întru totul de acord, ca fiica noastră să aibă un pian al ei ; şi dacă tot facem cheltuială, măcar să fie ceva frumos, ales, de calitate, da, a-les şi de ca-li-ta-te ! Nu ? Sînt sigur că-mi dai dreptate, deplină dreptate.

Dacă Korczynski găsea cu cale că toate acele lucruri pe care le enumerase cumnatul erau neapărăt necesare, asta numai el putea s-o ştie ; sigur e însă că, sta încremenit şi arăta ca un om tare abătut. Tăcea, absorbit de gînduri, cu capul plecat, îşi vîrîse mustaţa aproape pe jumătate în gură şi o muşca nervos cu dinţii ; în cele din urmă spuse cu glas pierit :

— Atunci, poate-, îmi îngădui să-ţi dau anul acesta numai jumătate din sumă... De citeva mii aş mai putea face rost într-un fel, dar de zece-cincisprezece mii, aşa, din- tr-o dată...

Se plesni cu palma peste frunte atît de tare de răsună în tot salonul, ca o pocnitură de bici, în timp ce Darzecki se strîmbă cu dezgust. Cu toate acestea îi răspunse cu glasul monoton, de mai înainte :

— Nu se poate, iubite cumnate, da. nu se poa-te ! In afară de trusoul fetei mai avem şi alte cheltuieli şi cred că singur recunoşti, fără îndoială că recunoşti, vremurile sînt grele, foarte grele...

— Să le ia naiba de vremuri ! strigă Benedykt, căruia îi venea tot mai greu s-o facă pe delicatul; se stăpîni, însă, coborî glasul şi adăugă cu bunăvoinţă exagerată : dar dumneata, cumnate, nu te poţi plînge de ele...

— Cine ştie ? răspunse Darzecki cu privirea melancolică şi c-un zîmbet de sfinx, da, cine ştie...

în conversaţia celor doi bărbaţi interveni aceeaşi sta-

vilă de mai înainte. Cele trei domnişoare le tăiară drumul şi, păşind înaintea lor pe vîrfuri, cu privirile aţintite spre Korczynski, ciripiră în cor :

— Papa ! unchiule, ne-a venit o idee grozavă !

— O idee minunată, le acoperi pe celelalte glasul Leoniei. Papa, cumpără patru statui, neapărat patru, şi adule la Korczyn ; vom aşeza două între ferestre, iar două în colţurile salonului !

— Acum e modern să împodobeşti salonul cu statui."

— Şi la pension avem .statui, e drept, de ghips, dar n-are importanţă... sînt foarte decorative... Papa, dragul meu, scumpul meu, te rog, cumpără patru statui pentru salonul nostru, fie chiar şi de ghips...

Venindu-şi în fire, după o nouă uluială, Benedykt strigă :

— Ai înnebunit, Leonia, sau ce-i cu tine ? Dă-te imediat la .o parte din drum şi lasă-ne să stăm de vorbă liniştiţi !

Cu acelaşi zîmbet mofluz copilele zburară ofensate în cealaltă parte a salonului şi din nou Witold, cu ochii scăpărători sub sprîncenele încruntate, se adresă surorii sale :

— Hai, roagă-1 pe tata să-ţi aducă la Korczyn şi palatul regal!

Darzecki, în schimb, privind în urma fetelor ce se depărtau, zîmbi îngăduitor :

— Veselă, fără griji, fericită e tinereţea, vîrsta visurilor trandafirii...

Apoi se grăbi să continue conversaţia întreruptă, revenind la ultimele cuvinte :

— Cine ştie ? Cine poate şti cu adevărat cu cine este soarta blîndă ori aspră ? Nu mă pling, nu, nu mă plîng ; în comparaţie cu alţii, afacerile îmi merg bine, da, foar-te bi-ne. Cu toate acestea echilibrul IOT în ultimul timp a devenit cam fragil... oarecum...

La auzul acestor cuvinte, în privirile lui Korczynski, coborite pe jumătate, se ivi acea licărire inteligentă şi hî- tră ce-i apărea cînd şi cînd, dar care acum se stinse iute, acoperită de umbra groasă a grijilor.

— Anul trecut a trebuit să ne mărim casa şi s-o înfrumuseţăm... soţia mea şi-a dorit o seră cu plante tropicale în care să poţi ieşi direct din sufragerie... fiicelpr mele le-a venit chef să-şi schimbe mobila prin camere...

iar eu, şi eu am comis o nebunie, recunosc, da, o ne-buni-e ; le-am oferit o plimbare în străinătate... Călătoria a şase persoane m-a costat mult, dar a fost dorinţa mea să le ofer această plăcere şi n-am putut renunţa la ea. Intr-un cuvînt, de cîţiva ani, de cînd fetele mele cele mari au crescut, am cheltuit cam prea mult, da, prea mult şi de aceea echilibrul a devenit cam fragil...

Korczynski simţea că-1 înăbuşă revolta şi se străduia din răsputeri să şi-o ascundă.

— Dar, cumnate dragă, eu totdeauna am susţinut că acele cheltuieli cu lărgitul casei, cu sera şi cu voiajele sînt cu totul de prisos !...

Ridicîndu-şi glasul cu o pătrime de ton Darzecki răspunse c-un aer de superioritate :

— E relativ ceea ce susţii, iubite domnule Benedykt, da, foarte relativ. Sîntem oameni civilizaţi, iar civilizaţia formează în noi necesităţi, gusturi, obiceiuri, năzuinţi, da, nă-zu-inţi care devin conţinutul vieţii noastre şi la care nu putem renunţa, pentru că am silui însăşi natura noastră, sufletul nostru. Un om civilizat este îndrăgostit de frumos, de armonie, de tot ce este nobil, sublim ; îşi doreşte impresii bogate, o hrană pentru spirit, vrea să-şi dezvolte intelectul, şi toate acestea nu le poţi obţine fără un mediu ales, fără călătorii şi alte asemenea lucruri. In afară de asta. am fete şi nimeni nu trebuie să-mi ia în nume de rău că doresc pentru fiicele mele o soartă cît mai strălucită, da, cît mai stră-lu-ci-tă. In sfîrşit, cunoşti bine, iubite cumnate, relaţiile familiei mele. Una dintre mătuşi face parte din înalta aristocraţie... Vărul meu, după ce şi-a mărit considerabil averea, şi-a făcut o casă de prinţ. De aici se trag numeroasele mele cunoştinţe şi rude. Relaţiile acestea îţi creează multe obligaţii şi eşti aproape forţat să le respecţi. Este un fel de presiune morală căreia ne supunem bucuros, căci ne oferă în schimb nenumărate plăceri de un ordin cu totul superior. Mă justific faţă de dumneata, dragul meu, pentru că mă simt stînjenit, mă simt tare stînjenit că-ţi fac greutăţi cu suma aceea neînsemnată... Dar te ştiu, cumnate dragă, un om de onoare, un om de inimă şi rezonabil, aşa îneît nu mă îndoiesc că, dacă ai să vrei să reflectezi mai bine asupra poziţiei mele, ai să recunoşti că am dreptate, perfectă

dreptate !

Korczynski nu prea dădea semne să recunoască cumnatului său acea perfectă dreptate, totuşi, nu scoase un cuvînt despre asta. în schimb, începu să vorbească, cobo- rind glasul, cu umilinţă aproape, despre faptul că n-a încetat să considere plata datoriei aceleia cît se poate de justă, că şi-a achitat regulat procentele, ba chiar, de cîţiva ani, le-a şi mărit, la cererea cumnatului, că preţuieşte ca pe o mare binefacere gestul de a-1 fi păsuit atîta timp. Apoi i-a lămurit şi pricina pentru care îi vine atît de greu să-i achite suma, căci ar însemna să se ruineze ; l-a informat asupra veniturilor şi cheltuielilor, asupra greutăţilor care apasă Korczynul, i-a făcut unele mărturisiri despre străduania de a-şi păstra avutul şi a-1 spori. Vorbi mult, dar pentru că nu voia să fie auzit de copii, cobori glasul şi vorbi în şoaptă, aşa încît dădea impresia că se spovedeşte. Era, se vedea limpede, o spovedanie chinuitoare, căci se gîrbovi din ce în ce mai tare, iar ochii priveau neclintit în pămînt în timp ce pe fruntea brăzdată se iviră broboane de sudoare. în cele din urmă Darzecki îşi opri paşii mărunţi, însoţiţi de scîrţîit, în faţa unei canapele înconjurată de fotolii şi se lăsă să cadă pe unul dintre ele în aşa fel, încît ai fi zis că e un monument în poziţie şezîndă. Se aşeză şi Benedykt şi ascultă lungile şi curgătoarele argumentări ale cumnatului despre cîte şi mai cîte izvoare de credit existente, sau care ar putea să existe ; despre capitaluri pe care oamenii refractari la progres le ţin îngheţate în păduri netăiate ; despre cîştigurile la care se aşteaptă şi el după mărirea rachieriei şi modernizarea presei de ulei, despre stabilirea unei legături între industrie şi economia agrară, despre tot felul de sisteme economice din Franţa, Germania, Belgia, Olanda. Inchein- du-şi expunerea, îşi sfătui cumnatul să vîndă pădurea de peste Niemen, ori să ia, cu împrumut, suma pe care o datora de la un capitalist din oraş cu care personal se afla în oarecari relaţii şi pe care era gata să i-1 prezinte ; ce-i drept, capitalistul pretinde un procent mai mare, mult mai mare decît cel plătit pînă acum de Benedykt surorii sale, ceea ce e regretabil, dar altfel nu se poate ; şi lui îi pare -râu, nespus de rău îi pare, dar, dacă scumpul cumnat va binevoi să judece lucrurile obiectiv, atunci nu-i va. lua în nume de rău că-i cere banii şi nici nu se va supăra pe el

din pricina pierderii ce o va avea, ci mai degrabă, dîndu-şi seama că rangul lui social îl supune unor obligaţii mari va recunoaşte negreşit că are dreptate, per-fec-tă drep-ta-te. Korczynski găsea însă cu cale că numai într-o privinţă avea dreptate cumnatul; era dator vreo cincisprezece mii de zloţi surorii sale şi trebuia să-şi achite datoria de vreme ce i se cerea. Considera aceasta ca pe un lucru cît se poate de firesc. Va mai chibzui dacă să vîndă pădurea sau nu, şi va merge negreşit să-l cunoască pe capitalistul acela. Crede că va recurge mai degrabă la cea de-a doua soluţie, cu toate că nu ştie şi nici nu vede cum o va scoate la capăt cu camăta. Cumnatul susţine că ar fi mai cuminte să vîndă pădurea ; poate că are dreptate, dar iarăşi se ivesc nişte pricini pentru care...

Cel mai tînăr dintre fraţii Korczynski altădată trei la număr, tăcu şi căzu pe gînduri ; atît de adine se cufundă în ele încît s-ar fi putut crede că uitase cu desăvîrşire şi de cumnat şi de ananghia la care se afla. După o clipă îşi apropie obrazul de faţa lui Darzecki şi grăi abia auzit :

— Cred că n-ai uitat că .acolo e... acela... mormîntul...

— Ce mormînt ? se miră Darzecki.

— Al lui Andrzej... şi asta... care va să zică al celoi' care împreună cu el...

Apoi după o clipă adăugă :

— Sigur că totul a trecut demult şi e ştiut că nu trebuie nici măcar să mai pomenim... Cu toate astea, ştii, uneori, cind mă uit la el, cînd mă gîndesc... care va să zică, şi-mi aduc aminte, îmi pare ca o biserică loeul acela...

Fu rindul lui Darzecki să tacă şi să se cufunde în amintiri ; chipul i se alungi, îşi ridică tulburat în tavan ochii spălăciţi în care acum luceau lacrimi şi spuse, oftînd :

— Sentimentalism... da, asta este, cumnate dragă, sen- ti-men-ta-lism. Din nefericire, pe fiecare dintre noi pune

stăpînire sentimentalismul ăsta, mai mult sau mai puţin, dar nu trebuie uitat că el ne-a pricinuit pînă acum atîta rău...

— Desigur, desigur ! Atîta rău ! îl intrerupse ferm. eu convingere, Benedykt ; în privinţa asta ai dreptate, perfectă dreptate ! adăugă, mai apoi, cu însufleţire.

Tăcură ; în salon se auzeau doar glasurile subţirele

ale copilelor care, stînd pe trei scaune alăturate, îşi răsuceau ca nişte păsărele capetele drăgălaşe şi ciripeau una către alta: *

— Acum sînt la modă pantofii de pînză, gri, cu aplicaţii din piele...

— Eu nu pot să sufăr pantofii de pînză... după mine mai frumoşi sînt cei din piele aurie... cu condiţia să aibă neapărat vîrfuri ascuţite...

— Ah, vîrfuri ascuţite., neapărat ! neapărat. Ai mei Ie au prea boante, nu-i aşa ?

Şi ridicînd piciorul mic, în ciorap ajurat, Leonia îşi arătă pantoful, încreţindu-şi cu întristare fruntea.

Darzecki se sculă de pe fotoliu, refuzînd invitaţia la micul dejun, deoarece, explică el, mai trebuia să meargă cu fetele la o mătuşă care locuia la trei mile depărtare ; îşi luă rămas bun de la fratele soţiei, rugîndu-1 să transmită cumnatei bolnave profunda sa compasiune. în antreu aduse vorba despre Zygmunt şi despre noua preocupare a tînărului care dovedea încă o dată aptitudini extraordinare. S-a apucat să sape şi să facă cercetări la aşa numitele tranşee suedeze, din apropierea conacului, şi a prins un elan nemaipomenit pentru munca asta. A descoperit pînă acum un paloş mîncat de rugină şi cîteva monede cu inscripţii suedeze.

— Uimitor de capabil... e un tînăr înzestrat... genial, da, s-ar putea spune... ge-ni-al !

Atîta laudă la adresa nepotului nu păru să-l încînte pe Benedykt. Se întunecă la obraz şi spuse cu ironie :

— Păcat, numai, că pentru fermă, după cît se pare, n-are nici cea mai mică înclinaţie.

— Ce vrei ? se aprinse Darzecki, apărîndu-şi nepotul preferat. Civilizaţia are şi ea legile ei. Este un băiat civilizat, da, face parte din elita lumii ci-vi-li-za-te. Afară de asta e un artist ! Poţi să pretinzi unui om ca el să se ocupe de nişte lucruri... de nişte lucruri atît de minore şi de prozaice ?

— Dar el, îi întoarse vorba cu reproş Benedykt, el îmi pare că nu mai pictează acum...

— Oh, nu, nu ! Păcat ! Da, mare pă-cat ! Dar nici nu poate fi altfel... Un artist are mereu nevoie de impresii noi, de libertate, de peisaje frumoase care să-l inspire... unde poate afla el toate acestea aici ? Şi apoi, printre

staulele, grajdurile şi argaţii ăştia etc., etc., se simte deprimat, umilit, nefericit...

Discuţia despre nepot în loc să-l îmblînzească stîrni mai tare indignarea şi revolta lui Benedykt.

— Da, pentru Dumnezeu ! strigă. Ce, pămîntul ăsta este Edenul ca să aştepte cineva de la el toate binefacerile laolaltă ? Ce mai vrea de la viaţă răzgîiatul ăsta ? Are avere, are talent, are o mamă care trăieşte numai pentru el, ba mai are şi o soţie tînără şi frumoasă care e atît de îndrăgostită de el că se face uneori de rîsul lumii...

în cerdac, cu pardesiul de o croială cam ciudată, dar fără îndoială după ultimul jurnal, aruncat neglijent pe umeri, Darzecki se plecă ţeapăn ca un monument spre urechea cumnatului şi îi şopti :

— Să nu mai pomeneşti de soţia lui ! E frumoasă şi bună biata femeie... are relaţii sus-puse, pe lîngă asta nu e nici săracă... dar se pare că... Zygmund s-a cam plictisit de ea... Ce vrei ? Fire de artist ! îl plictiseşte ceea ce posedă, doreşte ceea ce nu are...

Cu aceste cuvinte şi în ţocăiturile de rămas bun ale copilelor, se urcă în trăsură. Din cerdac Korczynski strigă argatului de la grajd să-i pună şaua pe cal, apoi, răsucindu-şi mustaţa pe deget, se întoarse cu paşi mari în salon. Trebuia să stea de vorbă cu fiul său mai înainte de a pleca la cîmp. Altădată, poate, ar fi amînat discuţia, ştiind că-1 aşteaptă treburile, dar acum, iritat la culme de grija uriaşă ce-i căzuse pe cap, simţea nevoia să se descarce. Voia să-i spună fiului că era supărat pe el.

— Witold, strigă din uşa salonului. De ce ai fost nepoliticos cu unchiul tău şi n-ai vrut să stai măcar cîteva clipe de vorbă cu el ? De ce nu l-ai condus pînă la scări ?

Tînărul, stînd la fereastră cu spatele spre salon, se întoarnă încet cu faţa spre tatăl său şi, o clipă, nu scoase nici un cuvînt. Se vedea însă pe chipul lui expresiv şi delicat, că-1 frămîntă ceva.

— De ce te porţi cu unchiul tău ca şi cum aţi fi de-o seamă, şi-ţi permiţi să fii prost crescut şi să nu-i vorbeşti pentru că aşa ai tu chef ? Cît a stat aici nu i-ai adresat nici zece cuvinte, iar la plecare l-ai salutat de la distanţă şi nu te-ai deranjat să ieşi măcar în antreu să-l ajuţi să-şi pună pardesiul. Spune, te porţi aşa pentru că am eu atîta

nevoie de bunăvoinţa lui acum ? Pentru că e omul care m-ar putea scoate din ananghie cu un singur cuvînt ? Pentru ce nu răspunzi ?

Tăcea mai departe, dar nu pentru că îi lipsea îndrăzneala... de bună seamă o mulţime de cuvinte îi stăteau pe buzele tremurînde, care de cîteva ori se deschiseră şi apoi se închiseră dîrz. Un sentiment mai profund decît timiditatea îl împiedica să vorbească. Avea ochii plecaţi, dar cînd şi-i ridică o dată spre tată-său privirea lor era tristă, şovăitoare, chinuită.

— De ce taci ? Ai amuţit ? strigă Benedykt.

— -N-aş vrea să te supăr, ori să te amărăsc, tată !

Benedykt răbufni iritat :

— Mascaradă ! Ai şi făcut-o ! M-ai supărat şi m-ai amărit, dar măcar spune-mi : pentru ce ? Pentru ce te porţi aşa cu unchiul tău ?

Ochii lui Witold, pînă atunci posomoriţi, scăpărară ; după obiceiul lui îşi duse mîinile la spate şi ridicîndu-şi repezit fruntea, vorbi apăsat :

— Pentru că nu am nici o stimă faţă de domnul Darzecki, tată, şi niciodată n-am să mă cobor pînă acolo încît să fac temenele unui om pe care nu-1 stimez.

Mirarea lui Benedykt nu-şi afla margini; privi încremenit la fiul său şi abia după o clipă fu în stare să îngaime :

— Asta ce mai e ? De unde ? Pentru ce ?

Dar nici nu ştia. nici prin gînd nu-i trecea că stăruind cu întrebările pricinuia revărsarea unui torent nestăvilit şi călca pe un teren minat.

— Pentru că, răbufni la rîndul său Witold, este un îngîmfat, un sibarit, un egoist căruia nu-i pasă de nimic altceva decît să-şi satisfacă ambiţiile deşarte şi să-i fie lui bine ; şi pentru că nu vede mai departe de vîrful nasului pe care şi-l ridică lot mai sus numai fiindcă are avere mai multă decît alţii, o mătuşă prinţesă şi un văr îmbogăţit nu se ştie prin ce mijloace. Cu siguranţă prin sudoarea celor pe care i-a nedreptăţit. Nu numai că n-am de gînd şă mă ploconesc în faţa unuia ca el, dar trebuie să ştii că m-a durut, oh ! de-ai şti cît m-a durut că tu, tată, ţi-ai plecat grumazul şi te-ai arătat atît de mic şi de umil în faţa lui...'

Trebuie că suferise cu adevărat pentru că, şi acum, îşi duse mîna la frunte şi-şi aţinti privirea îndurerată, fără

mînie, undeva, într-un punct depărtat, fără să se uite la tatăl său. în sufletul lui Benedykt uimirea copleşise toate celelalte simţăminte, chiar şi minia.

— Ia te uită, ce mai judecător am ! spuse cu ironie. Dar mai aşteaptă puţin că încă nu e timpul. Să mai creşti !...

— Ba este timpul, tată, îl întrerupse îndîrjit băiatul ; totdeauna este timpul şi ca să vezi şi ca să spui adevărul. Sînt tînăr, dar tocmai de aceea mă simt îndreptăţit să-i judec pe cei al cărui fel de a gîndi şi de a trăi este în totală contradicţie cu idealurile lumii mele tinere şi cu mult mai bune !

La asemenea lucruri ca idealuri, lumi mai bune etc.,' Benedykt de mult încetase să mai gîndească, să mai audă despre ele şi să vorbească, aşa încit, acum, vorbele fiului ii trecură pe lîngă ureche şi nu făcură asupra lui nici o impresie. în schimb, îl uimea la culme şi-l indigna ceea ce spunea fiul despre Darzecki şi despre el însuşi. Se deprinsese să-şi iubească şi să-şi stimeze cumnatul fără să se întrebe deloc pentru ce anume il iubeşte şi-l stimează. Ii era cu adevărat recunoscător că nu-i amintise de datorie pînă acum ; în sfîrşit, comportamentul lui Darzecki, infatuarea, relaţiile înalte, chiar felul preţios de a vorbi îi impuneau, fără s-o ştie. De aceea cuvintele băiatului îi stîrniră, în primul rînd, uimirea nespusă, mai apoi, însă. îl mîniară.

— Binevoieşti, dară, să-mi iei în nume de rău că am fost amabil cu omul care o face fericită pe sora mea şi care mi-a făcut pînă acum un serviciu atît de mare ?

— Nu amabil, tată, îl corectă cu glas înăbuşit Witold, ci linguşitor, umil !

— Eşti un prost. îi strigă Benedykt, ai cărui ochi se tulburară la cuvintele fiului şi se înfipseră pentru o clipă îm pămînt. Cît cunoşti tu viaţa şi grijile ? Sigur, poale cu Darzecki mă port mai... mai altfel decît cu alţii, dar soarta noastră e în mîinile lui;.. Şi, apoi, îl stimez sincer...

— Pentru ce ? întrebă Witold, săgetîndu-1 cu privirea.

Era o întrebare pe care Benedykt nu şi-ar fi pus-o niciodată şi care tocmai de aceea îl puse în mare încurcătură.

— Cum adică pentru ce ? Pentru ce ? Fie şi numai pentru faptul că este un soţ şi un tată bun şi-şi conduce bine afacerile !

— Eşti sigur, tată, că măcar astea le face cum se cuvine ? Dar sera cu plante tropicale, voiajele, pianele de la Paris, relaţiile cu capitalistul acela şi fra-gi-li-ta-tea echili-bru-lui...

Rostind ultimele vorbe, tînărul imită atît de bine felul afectat al lui Darzecki de a-şi scanda cuvintele şi de a-şi ţuguia buzele încît Benedykt se întoarse o clipă cu spatele, pentru a-şi ascunde zîmbetul apărut fără voia lui pe buze. Totuşi, îl înfruntă cu gravitatea şi cu mînia de mai înainte.

— Eşti un prost ! Ce te pricepi tu la asta ? De ce nu te-ai ostenit, încaltea, să le distrezi pe verişoarele tale ? Ele n-au săvîrşit, încă, nici un păcat atît de greu pentru care te-ai simţi îndreptăţit să le trimiţi în iad ?

— Ele însele, tată dragă, sînt un păcat împotriva raţiunii sănătoase şi a progresului... zise Witold, aprinzindu-se iarăşi. Tată, astea ştiu numai să consume dar, cu siguranţă, nu vor produce niciodată nimic pentru civilizaţie. Ceea ce spunea gogomanul acela bătrîn despre civilizaţie este fals, este o defăimare a ei. Fiicele lui nu sînt femei civilizate, ci nişte gaiţe, care în capetele lor de păsări n-au nici două gînduri mai elevate, măcar că vorbesc uneori despre literatură şi despre muzică...

— Witold ! strigă Benedykt, nu-ţi ponegri rudele în halul ăsta !

Dar băiatul poate că nici nu auzi strigătul tatălui. Se făcu stacojiu şi ochii i se umeziră.

— Sora mea e pe cale să devină la fel cu ele, vorbi tot mai repede şi mai aprins. încă mai demult am vrut să vorbesc cu tine despre ea, dar am ezitat, n-am îndrăznit... Acum îţi voi spune. Este datoria mea. Şi dreptul meu. Sîn- tem fraţi şi am ţinut totdeauna unul la altul. Faceţi din ea o păpuşă, o gaiţă, cum sînt şi celelalte...

— Witoid !

— Da, tată dragă, o păpuşă şi o gaiţă ; uite, abia a in-. văţat să-şi şteargă nasul că a şi început să se intereseze de modă, de pantofi nu ştiu cum, de statui ! Pantofi şi statui ! Iată simţămintele şi gîndurile pe care le nutreşte viitoarea femeie şi cetăţeană...

— Witoid !

— Da, tată dragă ! Faceţi din ea un om de nimic şi asta mă doare, fiindcă nu este nici rea, nici proastă, dar o asemenea educaţie, nepotrivită cu spiritul vremii, o va

face cu siguranţă dacă nu foarte rea, dar cel puţin o gaiţă proastă, o gîscă, un papagal...

— Witoid ! Taci !

De data asta strigătul fu atît de mînios şi de puternic îneît băiatul tăcu.

— Taci ! Taci ! Măscăriciule ! repetă Korczynski, scos din fire, fulgerîndu-1 din privire. Dar după aceea mult timp nu fu în stare să mai scoată un cuvînt şi abia într-un tîrziu, îi zise cu glas istovit.

— Eşti un băiat rău şi încrezut, nu respecţi nimic şi nu iubeşti pe nimeni. Pe nimeni nu iubeşti, îi blamezi pe toţi, pe rude, pe surori, chiar şi pe tatăl tău... pe tatăl tău care totuşi pe tine... în tine... ei ! Ce să-i faci ?... Treacă şi asta...

Şi întorcindu-se iute, ieşi cu paşi mari din salon. Witoid rămase locului ţintuit, alb ca varul, muşeîndu-şi buzele, cu flăcări în priviri. Două firi aprinse, două suflete iritate : tatăl şi fiul s-au ciocnit ca amnarul cu cremenea şi au sărit seîntei... Semănau mult unul cu altul, iar asemănarea asta era una dintre pricinile răbufnirii violente ce se pregătea, de fapt, de citeva săptămîni. Aproape din prima zi, de cînd venise acasă, după o absenţă de doi ani, Witoid observase la tatăl său şi în casa părintească multe lucruri care altădată nu-1 supăraseră deloc, dar care acum îi săreau în ochi şi-l iritau ; le resimţea ca pe nişte împunsături în inimă şi în creier. Tatăl băgase de seamă la fiul său un fel de silnicie, de răceală şi de ferecare în sine... Acum. mîhnirea ce se oglindea pe chipul palid al rmndrului băiat mărturisea că vorbele aspre şi grele ale tatălui îl răniseră profund.

Văzuse bine lacrimi lucind în ochii părintelui său în clipa cînd îi întorsese spatele. Ciuda era însă mai tare.

— Să tac, îşi spuse printre dinţii încleştaţi. Bine ! Sigur că am să tac şi n-am să mă mai expun niciodată la asemenea jignire !

Dar chiar în clipa aceea, cuprins de un simţămînt cu totul contrar, se repezi la uşă şi alergă într-un suflet în cerdac. îl văzu pe tatăl său călare şi, dînd fuga pe scări în jos, se opri lîngă el.

— Tată, n-ar fi mai bine să-ţi iei pălăria cu boruri largi în loc de şapcă, fiindcă azi soarele arde foarte

tare ?

Fără să-i ridice fruntea plecată atît de mult încît mustăţile lungi îi atingeau haina şi fără să se uite la fiu-său Benedykt îl repezi scurt:

— Piei din faţa mea !

Şi chiar în clipa aceea ţîşni în galop spre poartă. Era un călăreţ neîntrecut : înalt, puternic, crescut parcă din spinarea calului, cu toată silueta lui greoaie, pe cal arăta zvelt şi chipeş. Cîndva, în anii copilăriei şi ai adolescenţei Witold se extazia ori de cîte ori îl vedea pe tatăl său călare. In clipele acelea îl admira mai mult decît oricînd şi năzuia să-i semene. Dar astăzi era departe de a-1 mai idealiza pe bărbatul care, stînd bine înfipt în şa, cu un fel de semeţie înnăscută, aducea cu el imaginea unui cavaler nobil şi temerar desprinsă din ceţurile azurii ale trecutului.

Bruftuluit din nou se făcu şi mai palid ca înainte ; se retrase muşcîndu-şi buza pînă la sînge, cu privirea înfiptă în pămînt. îl trezi din îngîndurarea amară, încărcată de mînie, un glas care-1 striga în taină şi cu teamă parcă :

— Witold ! Witold !

Ridică ochii şi văzu apărînd de după colţul casei un cap, cam ciudat la prima vedere. Era capul unui flăcău ce părea să aibă cam la douăzeci şi doi sau douăzeci şi trei de ani, un cap mare, cu o claie de păr roşcat şi creţ, cu faţa lă- tăreaţă şi trăsături regulate dar bolovănoase, cu pielea atît de pîrlită de soare încît arăta ca un rac fiert, cu perciuni tot roşcaţi şi creţi. în mijlocul feţei aceleia aprinse, bolo-

vănoase, încadrate de păr, străluceau dinţii albi ca laptele, ori de cîte ori prindea a zîmbi, în felul lui, cam nătîng ; zîmhea vesel, aşa cum zîmbesc pruncii neprihăniţi şi tot vesel, cu neprihănire şi prieteşug te privea perechea de ochi mari, codaţi, albaştri, cu licăriri argintii. Tocmai această îmbinare de "copilărească nevinovăţie şi veselie cu grosolănia trăsăturilor, roşeaţa pielii şi bogăţia părului viu colorat dădea o înfăţişare aparte capului aceluia ce se înălţa pe un trup voinic, greoi, musculos, îmbrăcat într-un suman scurt, cenuşiu şi cu ghete înalte şi roase. Pe umerii laţi ai băiatului cu privirea aceea nevinovată şi cu zîmbetul nătîng, se sprijineau două undiţe lungi şi subţiri, meşterite din

nuiele şi sfoară.

— Julek ! Ce-i cu tine ? strigă Witoid şi faţa i se lumină pe dată.

Dar băiatul nu răspunse nimic şi numai îi făcu semn tainic cu mîna şi cu capul să se apropie. Din cîţiva paşi Witoid fu lîngă el şi atunci ii spuse cu glas gros, aproape în şoaptă :

— Witoid, dacă vrei să mergi azi după pietroşei, vino acuma, fiindcă spre seară s-ar putea să plouă...

— Bine ! bine ! Dar ce-i cu tine, Julek, de vorbeşti în şoaptă şi te ascunzi după zid ?...

Băiatul îşi vîrî cu sfiiciune capul mare între umeri şi, zîmbind în felul lui, şopti iarăşi :

— Păi, de ! Ştiu şi eu ? De aproape şase ani n-am mai dat pe la conac... să nu se supere careva c-am venit...

— Şi de ce nu-ţi pui şapca pe cap ?

Cu acelaşi gest, băiatul răspunse :

— Ştiu şi eu ? La curte ? N-o să se supere careva pe mine ?

— Pune iute şapca pe cap şi vorbeşte tare, ca oamenii, se stropşi Witoid, al cărui chip trăda iarăşi o mîhnire profundă. Zări însă undiţele şi, întorcînd capul spre curte, strigă :

— Mars ! Mars !

Ogarul cel mare şi negru ieşi în salturi din bucătărie.

— Haide ! strigă Witoid.

— Haide ! repetă cu glas tare băiatul în suman, punîndu-şi sprinten o şapcă veche peste hălăciuga de păr.

Ieşind pe poarta grădinii se îndepărtară de arţarii bătrîni, înşiruiţi chiar pe buza malului şi începură să coboare grabnic spre Niemen. Mars gonea înaintea lor.

— Dar unde-i Sargas ? întrebă Witold.

— O, ho, ho ! păzeşte luntrea ! rîse tovarăşul său.

— Cei de-acasă sînt sănătoşi cu toţii ?

— Sănătoşi, slavă Domnului !

— N-am mai fost de cinci zile prin părţile voastre.

— Aşa e ! Noi ne-am zis că nici n-o să mai vii, fiindcă nu te-o fi lăsînd tatăl său.

— Nimeni nu mă poate opri să vin pe la voi şi să fiu

prieten cu voi, se indignă Witold, dar de data asta supărarea lui fu de scurtă durată. Ziua era atît de senină şi fierbinte iar Niemenul îşi sălta la poalele colinei unda lui albastră-aurie ; la mal adăsta o luntre mică în care avea să se aşeze deîndată, împreună cu prietenul său, pentru ca, plutind pe rîu şi cufundind undiţa în albăstrimile lui, să privească mai puţin poate la aripioara care zvîcneşte la suprafaţă, trădînd prezenţa peştişorului, cît mai ales la acel colţ de lume fermecător şi nespus de îndrăgit. Să inspire cu nesaţ suflarea proaspătă şi umedă a rîului. să stea de vorbă în voie, bucuros, cu vechiul său prieten cu care de atîtea ori, în anii copilăriei, ba chiar şi mai tîrziu, coborîse coasta, alergind, ca să se urce împreună, ca şi acum, în luntrea care în clipa asta era străjuită de Sargas cel negru, mare şi lăţos ; cum sta drept, neclintit, semăna cu o statuie de marmură.

O bucurie copilărească, nestăvilită inunda faţa delicată, inteligentă, dar obosită a lui Witold Korczynski şi obrazul bolovănos şi roşcovan, încadrat cu păr roşu al lui Julek Bohatyrowicz. Loviră apa cu vîslele şi luntrea începu să se legene pe undele de aur şi azur ; cei doi cîini negri, copoiul şi dulăul, fiecare stînd faţă-n faţă cu stăpînul, ca şi ei tot atît de bucuroşi, urmăreau zborurile joase ale musculiţelor de apă şi ale albinelor greoaie împovărate cu miere aurie...

Salonul de la Korczyn răsuna acum de acordurile viorii şi ale pianului. Doamna Emilia, după ce se preumblase o oră întreagă cu imaginaţia prin Egipt şi după ce sorbise cîteva linguri de supă, era iarăşi atît de suferindă şi de tristă, încît simţise nevoia unei destinderi oarecare, a unui
stimul moral, oricare ar fi fost el. îl afla uneori, cînd avea asemenea dispoziţii sufleteşti, în muzica lui Orzelski. Bătrînul fusese fericit cînd îl chemase Teresa ; ajutat de fiica sa se îmbrăcase cît putuse de repede, coborise împreună cu ea, iar acum cînta cu desfătare, una după alta, compoziţii lungi şi complicate. Justyna îl acompania cu acurateţă, dar, ca de obicei, cu indiferenţă, aproape mecanic. Cîntară mai bine de o oră. Fericit, fără cel mai mic semn de oboseală, Orzelski îşi cufundă privirea visătoare în horbota de verdeaţă a grădinii ce se întindea dincolo de fereastră ; chipul i se transfigurase,

trăsăturile căpă- tară frumuseţe şi distincţie ; se ridica uneori pe vîrful picioarelor, năzuind parcă să se desprindă de pămînt. Justyna, dimpotrivă, arăta tot mai palidă şi crispată, avea privirea stinsă ; căscă de cîteva ori, tare, ceea ce Orzelski, în extazul lui, nu băgă de seamă. Termină a patra sau a cincea compoziţie, executând cu mare măiestrie pasaje nespus de grele, după care, aşezîndu-şi pe buze capătul arcuşului spuse cu un zîmbet bonom, plescăind de desfătare :

— Minunată nocturnă ! Nu-i aşa, Justyna ? Grozavă ! Şi acum, poate... să cîntăm o rapsodie... bine ?

îşi puse vioara sub bărbia plinuţă, îşi roti în aer braţul cu arcuşul, pregătindu-se să-l lase pe strune. în timp ce Justyna răbdătoare, supusă, cu ochii plecaţi, îşi îndreptă degetele spre un loc anume de pe claviatură, cînd, în pragul antreului apăru Marta. Fără să-i pese că tulbură liniştea, anunţă în gura mare că va servi prînzul numai după sosirea lui Benedykt, dar că a dat dispoziţie să se aducă, deocamdată, o gustare pentru aceia care se simt flămînzi.

Auzind cuvîntul gustare Orzelski se trezi parcă din somn ; o clipă, numai, rămase cu arcuşul pe stnane şi se uită cu ochi absenţi, mari, după Marta care ieşea, apoi aşezînd cu băgare de seamă, ca o dădacă grijulie, vioara în cutia ei, murmură, zîmbind altcum decît înainte, dar tot blînd ;

— Gustare ! O ! Bun lucru ! De dimineaţă am mîncat numai cîţiva pesmeţi cu cafea. De ne-ar da domnişoara Marta brînză de-aceea cu chimen şi niţel jambon... căci biftecul nu prea ştiu ei să-l facă aşa cum trebuie !

Cu aceste cuvinte, îndveptîndu-şi spatele şi scoţind pîn- tecul rotund înainte, intră in sufragerie radios şi fericit; după o clipă se şi alia instalat la masă cu şervetul la gît, aplecat deasupra farfuriei cu şunca pe care o dregea cu ulei şi muştar, îndeletnicindu-se cu treaba asta toi atît de meticulos şi concentrat, precît executase la vioară acele triluri şi pasaje grele.

Justyna rămase la pian. Lucru de mirare ! Executase cu acurateţă acompaniamentul greu şi complicat, la acele compoziţii întinse, numai dintr-un sentiment al datoriei; în

schimb, gîndurile îi rătăciseră pe altundeva. Acum, însă, nu numai că nu voia să părăsească pianul ci, aplecată deasupra claviaturii, concentrată şi cu zel, începu să caute unele acorduri cu care voia, pesemne, să acompanieze o melodie ce-o avea în minte. Din privirea-i nedumerită aţintită pe clape, se vedea că-i stăruie în gînd o întrebare poate cu aceeaşi îndărătnicie cu care căuta pe claviatură melodia aceea, adusă de departe. Ii află acompaniamentul, în scurt timp ; de sub degete ţîşniră cîţeva acorduri ţi, odată cu ele, Justyna prinse a fredona încet :

Zboară frunze din arţarul cel crescut în vale
Pe mormînt o păsăruică tot cînta cu jale.

Obrazul smead i se îmbujoră şi privirea i se lumină. O clipă încercă să se smulgă de pe scaun, dar brusc se aşează iarăşi. O trezi din visare un duruit de roţi ce răzbătu dinspre curte şi, melodia adusă azi din cîmpuri odată cu buchetul de flori sălbatice se curmă.

La scurt timp se auzi în antreu glasul lui Kirlo care, lucru curios, de data asta nu mai glumi pe seama lui Orzelski ce sta postat în faţa uşii deschise, ba ii trimise chiar, de departe, o salutare cît se poate de prietenească. Intră in salon, ţinînd pălăria in mînă ; pieptul cămăşii albe ca zăpada era atît de scrobit încît sta bombat ca o pavăză, ieşind mult înafară din haina subţire, periată şi călcată cu mare stăruinţă. La vederea Justynei înainta spre ea, dar nu ca de obicei, cu galanteria aceea zeflemitoare, privind-o în ochi cu admiraţie ironică, ci, adoptînd de data asta o mină gravă, îi întinse prieteneşte mîna osoasă, albă şi îngrijită. Ea, la rîndu-i, îi dădu mîna cu
răceală, dar Kirlo se înclină adînc şi i-o sărută cu respect. Totodată grăi cu gravitate :

—- Felicitări ! Vă felicit din toată inima şi vă rog să fiţi încredinţată că nimeni nu doreşte, mai mult ca mine, să vă vadă fericită şi nu vă poate fi un prieten mai sincer... - Spuse acestea cu emoţie iar ochii mici, lucitori, i se umeziră. Justyna ridică din umeri cu nepăsare. Pentru ea ţinuta aceea gravă, respectul ce i-1 arăta, felicitările şi declaraţia nu erau decît tot o mascaradă de-a vecinului coţcar.

— S-o antmţ pe mătuşa că aţi venit? întrebă cu răceală.

— Fiţi atât de amabilă, fiţi atît de amabilă, o rugă Kirlo aproape cu umilinţă.

Pani Emilia ascultase muzica lui Orzelski, stînd întinsă în aşternut, nemişcată, cu pleoapele închise şi din cînd în tind o lacrimă i se prelingea pe obrajii palizi. Teresa, zdrobită de nesomn şi de sîcîitoarea veghe la căpătâiul bolnavei, moţăia pe scaun şi tresărea cu spaima de a nu fi aţipit cumva ; Leonia, în schimb, sta într-un colţ al camerei, la lumina firavă ce pătrundea prin storuri şi broda cu zel pe canava nişte pantofi pentru Marta. Cînd şi cînd căsca cu poftă, ori îşi ţuguia buzele palide în semn de plictis şi amărăciune. Vestea sosirii lui Kirlo iscă în încăperea îmbîcsită şi întunecoasă o agitaţie nespusă. Pani Emilia se învioră pe dată şi, cu un zîmbet care-i alungă subit oboseala de pe chip, se aşeză pe marginea patului şi aduse la cunoştinţă că acum se simţea cu mult mai bine, că. se va îmbrăca şi va trece în budoar. Auzind-o, Teresa se bucură nespus, îi sărută mîna, chicoti şi începu să alerge de la pat la toaletă şi de la toaletă la pat, ca s-o ajute să se dichisească. Cu ocazia asta îşi cercetă, şi ea la rindu-i, chipul în oglindă, cînd în treacăt, cînd mai îndelung şi cu atenţie.

Kirlo stătu singur în salon, aproape un ceas. Tot timpul acesta doamna Emilia şi-l petrecu în faţa oglinzii de la toaletă, deschizînd şi inchizînd sertare, cutioare şi flacoane, asistată de Teresa şi de fata din casă, iar în îndeletnicirea aceasta făcînd uneori pauze scurte, ca să se odihnească. Cînd, în sfîrşit, se ridică de la toaletă şi se duse să-l în- tîmpine pe vecinul care intra în budoar, mersul ei era agale şi fără vlagă, dai', privindu-i îmbrăcămintea şi chipul, aproape că nu-ţi venea să crezi că suferise atît de mult cu puţin înainte. Cu toate astea ea nu simula nimic : nici suferinţa, nici ameliorarea bruscă a stării sale. Schimbările surveneau fără voia şi ştiinţa ei. datorită emoţiilor şi impresiilor care acţionau asupra nervilor. De Kirlo o lega ceva cu totul deosebit. Era prietenul, admiratorul şi confesorul ei. Se gindea la el mereu, ca la singurul om care o înţelegea şi se străduia, cît îi sta în puteri, să-i îndulcească viaţa aceea chinuită. în tainiţele gîndului nutrea convingerea că de mult timp era îndrăgostit de ea, statornic, cu credinţă... Nu era de

mirare, deci, că venirea lui îi readuse energia pe care o descoperise cu cîteva săp- tămîni în urmă cînd, o zi întreagă, ba chiar şi o parte din noapte se ocupase de atîţia musafiri şi coborîse cu uşurinţă scările, ea singură, nu ca de obicei, cu ajutorul cuiva. Totdeauna avea o mulţime de lucruri să-i spună, ştia că o va distra, o va face să se simtă bine, îi va şopti ceva plăcut, o va stimula cu vreo emoţie anume.

Într-adevăr, de cum îşi făcu apariţia Kirlo o înduioşa cu manifestările de compătimire şi cu grija pentru starea sănătăţii ei ; apoi o făcu să rîdă cu poftă începînd să alerge prin cameră după Teresa, pe care astăzi voia neapărat s-o sărute. în fine, după ce o văzu instalată comod pe fotoliul ei moale, roşu, Kirlo anunţă cu prefăcută gravitate că are pentru domnişoara Teresa o veste interesantă, nemaipomenit de interesantă. Cele două femei îşi îndreptară privirile spre el, arzînd de nerăbdare ; cu o mimică potrivită împrejurării le povesti că vine de la Wolowszczyzna, unde a aflat că moştenitorul ei, Teofil Rozyc, este îndrăgostit pină peste urechi de domnişoara Teresa. că astăzi chiar i-a lăudat silueta, frumuseţea ochilor, modestia, bunătatea, că, într-un cuvînt, cine ştie, dacă în pofida tuturor diferenţelor de avere şi altele... nu se gîndeşte în mod serios la ea. Chiar astăzi va veni la Korczyn, iar el s-a grăbit să le ducă vestea. Doamnei Emilia începură să-i tremure buzele, tot încercînd să-şi stăpînească rîsul, iar Teresa se făcu mai întîi ca para focului, apoi păli ; to^i muşchii feţei începură să-i joace şi ochii i se umplură de lacrimi. Rizînd şi plîngînd în acelaşi timp, se repezi spre pani Emilia, se prosternă la picioarele ei pe podea şi-i sărută genunchii, apoi fugi din salon, făcînd paşii încă şi mai mărunţi ca de obicei. Privind-o, in timp ce străbătea salonul şi antreul, ai fi zis că e o somnambulă ; totuşi, cînd il intîlni pe lacheu şi îl întrebă cu glas sugrumat de Marta, auzind că se află în-odaia ei, urcă scările ca viforul şi se năpusti în încăpere.

— Draga mea, odorul meu, scumpa mea, împrumută-mi, te î'og, pentru azi cocarda liliachie ! scînci îmbrăţi-şind-o pe Marta.

— Pfui ! piei, iazmă, du-te pe pustii ! Ce m-ai speriat ! Cine-a mai pomenit sâ dai, aşa, buzna peste

om, se stropşi la ea bătrîna domnişoară. La ce-ţi trebuie cocarda ? Bineînţeles că ţi-o împrumut, dar ce nevoie ai tu, azi, de cocardă ?

— Am mare nevoie ! Mă prinde bine la faţă. Domnul Orzelski şi domnul Kirlo mi-au, spus că-mi şade bine cu ea...

— Dar ce s-a întîmplat ? Iţi vine vreun candidat ? întrebă Marta scoţînd din dulap obiectul cerut.

— De unde ştii că nu ? răspunse Teresa, clipind din ochi şiret şi alintîndu-se.

Cînd avu în mînă cele două petice de mătase, se duse in faţa oglinjoarei din perete şi începu să-şi împodobească părul şi corsajul cu ele. îşi încolăci pe cap cosiţa roşcată şi-şi potrivi decolteul astfel, încît să se vadă cît mai mult gîtul, ce-i drept frumos. Capul acela cu cosiţa urîtă, falsă, şi cu faţa ca un trandafir veştejit înfipt pe un gît tînăr, alb şi delicat, îţi inspira mai degrabă milă. Marta cunoştea bine firea prietenei sale, iar pe lîngă asta era absorbită cu totul de număratul feţelor de masă şi al şervetelor ce trebuiau date la spălat, aşa încît nu dădu nici cea mai mică atenţie femeii, ce se gătea şi se fandosea în faţa oglinzii. în cele din urmă, Teresa încetă să se mai gătească şi să se fandosească, îşi lăsă mîinile mici şi slabe pe măsuţă şi căzu pe gînduri. Expresia unei bucurii şi a unei recunoştinţe nemăsurate, dar reţinute, îi scălda faţa şi o înfrumuseţa. în clipa aceea arăta ca o fiinţă dulce, bună, plină de recunoştinţă faţă de Dumnezeu şi oameni. Puteai crede chiar, că rosteşte în gînd o fierbinte rugăciune de mulţumire. Cum ar fi putut fi altfel ? Ieri mai visase încă la felahul acela măsliniu, iar azi i se aducea vestea că e , iubită sau, mă rog, ceva în genul acesta, de un european tînăr, distins şi interesant. La faptul că mai era şi bogat pe deasupra nu se gîndea nicidecum. Nu după bogăţie tinjea ea, ci după dragoste. De dragoste avea nevoie, de dragoste, de dragoste ! Se repezi spre Marta, care stătea pe podea şi, aşezîndu-se lîngă ea, începu să-i sărute mîinile ; aceasta, surprinsă, lăsă să-i scape şervetele murdare pe care le număra.

— Draga mea, scumpa mea ! şoptea, dacă Dumnezeu în milostivirea lui cea mare va face ca eu să fiu cîndva fericită, atunci niciodată, niciodată n-am să vă

uit pe voi şi casa voastră, niciodată n-am să încetez a-mi arăta recunoştinţa pentru că m-aţi ocrotit pe mine o orfană şi o amărîtă !

— Ce te-a apucat azi, Teresa, ai mîncat lauri, sau ce ai ? o repezi Marta, dar cu mîna ei mare începu să-i mîngîie faţa lipită de pieptul ei, aprinsă, radiind de fericire, şi totuşi, arătînd atît de mizer.

— Ei, gata acum ! ajunge ! spuse cu blîndeţe. Ştiu că eşti o fată bună, numai că ai şi tu o scrînteală...

Fata de treizeci şi ceva de ani se smulse de pe podea, începu să fredoneze un vals săltăreţ dînd vesel din cap şi se strecură iute din cameră, cu pas mărunţel.

în budoarul doamnei Emilia, îndată după ieşirea Teresei, cei doi izbucniră în hohote de rîs.

— A crezut ! strigă rîzînd Kirlo.

— A crezut ! repetă, rîzînd de asemenea, pani Emilia.

O dispunea credulitatea şi naivitatea prietenei sale, totuşi îi reproşă lui Kirlo că o amăgea şi glumea pe seama ei.

— E atît de bună cu mine şi m-a îngrijit cu atîta afecţiune azi cînd am avut criza aceea... E singura fiinţă care mă iubeşte...

— Singura ! şopti cu reproş Kirlo şi apucă degrabă mina femeii ce trebuia consolată. Obrazul ei delicat roşi, plecă ochii în jos şi spuse încetişor cîteva cuvinte despre biata ei inimă şi despre viaţa ei tristă, nespus de tristă pe care o avea...

După cele cîteva minute in care-i ascultă confesiunea şi o asigură de compasiunea şi de admiraţia lui înfocată, Kirlo, trezindu-se parcă dintr-un fel de beţie, spuse cu ochii înceţoşaţi şi oftînd că, într-adevăr. are să-i aducă la cunoştinţă o noutate interesantă şi de mare importanţă. Cum pentru ea orice noutate era o adevărată binefacere, începu să-l asalteze nerăbdătoare cu întrebările. Era vizibil că vestea pe care avea să i-o împărtăşească ii tăia lui Kirlo atît cheful de a glumi cît şi de a mai face pe curtezanul. Povesti cu toată seriozitatea că ceea ce spusese Teresei despre Rozyc se referea în realitate la Justyna ; că moştenitorul acelui nume străvechi, cu o avere încă frumoasă se interesează foarte mult de domnişoara Orzelska ; că- la început, a rîs şi a făcut glume cînd i s-a sugerat să se însoare cu ea, dar că,

acum, începe să se gîndească serios la asta şi, cine ştie dacă nu vor avea într-adevăr, mai curînd sau mai tîrziu, marea surpriză de a-1 vedea venind aici, să-i ceară mîna.

— In a dineul sufletului, spuse Kirlo, el nu-i decît un desperat care se plînge tot timpul că şi-a ruinat sănătatea, viaţa şi averea, fără rost. Deci, poate că se agaţă şi el. ca înecatul de-un pai, de căsătoria asta cu cineva care-i place mult. E drept că singur nu s-ar fi hotărît niciodată, dar soţia mea, pentru care el are multă admiraţie, îi dă mereu ghes să facă pasul şi de, ştim cu toţii că, *sche la jam ve...*

— Ce *que la femme veut**!... îi veni in sprijin doamna Emilia.

— Asta e ! Şi incă o asemenea *fam* ca Marynia mea ; Iiindcă nici nu vă puteţi închipui ce energică este ! Mai ieri a fost la Wolowszczyzna, a stat de vorbă cu el şi s-a întors acasă aşa de ferieită, de parcă ar fi găsit o comoară pe drum... Am aflat de la ea că lucrurile sînt pe calea cea bună.

Din felul in care vorbea şi se comporta îţi dădeai seama £ă socotea lucrul acesta de mare importanţă atît pentru sine şi familia Korczynski, cît mai ales pentru Justyna, al cărei nume îl rostea acum cu respect înclinîndu-şi capul, poate fără vrere, de fiecare dată cînd îl pronunţa. -

La început, doamna Emilia nu putea înţelege cum de e posibilă asemenea mezalianţă ; mai apoi, însă, gîndul că **aşa** ceva s-ar putea înfăptui o îneîntă şi o emoţiona la culme. Fără îndoială, pentru Justyna era un mare noroc, venit pe neaşteptate, un noroc cum ea nici nu putea visa măcar, dar acest aspect al noutăţii n-o Interesa prea mult. Ceea ce o impresiona pe ea era măreţia şi forţa sentimentului care-1 putea hotărî pe Rozyc să facă un gest atît de neobişnuit.

— O, Doamne ! ce fericită trebuie să fie femeia care a putut trezi asemenea dragoste, o dragoste care să învingă toate piedicile şi căreia nimic să nu i se poată împotrivi... care... pentru care... prin care... De ce nu-i e dat fiecăruia să întîlnească o asemenea inimă, o

* **...ceea ce vrea femeia... (franc.)**

asemenea pasiune, un asemenea devotament...

Absorbită de aceste gînduri nu observă pe fetişcana vaporoasă, ca un fluture, care, după ce ascultă totul prin uşa deschisă a dormitorului aruncă pe podea canavaua cu trandafirul pe jumătate brodai şi dădu fuga, în vîrful picioarelor, spre odăile din fund. După o clipă se auzi pe scări glăsciorul subţirel al Leoniei, adresîndu-se Teresei care tocmai cobora, şi acelaşi glăscior răsună din camera domnişoarelor Marta şi Justyna, unde transmise, gesticulînd cu însufleţire, vestea cea nouă.

Cîteva minute mai tîrziu, în aceeaşi cameră, Teresa zăcea pe unul dintre paturi, cu cocarda strîmbă, plînsă, cuibărită în perne ca un copil bolnav refugiat la pieptul mamei, sau al dădacei. Valsurile săltăreţe şi rugăciunile de mulţumire erau departe de ea, acum. Din cînd în cînd rostea încet şi suspinînd.

— Ce rău i-am făcut eu ei, de-i dă voie să-şi bată joc de mine în halul ăsta !

Apoi, cu un glas sfîşietor :

— Eu o iubesc atît de mult, iar ea n-are pentru mine nici cea mai mică simpatie !...

începu să plîngă din nou. Hohotind, mai spuse încă :

— Şi la urma urmei de ce-şi rîd de mine ? Dacă **aş fi** bătrînă şi hidoasă... Am douăzeci şi nouă de ani, de ce să nu cred că pot să plac şi eu cuiva ? _

Se mai linişti o clipă, apoi se tînguI din nou :

— Eu o iubesc atît de mult, atît de mult > iubesc, iar ea ride de mine ! O, Doamne, cum mă doare capul!

Se ridică brusc şi se aşează pe marginea patului.

— Vai de mine, Doamne sfinte ! strigă, nu i-am dat doctoriile. Cît e ceasul. Justynko ? Cu siguranţă a trecut ora, iar ea s-a luat cu vorba şi a uitat de ele. Domnul Kirlo e tare simpatic... dacă se prinde cu el la discuţii atunci uită sigur de medicamente... Cît e ceasul. Justyna ? Sărmana, trebuie să-i dau mixtura aceea, ca să n-o apuce iarăşi năduful... Cum de-am uitat ? O, Doamne !

Cu mîini tremurînde, mai palidă ca oricînd, cu ochii roşii de plîns, îşi îndreptă cosiţa şi cocarda de pe cap şi din obişnuinţă îşi lăsă mai jos decolteul rochiei ca să i se poată vedea bine gîtul alb şi frumos. Apoi, ţinîndu-se cu mîna de tîmplele care îi zvîcneau îşi ţuguie buzele şi ieşi din cameră, căindu-se amarnic că uitase de bolnavă.

Marta număra cearşafurile ; ridică privirea şi se uită la Justyna, aşezată lîngă fereastră.

— Ei, strigă, felicitările mele ! S-ar putea să ai un noroc nemaipomenit ! Pe cuvîntul meu, Rozyc ăsta trebuie - să fie un om de treabă de vreme ce se gîndeşte să se însoare cu o fată fără zestre. Mă bucur, îţi doresc... te felicit...

Fruntea i se luminase, iar privirea era mai puţin aspră ca de obicei, ceea ce însemna că se bucura cu adevărat. Totuşi, ducîndu-se către uşă adăugă cu ironie, pe tonul ei repezit : numai nu mi te cufunda iarăşi în melancolie şi nu face nazuri, ci mai degrabă mulţumeşte-i lui Dumnezeu, fiindcă dacă te măriţi cu Rozyc, atunci n-o să mai ai fericirea să devii o ciumă sau o guguştiucă. Ciuma, vezi bine, sînt eu, iar guguştiucă — Teresa...

Cu aceste cuvinte ieşi din câmeră. Justyna sta în faţa ferestrei deschise, îşi repara o rochie veche. De mult timp făcea treaba asta singură, străduindu-se să ceară cît mai puţine servicii de la alţii. Acul îi scăpase printre degete. Ştia mai bine decît oricine că vestea adusă de Kirlo cuprindea mult adevăr. în timpul din urmă Rozyc se purta faţă de ea cu respectul şi atenţia cu care un bărbat se apropie de femeia pe care şi-o alege de soţie. Era posibil,

aşadar, ca de la o zi la alta mărul de aur să cadă din pomul vrăjit al fericirii în mîinile ei. Gîndind astfel nu arăta cîtuşi de puţin fericită. Avea faţa palidă, fruntea încruntată, trăsăturile i se înăspriseră ; iarăşi arăta mult mai în vîrstă decît în realitate. I se citea în priviri o întrebare îndărătnică, încordată, dureroasă. O întrebare adresată inimii sale, trecutului ori viitorului ? După expresia feţei se vedea, uneori, că o umilesc propriile-i gînduri : atunci îşi pleca ochii şi un val de roşeaţă îi inunda obrajii. Se ruşina, poate, pentru neputinţa de a lua o hotârîre şi pentru şovăiala din clipa aceea. Fără voie, îi căzură privirile pe o carte de pe masă, cu învelitoare scumpă, pe care străluceau două iniţiale aurite : Z.K. îi fusese adusă ieri, împreună cu o scrisoare parfumată, de un comisionar din Osowce. O trase mai aproape, scoase din ea hîrtia fină, parfumată şi-şi purtă încet privirea posomorită peste

rîndurile scrise :

Ai încetat să iubeşti muzica, Justyno, dar poate mai iubeşti încă poezia. Mai ţii tu oare la ceva, sau la cineva, pe lumea asta ? Ce s-a întimplat cu aceea pe care o numeam cîndva steaua şi raza mea de lună ? Cit entuziasm şi ce visuri frumoase aveai tu odată ! Acum te-am întîlnit şi nu văd în tine decît o fiinţă rece şi prozaică, împăcată cu banalul vieţii, ţinînd seama de convenienţe, şi mă întreb ce s-a petrecut cu cealaltă ? încerc să te readuc la viaţă, Justyna mea de odinioară ! Ia în mîini această carte, mergi cu ea în foişor, citeşte şi încearcă să chemi amintirile ! Poate în ele voi învia măcar pentru o clipă, poate ele te vor face să ierţi, şi *să doreşti iarăşi, ca altcînd, să ne* odifi- *nim ochii pe aceste file, stînd alături, unul lîngă altul., îţi mai aminteşti, Justyna, îţi mai aminteşti* ?

îngăduie-mi să stau de vorbă odată cu tine, să fim numai noi amîndoi. îţi voi dezvălui taina vieţii mele destri~ mate şi atunci vei înţelege că *sufletele noastre au voie să-şi aparţină unul altuia. 0, nu te teme ! Eu numai sufletul tău îl doresc, este un bun al meu de demult şi nu voi înceta niciodată să mi-l revendic. Dacă ai şti dt ie nefericit şi fără de speranţă* sînt *!*

4 *Zygmunt.*

îşi mai amintea oaie ? Parfumul tare. stăruitor al amintirilor răzbatea din cartea aceea mică pe care cîndva, demult, de atîtea ori o ţinuseră amîndoi pe mîini ca şi cum greutatea ei le-ar fi impus să-şi unească puterile pentru a o susţine ; de atîtea ori stătuseră acolo în foişorul din grădină, cu capetele lipite unul de altul, cu oChii aţintiţi la versurile franţuzeşti. Oare îşi amintea ? Fiecare vers, aproape fiecare expresie din cartea aceea era pentru ea ca o privighetoare înviată din morţi. Ochii i se umplură de lacrimi, inima îi bătea să se spargă, cînd observă două versuri subliniate cu creion albastru :

Je viens de m'incliner, madame, devant vous,
Mon orgueil tout entier est encore ă genoux *.

* Mă înclin în faţa d-voastră. doamnă. / Orgoliul meu vă stă la picioare.

Două lacrimi căzură pe filă. Şi-l imagina îngenuncheat în faţa ei, depunîndu-şi cu umilinţă orgoliul la picioarele ei şi explicîndu-i enigma vieţii lui şi a despărţirii lor. Dădu cîteva file mai departe şi citi din nou :

Aimer c'est douter d'un autre et de soi-merne,
C'est se voir toxir ă tour dedaigne et trahi...[*]

De data asta versurile avură alt efect asupra ei, nu-i mai evocară amintirile. Ridică fruntea, privi înainte cu ochi uscaţi şi începu să reflecteze. Nu, nu ! A iubi nu înseamnă a te îndoi de tine şi de alţii, nici a te simţi dispreţuită, trădată... Nu înseamnă a te murdări şi a nedreptăţi pe cineva ! A iubi înseamnă a avea încredere şi înseamnă a privi în două inimi deodată ca în nişte oglinzi curate, înseamnă a merge împreună pe un drum lung şi curat, iar la capătul lui a putea scrie două nume cu litere de aur — aurul legăturii de nezdruncinat şi al suferinţelor de neînchipuit, îndurate şi învinse umăr lîngă umăr...

— Jan şi Cecylia !

Justyna pronunţă cele două nume aproape cu glas tare, închise cartea lui Musset cu un gest aproape brutal şi se ridică. Orice lucru de pe lume ştie să vorbească. Şi mirosurile au graiul lor. Mănunchiul de flori sălbatice de pe masă, din oala de lut, umplea camera cu parfumul lui. Justyna separă tulpinile încurcate ale florilor. De dimineaţă, Benedykt Korczynski, speriat şi îngrijorat de starea soţiei sale o trimisese în cîmp, să-l întrebe pe administrator cîţi oameni au venit la secerat. Ar fi putut fi înapoi într-un sfert de ceas, dar ea se întorsese abia după cîteva ore. Umblase pe haturile verzi dintre semă' naturi culegînd aceste flori. Totdeauna îi plăcuseră dar nu ştiuse nimic despre ele. Acum o putea numi pe fiecare, putea să spună cînd înfloreşte, în care zile de vară tîrzie, sau de toamnă, dispare de pe pâmîntul pe care l-a împodobit. E oare de crezut că flăcăul acela cuminte, chipeş, cu ochii ca turcoazele, pe care îl întîlnise azi pe cîmp legînd snopii fusese în stare s-o

[*] A **iubi înseamnă a te îndoi de un** altul **şi de tine însuţi, / De a te vedea pe rînd dispreţuit şi trădat.**

învețe ceva ? Şi uite, totuşi, că o învăţase ! Umblînd, împreună, mult timp pe haturi şi adunînd buchetul acela ce semăna cu o mătură multicoloră, vorbiseră fără-ncetare nu despre ei ci despre natura-mamă ai cărei copii liberi şi fericiţi păreau atunci să fie. Acum Justyna îşi aminti toată lecţia aceea culeasă de pe buzele roşii, tremurînd de emoţie ale lui Jan Bohatyrowicz. Planta delicată purtînd sumedenie de flori franjurate la vîrf, ca spicele, este tremurătoarea ; mişcată de mîna omului, ea pare o fiinţă vie, sperioasă. Iar aceasta este inişorul cucului, aspră şi tare, cu floarea ca safirul; cu ea, pasărea dragă a primăverii îşi făureşte cuibul. Aceea este şoptitoarea, cu frunze ca de aur, la fiecare atingere şoptindu-ţi parcă tainic ceva, iar cealaltă — o ciumăfaie otrăvitoare, gătită bogat cu floare de nea. Frunzele purpurii de colo sînt de lobodă ; eînd le vezi în cîmp îţi par nişte pete de sînge picurate pe covorul de iarbă verde. Rămu- reaua aceea îndoită, cu floare măruntă, trandafirie este norocelul. Se numeşte aşa fiindcă prezice norocul fetelor, îl împleteşti în cosiţă şi, dacă înfloreşte, înseamnă că eşti iubită de cel care ţi-e drag ; iar dragostea împărtăşită nu-i, oare, noroc ?

Cu un zîmbet pierdut, Justyna scoase din buchetul cel mare rămurica de norocel şi o vîrî în cosiţa-i neagră, apoi se duse spre fereastra deschisă cu hîrtia aceea parfumată

pe care o luase de pe masă. O strinse de-i foşni in mină, ca şi cum ar fi fost o ramură aurie de şoptitoare, apoi, domol, cu mişcări încete, îngîndurată — cine poate ghici, Uiptînd poate cu sine ? — Justyna o rupse în zeci de bu- c&ţele cărora le dădu drumul pe geam, de se topiră în marea de lumină a soarelui. Precum se mlădia în cosiţă Floarea de cîmp, aşa pe buzele ei unduia încetişor cîntecul:

Zboară frunze din arţarul cel crescut în vale
Pe mormînt o păsăruică tot cînta cu jale.

III

Pc timp de seceriş, rimpia aceea întinsă, în care furnicarul de fiinţe mărunte se agita încoace şi încolo trebăluind, părea un fundament de aur pe care se sprijinea cupola albastră a cerului; culoarea pămîntului nu se arăta decît ici-colo, pe potecile crescute cu iarbă rară, ori pe fîşiilc de ţarină arate de curînd ; pretutindeni, de la colinele împădurite pînă la peretele cel înalt al Niemenului, şrînele coapte vălureau ca o lavă incandescentă coborînd pe-alocuri în adînciturі de mirişte aurie. în adînciturile acestea ce se lărgeau tot mai mult şi se umpleau cu grămezi de snopi, forfoteau fiinţe mărunte, aplecate spre pămînt. Văzute în linie orizontală, ele apăreau mărunte pentru că se pierdeau în imensitatea spaţiului şi pentru că trebăluiau aplecate, cu feţele aproape de pămînt. Văzute Insă din înaltul cerului, negreşit trebuie că apăreau ca o ceată de sculptori cioplind în felurite modele fundamentul de aur al lumii. Fiinţele acelea îl făceau să fie de aur ; în zile ceţoase de toamnă şi primăvară mîinile lor frămîntau ceara aceea minunată pînă cînd, în pojarniţa verii, avea să curgă asemeni unui nectar dătător de viaţă în vinele omenirii. Cupola albastră vărsa potop de foc pe spinările lor îndoite, iar răsuflarea fierbinte a cerului, prefădndu-se in picaturi pe feţele lor, cădea pe pămînt — ploaie de sudoare. Văzute de jos arătau ca nişte larve, de sus însă, păreau giuvaergii, ţinînd îh mîiiu metalul cel mai de preţ al omenirii, artişti modelînd silueta lumii, dezvelind sînul pămîntului pentru îmbrăţişările roditoare ale soarelui.

Pe întinderea nesfirşită a cimpiei, despărţită printr-un drumeag îngust de sălaşul Bohatyrowiczilor, secerătorii

erau ca un roi multicolor de vietăţi agitîndu-se necontenit. Arăta aşa ca şi cum un pictor neştiut ar fi stropit la întîmplare fondul acela galben-arămiu cu fel şi fel de culori. Predominau albul şi trandafiriul : cămăşile bărbaţilor şi caftanele femeilor. Albul sclipea ca neaua, trandafiriul ardea văpăi. Timp de cîteva săptămîni, înaintea secerişului, Bohatyrowiczi se spetiseră cu spălatul şi cusutul straielor. Pentru acele cîteva zile care de fapt erau cele mai trudnice din an, sătenii se pregăteau ca pentru o mare sărbătoare. Aveau să iasă laolaltă cu toţii pe cîmp şi, cum se socotea aceasta ca un fel de prezentare în public, se străduia fiecare, cît putea, să aibă o înfăţişare falnică, ba, dacă se putea, chiar elegantă. Mai mult ca oricînd, femeile întîrziau îndelung pe malul riului şi umpleau văzduhul de pocănitul maiurilor, iar spălatul ăsta îl continuau şi acasă, pînă cînd cămăşile soţilor şi ale fraţilor străluceau de albeaţă. Deschideau cuferele şi scoteau din ele catrinţe noi de in sau de lînă ţesute în casă, cele mai frumoase pe care le aveau. Coseau caftane noi şi, aceea care nu avea în mîini cei cîţiva coţi de percal liliachiu, bleu sau roz şi degetarul de alamă în deget, era tare sărmană, precum, bunăoară, nevasta lui Ladys, cel din coliba adăpostită sub stejar. Tot nespus de sărac era şi bărbatul care, ca şi Ladys — cel cu vorbă ţărănească şi cu un moţ auriu bogat deasupra frunţii înalte —, nu avea să-şi pună, la o atare ocazie, cizme noi şi pantalonii negri cu bretelele încrucişate pe albul orbitor al cămăşii. Dar tînărul Michal, elegantul satului, care purta cioc şi mustăţi răsucite în sus, avea pe el un costum uşor din bumbac subţire de culoarca canarului, o şapcă cochetă şi cizme noi. Sta în picioare, ţanţoş, în căruţa goală şi mîna perechea de cai ce mergea spre cîmp în galop. încetini uşor mersul cailor, căci se încrucişă cu o altă căruţă încărcată pînă sus cu snopi. în vîrful lor şedea Jan Bohatyrowicz, cu hăţurile' în mîini, purtînd şi el şapca nouă şi bretele încrucişate pe cămaşa de nea.

— A venit şi maică-ta să te ajute ? îl întrebă cu glas de tunet leul satului.

— Da, cum altfel ! răspunse cel ce ducea snopii.

— Norocosului îi sar în ajutor şi îngerii. La mine n-a venit nimeni. Măcar domnişoara Antonina de m-ar ajuta puţintel.

— Şi pentru care pricină, mă rog ? se zburli Jan cu iritare în glas.

— Viaţa de holtei e o viaţă de dine ! Dacă nu-s femei în casă omul se simte ca şi cum ar fi fără mîini. Dar mi-am angajat trei femei cu ziua ; seceră de zvîntă, nu alta !

— Hei ! Daţi-vă la o parte ! se auzi din spatele căruţei lui Jan o voce de bas, înţepată. Uită-te la ei ! S-au oprit în drum şi meliţă din gură ! La o parte, conţilor !

Era Adam, fiul lui Fabian, care-i ajunsese din urmă ; \ oinic, roşcovan şi închiondorat ca de obicei. După el mai $)sirâ alte cîteva căruţe. Alăturea de una, trasă de o mîr- ţoagă ce abia se ţinea pe picioare, mergea Ladys desculţ, cu o cămaşă şi pantaloni din pînză grosolană ; în alta goală, sta o fată înaltă, dreaptă şi voinică, în caftan roz, aprinsă li faţă, cu o cosiţă groasă, castanie, şerpuind pe spate.

— Bună ziua, domnişoară Domuntowna ! strigă Michaî t ecînd pe alături şi ridicînd şapca curtenitor.

Drept răspuns, fata încruntă sprîncenele stufoase şi rise batjocoritor :

— O. doamne ! Dumneata eşti, pan Michal ! Iar eu credeam că un grangur ţine de hăţuri în căruţa dumitale !

Şi cu o îndemînare de invidiat mînă perechea de cai voinici, zorind să ajungă din urmă căruţa lui Jan. Nu fu cu putinţă, căci acesta, mînîndu-şi caii în trap vioi, intră pe poarta ogrăzii lui Anzelm şi, trecînd prin mijlocul grădinii, pe drumul alb de trifoi, se îndreptă spre casa de sub păr.

Dacă pe drum era larmă, duruitul roţilor amestecîn- du-se cu vocile gălăgioase, iar în cîte un loc vedeai îmbulzeală de căruţe ce se luau la întrecere, în schimb, în eîmpul plin de secerători, odată cu arşiţa şi lumina orbitoare a soarelui se înstăpîni o mare tăcere. Ţăranii, risipiţi în grupuri inegale, înaintau încet, dar fără răgaz, pe întinderea aceea largă, în cîte o direcţie anume. Unii înaintau dinspre sat spre coline, alţii dinspre coline spre conacul din Korczyn, iar alţii se îndreptau spre rîpa nisipoasă prin care se intra în defileul lui Jan şi al CecylieL Numai cînd şi cînd liniştea era întreruptă de o scurtă explozie de rîs, sau vîntul aducea cu el vreun nume strigat de cineva cu glas răsunător, ori un stol de vrăbii se înălţa cu ţipăt, zburînd de colo, colo. Pretutindeni, fulgera oţelul secerilor spintecînd văzduhul. Căruţe goale cu cîte un cal sau doi, abătîndu-se din drum şi lunecînd prin mirişte, aproape fără zgomot, se

opreau în coridoarele croite prin pădurea de aur a grînelor încă neatinse ; insectele zumzăiau, uneori o pasăre sperioasă ciripea alarmată şi, de pretutindeni, pînă unde puteai cuprinde cu ochiul şi urechea, se auzea în cîmp foşnetul neîntrerupt şi sec al spicelor tăiate şi culcate la pămînt.

Mai erau cîteva ore pînă la scăpătat, cînd Jan, poate pentru a zecea oară se întorcea cu căruţa la mirişte şi intra in coridorul lung şi lat unde lucra unul din grupurile cele mai numeroase de bărbaţi şi femei. Erau numeroşi pentru că se adunaseră laolaltă cîteva familii. Nevasta lui Fabian, slabă şi gălbejită, cu o basma nouă, ce-i sta ca un capişon pe cap, secera iute şi cu îndemînare iar alături fiica ei, grăsuna şi îndesata Elzusia atrăgea de departe privirile cu caftanul ei de un roz ţipător şi cu mulţimea de maci înfipţi în păr. în spatele lor secerau doi băieţandri : un vlăjgan spătos, cu părul roşu şi faţa rumenă, cu dinţii ca laptele şi cu zîmbet nătîng, lega snopii, îi aşeza în grămezi şi îl ajuta pe fratele său mai mic, tot aşa de spătos şi voinic, să-i încarce în căruţă. Lucra cu încetineală, miş- cîndu-se alene, mai, mai să adoarmă din picioare. Un dulău negru şi lăţos se ţinea după el nedezlipit, ca o umbră. Prea des, şi stăpînul, şi cîinele, amîndoi deodată îşi încovoiau spinările, se întindeau, căscau. Uneori cîinele înălţa capul şi atunci se priveau în ochi. Stăpînul rîdea arătîndu-şi dinţii.

— Ei, ce e, Sargas ? Ai vrea să mergem la Niemen ? Ha, ha, ha, la Niemen e mai bine, cred şi eu !

Cîinele se întindea şi întorcea capul spre rîu. ᵣ — Nu se poate, Sargas, nicicum nu se poate ! Nu ne lasă ei la Niemen, ehe, hei !

— Julek ! tună glasul mereu iritat al lui Adam, ai adormit de-a-n picioarele sau ce ? Mai dă-mi snopi încoace, conte ce eşti !

— Julek, strigă după cîteva minute Elzusia, te-ai culcat sau ce faci ? Păi sigur, culcă-te, tu, şi lasă secara să putrezească pe cîmp !

Vlăjganul, care se culcase într-adevăr pe mirişte şi-şi cufundase leneş mîna în laţele lui Sargas. se sculă alene, se întinse, apoi se apucă din nou să lege snopii.

Uitîndu-te în depărtare peste lanuri, îţi izbeau ochii culorile tari, trandafirii şi albastre ale caftanelor, basmalele viu colorate, cu flori galbene şi roşii, ale nevestelor şi fetelor. Colo, cîteva ziliere ale Domuntownei secerau cu 2el, chiar şi ea muncea, tăia spicele şi căra acasă maldărele de snopi ; dincolo, departe de toţi, se tîra trist o pereche singuratică de oameni sărmani. Bărbatul desculţ şi îmbrăcat in pînză grosolană, cenuşie, femeia cu straie ponosite, mohorîte, şi cu o basma veche pe cap. Pe ogorul lor se afla o căruţă trasă de un cal slăbănog, iar jos, pe pămînt, un prunc de cîteva luni, înfăşurat în cirpe. Nimeni nu le ajuta, nimeni nu sta de vorbă cu ei, nici chiar aceia care treceau pe alături cu secera, ori cu snopii. Erau sărăntocii satului, cei mai calici din tot neamul Bohatyrowiczilor, cei ce locuiau în coliba fără coş şi fără grădină — coliba de sub stejar.

Toţi oamenii aceia se ţineau atît de aproape unii de alţii pentru că bunurile lor se amestecau într-un haos de nu-njai proprietarii le puteau da de capăt, şi nici un ochi străin nu le-ar fi putut recunoaşte. Nici unul nu-şi avea pămîntul tot la un loc, bine hotărnicit şi nici măcar în vecinătate cu gospodăria sa. Ca nişte mărgele, care aparţin mai multora au căzut şi s-au împrăştiat la întîmplare, în diferite direcţii, iar cu scurgerea vremii au fost zdrobite şi risipite. Fiecare dintre ei ştia unde să-şi caute parcelele şi mergea de la una la alta cu plugul, cu coasa şi cu secera. Una dintre parcelele lui Jan şi ale lui Anzelm se afla lîngâ tarlaua pe care lucra familia lui Fabian. Pe ea trudeau numai două femei : o fată mlădie, cu obraz delicat, pe care munca trudnică de o zi întreagă nu reuşise să-l îmbujoreze, ci abia îl colorase uşor şi îl acoperise cu sudoare, şi o femeie robustă, vînjoasă, dreaptă ca o luminare, să fi tot avut cam la cincizeci de ani. Ii dădeai anii ăştia numai din pricina cutelor dese de pe frunte şi a pielii întunecate, dar mişcările-i energice, ba

chiar impulsive, strălucirea ochilor mici şi negri, precum şi albeaţa dinţilor pe care şi-i arăta în fiece clipă o făceau să pară chiar foarte tînără. Secera repede, cu zel, făcea treabă bună, prinzînd dintr-o dată un mănunchi de fire şi retezîndu-le egal, de jos, de aproape de pămînt. De cîte ori se îndrepta de şale şi zvîr- lea în grămadă spicele tăiate, spunea cîte o glumă ; rîdea tot timpul şi arunca în dreapta şi-n stînga priviri şirete, avîn- tînd larg secera ce brăzda aerul cu sclipiri de fulger. In bluză albă peste care purta o basma încrucişată pe piept, într-o fustă scurtă dungată cu roşu şi albastru, cu un tulpan mic din percal alb pe capul încărunţit era, deşi cea mai în vîrstă, totuşi cea mai veselă, cea mai vioaie şi cea mai guralivă dintre toate. Femeile şi fetele o repezeau uneori, cu mînie trecătoare, cînd se lega de vreuna că e înceată, provocînd-o la întrecere, sau cînd o necăjea pe alta că a părăsit-o cavalerul şi că s-a însurat, iar pe alta o zorea amintindu-i că o aşteaptă nunta după seceriş. Băieţii rîdeau de ea, o întrebau dacă bărbatu-său, cel dc-al treilea, e sănătos, şi de cîte ori are de gînd să se mai mărite. Tocmai întrerupsese lucrul, de cîteva minute, şi acum se adresa cuiva care şedea pe un maldăr de snopi :

— Vezi dumneata, domnişoară, după ce se cunoaşte prostul ? După rîs. îşi bat joc de mine că am al treilea bărbat. Bineînţeles ! Ce sînt eu vinovată că Dumnezeu mi-a luat tovarăşul de viaţă şi că aşa e firea mea că nu pot să trăiesc fără dragoste şi fără un om alături. După ce s-a întîmplat nenorocirea cu Andrzej, tatăl lui Janek...

Şi arătă cu mîna pădurea de peste Niemeh.

— N-au trecut bine doi ani şi m-am măritat cu Jas-mont. Lumea a început să mă vorbească. „Ce muiere uşu-ratica ! Şi-a uitat bărbatul atît de uite !“ Bineînţeles ! Voi le ştiţi pe-ale voastre, eu le ştiu pe-ale mele ! Cu ce-1 ajut eu pe răposat, dacă duc o viaţă amărîtă ? Lui să-i dea Cel Preaînalt împărăţia cerului, în timp ce noi vom depune alt jurămînt de iubire veşnică în faţa altarului. Unul apune, celălalt răsare, căci de la amărăciune tot atîta folos ai cît şi de la ţap : nici lină, nici lapte.

Se porni să rîdă atît de taie că se ţinea cu mîna de burtă. Adăugă :

— Dumneata rîzi, domnişoară ! Bineînţeles ! Dar mi-e martor Dumnezeu că spun ade\?5rul. Fiindcă pentru mine numai două lucruri au preţ în viaţă : dragostea şi tovarăşul

de viaţă. Aşa sînt eu. Pe Jasmont, tatăl Antolkăi, mi l-a luat Dumnezeu la zece ani după ce m-am măritat cu el. Tot aşa, ca şi după celălalt, am fost desperată şi după Jerzy, dar după ce-a trecut un an l-am cunoscut pe Starzynski din Starzyn. Iarăşi am intrat în gura lumii. Bineînţeles ! Voi le ştiţi pe ale voastre, eu le ştiu pe ale mele. După noapte vine zi, după zi iarăşi noapte. E mai plăcut să rîzi decît să plîngi. Numai că biata de mine rămăsesem cu un copil. Cu Starzynski trăiam ca doi porumbei, dar el era văduv şi avea o droaie de plozi ; din pricina fetii nu voia să mă ia. ,.Nu-mi ajung cei şapte ai mei — zice, unde să mai oploşesc încă unul, străin ?“' Doamne Sfinte ! Nu puteam să rămîn toată viaţa aşa, fără dragoste şi fără om ! Am luat-o pe Antolka şi i-am dus-o lui Janek : ,,Ţi-am adus o soră, băiete. S-o creşti, că are să-ţi fie de ajutor mai tîr- ziu !" El avea pe atunci douăzeci de ani, iar ea şase. Anzelm tuna şi fulgera. „Da tu din care pricină, mă rog, nu-ţi creşti copilul singură ? Ţi s-a făcut de nuntă a treia oară ? Pe băiat şi aşa îl mănîncă mizeria că n-are cine să vadă de el !ᴵ: Dar Janek i s-a împotrivit: „Ba am s-o iau, unchiule, pe soru-mea, am s-o iau. Decît să fie chinuită acolo, mai bine să crească în casa noastră, iar dacă s-o face un pic mai nare are să ^ibă ea grijă de noi.“ Antolka ! Nu-i adevărat ce spun eu ? Aşa este el! Altul nu s-ar fi învoit s-o ia, dar el a adăpostit-o, a purtat-o în braţe, a hrănit-o, a îmbrăcat-o, ba încă mi-o aducea şi mie s-o văd din cînd în cînd : „Mamă, spune, nu-i aşa că Antolka arată bine şi a crescut ?“ Uite, aşa este el! Antolka, nu spun eu adevărul?

Ochii ei veseli, strălucitori, se umplură de lacrimi. Se înduioşa atît de tare că-i veni să plîngă, şi-şi şterse faţa cu şorţul. Antolka, subţire ca o trestie, se ridică de la pămînt şi,. c-un gest de oboseală îşi duse mîna la frunte, zicînd !

— Altul mai bun ca el nu găseşti cit ii lumea. în casa lor n-am ştiut ce-i tristeţea. Muncim împreună amîndoi şi tot împreună ne ducem şi la distracţii, dar, totdeauna, ce-i mai greu el face.

Se aplecă din nou să taie şnopi, iar femeia in vîrstă. guralivă se întoarse şi ea la secara ei, cînd deodată nevasta lui Fabian. fără să se întrerupă din treabă, zise cu glas piţigăiat, cîntîndu-şi vorbele :

— Pînă la urmă, coană Starzynska,. te-ai făcut cu doi copii fără să creşti nici unul...

Cît ai clipi Starzynska îşi duse mîna uscată şi bătucită în şold, apoi, subţiindu-şi glasul, strigă:

:— Nu i-am crescut, dar vorba e că am copiii cei mai buni dintre toţi... Bineînţeles !

Şi se prăpădi de rîs.

— Ca cucul ! cîntă din nou ironic nevasta lui Fabian.

în clipa aceea o căruţă trasă de un roib şi un murg lunecă uşor pe mirişte.

— Isuse ! strigă Jan sărind din mers şi din cîţiva paşi fu lîngă femeia ce şedea pe snopi îmbrăcată într-o rochie de culoarea paiului, strălucind'în soare ca aurul. N-o observă decît atunci cînd maică-sa se dădu la o parte din faţa ei.

Justyna radia de bucurie sinceră cînd îşi ridică privirile spre noul venit ; îi întinse mîna cu gest grăbit şi energic. El îi luă mîna în palmele sale şi. aplecîndu-se, i-o sărută.

— Mă aşteptam, cumva, sâ veniţi azi pe la noi fiindcă aşa aţi spus, că vreţi să priviţi de aproape cum secerăm ; cu toate astea, cînd v-am văzut aici, parcă mi-a apărut soarele-n faţă...

— Adevărat, că azi soarele aproape că te orbeşte, rîse Justyna îmbujorată la faţă.

Rîsul Justynei păru că îl întristează pe Jan.

— Glumiţi, grăi cu glas mai scăzut, lăsîndu-i mina.

— El spune adevărul, se amestecă femeia în vîrstă ridicîndu-se iarăşi şi venind alături de fiul ei. De o săptămînă, de cind sînt aici, îl văd tot trist. S-a făcut aşa de ursuz că uneori trece şi cîte un ceas şi nu deschide gura. Face treabă bună, nimic de zis, dar e posomorit... nu tu o glumă

sau un cîntec... iar dacă-1 întreb : „Ce-i cu tine, Janek ?!‘ îmi răspunde : ,.Nu ştiu ce am, mamă, că parcă mi se pune
o c^ală pe ochi..."

— Ce tot vorbeşti acolo, mamă ! o întrerupse Jan, nemulţumit. Să ne-apucăm mai bine de treabă !

Îşi repezi cotul ca şi cum ar fi vrut să-l împungă cu el, se lăsă de pe un picior pe altul, clătină din cap şi privi şiret, şoptind tainic :

— Bineînţeles, ştiu eu de unde-i vine tristeţea asta şi din ce pricină i se aşterne lui ceaţă pe ochi... Fiindcă la treizeci de ani ai lui trăieşte fără dragoste. Ar fi timpul să se însoare...

— De ce vorbeşti despre asemenea lucruri ? o întrerupse Jan de data asta energic, aruncîndu-i priviri mînioase.

— Bineînţeles, de ce să nu vorbesc, flecari bătrîna dînd energic din cap şi din mîini. Fiindcă, vedeţi, domnişoară, cu Jadwisia Domuntowna aproape de copii s-au îndrăgit... unchiul abia aşteaptă să-i binecuvînteze... şi bunicul ei la fel...

— Hai, la treabă, mamă ! strigă băiatul.

— Nici vorbă, fata-i o partidă bună... harnică, frumoasă, cumsecade... şi moştenitoare bogată... Fiindcă toată gospodăria bunicului îi rămîne ei şi se zice că ar face ca la vreo cinci mii de ruble...

In zadar il îndepărta acum cu cotul : feciorul îi strînse braţul cu forţă ca într-un cleşte.

— într-un timp începuse ceva între ei... încercă să mai spună.

Acum faţa lui Jan se făcu stacojie şi din ochii ca turcoazele ţîşniră fulgere.

— Du-te, mamă, de seceră şi nu mai spune prostii! strigă şi o trase pe ogorul jumătate secerat, apoi se îndreptă spre căruţă.

Muierea cea veselă hohoti de rîs.

— Tare ruşinos mai e ! Nici nu vrea să audă de dragoste sau de însurătoare. Ei, totuna ! Ai să te însori, tu, cînd ţi-o veni ceasul!

— Şi dacă n-am să mă însor ?... Uite, te-ncredinţez că niciodată n-am să mă însor, strigă aruncîndu-şi şapca pe mirişte şi săltînd un snop de la pămînt.

— Pînă acum încă nu mi s-a înlîmplat să fac **ceva cu** de-a sila.

Inălţîndu-şi capul cu semeţie, împinse buza de jos în afară şi începu să arunce snopii în căruţă ; oricine i-ar fi văzut mişcările energice, pasionate şi-ar fi dat seama cu uşurinţă că era un om mîndru şi hotărît. Nu era greu să-i ghiceşti pe faţă aleanul şi îngîndurarea despre care vorbise mama lui. Obrazul ars de soare i se trase şi se alungi. Ridicînd snopii, încet, încet gesturile i se mulcomiră şi de- veniră ritmice iar cuta de pe fruntea înnegurată i se adînci.

Vorbele încetară ; în lan se desfăşura din nou munca tăcută, febrilă. Un vînt uşor de seară prinse a mîngîia creştetul grînelor şi a susura, acompaniind cu acorduri întrerupte fîşîitul sec şi monoton al spicelor retezate de seceră, ori al snopilor ridicaţi de la pămînt. în fîşîitul şi în susurul acela, siluetele multicolore ale femeilor, înalte ori scunde, grase ori zvelte se îndreptau clipă de clipă şi, arcuindu-se spre spate, ridicau în mîini mănunchiuri de fire lungi, încărcate de spice care ajungeau din nou pe pămint adunate grămadă şi legate cu funii de răchită. Din cînd în cînd, cîte una îşi ştergea cu mîneca, repezit, sudoarea de pe frunte ori răsufla pufăind. La picioarele lor, odată cu spicele, căzeau maci roşii, neghină rozalie şi albăstrele ca safirul, dar în spatele lor măzărichea liliachie şi romaniţa rămîneau nevătămate, printre cioturile ghim- poase ale miriştei; de sub mîini, cînd şi cînd se înălţa în aer, jucăuş, puf alb de păpădie ; în faţă, la cîţiva paşi de capetele lor plecate, zvîcnea o pasăre speriată care, tăind văzduhul în zbor tremurat, cădea nu se ştie unde, poate în desişul de grîne încă neatinse.

Justyna şedea pe maldărul de snopi gînditoare, cu bărbia sprijinită în palmă. Privea cu atenţie şi curiozitate cum se mişca furnicarul de oameni ce roboteau în faţa ei. Din ziua cînd intrase pentru prima oară în grădina lui Anzelm şi a lui Jan, din seara în care, întoreîndu-se împreună cu ei din defileul lui Jan şi al Cecyliei, petrecuse cîteva ore sub acoperişul lor, avea simţămîntul că face o călătorie printr-o ţară necunoscută. Pînă atunci, trăind în imediata ei vecinătate ştiuse numai atîta, că există, dar o ştiuse într-un fel rece, indiferent. Acum pătrundea din ce în ce mai adine tainele ei. Aşa cum învăţase denumirile şi viaţa multor plante sălbatice cu parfum suav, după care îşi întindea mîna lacom, să le culeagă, tot aşa învăţase numele şi viaţa multor oameni de acolo. Călătoria aceea prin ţara naturii către care se simţise atrasă mereu, şi prin ţara

acelor oameni pe care nu-i ştiuse pînă atunci îi stîrnea curiozitatea şi o făcea să mediteze. întocmai ca nişte flori perlate de rouă, în care se răsfrîng mii de curcubee, imaginile acelor vieţi şi fapte cunoscute de aproape se proiectau pe imensa şi întunecata pustie ce-i apărea în faţă ori de cîte ori, închizînd ochii, încerca să privească în sine şi în existenţa sa. Acum se uita din plin, cu privire ageră, atentă, la tot ce se petrecea. Uneori trăia o bucurie mare, izvorîtă cine ştie de unde, poate din lanurile de aur, din miriştea presărată cu flori, din mişcările aerului tulburat de zborul păsărilor, ori din adierile dinspre rîu. Cînd şi cînd, priveliştea aceea pitorească, deşi simplă, o umplea de îneîntare şi atunci îşi arcuia trupul uşor spre spate ca şi cum ea însăşi, imitîndu-le pe femeile care ridicau mănunchiurile de spice, ar fi vrut să-şi înalţe palmele goale deasupra capului, a nerăbdare sau a implorare. Erau şi clipe în care fîşîitul necontenit şi uscat al spicelor îi apărea ca o grăire a pămîntului. Nu degeaba fostul ei iubit îi amintea de vise şi elanuri de demult. Era înclinată spre ele şi acum, căci, aşa cum sta aplecată, cu ochii seînteietori, zîmbind, cu buzele întredeschise şi ascultînd şoaptele pămîntului, părea că are de gînd să se ridice deodată şi să se arunce la pieptul lui.

Sub mîinile tot mai zeloase ale femeilor, foşnetul spicelor se înteţea din ce în ce, iar snopii, aruncaţi din ce în ce mai aprig, căzînd în căruţe, bufneau tot mai surd, tot rflai înfundat... Justyna îşi ridică faţa dinspre pămîntul scăldat de miresme şi acoperit de miriştea brodată cu flori mărunte. Era palidă, înmărmurită şi îmbătrînise în cele cîteva clipe de parcă ar fi trecut peste ea ani; avea ochii stinşi iar la colţurile lor aninau lacrimi. Ciudat de sfioasă, ca şi cum s-ar fi simţit deodată în locul acela un oaspe nepoftit, o fiinţă străină şi nefolositoare, o buruiană vîrîtă între spice, dădu să se scoale. Se aşeză, totuşi, din nou şi aruncă priviri stinghere şi neliniştite în jur. Una din ele se întilni cu privirea lui Jan care sta nemişcat in apropiere. De câteva minute îşi întrerupsese lucrul şi, rezemat de căruţa încărcată pe jumătate cu snopi, se uita la Justyna cu atîta încordare, încît i se lungise gîtul, iai pe fruntea albă îi apăruse din nou brazda aceea adîncă. Ţinea furca aplecată spre pămînt. O privea cu ochii neclintiţi, cercetători, iar albastrul lor se făcuse şi mai intens. Deo-

dată. scăpă furca din mîini şi chipul îi tresări, cu nelinişte. Cît ai clipi se află lîngă ea, se înclină, făcu un gest de parcă ar fi vrut să-i ia mîna în palmele sale, totuşi se mulţumi să-i spună cu glas înăbuşit :

— Ce s-a întîmplat ? De ce v-aţi întristat, aşa, deodată ? Aveţi lacrimi în ochi... De ce ?...

Vorbele, grăbite la început, rostîte înfocat, treptat se domoliră, aproape că îi îngheţară pe buze.

— Poate că sînt prea îndrăzneţ ? adăugă abia auzit.

Ridică spre el ochii înotînd în lacrimi şi răspunse încet:

— Ce caut eu aici, printre voi ? Mi-e ruşine ! Mi-e aşa de ruşine !... Aş pleca, dar şi acasă tot nimic... nimic.

Tăcu, dar el dornic s-o audă încă, mai rămase cîtva timp în aşteptare, iar brazda aceea de pe frunte ce începuse să-i apară în ultimele zile se adînci şi mai tare ; îşi îndreptă spatele şi stătu, aşa, în faţa ei. Nu părea mirat, de fel, ci doar îngîndurat; avea privirea înfiptă în pămînt şi-şi pipăia fruntea cu vîrfurile degetelor. Făcu cîţiva paşi mari spre mama lui, se aplecă la urechea ei şi-i şopti ceva, iar cînd se întoarse la Justyna ţinea în mînă o seceră. Fata se ridică de pe maldărul de sftopi şi stătu în faţa lui. Se priviră cîteva clipe în ochi, ca şi cum ar fi vrut să-şi afle gîndurile, apoi Jan, cu gest hotărît, îi dădu Justynei secera în care soarele semăna scîntei argintii şi spuse încet:

— Poftim !

Fata, cu capul plecat, întinse mîna şi luă unealta lucitoare. cu un zîmbet grav. Deodată, în toată mirieştea aceea f acoperită cu furnicarul de fiinţe omeneşti; în lanul răsu- j nînd de lovituri de seceră, se răspîndi vocea puternică a lui Jan, vibrînd de bucurie :

— Mamă ! vino aici ! Mamă ! Mamă ! Te rog !

Femeia veselă, sprintenă, cu tulpanul de percal peste părul încărunţit, veni în fugă spre Justyna. dînd din mîini
1 şi meliţînd din gură :

— Aşa, domnişoară scumpă ! Aşa, gîndăcelule ! Sigur că da ! De fapt nici nu e o treabă prea grea ! Dacă o femeie în vîrstă ca mine poate s-o facă, atunci de ce n-ar putea şi una tînără, scumpă domnişoară... Sigur că da !... Apleca- ţi-vă puţin şi uitaţi-vă cum fac eu, apoi încercaţi şi dumneavoastră...

Antolka, Elzusia şi încă alte cîteva fete îşi sumeţiră capetele, zîmbind, căci nu le venea a crede şi priviră, fără să-şi trădeze mirarea, la domnişoara care se apleca dea-

supra grînelor. Era îmbrăcată cu o rochie din acelaşi percal din care erau făcute caftanele lor, numai că avea o croială aleasă, după jurnal; strînsă pe corp îi contura clar silueta înaltă, statuară, bine făcută. Deodată îndesata Elzusia strigă:

— Chiar aşa ! Domnişoara poate secera tot atît de bine ca şi noi, e chiar mai voinică... numai că ar trebui să-şi scoată corsetul, altminteri n-o să reziste mai mult de-un ceas...

— Chiar aşa ! rîse în cor un grup de femei. Şi, ciudat, cîteva perechi de ochi cătară cu răutate şi dispreţ la corsajul strîmt al Justynei care trăda vădit lamele corsetului.

Roşindu-se toată, Justyna se aplecă spre pămînt odată cu mama lui Jan.

— Mîine e duminică, spuse încet, dar poimîine vin devreme şi mă îmbrac cum se cuvine ; acum, vă rog să mă lăsaţi să lucrez aşa, măcar puţin... cît am să pot...

— Cum să nu, gîndăcelule, sigur că da ! sporovăi bătrîna. Şi ascultă-mă pe mine ; nu lua în seamă ce cîriie coţofenele alea ! Faci treabă tot atît de bună ca şi ele, domnişoară scumpă. Luni, ia aminte, să-ţi pui un caftan puţintel mai larg şi atunci o să vezi ; cînd ne-om apuca noi amîndouă de secerat... o să-i stringem lui Janek zece căpiţe. Bineînţeles !

Jan se afla acum în căruţa încărcată pe jumătate cu snopi şi pentru că nu mai avea ce strînge, stînd în picioare pe aşternutul galben şi elastic, ce se afunda sub tălpi, ie?i de pe mirişte şi apucă spre drum. în clipa aceea de pe drum intră pe mirişte Domuntowna. Cîteva postaţe îi despărţeau pe cei doi; cum stăteau în căruţă amîndoi în pi-

eioare, siluetele lor deopotrivă de înalte, de drepte şi viguroase te duceau cu gîndul la atleţii din arene. Albul de nea al cămăşii lui, proiectat pe orizontul de azur se armoniza cu rozul aprins al caftanului ei. Părul lui, în lumina soarelui, avea culoarea secarei în pîrg ; cosiţa ei groasă şi despletită 1; vîrf părea un snop de grîu. De la depărtarea aceea nu-şi puteau vorbi, cu toate acestea, fata, privind spre căruţa lui care luneca încet pe ogor, i se adresă aşa cum desigur erau deprinşi încă din anii lor cei mai tineri ; i se adresă cu un cîntec ce-şi luă zborul peste cîmpuri, unduind deasupra lanului da aur şi a furnicarului de fiinţe aplecate asupra lui, şi se înălţă în văzduhul clar şi fierbinte :

Munte, munte, codry verde !
Paltini, frunze căzătoare !
Dorul, inimă, te doă!re !
Munte, munte, codru verde !

Jan Bghatyrowicz, ieşind la drum. îşi uni glasul lui grav, bărbătesc cu cel al fetei, fără a privi, însă, în direcţia ei ; mîna caii la pas domol, iar privirea şi-o îndrepta spre lanul în care, alături de tulpanul alb al mamei, se apleca uncap de femeie tînără, împodobit cu cosiţă neagră. Spre ea, pentru ea, despre ea cînta :

Precum în ger copacul se uscă ori se frînge
Aşa cu tine inima-mi se veseleşte, plînge.
Munte, munte, codru verde !
Cum muguru-n soare-nfloreşte, se-ofileşte,
Aşa rloru-mi dc tine se-aprinde ori păleşte.
Munte, munte, codru verde !

Tăcu, dar Domuntowna cîntă mai departe cu vocea ei clară, profundă, de contraalto :

Paltini, frunze căzătoare,
Dorul, inimă te doare,
Munte, munte, codru verde !

Poate că era îndurerată şi speriată inima ei pentru că glasul îi amuţi neaşteptat şi, oprind căruţa rămase nemiş-cată, privind ţintă lanul în acel punct spre care Jan din depărtare, tot îşi mai întorcea capul. De pe drum, tot mai de departe, limpede şi pasionat se revărsa peste cîmp glasul lui frumos şi cald :

Cînd privighetoarea înalţă viersu-i lin
Inima-mi spre tine se-ndreaptă cu suspin.
Munte, munte, codru verde !
O, mîndrule călin. tu. minunată fragă,
Nepreţuit odor. copila mea cea dragă,
O, munte, munte, codru verde !
De lîngă tine plec, te am mereu-nainte,
Te văd şi zi şi noapte, in inimă şi-n minte.
Paltini, frunze căzătoare,
Dorul, inimă te doare !
Munte, munte !...

Femeia cea veselă, cu ochii scînteietori şi cu tulpanul alb, aplecată spre Justyna, flecărea :

— Fiindcă, vedeţi, domnişoară, el e cel mai bun cîntăreţ în sat, şi ea la fel. Bunicul ei a învăţat-o să cînte şi la ghitară... în serile de iarnă, cînd tineretul se adună să petreacă, dansează amindoi, sau dacă nu dansează atunci Jadwiga cîntă la ghitară iar Janek al meu cîntă... Bineînţeles ! Să se iubească, porumbeii, să se iubească. în curind or să se şi ia... căci soarele mai intîi trebuie să răsară şi abia apoi începe să dogorească. Aşa şi cu dragostea, începe cîte puţin, parcă ar fi, parcă n-ar fi. pînă cînd dogoreşte şi te duce la altar ! Ha, ha, ha !

în clipa aceea Justyna, care sub îndrumarea bătrînei secerase cu stîngăcie şi cu cazna cîteva mănunchiuri de secară. se crestă la mînă cu tăişul secerii. Poate că nici ea n-ar fi putut să-şi explice de ce la vorbele şi chicotitul femeii secera îi tremurase, căci doar nu se simţea obosită. Tăietura nu era adîncă, şi numai cîţiva stropi de sînge apărură pe mîna ei delicată, arsă de soare ; i se părea însă că durerea aceea ascuţită venea din piept, nu de la rană. Se îndreptă de şale şi ridică un mănunchi mare de fire, pentru a le arunca în urma ei pe lan, aşa cum făceau şi celelalte, dar, fără să vrea, ridică mîna mult mai sus şi rămase în poziţia asta. aşa. nemişcată. Se gîndea că, într-a- devăr, perechea aceea de oameni tineri, viguroşi, proaspeţi ca dimineţile de primăvară., şi cu toiul neîntinaţi, erau făcuţi unul pentru altul. Va sosi amiaza şi dragostea arzătoare îi va conduce la altar, în faţa căruia vor sta curaţi şi sinceri, pentru ca apoi să trăiască împreună ani mulţi în casa de sub păr, ori în cealaltă'de sub tei, pe care ea i-o va aduce ca zestre bogată : şi împreună vor acoperi pămin- tul cu roade de aur,

împreună le vor culege, iar în serile de iarnă, în şuieratul vîntoasei dinspre Niemen şi dinspre cîmpurile troienite, la lumina lunii argintind codrul secular şi pereţii defileului încrustaţi cu briliante de chiciură, sunetele ghitarei şi glasurile lor unite le vor umple casa.

— V-aţi rănit la mină ! strigă femeia guralivă. Doamne sfinte ! Dar lasă, nu-i nimic ! Asta, pentru că nu sinteţi obişnuită ! Ha ! ha ! ha ! Vă trece pînă vă măritaţi ! Ha ! ha ! ha ! Ei, dar văd că nici nu vă pasă şi lucraţi mai de-parte. Bineînţeles ! Ca şi mine. Rid oamenii de mine că sînt iubăreaţă. dar eu nici nu mă sinchisesc. In schimb nimeni n-a putut să spună câ sînt leneşă. Acasă fac toată treaba singură, ba mai vin să-i dau o mină de ajutor şi băiatului. De cîte ori nu m-am tăiat eu, numai Dumnezeu Sfintuleţul o ştie. Dar dacă ai dragoste, de nimic nu-ţi pasă. Aşa şi dumneavoastră, cum o să vă sărute iubitul mînuţa, o să vă treacă. Aveţi un iubit ?

— Nu, răspunse zîmbind Justyna.

— Astă-i rău ! Trebuia să fie ! Am auzit eu ceva, cum că a fost... numai că... nestatornic. Fiindcă, vezi dumneata, e greu să le astupi oamenilor gura. Vorbesc ! Iar eu, bine-înţeles, m-am mirat de boierul acela, că a părăsit o fată atît de mîndră... şi i l-am dat de exemplu rău lui Janek ; „Să nu fii şi tu aşa, băiete ! Să n-o părăseşti pe Jadwiga ta'\ Dar el se burzuluieşte : „Eu nu i-am făgăduit nimic Jad- wigăi, dar boierul acela i-a făcut juruinţi domnişoarei şi nu le-a ţinut. Dacă-i aşa. atunci e un ticălos, ba încă şi un prost pe deasupra, şi orb, fiindcă domnişoara e neasemuit de frumoasă şi suferă atît de mult din pricina lui. încît, cînd o văd îmi plînge inima." Uite, aşa e el ! îmi seamănă mie... simţitor şi atît de duios !...

îşi şterse ochii cu mîna neagră acoperită de cicatrice ; totdeauna plîngea, sau îi venea sâ plîngă, ori de cîte ori vorbea despre asemenea lucruri.

In clipa aceea la marginea miriştei se auzi un glas băr-bătesc :

— Doamne-ajută !

' — Doamne-ajută ! răspunseră cîteva glasuri de bărbaţi şi femei, iar mama lui Jan se ridică şi, punîndu-şi mîna în şold începu să rîdă către noul venit, arătîndu-şi dinţii albi ca laptele.

— Se vede treaba că pan Fabian a devenit boier de se plimbă cînd alţii muncesc. Bineînţeles ! îi convine, că sint mulţi în casă. Nevasta şi copiii fac totul, iar tata prinde

muşte pe drum. Ha ! ha ! ha !

La marginea miriştii se arătă faţa lui Fabian roşie ca rîşcovul, cu mustăţile zbîrlite şi ochii mici, ageri.

— Şi-a pus baba mintea în mişcare ca viţelul coada ! strigă păşind calm înainte. Dumitale, coană Starzynska îţi merge gura ca moara fără grăunţe. Cînd am fugit eu de muncă ? Dacă n-am venit azi la lucru e pentru că am treburi pe care o minte ca a dumitale nu e în stare să le priceapă. Acum însă mă duc la snopii mei care mă aşteaptă lîngă pădurice şi am trecut pe aici să văd dacă-mi mai rămîne mult de secerat pe săptămîna viitoare.

— Nu rămîne nimic, tăticule ! Terminăm totul azi ! strigă Elzusia.

— Pînă la urmă am scos-o la capăt şi fără dumnealui şi n-o să rămînă nici fir de spic pe arie, zise, cu vorba ei cîntată, mama.

Familia aceea formată din două femei şi patru bărbaţi lucrase cu zel şi pînă atunci, dar, odată cu sosirea şefului, zelul de dublă. Chiar şi vlăjganul şi spătosul Julek care pînă atunci stătuse ca un stîlp, uitîndu-se somnoros şi galeş spre Niemen, acum, gîfîind, ridica în mare grabă cu furca snopii de la pămînt şi îi dădea fratelui să-i aşeze în căruţă. Fabian păşi tot mai departe pe mirişte calm şi cu importanţă, iar cind văzu cele cîteva zeci de parcele curăţate de spice începu a mustăci de mulţumire. Se umfla în pene tot mai tare, îşi înfundă mîinile mari, roşii în buzunarele pantalonilor şi tot mai mîndru călca pe avutul atît de bine gospodărit de familia sa. Deodată se opri, scoase o mînă din buzunar şi ducînd-o streaşină la ochi privi în partea unde doi oameni singuratici lucrau la capătul miriştii.

— Hei ! Ladyă ! răsună în tot cîmpul glasul lui iritat. A cui e secara în care a intrat nevastă-ta cu secera ? Se face că seceră pe ogorul ei şi cînd colo smulge din lături, de la vecin. Să mă bată Dumnezeu dacă mîrlanii ăştia nu mi-au golit un sfert din parcelă.

Sîngele îi năvăli în obraz, iar ochii i se învirteau în orbite de mînie. Văzînd paguba îşi părăsi ţinuta ţanţoşă, cît ai clipi, şi, sprinten, ca un flăcău de douăzeci de ani, cu pumnii îneleştati de parcă avea să înfrunte un duşman de moarte, o luă la fugă, zburînd parcă peste brazde şi săltînd sus de tot picioarele cu încălţări grele. Nevasta şi fata secerau mai departe, dar băieţii lui, întrerupîndu-se din lucru, priveau după el cu vădită spaimă. Numai Adas cel cătrănit şi la fel de aplecat spre mînie nu se înfricoşa. La vederea stricăciunii se înverşună, ca şi tată-său. şi, stînd în picioare în căruţa plină cu snopi, cu sprîncenele încruntate şi cu ochii scăpărînd de furie se pregătea să-i sară in ajutor. La jumătatea drumului Fabian se opri, se întoarse către fiii săi şi dînd din mîini, strigă cît putu de tare :

— Nătărăii !

Trecînd peste încă două brazde din nou se uită spre ei şi strigă :

— Capete de bostan !

O luă iarăşi înainte şi apoi încă o dată întorcîndu-se, cu faţa roşie ca racul, tună :

— I-a lăsat Dumnezeu proşti !

Adam sări din căruţă ; ceilalţi doi flăcăiandri, dintre care unul de cincisprezece ani iar al doilea de şaptesprezece, aruncară secera la pămînt şi toţi trei se luară în goana mare după tatăl lor. Era şi timpul să-i sară în ajutor căci Ladys, mai tînăr cu cîţiva ani şi mai spătos, împreună cu nevastă-sa. o femeie înaltă, viguroasă deşi slăbănoagă, alergau ţipînd să-l întîmpine cu furca pe asupritor. Adam, sărind din căruţă, smulse lui Julek furca din mînă.

Trecuseră doar două minute de cînd se iscase răfuiala, cînd pe mirişte, lîngă parcela lui Fabian, care sta mărturie ca un măr al discordiei, pentru că într-adevăr nevasta lui Ladys o ştirbise în multe locuri cu secera, se ivi un ghem încîlcit de corpuri omeneşti, ţipînd înspăimîntător şi învîrtind în mîini furcile ca pe nişte aripi de moară. Femeile îşi lăsaseră mîinile cu secerile în jos şi priveau cu ochii speriaţi şi cu gurile căscate. Asemenea spectacole trebuie că nu aveau loc prea des de vreme ce făcuse asupra lor o

impresie atît de puternică. Se întîmplau totuşi ; pentru că şi acum unele şuşoteau între ele, cum că Fabian ar putea , să-l omoare pe Ladys, aşa cum l-a omorît cu doi ani în urmă pe Klemens, care şi-a păscut vitele pe lunca lui,, doar dacă nu va fi el cel schilodit, aşa cum i s-a întîmplat odată, cînd unui vecin de-al său, din răzbunare pentru nu ştiu ce ofensă, i-a arat drumul.

— Asta pentru că, sporovăi mama lui Janek, şi el ştie să-i asuprească pe alţii... Bucăţica aceea de pămînt şi-a însuşit-o de la Janek, cînd era el mic şi Anzelm bolnav, de au trebuit să umble prin tribunale cu procese...

— Prea multe ţii dumneata minte, coană Starzynska, scînci nevasta lui Fabian care tremura de-i clănţăneau dinţii. Să ştiţi că Ladys ăsta e un tîlhar, se bucură la orice spiculeţ, la orice ierbuşoară străină, e lacom.

— Ce vrei ! S-a însurat cu o necioplită şi a devenit şi el tot necioplit, iar acum îl schilodeşte pe tata, strigă iritată Elzusia — Julek ! ţipa mai departe desperată, uitîn- du-se în toate părţile. — Julek ! Săi tatii în ajutor !

Şi-şi frîngea mîinile de îngrijorare.

— Poftim ! gemu. A şters-o.

- Bineînţeles ! A zbughit-o la Niemen. Ha, ha, ha ! rîse Starzynska.

într-adevăr, se putea vedea, hăt-departe, un băiat roş- covan, uriaş, fugind de-i scăpărau călcîiele prin grădinile şi curţile satului, spre rîu. Cu capul dat pe spate, agitîn- du-şi braţele într-o parte şi alta, sărea pîrleazuri, trecea glonţ pe lîngă case, iar în urmă-i Sargas fugea şi el, se strecura pe sub garduri, sărea peste brazdele din grădini, schelălăind tare şi bucuros.

Scandalul atrăsese cîţiva oameni de pe lanurile vecine. Jan tocmai se întorcea pe jos la mirişte, deci alergă şi el spre locul cu pricina, încruntîndu-şi furios sprîncenele. Li- niştii de pînă atunci îi luară locul ţipetele de spaimă şi de indignare.

— Se omoară ! Ruşine ! îl supără pe Dumnezeu. Se bat ca neghiobii ! Fabian, potoleşte-te ! Ladys, aruncă furca din mînă !

în cîteva clipe bătăuşii fură dezarmaţi şi despărţiri ; atacanţii, gîfiind şi vociferînd încă, plecară pe parcelele lor ; cei atacaţi, copilul şi femeia, plingînd în gura mare, ieşiră de pe mirişte cu căruţa lor mizeră trasă de mîrţoaga minată de Ladys cu hainele rupte şi cu vinătăi pe faţă.

Arbitrii se întoarseră, degrabă, la lucru. Jan, dîndu-i lui Adam înapoi furca pe care i-o smulsese din mîini, îşi şterse fruntea de sudoare şi grăi către Fabian şi fiii acestuia cu silă şi obidă :

— Oh, voi, voi, cîinilor şi hrăpăreţilor, n-aveţi ruşine de Dumnezeu şi nici inimă n-aveţi! V-aţi pierdut minţile ca să comiteţi asemenea ticăloşie şi scandal. Şi pentru ce ? Pentru care pricină ? Pentru un pumn de secară...

— Ce pumn ? O jumătate de brazdă ! ţipă Fabian. Iar tu să nu-ţi bagi nasul unde nu-ţi fierbe oala ca să nu se spargă pe urmă în capul tău ! Ia te uită, pe cine a lăsat Dumnezeu mijlocitor şi făcător de pace între oameni!

Tot mai era mînios, pe frunte avea o pată roşie, iar sub moţ o vînătaie ; cu toate astea, făcîndu-şi de lucru pe lîngă căruţă nu mai îndrăznea să-şi ridice ochii şi bombănea din ce în ce mai încet :

— Neam de bandiţi ! Crăpar-ar fierea în el de necioplit ! Mînca-l-ar cîinii !

Adam, sărind din căruţă, strigă roşu ca focul :

— Care-i boier nu se uită la o baniţă, dar care-i sărac plinge şi după un căuş ! Jan e boier, poate să lase de la el, dar noi sîntem nişte amărîţi, nu ne îngăduim să răbdăm nedreptăţile...

Jan rîse sincer, fără răutate.

— Oh, Adas, Adas ! se vede că nu mai ai minte dacă poţi să spui asemenea prostii ! Ce fel de boier sînt eu ? Cu ştiu atîta că un adevărat gospodar nu dă de sărăcie dacă vine un biet sărman şi-i ia, acolo, un pumn de grîne, sau cîteva fire de iarbă. Şi mai ales la asemenea acte de tîlhărie nu se coboară. Dar tatăl tău se lăcomeşte la orice fârîmiţă de pămînt şi la orice bobuleţ de grîu, şi tu la fel;
(anul ăsta faci pe vulturul în faţa oamenilor, de frică, fiindcă te ia la cătănie. Nu-mi place să-mi vîr nasul în oala altuia, dar trebuia să vă spun ce gîndesc. Nici cu voi şi nici cu nimeni alt n-o să mă bat vreodată, martor mi-e Dumnezeu, dar nu pot să tac cînd văd asemenea purtări ruşinoase.

Gîfîia de mînie şi de indignare ; dădu din mînă şi, săltîndu-şi şapca pe cap cu un gest de scîrbă, se întoarse pe lotul său.

Nu mai rămăsese aproape nimic de făcut acolo ; cele cîteva fire ce mai stăteau în picioare într-un sfert de ceas aveau să cadă sub secerile femeilor. Starzynska spuse că luni va trebui neapărat strîns grîul care începea sâ se

scuture.

— Cu siguranţă că n-o să mai veniţi pe la noi, domnişoară, după ce-aţi văzut asemenea netrebnicii. Prea v-aţi speriat, ba chiar era gata să fugiţi... ha, ha, ha !

Într-adevăr, cearta aceea aprigă ce se iscase în cîmp o speriase pe Justyna atît de tare, încît îi scăpase secera din mînă. Dar pe lîngă teamă mai încercase poate şi alt simţâmînt neplăcut; gura ei roşie se strîmbă de dezgust, sprîncenele i se încruntară şi s-ar fi zis că se pregătea să plcce cît mai iute de acolo, privind cu dispreţ la plebea cîrcotaşă întărîtîndu-se la bătaie. Dar asta dură numai o clipită, căci un alt simţâmînt învinse în ea şi o făcu să reflecteze. Se uita la Jan cu o curiozitate lacomă cînd acesta se străduia să-i despartă pe învrăjbiţi şi asculta reproşurile mînioase pe care i le adresa lui Fabian şi fiilor acestuia. Acum era liniştită de-a binelea ; cu faţa aprinsă pentru câ stătuse aplecată, răspunse aruncînd pe pămînt snopii seceraţi :

— Parcă numai aici se întîmplă lucruri triste şi neplăcute ? Peste tot se întîlnesc, ba încă şi mai rele ; singura diferenţă este în formă !

Cuvintele acestea exprimau gîndul care cu un sfert de ceas în urmă învinsese în ea teama şi dezgustul şi o oprise să fugă din locul acela. Le rosti simplu, blînd, deschis, ridicînd uşor din umeri.

— Privind la Korczyn de departe, adăugă, ţi-ai putea închipui că aceia sînt oameni superiori, că nu există nimic rău şi urît în viaţa lor ; văzîndu-1 însă de aproape, dacă nu e una e alta şi poate-i şi mai rău... singura diferenţă e in formă !

Starzynska bătu din palme'le-i bătucite şi crăpate şi strigă :

— Adevărat vorbeşti, domnişoară. Bineînţeles ! Pretutindeni se găsesc oameni răi... numai că unii într-un fel,

iar alţii într-alt fel îşi arată răutatea... Dar Atotputernicul se-ndură şi ţine pe acelaşi cîmp şi capra şi berbecul.

— Cît sînt de bucuros că gîndiţi astfel, răsuna glasul lui Jan alături de Justyna ; iar mie îmi trecuse prin cap că... Dumnezeu ştie drept ce ne socotiţi... poate nişte tîl- hari...

Radia de mulţumire, rîdea şi, nu se ştie de ce, se aplecă brusc şi rupse cîteva flori de pe mirişte. Nu se gîndise deloc la ceea ce făcea, voia să-şi ascundă roşeaţa care îi inunda fruntea, obrajii, ba chiar şi grumazul.

— Singura diferenţă este în formă, repetă cuvintele Justynei... asta înseamnă că feluritele caractere in mod felurit se manifestă : la unii frumos, la alţii, urît... dar asta este forma, adică suprafaţa, şi este fără însemnătate, căci adevărata valoare a omului stă în ceea ce are el înlăuntru...

înţeleseseră gîndul Justynei, il inţeleseseră destul de bine amîndoi : şi fiul şi mama. Antolka, blîndă ca o po,rum- biţă, îşi ridică spre ea ochii feciorelnici, plini de uimire nemăsurată şi de dulceaţa unei dragoste fierbinţi.

— Justynka, dacă ai să vii luni fără corset atunci o să putem secera o zi întreagă împreună... îi şopti.

Cu două zile înainte se înţeleseseră între ele să-şi.spună pe nume.

— Ţi-â mai venit o lucrătoare, Janek ! Glumesc, zău că glumesc ! Ha, ha, ha !

Starzynska se porni tare pe rîs, săgetînd cu privirea şugubeaţă în toate părţile, apoi bătînd cu piciorul în pămînt ridică braţele îndemnîndu-i :

— Şi-acum, bineînţeles, la treabă, copii. Mai avem un sfert de ceas de lucru şi gătăm ogorul lui Janek. Iute, copii, iute ! Şi tu, Janek, apucă secera ceea pe care a aruncat-o Elzusia cînd a fugit după tată-său ! Nu-i nimic că ai crescut aşa de mare şi te-ai făcut bărbat, nu-i ruşine să ne dai o mînă de ajutor. Iute, copii!

Cu aceste cuvinte însemna că i se adresa şi Justynei. Intr-un suflet toţi patru se aruncară asupra secarei şi începură să secere tăcuţi şi cu zel; numai o singură dată Antolka chicoti pe seama icnetelor ce ieşeau uneori, fără voie, din pieptul Justynei.

Justyna rîdea atît de tare cum nu mai rîsese niciodată şi, abia trăgîndu-şi răsuflarea, încercă să-i asigure că nu se simte obosită deloc, dar deloc ; Jan, ţinînd în mînâ un mănunchi mare de spice se ridică o clipă în toată înăl-

ţimea lui, cu un gest curios de grav şi absent înlătură de pe frunte o şuviţă de păr şi-şi înălţă gînditor privirea spre nori. Avea ochii scăldaţi într-o lumină argintie.

Chiar atunci, în spatele lor se auzi zvon de glasuri bărbăteşti şi dintre ele se distinse vocea sonoră şi veselă a unui tînăr care striga rîzînd şi bătînd din palme :

— Bravo, Justynko, bravo ! Ajut-o, Doamne, pe lucrătoarea cea nouă ! Cum te simţi, Janek? Ce mai faci, coană Starzynska ? Bravo, Justynko, bravo !

Justyna se ridică şi văzu pe tînărul Witold, ruda sa, care o privea cu faţa radioasă ; apoi cuprins de o veselie copilărească îi dădu ocol de cîteva ori pe mirişte.

— Ai secerat multă secară ? Seceri de mult ? Chiar te pricepi să seceri ? Măcar o dată ţi s-a întîmplat şi ţie să nu zdrăngăni la pian şi să nu colinzi dintr-o cameră în alta ca un suflet damnat. Fiecare trebuie să facă ceva pe lumea asta ! Nu-i aşa, Janek ? îţi mai aduci aminte, Janek, cum m-ai pescuit odată din Niemen ? Eram mic pe-atunci şi o pornisem la scăldat cu Julek, fără să ştie nimeni. El mă învăţa să înot. Domnişoară Antonina, mă mai cunoaşteţi ? De cîte ori n-am mers noi împreună după ciuperci şi după fragi ! Dar tu, Justynka, eşti o fată vitează. Te-ai plictisit să tot baţi clapele pianului şi să citeşti romane de dragoste şi ai plecat la secerat. Bravo !

Rîzînd şi întoreîndu-se în dreapta şi-n stingă, le strînse mîna Starzynskăi, Antolkâi şi lui Jan, care-i zîmbi încrezător şi prietenos şi-şi aminti cum, fiind mai mare cu zece ani decît Witold, îl scosese odată din rîu.

— De ce nu vii niciodată pe la noi ? îl întrebă cu reproş. La Fabian te duci mereu şi la Walenty, chiar şi la Ladys ai fost o dată, dar pe noi ne-ai uitat.

— N-am venit pentru că unchiul tău e bolnav şi nu vrea să vadă pe nimeni. Dar am să trec. Chiar azi am să trec. Am stat aproape toată ziua pe cîmp şi atîta am vorbi,t cu oamenii că mă ustură limba...

Şi, asemeni unui copil ştrengar, scoase limba şi fugi după un grup de bărbaţi care trecuseră pe lîngă miriştea lui

Jan şi îşi urmau drumul gălăgioşi pe poteca îngusta dinspre sat.

Se lăsa seara. Dincolo de sat şi de rîu soarele scînteia deasupra codrului ca o pavăză înroşită în foc. Roţile căru-

ţelor şi picioarele oamenilor stîrneau praful înălţîndu-1 în bătaia soarelui ca o ceaţă aurie, ce înfăşură case şi grădini, pîlcuri de pomi cu coroane larg răsfirate, garduri şi poteci. Panglica albă de drum şi cărările toate, curţile, trecerile înguste dintre grajduri şi hambare se umplură de furnicarul de oameni şi animale care se întorceau acasă. în potopul de verdeaţă şi în ceaţa aceea aurie, cîte una, sau în grupuri, înaintau, se încrucişau, apăreau ici, dispăreau dincolo veşminte de femei, capete acoperite cu tulpane, sau încununate cu cosiţe, feţe triste, slabe, brăzdate sau înflorite ca nişte bujori, feţe care, cu toată trudnicia zilei erau vesele şi-şi arătau dinţii albi ca şiragurile de perle, feţe arămii lucind de sudoarea ce abia începea să se zvînte pe frunţile mai albe decît obrazul. Hăuia văzduhul de glasurile lor, de mugetul vacilor, de behăitul oilor, de duruitul roţilor, de lătratul cîinilor. Se auzeau icnetele surde ale femeilor cînd încercau să-şi îndrepte spatele năduşit şi înţepenit de muncă, chicotele fetelor pe care secerile din mîini nu le împiedicau să împletească coroniţe din flori smulse de pe drum. Se auzeau glasuri subţirele de copii alergînd în întîmpinarea mamelor, ţipete de copilandri zburdalnici, cotcodăcit de găini, gungurit de porumbei şi cîntat de cocoşi.

în ograda lui Anzelm razele soarelui se aştcrneau, dire lungi, roşii pe covorul pufos de trifoi, crescut a doua oară, ori, lunecînd, săgeţi, printre crengile pomilor, rumeneau fructele înţesate pe ram. Albinele îşi pregăteau culcuşul în stupii deşi, de culoarea cerului, iar dincolo de ei, în lumina seînteietoare a asfinţitului, se înălţau, tăcute, nalbele şi nopticoasele. Grădina era plină de ciripitul păsărilor şi de parfumul rezedei înflorite de-a valma cu mirosurile tari de mentă, lămîiţă şi pelin. Dincolo de părul secular cu frunză deasă, două ferestre cu rame albastre luminau ca nişte rubine arzînde. Pe poarta dată de perete, pe drumul

larg croit de roţile căruţei şi acoperit cu trifoi alb intrau cirezi şi turme mici de vaci şi oi, mugind şi behăind.

Printre pomi, Anzelm, în sumanul lui gros de postav şi cu căciula mare de oaie, se plimba alături de Witold Kor- , czynski cu pas domol, petrecîndu-1 pe tînărul său musafir de la un pom la altul. De mulţi ani nu mai muncea la cîmp

şi de aceea în sat îl porecliseră „boierul*.

Ştiau însă cu toţii bine că nu de muncă fugea, ci de lume multă şi de gălăgie ; se vede că-i făceau rău de vreme ce, de cîte ori se afla printre oameni, o expresie de nelinişte chinuitoare şi de iritare îi întuneca obrazul şi ochii albaştri, spălăciţi Atunci, se înfăşură în suman, se retrăgea şi se depărta cu spaimă aproape, tremurînd. In ograda sa era tăcut ca însăşi tăcerea din preajmă-i, şi, de la răsăritul soarelui pînă la asfinţit făcea tot ce se cerea făcut: cosea, grebla, săpea, uda, împrejmuia, avea grijă de vite şi de oi, iar pe timp de iarnă îmblătea sau trebăluia cu rindeaua, ferăstrăul, ciocănelul şi cu toporişca pe lîngă stupi, repara gardul şi cîte ceva la casă. Lucra în tihnă, fără întrerupere, cu mişcări încete, mereu îngîndurat şi absent, trăind cu sufletul parcă departe de prezent.

Astăzi, toată ziulica, ajutat de un argat năimit aşezase în hambar snopii aduşi din cîmp de nepot, iar cînd sfîrşise cu snopii, îl trimisese pe argat după apă la' rîu, şi el se îngrijise de roib şi de murg, pe care Jan, pentru prima oară, îi lăsase neadăpaţi, pe semne grăbit să se întoarcă la cîmp. Ieşind din grajd, Anzelm se opri ca ţintuit lîngă prag şi, ducîndu-şi mîna streaşină la ochi privi în fundul grădinii. Mucyk, cel cu botul şi coada de vulpe se zvîrli într-acolo lătrînd turbat, dar în acelaşi timp se retrase c\i teamă, din faţa unui ogar mare, negru, care însoţea doi oameni ce intraseră în grădină. Pe unul dintre ei Anzelm îl recunoscu de îndată. Era ţanţoşul şi spilcuitul de Michal, cel cu haine de culoarea canarului, venit în nădejdea de a o vedea pe Antolka ; încă din iarna trecută îşi pusese în gînd s-o ceară de nevastă. Pe al doilea însă... Pe cel de al doilea Anzelm îl recunoscu abia atunci cînd veni aproape de tot, la cîţiva paşi ba, s-ar putea spune că mai degrabă intui cine este şi, fără să vrea, se înfăşură în suman şi se trase cu teamă înapoi. în ochii lui se ivi nelinişitea chinuitoare, iar buzele subţiri şi palide schiţară un zîmbet ironic, sub mustaţa căruntă.

— Korczynski, şopti. Tînărul Korczynski... De ce ? Pentru ce ? Pen... pentru... ca... re pricină ?

Cu toate acestea, ca şi în seara cînd o văzuse pe Justyna prima oară, inaintă spre el cu pas domol, săltîndu-şi căciula binevoitor, politicos, aşa cum se obişnuia la

conac. Se părea că pe lîngă suferinţa pricinuită de întîlnirea cu oamenii
— şi poate cu oamenii aceia mai ales — considera ca o condiţie a demnităţii sale să se poarte cu ei amabil, ba chiar cu eleganţă. Aşa cum făcuse şi cu Justyna, abia atinse cu vîrful degetelor mîna pe care Witoid i-o întinsese grabnic şi, privind undeva, departe, spuse :

— Nu mă aşteptam, nu mă aşteptam la asemenea onoare şi la... la o întîl...nire atît de plăcută !

— Vezi, Witoid ! strigă triumfător, răsucindu-şi mustaţa flăcăul cel chipeş şi îndrăzneţ, în haine de culoarea canarului. Nu ţi-am spus eu, Witoid, că va fi binevoitor şi te va primi cum se cuvine ? Oamenii atîta i-au vorbit despre sălbăticia dumitale, Anzelm, îneît Witoid n-a mai îndrăznit să vină pe aici. „Vreau, îmi zice, dar nu îndrăznesc. “ Ei, şi atunci l-am luat, l-am adus, l-am făcut să vadă singur care e adevărul şi gata ! Dar unde-^ domnişoara An- tonina ? Şi dădu fuga în tinda casei unde se' auzeau risc te şi huruitul rîşniţei.

In tinda mică, întunecoasă, Starzynska rîşnea de zor boabele, învîrţind o piatră rotundă.

— Uite aşa, domnişorico, uite aşa, gîndăcelule, trebuie să învîrţi, să tot învîrţi... ^

Părul cărunt ieşea de sub boneta albă şi-i cădea pe faţa aprinsă şi asudată ; după o zi întreagă de seceriş nu arăta de fel obosită, era tot atît de sprintenă şi zeloasă.

— O, e greu ! exclamă Justyna, cînd piatra durui sub mîinile ei.

Un bărbat înalt, sprijinit de uşă, cu cămaşa de nea, a cărui faţă nu se desluşea în întunericul din tindă rîdea încetişor, murmurînd înfundat *S*

— Sînt prea ostenite mînuţele. Să se odihnească mînuţele astea dragi, minunate... Nu sînt deprinse cu asemenea muncă !

Prin aşa deschisă se vedea bucătăria încăpătoare în mijlocul căreia se afla o grămadă de iepuri de casă, atît de blînzi încît glasurile oamenilor şi umbletul lor nu-i speriau cîtuşi de puţin. în amestecul acela de urechi lungi şi blănuri negre, albe, cenuşii, zeci de perechi de ochi luceau ca nişte mărgele negre prinse-n cercuri de coral. în faţa unei plite cu horn uriaş deasupra, sta Anatolka luminată toată de foc. Lumina aurie îi îmbrăţişa silueta ca trestia, trăsăturile fine şi părul în care florile începuseră să pălească. Tocmai punea pe plită o oală plină cu apă cînd

tresări deodată. Cavalerul-canar, imitind de minune dntecul cucului, îi strigă la ureche :

— Cucu ! cucu ! cucu !

■— Doamne sfinte ! strigă şi se strîmbă cu dispreţ, deşi ochii îi rîdeau în cap, strălucitori ; dumneata, pan Michal, nu eşti obosit pe ziua de azi, de ai venit să ne faci vizită ?

— Oh ! groaznic sînt de obosit ! Vai, vai, vai, cit sînt de obosit ! îndură-te de mine şi lasă-mă să mă aşez lîngă dumneata, domnişoară Antonina, că de nu — buf ! cad şi mă prăvălesc de oboseală.

— Nu te poftesc şi nu te opresc, rîse fata. Sînt tare curioasă, însă, de ce nu te duci acasă la cină ? Sau dumneata nu mănînci seara ?

— Sînt un biet om necăjit, orfan şi fără nevastă ; n-are cine să-mi pregătească cina !

— Dar mătuşa ?

— Ei, ce gust poate să aibă o cină pregătită de mătuşa? Am venit aici trăgînd şi eu nădejde să fiu invitat la masa pe care o pregăteşti dumneata, domnişoară Antonina, cu propriile dumitale minuţe. Ori poate oi fi dintre aceia sortiţi să se hrănească numai cu nădejdi.

— Nu spun da şi nici ba, răspunse ştrengăreşte fata.

Ochii lui cenuşii, alungiţi, o priviră îndrăzneţ şi totodată cu duioşie :

— Dacă aş fi pisică, nu te-ai purta aşa cu mine, fiindcă mori după pisici. Dar stai, dacă-i aşa, am să mă prefac in pisică.

Şi începu să rniaune întocmai ca miţele. Pe fată o umfla risul ; îşi lăsă însă pleoapele în jos şi-şi muşcă buzele.

— Şi nu vreţi să mîngîiaţi pisicuta cu un cuvînt bun ? Ei, atunci am să mă aşez într-un copac şi am să mă jelui ca bufniţele.

Se aşează pe laviţa de lîngă sobă, îşi plecă adînc capul în piept, îşi încrucişă braţele, întinse bine picioarele şi începu să imite de minune ţipătul jalnic al bufniţei. Fata nu se mai putu st-ăpîni. începu să rîdă atît de tare, încît se aşeză pe pămînt, lîngă sobă.

— Ha, ha, ha, ha, răsuna în toată încăperea rîsul tineresc al Antolkăi.

— Bu-hu-hu ! Bu-hu-hu ! îi acompania rîsul ţipătul

bufniţei, din ce în ce mai tînguitor şi mai îndirjit.

În livadă, în ploaia de lumină a soarelui, Anzelm îi arăta oaspetelui pomii fructiferi. Witold îi privea cu atenţie şi cu interes pe cei tineri, făcînd dese observaţii despre felul cum ar trebui îngrijiţi. Ici ramurile dinăuntru ar mai trebui tăiate, iar colo n-au fost scurtate ramurile de rod, din care pricină se slăbeşte pomul. Anzelm era, tot, numai urechi şi nu-şi lua ochii de pe chipul lui Witold. Pe faţa vioaie, mobilă, cu tenul palid şi cu fruntea obosită fiece gînd al tinărului se reflecta şi lumina cu lumina unui foc ce venea din interior.

— Dumneata înveţi toate astea acum. zise Anzelm cu vorba lui moale şi monotonă, şi se vede că înveţi cu pasiune. Eu am sădit livada asta fără să învăţ de la nimeni şi n-am avut de la cine să cer vreo povată. Acum aflu din ce-mi spui că am făcut şi multe greşeli... Cred... cred... Ştiinţa îi luminează pe oameni în munca lor...

Vorbea absent, cu gîndul in altă parte, privind fata tînărului tot mai avid şi mai scrutător, pînă cînd, deodată, sprijinindu-şi obrazul în palmă zise în şoaptă :

— Dar ce bine semeni cu unchiul dumitale, cu domnul Andrzej ! Isuse, ce asemănare ! Şi fruntea, şi ochii, şi vocea, şi vorba, în totul... ca şi cum domnul Andrzej s-ar fi sculat din mormînt....

Ochii lui spălăciţi cătară în depărtare, cătue codrul de peste Niemen şi apoi din nou se opriră pe chipul lui Witold.

— Numai să nu-ţi dea Dumnezeu o soa... o soa... o soartă ca a lui !

Se poticni, poate, pentru că în aceeaşi clipă îi veni lin gînd contrar. înălţă capul, trase cuşma şi-şi îndreptă spatele adus :

— Ba nu, se răzgîndi, ba nu ! Să dea Dumnezeu fiecărui om bun o viaţă ca a lui şi o moarte ca a lui, fie ea şi timpurie.

Cu un gest cald şi delicat, Witoid cuprinse cu amîndouă palmele mîna moşneagului.

— Pentru cea de-a doua urare vă mulţumesc ! spuse cu emoţie în glas ; nu vreau să duc o viaţă searbădă, lipsită de simţăminte şi de gînduri nobile şi mai bine să mor devreme, cu un foc arzător în piept, decît să fiu ca un bolovan, sau ca o apă stătută, şi să trăiesc un veac.

Drept răspuns la gestul băiatului Anzelm se dădu un pas înapoi, cu teama lui obişnuită şi se înfăşură în suman.

Nu strînse mîna lui Witoid, dar, ascultîndu-1 cu mare atenţie, spuse cuprins de mirare :

— Nu m-am aşteptat... nu m-am aşteptat să mai aud în viaţă asemenea cuvinte... Isuse ! Oare cei ucişi pot să mai trăiască a doua oară ?

— Nu, strigă Witoid, ei dorm somnul veşniciei, dar sentimentele şi gîndurile lor nu încetează a se roti în spaţiu şi a pluti în văzduh, pînă cînd intră din nou în oamenii vii, tineri, puternici, care iubesc pămîntul şi pe semenii lor !

— Amin, sfirşi Anzelm şi, o clipă, amîndoi se priviră în tăcere, emoţionaţi.

— S-ar putea, începu Witoid, ca odată, după ce voi termina studiile şi mă voi întoarce la Korczyn, să vă rog să-mi daţi o mînă de ajutor.

— Pe mine ? se miră Anzelm şi se trase din nou înapoi. Ei, nu ! zise apoi liniştit şi cu gîndurile duse, eu nu mai pot fi de ajutor nimănui. Bătrîneţea îţi ia puterile şi apa care a curs la vale n-o mai poţi întoarce. Dar, dreptu-i, că atunci cînd o să te întorci la Korczyn o să-ţi fie greu, tare greu..r să înfăptuieşti intenţiile bune. Stind în bîrlogul meu aici, mi se pare uneori că peste lumea noastră au venit nişte gheţari mari care au acoperit-o şi de aceea ne este nouă atît de frig în ea. Din cer toarnă peste noi tristeţe, iar noi sîntem, în tristeţea asta, ca o păstaie spartă

ale cărei boabe s-au risipit şi fiecare dintre ele îşi duce viaţa şi putrezeşte izolat... fără rod. Odinioară oamenii gîndeau altfel şi aveau alte planuri, dar toate se duc cu vremea şi fiecare lucru trece prin faţa noastră ca apa curgătoare, ca frunza ofilită, cade...

— Sînteţi ciudat ds trist şi s-ar putea părea că de tot ce este bun v-aţi îndoit in viată, îl întrerupse Witold. privind cu o curiozitate arzătoare chipul bătrînului.

Un zîmbet vag flutură pe buzele lui Anzelm.

— M-am întristat odată în viaţa mea atît de tare că am rămas aşa pentru totdeauna. Asta aşa e. Dar în ceea ce priveşte îndoiala, cîtuşi de puţin ! Am văzut, desigur, prin păduri copaci bătrîni care au putrezit şi s-au prăvălit, dar tn jurul lor au dat din pămînt lăstare verzi, care la rindul lor au crescut şi au devenit copaci viguroşi. Iată, şi dumneata, acum, eşti lăstarul care făgăduieşte o pădure nouă; iar dacă o să ai nevoie de ajutor vreodată, să ştii că nu de la mine. ci de la Jan o să-l capeţi, pentru că şi el este, ca şL dumneata, lăstar crescut pe mormîntul unui stejar puternic. Nu demult...

Deodată se învioră şi prinse a vorbi mai cu însufleţire.

— Nu demult timp mi-a trecut mie pe la ureche cum că stai de vorbă cu oamenii şi le dai sfaturi. Bunăoară, aseară a venit la noi Walenty şi ne-a spus că i-ai îndemnat stăruitor să pună mînă de la mînă şi să sape patru puţuri în sat, ca să nu mai aducem apa cu atîta caznă. Iar Mi- chal ne-a povestit că dumneata îi povăţuieşti să construiască o moară colectivăşi încă multe alte idei bune le sădeşti oamenilor în minte. Foarte bine ! Pe mine însă mă cuprinde mirarea de unde au răsărit toate astea la fiul lui Benedykt Korczynski, care se poartă cu atîta indiferenţă faţă de noi toţi, ca şi cum numai el ar fi om cu suflet dăruit de Dumnezeu, iar noi nişte pietre pe care trebuie să le loveşti cu piciorul şi să le înlături din cale.

— Nu vorbiţi aşa, o ! să nu mai spuneţi asta niciodată in faţa mea ! strigă cu violenţă Witold şi se făcu roşu ca focul.

— Îmi dau seama că am îndrăznit să spun prea mult despre tată în faţa fiului şi te rog să mă ierţi, spuse Anzelm rr.menindu-se uşor la obraz şi se înfăşură iarăşi în sumanul lui, cuprins de nelinişte.

Nu-i nimic ! Dumneavoastră n-aţi fost prea îndrăz-

neţ. numai că vedeţi, eu pe tatăl meu, pentru mine tata... ei, dar să nu mai vorbim despre asta ! Mai bine să vă împărtăşesc cîteva din planurile mele. Ce aş dori eu pentru dumneavoastră toţi, şi ce mă gîndesc că ar trebui să facem...

Se plimbau acum agale printre pomi, in lumina scintcietoare a asfinţitului ale cărui săgeţi piezişe lunecau pe creştetele şi pe feţele lor. Witoid vorbea, ca de obicei, grăbit şi cu însufleţire, gesticulînd, schimbindu-şi mereu expresia feţei, povestind ceva însoţitorului său, explicîndu-i. Anzelm asculta, cu spatele girbovit şi cu faţa încremenită, îl asculta cu atenţie şi interes, intervenind rar'cu cîte o întrebare sau cu vreun răspuns. Uitîndu-se uluit la chipul tinărului, spuse de cîteva ori încet, ca pentru sine :

— Cum mai seamănă cu unchiu-său ! Doamne, cum mai seamănă !

Şi, pe măsură ce discuţia se prelungea, faţa bătrînului uscăţivă, trasă, uşor îmbujorată, se schimba, oglindind un vălmăşag de simţăminte : de la bucuria visătoare pînă la dorul fără margini. Tot mai des îşi purta privirea departe, către codrul de peste Niemen, şi-şi frăminta cu neastîmpăr mîinile lungi, palide, vîrîte pe jumătate in mînecile sumanului ; era greu de presupus dacă din pricina bucuriei neaşteptate, sau a mîhnirii stîrnite de amintiri.

Pe banca lungă de lîngă casă, sub o ramură uriaşă de păr sprijinită pe acoperiş, dincolo de nalbe şi nopticoase, în parfumul de rezedă şi pelin, doi oameni tineri stăteau de vorbă cu glasuri scăzute. De ce vorbeau încet ? Numai ei singuri puteau şti pricina, dacă îşi dădeau seama de ea, căci în vorbele lor nu se ascundea nici o taină.

Bărbatul ţinea în mînă un mănunchi de flori sălbatice şi ierburi pe care le dădea fetei, una cîte una.

— Vedeţi ce repede s-au trecut albăstrelele ? Şi erau ca safirul, atît de frumoase ! De parcă şi vara luminoasă ar fi îmbătrinit împreună cu ele... Aceasta este o floare de păpădie ; pare că e, acolo, un ghemotoc de puf, dar în soare arată de parcă ar fi făcută din sticla cea mai scumpă. Păcat numai că îndată ce o sufli se împrăştie in toate părţile şi dispare. Poate că şi fericirea omului este. ca acest ghemotoc de puf. Azi este, iar mîine. >>ʳ' vînt

potrivnic suflă şi alungă departe tot ceea ce i-a fost mai drag cmu- lui în viaţă. Dumneavoastră cum gîndiţi, domnişoară Justyna, oare fericirea omului" este totdeauna aşa nestatornică ?

— Nu ştiu, răspunse fata ; dar eu visez uneori la o fericire pe care n-o poate risipi nici un vînt, oricît ar fi el de potrivnic, şi nu-mi doresc o altfel de fericire.

— Atunci dumneavoastră credeţi că oamenii pot să muncească din greu, că pot să îndure sărăcie şi totuşi să fie fericiţi ?

Pe jumătate serios pe jumătate rîzînd, răspunse prin-; tr-o întrebare :

— Dar Jan şi Cecylia ?

Tăcură o clipă.

— Uitaţi, rămurica asta cu un moţ atît de frumos se numeşte timoftică, iar floricica asta trandafirie este mă-crişul iepurelui, şi cupele acelea galbene ca focuL..

Din adîncul casei, din bucătărie, unde Antolka pregătea cina, se auzi gluguitul gros şi îndelung al curcanului şi, odată cu el. un glas cristalin de copilă se revărsă într-o cascadă de rîs :

— Ha, ha, ha, ha, ha ! rîdea fata pe toate tonurile.

— Goulglu, goulglu, goulgu, goulglu ! acompania rîsul ei ţipătul curcanului, de minune imitat.

— Vedeţi dumneavoastră, Michal umblă de aproape un an după Antolka, vrea să se însoare cu ea. Poate că aşa se va şi întîmpla, numai că nu atît de curînd, deoarece unchiul şi cu mine n-o lăsăm să se mărite de la şaisprezece ani. Dacă o iubeşte cu adevărat atunci o să mai aştepte doi- trei ani pînă cînd o mai creşte şi o măi căpăta minte. Altul în locul lui s-ar amărî că-1 amînăm atîta, dar el, de unde ! E voios mereu şi îi trec prin cap tot felul de năzbîtii. Eu mă mir de aşa lucru căci, deşi nu sînt un melancolic din fire totuşi, cînd dau de vreo piedică şi nu-mi pot duce la împlinire planurile, alunei îmi pare că se dărîmă cerul pe mine.

în bucătărie se auzi fluieratul vesel al mierlei şi, ca un răspuns parcă, din grădina lui Fabian răsună cîntecul :

Cine desfătare cată Să
slujcască în armată !

— Cupele acelea mici galbene ca nişte flăcărui sînt degetărele, iar crenguţa asta, o vedeţi, pe care vi-o pun in palmă şi se lipeşte atît de tare că abia o s-o puteţi desprinde, se numeşte, din pricina asta, lipicioasă.

Cu multă băgare de seamă îi puse în palmă, zîmbind, crenguţa verde, acoperită cu sumedenie de peri abia vizibili, care într-adevăr se şi lipi de ea.

— Adevărat că mîine mergeţi cu noi la Mogila ?

Se aplecă şi o privi cu sfială.

— Fiindcă de fapt e ruşinos că n-aţi fost niciodată acolo pînă acum.

Era o anume îndrăzneală în reproşul lui care contrasta ciudat cu sfiala din privire. Justyna scruta gînditoare depărtările.

— De cîte ori şi de cîte lucruri din viaţa mea n-ar fi trebuit să mă ruşinez, rosti rar, ridicînd din sprîncene, şi totuşi, niciodată n-am trăit sentimentul acesta atît de viu ca acum.

— E adevărat că veniţi mîine cu noi ?

— Cît se poate de adevărat.

— Dar dacă unchiul n-o să poată merge şi o să rămînă acasă ?

îl privi calmă, cu încredere, şi-i răspunse :

— Atunci voi merge cu dumneata.

în palma Justynei, alături de crenguţa verde se ivi crestătura roşie făcută de seceră. Jan se uită lung la dunga aceea, ca şi cum nu şi-ar fi putut lua ochii de la ea şi rosti încet :

— îmi dsu seama de cum mă uit la faţa bătrînului, că mîine o să-l apuce criza. în asemenea momente nu-ţi iese din casă pentru nimic în lume, nici nu bea, nici nu mănîneă, nu vrea să stea cu nimeni de vorbă. Stă aşa cîte o zi întreagă, ba uneori chiar şi două şi trei zile... Cînd e in starea asta, eu şi Antolka umblăm în vîrful picioarelor, vorbim pe şoptite, de parcă am avea în casă un mort... E

o boală sufletească la elin clipa aceea Anzelm păşi neobişnuit de sprinten

înaintea lui Witoid şi se apropie de una- dintre ferestrele deschise.

— Am să-ţi arăt, uite, uite, acum am să-ţi arăt cărţile acelea, acum ţi le a...a...arăt !

Banca îngustă nu te împiedica să ajungi la fereastră ; Witold îngenunche pe ea şi, uitîndu-se înăuntru, cuprinse dintr-o singură privire interiorul odăii. Era o încăpere mică, scundă, mai mult lungă decît lată, cu tavanul din grinzi de lemn şi pereţii zgrunţuroşi, văruiţi cu zgîrcenie. Un pat de lemn cu saltea de paie, cu pernă şi o plapumă a cărei faţă era ţesută în casă, o masă simplă, de lemn, sub fereastră, un sipet verde desigur cu veşminte şi un scaun vechi cu spătar de lemn, alcătuiau tot mobilierul odăii. Deasupra patului atirnau trei tablouri mari : sus de tot, aproape de tavan — icoana Fecioarei Maria de la Ostra Brama, cu ramă aurie şi destul de bine conservată, iar mai jos, aproape de pat, două tablouri cenuşii, în rame de lemn, înfăţişînd nişte cavaleri pe cai. De sub icoană ieşeau ramuri de laur sfinţit; peste tablourile cenuşii cădea o coroniţă de spini agăţată într-un cui. Pe masa de la fereastră sta un ulcior cu apă, alături, un pahar cu gura în jos, iar mai încolo, chiar lîngă perete, dincolo de lampa înaltă cu coş de sticlă se aflau cîteva cărţi cu coperţile hârtănite. Anzelm întinse mîna după ele şi le dădu una cîte una lui Witold, citind titlurile rar :

— *Psalmii lui Kochanowski**... Uitaţi-vă la cele două cuvinte scrise pe margine !

— Andrzej Korczynski, citi cu glas tare Witold.

— *Pan Tadeusz...* uitaţi-vă la cele două cuvinte...

— Andrzej Korczynski...

— *Grădinile nordice* †.

Citi in felul acesta cîteva titluri cu glasul lui monoton, urmărind cu degetul gălbejit semnăturile mereu aceleaşi. Una era ceva mai lungă : „Andrzej Korczynski — lui Jerzy Bohatyrowicz“.

— Adică tatălui lui Janek, şopti Anzelm către Witold, clipind des, apoi puse cărţile pe masă.

— Toate astea sînt de la el şi doar atîta învăţătură avem cîtă ne-a lăsat el. Dar, ce vorbesc eu, că doar şi aceea s-a dus, fiindcă unii au murit, alţii s-au prostit şi au uit&t; ba mai sînt şi dintre aceia cărora le lipseşte recu-

* Este vorba despre Psolmii *lui Da vid,* carte apărută pentru prima dată în 1578, ulterior în multe ediţii-

† *Grădinile nordice,* manual pentru grădinărit, apărut în 1820. Cunoscut in polonia in tot secolul 19.

noştinţa şi respectul şi-l pomenesc cu nevrednicie. Din tină sîntem făcuţi şi ne îngrijim numai de cele ce ţin de tină, adică de trup. Acela însă care a gustat măcar o data bucuriile şi mîhnirile sufletului şi a însetat după lumina lui, acela îi păstrează în inimă de-a pururi recunoştinţa Şi-şi aminteşte de el cu dor nestins. El aici a semănat învăţătură. a luminat, el a întreţinut nestins în inimile oamenilor focul acela despre care vorbeaţi adineauri şi pentru ol şi-a dat viaţa, atît de tînăr... Fie ca Lumina Ta cerească, Dumnezeule Atotputernic, să-i lumineze calea in veşnicie ! Amin !

Îşi împreună mîinile ca pentru rugă, îşi plecă fruntea şi două lacrimi i se prelinseră pe obraji. Witold, sprijinit de tocul ferestrei, cu un genunchi pe bancă, rămase trist pe gînduri. Ciudat cum se schimba faţa aceea tinerească odată cu trăirile lăuntrice. Cu o oră înainte vesel, aproape zburdalnic ca un copil, mai apoi scăldat în aura unui entuziasm de apostol, arăta acum atît de răscolit de parcă se cufundase cu totul în suferinţele, înfrîngerile, în decăderea şi batjocura celor zece ani ce se scurseseră de atunci. Cu adevărat era cufundat în ele, crescuse în mijlociii lor, îi pătrunseseră în sînge şi în cuget, încît acum, aproape tot copil fiind, sta cu fruntea mohorîtă a unui bărbat greu încercat şi cu privirea tristă a cuiva care privea într-un hău întunecat şi fără fund. Nu-1 ţinu însă mult starea asta şi, după o clipă, începu din nou să cerceteze cu interes odăiţa lui Anzelm.

— Cămăruţa dumneavoastră seamănă cu o chilie.

Anzelm, carc-şi domolise şi el emoţia, ori şi-o ascun* dea, zise c-un zîmbet blînd :

— Aşa e. Eu tot aşa o numesc. Este un cintec în care sînt nişte cuvinte... eu îl cîntam foarte des, îl cîntam pe vremea cînd în lume mai sălâşluiau dragostea şi bucuria :

Vei fi domnişoară, vei fi domnişoară.
Intr-un vechi conac ;
’n dalba mănăstire, ’n dalba mănăstire,
Eu voi fi monah...

Jan împinse cu putere luntrea căptuşită cu ramuri de plop argintiu şi o desprinse de mal, apoi sări în ea. Cu visla în mînă, cu fruntea pe jumătate acoperită de cozo-

rocul şepcii, in scurta lui cu bentiţă verde pe margine, sta în faţa însoţitoarei sale şi zîmbea.

— Staţi bine ?

— Minunat.

Aşternutul din frunze proaspete era moale ; îl acoperise pe jumătate rochia ei albă. De cîţiva ani nu mai îmbrăcase rochia aceea simplă şi ieftină, dar atît de tinerească, cu decolteul mare lăsind să se vadă cochet umerii pe jumătate goi. Şi de mult nu-şi mai pieptănase părul negru, bogat, astfel îneît să-i descopere linia frumoasă a frunţii şi nu-1 mai răsucise la ceafă ca acum, într-un coc mare şi greu care-i cădea pitoresc pe grumazul bronzat. Lăsase să se scurgă cîteva ceasuri după masa de prînz şi apoi începuse să coboare malul înalt spre rîu. Pentru o clipă se oprise pe o mică bulbucătură a malului cam în dreptul grădinii lui Anzelm ; se oprise sub un plop bătrîn cu ramurile larg răsfirate, se aplecase şi privise în vale. Jos de tot, pe marginea îngustă, nisipoasă a rîului, lîngă barcă, sta Jan care observînd-o îşi ridică şapca sus de tot:

— Bună ziua ! strigă el voios.

La atingerea vîslei apa clipoci, barca începu să se legene şi, ieşind din bancul de nisip, pomi spre mijlocul rîului.

— Dar uncheşul ?

— E bolnav. Ieri, după ce s-a despărţit de dumneavoastră s-a zăvorit în odaia lui. Doar prin fereastră poţi să-l vezi cum zace în pat ; şi-a acoperit ochii cu mîna şi somnolează, ori poate stă cufundat în gînduri. Dumnezeu ştie !

Pluteau încet în susul rîului. Deasupra lui se înălţa, de o parte, peretele galben, despuiat, avînd în vir*. codrul neclintit ; de cealaltă, malul înalt, verde, pe creasta căruia casele albe şi cenuşii ale satului, cu pridvoare, cu ferestre luminoase şi coşurile fumegînde apăreau ca mărgelele, una după alta, din spatele pomilor viguroşi ori în crîngu- rile transparente. Din dreptul fiecăreia porneau spre vale poteci bătătorite, frîngindu-se şi abătîndu-se in multe direcţii, se iveau ca un joc de linii albe, desenat pe verdele coastei gîrbovite din loc in loc. Soarele arzător cernea pe rîu potop de scîntei, iar ici, colo razele răsfrînte în apă deveneau focare de lumini orbitoare. Uneori focarele acestea din care ţîşneau snopi mici de raze păleau, ori se stingeau cu desăvîrşire, şi atunci în

albăstrimile apei, sub delicatul desen al valurilor mărunte, se oglindeau nori întunecoşi lunecînd pe cer. Nu erau nori care să ameninţe cu furtună apropiată, ci mai degrabă nori albi, firavi, peste care năvâleau-alţii cenuşii, se alungeau continuu şi se umflau, revărsîndu-şi marginile tot în alte linii şi forme, în văzduhul fierbinte şi liniştit lunecau agale, jos, clipă de clipă, ba acoperind, ba dezvelind discul soarelui şi iscînd un joc în care umbre şi lumini îşi cedau locul cu repeziciune. înaintea bărcii, acolo, departe, unde rîul făcea un cot după codru, vălătuci negri, pufoşi, tiviţi cu argint se îmbulzeau, se uneau şi acopereau crugul cerului ca o perdea.

— S-ar putea să plouă azi, ba s-ar putea chiar să fie furtună, observă Jan care, stind pe banca îngustă din vîrful bărcii se uita în apă, cu capul plecat într-o parte şi vîslea cu mişcări domoale.

Sus, pe creasta verde, dispărură ultimele case şi, îndată după ele, malul se despică. îşi retrase pereţii curbindu-i înapoi şi făcind loc unui defileu adine, lung şi tot mai larg către culme, care se deschidea vederii dinspre rîu prin- tr-un triunghi uriaş cu baza spre cer.

Jan făcu un semn cu capul arătind Justynei defileul lui Jan şi al Cecyliei, cu hăţişul lui verds în zeci de nuanţe, stropit cu luminoasele culori ale florilor şi zmeurei. Ea săltă puţin şi privi, încercînd să descopere în haosul de linii şi culori mormîntul cel străvechi.

— Lumina nu pătrunde la el şi nu se poate zări din nici o parte, spuse Jan. Poate, doar, toamna cînd se răreşte frunzişul licăreşte el în faţa ochilor celui care vîsleşte pe aici. Dar, oare nu v-aţi plictisit de cînd mergem pe rîu ?

îi spuse că sînt două drumuri care duc de la Korczyn şi de la Bohatyrowicze pînă la Mogila. Poţi să traversezi rîul prin dreptul conacului şi apoi să străbaţi cale de-o oră prin pădure, ori să mergi cu barca mai mult, cam o jumătate de ceas, şi să cobori la nisipuri, adică la mai puţin de o verstă de locul unde se aflau acum. Jan îi spuse că o va duce pe cel de-al doilea drum, ca să-i arate nisipurile.

— O să vă povestesc mai tîrziu din ce pricină am vrut să vă duc la ele. Pentru mine acela e un loc...

Nu sfirşi vorba pentru că în clipa aceea se uită cu atenţie, mijind ochii din pricina soarelui, la o albină care bizîia zburind chiar la suprafaţa apei. Albinele, întorcîn-

au-se de pe malul opus, treceau din cînd în cînd pe deasupra capetelor lor, dar aceasta se lăsase din ce în ce mai jos ; era toată acoperită de o vîscozitate galbenă şi arăta ca o boabă de chihlimbar, topit, strălucind în soare. Jan nu slăbi din ochi zborul ei clătinat, din ce în ce mai coborît, şi, abil, în clipa cînd începu să mîngîie apa cu aripile, întinse spre ea visla pe care căzu cu un mic pocnet. Apoi, grijuliu, luă gîza înţepenită de pe vîslă şi o puse pe marginea bărcii.

— Păcat de o vietate atît de harnică să se piardă de pomană. Poate că eşti de-a mea ? zimbi călre albina nemişcată.

Dincolo de uriaşul triunghi ce lăsa vederii defileul Iul Jan şi al Cecyliei malul verde se preschimbă într-o stîncă abruptă, netedă, din loc in loc roşie da la straturile de mamă, purtind sus in vîrf o cocoaşă de un galben aprins ieşită în afară ca o cornişă. Sub cornişa aceea se vedeau, înşiruindu-se lung şi la distanţe egale, nişte' găuri negre, rotunjite cu neasemuită măiestrie.

— Ce sînt acelea ? întrebă Justyna, arătîndu-le.

Dar pînă să-i răspundă, într-unul din acele ochiuri începu să se agite ceva negru-lucios, licări ceva alb şi o pasăre zveltă, cu pieptul de zăpadă şi cu aripile lungi de un negru albăstrui se avîntă, săgeta, în vale, zburînd cotit pe deasupra lor.

— Rîndunica ! strigă Justyna.

— Acelea sînt cuiburi de rîndunele, spuse Jan, privind deschizăturile rotunde. Cu ce ingeniozitate îşi făureşte pasărea asta cuibul in stînca pleşuvă şi dură ! Cîndva eram grozav de curios să văd cum arată palatele acelea ale lor şi, mă credeţi, m-am convins că ele construiesc acolo adevărate camere şi coridoare... Iată, acum a doua Îşi ia zborul, şi a treia, şi a patra !...

Din cnm rele şi coridoarele săpate în peretele gol şi neted ţişneau tot mai numeroase, se lăsau iute spre apă sclipind cu aripile lor negre şi cu piepturile de zăpadă. Fîlfîitul lor sperie albina înviată ; se desprinse de pe marginea luntrei cu un bîzîit triumfător şi, săltîndu-se în văzduh. zbură în direcţia defileului şi a satului.

Jan se uită după ea.

— Uite că s-a salvat biata vietate atît de harnică şi bună, zise zîmbind senin şi mulţumit.

-— Oricum, o moarte mai puţin şi o picătură de dulceaţă mai mult pe lume, adăugă Justyna voioasă, ca şi cum mulţumirea şi seninul din zîmbetul lui Jan ar fi trecut pe faţa ei.

— Drept aţi grăit, răspunse, cufundînd vîsla in apă ; de moarte şi de amărăciune este plină lumea, iar dulceaţa este tare scumpă...

— De unde ştii ?

Se uită la ea lung, într-un fel ciudat, cu o undă dc ironie în zîmbet şi în ochi.

— Dumneavoastră, boierii, credeţi că omul simplu nu are şi el gîndurile şi simţămintele lui. Dar poate că tocmai aici vă înşelaţi...

Mai vru să spună ceva, dar se abţinu şi numai buzele îi tremurară ; îşi îndreptă şapca pe frunte cu un gest repezit şi începu să vîslească mai energic.

— Ştiu şi cred, răspunse cu gravitate Justyna.

Zîmbi din nou şi făcu un semn cu mina. "

— Ce ştiţi ? o întrebă provocător.

— Că e adevărat, răspunse ea roşindu-se.

In privirea aţintită spre ea se citea părerea de rău.

— Nu aveţi de ce să vă ruşinaţi, nici de ce să vă mîhnili, adăugă cu blindeţe ; aşa v-aţi născut, aşa aţi învăţat şi... altceva...

In clipa aceea auziră scheunatul jalnic al unui cîine şi vorba tărăgănată a cuiva fără prea multă minte :

— Bună seara, dumneavoastră !

La cîţiva paşi de mal, într-o ciobacă legată de un par înfipt în albia rîului, şedea cu undiţa cufundată în apă Julek Bohatyrowicz, iar pe mal, întins pe burtă, cu ochii aţintiţi la stăpînul său, Sargas cel negru schelălăia din ce in ce mai tare şi mai prelung. Omul acela spătos, cu faţa mare rumer^ şi cu hălâciuga de păr roşu iţindu-i-se de sub şapcă, in £oaja lui de nucă, stînd neclintit deasupra apei. avea îiţ sine ceva de fantasmă, ll puteai lua drept o figură de basm, un locuitor al apelor care pentru o clipă numai, şi numai pe jumătate, luase înfăţişare omcneaseă, iar cu cealaltă jumătate rămăsese în stihia care-i dăduse naştere. Omenesc, cît se poate, îi era zîmbetul cu care salutase pe cei veniţi. Cu acelaşi zîmbet larg, copilăresc, lăsînd să i se vadă dinţii albi ca laptele, saluta el totul în

jur, orice întîlneau pe cer şi pe pămînt, ochii lui albaştri, alungiţi, şi tot astfel gura lui zîmbea nevinovat, prietenos.

— Încotro ? întrebă privind la perechea din barcă, fără să facă cea mai mică mişcare.

— La Mogila, răspunse Jan.

— He. he, he, numai să nu staţi mult acolo !

— Da' de ce ?

■— Fiindcă o să plouă mai înainte încă de asfinţit, hc, he, he !

Barca lui Jan se apropie atît de mult încît mai că o atinse pe aceea in care sta atletul apelor, cu zîmbetul lui necurmat.

— De ce nu l-ai luat pe Sargas cu tine în barcă ?

— Mă îacurcă.

— Prostul ! Ar fi putut veni înot pînă la st'5pînu-său dacă-1 doreşte atît de mult...

— Nu l-am lăsat eu !

Făcu o mişcare repezită, scoase undiţa şi un peşte mic, zbătîndu-se la capătul ei. luci în aer ca o seînteie argintie.

Jan şi Justyna porniră mai departe. Jan îi vorbea despre Ju'.ek. E un băiat ciudat. Din copilărie i se spunea nătărăul ; tatăl lui îl şi bătea adeseori pentru neroziile lui şi în familie era totdeauna coada. Aşa se întîmplă că a crescut pe Niemen ; ca şi cum şi-ar fi contopit sufletul cu rîul acesta, aşa de grabnic se întoarce la cl ori dc cîte ori este nevoit să-l părăsească. Rar cînd se desparte de el.

— Pe apă mănîncă, pe apă, sau pe mal adesea şi înnoptează. Pentru treburile gospodăreşti este prea leneş >i neîndemînatic. în schimb pescuieşte mult, vinde peşte în orăşelul din apropiere şi aduce regulat bani lui tată-său.

Niemenul şi cîinele său, Sargas, sînt singurele lui pasiuni. Cu trei ani în urmă trebuia să-l ia la armată şi se văicărea ziulica toată cum o să trăiască el fără Niemen, cînd deodată, harşt ! i s-au ciuntit două degete la mîna dreaptă. Nitam-nisam i s-au ciuntit : a rămas infirm. Ştim cu toţii bine ce e cu infirmitatea asta. Atîta l-a dus mintea pe eL Prost, dar viclean. Acum trebuie să plece fiul lui Fabian cătană şi din pricina asta s-a iscat mare tulburare în familia lui.

— Ei, iată. şi nisipurile !...

Malurile rîului deveniră din ce în ce mai sărace şi mai

sălbatice. Pe partea unde, cu un sfert de ceas în urmă, casele albe ori cenuşii ale satului îţi rîdeau idilic şi pitoresc, iar defileul mare se deschidea cu minunatele maluri inundate de verdeaţă, acuma, sus, deasupra peretelui despuiat, neted, roşiatic, se înălţau arar grîne, ici şi colo umbrite de cîte o salcie scălimbă, de cîte un păr bătrîn. De partea cealaltă malul devenea din ce în ce mai scund pînă ajungea la nivelul apei, iar codrul cel des nu dispărea ci se retrăgea, împins parcă de nisipurile albe, încremenite in coline mici. Luntrea se îndreptă spre nisipurile acelea şi, lunecînd şerpuit printre bolovanii mari care ieşeau din apă, trase la mal.

— Vă rog, ridicaţi-vă şi priviţi împrejur, spuse Jan cu glas cald.

Justyna se supuse şi coborî, purtîndu-şi privirea de jur împrejur.

Se aflau în mijlocul unei intinderi de nisip din care o parte o străbătuseră, fără greutate. Era asemenea unui lac, îmbrăţişat de o parte de codrul întunecos, retras aici în semicerc, iar de cealaltă despărţit de rîu printr-un lanţ de dune. Ca faţa unei ape erau nisipurile acelea vălurite la nesfîrşit şi, cu toate că văzduhul părea încremenit, se stîrneau din ele ici-colo trîmbe uşoare ce străbăteau în zbor distanţe mici, apoi căzeau pe pămînt — un praf moale şi atît de fin îneît nu puteai deosebi în el un grăunte de celălalt. Codrul silit parcă să se retragă în adîncul zării lăsase în urma lui brîuri late de tufişuri pitice şi ghim- poase, strălucind de albul nisipului presărat pe ele şi abia

hăt, dincolo, treptat, treptat se înălţa iarăşi ca un perete înalt, întunecos. De la poalele tufişurilor, iarba-neagră îşi avînta pînă departe ghirlandele uscate şi triste, iar dincolo de ea, dintr-o margine intr-alta, nu se mai vedea nimic în afară de nisipuri adinei, striate şi ceţuri ce pluteau ici, colo, pe deasupra deşertului ; ori cîte o trîmbă de colb ţîşnea din cîte un loc, se răsucea şi se înălţa ca un fuior de fum, mis- tuindu-se pe colinele cu frunţi pleşuve* Nici pom, nici floare, nici cea mai mică buruiană. Nici un sunet afară de croncănitul unei ciori care veni în zbor greoi dinspre rîu şi se făcu nevăzută în codru ; nici o culoare afară de albul nisipului şi trandafiriul cu reflexe cenuşii al

ierbii- negre, nici o mişcare afară de norii grei,, lungi şi tulburi, care lunecau pe cer ; nici un miros afară de pulberea uscată şi înecăcioasă care părea să fie respiraţia locului.

Tălpile Justynei se cufundau în nisipul moale, uscat şi fierbinte, iar privirea cerceta cu uimire deşertul pe care nu-1 mai văzuse niciodată, la care nu mai privise poate nici un ochi omenesc, pentru că nici o muncă, nici un rod, nici un drum nu îndreptaseră spre el paşii, ori intenţiile oamenilor. Dar cînd se uită la însoţitorul ei se simţi cuprinsă de o uimire şi mai mare. Jan îşi luase şapca de pe cap şi privea visător culmile pleşuve. Avea înfăţişarea omului care s-a oprit în pragul unei biserici şi se uită în altar. Puteai gîndi că niciunde ca în locul acela nu se simţea atît de mult om şi nicăieri, ca aici, nu încerca atîtea simţăminte şi gînduri nobile, superioare trăirii de toate zilele.

— N-am fost demult pe aici, spuse cii glasul aceluia care vorbeşte în pragul unui templu. Poate de cinci sau de şase ani n-am mai fost... De cîte ori venim la Mogila, unchiul alege drumul celălalt, pentru că odată, trecînd prin nisipurile acestea, a căzut cu faţa la pămînt şi o oră întreagă a plîns şi a răcnit...

— De ce a plîns aşa ? întrebă Justyna cu o emoţie, de a cărei pricină încă nu-şi dădea bine seama.

— Pentru că, fiind bolnav, nu ieşise mult timp din casă iar după ce şi-a revenit a văzut pentru prima oară locul acesta pe unde odinioară trecuse împreună cu alţi mulţi...

înţelese şi nu mai puse nici o întrebare. Jan, privind mereu la coline, spuse mai departe :

— Pentru mine locul acesta înseamnă mult, fiindcă aici, de pe acest colnic, l-am văzut pe tata ultima oară...

întinse arătătorul spre una dintre coline.

— Vedeţi, a treia dinspre codru... Zi şi noapte, vară şi iarnă stă pustie, nici măcar o buruiană nu vrea să se prindă de ea. Şi totuşi a fost odată, o seară, cînd de sus, din vîrf pînă în vale, au mărşăluit pe ea oameni şi cai ; multe lacrimi au mai udat-o atunci...

— Vă amintiţi bine totul ?

— Cum de nu ! N-o să vă vină să credeţi cît de bine îmi amintesc. împlinisem şapte ani, mergeam pe al optulea, aşadar nu e de mirare că mi s-a întipărit în minte.

Făcură cîţiva paşi ; Jan întoarse din nou capul spre colină şi se opri.

— De aici nu se vede Niemenul, dar de pe deluşorul acela atunci, demult, două ceasuri întregi, ba poate şi trei, am privit rîul pe care traversau plute şi bărci transportînd oamenii dintr-o parte în alta. De la un mal la altul se ducea şi se întorcea un bac nu prea mare...

Au trecut cu toţii prin nisipurile accstea, s-au dus şi nu s-au mai văzut. Era seară, o seară de mai. îmi amintesc că luna se înălţase sus, era sus de tot pe cer şi lumina nisipurile. Pe rîu şi pe maluri domnea linişte, numai în codru cînta o privighetoare... îmi amintesc cum tata a sărutat-o pe mama, i-a spus ceva în şoaptă, apoi m-a ridicat în braţe şi a început să mă sărute. Niciodată, mai înainte de asta, nu mă sărutase astfel, căci era un om posac şi cel mai adesea tăcea, ferecat în sine, nu prea arăta ce avea în suflet. Era cu totul altfel decît unchiul Anzelm. care avea o fire deschisă, era vorbăreţ şi vesel. Se vede treaba că pentru felul ăsta de a fi, trist şi mereu în prada glndurilor, îl iubea atît de mult pe tata domnul Andrzej. Dar în clipa aceea, ca un părinte ce-şi ia rămas bun de la fiu-său, a dat frîu liber inimii ; m-a strîns la piept atit de tare că mă durea şi m-a sărutat de o mie de ori. In aceeaşi clipă domnul Andrzej îşi luă rămas bun de la soţia lui şi de la fiul său; se afla acolo şi domnişoara Marta, tînără pe atunci, care cu puţin timp înainte, despăiţindu-se de unchiul meu îi aninase la git un medalion. Mai erau încă mulţi oameni, si de la conac, şi din sat, să fi fost, poate, vreo douăzeci.

Vorbeau cu toţii domolit, cu toate astea se făcuse o

larmă, de-ai fi zis câ zumzăie nu ştiu cîte roiuri de albine.

Mai erau doi cai înşeuaţi care îi aşteptau, fornăind de nerăbdare şi scurmînd nisipul cu copitele. Clipa cînd tata m-a lăsat jos din braţe nu mi-o amintesc ; îmi aduc aminte numai că l-am văzut mergînd călare printre nisipurile acestea, alături de domnul Andrzej. Se vede că mă prăpădeam de plîns şi că din pricina lacrimilor nu-1 putusem vedea mai înainte, pentru că abia atunci l-am zărit, cînd se afla pe la jumătatea drumului dintre coline şi codru. Luna era drept deasupra nisipurilor şi în lumina ei tata şi domnul Andrzej, unul lîngă altul, călare pe caii lor deopotrivă de frumoşi. Mergeau nici prea repede, nici prea încet, chipiu- rile lor roşii păreau nişte flăcări, iar caii mergeau cadenţat, ca în tactul muzicii... N-au privit înapoi nici măcar o dată, au străbătut pieziş nisipurile şi acolo... vedeţi locul acela unde brazii se unesc cu pinii, acolo, în locul acela, au dispărut din ochii noştri... Privighetoarea cînta în codru...

Cu braţul întins arătă un punct din codrul de care se apropiau pe nesimţite. Pe măsură ce înaintau spre pădure, nisipul li se întărea sub tălpi : călcau acum pe ghirlandele trandafirii ale veninariţei, aşternută larg în faţa lor. O clipă tăcură.

— Şi nu l-ai mai văzut niciodată pe tatăl dumitale ?

— Am auzit de el o singură dată după aceea. Cred că era după Sfîntul Ioan sau poate că era înainte de Sfînta Ana, căci griul pe cîmp aproape se copsese şi pe alocuri începuse seceratul. Stăteam pe mal, ştiţi dumneavoastră, locul unde cresc teii aceia la rînd în curtea noastră. Nu eram mulţi, căci oamenii se strinseseră prin curţi şi, la fel ca şi noi, stînd în grupuri, toţi cu feţele întoarse cătTe nisipuri, ascultau păcăniturile şi detunăturile ce veneau dintr-acolo, cînd mai prelung, cînd mai scurt, cînd mai repezit, cînd mai molcom, ca şi cum de pe tot cerul se adunaseră trăsnetele şi loveau în locul acela. Privighetoarea nu mai cînta, doar de ici, de colo se înălţa deasupra codrului cîte un nor de păsări zburînd nebune, spre rîu, cu ţipete speriate şi căutînd adăpost pe malul celălalt, ori cît mai departe, cine ştie unde... La nisipuri bubuia fără în cetare şi către seară abia detunăturile începură, să slăbească, pînă cînd se stinseră cu totul; după aceea Insă tot codrul clocoti de vaiete şi de ţipete omeneşti. Eu atunci

m-am speriat rău, am început să tremur şi m-am lipit strîns de mama care-şi ţinea şorţul la ochi şi plîngea încet faţă de vecinele care veniseră la ea şi-i vorbeau în şoaptă. In cele din urmă încetară şi ţipetele, se pogori noaptea, pesemne că se adunaseră nori pe cer pentru că se făcuss grozav de întuneric. Dar, cu toate că era noapte, oamenii mai zăboveau adunaţi prin curţi, privind spre nisipuri, iar în locul acelui ţipăt speriat de păsări de peste zi, se revărsară acum peste sat zvon de şoapte omeneşti, ca şopotul vîntuluL în liniştea şi în şopocăitul acela auzirăm dinspre malul opus un plescăit puternic de apă, iar după el alte plescăituri mai mici, ritmice şi neîntrerupte. Oblicirăm că cineva sărise în apă şi trecea rîul înot, cînd deodată, de sub teii noştri, răsări o umbră urcînd spre creastă, cînd mai zorit, cînd mai domol şi care la urmă, făcînd un salt, se opri drept în faţa noastră. Mama s-a închinat, a dat un strigăt: „Anzelm !“ şi apoi a început a se învîrti în loc de parcă-şi pierduse minţile. Dar bătrînul Jakub, care pe atunci nu era ca acum nebun, l-a luat pe unchiul de mînă,

• l-a băgat în casă şi a aprins lampa. Grămada de oameni se îmbulzea să intre şi ea în casă. Pe mine iarăşi m-a cuprins un tremur cînd l-am văzut pe unchiu. Doamne, Dumnezeule, cum arăta ! Avea faţa smolită ca de negru şi numai ochii îi luceau ca Ia lup ; straiele erau ferfeniţă, o mînă atîma neputincioasă în jos, iar din păr şi de pe haine curgea apa şiroaie. Răsufla greu de nu putea scoate nici o vorbă, icnea doar din cînd în cînd, de parcă îi plesnise ceva în piept. Oamenii în jurul lui vorbeau în şoaptă, întrebau, îl trăgeau de mînecă şi de haine, dar el — nimic. Deodată se uită'la mine şi lacrimile începură să-i curgă şiroaie pe faţa lui înnegrită. Mă apucă de gulerul cămăşii şi mă strînse la piept aşa de neaşteptat încît am ţipat de frică. După aceea a început să-mi vorbească. La început nu se înţelegea ce spunea pentru că mai mult bolborosea, dar mai apoi, nu ştiu cum am înţeles că trebuie să dau fuga la co- r.ic, la domnul Benedykt, care acum era acasă şi să-i dau de veste... „O, Isuse, Bunule... spune-i că pan Andrzej

aici..." şi arătă fruntea... „iar tatăl tău aici“ şi arătă la piept. Apoi a adăugat. „Nu mai sînt!“ şi m-a întrebat : ..Ai înţeles ?“... Am înţeles... Am înţeles atît de bine îneît pînă în ziua de azi...

Amintirea aceea îi frînse glasul care alteîndva făcea sa

răsune cîmpia de cîntec.

Nici unul dintre ei nu-şi dădu seama că intraseră în pădure ; nu vedeau în jurul lor pomii, luminile şi umbrele, nu auzeau ciripitul păsărilor răsunînd deasupra capetelor din ce în ce mai înteţit. El îşi plecase capul adînc, privea în pămînt şi de însoţitoarea lui părea că uitase cu desăvîrşire în clipa aceea ; dînsa, dimpotrivă, întoarsă spre el, îl privea ţintă cu ochii ei cenuşii, tiviţi de gene negre, încărcaţi de tristeţe.

— M-a cuprins atunci o jale fără margini şi am uitat de frică. Ştiam bine drumul spre conac, tata mă luase adesea cu el, acolo, şi de multe ori domnişoara Marta trimitea după mine. Era scurt drumul. Am alergat într-un suflet prin întuneric şi din pricina plinsului mă împleticeam, dar am ţinut-o tot o fugă pînă cînd am ajuns în antreu. Servitorul, la început, n-a vrut să-mi dea drumul să intru, dar cînd a văzut că are în faţa lui un copil plîngind de rupea pămîntul i s-a făcut milă şi m-a lăsat. Am trecut prin sufragerie şi printr-o altă încăpere, am dat buzna în cabinetul domnuliii Benedykt şi, căzînd pe podea, la picioarele lui, am început să urlu. El stătea în picioare, intre căminul în care ardea focul şi un birou cu sertarele toate trase. I-am zărit întîi umbra pe perete şi mi s-a părut că umbrei aceleia i se ridicase părul măciucă. S-a aplecat, m-a recunoscut şi m-a ridicat. „Ce -s-a întîmplat ?“ m-a întrebat. Eu mă înecam de plîns şi abia am putut în- gâima : „M-a trimis unchiul să vă spun că pan Andrzej aici...“ şi i-am arătat fruntea, „iar tata aici“... şi am arătat la pieptul meu. Apoi am zis : „Nu mai sînt !“

Dar abia am apucat să rostesc ultimele cuvinte cînd am auzit in cameră un răcnet îngrozitor, nici de om, nici de animal, şi atunci am observat-o, într-un colţ al odăii, pe doamna Andrzejowa, prăbuşindu-se de pe canapea, sau de pe scaun pe podea, ca un buştean. S-a prăbuşit şi zăcea

cu faţa în sus, albă ca varul, cu ochii închişi. Domnul Benedykt s-a apucat cu mîinile de cap, a tras atît de tare de cordonul de la sonerie, încît a rămas cu el în mînă şi cind a intrat domnişoara Marta în cameră i-a arătat-o pe doamna Andrzejowa, iar el a ieşit glonţ din casă şi a dat fuga in sat.

Am tugit şi eu după dînsul, dar n-am putut să-l ajung, căci eram ostenit... cînd am intrat la noi în casă, domnul Benedykt şi unchiul stăteau de vorbă, dar ce-şi spuneau nu auzeam. Numai atît am auzit, cum domnul Benedykt a întrebat : „Şi Dominik ?“ Unchiul însă a făcut un semn in jurul rminilor şi picioarelor ca şi cum le-ar fi legat cu ceva, şi stătea mereu cu spatele sprijinit de perete, cu o mină atîrnată în jos fără vlagă, iar pe cealaltă şi-o plimba in neştire pe faţa înnegrită. Picioarele îi tremurau, iar din păr incă mai picura apa. Domnul Benedykt n-a plîns şi n-a scos nici un cuvînt, s-a dus la fereastră şi, privind în întunericul nopţii, l-a strigat de cîteva ori pe Dumnezeu' cu un glas de parcă ar fi fost pe moarte...

— Ciudate, groaznice întîmplări, şopti Justyna.

Ca şi cum abia în clipa aceea şi-ar fi adus aminte de prezenţa ei. Jan se întoarse spre ea şi-i privi mult timp la-crimile care se rostogoleau una după alta, de sub genele plecate, pe obraji. Mişcat, îşi ridică ochii şi privi drept înainte. Deodată, ca surprins de ceva, îi atinse braţul ne-răbdător :

— Ia, priviţi !

Justyna se opri şi atunci abia îşi dădu seama că se aflau în inima codrului. Tot atunci ii ajunse la ureche, pentru prima oară, larma uriaşă a păsărilor, larmă ce se înteţise, pe măsură ce se afundaseră în pădure, devenind aici un haos dc sunete, de nedescris. Totodată o asaltară mirosurile lari de lipicioasă, ienupăr şi cimbru Unite cu izul acela de cimitir pe care-1 emană pămîntul veşnic în umbră, spuzit de flori albe de mucegai.

— Priviţi înainte ! stărui Jan.

Ceea ce-i văzură ochii era o poiană întinsă, sau mai bine zis o luncă in mijloc de pădure, împresurată de un lanţ de colnice unduitoare pe care se cîţărau şi coborau tot .mai de?, imbulzindu-se şi vîrindu-se unii în alţii, pini bătrîni, brazi şi lăstăriş. Pe alocuri, crengile brazilor min-gîiau pămîntul, iar tufişurile tinere din jur, cu sumedenia

de noduri ţepoase, se împleteau cu ghirlande aspre de bră- dişor, înjghebînd pereţi lungi şi coloane groase de verdeaţă atît de umbrite încît păreau negre. Altunde, pini zvelţi, drepţi şi netezi, răsfirîndu-şi coroana abia sus, în vîrf, se înălţau deasupra covorului brodat cu ciudate evantaie de ferigă şi cu încă şi mai ciudate smocuri de muşchi. Frunzele acelea de ferigă, zdrenţuite, uşoare, deşi uriaşe, sprijinindu-se una pe alta, pictate în toate nuanţele de verde, ca şi muşchiul crescut sub ele, sau alături, de un verde coclit, brun ori sur, sculptat cu neasemuită fineţe în nenumărate rămurele, îşi croiau drum parcă spre infinit, ici dispărînd sub desişuri, apărînd iarăşi ca o mare, prin poiene. Dîre, şuvoaie, săgeţi de lumină solară goneau pretutindeni în penumbra codrului, sus, jos, pe trunchiurile netede ale pinilor, pe muşchiul moale şi pe ferigi, colea incendiind, dincolo spulberîndu-se în roiuri de scîntei.

Părea un joc minunat, ameţitor, tăcut, ce se desfăşura în taină, un joc al duhurilor întunecate şi luminoase ale pădurii.

In poiană jocul acela nu exista. În înalt se boltea cerul albastru mereu perdeluit de nori ; jos, lumina filtrată a soarelui se aşternea ca o prelată brăzdată de umbrele brazilor — coloane lungi şi neclintite. Pămîntul era căptuşit cu iarbă scundă şi inegală, smălţată pe alocuri cu cimbrişor violet-vineţiu de munte, ori cu coada şoricelului, cu smocuri mărunte de trifoi sălbatic şi steluţe de nemuritoare. Dinspre marginile poienii năvăleau spre inima ei tufe de ienupăr cu fructe tari, stropite parcă de o rouă neagră, strălucitoare, ori acoperite cu rugină roşie- tică, desluşindu-se pe fondul acela verde întunecat ca nişte pete de sînge. Din aşternutul de uscături ţepoase se iţeau flori galbene de gura-lupului, se tîrau pe pămînt, pînă hăt, departe, ghirlande de volbură, iederă şi brădişor. Ici colo. sub ramuri, din iarba scundă răsăreau răzleţ ciuperci galbene şi roşii, — fel şi fel de forme — din puful alb al mucegaiului răzbatea un miros greu de putreziciune. în adine, lîngă coloana întunecată a citorva brazi îmbrăţişaţi, sta, învelită in umbră, o movilă lunguiaţă, cu pevîrnişuri line. aducînd cu un val, ori cu un gorgan;

vădit lucru, fusese ridicată cîndva de miini omeneşti şi, ca toată poiana aceea, era acopcrită de iarbă măruntă şi tufe sălbatice. Jan îi arătă Justynei, printr-un gest, movila aceea ; ea, tăcută la rîndu-i, clătină din cap. Ştia că acolo

e un mormînţ colectiv. ■
' — Cîţi ? întrebă cu glas frînt.

— Patruzeci, răspunse descoperindu-şi capul şi grăbind pasul. Sub tălpi le trosneau conuri uscate şi înnegrite, în brazi fîşîi coada stufoasă a unei veveriţe, se auzi fluieratul ascuţit al mierlei, undeva departe nişte sticleţi se speteau cîntînd, şi încă şi mai departe gungureau porumbei ; pretutindeni răzbăteau loviturile ritmice ale prigoriei şi ciocănitoarelor. De undeva se înălţă un nor de piţigoi şi fluîerari fîlfîind zgomotos şi ciripind de-ţi lua auzul, o gaiţă cu aripile roşii săgetă albastrul cerului şi se lăsă pe o ramură de pin; ca într-o cădelniţă uriaşă fumegau în aer arome de ienupăr, de răşină şi de cimbrişor, înăbuşite de mirosul mucegaiului. Jan şi Justyna se opriră la mormîntul pe care ici, colo, se legănau lujere de campanulă, înalte şi drepte ; te aşteptai ca la cea mai mică adiere, gingaşii clopoţei liliachii să înţeapă să sune. Stînd cu capul descoperit, la picioarele mormîntului, Jan rosti :

— Cum zice cîntecul:

De plîns se scutur norii sub cerul plumburiu
Şi negrii corbi se-adună, dînd ţipăt a pustiu.

Clipele treceau ; se scurse aproape o oră de cînd Justyna sta aşezată pe marginea mormîntului, pradă unor gînduri şi simţăminte cu totul noi pentru ea.

Copil al unui timp desfăşurat ca un lanţ greu şi cenuşiu, nu putea ajunge nici cu cea mai îndepărtată aducere-aminte la vreuna dintre clipele de înflăcărare sublimă, de înălţare, care trezeşte elanuri şi avîntă spre culmi inimile oamenilor, oricît de neînsemnaţi ar fi ei. Îşi avusese leagănul în catacomba* întunecată şi tăcută, fiindu-i dat să audă doar bîzîitul unor interese înguste, personale,

ce-şi aflau rostul jos de tot, aproape de pămînt, ori suspine şi scîncete asemeni celor pe care le scot vînturile închise în spaţii prea strimte. Crescuse într-o atmosferă de griji şi înfrîngeri, dar acestea nu depăşiseră sfera casei, iar la maturizarea sa contribuiseră bucurii şi deziluzii ce-şi aveau izvorul numai în inima ei. Viaţa celor din jur ura cufundată în strădanii necurmate, în muncă, mai rar în bucurii şi nădejdi şi de cele mai multe ori în regrete şi

* îşi avusese leagănul în catacombă : crescuse şi se formase într-o perioadă nespus de grea din viata poporului polonez, după înfringerea revoluţiei din ianuarie 1863.

temeri, totdeauna şi exclusiv personale, mărunte, banale. Gindurile lor erau ca nişte păsări cu aripile frînte ; bă- teau slab, greoi, înscriind fără încetare aceleaşi cercuri mici ; sentimentele omeneşti cădeau la pămînt ca fluturii după clipa minunată a dragostei, ghemuite, strivite, zdrenţuite. Nu văzuse niciodată în viaţa ei fulgerele acelea care coboară din cerul idealurilor în sufletele pămîntenilor ; şi niciodată, în faţa ei, nu se înălţase de pe pămînt săgeata eroismului spre a atinge cerul idealurilor. Nu văzuse ges- turi eroice, sacrificiu, moarte de bunăvoie, lupte al căror cîmp să nu se măsoare cu averea sau cu fericirea unuia singur, iar ţelul lor să fie umanitatea, poporul, ideea. După o rînduială străveche se abăteau în lume fulgerele acelea, se avîntau spre înălţimi săgeţile eroismului, se purtau lupte, dar departe, departe de locul unde se născuse, crescuse şi se maturizase Justyna. Nici muzica în care o iniţiase tatăl ei încă de mică, nici lecţiile cu diverse profesoare, nici sfaturile şi dojenile doamnei Emilia, pri- vind bunele maniere, eticheta şi ţinuta, nici poeziile lui Musset, ori romanele lui Feuillet, citite împreună cu omul iubit, nu înlăturaseră vălul care aici, în acea clipă, căzu de pe lucrurile mari, importante şi sublime. Rar se în- tîmplă ca nenorocirea să fie bun povăţuitor. Oprimarea e ca o presă uriaşă, zdrobeşte chiar şi culmile cele înalte şi le împinge în rîpă. Există în viaţa personalităţilor şi a popparelor momente atît de pline de nefericire încît nimic altceva nu mai încape în ele. Justyna era copilul unui asemenea moment şi de aceea Mogila stîrni în ea torentul unor simţăminte şi gînduri, dacă nu cu desăvîrşire noi, dar oricum, niciodată conturate atît de limpede şi de răs- colitor. Cufundîndu-se în ele uită cu totul de sine. Poate

pentru prima oară in viaţă i se intîmpla să uite de sine cu totul şi cu totul ! un singur lucru nu se putea să nu simtă : că inima ei se făcuse mai mare, cuibărind în ea un cintec fără cuvinte, şi devenise mai fierbinte, ca şi cum de sub iarba aceca do care îşi lipea acum pieptul ieşea şi pătrundea în ea o flacără nevăzută. Să fi fost o dogoare molipsitoare transmisă de osemintele celor uitaţi în mormîntul singuratic ? Or, in schimbul laurilor de care nu au avut parte, să fi căpătat ele darul unor arderi veşnice sub pămînt, darul de a împărţi în lume scîntei nevăzute ?

Singurătate şi uitare. Cîte primăveri, cîte ierni şi toamne n-au trecut, oare, peste movila aceea înălţată dincolo de nisipurile sterpe, în cercul închis al bătrînului codru ! Cîte strigăte de bucurie şi de triumf n-au vuit prin lume, dar de la ele nici cel mai slab ecou n-a răzbătut pînă aici! S-au scurs zile după zile, ani după ani, undeva, departe, in perechi vesele se prindeau dansatori şi îndrăgostiţi, lucrătorii sc întorceau acasă ţinînd în palme roadele muncii lor, luptătorii, purtînd lauri pe frunţi, duceau stindarde rictorioase, în cimitire ardeau faclele cortegiilor funebre şi înfloreau trandafiri răsădiţi de mîini iubitoare. Aici, la mormîntul acesta — singurătate şi tăcere veşnică. Lumea nu ştie nimic despre el şi numai bolta albastră aprinde deasupră-i, în nopţi senine, lampa lunii şi stele — făclii, iar pe ploaie şi viscol întinde peste el linţoliul jilav al norilor şi intonează imnul trist al viforului. Primăvara şi vara se opresc în preajmă-i păsări-eîntătoare, iar iernile, imbrăcînd pomii în zăpadă şi ţurţuri făuresc din el un cavou de marmură şi cristal. Atunci e frig aici, şi e pustiu ; soarele anemic cerne miriade de scîntei pe aşternutul de nea al poienii, iar prin crengile de cristal ale pomilor preschimbaţi în cavou, fluieră cite-un căldăraş, roşu, o coţofană bate din aripile cernite, iar stăncuţele

— cumetrele pădurii — se instalează pe ram şi tăifăsuiesc, cu glasuri răguşite, de-ale lumii... întocmai ca în cîntecul:

De plîns se scutur norii sub cerul plumburiu
Şi negrii corbi se-adună, dînd ţipăt a pustiu.

Uneori pâmîntul muced şi ienuperiî slobozesc iz de cimitir, iar în serile de vară, grandioasele campanule, clătinate de vînt îşi stîrnesc clopoţeii vineţii, chemînd la rugăciunea morţilor pe care o spune in şoaptă iarba.

Justyna îşi înălţă capul pentru că îi ajunse la ureche un susur monoton, cristalin, asemeni celui pe care-1 face o cascadă mică. Ridică privirea şi văzu în faţă-i o şuviţă lată, argintie, lunecind pe scoarţa neagră a brazilor. Mobilitatea ei, precum şi reflexele argintii, o făceau să semene cu o apă în curgere de sus şi revărsîndu-se în stropi mari. Ce era ? O cascadă fermecată, suspendată deasupra mormîntului de mîna înduioşată a zînei pădurii ? Un pîlc de plopi tremurători, subţiratici, cu frunziş bogat, crescuţi alături unul de altul, îşi împletiseră ramurile într-o singură şuviţă. Ca printr-o întîmplare, ades întîlnită, crescuseră în desişul de coniferi, îi spintecau întunericul cu şuviţa aceea argintie, iar frunzele lor rotunde, mărunte şi dese, strălucitoare ca nişte picături de argint, tremurau, parcă de spaimă şi susurau, susurau necontenit, cristalin, monoton.

Aproape de plopi sta Jan rezemat cu spatele de trunchiul neted al unui pin, cu braţele încrucişate, purtîndu-şi privirea absentă de la un pom la altul. Justyna, la cîţiva zeci de paşi, îi vedea desluşit profilul şi întreaga lui statură, conturîndu-se în fîşia de lumină a soarelui. 11 privi cu luare-aminte. De cîteva ori clătină capul într-o parte şi alta, parcă a nedumerire. Reflecta poate la surpriza pe care i-o oferise viaţa, făcîndu-i cunoştinţă cu omul acela, pînă nu demult străin, şi conducînd-o aici, împreună eu el. în ochii aţintiţi asupra lui licăriră lumini din ce în ce mai aprinse şi un zîmbet duios îi apăru pe buze. Se urzea ceva în mintea ei, în inimă îi vibra un cîntec, se urzea tot mai repede şi vibra tot mai tare, pînă cînd obrajii i se împurpurară, iar genele negre se plecară şi se umeziră. Se ridică hotărîtă, ocoli mormîntul, nu cumva să calce pe el şi merse spre Jan. Păşea repede şi uşor : imortele şi cetină uscată îi foşniră sub tălpi. Auzind foşnetul Jan se întoarse cu faţa spre poiană, descrucişă braţele şi-i veni în întîmpinare, dar abia făcu cîţiva paşi cind ca se opri în faţa lui ; cu fruntea plecată şi fierbinte, cu pleoapele coborîte şi umezite, îi întinse mîinile amîndouă. Gestul cu case ii luă mîinile în palmele sale mari nu era nici pripit, nici pătimaş, ci moale, lipsit de îndrăzneală; se înclină adînc şi le sărută fierbinte. Cind se îndreptă, ea ridică ochii spre el şi, pentru prima oară de cind se cunoşteau, privirile lor se căutară îndelung cu un dor mocnit, adîncindu-se una în cealaltă, apoi, despărţindu-se cu

greu, se înturnară în acelaşi timp spre mormînt.

— Să mergem, zise Justyna strecurîndu-şi mîna sub braţul lui.

— Să mergem, repetă Jan.

Apucară pe poteca ce-i scotea din poiană ; cum mergeau. alături cu pas egal şi măsurat, cu feţele plecate, mărturisind emoţia mută, s-ar fi putut crede — ce ciudat ! — că tocmai în locul acela al morţii, prin două torente unite li se transmitea dragoste de viaţă. Mergeau prin rariştea pădurii, prin dîre de lumini şi umbre, fereau locurile în care feriga creştea mult prea deasă, păşind pe muşchiul moale presărat cu boabe roşii de meri- şor, ori cu afine negreralbăstrui, înţepîndu-se uneori în tinere ramuri de pin sau de brazi. Merseră un timp în tăcere. Justyna ridică de cîteva ori privirea spre însoţitorul ei ca şi cum ar fi dorit să-i vorbească, dar repede îşi coborî pleoapele. Pe chipul ei sfiala luase locul mîn- driei, ori mai bine zis, împotrivirii semeţe cu care de multă vreme şi foarte ades îi întîmpina pe oameni. Părea că lepădase de pe ea o platoşă, că o părăsise orice grijă pentru apărarea demnităţii de*om şi de femeie, că sta încrezătoare şi liniştită şi doar lipsită de îndrăzneală în faţa omului aceluia, care, ferecindu-şi emoţiile în pieptul său larg, o condusese cuviincios prin locuri singuratice, omul care iubea natura ca şi dînsa, o cunoştea însă cu mult mai bine şi trăia înfrăţit cu ea, care îi dezvăluise, în tainiţele codrului şi în defileul legendar, mormîntul străvechi şi pe cel al eroilor uitaţi de lume. Să fi săgetat-o oare gîndul că el ii era superior în multe privinţe? Oricit de ciudat' şi de neînţeles i-ar fi putut părea cuiva un gînd ca acesta, el îşi făcuse loc, neîndoios în mintea acelei fete care aflase multe adevăruri în apele amare ale durerii şi ale umilinţei, şi în faţa căreia viaţa ridicase de pe multe fenomene vălurile înşelătoare. Gîndul acesta trebuie că apăruse cu siguranţă în mintea ei, pentru că se porni deodată să vorbească, mai întîi cu sfiiciune şi în- trerupindu-se, dar apoi din ce în ce mai aprins şi cu încredere, despre ceea ce fusese chinul cel mare al vieţii sale şi ce anume o făcea să sufere cînd privea de departe la munca şi strădaniile omeneşti cele mai mărunte ; cu atît mai mult acum, după confruntarea cu marile misiuni împlinite şi cu jertfele ale căror fantome sacre îi apăruseră atît de viu la mormîntul lui Jan şi al Cecyliei precum şi la Mogila. Chinul ei de cîţiva ani nu era altceva decît sentimentul propriei inutilităţi, care o ducea la desperare.

Cum apăruse acest sentiment ? îşi dădea seama bine pentru că de multe ori reflectase asupra lui, îndelung. Se născuse mai întîi de toate din experienţele vieţii ce-i pustiiseră inima de multe visuri şi iluzii ; poate şi din unele gînduri şi tendinţe ale timpului care îi dăduseră tîrcoale pe departe ; poate, în sfîrşit, din faptul că era foarte mîn- dră, ceea ce-i atrăgea reproşul celor din jur. Bineînţeles. Era, într-adevăr, atît de mîndră, îneît o umileau profund toate hatirurile, serviciile, pe care le primea şi pe care nu le putea răsplăti în nici un fel, dar mai cu seamă o umileau zilele şi anii care se încheiau pustii, fără nici o strădanie. Uneori se asemăna cu piatra din cîmp ce ocupă zadarnic locul pe care ar fi putut creşte un pumn de grîne. Ruşine şi plictis. O urîciune de moarte i se cuibărea în suflet în fiece dimineaţă, cînd se gîndea la ziua ce urma să se desfăşoare, goală, fără nici o noimă ; o plictiseală de moarte o apăsa în fiece seară, cînd se ducea la culcare. Se revoltau in ea tinereţea, robusteţea fizică şi, uneori, aproape că o smulgeau din loc, o îmboldeau spre eforturi mari, spre gesturi energice care să-i dezmorţească trupul şi spiritul. Simţea nevoia să umble, să alerge, să ajute cuiva, să aibă un ţel în viaţă, să năzuiască spre ceva ; uneori îi venea pur şi simplu să mute o piatră de ici colo, ori să apuce fierăstrăul şi să taie lemne, numai ca să facă ceva, numai să-şi încălzească palmele reci şi să-şi răcorească fruntea înfierbîntată. Dar, în situaţia şi în mediul în care trăia, nu se găsea nici un loc pentru dorinţele şi pentru energiile ei zăgăzuite. Bătrînul tată avea nevoie, e adevărat, cînd şi cînd de serviciile ei, dar acestea erau mărunte şi-i luau puţin timp ; dintre ele, cel mai important era acompaniamentul la pian. Toţi cei de la Korczyn se cufundau în treburile lor şi nu aveau nevoie de dînsa. De cîte ori a dorit să le dea o mînă de ajutor s-a simţit a cincea roată la căru'ă. Nimeni n-ar fi bănuit măcar această nevoie a inimii, a trupului şi a sufletului ei, nimeni nu se gîndea la ea. Era ruda săracă a casei, o domnişoară încă bună de măritat şi, ce altceva ar mai fi putut fi ?

Ca să-şi ocupe timpul avea cărţile, pianul, plimbările prin grădină; vizitele vecinilor ; ce putea să-şi mai dorească ? Şi totuşi năzuinţele ei erau atîtea ! Uneori o bătuse gîndul să părăsească Korczynul şi să plece undeva departe, în vreun oraş unde să găsească de lucru, să fie independentă, să-şi umple zilele, să dea vieţii un sens.

Dar, ar fi trebuit să ia cu sine pe tatăl ei, pe bătrînul acela răsfăţat care se simţea la Korczyn ca în sînul lui Avram ; ori să-l lase în spinarea rudelor, care şi aşa aveau destule pe cap. Şi apoi, copil al satului, se temea atît de tare să se despartă de el ! Ca şi cum i s-ar fi rupt sufletul în două. Fusese o singură dată cu doamna Emilia într-un oraş mare şi-i lăsase impresia de strîmtorare, de aer înăbuşitor, de haos cumplit ; strălucirea lui pe ea n-o ispitea şi n-o atrăgea de fel. Nu cunoştea lumea, relaţiile şi pretenţiile ei, îi lipsea curajul să se arunce în viitoarea şi în hărţuielile acesteia. Şi apoi, îi mai lipsea şi încrederea deplină în sine. Nu era dintre aceia ce-şi închipuie că pot să facă de toate, nici dintre acei care, visînd la situaţii înalte prind curaj şi putere. Aşadar, mai reflectase, şovăise, trecuse prin stări de revoltă sau de apatie, iar zilele şi anii se rostogoleau în trecut ca nişte mărgele sclipitoare, goale pe dinăuntru...

Despre toate vorbi din ce în ce mai repede şi mai aprins, cu revoltă, făcînd mărturisiri pe care pînă atunci nu i le auzise niciodată, nimeni. Căpătase curaj şi-şi deschidea sufletul tot mai larg, pentru că ştia. simţea că şi el o asculta cu toată puterea fiinţei sale şi-o înţelegea de minune. Aplecat fără să vrea spre ea, Jan o asculta cu atenţie încordată, clătinînd cînd şi cînd din cap în semn că o aprobă şi o înţelege.

— Aşa este ! Cum de nu !... Fireşte ! Adevărat !...

O dată, cînd ea tăcu, spuse gînditor :

Toate sint adevărate. E trist şi ruşinos să profiţi de bogăţia altuia ; să stai sus, dar nu pe picioarele tale ; să fii tînăr şi în putere dar să nu faci nimic, să te odihneşti întruna ca la bătrîneţile cele mai bicisnice.

Altă dată vorbi, ca pentru sine :

— Nici pasăre, nici şoarece... liliac !

în felul acesta înfăţişa el îmbinarea dintre bogăţie şi sărăcie, dintre cultură şi ignoranţa, dintre poziţia socială înaltă şi viaţa inutilă, lipsită de sens, pe care i-o dezvăluise ca fiind a ei. Niciodată nu se simţise înţeleasă atît de bine ca acum, de către omul acesta care-i punea în faţă măsura hărniciei şi independenţei proprii. Spuse, chiar, că nu înţelege cum poate ea să suporte asemenea tortură, căci dacă lui i s-ar porunci să stea zile întregi cu braţele încrucişate şi să primească o bucată de pîine. un acoperiş deasupra capului şi un surtuc de pomană, s-ar duce să se înece, ori s-ar spînzura dQ prima creangă:

— Cînd eşti copil sau virstnic e altceva, dar aşa, cum aţi putut dumneavoastră să rezistaţi pînă acum. mă prinde mirarea... Căci slavă Domnului, sînteţi sănătoasă şi în putere, şi-mi pare că, dacă vi s-ar pune pe umeri o găleată cu apă, aţi putea-o duce, cu siguranţă...

Rîse şi răspunse că, negreşit, o găleată cu apă ar putea duce, de vreme ce asta face şi Antolka, un copil incă, şi atît de fragilă, pe jumătate cît ea.

Cu toate că nu înţelegea cum e posibilă o asemenea viaţă, Jan nu-i găsea ei nici o vină. Aşa se născuse şi aş;i orînduiseră viaţa şi obiceiurile, că a devenit un liliac, nici şoarece care să fugă pe pămînt. nici pasăre care să se legene în înalt, sub cer. Oblicise el de mult că nu era fericită ; auzise una şi alta din gura oamenilor. Ce auzise ? Nu spunea limpede, dar la un moment dat se mînie şi răbufni fără vrere :

— Ei ! Că n-a semănat cu tată-său acest Zygmunt Korczynski !...

Se întrerupse, se zăpăci, speriat că a jignit-o, şi, cu faţa întoarsă în altă parte, ferindu-şi privirile, îi spuse cu sfială că nimeni nu poate închide gura oamenilor... Au vorbit, iar el a rămas mirat de aşa lucru şi, de atunci a
început să-şi oprească privirile la ea, din curiozitate, ori de cîte ori i se întîmpla s-o întîlnească.

Şi se întîmpla ades. Ea nu-1 vedea, dar el o vedea; ba

la biserică, ba cînd ieşea la plimbare cu domnişoara Marta, sau cu musafirii.

La început a privit-o din curiozitate, dar mai apoi a simţit nevoia s-o privească mereu, şi ori de cîte ori o vedea, inima începea să-i bată ca un clopot. Parcă ştie el de ce ? Poate că nimeni în lume n-a ajuns încă să spună cum' se naşte o asemenea prietenie între un om şi altul, încît şi de-ai căuta s-o alungi de la tine, fie şi cu furca, tot s-ar întoarce. Se pare, totuşi, că ceea ce l-a atras atît de mult, din prima clipă, a fost tristeţea şi suferinţa de pe chipul ei. Faţa omului trădează ceea ce ascunde inima. Şi şi-a zis uneori că Domnul Dumnezeu i-a dat atîta frumuseţe şi atît de sus a ridicat-o, dar fericire nu i-a dat. Şi de cîte ori se gîndea la asta, simţea că-1 frige inima atît de tare îl durea, şi aşa plîngea sufletu-n el. Dacă s-ar fi putut, ar fi lăsat totul la pămînt şi s-ar fi dus pînă la capătul lumii să-i aducă apa tămăduitoare, atît de rău îi părea pentru ea. Dar numai basmele vorbesc despre o asemenea apă, în lume nu există. De cîte ori o vedea, după aceea o zi întreagă îi sta pe buze cîntecul:

A ieşit copila, a ieşit mîndruţa,
Rumenă floare,
Ochii-i lăcrima, mîinile-şi frîngea :
Pe ce lume-i oare ?

Intr-o zi a întîlnit-o pe drum întorcîndu-se de la biserică cu domnişoara Marta, şi tot în ziua aceea, mai tîrziu, cînd el şi unchiul său traversau rîul spre a merge la Mogila a văzut-o stînd în fereastră ; nu s-a putut opri şi i-a cîntat cîntecul acela. Dar, de bună seamă, ea pe atunci nici nu se uita la el, aşa că n-a auzit ce a cîntat...

Ba da, l-a văzut, a auzit şi cîntecul; tocmai că, din ziua aceea, i-a reţinut şi trăsăturile şi glasul atît de bine încît mai tîrziu, cînd l-a întîlnit în cîmp, arind, l-a re-, eunoscutde îndată.

— Nu se poate ! strigă cu faţa inundată de bucurie; v-aţi uitat dumneavoastră la mine măcar o dată ! Iar eu gîndeam că nicicând n-o să am parte de fericirea asta!

Se aplecă, o privi în faţă şi făcu un gest de parcă ar ti vrut s-o ia de mînă. Dar nu îndrăzni; atinse numai mîneca rochiei apofişi lăsă braţul în jos, se îndreptă şi oftă din adîncul inimii. Totodată, aşa cum se întîmpla adesea cînd se simţea stînjenit ori emoţionat, aruncă o căutătură fugară spre cer. In clipa aceea Justyna ridică ochii spre el

şi-l privi cîteva clipe. Observă că atunci cînd se uita aşa in sus, ochii lui albaştri păreau scăldaţi în argint topit.

Se opriră. La picioarele lor sta culcat pe o grămadă de rumeguş un buştean gros, pe jumătate lucrat.

— A ! se miră Jan, oprindu-se în faţa obstacolului, în partea aceea n-am fost !

— N-am fost, întări Justyna.

Se uită de jur împrejur.

— Ei, da ce-i cu mine ? Doar cunosc bine codrul şi totuşi r:u v-am dus pe acolo pe unde trebuia. Parcă aş fi orb... numai de nu ne-ar apuca ploaia, Doamne fereşte !...

Privi cu luare-aminte cerul; ici, colo, deasupra pomilor se mai vedeau mici petice de albastru, norii se îmbulzeau şi se uneau în pînze tot mai mari şi mai întunecate. La poalele codrului jocul acela minunat se mîntuise, razele soarelui se stinseră, iar pe vîrfuri vîntul sufla şuie- rînd scurt, întrerupt. Cu zel îndoit păsările îşi înteţiră ciripitul şi prin ramuri se auzea fîlfîit agitat de aripi. Jan mai aruncă o privire spre pădure.

— Nu-i mare necazul ! N-am mers noi pe un drum chiar atît de rău, numai că-i mai lung. Acum trebuie s-o ţinem mereu pe dreapta şi într-un sfert de ceas ieşim la mal, drept la luntrea noastră fără să mai trecem prin nisipuri.

Sări peste buştean şi întinse mîna Justynei. vrînd s-o ajute. Dar ea se şi afla de partea cealaltă şi numai rochia i se agăţase de creanga unui ienupăr ce fusese zdrobit de un pom în cădere. Se aplecă, eliberă într-o clipită volanul de muselin din ghimpii în care se prinsese şi îl duse la buze fulgerător de iute. Justyna nu avu cînd să-i observe gestul, căci el se ridică repede şi, căutînd să-şi ascundă tulburarea, privi în jur şi spuse :

— Frumoşi pomi! Domnul Korczynski ar putea lua bani buni dacă ar vinde pădurea. Dar, uite, că n-o vinde...

După o clipă continuă :

— Şi noi avem dreptul la pădurea asta, adică nu numai eu şi unchiul, ci tot solul. Cu toţii au dreptul sâ taie de aici, numai că nu există nici o rîuduială in tăiatul ăsta şi deseori se iscă certuri şi răfuieli din pricina asta. Prăpădesc păuurea şi după cîţiva ani n-o să mai rămînă de ea nici urma. Se iau de pâr, căci fiecare vrea sâ apuce mai mult. Şi .cu domnul Korczynski ducem război pentru pădure ; dacă ar fi fost un om bun, de mult ar fi făcut cu noi

vreun schimb oarecare, ori ar fi tras un hotar, ia, acolo, numai să nu ne mai poarte prin tribunale. Aşa ne-ar fi ajutat şi pe noi. să punem o rinduială. Dar cl nici măcar nu vrea să stea de vorbă şi uneori, cind trece pe lîngă noi, nu se uită la om. priveşte ca lupul in pămînt... Făcu un gest de lehamite şi-şi răsfrlnse buza.

— Ce să mai vorbim ! Fiecare se gîndeşte numai la el şi se iubeşte numai pe sine. Domnul Korczynski era altfel, cîndva, dar s-a schimbat... nu se ştie dc ce...

Justyna încercă să-şi apere ruda şi protectorul, povestind despre munca grea de la fermă, despre greutăţile pe care le înfruntă, dar faţă de inima aceea curată şi neotrăvită de ură nu fu nevoie să-l apere prea mult.

— Desigur ! desigur ! repetă Jan scuturînd din cap, supărările şi desperarea îi fac pe oameni să fie răi. Eu însumi îmi amintesc cum cu cîţiva ani în urmă cînd Fabian mă asuprea şi-mi căuta pricină mai mereu, arînd pe cîmpul meu de parcă ar fi fost al lui. mă făcusem atît de nervos încît odată, venind acasă, am luat oala de pe masă şi am trîntit-o de pămînt, pe sn.-u -mea, care era mică peatunci, am făcut-o să plîngâ şi m-r.m răstit la unchiul meu. Pe toate le-am săvîrşit nu cu vnie, ci numai şi numai din pricina necazurilor şi a amărăciunilor prea mari. Unde e prea multă suferinţă e «i neputinţă ; vine odată clipa cînd nu mai poţi. Cine trăieşte în sat trebuie să îndure multe neajunsuri şi nedreptăţi. Intr-un cuib nu toate păsările sînt la feL Sînt cinci degete la o mînă dar nu seamănă unul cu altul. Tot aşa şi cu oamenii. Unii sînt buni şi liniştiţi, dar sînt şi dintre aceia care latră la vecini precum cîinii. Cei mai mulţi sînt răi pentru că au prea puţin şi din lăcomie se omoară ca să aibă mult; trăind aproape unii de alţii işi fac zile amare unul altuia.

— Nu sînt beţivi şi nici desfrinaţi ori hoţi nu sînt. Poţi lăsa casa deschisă toată ziulica, nimeni nu intră să-ţi ia măcar un cărbune din vatră. In schimb, pentru fiecare bulgăre de pămînt s-ar sfîşia unul pe altul si pentru cea mai mică pagubă sau insultă sar la bătaie, ori se trag prin tribunale. La pagube şi la insulte uşor sc ajunge acolo unde ogoarele sînt amestecate ca mazărea-n sac şi casele sînt atît de apropiate că stau fereastră în fereastră...

Unchiul şi el se feresc de procese şi dc scandaluri pentru că le socot o ruşine şi pentru că nu găsesc în ele nici

satisfacţie, nici vreun folos. Să mănînci dintr-un blid mai mic dar să-ţi tihnească, decît să sorbi marea cu amărăciune. Nu mănîncă ei fazani dar nici de sărăcie nu suferă. Adevărat că în sat trec drept oameni cu stare şi asta pentru că sînt numai ei, doi, pe toată averea: adică de Fapt ceea ce au aparţine unchiului, dar asta n-arc a face. **Au** pămînt desLul. douăzeci de pogoane. Doar trei in sat mai au iftîta, în schimb aceia au multe guri în casă, cum e, bunăoară. Fabian : şapte are. Alţii au mult mai puţin: cîte zece, cile opt. cîte cinci pogoane : ba, sînt şi dintre acei; cum e de pildă Ladvs, care nu seamănă pe pămîntul lui nici un sfert de sac de săminţă. Mai e de mirare că dă iama şi în lan străin ? Stomacul gol cere. Şi ei au fost lipsiţi cîndva, cînd unchiul era bolnav, iar el mic încă şi nu prea se pricepea la mare lucru. Acum, în schimb, o duc bine, ba, pe deasupra şi Antolka va avea o zestre cînd se va mărita ; nu prea mare, cinci sute de ruble, dar lui Michal, care ar lua-o şi fără dotă, îi va fi de mare ajutor. Şi apoi aşa, totdeauna se va bucura de mai multă stimă, şi din partea soţului şi din partea familiei, dacă va spori avutul comun fie şi cu puţin. Fata merită pentru că e harnică şi, cu toate că e aşa de tînără, se pricepe la orice ; la vaci. la păsări, la tors, la ţesut. Au patru vaci **şi** douăzeci de oi ; ar fi nevoie de mai mult, dar n-au păşune. Cu două mari nevoi se luptă satul; au prea puţină luncă şi păşune, iar apa o cară dăşelîndu-se. **In** rest, munca, nu e cine ştie cît de grea.,. Nu se îmbolnăveşte omul din pricina ei. Sînt zile cînd trudesc din greu **şi** sînt zile de odihnă ; iarna, bunăoară. De lucru e **şi** atunci, dâr nu mereu ; seara se mai găseşte vreunul care meştereşte cîte ceva în atelierul lui de timplărie, altul care împle-
teşte vîrşe pentru pescuit, şi mai e unul care face pantofi; în rest, ceilalţi se adună pe la casele care au odaia de oaspeţi mai mare, cîntă la armonică şi la vioară, mai zic şi cîntece, uneori joacă, alteori citesc. Ar citi mai mult şi niai des, dar cărţile pe care le are unchiul sînt de mult citite şi răscitite, iar altele...

Aici îşi curmă vorba şi se uită neliniştit în urmă. în afund de codru se auzi un huruit surd, ca şi cum o bilă Uriaşă s-ar fi rostogolit cu zgomot în tării. Vîrfurile pinilor se legănau mişcindu-şi crengile ca pe nişte evantaie; peste pădure se lăsă, ca un văl, amurgul cenuşiu, acelaşi pretutindeni, şi numai ici, colo se mai strecurau dîre de

lumină sîngerie. Păsăretul încremenise, amuţise, şi numai arar da semne, cu cîte un ciripit întrerupt; loviturile ritmice ale ciocănitorii şi prigoriei încetară ; prin tufe Şi pe sub ferigi foşneau grăbite gîzele ; într-un pin, o veveriţă ce urca zorită s6 opri la jumătatea drumului şi, agăţată de un nod, cu capul întors, privea ţintă cu ochii Hegri, speriaţi, la pămîntul întunecat. Sus, deasupra frunţilor legănate ale pomilor cerul se învelea cu nori pufoşi, Umflaţi, fumurii. Sub el, sumedenie de ciori zburară croncănind înspăimîntate, se adăpostiră în coroanele fremă- tinde şi amuţiră ; la vuietul şi huruitul tunetului, Jan o privi pe Justyna cu nelinişte.

— Vine furtuna. Vă temeţi ?

Răspunse că nu se teme nicidecum şi începu să cerceteze cu interes amănuntele peisajului mohorît. Se pare totuşi că acesta o înspăimîntă şi fără voia ei simţi nevoia da apărare pentru că se făcu palidă şi tremură uşor. Jan î>i duse mîna la frunte cu un gest desperat :

— Ori sînt prost, ori nebun ! exclamă el, ca să rătăcesc în pădure, şi, din pricina mea, să vă faceţi spaime, ori poate chiar să şi răciţi...

îşi învinse pe dată emoţia şi-şi recăpătă sîngele rece.

— în nici un chip nu putem rămîne în pădure, pentru că acuşi-acuşi vîntul o să înceapă să rupă crengi din pomi, iar pe cei mai subţiratici îi va smulge cu rădăcini cu tot din pămînt. Mai bine să mergem la rîu. Pe apă luntrea zboară ca săgeata... în zece minute sîntem la marginea satului. Poate nici nu va fi o ploaie prea mare, sau de va fi, va dura puţin, pentru că norii zboară ca păsările ;
oricum, mai bine să-ţi cadă în cap ploaia cu găleata decît un pin. Să mergem repede !

Rosti grăbit ultimele cuvinte şi, luînd-o pe Justyna de mînă, începu să alerge spre marginea pădurii. în cîteva minute se aflară pe malul îngust, stîncos, dincolo de care rîul, întunecat ca şi cerul, minat de vîntul dezlănţuit, se umfla, rostogolindu-şi valurile — ca nişte rosturi sculptate — şi acoperindu-se cu pete albe de spumă. Jan sări în luntre, o scoase din nisip cu o smucitură puternică şi o împinse pe apă ; vîsli, se opri la mal lîngă Justyna şi strigă :

— Poftiţi !

Şovăia. Se uită la rîul frămîntat, la luntrea mică jucată de valuri, păli şi mai tare şi stătu în cumpănă. Jan încruntă sprîncenele şi o fulgeră cu privirea, nerăbdător.

— Nu e timp de stat pe gînduri. Vă rog, aşezaţi-vă în barcă ! spuse, iar glasul lui, în şuierul vîntului răsună ferm,

poruncitor.

Şovăiala Justynei dispăru ; alergă la barcă, sări şi se aşeză pe fundul ei. Cu mişcări grăbite, Jan îngrămădi sub capul ei crengile de plop ce căptuşiseră luntrea şi spuse repede, ceva mai blind :

— Vă rog să nu vă temeţi. Am fost pe îîiemen pe furtuni şi mai mari; şi apoi, ştiu să înot ca un peşte...

Nu se mai temea. Forţa lui îi transmitea încredere. Dar în clipa aceea vuietul şi huruitul ajunseră la marginea codrului şi odată cu el se auzi trosnetul surd al crengilor rupte şi scîrţîitul pinilor zgîlţîiţi de furtună ; de la o margine la alta a zării, de la cerul negru pînă la apa întunecată se lăsă un pînziş de ceaţă deasă, care ameninţa să se transforme dintr-o clipă în alta în ploaie.

■ Justyna se cutremură iarăşi, din creştet pînă-n tălpi.

— Neobişnuită ! şopti Jan ; ca un copilaş !

Cît ai clipi lepădă surtucul şi-l aruncă pe soaţa de drum, iar aceasta se acoperi toată, pînă la gît. El, stînd în vîrful bărcii începu să vîslească. Vîntul sufla turbat, nori negri lunecau ca păsările sub cerul lăptos, colo sus pe malul galben, sălciile şi perii răsădiţi din loc în loc se zbuciumau sălbatic. De cealaltă parte sta codrul, clocotind în adînc, dar la margini era neclintit ca un perete de piatră ; pe firul apei negre, umflate, presărată cu pete albe, luntrea zbura ca o săgeată, tot pieziş, pieziş, lune- cînd pe valurile repezi, ori spintecîndu-le cu ciocul. Nu era singură : în faţa ei luneca, la fel, încă una, şi încă una ; erau pescarii care fugeau acasă din faţa naturii mî- nioase, iar în întîmpinarea acestor păsări parcă în zbor. din partea opusă înaintau plutele, triste, greoaie, adu- cînd cu nişte monştri ai apelor ; bateau apa cu cîrmele asemeni unor imense aripi înotătoare. Aşa cum prezisese Jan, în mai puţin de un sfert de ceas se arătară casele şi livezile satului. Luntrile pescăreşti erau trase pe nisip ; prin pînzişul de negură se vedeau pescari urc'md malul, domol, spre creastă ; după unul, — cel mai spătos şi nepăsător la furtună — se tira un cîine negru, ud leoarcă, cu botul în pămînt şi coada pleoştită.

Cînd Justyna sări pe mal, vaietul naturii dezlănţuite se potolise, iar plînsul ei contenise. Norii, minaţi de vînt, se duccau precum veniseră şi goneau tot mai departe pe o jumătate de boltă, în vreme ce a doua jumătate, albastră, fu inundată de lumina unui soare curat, mare, aninat deasupra brîului de aur topii ce încingea spre asfinţit clinul cerului.

Pe rîul de aur şi safir lunecau mai departe agale, înseninate, plutele şi din ele se înălţau învălătucit trîmbe aurii de fum. Malul verde brăzdat de poteci era, tot. presărat cu grăunţi de cristal, tremurători, strălucind pe fiece fir de iarbă, pe fiece frunză de bozie. Sus, pe creastă, se dezlănţui ciripit de păsări, iar jos în vale, în crengile inundate de lumină, vrăbii, sticleţi, cînepari şi codobaturi dansau de bucurie. Vîntul se domoli şi, abia simţit, mai adia dintr-o parte ; norii, rostogolindu-se de-a valma în calea soarelui, se adunară într-un val, poleit cu argint.

Justyna urca coasta pe o cărare cotită şi, la jumătatea ei, se opri sub plopul cu coama răsfirată. Jan trase barca pe nisip şi din cîţiva paşi fu lingă ea. Părea neliniştit şi stînjenit, nici măcar o urmă de zîmbet nu-i mai lumina faţa. Cu cămaşa udă, cu surtucul plin de apă pe braţ, respirînd grăbit, o întrebă cu îngrijorare :

— V-aţi speriat tare ? Sînteti udă ? Nu cumva aii răcit ? N-o să vă îmbolnăviţi ?

Dar era de ajuns să te uiţi o singură dată la ca, ca să înţelegi că trăise nu o clipă de chin, ci poate una de desfătare. Din clipa cind se urcase in luntre şi citise in ochii lui curaj, iar în braţele lui, ridicate pc./itru luptă, torţă şi indemînare, îi pierise orice teamă şi sufletu-i se hrăni din plin cu dulceaţa încrederii. Avea inerederc in el. în clipa cînd îl văzuse stind la cirma luntrii, cu sprîncenele încruntate, cu sufletul întreg adunat in priviri, aplecat spre apă, înfruntând stihia năvalnică şi, pe apa fără cale, croind drumuri fără greş, ii apăru ca o întruchipare a bărbăţiei şi a forţei ; alături dc el se simţise .şi ta curajoasă şi puternică, numiră de el şi de faptul că reuşise să se încreadă în el. I se mai părea că e de o bunătate fără seamăn. Sub perdeaua deasă a ploii, ridicî!'.du-şi cu greu pleoapele, îi surprinse de cîteva ori privirea grăbită, plină de grijă şi nelinişte îndreptată spre ea şi, odată cu încrederea îi îmbătă inima o recunoştinţă neţărmurită pentru inima aceea, care i se aşternea la picioare atît de simplu şi atît de sincer. îmbătată şi fericită, sta sub plop, încredinţîndu-1 că nu i-a fost teamă, că nu s-a urlat şi n-a răcit ; regreta numai că plimbarea n-a durat mai mult.

— Slavă Domnului ! strigă Jan.

Văzind-o sănătoasă şi veselă, se linişti de-a binelea. Mai constată că nu se udase deloc. Surtucul lui era gros şi,

cu toate că pe el părea scurt, pe ea o acoperise atît de bine de ploaie încît rochia se umezise doar, uşor. în schimb, pârul ud i se lăsa greu pe ceafă. îşi scutură capul: cocul larg, răvăşit în timpul furtunii, se desfăcu şi ii acoperi umerii ca un văl negru, lucios. Poate nici nu-şi dădea seama în clipa aceea că în gestul ei era cochetărie. El se uită ca vrăjit la vălul acela unduitor şi, dîndu-se un pas înapoi, duse mîna spre el, şi-o retrase, o întinse iarăşi şi cu teamă îl atinse : era des, moale, strălucitor.

— Ce minunăţii creează Dumnezeu !

Şoapta, dimpreună cu răsuflarea lui fierbinte ii mîngîie urechea şi simţi pe păr atingerea mîinii lui. Dădu capul pe spate şi stătu în nemişcare, cu faţa îmbujorată, cu privirea aţintită la brîul de aur care, aninat sub discul soarelui părea o poartă deschisă larg spre întinderile albastre.

Atunci, pe poarta aceea de aur apărură pete albe, înaripate, zburind deasupra rîului cînd mai jos, cînd mai sus, către crestele verzi. Erau nişte păsări frumoase şi ciudate, mari, de un alb imaculat, cu aripi largi, cu ciocul şi cu picioarele roşii ca focul. Vreo douăzeci la număr, arătau ca nişte crini aerieni cu lujere de foc. De la poalele malului verde se ridicau în înalt, greoaie, tăcute, cu zbor grav, fîlfîind uşor, lunecau tot mai departe, mai departe, speriind pescăruşii, care se ascundeau cu teamă din calea lor.

Curioasă, Justyna făcu repede cîţiva paşi înainte şi scoase un strigăt de uimire ; pentru prima oară vedea păsările acelea.

— Sînt corbi de mare, rosti cu glas tulburat Jan ; sînt doar pentru puţin timp la noi şi se văd rareori. Nu vin în fiecare an ; uneori trec cîţiva ani şi nu-i vezi, apoi se ivesc iarăşi ; vin şi pleacă, Dumnezeu ştie unde !

îşi purtă privirea îngîndurată pe urma păsărilor de zăpadă.

— Uneori arzi de dorinţa să afli cîte ceva despre meleagurile acelea îndepărtate către care zboară ele... Dacă s-ar putea măcar din cărţi sau din povestiri să afli despre mările, despre ţările, despre minunăţiile şi ciudăţeniile acelea...

— O să citim, împreună, despre ele. Bine ?

Toate razele soarelui scînteiară în ochii lui.

— Ah ! Dacă ar veni clipa asta vreodată ! Dacă ar putea fi adevărat...

Sufla un vînt slab, plopul foşni şi scutură peste ei ploaie de stropi. Rîseră tare, amîndoi, ca nişte copii.

— Să intrăm în casă ! strigă Jan.

— Să mergem ! repetă bucuroasă Justyna.

Şirul de tei din curtea lui Anzelm şi a lui Jan presără încă o dată peste ei rouă rece, mai înainte de a se opri în faţa odăii cu ferestrele deschise pe care Anzelm o numea chilia sa.

Sub fereastra dată de perete, pe o masă simplă, lunguiaţă, pe cîteva cărţi cu coperţi hărtănite sta o lampă cu sticlă înaltă ; lîngă ulciorul de pămînt şi paharul din sticlă verzuie se afla o bucată de pline neagră înconjurată de fărîmituri.

— Dacă a deschis fereastra şi a mîncat pîine înseamnă că-şi vine în fire, şopti Jan.

In fundul camerei, lîngă peretele spoit cu var zgrunţuros, pe patul cu plapumă vărgată, ţesută în casă, zăcea Anzelm, îmbrăcat în suman şi încălţat cu ghete ; zăcea cu faţa în sus, cu un braţ odihnindu-se neputincios de-a lungul trupului, iar cu celălalt petrecut peste faţă. Mîneca largă a sumanului acoperea cu totuf partea de sus a feţei şi se vedea sub ea numai gura palidă, umbrită de mustăţile cărunte. Expresia gurii era aspră, buzele gata parcă să se deschidă ca pentru a slobozi cuvinte cumplite, ori vreun strigăt de desperare sau de mînie. Sta ţeapăn, ca un mort. Deasupra lui, pe perete, lucea palid rama unei icoane şi se desluşeau slab imaginile cenuşii ale unor cavaleri încununaţi cu coroană de spini.

— Dacă ai trage acum cu puşca la căpătîiul lui n-ar face nici o mişcare şi nici o vorbă n-ar scoate ; oricît l-ai ruga, oricît ai striga n-ajută la nimic. Singur îşi revine apoi...

Plecară. Din micul pridvor cu streaşina înflorată intrai în ti«da întunecoasă unde se afla rişniţa, iar de aici, prin uşa deschisă, vedeai bucătăria proaspăt măturată şi două fete ce stăteau faţă în faţă la o masă albă, de pin. în rochii de duminică, una roşie închis şi alta de un albastru ţipător, croite strîns pe corp, avînd cocarde la gît stăteau cu coatele sprijinite pe masă, cu capetele încununate de cosiţe, aplecate una către alta, vorbind în şoaptă, însufleţit

şi fără întrerupere. Intre ele, pe masă, se afla o pîine începută şi o strachină de pămînt, neagră, din care luau cu linguri de lemn ciorba albă şi groasă pregătită din lapte, oţet şi sfeclă tocată.

Văzînd-o pe Justyna în uşă se sculară domol, se duseră s-o intîmpine în prag, iar cînd ea le întinse mîna,

Antolka i-o întinse sfioasă, fâcînd o scurtă reverenţă: Elziusia, în schimb, îi scutură mîna cu putere şi apoi grăi :

— Aţi venit iar la noi, domnişoară ! Foarte bine. Ne e tare drag să vă vedem.

Zîmbetul care-i însoţi cuvintele era prietenos şi vesel dar ochii, ca şi ai lui Fabian, mici şi strălucitori, păreau câ sfredelesc cu o curiozitate răutăcioasă faţa nou-veni- tei şi tot răutăcios trase cu coada ochiului spre Jan care dispăruse pe uşa dinspre odaia mare.

— Te rog să iei loc, Justyna ! spuse cea mai tînără dintre fete. Nu cumva te-a udat ploaia prea tare cînd v-aţi întors de la Mogila ?

— Oho ! se milă Elziusia. Cam mare Jndrăzneala să-i spui domnişoarei pe nume.

Antolka, ruşinoasă, îşi întunră faţa spre perete.

— Dacă m-a rugat... spuse şoptit.

Justyna îşi petrecu braţul pe după mijlocul ci subţire şi o sărută pe obraz.

— Puţin de tot mi s-a umezit rochia ; dar mi-ar face plăcere să mă încălzesc la foc...

— Il aprind îndată ! Şi aduse în fugă cîţiva butuci din tindă.

— Stai, puţin, strigă Justyna, apoi o dădu uşor la o parte, se aşează in faţa sobei şi se apucă să aprindă focul.

— Ai, ai ! dar n-o să reuşiţi, t ise cu gura pînă la urechi . Elziusia.

— Ba o să reuşesc. Dumnezeu dă, dar nu-ţi bagă in traistă, răspunse Justyna.

— Aşa este, numai că dumneavoastră nu sînteţi făcută pentru o treabă ca asta.

— Ia, uitaţi, că s-a aprins !...

într-adevăr, în sobă ardea mocnit o coajă de mesteacăn şi dfe la ea ţîşniră limbi de foc ce cuprinseră butucii uscaţi. Atunci un iepure cenuşiu ieşi de sub cuptor. Justyna îl luă în braţe şi-l mîngîie, iar vietatea blinda i se oploşi la piept. Apoi apărură şi al doilea, al treilea şi al patrulea, şi se bulucirăcu toţii într-un ghemotoc mătăsos,

pestriţ, privind-o cu ochii lor negri, tiviţi cu roşu.

— Tocmai despre dumneavoastră vorbeam. Vorbeşti despre lup şi lupul la uşă. Iacă-tă !

— Are o rugăminte mare la tine, Justyna, spuse zîmbind Antolka, în vreme ce potrivea cu vătraiul lemnele în sobă.

Elziusia o împunse cu cotul şi vru să-i astupe gura cu palma, dar Antolka întoarse capul, chicotind şi-i dădu mina la o parte.

— Vrea să te invite la nuntă. Zice că nunta ar avea mai mare valoare pentru ea dacă ai veni tu şi domnul Witoid Korczynski. Şi în faţa oamenilor ar face mare impresie. Pe domnul Korczynski cel tînăr o să-1 invite chiar Fabian, cu toate că mult timp nici n-a vrut să audă de asta ; dar el e vanitos şi vrea cu tot dinadinsul să-i invite pe boieri în casa lui.

Nunta va fi după seceriş, aproape de Sfîntă Măria Mare. Acum o săptămînă Fabian s-a dus să vadă casa şi gospodăria mirelui şi i-a plăcut ; de fapt, nu chiar atît de tare, fiindcă sînt cam mulţi în casă : mama, doi fraţi şi o soră ; în schimb au cincisprezece pogoane de pămînt şi douăzeci de capete de vite, iar familia e cumsecade ; pe mama o chema Giecoldowna ca domnişoară, un frate a fost vătaf pe la boieri, iar acum se însoară şi capătă o mie de ruble zestre ; cu banii ăştia şi-a pus în gînd să ia în arendă o moşie.

— Dar mirele ? întrebă Justyna.

Fetele prinseră a chicoti iarăşi.

— E aşa de tinerel... şopti Elziusia şi ochii ei mici strălucitori se umplură de înduioşare.

— N-are cred, mai mult de douăzeci şi unu de ani şi n-o să facă armată fiindcă are doi fraţi, mai mari, care au fost militari, vorbi Antolka. E frumuşel, numai că e tare mititel...

— Dar ce, tu ai vrea să fie toţi nişte uriaşi, ca Michal al tău ! îl apără Elziusia. Lasă să fie el mititel, dar drăgălaş...

De duioşie i se umeziră ochii ; se grăbi apoi să povestească cum tatăl ei a făgăduit să-i dea de zestre şase sute de ruble, dar că nu poate să-i dea pe toţi o dată, fiindcă n-are de unde. Deocamdată o să-i dea jumătate din sumă, dar pentru restul le va da un înscris. Aşa s-a înţeles cu familia mirelui.

— In schimb face nuntă mare, ca să aibă cu ce se făli,

strigă Antolka.

Şi-o să capete un trusou pe cinste. Mamă-sa i-a pregătit un sipet întreg cu aşternuturi şi rufărie, iar tată-său i-a adus de la oraş caşmir pentru rochie, caşmir adevărat, negru : o să fie cea mai frumoasă rochie din cîte s-au văzut pe lume. O sâ mai aibă încă una, dar mai ieftină şi roşie...

începură să discute despre îmbrăcăminte : Justyna întrebă cît costă rochiile de pe ele, cine le-a cusut, dacă le poartă numai în zi de sărbătoare sau le îmbracă şi în zile obişnuite. Acum se prinseră la vorbă amîndouă, ca nişte vrăbii gureşe.

Rochiile de pe ele slnt cusute la un croitor evreu, de la oraş ; au una, sau cel mult două aşa. ca astea, şi le poartă numai în zi de sărbătoare. Pentru toate zilele au alte rochii, ţesute şi cusute în casă ; cine ţese mai mult şi mai frumos aceea e mai lăudată şi mai preţuită. Nici o fată din sat n-are atîtea rochii cîte are Domuntowna. Are şi brăţări şi cercei de aur şi inele pentru că e bogată, moşteneşte toată averea bunicului şi apoi. ţine grozav de mult să-i fie pe plac lui Jan. Dar Janek nu se uită la podoabele de aur şi la rochiile ei cu trenă ; ba chiar o place mai puţin de cînd a început să se fălească în lume cu ele. Odată, cînd a venit la horă cu broşă şi cu cercei şi cînd r.u început să-i zornăie brăţările în timpul jocului, Jan a poreclit-o cal ţigănesc, fiindcă numai ţiganii îşi înzorzonează caii cu tot felul de sclipiciuri şi zdrăngăneli. Povestind, fetele se prăpădeau de rîs. Rîdea şi Justyna.

Jan, care lepădase între timp îmbrăcămintea udă şi se îmbrăcase cu o scurtă din postav de casă, scotîndu-şi pe deasupra gulerul alb al cămăşii, intră în bucătărie şi găsi aici veselie şi sfat. Cu o clipă înainte Antolka dăduse fuga în camera ei şi se întorsese, ţinînd în braţe un maldăr atît de mare de ţesături, încît se cocoşa sub greutatea lui. îl aruncase pe masă şi, acum, tustrele priveau lucrul miini- lor ei harnice : rochii, covoare, velinţe in felurite culori şi modele, vărgate, în pătrăţele, stropite, din lină curată sau amestecată cu in. Jan o întrebă pe sora lui unde este mama. îi răspunse că a plecat la Starzyny. la bărbatul ei. dar că vine mîine în zori, pentru cîteva zile, ca să le ajute la secerat. La Starzyny locul e mai jos, grinele se coc mai tîrziu, aşa că poate da o mînă--de ajutor copiilor şi abia

după aceea se va întoarce la treburile ei. Astăzi face două mile pînă acolo, iar mîine — două mile înapoi ; şi de îndată se şi apucă de secerat, de parcă n-ar avea cincizeci, ci douăzeci de ani.

— Să dăm slavă lui Dumnezeu pentru o bătrîneţe ca asta, interveni Jan. De aceea era mamă lui astfel, pentru că toată viaţa a fost veselă şi n-a pus la inimă nici un necaz. Dar nu oricine se naşte cu o fire ca asta...

în colţul bucătăriei se deschise pe neaşteptate o uşă atît de mică şi îngustă îneît abi' o puteai observa şi din dosul ei se auzi glasul stins al lui Anzelm :

— Oare mi s-a părut, numai, sau cu adevărat am auzit vocea domnişoarei Justyna ?

Justyna se îndreptă spre uşă iute, cu pas sprinten.

— In pras nu se salută ! In prag nu se salută, fiindcă asta înseamnă ceartă şi eu nu vreau să mă supăr cu dumneavoastră. Nu vreau ! strigă stăpînul casei bine dispus şi pus pe glume, ceea ce rar i se întîmpla, apoi trecu pragul înalt. îmbrăcat în sumanul lui de sub care se vedea cămaşa legată la gît cu şiret. Justyna îi întinse amîndouă mîinile şi-l privi o clipă în tăcere. Aşadar, era acelaşi om căruia Marta cîndva, acolo pe colina aceea nisipoasă, îi aninase la gît medalionul sfinţit şi care, apoi, cu faţa smolită ca a unui coşar, cu apa şiroindu-i din păr şi de pe haine... îl vedea pentru prima.oară fără căciulă. Avea o frunte albă, lată, cu pieliţa fină, vrîstată de riduri' ce porneau snop dintre sprincene şi se răspîndeau ca nişte raze subţiri pe toată fruntea, pînă la rădăcina părului împuţinat şi cărunt.

Antolka se repezi să-i sărute mîna.

— Abia acum 0 văd pe unchiu, azi. M-a pîndit cînd am plecat după apă şi unei s-a dus la bucătărie, să-şi taie o bucată de pîine. Mă întorc, văd pîinea pe masă, dar uşa dînsului tot zăvorită... Asta, ca să nu vadă şi să nu fie văzut de nimeni.

— Mă păleşte uneori/o jale şi o desperare crîncenă îneît nici pe cel mai drag nu-1 sufăr, atunci, lîngă mine răspunse Anzelm şi, strîngînd mîna Justynei mai cu vlagă

decît de obicei, o privi cercetător.

— Aţi secerat ieri pe ţarina noastră, pare-mi-se ? Şi azi aţi fost la Mogila cu Janek ? Da ? spuse fără s-o slăbească din ochi. — Lucruri noi, adevărate no... no... no... utăţi ! adăugă poticnindu-se şi un zîmbet prietenos îi înflori pe buze şi-i însenină faţa şi fruntea boţită.

— Vă rog, treceţi în odaie ! Vă rog ! Cine-a mai văzut, să primeşti oaspeţii în bucătărie ? N-avem noi casă mare, dar strimtă nu-i, nu-i strimtă !

Cu o mînă îşi strîngea sumanul la piept iar cu cealaltă arăta spre uşă, repetînd :

— Vă rog, vă rog, poftiţi în odaia de oaspeţi !

In bucătărie se aflau trei uşi dintre care una, de mărime obişnuită, dădea spre tindă, iar celelalte două, înguste şi joase dădeau spre camera bătrînului şi spre cea a fetei. Justyna şovăi neştiind spre care dintre ele să se îndrepte ; bătrînul băgă de seamă, îi oferi braţul şi o conduse prin tindă în camera mare. Cîndva, demult, văzuse la conacul de la Korczyn că în felul acesta se conduceau perechile, ba chiar el însuşi, scu!îndu-se de la masa de prînz, ori de la cină, oferea braţul domnişoarei celei înalte şi vesele, cu ochii negri.

Odaia de oaspeţi era o încăpere scundă, dar atît de spaţioasă încît ocupa mai mult de jumătate din casă ; avea pereţii netezi, duşumeaua simplă din scînduri albe, curate, de pin, bine geluite şi trei ferestre mari dintre care două erau deschise. Tavanul era din grinzi văruite pe care se sprijineau scînduri subţiri ;-soba se întindea de-a lungul unui perete întreg, înaltă, pină-n tavan, din teracotă albă, iar jos avind un şir de ocniţe din care, in serile de iarnă, trebuie că se răspîndea în toată casa ţîrîitul greierilor. Intr-un colţ se afla stingheră o canapea mare din lemn de arin, vopsită în roşu, veche, să fi avut o sută de ani, îmbrăcată cu o stofă vărgată, ţesută în casă ; vizavi se vedea patul din scînduri albe de pin şi pe el un maldăr de velinţe, iar între geamuri, un scrin din lemn de arin, vopsit de asemenea în roşu, pe care erau puse o cutie din lemn de mesteacăn cu o oglinjoară fixată pieziş, un crucifix mic, negru, încoronat cu o cunună împletită din iarbă-grasă şi o lampă mică cu glob de sticlă în formă de ciupercă. Lîngă pereţi stăteau sipete înalte, verzi şi înflorate, cu capacele boltite şi ferecate cu cercuri de fier, scăunele din şipcî

albe, avînd în fata lor mese din arin. iar la mese cileva scaune meşterite de cineva dintre ai casei, nu de prea mult timp, pesemne, căci erau încă nevopsite ; aveau spălare înalte, arcuite şi erau făcute dintr-un lemn flexibil de arţar ori de carpen.

Lîngă soba uriaşă o uşă deschisă lăsa să se vadă o odăiţă lunguiaţă, cu un singur pat şi un maldăr de scoarţe. Negreşit, acolo dormea Antolka, dc vreme ce printre multele icoane în fel şi fel de mărimi şi cuinii aurea deasupra patului icoana patronului ei împodobită cu coroniţe sfinţite de la „Joia verde", cu salcie de Paşti, cu imortele şi cu flori proaspete de filimică. Mireasma florilor şi a ierburilor din grădină dădea năvală înăuntru prin fereastra larg deschisă, iar crengile pârului o adumbreau ca o perdea mişcată de vînt.

Anzelm o conduse pe Justyna la masă.

— Rogu-vă. luaţi loc pe scaun... o să staţi mai bine decît pe laviţă... rogu-vă, aşezaţi-vă aici... şi îi trase scaunul cu un gest atît de sprinten şi elegant cum nimeni nu s-ar fi aşteptat. Indesata Elziusia, care tocmai sărise cu-zgomot pragul înalt al odăii, se uita mirată la stăpînul casei şi pufni în rîs.

— Trebuie că. se apropie sfirşitul lumii dacă domnul Anzelm a devenit aşa de sprinţar şi curtenitor de parcă n-ar mai fi el acela, cătrănitul.

— A vorbit şi proasta ! răspunse în glumă Anzelm, fiindcă dacă ar fi deşteaptă, ar şti că, dacă-i pui ursului belciug, poti după aceea să-l joci cum îi cînţi. Se vede că aşa m-a prins şi pe mine domnişoara Justyna.

Se aşează pe un scăunel şi strigă la Antolka să aducă musafirului cina.

— Şi eu de-aseară n-am băgat în gură decît o bucăţică de pîine, iar Janek trebuie că e şi el flămînd după baia de azi, de pe Niemen.

Aflase încă de ieri de la nepotu-său că se duce cu Justyna la Mogila, iar acum îi întreba pe amîndoi cum s-au descurcat în timpul furtunii, dacă i-a udat tare ploaia, cit au petrecut in codru. Povesti cum se intîlnise, de cîteva ori, la Mogila cu Pani Andrzejowa, care uneori mergea ea pe acolo, dar foarte rar şi, aşa, ca din întîmplare. Este o doamnă mare şi toţi ochii sînt îndreptaţi spre ea, aşa că îi vine mai greu să facă asemenea drumuri, decît lui,

bunăoară, care se poate duce nestingherit să se roage şi să mediteze acolo unde fratele lui îşi doarme somnul veşnic.

IA părinţi fuseseră ei doi şi o soră care s-a măritat în satul de unde se trăgea şi mama lor ; mama lui Janek e din Siemaszki. Aşa i-a fost ei scris, că vreo patru sate a cutreierat pînă acum : mai întîi a locuit în satul natal, adică în Siemaszki, apoi în Bohatyrowicze, cînd s-a măritat cu Jerzy, mai apoi cu cel de-al doilea s-a stabilit la Jasmonty şi în urmă, cu al treilea, la Starzyny.

— Şi nu se ştie dacă ăsta e ultimul ei bărbat şi ultimul ei sălaş, glumi din nou Anzelm. Căci mie, unuia, mi se pare eă dacă azi ar rămîne văduvă, apăi, la un an s-ar muta după cel de-al patrulea.

Justyna îl întrebă cam cît sînt de mari şi cîte suflete cuprind satele pe care le numise. îl răspunse bucuros şi amănunţit, iar despre unele lucruri pe care nu le ştia, pentru că de mulţi ani nu mai ieşise în lume, îl întrebă pe nepot.

— Aveţi să-i vedeţi pe toţi la nunta Elziusiei, spuse Jan, pentru că Fabian are rude şi cunoştinţe pretutindeni şi o să vrea, cu siguranţă, să vorbească lumea toată despre nunta fiică-si.

între timp Antolka şi Elziusia au acopcrit masa cu pînză albă şi într-o jumătate de ceas au pus pe ea tot ce puteau găsi în clipa aceea în casa lui Anzelm şi a lui Jan. Lîngă pîinea mare apăru o strachină cu lapte covăsit amestecat cu smîntînă, apoi altul cu un fagure de miere eare, pesemne, abia fusese scos în rama lui de lsmn din stup, două bucăţi de brînză dintre care una mai uscată kir alta proaspătă, unt galben pe o farfurioară, şi la urmă Elziusia, venind din bucătărie, aprinsă toată, aduse tigaia cu scrobul aburind.

— Să vedeţi ce mâi scrob ştiu să fac eu, strigă veselă Elziusia ; chiar şi tata mă laudă uneori, deşi e tare greu aâ-i intri lui în voie ; cum mi-ar fi mie greu să sar peste easa asta...

— Eu cred Gă tu, Elziusia, dacă vrei poţi să sari şi peste casă, aşa fată vitează eşti, glumi Jan, dar, uitîndu-se la miere deodată încruntă din sprîncene.

— Cine a umblat la stupi ? întrebă mânios.

— Cine alt decît Antolka ? E doar sora ta şi a putut cuteza, îl înţepă fiica lui Fabian.

— Şi doar i-am interzis o dată pentru totdeauna ! strigS Jan, roşindu-se pînă-n vîrful urechilor şi lovind cu palma în masă. Un neştiutor poate să strice totul, iar ea, care n-a învăţat să umble cu albinele, să nu-şi vîre nasul!

Se ridică cu gînd să se ducă s-o certe, dar fata ieşi din camera ei înfricoşată şi tăcută, strîmbîndu-se şi apă- sîndu-şi obrazul cu mîna.

— Ei, ce e ? Te-a înţepat ? strigă Jan.

— S-o ia naiba... se văită Antolka cu lacrimi în ochi.

Jan, tot supărat, nu-i mai zise nimic, dar Anzelm glumi din nou :

— Ce-i dacă te-nţeapă o albină ; miere să scoţi ! Ce mare lucru că te doare acolo puţin ; trece pin' te-oi mărita !

Cînd luă pîinea în mînă şi începu să taie, pe dosul ei apărură urmele frunzelor de tei cu care gospodinele fereau aluatul de cenuşă şi de pămîntul din vatră.

Se aşezară toţi pe scăunele şi pe scaune în jurul unei mese lunguieţe şi-şi puseră în străchini scrob şi lapte co- văsit. Cîteva clipe nimeni nu scoase o vorbă. Anzelm, Jan şi cele două copiliţe mîncau într-un fel cu totul deosebit Rupeau din porţiile mari de pîine bucăţele mici pe care le luau cu două degete şi le duceau la gură. Ţineau lingurile de lemn, delicat, cu eleganţă şi le duceau la gură fără grabă, mestecau încet şi fără zgomot mîncarea, după care aşezau lingurile pe masă şi, după ce treceau cîteva secunde, sau chiar un minut, le luau din nou, cu aceeaşi delicateţe, şi le duceau încet la gură. în felul lor de a mînca, cu totul special şi exagerat de delicat şi de încet, se vedea grija, înnăscută sau deprinsă din copilărie, de a nu lăsa impresia că-s necioplţi şi lacomi la mîncare. Anzelm rupse primul tăcerea. Se uită la Justyna şi, amintindu-şi parcă de ceva, o întrebă :

— Poate doriţi să beţi un ceai ? Noi bem rar, dar putem să vă facem de îndată...

în camera fetei, pe un dulap roşu de arin se afla un samovar nu prea mare din tablă şi Antolka se ridică de pe scaun cu gînd să-l pregătească. Dar chiar în clipa în care Anzelm adresase întrebarea, Jan, punînd lingura pe masă. îşi lăsă mîinile* pe genunchi şi se uită Justynâ cu mare mulţumire, văzind-o cu cită poftă muşcă din bucata de pline neagră, unsă cu miere. Şi ea îl privea. Amîndoi purtau zîrr.bele în ochi şi nu auziră întrebarea lui Anzelm decît

cîncî le-o puse a doua oară.

—' S-ar părea, rosti Jan, cu încetineală, că după plimbarea de azi avem destulă poftă de mîncare şi ne putem lipsi de ceai...

— Ne putem lipsi cu siguranţă ! rîse Justyna.

— Acum nu mai sînt supărat pe soră-mea că a umblat la slupi.

Rîse aşa cum rîd oamenii fericiţi, fără o pricină anume, rîse tare. din toată inima, dînd capul pe spate şi tot fără pricină o mîngîie pe Antolka pe păr. Luă apoi lingura de pe masă cu aceeaşi delicateţe şi umplînd-o cu lapte o duse, încet, la gură. Avea o mînă mare, cu pielea groasă şi arsă dc soare, curată, o palmă lată şi degete lungi subţiri.

în ziua aceea Anzelm era neobişnuit de vioi şi vorbăreţ ; orice ochi mai curios s-ar fi-oprit îndelung şi cercetător asupra omului acestuia greoi, bolnăvicios, care purta stigmatul unor cumplite suferinţi, şi care astăzi, îmboldit de simţăminte numai de el cunoscute devenise atît de binevoitor şi prietenos, şi căuta cu tot dinadinsul să întreţină vorba cu oaspetele. Observînd rana de pe mîna Justynei întrebă dacă o are de la seceră, iar cînd auzi răspunsul se uită la ea lung, mijind ochii într-un fel ciudat.

— Muncă grea ! Nu ? deşi totul atîrnă de obişnuinţă. Nu ştiu dacă... şi mă îndoiesc că o persoană care cîntă la pian atît de frumos s-ar putea obişnui vreodată cu munci atît de aspre.

îi povesti că de multe ori, mergînd de-a lungul rîului, ori traversindu-1. o auzise cîntînd împreună cu tatăl ei.

v- Ce muzică dulce, zise zîmbind, îţi mîngîie auzul şi te unge la inimă. Asta e adevărat, dar tot adevărat e şi faptul câ bătînd aşa, zile întregi, clapele pianului poţi obosi la fel de tare ca şi atunci cînd pliveşti ori seceri...

Din curte se auzi mugetul vacilor ; fetele se săltară de pe scaune şi zoriră să strîngă masa : apoi Elziusia nu se mai arătă, iar Antolka trecu fuga cu doniţa în mînă prin tindă şi ieşi în bucătărie. Soarele asfinţise de o jumătate de ceas ; în odaie se făcu întuneric, Jan aprinse lampa micâ
de pe scrin şi îl anunţă pe unchiu-său că merge să vadă cum a grijit de vite argatul, în lipsa lui. Anzelm şi Justyna rămaseră singuri.

Justyna se mută de pe scaun pe scăunel şi cu-n gest neaşteptat, atît pentru Anzelm cît şi pentru ea însăşi, se

aplecă spre bătrîn şi-l sărută pe braţ.

Nu se miră prea tare, numai o singură dată, cuprins parcă de-o teamă, se trase înapoi uşor şi se înîăşură mai bine în suman.

— Asta-i ceva nou ! şopti. Ce., ce... ce... va... nou... !

Înlăturîndu-şi părul, încă ud, de pe frunte şi de pe umeri, Justyna se uită la el cu dragoste şi-i spuse încetişor *.

— Ştiu, unchiule, ştiu totul, totul...

— De unde ? Cine a vorbit ?... De bună seamă Janek, pe el l-a mîncat limba... Dar, de i'apt, nu văd nimic rău în asta, pentru că dacă sînteţi atit de bună şi vreţi să rămâneţi prietenă cu el atunci nu trebuie să aibă taine faţă de dumneavoastră.

Clătină din cap.

— Mă îndoiesc însă că cineva, fie chiar şi Jan, a putiit să înţeleagă totul... nu dai de apă dacă nu sapi adînc ; cu atît mai mult tainele omului nu le poţi pătrunde, chiar cînd trăieşti împreună cu el mulţi ani...

Purtîndu-şi privirea departe, dincolo de fereastra deschisă mai spuse :

— Multe se mai intîmplă pe lumea asta. Aşa vrea Dumnezeu ca pînă şi muşca să aibă o menire. Eu sînt mic, neînsemnat, dar în tinereţea mea am văzut lucruri mari şi am luat şi eu o mică parte la ele. De acolo mi s-a tras mie tot ce-am pătimit mai tîrziu. Korczyn ! Ah ! Nici nu-ţi vine să crezi că au fost adevărate toate cîte s-au spus şi s-au făptuit acolo... Se pare că tot ce a dat Dumnezeu oamenilor mai bun a fost trăit în timpul acela. Eram fraţi cu toţii şi ne îmbrăţişam unul pe altul fără să ne uităm care e bogat şi care sărac, iar cei înţelepţi luminau calea celor proşti. Şi cu toţii aveam un singur ţel. La festinul * acela eram nu numai îngăduiţi, ci eram poftiţi, să jie punem viaţa în pericol iar celor care scăpau nevătămaţi li se făgăduiau asemenea lucruri îneît, pentru dobîndirea lor
nică odihnă !“ La fiecare cîntec nou pe care-1 cîntau, eu iarăşi : „Veşnică odihnă !“ Cînd auzeam pe careva rîzînd în hohote, în mintea mea răsărea : „Veşnică odihnă !“ Scuturam, din mînă a lehamite spre cei care petreceau şi o porneam prin ninsoare spre casă, intram, dar în casă... Oh, Doamne ! locul fratelui meu drag era rece, nevasta lui se

* Este vorba de pregătirea revoluţiei din ianuarie 1863.

măritase a doua oară şi numai micul orfan mă în-- tîmpina şi se lipea de fnine, singurul sprijin care-mi rămăsese pe lume...

în uşa camerei se auzi un fîşîit: Jan stătea în prag cu spatele rezemat de tocul uşii, cu braţele încrucişate pe piept. în lumina săracă silueta lui se contura în linii simple, maiestuoase. Camera de oaspeţi era cufundată în umbră iar lampa de pe scrinul de arin împrăştia lumină slabă : raza ei firavă cădea pe sumanul mohorît al bătrînului şi pe părul lucios, revărsat, al Justynei. După o tăcere lungă Anzelm prinse a grăi încet şi domolit :

— Totuşi, fiecare fiinţă e înzestrată cu un simţ de apărare, îndemnînd-o să fugă din faţa primejdiei. Tot aşa şi eu, m-am dus către singurul loc unde crezusem că există o scăpare pentru mine. Cum nu aveam mai mult de treizeci de ani, nu e de mirare că dragostea însemna pentru mine viaţă şi fericire. Se vede, însă, că mie îmi fusese dat să beau toată mierea şi otrava Korczynului, pentru că acolo mi s-au arătat acele întrupări de vis, fără de care nu mai puteam afla mîngîiere şi tot acolo a început a-mi străluci steaua dragostei. Unii spun, poate, că nădejdea mea nu era înţeleaptă şi că îndrăznisem să privesc prea sus, dar eu altfel gîndeam în timpul acela. Doară cu aproape două mii de ani în urmă Domnul Iisus a propovăduit în lume egalitatea între oameni şi mult i-am auzit vorbind despre asta chiar pe cei de la Korczyn. Cu toate că domnişoara aceea era de stirpe boierească, apoi nici eu nu mă trăgeam dintr-un neam de mişei şi, măcar că eram sărac, aş fi putut să dau soţiei şi copiilor mei o bucată de pîine, poate nu mai rea decît cea pe care începuseră s-o mănînce unii boieri din vremile acele ; ba poate şi mai sigură şi mai tihnită. Şi apoi, cu toate că era de neam mare, doamnă mare nu era... Purta rochiile altora şi primea de la rude totul, din milă. De ce, dară, să nu vrea să aibă casa ei, fie ea cît de modestă, să trăiască după placul ei, lîngă bărbatul care-i este drag şi care o iubeşte ? Ştiam că şi ea mă iubeşte... ştiam. Din ce altă pricină m-ar fi privit cu ochii aceia negri, de foc şi de ce ar fi căutat, de atitea ori, să vorbească de lucruri care să mă încredinţeze de dragostea ei ? Am îndrăznit atunci... şi am fost respins. N-a vrut. Nici nu s-ar putea spune măcar că familia ei a fost o piedică prea mare. Fără îndoială rudele vor fi încercat să o convingă, vor fi rostit poate şi cuvinte de batjocură, dar

nimeni n-ar fi smuls-o cu forţa din faţa altarului. Ea singură n-a vrut. Nici nu voia să se mai vadă cu mine pînă cînd, odată, am pindit-o în grădină, am prins-o de mînă şi am întrebat-o de ce se poartă faţă de mine cu atîta dispreţ. Mi-a spus nişte lucruri de mai mare risul. I-am vorbit, am încercat s-o conving, dar s-a smucit şi a fugit. A fugit plingind. A suferit, a fost desperată, dar cu toate astea n-a vrut... n-a vrut...

Din ziua aceea a început calvarul vieţii lui. Nu demult fusese martorul acelei cumplite deziluzii care spulberase speranţe şi făcuse zădarnice atîtea jertfe omeneşti, iar acum ii fuse dat să cunoască nestatornicia inimii. Totul ii apăru nesigur, fără trăinicie, zadarnic.

— Am început să mă îndoiesc de toate şi orice priveam îmi apărea ca o nălucă pieritoare. Astăzi există, cugetam in sinea mea, iar miine se spulberă, dispare. Am auzit odată pe preot în biserică spunînd : „Din pămînt sîntem zidiţi şi în acelaşi pămînt mergem[11] şi niciodată nu mi-au ieşit din minte cuvintele acelea. Nesiguranţa asta m-a răpus mai rău ca orice, nu lăsa să mai pătrundă în inima mea nici o dorinţă, nici un imbold către ceva. Dacă mai făceam una şi alta, asta numai pentru că mă gîndeam la orfan, bietul, să nu moară de foame lingă mine ; cît despre mine. n-aş fi mişcat un pai, căci mereu îmi sta în gind : „De ce ? Pentru care pricină să te mai îngrijeşti de ccle trecătoare şi deşarte ?“ M-am smerit în ::aţa lui Dumnezeu şi l-am rugat să fie milostiv numai cu sufletul meu, în lumea veşnică ; de ceea ce aveam să mai întîmpin in viaţă nu mă mai frămîntam cîtuşi de puţin, fiind încredinţat câ pierdusem totul, pentru totdeauna şi, că, dacă d i nou aş fi avut, degrabă iarăşi s-ar fi spulberat...

Totuşi, poate că era prea tînăr şi dusese pînă atunci o viaţă mult prea simplă şi sănătoasă pentru ca îndoiala să prindă rădăcini adinei şi să-l doboare. Sigur câ dorul după zile mii bune şi după femeia iubită îl măcina necontenit.

— Simţeam dorul şi durerea sfredelind adine în inimă. Bacă omul ar putea intra odată cu lacrimile s?le în pâmînt, atunci cu siguranţă aş fi intrat şi eu. începuse să-mi fie frică de mine, gmdind câ o să-mi ies din minţi sau că n-

o să pier dc o moarte firească ; fiindcă îmi cam umbla gîndul spre adîncurile Niemenului şi crengile copacilor. Mă cuprindea ruşinea că nu aveam puterea să mă învîng, îl rugam pe Dumnezeu să mă ajute şi, fără vrere, lacrimile îmi curgeau şiroaie pe obraz. Intr-o zi am căutat să mă smulg din bicisnicia mea şi mi-am zis : ,,Da' ţine-ţi firea omule şi mai dă necazurile la spate ; caută şi tu o mîngiiere, ca sâ nu te împotriveşti voinţei lui Dumnezeu şi sâ piei zadarnic". Mi se părea că încep să mă conving că pot alunga desperarea şi că, într-o zi-două, voi începe să-mi revin şi să trăiesc ca toţi oamenii. Da‘ de unde ! Po:ta de viaţă n-am căpătat-o şi, cu toate că munceam de mă treceau sudorile, tot gindeam la nădejdile mele spulberate şi la zădărniciile vieţii. Odată, m-am dus la vedere, la o iată ; singur am pornit-o. Mergînd pe drum mă îndemnam : ,.Mă însor şi basta ! N-o să mai am casa goală, o să fie veselie şi aşa o să mă întorc şi eu la viaţă'*. Dar cînd am ajuns ăcolo şi m-am uitat la fată : nu ! Slută nu era şi nici proastă, şi-mi dau seama că se uita cu drag la mine. Nu, şi nu ! Cealaltă îmi sta în faţa ochilor. Şi, apoi, eram obişnuit cu altceva, altceva am cunoscut şi am visat eu, şi nici în vorba ei, nici în felul cum se purta, nici în gîn- durile pe care mi le dezvăluia nu puteam găsi nimic pe placul meu. M-am luptat cu mine aşa, zbătîndu-mă ca peştele pe uscat, poate vreo trei ani, pînă cînd tristeţea mi-a măcinat sănătatea, gîndurile negre mi-au frînt vlaga, ani că/ut la pat neputincios şi m-am ales cu nişte dureri ciudate care treceau şi iară se întorceau ; nouă ani m-a torturat boala asta căreia doctorii nu i-au găsit leac şi pe care au numit-o ipohondrie...

N-a înţeles el ce fel de boală este aceea, dar l-a lămurit unul, spunîndu-i că suferinţa lui e mai mult sufleteasc& decît trupească şi că are nevoie de un leac tot sufletesc.

Nu încape vorbă, leacul acela sufletesc era marea lui do- rinţă de a-şi ajuta nepotul orfan să iasă din mizerie şi să- răcie, şi mai era şi bucuria pe care o simţea văzîndu-1 cum creşte. Apoi fata, pe care Jan se încăpăţînase s-o ia de la mamă-sa, era drăgălaşă, veselă şi, după un timp, a început să le fie de ajutor în casă ; apoi şi cumnata, cu toate că era destul de uşuratică şi mereu îndrăgostită, venea la copii deseori, ba mai îngrijea şi de el şi-l scotea

din amorţeală făcîndu-1 să rîdă cu flecăreala ei veselă.

— La Dumnezeu şi cel ucis, cînd porunceşte El, poate să învie. Tot aşa am înviat şi eu, deşi nu întru totul... nu întru totul, căci mie mi se pare că oamenilor cu multă simţire, care au fost o dată în viaţă peste măsură de loviţi, le rămîn nu numai pe piele, dar şi pe suflet nişte semne care nu mai dispar niciînd. Tot aşa şi eu, pînă acum n-am putut şi nu pot să mă întorc, cu totul, la o viaţă obişnuită. Ocolesc fiece zgomot, nu pot suferi vorbăria în mulţime pentru că îmi face rău, atunci aproape îmi pierd minţile. De fiecare dată cînd văd un om necunoscut mă cuprinde un fel de teamă, pînă cînd reuşesc să mă învinq şi să mă apropii de el. Uneori mă năpădesc durerile : trupeşti şi sufleteşti. Cea mai mică răceală îmi dă ameţeli şi dureri de cap, iar cînd, fără voia mea mă cufund în amintiri şi în necazurile de demult, atunci cîte două şi trei zile zac ca mort, nu sufăr să văd pe nimeni, nici de mine aproape nu mai ştiu. Dar astea toate sînt neînsemnate. Suferinţele mici le poţi îndura cu răbdare, atunci cînd ai linişte şi oarecare pricină de bucurie...

Multe lucruri îl bucurau acum ; căsuţa nouă clădită în locul celei vechi care stătuse gata să se dărîme ; livada sădită cu propriile-i mîini; prisaca pe care Jan o mărise şi o îngrijea cu multă pricepere ; băiatul acela ca bradul şi atît de respectuos ; fata blîndă şi pricepută la ale casei ; gospodăria din ce în ce mai prosperă ; în sfîrşit, soarele strălucitor, florile frumos mirositoare, rîndunelele care-şi făceau cuibul sub streaşină, tihna şi liniştea ce domneau în gospodăria lui, aceeaşi gospodărie unde trăiseră bunicii şi străbunicii şi unde se născuse el, crescuse şi îmbătrînise. Nu numai fiece colţişor şi fiecare pom, dar aproape fiecare fir de iarbă şi bob de nisip îi era cunoscut şi trăia înfrăţit cu ele.

— Vînturile acelea rele care mi-au Tăiat calea vieţii au încetat să mai urle, au trecut şi acum sînt departe de mine. Acum am mai multe clipe bune decît rele şi numai pentru un singur lucru mă rog fierbinte lui Dumnezeu, să-i trimită lui Janek o soartă fericită. Niciodată nu voi face ceva împotriva dorinţei şi inimii sale şi, cu toate că unele lucruri le văd şi le gîndesc altfel, nu mă împotrivesc gîndurilor şi năzuinţelor lui şi mă străduiesc din toate puterile, cu tpt ce am să-l ajut să şi le împlinească. Doară nu-i sînt duşman să-i pun piedici, ori să-l silesc să facă ce nu vrea ; îi ţin loc de tată, deci nu urmăresc decît binele şi

fericirea lui...

Jan străbătu odaia cu paşi mari, se înclină în faţa unchiului şi îi sărută mîna. Apoi îşi scuturâ capul, alungind părul blond, bogat, căzut pe frunte.

— Prea v-aţi întristat amîndoi; pentru unchiul nu e bine, iar domnişoarei Justyna văd că-i joacă lacrimi în ochi. Ce să ne mai tînguim atîta pentru ce a fost!

încă nu apucă să sfîrşească vorba, cînd se auziră paşi la fereastră şi nişte cuvinte rostite cu glas tremurat, dar ascuţit:

— Ehei! îl găsesc eu ! îl găsesc eu pe înşelătorul ăla,' pe nemernicul ăla, pe tîlharul ăla ! îl găsesc şi-l omor J Dă Doamne, să-l găsesc şi să-l omor ca pe-un cîine !

Uşa se deschise larg şi intră un bătrînel tremurînd tot, cu toiagul în mînă, cu faţa cărămizie contrastînd puternic cu albul de nea al părului şi al sumanului său. în urma lui. susţinîndu-1 de braţ, apăru o fată înaltă şi trupeşă, cu o înfăţişare destul de curioasă. Din prima clipă, uitîndu-te la ea, era greu s-o recunoşti pe Jadwiga Domunt6wna, aceea care atunci pe cîmp, ciufulită şi desculţă, ducea în şorţul imens buruiană pentru vaci, iar în timpul secerişului secera cu atîta zel că o treceau şiroaie de sudoare ; aceea care ridica snopii au forţă de bărbat şi mîna caii cu destoinicie. Avea pe ea o rochie de lînă de culoarea safirului, cam ţipătoare, cu un corsaj strîns pe_corp şi trenă foarte lungă, care, tîrîtă prin praf şi prin rouă, arăta ca o cîrpă sucălită şi murdară. Pieptănătura înaltă şi mai ciudată decît rochia, se clătina în mers, îşi unsese părul cu pomadă şi prinsese în el fundiţe viu colorate şi agrafe lucitoare. O broşă ieftină, sclipitoare grozav, îi împodobea corsajul,
iar cerceii şi brăţările la fel dc urile, strălucind de-ţi luau ochii, se bălăngăneau la urechi şi zornăiau la mîinile mari şi roşii. Silueta ei. care pe cîmp. în straiele de lucrătoare a pămîntului iii amintea de poetica şi binefăcătoarea Ceres, oii în căruţa cu loitre. trasă de cai. ţi le evoca pe atletele antice, acum. in rochia aceea prea strimtă şi prea lungă, arăta ca strînsă-n chingi şi lipsită de graţie ; faţa ei cu ochii frumoşi albaştri, şi sprîncene castanii, între sclipelile şi culorile acele işi pierdea farmecul, te izbea grosolănia trăsăturilor şi roşeaţa de sfeclă a pielii.

— Bună seara... grăi din prag Jadwiga. dar cînd dădu cu ochii de Justyna stind alături de,Jan. păru că a amuţit pe loc.

Bătrinul Jakub. nemaifiind susţinut de braţul nepoatei, înainta cu pas tremurat şi iritat la culme spre stăpînul casei.

— Unde-i Pacenko ? Spune-mi. pan Szymon, spune-mi, lute. unde l-ai ascuns pe năpâstuitorul şi duşmanul ăla al meu... căci dacă nu-mi spui. am să-ţi cotrobăi prin toată casa şi am să dau singur de el... şi. cum am să-l găsesc, am să mă răzbun că mi-a luat femeia şi mi-a nenorocit-o, iar pe mine m-a făcut de ocară...

— Iar l-au speriat cu Pacenko ? o întrebă Anzelm pe Jadwiga...

— Păi sigur ! strigă fala. recăpătîndu-şi graiul. Azi a fost aşa de liniştit, de cuminte şi înţelegător ! La cină a mîncat lapte bătut şi apoi îl aud : „Jadwiga, hai să mergem în vizită, la vreun vecin". „Poate la Pan Szymon ?" îl întreb, fiindcă ştiu că dacă aş fi zis : la pan Anzelm, de îndată s-ar fi răţoit : „Eu nu merg la zurbagii !“ El tot crede că sînteţi tînăr, flăcău şi că stăpînul casei e răposatul pan Szymon. A mers frumos, calm, ba chiar cu uşurinţă, sprijinindu-se bine în toiag, dar aici au sărit nişte copii de după un gard şi au început să-î ţipe în ureche : „A venit Pacenko şi iar o s-o ia pe bunica !" A tresărit aşa de tare, încît, de n-aş fi fost eu$_T$ s-ar fi prăbuşit... şi acum nu-i chip să-l domolesc şi să-l conving... tremură tot, dă năvală înainte, n-am putut să-l duc înapoi acasă...

în timpul acesta bătrînul agita bastonul ţipînd amenînţător, scotocea prin colţuri, uitîndu-se atent peste tot, căută chiar şi în camera întunecoasă de alături, se întoarse în odaia mare, băgă toiagul pe sub canapea, se duse la sobă şi vru să se uite prin ocnile dar, fâeînd efort ca să se aplece, îşi pierdu echilibrul şi căzu pe podea cu ţoală greutatea trupului său uscat şi ciolănos. Mai aproape de cl eta Justyna ; se aplecă repede şi-i săltă capul cu indeminare, cînd simţi un braţ care o dădu la o parte cu brutalitate şi cu mînie vădită.

— Vă rog să nu vă atingeţi de bunicul meu... am să mă descurc şi singură... Cît il priveşte pe bunicul, el rămîne cu siguranţă al meu:., o repezi Domuntowna potic- ninduse la vorbă de emoţie.

îl ridică pe bătrîn cu grijă, dar şi cu o forţă aprigă, respingîndu-1 pe Jan care voia s-o ajute.

— Linişteşte-te, pan Jakub, grăi Anzelm. Nu e nici un Pacenko : nici aici şi nici in altă parte, fiindcă s-a despărţit

de mult de lumea asta.

— Nu e ? întrebă bătrînul sprijinit în toiag şi tremu- rînd tot ; adevărat că nu e ? Pe cuvînt de cinste ?

— Pe cuvînt de cinste ! rosti Anzelm pe ton solemn. Hai, aşază-te liniştit, pan Jakub, şi stai frumos cu noi de vorbă...

în clipa aceea Jan şopti Justynei :

— Tare aş vrea să povestească faţă de dumneavoastră o istorioară din 1812... o întîmplare de-a fratelui lui, pe cînd se aflau la franţuji... Ţine minte multe întîmplări interesante...

Poate că Anzelm auzise şoapta nepotului, sau poate că ştia în ce chip poate fi mai uşor liniştit bătrînul, pentru că, apropiind de el un scaun îi spuse :

— Te rog, aşază-te, te rog foarte mult. Sînt curios dacă mai ţii minte întîmplarea aceea din 1812 cu fratele dumi- tale, Franciszek... ori poate ai uitat-o !

Pe faţa smochinită, cărămizie, a bătrînului licări lumina unei amintiri duioase, chemată din ceţurile timpului, aşa ca atunci, cînd Anzelm îi amintise de mormîntul lui Jan şi al Cecyliei. S-ar fi părut, chiar, că picioarele lui că- pătară deodată mai multă vlagă şi că trupul prinsese putere, pentru că, fără să se uite la scaunul ce i se oferea, îşi îndreptă spatele, îşi sprijini amîndouă mîinile în toiag, îşi ridică fruntea şi privi în tavan.

— Cum să nu ! Cum să nu ! îmi amintesc... oho ! oho! ca şi cum ieri s-ar fi întîmplat... El era cel mai mare... am fost cinci... eu mezinul, iar Franus cel mai mare... eu să fi avut zece ani, iar el douăzeci cînd domnul Dominik Korczynski, tatăl domnului Stanislaw, cel care e azi stă- ?în la Korczyn, l-a recrutat în legiune... au plecat amîndoi să lupte alături de Napoleon... domnul Dominik era uri oun camarad... bun... eu îl ştiu... căci de fapt la treizeci de ani după aceea eu însumi am fost cu el la război... asupra lui Franus şi-a întins mîna ocrotitoare şi aflam din scrisori despre izbînzile lui, cum şi cînd înainta în grad... Cînd, iată, vine anul 1812... Vin franţujii ! Tata zice : „Nici vorbă că vine şi Franus cu ei“. Dar mama dă şi ea din cap şi răspunde : „Nici vorbă că vine ! Poate trece şi pa la noi ! Poate îl mai vedem o dată înainte de a muri!“ „.„Poate îl vedem" zice tata... Au aşteptat, au tras nădejdi... Mama ieşea mereu la drum, în cîmp, iar noi, fraţii mai mici, ne- am tot uitat pînă ni s-a lungit gîtul să-l vedem pe fratele

nostru ofiţer.

Pe cînd vorbea bătrînul, Jadwiga, stacojie la faţă o privea necontenit şi cu ochi răi pe Justyna. N-a auzit ce i-a şoptit Jan cu o clipă înainte, dar îi văzuse bine zîmbe- tul pe cînd era aplecat spre ea, un zîmbet cum nu i-1 văzuse niciodată, şi mai băgase de seamă că se uita mereu la părul revărsat pe umeri al Justynei ; ca vrăjit nu-şi putea lua ochii, de la el. Justyna, însă, asculta cu privirea ridicată spre Jan şi ochii ei scînteiau de o bucurie tăcută, sfioasă. Atunci, alături de glasul tremurat al bătrînului se auzi şoapta nepoatei sale din ce în ce mai clară şi mai întărită. Părea că de aceea vorbea în şoaptă fiindcă îi pierise glasul de mînie, ori singură se speria de cele ce grăia.,

— Aaaa ! se miră, ţintuind-o cu privirea pe Justyna, .aşa e moda acum, să umbli despletită ?... Aaaa ! poate, în curînd, o să vie moda ca domnişoarele să umble goale, ori numai în cămaşă !

Justyna îl asculta cu atenţie pe bătrîn şi se părea că nu auzea vorbele fetei, sau se făcea că nu le aude... Jan însă aruncă Jadwigăi o privire tăioasă, îşi muşcă buza şi, încrucişîndu-şi braţele se întoarse tăcut cu spatele spre ea.

Bătrînul vorbea mai departe :

— Astfel stînd noi, în cotlonul nostru, ne uitam pe drum după călătorul ce-l aşteptam să sosească de departe, cînd iată, se lăsă o iarnă aspră cum nu s-a mai văzut şi nu s-a mai auzit nicicind. Abia apucau oamenii a ieşi din case, că le şi degerau mîinile şi picioarele, iar uneori nici nu-şi puteau trage răsuflarea, de ger. Zăpada se cernea cu nemiluita şi acoperea gardurile cu totul, iar pe cîmp ridica nămeţi cît turlele de biserici. Odată, în zori, ne-a strigat tata să mergem cu el pe cîmp nu ştiu după ce... nu-mi mai amintesc... Toată noaptea aceea fusese un viscol de nu puteai desluşi la doi paşi o casă ori un pom. Căzuse multă zăpadă. Mergem noi îmbrăcaţi cu cojoace prin grădină, al'Ctndîndu-ne in troiene, cînd, în fundul grădinii apare ceva negru ce stă ca un proţap... nu era nici trunchiul vreunui pom crescut acolo, că nu fusese mai înainte, nici vreo statuie de lemn sprijinită cu spatele de gard. „Ce să fie oare ?" zice tata. „Nu ştim'[1], răspundem noi. Dar mama, care mergea în urma noastră, nu ştiu de ce, pesemne o apuca din senin vreo nelinişte şi o trăgea înspre cîmp şi pe drum, spune : „Doamne fereşte, să nu fie un om îngheţat !'“ Noi ne-am dus repede la el iar mama, neputînd să ţină pasul cu noi, a rămas în ui'mă. Am ajuns în locul acela, ne uităm şi numai ce nu ne prăvălim de frică. ,.Asta-i un om !“ a strigat tata. Iar eu, cel mai mic dar cel mai curajos, mă duc să mă uit de aproape şi strig : ,,E un ofiţer, tăticule, e un ofiţer !“ Omul acela îngheţat avea mundirul găurit tot, dar dacă mai avea şi ghete, asta n-am putut vedea, pentru că zăpada îi ajungea pînă la genunchi şi abia de la genunchi în sus ieşea din nămeţi : sta sprijinit cu spatele de gard parcă era de lemn, avea faţa ca ceara, mustăţile lungi, blonde îi cădeau peste barbă, iar ochii ca sticla. O mină îi atîrna în jos, iar cu a doua ţinea o bucată de pîine în pumnul strîns, aproape de gură. Am oblicit de îndată că, umblînd mult pe cîmp în căutarea unui adăpost, nu găsise, i se făcuse foame, începuse să muşte din pîinea pe care o avusese, pesemne, în buzunar şi aşa l-a prins moartea, îngheţat, lîngă gardul casei noastre. Stăm noi ne minunăm, tata începe să-şi facă sfînta cruce, cînd, iată, vine şi mama. Se afunda în zăpadă, dar mergea ; ceva o îndemna către locul acela... A sosit, s-a

Uitat, şi-a plesnit, palmele şi a dat un strigăt cumplit.. „Doamne Isuse, ăsta-t Franus !“ şi a căzut jos grămădi.

Abia atunci l-am recunoscut cu toţii şi am văzut cine era ofiţerul acela îngheţat...

în timp ce bătrînul povestea, nepoată-sa, puţin mai Ţa o parte, boscorodea în şoaptă şi mai şuieiată ca înainte, şi mai otrăvită :

— Mare lucru ! Oricare fată dacă şi-ar despleti părul ar arăta cît îl are de bogat... dar nouă, că sîntem fele simple, ne-ar fi ruşine să umblăm aşa... Ei, părul lung şi minte...

De data asta Jan se duse întins spre ea.

— Te rog, domnişoară Jadwiga, încetează cu vorbele răutăcioase aici, în camera noastră, te rog frumos, îi spuse în şoaptă, calm, dar cuta de pe frunte i se adînci şi mai tare.

— Şi ce dacă mă rogi, domnule Jan ? dădu ea răspuns cu ochii aprigi. Altădată vorba dumitale ar fi însemnat, poate, ceva... dar acum văd că trebuie să mă dau la o parte ca nu cumva, Doamne păzeşte, dumneata avînd asemenea prietenii cu lumea mare, să mă socoteşti drept sluga dumitale...

Îşi frămînta nervoasă mîinile roşii, iar brăţările ei poleite începură să zornăie : glasul îi tremură de tulburare şi pe genele castanii aninau lacrimi.

— De ce vă mimaţi şi vă necăjiţi aşa, domnişoară Jadwiga ? Nu ştiţi că mînia urîţeşte ? o înfruntă Jan cu sarcasm uşor.

Bătrînul Jakub îşi ridică degetul galben şi grăi mai departe, înfricoşat.

— In felul ăsta s-a întors el la cuibul părintesc şi a rămas în poartă neclintit ca o sentinelă... L-am dus pe braţe în casă, ca pe o statuie de lemn, iar mama s-a aşezat lîngă el pe dormeză şi a început să urle ca o leoaică...

Cu o leoaică furioasă semăna şi fata care, în clipa aceea, îl cuprinse după umeri pe bătrînul Jakub şi, ducîndu-l spre uşă, spuse :

— Să plecăm de aici, bunicule, hai să mergem ! Am stat destul şi ni s-au spus destule vorbe frumoase... N-au ei nevoie de tovărăşia noastră... De ce să le sjtăm în ochi...

celor care ne privesc cu dispreţ şi caută să se fălească cu alte prietenii ? Avem şi noi destui prieteni, slavă Domnului...

Obrajii şi fruntea i se învineţiră, iar ochii îi scăpărru. în timp ce se îndrepta spre uşă, se adresă bunicului care, atunci cînd era conştient i se supunea totdeauna ca un

copil :

— Unul răsare, altul apune ! N-au nevoie de noi. Aici, bunu-i nimic pe lingă mai bun. Slavă, Domnului ! Bineînţeles ! Numai să ieşiţi bine cu toţii din tîrgui ăsta, căci e lucru ştiut, cine după mult aleargă, cu puţin se-alejs. Noapte bună ! Vă dorim sănătate şi petrecere bună !

Şi în glasul ei răzbătea şi mînia aprinsă şi ofensa cruntă şi hohotul de plîns pe care căuta din răsputeri să-l înăbuşe, îl scoase pe bătrîn în tindă, îşi apucă trena murdară şi răsucită ca un maţ, o strinse în pumn ca să treacă pragul mai uşor şi trînti cu zgomot uşa în urma ei.

Cîteva minute, după plecarea lor, nimeni nu mai scoase nici o vorbă. Jan, primul, pufni în rîs.

— Io-te-te ce înţepată e ! Dar ce furioasă ! Nu mă aşteptam să fie aşa ? O fi plăcind poate" cuiva limbuţia şi ţepoşenia asta, dar mie — cîtuşi de puţin !

Anzelm nu-i puse nepotului nici o întrebare şi nici nu-i făcu vreo observaţie. Se vedea totuşi că ceva îl mîhnbe, că se gîndea la ceva şi îi părea rău de ceva. Jan, după ce pufnise în rîs, simţindu-se stînjenit se duse în camera de alături, de unde se întoarse curînd şi vesel:

— Domnişoară Justyna, vreţi să vedeţi de aproape luminile care vor fi acum pe Niemen ?

— Prind vetriţe ? întrebă Anzelm.

— Da. Chiar acum au început să pornească cu focurile pe rîu...

— E timpul să mă duc acasă ! spuse Justyna ridi^ cîndu-se.

— Vă conduc, fiindcă afară e întuneric...

— Merg şi eu cu dumneavoastră, zise blajin Anzelm ; se ridică domol de pe scăunel şi îi spuse fetei, care intra **în** cameră cu oala plină de lapte, să-i dea căciula.

— E noapte, ai să obosești, unchiule, îl făcu atent Jan.

— Nu te teme. Cînd vreau eu, merg mai repede decît tine, fie chiar şi noaptea, glumi Anzelm.

în camera de oaspeţi se făcu oarecare zarvă. După Antolka intră Michal în costumul lui de culoarea canarului, şi gătit, pentru că era duminică, cu o cravată albastră la gît. Nu mai făcea giumbuşlucuri ca ieri, se înclină cu seriozitate tuturor, adresîndu-le : „Bună seara!“

Se opri într-un colţ, îşi puse o mînă în şold iar pe cealaltă şi-o duse la mustaţă şi începu s-o privească pe Justyna cu interes.

Antolka turnă din oală lapte cald în pahare.

— Poate vrei să bei lapte proaspăt, Justyna ? Te rog, te rog frumos ! o invită.

Punîndu-şi căciula mare de oaie pe cap, Anzelm se adresă nepotului în şoaptă :

— Dacă mă obosesc sau nu, n-are a face, dar nu mă învoiesc în ruptul capului ca domnişoara să intre în gura oamenilor din pricina ta. Nu e bine că eu n-am putut merge azi la Mogila şi nu se cade, nicicum, să faceţi plimbări noaptea în doi ; ar însemna să-i plătim pentru bunătate cu răutate...

Jan îl luă în braţe, se învîrti odată cu cl şi rîzînd în hohote îl sărută pe amîndoi obrajii.

— Toţi tinerii sînt proşti! bombăni Anzelm supărat pe nepotul său, înfâşurîndu-se în suman.

Noaptea era întunecoasă ; norii — ici văluri zdrenţuite, colo monştrii cu multe braţe, ori fumuri risipite acopereau, din loc în loc, cerul cu stele.

— Dacă vreţi să vedeţi bine, trebuie să coborîţi pînă sub plop, se auzi glasul lui Jan.

Justyna descinse iute ; Jan îl ajută pe unchiaş să coboare pe coastă.

De sub plop se vedea panglica Niemenului într-o parte cotind după malul înalt, în dreptul conacului de la Korczyn, iar în cealaltă dispărînd, dincolo de dune. Justyna îl vedea azi a patra oară, mereu sub altă înfăţişare. Mai întîi căptuşit de nori grei, cu suprafaţa incendiată de focare iradiante de lumini scînteietoare şi mîngîiată de aripile rîndunelelor; apoi agitat, posomorit, rostogolindu-şi valurile umflate şi spumegînde, cu plutele galbene tîrîndu-se greoi prin ploaie şi cu luntrile negre, alunecînd în stoluri iuţi; şi iarăşi, după furtună, cu unda de azur şi aur curat, învăluit în aburi aurii, avînd deasupra corul

pe Niemen. Era un bîziit neîntrerupt, monoton, metalic ; părea zbîrnîitul unei strune întinse, vibrînde, aşezată între nul întunecos presărat cu boabe de lumină şi cerul sub care lunecau norii — fumuri împrăştiate ori văluri zdrenţuite.

Cei trei oameni de sub plop il recunoscură într.-o luntre pe Witoid. Jan îl observă primul.

— Uite-1 şi pe domnul Witoid cu Kaziuk, fiul lui Walenty, strigă.

într-adevăr, era Witoid, de data asta nu cu Julek ci :-un alt pescar, şi peste el se cernea ca o zapadă puzderia de vetriţe ; în tăcere şi cu rîvnă săvîrşea şi el lucrul pe care-1 făceau tovarăşii săi. Profilul lui delicat se contura desluşit la lumina focului, alături de faţa mai butucănoasă, tot tînără şi frumoasă a prietenului său.

— Feciorul domnului -Korczynski aici, iar verişoara lui cu noi, Tosti Anzelm cu glas scăzut. Asta-i ceva nou, ce... ce... ce... va... nou... ! Nu mă aşteptam să v...v...văd aşa ceva, adăugă bilbîindu-se.

Nu cu mult înainte de miezul nopţii Justyna intra în casa de la Korczyn, prin uşa din dos şi, de cum intră, auzi clar, de la cuier, glasul Terezei care citea în dormitorul doamnei Emilia. Prin uşile întredeschise puteai vedea un colţ din camera cu tapet albastru şi luminată de-o lampă albastră, de unde venea glasul acela exagerat de alintat, dar cu timbru plăcut, citind curgător în limba franceză :

— „Aflîndu-mă înaintea regelui, i-am făcut o reverenţă pînă la pămînt şi mult timp n-am îndrăznit să-mi înalţ ochii către .mărita faţă a Marelui Ludovic. Cînd, în sfîrşit, mi-am ridicat privirea am văzut gloria şi măreţia Franţei înccnjurîndu-1 pe monarh, aşa cum stelele înconjoară soarele. Era acolo marele Conde, prinţul de Luynes, prin-■ul de Montmorency, ducele de Saint-Simon, ducii de Broglie, contele ‘de la Rochefoucaiold, marchizul de Crequy şi alţii şi alţii şi toţi aveau ochii aţintiţi asupra mea şi în toţi ochii aceia citeam limpede admiraţia şi uimirea pe care o stârneam, cu frumuseţea mea. Această întărire a mărturiei pe care de atîtea ori mi-o făcuse oglinda îmi dădu curaj să privesc faţa maiestăţii sale regale ; care-mi fu incîntarea cînd şi pe chipul lui am văzut un zâmbet, zîm-betul Regelui-Soare, care-mi spunea că în curind voi străluci la curtea sa ca o stea de primă mărime. Am trăit simţăminte divine, mă vedeam intrind în Paradisul gloriei, strălucirii,

eleganţei şi desfătării..."

— Teresa dragă, o întrerupse din lectură un alt glas de femeie, slab, blind, nostalgie, poţi oare să-ţi imaginezi o existenţă mai frumoasă, mai strălucitoare ca a marchizei aceleia !...

— Ah ! nu, nu se poate imagina !, oftă Teresa.

— Să fii stea de prima mărime la curtea marelui rege..; să te distrezi, să străluceşti...

— Să fii iubită... o întrerupse Teresa.

— Oh, da ! Şi încă de cine ? De un marchiz ca de Crequy !... Cum trebuie să fi fost dragostea oamenilor acelora atît de distinşi, de frumoşi, de romantici!

— Ah, nici în vis nu poţi trăi o asemenea fericire !

— In asemenea condiţii şi eu aş fi sănătoasă, veselă, mulţumită, aş putea să merg, şi să dansez, aş respira din plin, într-un cuvînt, aş putea să trăiesc ! Nu-i aşa, Teresa ?

— O ! Sigur !

— Ce nedrept e împărţită fericirea între oameni! mai suspină o dată pani Emilia, şi, trebuie că se prelingea vreo lacrimă pe obrajii ei supţi şi palizi, pentru că se auziră îndemnurile Teresei :

— Scumpa mea, nu te enerva şi nu plînge, pentru câ iar o să-ţi fie rău... lubita mea, te rog să te stăpîneşti... nu cumva te apasă iar în piept, nu cumva simţi iarăşi că te sufoci ?...

In seara aceea, aşadar, doamna Emilia şi prietena ei, în loc să mai călătorească pe întinderile globului pămîn- tp.sc, călătoreau în timp, cufundîndu-se în lectura memoriilor unei slăvite doamne de la curtea Franţei, din secolul ai şaptesprezecelea.

Justyna intră în sufragerie, de unde se vedea, printr-o uşă deschisă, cabinetul stăpînului casei, cu o lampă mare arzînd pe birou. La biroul de lucru stătea Benedykt Korczynski şi înscria în registrul de socoteli coloane întregi de cifre şi note. In lumina lămpii, silueta lui înaltă şi voinică apărea greoaie; iar faţa negricioasă, cu mustăţile lungi şi cu părul des, răvăşit pe frunte, părea posacă. Era tri~t ş. de o gravitate nespusă omul acesta care lucra singur în puterea nopţii, în adîncul casei aceleia mari şi vechi. Părea atît de cufundat în socoteli îneît nici un gînd străin lor, nici o grijă care nu avea legătură cu notele şi cifrele ce-i ieşeau de sub condei nu puteau ajunge pînă la el. Totuşi, auzind zgomotul de paşi ce venea din camera alăturată, ridică iute privirile

de pe registru.

— Witoid ? strigă cu glas tare.

Justyna se opri în pragul cabinetului.

— A ! Tu erai ? spuse dezamăgit.

Îşi duse mîna pe pleoapele tremurînde de oboseală.

— Nu ştii pe unde e...Witoid ?

Îi răspunse că numai ce-1 văzuse pe Niemen cu pescarii care prind vetriţe.

— Aha ! exclamă scurt şi-şi plecă din nou ochii pe registru.

Justyna se apropie de el.

— Noapte bună, unchiule, spuse moale şi îi sărută mîna mai apăsat şi cu mai multă duioşie decît altădată.

Ii stăruiau în minte cuvintele :

,,N-a ţipat, n-a plîns, s-a dus numai la fereastră şi, privind în întunericul nopţii, l-a strigat pe Dumnezeu cu gla- sjl unui om ce se află pe patul morţii !“

Îi sărută mîna şi-l privi în faţă. Doamne !, cîte riduri brăzdau faţa aceea ! Cîteva brazde adînci şi sumedenie de 7.oîrcituri fine ca nişte snopuri de raze ce se împrăştiau pa f-unte, pe obraji, în jurul ochilor umflaţi şi posomorîli. Care dintre ele era mormîntul fratelui ? în care zăcea, i îngropate nădejdile şi elanurile tinereţii ? Pe care le supase timpul ce se scursese lung şi greu, cu picături de plumb peste capul lui, douăzeci şi atîţia de ani ?

— Noapte bună, noapte bună ! răspunse absent şi mustăţile lui aspre îi atinseră fruntea. N-o întrebă nimic. Pe ai casei niciodată nu-i întreba nimic despre ceea ce ti privea numai pe ei. Veşnic ocupat, îngrijorat, gînditor, părea indiferent şi pesemne aşa şi era faţă de tot ceea ce nu avea legătură cu ferma şi cu afacerile. Totuşi, după ce plecă Justyna, ridică din nou capul, zvîrli tocul şi, nervos,

începu să-şi tragă mustaţa lungă în jos. Clocoteau în el regretul, mînia, neliniştea.

— Cu pescarii pe Niemen... măscăriciul ! bombăni furios. Niciodată nu e acasă... niciodată lîngă mine... niciodată, aşa, ca odinioară... băiat rău... fără inimă... egoist!

Îşi virî vîrful mustăţii în gură, privi cu ochi de piatră în gol şi rosti încet, de cîteva ori, nedumerit :

— Ce s-a întîmplat cu el ? Cu el... cu el... ce s-a întîmplat ?

Tristeţea de nedescris mişcă cutele groase de pe frunte şi-i umezi ochii împietriţi.

După ce urcă scările care duceau spre partea de sus a casei. Justyna deschise, încet, uşa tatălui ei. Se auzea un sforăit puternic, neîntrerupt, ceea ce însemna că Orzelski dormea adine şi liniştit. Deschise uşa de vizavi şi intră in camera ei şi a Martei, unde lampa mai ardea încă pe masă..

— Aha ! Ai venit ! Te-ai îndurat să te întorci ! La miezul nopţii se întoarce domnişoara de la plimbare ! Te felicit, dar nu te invidiez ! Mă simt mai bine în patul meu. Bătrîneţea şi tinereţea. Veşnica poveste !

Cu aceste cuvinte o salută glasul gros. răguşit, care venea din ungherul camerei destul de largi. Acolo se afla patul în care sta culcată Marta, cu faţa în sus, înfăşurată intr-o plapumă de vată. în lumina slabă trupul ei, ţeapăn, aducea cu o mumie ; faţa galbenă abia se zărea în mijlocul pernei albe, iar ochii străluceau ca nişte mărgele.

Tăcută, Justyna-se apropie de scrinul deasupra căruia atîrna oglinda, îşi scoase rochia cu mişcări încete şi începu să-şi împletească părul. Marta continua să vorbească :

— Pe unde mi-ai hoinărit ? Da. vreo mătură n-ai mai adus ci tine ? Am văzut eu azi, am văzut cum te-ai gătit cu rochia de muselină şi ai stat o jumătate de oră la oglinda să-ţi aranjezi părul. Am fost sigură că aştepţi vizita vreunui pretendent bogat. Iată, îmi zic, s-a ivit pasărea aia rară, pe cuvîntul meu ! Unul care vrea s-o ia de nevastă, şi s-o facă mare doamnă pe fata asta săracă, cu nu cine ştie ce educaţie şi nici extraordinar de frumoasă. „Ei, ei ! gîndesc eu, nu-i de mirare că nu ştie cum să se mai gătească şi ce să mai pună pe ea 1“ Cind, colo, dînsa a şters-o si o jumătate de zi n-a mai văzut-o nimeni. Unde-ai dispărut ? Din nou acolo ? „. Şi pentru ce ? Eterna prostie ! bacă. venea Rozyc ? Nu poţi prinde doi iepuri... sau prinţul... ei, nu e el chiar prinţ, dar pe lingă tine e mai mult decît prinţ... e fiu de rege ; sau ţăranul.

Cu măturile ţăranilor ai să-l pierzi pe prinţ, ai să fie căieşti şi ai să te faci apoi, in scurt timp ca o ciumă, cum sînt eu, sau ca o gugu- ştiucă, întinzînd veşnic gîtul după zahăr, cum e Teresa ! Să rîzi, nu alta, pe onoarea mea ! Ha, ha, ha, ha ! Uf, nu mai pot...

Se porni pe rîs, tuşi apoi Iarăşi începu să vorbească. Pe lîngă impulsivitatea şi vioiciunea obişnuită, se simţea în vorba ei o nelinişte mare. Mişca picioarele sub plapumă iar ochii, în lumina glabă a camerei, luceau tot mai tare.

— Ce se aude pe la ei ?.. Ai î Ce faci tu acolo ? Despre ce vorbeşti ? Ştii să vorbeşti cu ei ? N-au auzit nici de romanele de dragoste franţuzeşti, nici de sonate şi nici de nocturne şi, apoi, folosesc nişte expresii aşa de caraghioase... oareşicare, ohtături, moşu-meu, hier, ficior... ţin minte... ţin minte ! Cîndva, eram aşa de obişnuită cu vorba lor că uneori şi mie mi se întîmpla să greşesc şi să spun : moşu-meu sau hier, dar după aceea muream de ruşine. Ei, ce să mai vorbim ! Nici vorbă că arzi de nărăbdare să afli dacă a fost astăzi, pe aici, prinţul. Fii pe pace, n-a fost. Kirlowa a venit, îndată după ce ai plecat ; Emilia a trimU după mine, s-o primesc, fiindcă ea se aştepta la o migrenă, ba chiar începuse să caşte... De fapt nu din pricina migrenei n-a vrut ea s-o primească pe Kirlowa, ci pentru că îi era lene să vorbească. Iar Teresa îmi spunea că *azi* au do citit o carte grozav de interesantă. Eterna prostie ! Destul că âm stat de vorbă cu Kirlowa vreo două ceasuri, iar eu nu-mi vedeam capul de treburi, căci pusesem pîinea la copt. Din prima clipă a început să mă întrebe despre tine : unde eşti ? Ce faci ? Cum mai arăţi acum ? Dacă eşti şi tu mai veselă *2* Apoi a adus vorba, pe departe, despre Zygmunt şi m-a întrebat, în taină, dacă nu mai eşti îndrăgostită de el nici un pic ? Apoi, în sfîrşit, a început să vorbească despre văru-său : cîte moşii şi ce averi i-au mai rămas, cit e de bun şi cît e de nefericit! Am întrebat-o : pentru ce e aşa de nefericit ?[li] Ei, spune. îi pare rău că şi-a irosit tinereţea, sănătatea ***şi*** atîta avere ; şi apoi..." şi mi-a spus ceva ce n-am înţeles..." Nenorocirea lui cea mare“, a început ea şi s-a înroşit la faţă aşa cum se roşeşte ea, ştii, tu, de obicei, apoi şi-a muşcat limba. Atunci eu am devenit curioasă. Am început s-o întreb : ce nenorocire ? A mormăit cu jumătate de gură : „Morfina". Şi n-am mai putut afla nimic de la ea. Mi-a mai spus că tare ar vera să se însoare şi să se stabilească ia Wolowszczyzna, fiindcă nuniai a.>a s-ar putea

lecui el de nenorocirea aceea. Trebuie să se însoare cu o femeie bună, înţeleaptă, serioasă şi care să-i placă nespus de mult. Femeia aceea ar fi fericită cu el, căci e tare bun, eu judecată, şi are un caracter nobil; singura lui vină e că, fiind bogat, şi-a permis prea multe în tinereţe. El singur a înţeles lucrul acesta şi s-a hotărît să se însoare... Auzi Justynko ? S-a hotărît ; iar ea se pare că de aceea a venit azi la noi ca să afle ce gînduri ai tu şi ce ho- tărîre iei... A venit în peţit, dar nu-i de mirare • verişoara vrea să-l salveze de balerine, de faliment şi de nu ştiu ce morfină, iar el, pesemne, se arată generos cu ea şi chiar îi dovedeşte... Vezi ce noutăţi îţi dau eu ţie ? Sînt, eu, o prietenă rea ? Acum poţi să te culci liniştită şi să visezi. Numai un lucru nu înţeleg, pe onoarea mea, de ce n-ai stat azi acasă şi nu ţi-ai aşteptat prinţul ? Tăticul tău a cîntat toată ziua, iar spre seară i-a venit chef să-l acom- paniezi... A învăţat o nocturnă, sau nu ştiu ce naiba, şi voia să te înveţe şi pe tine... Şi-a căutat fetiţa prin toată easa, iar fetiţa, parcă a înghiţit-o pămintul. Unde ai fost ? Că doar nu vei fi rătăcit singură prin lunci şi prin păduri, ca
o nălucă ! Pînă pui mîna pe prinţ ţi-oifi găsit vreun cioban. Ei, da, spune măcar o vorbă ! Ai amuţit ? Eu îi vorbesc într-una, li înşir toate noutăţile care pot s-o intereseze, am răguşit de atîta vorbărie, iar ea nimic nu vrea să-mi spună... ascunsă, semeaţă... fată rea... pe onoarea mea că e rea ! Uf !

îţi puteai da scama uşor că aştepta ca aceea, căreia îi vorbise atît de mult, s-o răsplătească, povestindu-i şi ea, la rîndu-i. ceva ce ar fi interesat-o la culme, ar fi emoţionat-o nespus.

In lumina palidă, ochii ei negri, arzători, ca două focuri, seînteiau pătimaş ; sub plapumă mîinile se agitau cu nelinişte. în glasul ei se simţea amărăciune şi regret.

— Ascunsa, semeaţă, rea ! repetă. >

Tuşi din nou, se linişti şi stătu aşa, nemişcată, cu ochii aţintiţi în tavan.

Justyna îşi împletise cosiţa şi o strînsese coc la ceafă ; într-o cămaşă lungă, albă, desculţă, se duse şi îngenunche la patul ei, îi luă mîna mare, osoasă, intr-a sa şi, apropiin- du-se de faţa ei o întrebă :

— Mătuşico, de ce n-ai vrut să fii soţia lui ?

— Ce ? Cum ? tresări bătrîna domnişoară şi se întoarse spre ea cu tot trupul ei greoi.

— Ce ? De ce eu... soţia lui... vorbi cu şoaptă şuierată. A cui ?... A cui ? Tu te vezi cu el ?... ştii ? El singur ţi-a vorbit ?... Ţi-a vorbit de mine... îşi mai aminteşte... cu adevărat îşi aminteşte ?

— îşi aminteşte ; a suferit mult şi nici acum nu e chiar ca toţi oamenii...

— A suferit ! Dar ce, eu n-am suferit ? Nu e chiar ca toţi oamenii !... Dar eu cum sînt ? Eternă tristeţe... eternă tristeţe... eternă tris-te-ţe !...

Oftă adînc şi greu, pieptul îi săltă şi se auzi în el ceva, ca un geamăt prelung.

— De ce ? De ce dară ? De ce ? o întrebă Justyna, strîngîndu-i mîna tot mai tare în palme.

Ochii învăpăiaţi ai Martei se pironiră pe faţa fetei, sfredelind-o, vrînd parcă să-i pătrundă în creier şi în gîndul cel ascuns.

— Nu ţi-a spus pricina ? A spus tot, dar pricina nu ţi-a spus-o ? Nu ?

— N-a spus-o.

Tăcu un timp. apoi, mai domolită, îşi întoarse privirea dinspre fata îngenuncheată şi vorbi :

— Şi tu vrei să ştii neapărat ? Da ? Din curiozitate ? Toţi devin curioşi cînd fata refuză un cavaler, fie chiar şi pe unul ca ăsta. Crezi pesemne că ai să afli vreun lucru nemaipomenit nu ? Vreo întîmplare nemaipomenită... constrîngeri... obstacole... scandal... tragedie ! Uite că te înşeli ! N-a fost nimic deosebit, cum e prin romane, ori la teatru. A fost un lucru banal, prozaic, ceva care creşte pretutindeni, chiar şi acolo unde n-o semeni. A fost eterna prostie... prostia mea... Vez., cît e de prozaic... Rîse cu amărăciune.

— Pricina... repetă, pricina... Au fost două ; prima : prinţesa s-a temut grozav de batjocura lumii iar a doua : i-a fost frică să nu se spetească muncind. Asta-i tot. De oprit nu m-au oprit, fiindcă nimeni n-avea dreptul s-o facă. Eram orfană şi aveam douăzeci şi ceva de ani. Dar m-au luat în zeflemea, au făcut glume pe seama mea, m-au umilit ! Numai atunci şi numai atîta timp cît a durat fră- mîntarea aceea în lume, cînd toţi aveau capetele înfier- bîntate, s-a vorbit despre egalitate ; se îmbrăţişau cu toţii, se iubeau, se numeau fraţi, boierul îl ducea pe ţăran în careta lui şi-l ruga : ,.lubeşte-mă şi tu puţin, măi Vasile, sau Juras, sau

Anzelm şi spune-mi pe nume !“ Dar cînd focul s-a stins, din cenuşă au apărut iarăşi munţii şi văile, ca mai înainte, ca mai înainte... munţi şi văi. „Tar tu, Va- siie, ori tu, Anzelm, să na îndrăzneşti cumva să te ridici din valea ta ! Şi tu, prinţesă, dacă descinzi de pe culme, atunci vai de tine ! N-o să te batem, nici n-o să te persecutăm, pentru că, sîntem prea rezonabili pentru asta şi prea delicaţi, dar o să rîdem de tine, o să rîdem atîta, incit o să ne doară burta de rîs !“ Uite, asta a fost! Nu mi-au interzis, nu m-au persecutat, dar au început cu batjocura. „Ia te uită, ce grozav pretendent şi-a găsit şi Marta noastră ! Soţii Darzecki se strîmbau cu dispreţ la gîndul că puteam lua de bărbat pe unul care îşi ară singur cîmpul. Paiaţa aia de Kirlo se prăpădea de rîs şi el : „Că ară nu-i nimic, e chiar frumos să ari cu plugul, e poetic, dar tot el cară şi gunoiul în cîmp şi, cu siguranţă, din pricina asta pute, de te trăzneşte !“ Şi care mai de care, cînd auzea de el numai că nu se tăvălea de rîs. Iar eu, ştii ? Muream de ruşine. Noaptea plîngeam de dorul lui, imaginîndu-mi cît de fericită aş fi cu el. plîngeam de rupeam pămîntul ; ziua însă mă lepădăm, faţă de rude şi de cunoscuţi, ai cuvîntul meu, mă lepădăm de el cum s-a lepădat Petru de Isus Christos. Şi... ştii ? Eterna josnicie ; eu însămi, eu însămi făceam haz, mai mult decît toţi, de asemenea pretendent. Uneori lacrimile îmi curgeau şiroaie pe obraji, iar ei credeau că de rîs... Numai Benedykt nu le-a ţinut isonul, fiindcă nu-i ardea lui de rîs atunci, poate şi pentru că nu

uitase, atît de repede cum uitaseră alţii, că fratele celui batjocorit zăcea în acelaşi mormînt cu fratele lui. In schimb, m-a luat pe altă cale. Căuta să mă convingă : „Muncă grea. O să fii nevoită să plivești, să seceri, să mulgi vacile, să gătești, să speli...“ A rostit o întreagă litanie despre toate cite va trebui eu să fac. „N-ai să rezişti, ai să-ţi pierzi sănătatea, ai să te aspreşti, ai să te faci ca o ţărancă!“ Asta m-a făcut să dau înapoi cel mai mult, mai mult chiar decît rîsul şi batjocura lor. Cum, adică, eu, prinţesa, să plivesc, să secer, să mulg vacile, să spăl ?... M-aş chinui, sigur că m-aş chinui, n-aş rezista, m-aş ţărăni ! De unde mi se trăgeau mie ifosele astea ? Naiba ştie, că doar eram săracă lipită, de umblam uneori în tîrlici rupţi ; o educaţie, acolo, aveam eu, dar aşa, o spoială şi munceam la Korczyn de cînd eram fetişcană. Şi nu era de glumă munca asta, căci conduceam toată casa, ferma şi grădina ; pe lîngă alte toate mai trebuia

să şi cos îmbrăcămintea pentru mine şi pentru alţii; pentru mine numai pe acelea căpătate de pe la rude. Ei, dar mă trăgeam dintr-o familie de *cetăţean,* neamurile mele eraju boieri... deci, iacă-tă, de unde şi prinţesa !... Intr-adevăr, mă temeam de munca aceea care m-ar fi aşteptat acolo... ,,Şi, ce, m-am gîndit eu pînă la urmă, am să-l uit, are să-mi treacă dorul, n-o să-l mai regret ! Iar Darzecka o ţinea întruna : „Lasă, vine altul mai potrivit pentru tine, am să te peţesc chiar eu.“ „N-a venit, nu m-a peţit căci la puţin timp a început să-şi peţească propriile fiice. Dacă am încetat să-l regret şi dacă l-am uitat, asta numai Dumnezeu şi cu mine o ştim. Destul că nu m-am măritat cu un ţăran, n-am secerat, n-am plivit, şi n-am muls vacile... căci, în ceea ce priveşte gătitul şi spălatul, asta am făcut-o, am făcut-o destul... Korczynul a devenit micul meu regat în care se cădea uneori să pui mîna la treabă... dar n-am secerat şi n-am plivit... şi asta înseamnă mult... pentru asta merită să renunţi la multe.- numai pentru asta merită să trăieşti ; să nu seceri şi să nu pliveşti... te răsplăteşte pentru toate : pentru faptul că eşti lipsit de dragoste, că nu ai un acoperiş al tău, nu ai copiii care ţi-ar fi îndulcit, poate, zilele, şi pentru că ai îmbătrînit înainte de vreme şi te-ai făcut ca o ciumă, pentru toate te răsplăteşte... pentru toate aflu eu răsplata în

faptul că n-am secerat, că n-am plivit şi nu m-am ţărânii... Sint mulţumită, grozav de mulţumită sînt şi toată viaţa am petrecut-o intr-o fericire... Iar pe lîngă toate astea mi se cuvine glorie şi cinste că m-am salvat de la umilinţă şi ruşine... glorie şi cinste... veşnică glorie... veşnică glorie !

— Mătuşă ! Mătuşă ! biata ! biata mea mătuşă 1 şopti Justyna, strîngind cu dragoste mînă fierbinte a femeii care răsufla tot mai greu.

Îşi întoarse faţa veştejită cu obrajii arzînd şi începu s-o asalteze cu întrebări :

— Ce mai e cu el ? Cum arată ? S-a făcut sănătos de tot ? Se înţelege cu nepotu-său ?

Vorbiră mult timp în şoaptă, stînd cu feţele alăturate.

— Şi-a făcut casă nouă ? Cum e înăuntru ? Odaia de oaspeţi e mare ? E curat, e ordine ?

Ifir după ce Justyna îi dădu răspunsurile toate, o întrebă din nou :

— îşi mai aminteşte ? Cum îşi aminteşte ?

Uneori tăceau amîndouă şi cădeau pe gînduri, apoi iar se auzeau şoapte :

— îşi aminteşte ? îşi aminteşte des ?

Femeia îngenunchiată lîngă pat, tînără, înfloritoare, îi povesti cu glas blînd, mîngîietor celei rănite trecute şi asprite, cum şi cînd îi vorbise despre ea.

Pe buzele ofilite ale Martei înflori un zîmbet, trăsăturile feţei se luminară, iar pleoapele-i căzură, peste ochii împăcaţi, stinşi, înceţoşaţi de o dulce visare.

— îşi aminteşte ! mai zise şi se linişti de-a binelea.

Nu dormea, sta nemişcată şi tăcută, numai în pieptul ei se auzea gîfiiala aceea stimită de emoţie şi de atîta vorbă.

— Mătuşă, şopti Justyna, dar mata eşti bolnavă serios. De ce nu vrei să te cauţi ?

Ridică pleoapele şi bombăni nemulţumită, burzuluindu-se ca de obicei.

— De cc ? Pentru ce ? Poţi să-mi spui şi mie de ce, şi pentru ce ?

Şi adaose, pe dată :

7- Cine ţi-a spus ţie că sînt bolnavă ? Născoceli ! Copiii au născocit-o ! Nu există pe lume om mai sănătos

ca mine. Lăsaţi-mă-n pace cu tratamentele şi cu doctorii voştri. Du-te şi te culcă ! Noapte bună !

Spunînd acestea închise ochii din nou şi din nou o pace dulce i se aşternu încet, încet pe chip.

Justyna se ridică, o mai privi o clipă apoi, se aplecă şi o sărută lung. Se depărtă, stinse lampa şi se opri la fereastră, privind cum se revărsau zorile ; pomii stăteau într-o încremenire de piatră, ca nişte străji fermecate, nori albi se traseră peste cer ca un văl de crep, iar pe Nieme- nul sur, unde şi unde izvîcnea cîte un peşte, spărgînd în cercuri mari oglinda apei şi făcînd să ţîşneaseă mici fîntîni, de-o clipă doar. Curînd, deasupra codrului, la răsărit, se ivi geana de purpură, un fior trecu printre frunze şi stîrni freamăt şopotitor, aproape de casă cîntatul prelung şi ascuţit al unui cocoş spintecă liniştea adîncă, apoi cîntecul se repetă mai departe, din nou mai departe şi tot mai departe şi mai slab.

Ca nişte străjeri conştiincioşi, care, postaţi pe mari întinderi îşi predau parola rînd pe rînd, tot astfel, în împărăţia somnului, păsările acestea repetau una după alta strigătul triumfător ce da de ştire ivirea soarelui. Justyna, cu ochii la geana aceea ce devenea tot mai mare şi mai aprinsă, vîna cu urechea cîntecul cocoşilor, care acum venea dinspre sat; întîi de la casele apropiate, apoi de la cele depărtate, pînă cînd, în sfîrşit, abia se mai auzi, de foarte departe, poate chiar de deasupra defileului „Jan şi CecyUa“. închise ochii şi-şi lăsă capul pe umărul rezemat de fereastră. Era oare nălucire, sau vis ? Vedea înaintea ei, desluşit, de parcă ar fi fost aievea, o gospodărie de ţărani, peste care[1] dimineaţa presărase perle de rouă şi un tînăr frumos călcînd pe iarba verde şi măruntă din ogradă. Se ducea la grajd, deschidea uşa şi scotea căruţa cu loitre. O copilă desculţă, cu găleţile pe umeri, cobora în fugă pe sub plopii bătrîni, spre rîu ; un om vîrstnic, îmbrăcat cu un suman gros, cu fruntea înaltă încreţită deschidea fereastra camerei sale şi-şi ridica spre cerul de dimineaţă ochii spălăciţi şi suferinzi.

Dar cine mai ieşea în cerdacul casei şi se oprea sub streaşina înflorată ? Era chiar ea... ea... într-o fustă scurtă cu cosiţa şerpuind pe caftanul larg, cu faţa fericită ca şi

fei icirea tînărului aceluia frumos, cu coasa în mînă, care-şi întorcea privirea spre ea...

Nălucire ori vis ? I se părea, iarăşi, că domnea peste lume un amurg transparent dar fără zi şi fără soare, iar ca plutea în înălţimi şi îmbrăţişa cu privirea zarea largă, atît de largă incit într-o margine i se arăta, desluşit, conacul de la Korczyn cu împrejurimile şi mormîntul cel străvechi ascuns în ostrovul de verdeaţă al defileului legendar, iar în cealaltă pustietatea tristă a nisipurilor, dincolo de care, în poiana împresurată de pădure sta un mormînt însingurat. Totul era cufundat în amurgul acela transparent, iar ea, plutind în tării, ţinea în mînă o lampă... aceeaşi lampă care ardea ieri seara pe scrinul de arin al lui Anzelm. O luase de acolo pesemne şi acum o ridica sus de tot, iar razele ei, ce-i drept, zgîrcite, firave, cădeau
— firicele de aur — pe coperişurile caselor, pe garduri şi uliţi, coborau într-o parte pe mormîntul secular, iar în cealaltă pe gorganul părăsit, luminîndu-le şi parcă unindu-le, cum sînt unite între ele verigile unui lanţ.

I se părea ori visa ? Pe părul ei, pe faţă, pe buze simţea săruturi calde, îndelungi. Erau razele soarelui, care, ţîşnind din hăuri de dincolo de geana zorilor, sfîşiau pînza albă a norilor şi-şi trimiteau săgeţile pe pomi, pe iarbă, pe apă, pe păsările care începeau deodat să ciripească şi — pe ea. Dar poate că visul, ori închipuirea îi aducea acele săruturi nu de la astrul zilei, ci de la altcineva, de la altcineva... căci faţa ei se învăpăie şi un zîmbet fericit i se cuibări pe buze.

Sfîrşitui cărţii a doua

.*[

CARTEA A TREIA

1

Andrzejowa Korczynska nu era o „mare doamnă'·', cum îi plăcea lui Anzelm Bohatyrowicz să spună despre ea. Cu treizeci şi ceva de ani în urmă, cînd tînără, bine făcută şi cu zestre frumoasă se măritase cu unul dintre fraţii Korczynski, lumea comentase cum că, o fată ca ea, numai dintr-o dragoste mare putuse încheia o astfel de căsătorie. Mulţi ar fi vrut să-i cîştige inima şi averea ; ea însă îl alese pe cel mai puţin bogat şi cu numele cel mai puţin răsunător. îl iubise şi, cu omul de care era îndrăgostită se unise în sentimente, însuşindu-şi crezul şi aspiraţiile care lui i-au hrănit tinereţea, dar care prea curînd şi prea timpuriu aveau să-i curme viaţa. Zestrea ei nu valorase milioane, totuşi fusese destul de frumoasă şi întrecuse niult ceea ce adusese el, căci părinţii ei, oameni bogaţi, îi lăsaseră moştenire întreaga lor avere. Osowce cuprindea vreo sută de gospodării, pămînt mult, păduri frumoase şi un conac construit cu pretenţii de măreţie. Se vedea că fusese ridicat cu cîteva zeci de ani în urmă de un boiernaş cu dare, vrînd, din ambiţie, să se ia la întrecere cu marii bogătaşi. De fapt, palatul, cum i se spunea pe o rază de cîteva mile, nu era nimic mai mult decît o casă cu două caturi, cu două rînduri de ferestre mari, cu acoperişul din tablă roşie şi un peron larg şi acoperit, ale cărui arcade erau îmbrăcate într-o ţesătură densă de iederă. Clădirea, destul de rece şi impersonală, avea în faţă o curte imensă, împodobită cu ronduri de flori şi peluze, dincolo de care porneau alei vechi, iar în fund, pe o suprafaţă întinsă, a$a-numitul parc englezesc, cu potecile licărind

prin vegetaţia bogată, cu băncile albe aşezate în diferite direcţii,
iar deasupra unui pîrîu îngust, năvalnic şi mereu şopotitor, poduri uşoare se bolteau în arcuri graţioase. Niemenul rrj curgea pe aici, dar pîrîul care tăia grădina se vărsa în el,
o milă mai sus ; în triunghiul mare, alcătuit de cele două albii — una largă, cealaltă îngustă — pe lunca întinsă, se înălţau din loc în loc şiruri de movile scunde, făcute pesemne de mîna omului, pe care localnicii le numeau şanţuri suedeze. Bătrînii spuneau că demult, înainte cu vreo două veacuri, pe locurile acestea fusese o mare tabără militară şi că pe aici se purtaseră bătălii multe şi crîncene. Toamna, cînd copacii de pe alei şi tufişurile din parc îşi scuturau frunzele, se puteau vedea pînă departe, de la ferestrele catului al doilea al casei sau al palatului Osowce, cum i se zicea, lunca, şanţurile şi cele două cursuri de apă unindu-se : rîul şi pîrîul. Aici se născuse doamna Andrzejowa, aici crescuse şi trăise, cu excepţia celor opt ani, cînd alături de soţul ei, locuise în casa acestuia. La începutul celor opt ani plecase de la Osowce îndrăgostită, plină de viaţă şi strălucind de fericire, iar la sfîrşit se întorsese văduvă, în straie cernite, pe care avea să nu le mai lepede niciodată. Frivolă, cochetă şi grozav de veselă nu fusese ea nicicînd ; în prima tinereţe chiar şi în cele mai fericite clipe făptura ei maiestuoasă păstra ceva din calmul, din gravitatea care marchează caracterele profunde şi reţinute ; pînă şi în fericirea exuberantă cu

care coborîse treptele altarului se resimţise meditaţia, concentrarea, ruga interioară a firilor predispuse la severitate faţă de propria persoană. Cine o cunoştea din vremea accea îşi amintea faţa ei ca un trandafir îmbobocit, iar în felul ei de a se purta şi de a vorbi, deşi arăta mult mai serioasă şi mai rezervată decît alte femei avea multă drăgălăşenie şi farmec ; şi-o amintea totodată capabilă de elanuri şi pasiuni nobile. Îndeobşte se ştia că împărtăşea întru totul convingerile şi aspiraţiile tovarăşului său de viaţă. Soţie de democrat şi patriot, ştia să-i fie, la un loc, confidentă, sprijin şi camarad, iar cînd nu reuşea să-l ajute în strădania lui de a se apropia de popor, şi de a trăi în fiece clipă alături de el, se întîmpla aşa nu pentru că era o îngâmfată, că-i dispreţuia sau că avea niscai prejudecăţi de castă, ci din pricina neputinţei de a se despărţi, fie şi pentru o .singură clipă, de formele elegante ale vieţii şi d:: a suporta cu răbdare ceea ce-i apărea ca grosolan şi trivial. Nimeni nu ştia mai bine decit Andrzej să se apropie de inimile tinere, de minţile neluminate, de făpturile acelea simple, şi nimeni nu era mai incapabil 60 facă decît soţia lui. îndrăgostit, el o înţelegea prea bine şi îi ierta aceasta cu uşurinţă şi umor ; ea însă era necăjită şi umilită de această nepotrivire, unica de altfel, dintre ei. Voia, se străduia să se schimbe, lupta cu deprinderile, ori cu unele limite ale firii, dar nu izbutea. De multe, de nenumărate ori intrase prin colibele scunde cu inima gata de dăruire, cu buze tremurînde de mulţimea cuvintelor ce se cereau rostite şi se oprise în

prag maiestuoasă, cu capul înălţat semeţ, ca o zeiţă care, în mărinimia ei, se îndură să păşească sub acoperişul unor muritori de rîrtd ; în aparenţă era mîndră şi dispreţuitoare, în realitate, tulburată şi desperată, pentru că rar ştia ce să facă şi cum să vorbească oamenilor acelora. Se simţea ca paralizată în faţa acelei forţe necunoscute, neînţelegînd problema pe care avea s-o dezlege ; nutrea simţămintele cele mai nobile, dar se cu-tremura de dezgust faţă de tot ce era prozaic, grosolan, o îngrozea duritatea terenului pe care trebuia să înainteze. De cîte ori le vorbea — n-o înţelegeau ; dacă i se adresau — nu-i înţelegea. Ansamblul o atrăgea, amănuntei*:

o speriau şi o făceau să dea înapoi. Se uita cu o scîrbă de neînvins la trupurile nespălate, la hainele ponosite, la pereţii afumaţi, la siluetele şi figurile îngroşate şi deformate. Credea în sufletul acestui uriaş fenomen colectiv şi -ar fi vrut să-l înţeleagă, dar trebuia să lupte cu sine ca să poată întinde degetul spre a-i atinge crusta. Cîteva fire de gunoi risipit pe jos o făceau să se tragă înapoi cu dezgust, mirosurile de grajd şi cocină o îmbolnăveau de îngreţoşare. Era aptă să înţeleagă şi să pătrundă cele mai elevate abstracţiuni, dar se oprea, ca un copil nedumerit şi mfricssşai, în faţa oricărei realităţi mai aspre sau neplăcute. Ştia că din ansamblul acestor fapte, cifre, niveluri de activităţi este alcătuită scara conducătoare spre idealuri ; o atrăgeau idealurile şi le înţelegea, dar nu era în stare cu mîinile proprii să construiască nici o singură treaptă a aoestci scări. O

împiedicau simţul estetic, eleganţa deprinderilor, gustul rafinat precum şi o mîndrie instinctivi ce ţinea nu atît de conştienţa că este o femeie bogată şi de neam, cit de alcătuirea intimă a fiinţei ei de o mare puritate, simţind nevoia să ducă o viaţă sublimă şi să se înalţe deasupra a tot ce era vulgar, frivol şi prozaic. Pentru această mîndrie nu de neam şi nici de avere, ci mai degrabă decuirgînd dintr-o înţelegere idealistă a vieţii — la care, în ciuda voinţei şi a ştiinţei ei, se mai adăuga şi ceva moştenit — îşi făcea reproşuri deseori, mai ales că aeesta era singurul lucru în care nu se unea cu omul iubit; şi, apoi, nu se împăca nici cu religia care o învăţa să-şi înconjure semenii cu dragoste şi înţelegere. Nu putea să şi-o înăbuşe nu fiindcă era prea slabă şi îngăduitoare cu sine, ei poate pentru că această trăsătură îi fusese transmisă de un şir de generaţii şi întărită apoi de atmosfera de confort, de poezie, de înălţare a spiritului deasupra.prozei banale de zi-cu-zi, atmosferă de care se bucurase în casa părintească ; aceasta o apărase din toate părţile, pînă cînd, dintr-o copilă devenise domnişoară. Cînd Andrzej n-a mai fost, cercai vederilor, al relaţiilor şi aspiraţiilor ei se restrînsese nespus, aşa încît ajunsese la o împăcare deplină ca sine însăşi, îşi spunea că organismele superioare şi cele inferioare, existenţele avîntate spre un ideal şi cele banale nu se pot împăca precum nu se împacă apa cu focul ; nobleţea spiritului, constînd în trăirea a tot ce este pur şi frumos, există şi are dreptul

să existe şi, cine ştie, dacă nu tocmai în faptul acesta se află raţiunea de a fi a omenirii. Pentru aceea că unii, undeva mai jos, păcătuiesc şi, măcar că sînt dăruiţi cu suflet frumos, umblă sau se tîrăsc prin lume cu corpuri schiloade, se cade să ai milă şi bunătate, uneori chiar să oferi şi cîte un ajutor, dar nu se cuvin sacrificate liniştea, meditaţiile în singurătate şi înălţările sublime ale spiritului, deprinderile şi preferinţele alese. Spunîndu-şi toate acestea îşi adormea conştiinţa şi, ca o lebădă imaculată, plutea deasupra vieţii sus de tot, peste întinderile pe care se agitau furnicile, ţopăiau vrăbiile şi orăcăiau broaştele, stind la fel de departe de hărnicia gîzelor pe cît de departe se ţinea de frivolitatea păsărilor şi de duhoarea smîrcarilor.

Nu era nici slabă şi nici îngăduitoare cu sine. Din felul ei de a fi se putea deduce o energie care nu se revărsa în afară prin gesturi şi fapte, ci era întoarsă spre viaţa interioară, strunind-o .bine. Energia aceasta întreţinea focul unor simţăminte mari, poate chiar al unor pasiuni pe care însă le închidea îndată, într-o formă calmă, ca o flăcăruie, arzînd într-un vas de marmură. Cînd avusese numai douăzeci şi şase de ani se despărţise de bărbatul iubit, de tatăl unicului ei copil, neşt iind dacă îl va mai vedea vreodată ; răutăcioşii susţineau că ea, atunci, ar fi vrut să le imite pe spartane şi mai nu ştiu ce alte figuri celebre.

In realitate, nu vroia să imite pe nimeni ; îl iubea prea mult pentru ca, într-o clipă ca aceea, să se mai poată gîndi la nişte modele de demult. într-un fel, s-ar fi putut

ca acestea să-i fi intrat în sînge, dar ea nu-şi amintise de ele nicidecum şi fusese ea însăşi atunci, pe colina de nisip arătată de Jan Bohatyrowicz Justynei, cînd dreaptă, puternică, cu ochii scînteind de entuziasm, îşi petrecuse braţele după grumazul soţului, îl sărutase apăsat şi, desfăcîndu-se brusc din îmbrăţişare, rostise zîmbind : „Hai ! încalecă !“ şi încă vreo cîteva vorbe pe care nu le auzise nimeni. După plecarea lui, Andrzejowa, urmată de ceilalţi oameni adunaţi pe colnic, îngenunche şi începu o rugăciune, rostită cu glas puternic :

— în numele Tatălui, al Fiului...

Spunea rugăciunea pentru călătorii in primejdie, rar şi limpede, oprindu-se uneori cîteva secunde, pentru a asculta, parcă, tropotul de cal ce se afunda în codru, sau trilurile pe care privighetoarea le înălţa spre cer. Lacrimi mari se prelingeau una după alta pe obrajii ei, dar în glas nu i se simţea plînsul, silueta dreaptă nu i s-a îndoit, nici nu s-a clătinat, şi nici un muşchi al feţei nu a tremurat şi nu i s-a strîmbat. Apoi, o singură dată, cînd un glas de copil anunţase cumplita veste, ea căzuse fără cunoştinţă; zăcuse cîteva zile doborită de o slăbiciune de moarte şi crezuseră cu toţii că o să-şi piardă minţile, dar şi-a revenit, şi după aceea n-a mai leşinat, n-a mai izbucnit în plîns, nu şi-a mai pierdut niciodată controlul asupra gesturilor şi cuvintelor. Nu s-a plîns de vreo suferinţă fizică, însă rumeneala din obraji i-a pierit pentru totdeauna. Nimeni
n-a surprins-o plingînd cu desperare, dar nici rîsul voios nu i l-a mai auzit vreodată. Străinilor le zîmbea ceremonios uneori, rudelor şi celor apropiaţi — cu

prietenie, fiului — tandru şi cu un surîs fericit, dar de rîs nu mai rîdea. Şi nici faptul acesta nu părea ciudat, întrucît se afla în deplină armonie cu gravitatea şi distincţia făpturii ei. Cei care o cunoscuseră de copilă spuneau că niciodată nu fusese de o veselie exuberantă sau de o vitalitate impetuoasă. F Era rece şi mîndră, mereu ferecată în sine, intimidîndu-i şi indepărtîndu-i pe cei din jur. şi nefăcind nimica să-i atragă.
: Fără îndoială, izolarea în care trăia, departe de larmă şi t de agitaţie, îi asigurau un fel de piedestal, de la înălţimea căruia domina sufletele şi fiinţele de rînd. In felul acesta ii era şi mai lesne să-şi ascundă suferinţa morală, poate şi fizică, din pricina căreia îi pierise aşa de repede rume- nealâ tinereţii şi a sănătăţii, putea să evite ciocnirea cu
I vulgaritatea sau cu aspectele urite ale vieţii ; era mai uşor
l să se dedice întru totul şi fără răgaz preocupărilor ei pre-
l ferate şi acelui mod de viaţă pe care şi-l alesese fără şo-
* văire şi pentru totdeauna.
Ce o preocupase şi cum trăise în aceşti douăzeci şi trei
l de ani petrecuţi în sihăstria casei cu două caturi de ia
i Osowce ? îţi puteai face o imagine despre asta numai
§ aflîndu-te în imediata ei apropiere şi observind-o în zilele Jj. de august, cum sta aşezată în fotoliul moale, din faţa ferestrei mari de la etaj, odihnindu-şi mina cu lucrul în poală şi mîngîind cu ochii, ginditoare, profunzimile

verzi ale grădinii şi parcului.

Stătea într-o cameră de colţ, ce dădea cu ferestrele spre ■marea de verdeaţă a grădinii. Plafonul înalt, forma aproape «rotundă a camerei, o făceau să semene cu o capelă, impre-

■sie ce ţi-o întărea tapetul vechi, decolorat pe alocuri, dar Bîncâ azuriu, presărat cu steluţe de aur. după cum şi mul- & iele gravuri de pe pereţi şi crucifixul mare, negru, din

colţul camerei. în faţa căruia se afla un scăunel de rugăciune. Scăunelul era din lemn scump, cu lucrătură aleasă : crucea neagră, grea, contrasta cu albul strălucitor al unui Christ, sculptat artistic în fildeş. De altfel, în afară de crucifix şi de cartea de rugăciuni în legătură scumpă, aşezată pe scăunelul de rugăciune, nu se mai aflau aici alte obiecte

sfinte. Pe pcr-ţi, ia a-Tacă; de: «îteva portrete vechi şi de cel t^re-îl- înfăţişa pa Andrea]: în floarea frumuseţii salte bărbăteşti, aşezat; deasupra căminului decorativ şi de o dată neîndoios mai recenta decît celelalte, se repeta mereu şi mereu în. rame mai mici şi mai mari, sculptate; aurite* îmbrăcate în catifea, un singur chip$_t$ mai întîi de copil, apoi I de băieţandru, mai apoi de tînăr flăcău şi, în sfîrşit, do j bărbat, surprins la diferite vîrste, în atitudini şi dispoziţii I diferitei î*[1] fotografii, deşene; crochiuri şi-picturi : chipul ! lui Zygmunt. Doamna Andrzej owa n-avea decît un singur portret, de-al soţului, executat cu măiestrie, la cererea ei, I la cîţiva ani după căsătorie, de

un pictor talentat; în schimb avea vreo douăzeci de portrete ale fiului, în mărimi ji maniere Murite. încă şi mai multe erau; aici lucrările lui, de la primele încercări în. creion pînă la schiţe, cro-. chiuri, copii, pe care le aşternuse pe hîrtie şi pe pînză, * la diferite vîrste. Era un mic muzeu întocmit cu grijâ nemăsurată, care ar fi putut să dezvăluie ochiului agera esenţialul din evoluţia fiului ei. Acelaşi cult pentru- amin-J tiri îl dovedea mobilierul camerei, alcătuit din piese pre-« ţioase şi elegante, dar vechi şi demodate.

Alte încăperi fuseseră renovate şi mobilate cu grijă® şi. ingeniozitate; înainte de căsătoria lui Zygmunt; ve inii* bîrfitori şi răutăcioşi susţineau că la renovarea, la schim-jB barea mobilierului şi la modernizarea interioarelor a fost j folosită o mare parte din zestrea soţiei lui Zygmunt. Ni- 1 meni nu s-a mirat prea mult, întrucît erau îndeobşte cu-i noscute şi înalta educaţie estetică şi înclinaţia excesivă I pentru lux a tânărului Korczynski, precum şi relaţiile şi | creşterea aleasă a fetei cu care se căsătorise. In odăile j doamnei Andrzejowa nu se făcuse nici o schimbare. în] casa care altădată aparţinuse soţului ei, locuiau nişte oameni străini, însă o parte din mobila pe care o avusese acolo, procurată, cu trudă şi cheltuială, de ea însăşi fusese adusă şi o înconjura astăzi aici. Erau canapele şi fotolii lustruite moderne cu trei decenii în urmă, tapisate cu mătase şi damasc, acum decolorate, un birou din lemn scump, o bibliotecă plină de cărţi cu coperţi hăutănite. în

af<ffă de respectul pentru, trecut se maii vedea şi o preocupare pentru prezent. Măsuţele erau încărcate de reviste şi căiţi noi a
căror înfăţişare grăia că au fost citite şi răscitite. Multe ore, uneori chiar zile întregi, peirecaa aici pani Andrzejowa căutînd să afle, prin mijlocirea tiparului, schimbările din societate, urmărind cu ochi curioşi noi izvoare de gîndire şi noi opere în slujba celor mulţi, de soarta cărora, împreună cu omul iubit, se îngrijise atîta, cîndva.

Pe pereţi şi pe mese se aflau portretele unor oameni cunoscuţi : gînditori cu oarecare celebritate, artişti, scriitori polonezi, a căror prezenţă convingea pe oricine că ea îi cunoştea şi îi admira pe toţi aceia care, — deşi in alt fel — îşi închinaseră viaţa zeităţii, pe altarul căreia se lăsase mistuit Andrzej. In faţa unui fotoliu mare de lîngă geam, era un coş plin cu pinzeturi şi materiale din lînă, de felul acelora care acum, împreună cu acul şi alte instrumente trebuincioase la cusut, se odihneau pe genunchii doamnei Andrzejowa. Cînd nu citea, eosea haine pentru familii sărmane, despre care afla multe amănunte de la slugi, dar numai arareori le şi vedea. Niciodată n-a făcut lucruri de mînă migăloase, dar a cusut cu pricepere şi în- demînare .sumedenie de haine ieftine şi trainice, ferindu-i pe mulţi de chinurile frigului şi de ruşinea zdrenţelor.

Aşa s-au scurs douăzeci şi trei de ani şi, pe fondul lor uniform se conturau cîteva momente importante, hotărî-toare oarecum, pentru viitorul ei şi al fiului său. In urmă cu vreo optsprezece ani avusese cu fratele răposatului ei soţ, tot în această cameră, o discuţie lungă şi aprigă, care era cît

pe-aci să strice pentru totdeauna înţelegerea şi bunele lor relaţii de familie. Tutorele legal şi natural al micului Zygmunt, Benedykt Korczynski, venea pe atunci foarte des la Osowce. Era încă tînăr şi însurat de curînd, dar începuse să simtă dureros spinii vieţii, întîmpinase multe greutăţi, se îngrăşase, devenise morocănos. Administra însă eu rîvnă moşia cumnatei sale, cu atît mai mult că ea, după zeloase încercăm în această direcţie, neputînd să facă faţă, îi ceruse sprijinul, în numele nepotului orfan. Ca să-şi chivernisească averea şi să-şi conducă afacerile stăpîna de la Osowce se lovise de aceleaşi obstacole care
o copleşiseră şi atunci cînd încercase să stea alături de soţul ei în unele acţiuni sociale. Ca şi atunci, trebuia să se ciocnească de ignoranţa şi grosolănia oamenilor, şi aceasta era un lucru atît de neplăcut pentru ea, aproape cu nepu- I tinţă de îndurat. Calculele, procesele, alergătura pe moşie şi tot felul de planuri îi încătuşau parcă gîndurile şi'sen- timentele. De cîte ori administratorul îi înfăţişa un raport fără să-şi dea seama şi cu tot efortul ce-1 făcea pentru a-1 asculta, începea să privească visătoare jocul pitoresc de | lumini din tufişurile parcului, să tragă cu urechea la me- lodia pe care pîrîul o îngîna necontenit, să reflecteze la o carte citită de curînd, să-şi amintească o discuţie, o năzbî- tie, vreo vorbă sau un zîmbet de-al micuţului Zygmunt. Dacă ar fi fost numai ea, ea singură, ar fi ales o viaţă mo- destă, în loc să-şi facă griji pentru nişte banale cîştiguri şi pagube materiale. I se părea că asemenea griji prozaice scad din demnitatea şi valoarea unui om. Era înclinată spre

ascetism, nu dorea şi nu făcea nici un fel de lux ; rochiile de doliu pe care le purta erau ieftine, iar mobilele vechi îi erau cele mai dragi ; făcuse încercarea, şi reuşise să-şi dovedească singură că se putea hrăni timp în- . delungat cu mîncare puţină şi simplă. A trăi de bună voie â
o viaţă aspră, de sărăcie, devenea pentru ea uneori o năzu-
Ş inţă fierbinte. Faţă de comoara pierdută a inimii sale, pe care nicicînd n-o putea uita, bogăţiile materiale îi păreau J deşertăciuni pentru care nu merita să te străduieşti; faţă I de năzuinţele şi jertfele cărora le fusese martoră şi la care luase parte, preocuparea pentru confort, pentru lux era un semn al decăderii morale, sau, cel puţin, de superficialitate şi vulgaritate ; alături de suferinţa şi mizeria celor mulţi la care privea din sihăstria ei cu ochi mari şi îndureraţi. capriciile proprii şi împlinirea lor cu orice preţ îi apăreau ca un păcat şi ca o neruşinare. Dar nu era singură, înţelegea că pentru binele, pentru viitorul fiului ei, la care îi plăcea să se gîndească urzind visuri măreţe în ceasurile de restrişte, era datoare să păstreze neştirbită măcar această bogăţie, dacă pe tatăl lui îl pierduse pentru totdeauna. De aceea încerca să se schimbe, lupta cu sine, se străduia să-şi învingă sila şi — nu reuşea.

Din fericire îi venise in ajutor fratele răposatului ei soţ, pe care îl primise cu recunoştinţă, dar nu-i îngăduise să se amestece într-o problemă pentru ea de o mie de ori mai însemnată şi mai scumpă inimii. Astfel, Benedykt tre-.
buise să se poarte atunci ca un strateg prudent şi temăti
r, care se vede nevoit să se apropie cu oastea de tabără

vrăjmaşă în repetate rinduri şi din mai multe părţi, pînă sâ se poată hotărî a da bătălia decisivă. îşi respecta sincer cumnata, dar era intimidat de felul ei cam mîndru şi distant, în ciuda prieteniei dintre ei. încercase de multe ori să-i vorbească despre micul Zygmunt, să-i strecoare cîte un sfat, dar ea părea să nu-l audă şi să nu-l înţeleagă, într-o seară intrase în camera în care sta ea acum, mai posomorit ca oricînd şi, trăgîndu-se de mustaţă — chiar şi pe atunci tot aşa de lungă şi lăsată în jos, dînd feţei sale expresia unei continue îngrijorări — declarase cumnatei că are de gînd să-i vorbească deschis, fără înconjur, despre nepotul său. îl întrebase ce-l nemulţumeşte. Ii răspunsese că-l creşte ca pe un marchiz francez, nu ca pe un cetăţean polonez, şi că-l tratează ca pe o domnişoară, nu ca pe un. bărbat»

Pe masa din faţa doamnei Andrzej owa se afla portretul frumos executat, cu ramă scumpă, al unui băiat de vreo doisprezece ani, în veşminte franţuzeşti din secolul trecut, cu părul buclat lăsat pe umeri. Copilul era într-adevăr frumos, delicat şi, în costumul acela pitoresc din catifea, dichisit cu dantele, semăna cu un prinţişor. Ochii mamei şi ai unchiului se îndreptară spre acest portret : cei dintîi-exprimau dragoste şi fericire, ceilalţi — dispreţ şi îngrijorare. Tot cu dispreţ şi îngrijorare îi mai reproşase Benedykt faptul că domnişorul din fotografie iese la plimbare cu preceptorul, care îl poartă de mînă şi nu-l lasă să vadă şi şă cunoască viaţa şi oamenii, că fizic este prea puţin dezvoltat pentru vîrsta lui, prea mofturos, că este

despotic .şi dispreţuitor cu ceilalţi, că, în sfîrşit, singurul mijloc de a-i căli trupul, de a-l instrui cum se cuvine si a-i forma deprinderi mai bune, ar fi înscrierea lui la una dintre şcolile publice. Atunci doamna Andrzej owa se sculase în picioare şi, de la înălţimea persoanei sale, declarase ferm şi cu indignare că niciodată nu va îngădui aşa ceva. Cum îşi închipuia că şi-ar putea lăsa unicul său fiu să se amestece cu gloata aceea cu concepţii, obiceiuri şi instincte abjecte, poate chiar periculoase, că l-ar putea expune mo- lipsirii de vulgaritate, de grosolănie, poate şi de acel microb care stăpîneşte lumea de azi: goana după cîştig, după foloase materiale, arivismul. Evident, ea nu dispreţuia mulţimea, ii dorea fierbinte o viaţă mai bună, fericită, dar ţelul vieţii ei era ca Zygmunt să se ridice deasupra acestei mulţimi, să fie pur, desăvîrşit. Acolo se formează la întâmplare oamenii de rînd, în vreme ce el, urmînd pilda tatălui său, este menit să devină conducător, conducător în ţ sensul că, într-un viitor, cîndva, prin simţămintele şi ideile * £ale nobile şi, cine ştie dacă nu şi prin faptele inspirate de ele, va lumina calea celorlalţi spre desăvîrşire. Lângă ea, j sub ochiul ei veghetor, avea să crească neprihănit, necorupt, cu un suflet atît de gingaş, încît orice umbră de urîţenie sau vulgaritate să-l umple de dezgust. Vedea bine j doar, că nu-i neglijează educaţia intelectuală şi că profesori scump plătiţi îl învaţă o mulţime de lucruri; cu tim pul, după ce va mai creşte, îi va da putinţa să iasă undev a în lume, să dobîndească învăţătură mai înaltă ; deocamdată

însă, cît este încă foarte tînăr şi crud, nu-1 va nstrăina 1 de această oază de puritate morală şi estetică. Luxul car - 1 1 supăra aşa de tare pe unchiul băiatului nu este decît un mijloc de a-i sădi gusturi şi deprinderi cît mai alese, f2- a rindu-1 în viaţă de orice fel d* influenţe rele. La acest 1 plan de educaţie, la hotărirele ce priveau viitorul copilului | ei n-o vor face să renunţe poveţele sau părerile altora, ■ de aceea ea ar dori, şi-l roagă chiar, să n-o mai sîciie ruj asemenea sfaturi şi observaţii.

Benedykt înţelesese că era zadarnic să mai insiste. Ceea **1** ce auzise nu erau capriciile unei fluşturatice, nici declamaţia patetică a unei gîşte romantice, ci voinţa şi convingerea unei femei energice, în stare să gîndească. Planul 1 astfel conceput şi urzit era pe măsura caracterului şi m -;! dului de a gîndi al acestei femei, şi, într-un fel, chiar i 9 propriei sale vieţi. Cîtă logică ascundea acest proiect al 1 mîndriei năzuind inereu către înălţimi inaccesibile gloatei I şi aleşilor ei, nu-şi dădea nici ea prea bine seama ; ştia că *i* este mîndră, dar găsea pentru mîndrie şi argumente su- J blime prin care nu numai că şi-o justifica, dar o i preţuia ■ nespus. Cum Benedykt nu renunţase să-i mai vorbească încă şi despre mîndriă d< care dădea semne atît de impu- *î* riu micul Zygmunt, ea îi răspunsese că nicicum nu va înceta să i-o cultive. întrucit o socotea necesară şi, cine stie :
dacă aceasta nu-i va servi cîndva drept scut împotriva umilinţei şi imbold pentru o viaţă superioară. Benedykt coborîse privirea în pămînt, se trăsese de mustaţă şi, posomorit, nemulţumit, dar conştient că nu poate face

nimic, părăsise camera aceea ce aducea cu o capelă şi în care, în scurt timp apoi, avea să se petreacă o scenă hotărîtoare pentru viaţa celei ce o locuia.

Doamna Andrzejowa ducea o existenţă singuratică şi monotonă, totuşi nu putea trăi chiar ca o sihastră ; întrucît era vizitată uneori, apărea şi ea din cînd în cînd prin casele rudelor şi ale vecinilor. S-a întîmplat — eţa doar un lucru firesc, şi chiar de neînlăturat — ca cineva să dorească a-i dobîndi inima şi mîna. Aceasta s-a întîmplat d singură dată, pentru că felul de viaţă şi comportamentul ei descurajau pe cei cu apucături uşuratice şi îi intimidau chiar şi pe cei mai îndrăzneţi. Un om de curînd sosit în regiune, şi prin urmare neprevenit încă, un on serios, ireproşabil în toate privinţele, avînd o situaţie egală cu a ei, începuse să viziteze tot mai des însinguratul Osowce, atras, de stăpîna acestuia. Intenţiile pe care le nutrea Îs mărturisise rudelor ei mai apropiate, rugîndu-le să aibă î bunăvoinţa de a-1 ajuta mijlocind pentru el. Camera aceea, f atît de liniştită de obicei, devenise locul unor frecvente ' întîlniri familiale, unde toţi se întreceau în a-i da sfaturi, r a insista, încercînd s-o convingă să-şi schimbe viaţa. Nu î putea nimeni înţelege cum o femeie de treizeci de ani,
i frumoasă şi bogată, putea să se; îngroape de vie în colbul
I cernit al amintirilor, renunţînd la sentimente şi bucurii veşnic reale şi, pe cît se pare, atît de necesare vieţii. Chiar familia răposatului Andrzej nu numai că nu îi

pretinsese acest sacrificiu, dar căuta din răsputeri s-o ferească de . aşa ceva. Agitata Darzecka, cunoscută de toţi ca o persoană ce se amesteca bucuros în treburile altora, îşi împlinea cu zel misiunea de peţitoare. Benedykt spera că tatăl **vitreg,** om instruit-şi foarte cumsecade, va interveni în **educaţia** lui Zygmunt Osowce era vizitat adeseori, insistenţele nu conteneau ; erau comentate virtuţile şi meritele pretenden- ' tului, precum şi sentimentele lui sincere pentru tînăra văduvă. Dar cel mai elocvent peţitor fusese chiar inima ei şi pledase cauza omului îndrăgostit de ea cu o căldură cum nu se aşteptase şi nici n-o putuse bănui. în ciuda voinţei, işi dădea seama, cind se afla în preajma lui, că nu este o formulă abstractă a virtuţii feminine, ci un om normal, în stare să simtă atracţii şi tentaţii lumeşti. Fără vrere, î se trezea în adîncul fiinţei sale dorinţa de a reveni la viaţă, i de a lepăda cenuşa mormîntului şi a trăi în libertate, la || lumina soarelui, in parfumul florilor. începuse s-o încînte | gîndul de a avea alături un tovarăş înţelept şi iubitor, pen- - tru toate momentele.de viaţă ; dorul după căldura cămi- nului familial, ca un crin însetat de rouă, creştea pe nor- ᵛ mîntul sufletului ei, pînă atunci singuratic şi dîrz. în sfîrşit, veni clipa cînd prietenii şi povâţuitorii, văzînd-o slabă şi emoţionată, i-au smuls cuvîntul, nesigur şi condiţionat. Au plecat să ducă grabnic vestea fericită celui ce o aştepta cu nei'ăbdare şi nelinişte. însă îndată după plecarea lor, în sufletul tinerei văduve se stirni un vifor de sim-j ţăminte amare. Cită

vreme faptul nu fusese încă hotărît i şi se contura la mare depărtare, învăluit în presupuneri, I avusese pentru ea un farmec pe care căutase să-l respingă, dar deseori se dovedise de neînvins. Acum însă, cind viaţa ei era gata, gata să se rupă în două jumătăţi, una, a «ea | care trecuse, o săgeta în inimă şi o orbea cu strălucirea amintirilor scumpe şi sfinte. Niciodată, nu, niciodată, nu * se perindaseră prin faţa ei atît de viu, zi după zi, oră după oră, anii primei ei tinereţi şi iubiri ; nicicînd nu-1 redasS mai clar imaginaţia, în toate ipostazele, pe primul şi sin-3 gurul ei iubit şi soţ. Şoapte triste se iscau în jur, luau cu* asalt camera singuratică, nu se ştia de unde veneau, poa.eJ dinspre mormîntul săpat în adîncul codrului, pe care acumfl se lăsa pîcla ploilor tomnatice şi la amintirea căruia vărsa | multe lacrimi fierbinţi. Nu, nu putea să uite, nici să smulgă! din ea ceea ce se sudase atît de trainic cu fiinţa ei, trăirea ! aceea unică. Cînd se gîndi că în curînd, trupul li va fi *t* cuprins în braţe de un alt bărbat, iar buzele ei vor fi atinse de buzele lui, că îndatoriri noi, poate şi alte plăceii ale vieţii vor rupe pentru totdeauna legătura dintre ea cel dispărut, iar dragostea pentru el, amintirile legate de el vor deveni aproape un păcat şi o trădare, simţi mai intîi o durere la fel de mare ca atunci cînd aflase de moartea lui Andrzej, apoi o cuprinse ruşinea fără margini pentru slă-
biciunea şi micimea sa. Cum adică ! pentru nişte bucurii vulgare şi trecătoare, fie ele şi de durată, sau de ordin superior, dar tot egoiste, la urma urmei, să distrugă cu

bună ştiinţă idealul dragostei unice şi veşnic credincioase, să rupă firele amintirii care o uneau de un om ce şi-a jertfit viaţa pentru ţeluri sublime, să lepede pînă şi numele lui şi, ca de-o trădare să se ferească să suspine după el ! Să treacă din braţele unuia in braţele altuia, ca orice femeiuşcă de rînd, să aibă doi bărbaţi intr-o existenţă, să se bucure de fericire, cînd celălalt a pierit ! Pentru el — o moarte timpurie şi un mormint uitat de toţi. pînă şi de ea, iar pentru ea — farmecele şi bucuriile vieţii ! Cine să-i păstreze amintirea pe lumea asta, dacă pînă şi ea va uita de el ? Pe cine să aibe el părtaş în sacrificiu, dacă ea il reneagă ? Cine îl va întovărăşi, măcar cu gîndul plin de jale şi de admiraţie, pe drumul lui din întuneric, dacă ea va zburda prin soare şi printre flori ? Numai la gîndul că se putea întîmpla aşa, se ruşinase cumplit pentru clipa ei de slăbiciune şi, dacă i-ar fi stat în putinţă, s-ar fi călcat singură în picioare : cuprinsă de un dor nemărginit se prosternă în faţa crucifixului, cerînd iertare nu lui Dumnezeu, ci iubitului, o clipă, uitat. Trupul ei frumos, statuar, se zbuciuma la piciorul crucii negre, de umilinţă şi re- muşcare, iar sufletul, străpuns de dorul chinuitor, se avînta din răsputeri către cel dispărut ; atunci avu una dintre viziunile, pe care omul le poate avea doar în stări excep-ţionale ale spiritului, o halucinaţie cu toate însuşirile unei -realităţi tangibile. îl văzu pe Andrzej ; plutea în aer lune-cînd în jos spre ea, cu o pată de sînge pe fruntea palidă şi, cu un gest blînd de iertare sau de grijă tandră, îşi în-tindea palma deasupra capului ei. îl vedea limpede, cu

forme desluşite şi contururi precise. El tăcea, ea însă îi vorbea. Ce, şi cum vorbise nu-şi putuse niciodată aminti, ştia însă că pentru ea fusese atunci o clipă de extaz, din care se trezise încă mai tristă, dar totodată mai puternică. Şi-a dorit ca ea să se repete dar nu s-a mai repetat, după cum nu s-a mai repetat nici întîmplarea de dinainte. înţelegea că viziunea aceasta fusese o simplă iluzie a simţurilor, provocată de starea excepţională în care şe aflase corpul şi spiritul ei în acel moment, cu toate acestea îi lă-
sase o amintire neştearsă, care, cu trecerea timpului, avea să se adîncească din ce în ce.

Mama lui Zygmunt era religioasă în felul său ; nu se ţinea după tipic, dar avea credinţă profundă şi puternică. Practicile exterioare le împlinea destul de rar ; iconiţele, statuetele, rozariile etc., i se păreau nişte semne minore de veneraţie, inestetice şi nedemne de ideea de divinitate, idee preţioasă şi sfîntă pentru ea ; credinţa într-un ideal desăvîrşit şi de neatins, într-o putere şi bunătate 'ocrotitoare era o necesitate absolută pentru sufletul ei şi nu numai că nu s-a îndoit vreodată de ea, dar tocmai în viaţa de meditaţie în singurătate şi în suferinţă îşi afla ea tăria. Credea în existenţa de dincolo de mormînt, deoarece i se părea cu neputinţă ca sufletele oamenilor să se stingă pentru totdeauna ca nişte luminări de ceară ; Creatorul, credea ea, n-a înzestrat zadarnic creaturile sale cu presentimentul şi cu dorinţa de infinit, din care au izvodit toate năzuinţele şi operele mari ale acestora. Credea aşadar neabătut în

existenţa lui Andrzej dincolo de moarte şi gîndea, la început cu timiditate, apoi cu tot mai multă nădejde că, cine ştie, poate dragostea ei mare şi trainică îi dă dreptul să pătrundă în lumea lui necunoscută. Astfel, după cum un obiect fără viaţă prinde să se mişte, parcă, în faţa ochilor celui care îl fixează mult timp, tot aşa, un ţel de neatins, dar asupra căruia se concentrează îndelung şi exclusiv gîndurile şi simţămintele. *pait a se apropia din ce în ce. Stînd în genunchi ore întregi in faţa crucii
— simbolul martiriului pentru un crez cu un rol atît de hotărâtor în viaţa ei —, femeia, caic vreme de douăzeci şi ceva de ani nu-şi scosese straiele cernite, fără să vrea şi fără să-şi dea seama începu, cu vremea, sâ-i vorbească celui dispărut. Uneori îi vorbea cu credinţa deplină că el o asculta şi atunci se simţea fericită, alteori insă numai cu cu o speranţă firavă. Nici un om nu auzea ce-i spunea şi-i povestea nu numai despre sine, dar şi despre ceea ce iubise el atît de mult pe acest pămînt încît îşi jertfisa viaţa. Era unicul confident care-i ştia suferinţele, dorurile, năzuinţele, spaimele şi acea rază de fericire care luminase o singură dată viaţa ei singuratică, tăcută, ca de mînăstire.

Nu mult după ce se convinsese pe sine şi îi convinsese şi pe ceilalţi că nu-i chip să uite trecutul şi să se încredin-
ţeze unui viilor nou, oricît de luminos i-ar fi apăi'ut el, unul dintre profesori făcu descoperirea că fiul ei e înzestrat cu talent de pictor. Cît adevăr era in această descoperire

triumfător anunţată şi cită amăgire, sau poate dorinţă de a face pe plac stăpinei casei, doamna Andrzejowa nu s-a mai întrebat. Educată cu grijă, încă din copilărie, în direcţia artelor, ştiind să cînte şi să deseneze, nu avea totuşi cunoştinţe teoretice temeinice ca să poată verifica e£i însăşi această descoperire De altfel, fiind vorba despre un copil de doisprezece ani, poate că verificarea nici nu era cu putinţă. Luă de bună şi fără să se îndoiască ştirea plăcută ce i se adusese, o primi fără mirare, ca pe ceva firesc, la care se aşteptase dintotdeauna şi trebuia negreşit să se intîmple. Trăise mereu cu credinţa fermă, că fiul ei şi al lui Andrzej va dovedi mai curînd sau mai tîrziu un talent, menit să-l înalţe deasupra oamenilor obişnuiţi, că o seînteie selectată de natură din sîrtgele părinţilor se va aprinde pe fruntea lui, ca o stea de primă mărime. în închipuirea ei nici nu se putea altfel : fiul ei şi al lui Andrzej nu putea fi un om de rînd, cum sînt aceia care compun gloata cenuşie, anonimă. Aşadar, fără mirare şi fără entuziasm deosebit, dar cu profundă bucurie primise vestea acelui talent al lui Zygmunt şi, de atunci, tot ceea ce-1 înconjura, tot ceea ce putea avea o înrîurire asupra lui şi era saturat de frumos fu orientat spre dezvoltarea aptitudinilor artistice şi a gusturilor lui estetice. Copilul plin de farmec, delicat şi cu pretenţii nemăsurate, crescut în atmosfera de seră a casei sau a palatului, cum i se zicea, de la Osowce, atît de izolat de lume de parcă n-ar fi făcut parte din ea, se apucă într-adevăr de lucru ; puse mai întîi mina pe creion, apoi pe pensulă, cu o nerăbdare atribuită, bineînţeles, temperamentului său înflăcărat, şi cu o fantezie interpretată ca semn neîndoielnic al geniului.

Profesori pricepuţi şi din ce în ce mai costisitori îi preziceau un viitor de mare artist, ceea ce incinta pe băiatul preocupat acum ca fiecare amănunt al persoanei sale şi fiece clipă din viaţa lui zilnică să fie tot atît de neobişnuite, pe cît de excepţional avea să-i fie destinul Aşa cum razele de soare se înmănunchează într-o lentilă, toţi cei ce-1 înconjurau îşi concentrau gîndurile, eforturile şi admiraţia

asupra lui, iar el, la rindu-i, tot asupra sa îşi concentra i gîndurile şi visurile-i tinereşti. Tot ceea ce exista mai I prejos de înălţimea pe care se situase în închipuirea sa, 1 încă din copilărie i se părea urît, nedemn de atenţie, chiar Ş j murdar şi dezgustător. Mai presus de sine era doar el, cel de peste timp. Era pentru cei din jur, şi pentru sine însuşi, :i centrul pămîntului şi sta în aşteptarea clipei, cînd va fi devenit la fel pentru umanitate, adică pentru acea specie I aparte a umanităţii cu feţe şi palme catifelate, cu îmbrăcăminte aleasă şi cu pricepere pentru artele frumoase. Auzise' şi despre o alta uneori mai şi citise, dar nu avea pentru ea nici un fel de simţăminte t nici negative, nici i favorabile. Pur şi simplu nu se gîndea la ea, nu-şi făcea griji din pricina ei, nu exista pentru el. Creştea şi se maturiza cu convingerea că el este unul dintre cei mai valoroşi exponenţi ai lumii cunoscute de el bine şi cu care se înrudea şi că, în viitorul apropiat, va deveni unul din- ^ tre preferaţii, dintre idolii ei. Viitorul acela nu i-a surîs 1 prea curînd, totuşi, odată i s-a arătat. După mulţi ani petrecuţi departe de locurile natale, după studii îndelungate răsplătite numai cu nişte încercări neizbutite, un tablou pictat de el fu remarcat dintre multe altele şi astfel atrase **a** asupra sa atenţia cunoscătorilor. Nu era un tablou mare, ci unul de dimensiuni reduse şi destul de banal ca idee, dar execuţia lui, cu toate micile stîngăcii de tehnică, mărturisea cu tărie, talentul. Banalitatea ideii şi stîngăciile " acelea au fost criticate, iar tînărul talentat a fost îndem- * nat, cu căldură, să lucreze mai departe. Succesul tabloului | fusese mult sporit şi de ştirea că pictorul era un om bogat, | ducea o viaţă independentă şi se bucura de o poziţie socială *m* superioară. în culise mai circulau şi unele şoapte, prin care " se. făcea cunoscută, cu mai multă sau mai puţină preocupare pentru adevăr, povestea tatălui său. Atît una, cît şi cealaltă sporiră fără temei celebritatea tînărului pictoy şi a primei lucrări prin care se făcuse cunoscut. Dar nici el şi nici mama lui nu ştiau nimic despre ceea ce era artificial în gloria lui, de aceea laudele şi îndemnurile s-au mai mărit in mintea lor încă o dată. Pentru doamna Andrzejowa acela a fost un moment de fericire supremă. Se înfăptui-

seră cele mai arzătoare dorinţe ale sale. îşi spunea, în extaz aproape, că pe altarul pe care fusese mistuit Andrzej, fiul lui va aduce drept ofrandă geniul şi munca sa. Alături de cîţiva aleşi, fiul lor va fi o torţă ce va lumina întunericul, va fi mîndria celor umiliţi, o mărturie a vieţii celor în aparenţă morţi. Inspiraţia lui va fi o scîndură din puntea salvatoare aruncată peste prăpastia distrugerii şi a pieirii, va fi o părticică din materialul cu care va fi durată arca menită să ducă flacăra vieţii pînă la celălalt mal, salvînd-o de potop. Acest gînd le acoperea pe toate celelalte. Reţinută, ca totdeauna, nu-şi dădea în vileag simţămintele, în schimb, în adîncul fiinţei era nebună de bucurie şi mîndrie. Se vedea asta pe chipul ei de o strălucire potolită, dar statornică. Se arăta în lume mai des, mergea în vizite, doritoare să afle ce se spune despre fiul ei, ori poate că, în bucurie, se simţea mai atrasă de oameni. Dar în serile lungi de iarnă, lîngă lampa ce lumina odaia spaţioasă şi înaltă, sau în nopţile înstelate de vară, cînd prin ferestrele deschise intrau în odaie torente de şoapte şi parfumuri, petrecea îngenuncheată în faţa crucii negre ceasuri mai lungi ca oricînd. Aproape niciodată nu deschidea cartea în legătură scumpă, dar de pe buzele ei îşi luau zborul cuvinte inspirate de recunoştinţă, şi cereri fierbinţi. Atîţia ani de-a rîndul plînsese aici şi se tînguise inima ei închisă pentru restul lumii. Vorbea acum cu spiritul lui Andrzej, pe care, odată cu trecerea timpului, îl simţea tot mai viu comunicînd cu sufletul ei; îi spunea cît este de fericită şi cît de sus se înălţau speranţele ei.

Asta se întîmplase înainte cu patru ani. Astăzi, pani Andrzejowa avea aproape cincizeci de ani, arăta însă mult mai tînără. Silueta ei, întotdeauna maiestuoasă, se împlinise în ultimii ani şi devenise bărbătoasă ; din fiinţa ei răzbătea o forţă şi o gravitate neobişnuită. In viaţa de i. mare curăţenie şi de rînduială aproape mînăstirească, pie-

* lea ei albă îşi conservase delicateţea şi netezimea tulburată numai pe alocuri, de zbîrcituri mărunte. în camera frumoasă, pe care forma rotundă şi pereţii acoperiţi de ta- ¡ ' blouri o făceau să semene cu o capelă, pe fondul ferestrei uriaşe, dincolo de care vălurea marea de verdeaţă, ea, învăluită în faldurile grele ale rochiei de

doliu, apărea ca o fiinţă pitorească şi demnă de tot respectul. Profilul regulat era umbrit de dantelele bonetei negre şi de două şuviţe lucioase de păr auriu, spicat rar cu fire ai'gintii. îşi lăsă mîinile albe şi frumoase să se odihnească pe sulurile îmbrăcate în pînză groasă ; chiar şi în singurătate, cînd n-avea nimic de făcut. îşi păstra ţinuta aceea atît de personală : capul sus, pleoapele coborîte. Totuşi, pe faţa acestei femei, încă frumoasă şi nobilă, deşi nu mai era tînără, nu se citea acum nici tihna şi nici fericirea. Strălucirea calmă ce-i luminase chipul cu patru ani înainte dispăruse fără urmă. Îngîndurarea ei nu semăna cu contemplarea senină a lucrurilor plăcute şi dorite, ci, mai degrabă, cu teama în faţa unor fapte de neînţeles şi ameninţătoare. îşi purtă de cîteva ori palma peste frunte şi scoase un suspin ca un strigăt înăbuşit de mirare : degetele ei iniepau nervos cu acul ţesătura aspră ce-i sta pe genunchk Nu părea a fi o persoană lovită greu, căreia i s-au prăbuşit toate speranţele, ei un om care întrezăreşte de departe posibilitatea unei asemenea lovituri şi se străduieşte să-i afle pricina. De fapt. de doi ani, cam de cînd Zygmunt se întorsese însurat la Osowce şi se stabilise aici, nu se tînguise în nici un fel, dar chiar şi străinii îi citiseră în privire neliniştea şi frămîntarea.

Mai înainte cu un sfert de ceas, zărise tînără pereche pe aleile parcului îndreptîndu-se spre lunca în formă de drept-unghi, acolo-unde vălurea lanţul de movilite artificiale. Locul fusese cu cîteva luni in urmă ţinta preferată a plimbărilor lui Zygmunt: întreprinsese acolo nişte cercetări arheologice, care-1 'preocupaseră cu pasiune vreo cîteva săptămîni. Acum se ducea iar spre luncă, în costumul elegant de vară, ce-1 făcea sâ semene cu un model dintr-un jurnal de modă ţinînd în mînă, un bastonaş. uşor. eu faţa umbrită de borurile largi ale unei pălării cam fanteziste. Sub un braţ purta o mapă mare de desen, de celălalt braţ se prinsese o femeie mică, minunat de zveltă. îmbrăcată într-o rochie pastelată din pinză uşoară, de vară Doamna Andrzejowa nu desluşea feţele celor doi : de cîte ori ieşeau din desişul verde şi apăreau pe vreo cărare luminată sau pe vreo peluză, vedea limpede cum tînără se lipea de braţul bărbatului ei, îşi înălţa spre el feţişoara frumoasă, se alinta cochet, încercînd, se pare, cu tot farmeeul ei şi cu

toată puterea dragostei, să işte măcar o scînteie din cremene, un cuvînt bun sau măcar o privire voioasă ; el păşea alături cu pasul măsurat al omului de lume, poate plictisit, poate diistrat, dar cu siguranţă tăcut şi indiferent. Străbătură, aşa, o parte din parc, împresuraţi de horhota de verdeaţă cultivată cu grijă, scăldată în strălucirea albă a soarelui de vară, dar pentru ochiul ce-i urmărea cu îngrijorare nu păreau nici fericiţi, nici măcar liniştiţi ; iată că, pe unul dintre podeţele aninate cu graţie deasupra pîrîului şopotitor, Klotylda îşi trase cu violenţă mîna de sub braţul soţului, duse palmele la ochi cu un gest de mînie sau de amărăciune, şi pomi alergînd spre casă. Fără să se întoarcă, sau să-şi schimbe cadenţa, el îşi continuă drumul, în partea opusă, spre portiţa dinspre luncă. Singura mărturie a unei oarecari tulburări din partea-i. fu aceea că lovise de cîteva ori cu bastonaşul tufele de la marginea potecii, după care se făcu nevăzut, de îndată, dincolo de boschetul de salcîmi. Klotylda eontinua să'alerge peste peluză şi pe aleile parcului, ca un norişor roz pal. Se oprise de cîteva ori şi se uitase îndărăt, nădăjduind că şi el se va uita, sau că o va chema înapoi. Dar de fiecare dată făcea cu mîna un gest de descurajare sau de mînie ; se opri în cele din urmă lingă o zadă, ce se ridica în toată măreţia în mijlocul unui rond de iarbă şi, sprijinindu-şi fruntea de trunchiul gros, începu să plîngă cu desperare. Apoi, cu mina unui copil amărît, stăpînindu-şi tresăririle feţişoarei roşii de plîns, cotise pe aleea umbroasă, ce ducea de-a dreptul spre una dintre intrări. Pani Andrzejowa auzi apoi paşii uşori ai norei fugind pe scări şi traversînd cîteva saloane ; în urmă bufniră nişte uşi închise de o mînă deznădăjduită, pesemne, sau mînioasă, şi totul se linişti.

Aşa se întîmpla mereu, de mai bine de un an. De ce oare ? De nenumărate ori doamna Andrzejowa îşi pusese în sinea el această întrebare, dar cu glas tare n-o rostise. De multe ori voise sâ se ducă la ea, Ia el, s£-i Întrebe, să

■ stoarcă destăinuiri pentru a le da poate o povaţă, să încerce a preveni ceva grav, dar mereu se abţinuse. Vedea, simţea

i rana din viaţa celor doi, se sfia să o atingă, de teamă sâ

nu aţiţe durerea, respeclînd din delicateţe simţămintele şi tainele propriului său copil. Se ridică, şi tocmai se în-Indreptă spre uşa dinspre salonul ce o despărţea de camera norei, cind se opri lîngă o masă încărcată de cărţi şi teancuri de reviste, o masă rotundă, aşezată în mijlocul camerei, înconjurată de fotolii demodate. Intre cărţi şi reviste era o fotografie mare, cu ramă frumoasă, înf ăţi-şindu-1 pe Zygmunt la vîrsta de douăzeci şi cinci de ani, cind descinsese în marele centru al picturii, Miinchen, unul dintre episoadele vieţii lui, surprinse in desene, picturi şi fotografii şi aflate din belşug în camera mamei. Cu o expresie de nepăsare cam căutată, sprijinit de un fragment de coloană, întorcea spre ea o faţă tinerească, cu trăsături frumoase, lipsită insă de zîmbet şi de vreun foc în priviri, cu tăietura capricioasă a gurii împodobite de o mustăcioară (elegant răsucită. Fie şi numai după poziţia picioarelor, se putea ghici că le sprijinea pe pămînt cu sentimentul unei supreme superiorităţi. Pani Andrzejowa îşi lăsă palmele împreunate pe masă şi privi îndelung portretul fiului ei, care cu şase ani in urmă trezise in ea un entuziasm sublim şi aprinsese atîtea minunate nădejdi. Astăzi, însă. i se revelă răceala din trăsăturile lui prelungi şi regulate şi o izbi expresia capricioasă a gurii. Descrise cu mina o mişcare, izgonind parcă o fantomă chinuitoare, ivită lingă ea de cine ştie unde. Dar spectrul se isca nu din închipuiri deşarte, ci din observaţii îndelungi, care .Îl crestau sufletul cu ascuţişul lor din clipa cînd Zygmunt se stabilise la Osowce. Se uita încremenită la portret. „N-o iubeşte ! După doi ani n-o mai iubeşte ! Iubeşte el oare ceva, sau pe cineva ?:<

întrebarea avea o greutate copleşitoare pentru femeia care ştiuse să iubească nemăsurat şi cu atîta credinţă. în-doiala ce o cuprindea era pentru ea îndoiala pe care oa-menii o simt la căpătîiul unor muribunzi dragi. Nu şi-ar fi spus cu mai multă durere, lîngă patul de suferinţă al fiului răpus de o boală grea : „Va trăi, sau nu va trăi ?“ Văzuse oameni murind din prea multă iubire şi-i cinstea ca pe nişte sfinţi ; omul fără iubiri, chiar mărunte, de rînd, pentru ea n-avea viaţă.

îşi ridică ochii spre peretele acoperit jumătate cu desene şi picturi stîngace, făcute de fiul ei la diferite vîrste. Voia parcă, să se încredinţeze că este înzestrat cu acel sentiment echivalent, pentru ea, cu viata, dar şi cu acel ceva ce dădea aripi vieţii şi o făcea să ardă ca o flacără. Era doar artitst, şi iubea arta ! Dar ceea ce vedea ea erau numai nişte încercări de adolescent, jocuri copilăreşti, aproape, făcute chiar aici, la masa asta, sub ochii ei. Numai rareori privirea i se oprea pe lucrări mai mature, trimise, ori aduse din locuri îndepărtate : un cap de femeie, un studiu după o natură moartă, un mic peisaj desprins cu fidelitate cam servilă din pămîntul acela străin. Lucrări piărunte, vădind o imaginaţie săracă şi eforturile mari ale unei mîini lipsite de exerciţiu. Idei firave, cazmă, iar pe deasupra şi inexactitate în execuţie şi nici o înălţare temerară a gîndului, nici o tuşă cît de cît originală — nimic deosebit. Şi aşa erau toate, în afară de acesta, care acum patru ani aprinsese o rază de glorie deasupra frunţii lui. Altâ rază nu mai licărise şi nici speranţă să se arate nu era. De ce ? Poate că nu era artist ?

Faţa calmă a femeii se strimbă de durere şi spaimă, fruntea palidă i se împurpură de un val de singe ; mîinile albe mototoliră convulsiv pagina revistei deschise de pe masă. Dacă răspunsul la întrebările, abătute ca nişte fulgere blestemate în mintea ei, ar fi fost afirmativ, ar fi lovit-o ca urt trăsnet..."

In ziua aceea de august, lumina soarelui cobora blinda şi sublimă din cerul fără pată ; pe lunca de curînd cosită mergea Zygmunt Korczynski. Şesul verde ca smaraldul şi întins cît vedeai cu ochii era întretăiat de panglicile celor două rîuri unite într-un punct îndepărtat al zării; din loc în loc se înălţau în luncă pilcuri de pomi şi tufe dese, făcînd-o să semene cu un parc uriaş răsădit de cineva cu o imaginaţie grandioasă. Aflai aici multe colţuri întunecoase, altele scăldate în lumină scânteietoare, umbrele descriau pe ierburi-forme tainice, prin frunzişuri — ploi de aur, lumina se cernea cînd domoală, cind ascuţită, se auzea gungurit de păsări şi metalic bîzîit de insecte, aromele umpleau văzduhul cu limpezimile lui de cristal ce

vesteau sosirea toamnei. Zygmunt Korczynski păşea cu mersul măsurat al omului bine crescut, care, din obişnuinţă şi dinadins, chiar cînd este singur nu renunţă la gesturile graţioase şi stăpînite. Cum mergea tot mai agale, în costumul lui, după ultimul jurnal, strîmt şi costisitor, cu încălţămintea de lac lucind în soare, peste care purta ghetre de culoare deschisă, privind în jur, cu ochii mijiţi, dispreţuitori, oricine l-ar fi putut lua drept un călător, cercetînd un pămînt străin ce i se părea nespus de sărăcăcios, ori locuitorul unui oraş mare rătăcit în mijlocul naturii sălbatice şi necunoscute.

Mapa de sub braţ vădea intenţia de a desena. într-adevăr, cu cîteva zile în urmă zărise aici, la aceeaşi oră, intr-un boschet de arini, nişte contururi de crengi şi efecte de lumină create parcă anume să desfete ochii unui peisagist. Prea îndelung deprinsese arta pictui'ii, prea total îi închinase visurile şi ambiţiile spre a nu fi în stare să descopere un fenomen frumos din natură şi a nu-i dedica fie chiar şi numai cîteva clipe de atenţie. Astăzi chiar, îi răsărise în minte peisajul acela descoperit cu cîteva zile în urmă ; simţise imboldul pe care nu-1 mai simţise de demult şi plecase mai grăbit spre luncă. Poate, poate în sfîrşit, după o întrerupere de patru ani, sosise clipa să înceapă o lucrare nouă, nu de proporţii, adevărat, dar care va fi poate o treaptă către lucrări mai mari şi va reuşi să alunge plictisul şi răceala din viaţa lui. După vreo jumătate de oră de mers prin luncă, timp în care pasul îi deveni din ce în ce mai şovăielnic, iar privirea tot mai dispreţuitoare şi plictisită, ajunse la locul căutat. Se opri să privească. Era tocmai ce văzuse cu cîteva zile în urmă ; aceleaşi contururi misterioase ale frunzelor, aceleaşi irizări la poalele şi în creştetele pomilor, acelaşi grangur gălbior se legăna pe o creangă, în umbra deasă. De dimineaţă, timp de cîteva minute visase la tabloul acesta ; acum, în faţa lui, sta cu sufletul gol, întrebîndu-se ce putuse să-l atragă la eL Scinteia firavă iscată în suflet cu cîteva ore înainte se stinse, nu mai simţea decît răceala şi descurajarea care îl însoţeau de mult timp mereu şi pretutindeni. **Privi** în jur şi se **miră** cît de Simple, de banale **şi** sărăcăcioase, cît de palide sînt aici toate. E drept că ace] clarobscur din coroana arinilor este destul de frumos şi, pornind de la eL

s-âr putea încerca o schiţă — studiu după natură ; dar o să încerce să-l pună pe pînză mai tir- ziu, altădată... Nu azi. îl obosise Klotylda cu tandreţea .şi vorbăria ei neîntreruptă : îl dezumflase orizontul plat, sărăcăcios, măcar că era împodobit cu ceva verdeaţă... în sfîrşit, presimţea un lucru tare neplăcut : o discuţie Sn seara aceea cu administratorul moşiei. Discuţia asta îl otrăvea pur şi simplu, îi tăia cheful nu numai să picteze, dar sâ şi trăiască...

Lăsă în urmă boschetul de arini şi se îndreptă spre şanţurile care străbăteau asemeni unui lanţ de movile o parte din luncă. In una dintre movile fusese săpată o groapă mare şi se vedea, de departe, seînteind nisipul răscolit. Se opri în fata gropii, reflectînd cît dc migăloasă şi plictisitoare e munca celui care caută in pămînt urme ale unor civilizaţii trecute. Cu cîteva luni în urmă îl entuziasmase această muncă, dar el crezuse că va obţine cu totul altceva... La şcoala de artă unde se dusese în silă, tot în silă aruncase de colo-colo cărţile despre arta antichităţii, însă unele desene din ele. reprezentînd săpături arheologice, îi stîrniseră de multe ori curiozitatea şi ii prilejuiseră plăcute zboruri ale inchipuirii. Fireşte, aici nu era pămîntul Eladei sau al Romei, dar îşi imaginase' că va găsi, dacă nu cupe. podoabe[1] şi statui, măcar ccva mai deosebit, care va oferi fanteziei lui caierul de aur al viselor,
Il mai îndemnase să facă săpături şi Darzecki, soţul mătuşii sale, care se considera un om teribil de ciyihzat şi se dădea in vînt după toate curiozităţile, şi care, fie chiar şi numai pentru a-şi măguli familia se arăta convins de geniul nepotului.

Stătuseră atunci amîndoi vreme de cîteva zile lîngă cei cincisprezece oameni angajaţi să sape la poalele movilei ; asudaseră în arşiţa soarelui, li se împăienjeniseră ochii de încordarea cu care cercetau fiecare bulgăraş de pămînt aruncat afară. Trecuseră prin toate stările sufleteşti ; bucurie, plictiseală, speranţă, descurajare, pînă cînd în cele din urmă descurajarea şi plictiseala au biruit, iar lucrările la şanţuri au fost părăsite. Cu ce se aleseseră ? După cîteva săptămîni, printre alte vechituri din atelier
Zygmunt aşezase cîteva zeci de monede înnegrite, cu stema Suediei pe jumătate mîncată, iar Darzecki dusese

acasă Un paloş găurit şi muşcat de rugină. Neîndoios, în şanţuri se mai aflau multe lucruri dintre acestea şi un istoric le-ar fi putut evalua cumva. Pentru Zygmunt, însă, ele nu însemnau mai nimic şi nu erau demne de interesul lui. Dacă ar fi fost niscai urne cu cenuşă, lacrimatorii, podoabe de pus la gît, de forme mai bizare, nişte cranii preistorice, acestea da, poate în limbajul tainei sau al pitorescului ar fi spus ceva imaginaţiei şi curiozităţii sale. Stînd in picioare în faţa gropii galbene, făcu un semn de lehamite. Aici, în pămîntul acesta totul era atit de sărac, mizer,- prozaic ; nu putuse găsi nimic care să răspundă nevoilor lui estetice şi sociale. Aici se prostea, zău că se prostea ! Singurul folos cu care se alese de pe urma celor cîtorva săptămâni de săpături, a fost că, datorită efortului fizic, mai slăbise puţin. Aducindu-şi aminte de asta işi examina silueta. Iar se îngrăşase ! Curios, cum de se îngrăşa ? Era plictisit, era nemulţumit, tînjea, şi cu toate astea se îngrăşa. Chipul îi era palid şi obosit, dar silueta, mai ales la talie, se rotunjea şi se împlinea. Greutatea lui depăşea greutatea ideală pentru treizeci şi unu de ani. Cine la vîrsta asta este aşa, peste zece ani o să fie cu siguranţă Un om gras. Gîndul acesta îl făcea să dispere. Grăsimea înseamnă deformare şi orice fel de deformare îl umplea de dezgust. Oare chinul sufletesc nu împiedica trupul să capete forme prozaice ? Ce-i drept, bucătarul de la Osowce ştia să îmbine minunat bucătăria franţuzească cu cea poloneză...

Sări brusc de pe movila răscolită de săpători şi cu pas mult mai vioi porni spre casă. Pricina acestei întoarceri grăbite era grupul de oameni care venea dinspre sat pe poteca cenuşie, croită printre tufe şi se îndrepta spre şanţuri. La vederea lor, ochii alungiţi, căprui şi frumoşi ai lui Zygmunt se umplură de spaimă. Poate că nici nu veneau spre el, dar dacă spre el veneau, prefera să dispară din calea lor, să se ascundă între pereţii casei sale, unde n-ar fi putut să-l urmeze dacă el n-o dorea. Cine ştie ce voiau să-l întrebe sau să-l roage, cum se mai întîmplase şi în alte dăţi. Întîlnirile de felul acesta îi stricau dispoziţia totdeauna^ nu pentru că i-ar fi urît sau i-ar fi dispreţuit pe oamenii aceştia, ci pentru că, de fapt, îi erau atîta de indiferenţi cum îi erau, de pildă, norii ce

se perindau acum pe cer. Ba, mai mult chiar, pentru că norii sînt uneori frumoşi, lui îi plăcea sa urmărească jocul lor de lumini şi culori, însă oamenii aceştia cu forme şi trăsături greoaie sînt întotdeauna uriţi, iar sumanele şi cojoacele lor răspindesc un miros neplăcut. îl obosea să stea de vorbă cu nişte oameni care nu-1 interesau. N-avea chef să facă acest efort şi nu vedea nici un motiv să se expună. Adevărat, erau şi ei oameni, dar din altă specie. Că omenirea era împărţită in două categorii cu totul diferite : una formată din oameni ca aceştia şi alta. din care făcea parte şi el şi alţii ca el, nu se îndoia cîtuşi de puţin. Se gîndea rar la asta, cu totul întîmplător, în treacăt şi nici nu-1 prea preocupa. Ajuns acasă, îi porunci scurt lacheului în- tîlnit pe scări :

— Serveşte gustarea !

Se simţea nefericit şi grozav de înfometat.

Atelierul tînărului stăpîn de la Osowce era o odaie frumoasă, cu ferestrele făcute astfel încît prin ele lumina se strecura numai atîta cîtă îi trebuia unui pictor. Erau aici o mulţime de obiecte : un şevalet cu pînza întinsă şi acoperită de o draperie albă, teancuri de mape, desene, crochiuri, statuete de marmură şi ipsos, busturi, grupuri, bucăţi decolorate de tapiserie şi de materiale vechi, cîteva canapele de forme originale pe care puteai să stai sau să te întinzi, plante frumoase m ghivece scumpe — toate risipite cu aparentă neglijenţă ; în sfîrşit, într-un colţ al încăperii, un dulăpior frumos cu o vitrină în care stau rînduite cîteva sute de cărţi cu coperţile colorate şi aurite. Erau mai degrabă nişte cărticele mici, de oi’nament, uşoare. Predominau poeziile şi romanele şi unele şi altele de un anume gen ; erau numai cîţiva poeţi polonezi, în rest: sensibilul Musset, ici colo Victor Hugo, destul de multe cărţi ale desperatului Byron, ale sentimentalului Shelley, ale parfumatului Feuillet, cîteva de pesimistul Leopardi şi, în mod neaşteptat, poezia acestuia sta alăturată cu istoriile bătrînului Dumas şi cu aventurile nechibzuitei

Braddon ; — mai era acolo dte ceva din preferaţii contemporani ai aristocraţiei franceze : Claretie, Craven etc., etc.

în faţa acestui dulăpior frumos ca o bijuterie, încărcat cu cărţile acelea ca nişte bijuterii şi ele, Zygmunt Korczynski se op inse după o scurtă preumblare în susul şi în josul ^dăii. Tocmai terminase gustarea în tovărăşia soţiei care P'lnsese pînă atunci şi a mamei care, cu calmul ei întreţinuse ce-i drept la masă o discuţie oarecare, în timp ce «chii ei îl examinau cu atenţie ciudată. Lacrimile soţiei **Şi** privirea sfredelitoare a mamei îi stricase şi restul de bună dispoziţie. Simţea nevoia imperioasă de ceva care sa-1 distragă, să-l consoleze, care, printr-o emoţie puternica, să-l scoată din înţepeneala asta. Voia să picteze, întotdeauna voise, fiindcă în artă, care îi prilejuise visuri în tinereţe, îşi vedea unicul rost şi unicul piedestal pe care ar fi putut să se înalţe... Azi, ca de" patru ani încoace şi '^a în fiecare zi. n-a putut lucra nimic : nici o idee, nici **un imbold,** nici un **fel** de energie. în prima tinereţe a fost o perioadă scurtă cînd i s-a părut că poate crea şi chiar izbutise să realizeze ceva, mic, dar de oarecare valoare, [a]poi însă venise o neputinţă continuă şi totală. Ştia că mulţi meteori brăzdează orizontul artei, — artişti cu inspiraţie săracă, fără vigoare, care după o scurtă strălucire nu se mai arată niciclnd, că mai ales minţile celor plini de ambiţii sînt atrase de mirajul unor inspiraţii, dar că Prea multă muncă încordată, îndreptată spre un singur lei, creează un fruct chinuit atît de monstruos încît nu se Poate naşte. Nici o clipă însă nu-şi închipuise că meteorii, mirajele, fantasmele se puteau referi şi la el. De tăcerea geniului său învinuia lumea din afară. De la ea aştepta ^tul şi pe ea o găsea vinovată de insuccesul lui. Nu-i venea in minte Tasso, care şi-a conceput marele său poem într-o celulă de închisoare şi nici Milton care, orb fiind, a cîntat raiul din întunericul veşnic al infirmităţii sale. Nu-i trecea prin minte că, în fiecare undă de aer, de lumină, de Parfum, în fiecare pietricică de pe drum, în firul ierbii din cîmpie, în liniile fiecărei feţe omeneşti şi în fiece suspin este o părticică din spiritul lumii legat prin fire nevăzute de sufletul artistului şi gata să-l pună în mişcare, dacă este într-adevăr un suflet de artist. Era sigur, aşa cum era sigur că trăieşte şi respiră, că pentru a gîndi, a simţi şi a crea el are nevoie de munţi, de stînci, de mări, de codri, de safirul cerului învăpăiat, de modele goale,

draperii fantastice, de vorbărie, de o viaţă febrilă, trăită în goană. Dacă lumea din afară l-ar fi dăruit cu o mare bogăţie şi i-ar fi descoperit izvorul unor emoţii sublime... Aici, din păcate, da. din păcate ! nu era nimic care să-i trezească vreo emoţie cît de cît... Umblind prin atelier, se prinse cu amîndouă mîinile de păr, aşa cum mai făcuse şi altădată,... Era un gest de mînie ori de desperare, sau poate amîndouă lalolaltă...

Gustarea de adineauri îl cam îngreunase. Bucătarul, venit lă Osowce cu puţin înainte ţie însurătoarea lui, gătea grozav. Mama lui se mulţumise altădată cu slugile vechi şi neajutorate, dar pentru tînăra pereche totul în casă fusese renovat şi îmbunătăţit. Cu altfel de răsfăţuri gastronomice în vinele omului se strecura nevăzută esenţa moleşitoare a sibaritismului. După ce-şi mîngîiase vreo jumătate de oră cerul gurii cu sosuri excelente şi dulciuri savuroase, simţea acum nevoia să-şi întindă trupul pe sofaua elastică aşezată îmbietor printre palmieri şi ficuşi.

Apropiin-du-se de dulăpiorul cu cărţi. Zygmunt îşi examină silueta. Se ingrăşa. hotărît se îngrăşa ! Clipă de clipă îl cuprindea ba furia, ba desperarea : uite că se îngrăşa ! De vină era lipsa emoţiilor. Ce altceva putea să devină un om lipsit de emoţii decît un bou gras.

Tolănit pe sofaua moale răsfoia un volumaş cu poezii de Leopardi. a cărui tristeţe se potrivea cu dispoziţia lui de astăzi şi de mai multă vreme. Toate suspinele, lacrimile, îndoielile marelui pesimist el le aplica persoanei sale. Citind despre nimicnicia şi deznădejdea vieţii mediocre, el se gîndea la viaţa sa. Nu observase că uşa atelierului se deschisese de cîteva ori şi de după uşă se arătase, apoi se retrăsese imediat un căpşor drăgălaş de femeie, cu podoaba părului auriu bogat, in care erau prinse steluţe roz. De cîteva ori căpşorul se ivise şi apoi dispăruse ; în cele din urmă, deschizând uşa tot atît de binişor ca şi înainte, Klotylda intră în atelier. Ochii ei plînşi priveau stăruitor cu umilinţă parcă faţa barbatuhji care nu-şi dezlipea ochii de pe paginile cărţii. Pe chipul ei tînăr se citea limpede întrebarea : „Să mă duc la el sau să nu mă duc ? Să-i vorbesc sau să nu-i vorbesc ?'* Se codea nu pentru că ar

mai fi fost încă supărată, sau că se simţea jignită... Drept era că el nu-i adresase azi nici un cuvînt drăguţ sau

măcar o privire, ba păruse că nici nu aude ce-i spunea ea, şi tot drept era că indiferenţa lui, de cîlva timp încoace, o supăra Şi o amăra aşa de tare, incit astăzi, două ore întregi urzise în capul ei tare necăjit o mulţime de planuri copilăreşti: să fugă, să se despartă sau chiar să se sinucidă. Dar să fie supărată cu el mai mult de două ore era mai mult decît putea ea suporta. De felul ei era blinda şi iertătoare.

Ar fi vrut să se împace şi să aibă măcar o oră senină împreună, să fie numai cu el. Dacă şi-ar fi înălţat puţin ochii către ea, i-ar fi sărit de git, dînd strigăt de bucurie. Dar n-o observa, sau se prefăcea că n-o vede şi se uita mai departe în carte. Ochii ei de culoarea safirului, trădînd, cu strălucirea şi adîncimea lor, un temperament viu şi pasionat, erau acum tare înspăimîntaţi şi tulburi. Braţele delicate îi atîrnau in lungul corpului armonios clădit; rămase o clipă în mijlocul atelierului, nehotărîtă, timidă, arzînd de dor, cînd deodată îi trecu pe buze un zîmbet ştrengar. Se apropie în virful picioarelor, încetişor, de şevalet şi, scoţînd pînza de pe el, dezveli un portret pictat numai pe jumătate. încă din ziua logodnei cu Zygmunt, visase să aibe un portret al său făcut de mîna lui. După un an de lîncezeală la Osowce, Zygmunt se hotărîse să-l • picteze, dar nici pînă astăzi nu-1 terminase, amînînd lucrul de pe o zi pe alta. în faţa copiei sale încă neterminate, dar destul de asemănătoare, Klotylda făcu o reverenţă adîncă şi zise :

— Bună ziua, doarţină. De ce sînleţi tristă astăzi ? Fiindcă nu mai vrea să vă picteze, ştiu eu cine ? Ştiu eu cine este foarte rău. Ştie că îl iubiţi, îl iubiţi, îl iubiţi şi nu vrea să uite de supărarea dumneavoastră şi stă bosumflat, tace, se uită numai în carte, degeaba aţi venit şi vreţi din toată inima să vă împăcaţi... Sărmană doamnă ! Credeţi că nu vă mai iubeşte ? Mai bine, nu vă mai gîndiţi la asta, ar fi prea durerqs... Este el puţin capricios, puţin plictisit, dar' nestatornic nu e... Şi de ce să nu vă mai iubească ? Nu v-aţi făcut urîtă... ba, chiar ceva mai frumoasă, iar inima e toată numai a lui, nu aţi pus deoparte nici o bucăţică, nici o picătură... nici o sdnteioară...

Lacrimile îi scăldau ochii, dar in glas ii tremura risul. în

jocul ei copilăresc se simţea inima de femeie sfîşiată de îndoială, iar din mişcările, din gesturile şi mimica ei se desprindea un farmec negrăit. Cu doi ani înainte .farmecul acesta şi veselia plină de graţie il entuziasmase pe Zygmunt ; atras de el, ca şi de măiestria cu care Klotylda cînta la pian, şi tulburat de vocea ei, se hotărîse s-o ia de soţie, ea fiind unica fiică răsfăţată a unor oameni destul de avuţi. Dar de atunci trecuseră doi ani. îi zîmbi, dar nu de plăcere ci mai degrabă de plictiseală şi cu dispreţ.

— Mă deranjezi. Klotylda. rosti el.

La auzul vocii lui zbură spre el şi se înclină graţioasă în faţa lui.

— în sfîrşit, ai vorbit ! Vezi, eu, femeie şi am venit prima, să mă împac. Ar fi trebuit să fie invers, dar nu contează ! Cînd iubeşti nu ţii seamă de amorul propriu. Uită-te la mine lung, frumos şi dă-mi mîna...

îi luă mîna şi o sărută afectuos.

— Nu mai eşti supărat pe mine ? strigă ea radioasă.

— Ah ! nu ! dar... mă cam deranjezi...

Intimidată, zise iar :

— Credeam că nu eşti ocupat, te vedeam răsfoind o carte pe care o cunoşti bine şi asta nu însemna că lucrezi...

— Ţi-am spus de atîtea ori, chiar dacă nu sînt ocupat cu o treabă anume, nu înseamnă că nu fac nimic. Mă gîndesc... visez... un material pentru munca mea de mîine...

— Ai dreptate răspunse ea grav, ştiu, dar n-am astîmpăr... Vrei să te las singur ? bine, atunci mă duc...

Poate înduioşat de umilinţa ei ii spuse mai binevoitor :

— Ba nu. îmi place cînd stai aproape de mine...

îi acoperi toată faţa cu sărutări, chiar şi mîinile apoi se smulse din loc.

— Ce bine ! Doamne, ce bine e ! îmi iau o carte şi stau liniştită într-un colţişor... Cînd o să ai puţin timp, o să şi citim poate împreună, iar după prînz mergem la plimbare, tot împreună...'la, la, la, la, la !

Glasul ei frumos umplu atelierul cu un arpegiu scurt, vesel; de pe placa mozaicată a unei mese luă o cărticică şi cu ea plecă în vîrful picioarelor spre canapeaua din colţul opus al odăii, cînd auzi deodată vocea lui Zygmunt:

— *Tiens, tiens! Clotilde !* arată-mi ce carte ai acolo... ce e ?

— Volumul al treilea din Musset, îi răspunse mira i.

— De unde a apărut ? şi luă cartea din mîna soţiei. Cum de n-am observat-o pe masă ?

Tînără femeie îl privi posomorită. Brusc, faţa lui se însufleţi' ciudat iar ochii, înainte stinşi, acum scînteiau.

— Cartea, vorbi ea domol, a fost adusă acum cîteva zile de la Korczyn... Eu atn luat-o de la cel care a adus-o şi am pus-o aici... Poate că i-ai împrumutat-o mătuşii talc, domnişoarei Teresa sau...

întinse mîna după volumaşul frumos legat.

— Dă-mi-1 mie, tu ia altceva, ţie ţi-e totuna.

— Bineînţeles, îi răspunse şi luînd cartea lui Leopardi, pe care Zygmunt o lăsase pe podea, se aşeză în celălalt colţ al camerei. Veselia ei dispăru fără urmă. Ghici cui ii fusese împrumutată cartea, la Korczyn...

Paginile cărţii erau răsfoite acum dc- Zygmunt, cu nervozitate, cu febrilitate chiar, în căutare de ceva in ele sau între ele. Aceea căreia-i trimisese poeziile, vrînd a trezi prin ele unele amintiri şi simţăminte, i le înapoiase cu primul prilej, fără un cuvînt de răspuns.,Nădăjduia că va găsi totuşi o foaie de hirtie intre putinile cârtii, sau rreun vers, un cuvînt subliniat în chip de răspuns. Căutînd, nu găsi nimic, în schimb Justyna îi apăru in imaginaţie de parcă era aievea şi asta îl făcu să tresară de emoţie. Atunci, din colţul opus al camerei, auzi glasul femeii spunindu-i cu o undă de asprime şi ironie :

— Zygmunt, ai aflat câ domnişoara Orzelska se mărită în curînd ?

îşi întoarse iute faţa spre Klotylda. '

— Cu cine ? întrebă scurt.

— Cu domnul Rozyc.

Zygmunt îşi schimbă poziţia, aşezindu-se pe canapea.

— *Quelle idee !* Rozyc nu se însoară cu ea !

— Ba da, afirmă sec şi aspru tînără femeie. I-a plăcut de ea şi-i place din ce în ce mai mult. *Elle a de* la *chance. cette... cette... cette... ricn du* tout î Doamna Kirlowa are o mare înrîurire asupra lui Rozyc, vărul ei, îşi dă silinţa să-i căsătorească, iar domnul Kirlo spunea că hotărî- rea domnului R6£yc este numai o chestiune de timp.

Zygmunt zîmbi strîmb :

— *Imposible !* Cum ? ea, zdravănă ca o Diană să se

mărite cu tînărul ăsta vestejit!...

Apoi rîzînd a nepăsare, chipurile, începu să se plimbe prin atelier, dar ochii îi erau aprigi şi scînteiau sub sprîncenele încruntate. Klotylda îl urmărea cu privirea şi, cu aceeaşi voce de dinainte, seacă, ironică, aspră, vorbea mereu despre norocul nemaipomenit, grozav, ce dădea.peste această domnişoară Orzelska... Că ce-i ea, adică ? Fiica unui tată obez şi seniL, stau de milă la rude, e o fată simplă, foarte simplă, fără situaţie, lipsită de farmec, de spirit şi fără talent. Cintă acceptabil, dar cînd începe să spună ceva pe franţuzeşte, te iei cu mîinile de cap... *Une fille sans naissance et sans distinelion... une rien du iout...* Cum o să se descurce Rozyc dacă o ia de nevastă, cum o să iasă cu ea în lume... Poate s-o dea mai întîi la pension... Auzi, ce mai Diană !... Sigur, este sănătoasă şi zdravănă, întocmai ca o ţărancă, are mîinile pîrlite de soare, de parcă n-ar fi auzit în viaţa ei de mănuşi... Oare pictorii aşa şi-o închipuie pe Diana, ca pe o rudă săracă ţinută de milă şi cu mîinile arse de soare ?

Pieptul tinerei femei se ridica şi se lăsa precipitat cînd de pe gura ei mică se desprindeau vorbele răutăcioase şi batjocoritoare. Cu ochi sclipitori îşi urmărea soţul care, plimbîndu-se fără încetare, părea că nu vede şi nu aude. Smuci de cordonul clopoţelului şi, după obicei, îi aruncă lacheului, ivit deîndată, o poruncă repezită.

— Să se înhame caii!

Lacheul dispăru în dosul uşii, Klotylda se smulse de pe canapea :

— Pleci ! exclamă cu amărăciune.

Ironia şi răutatea care o făcuseră cu o clipă înainte să clocotească pieriră fără urmă ; ştia doar atît, că soţul ei pleacă şi că se năruie visul de a petrece împreună cu el o zi fericită.

— **Trebuie, răspunse Zygmunt cu răceală.**

— Unde ? **mai întrebă, încercînd să-l cuprindă cu** braţele, dar **el întarcîndu-şi capul spre fereastră,** *îi **răs-**punse, dupfi cîteva clipe de tăcere :

— La Korczyn !

înlemni, se făcu palidă şi strigă cu glas înăbuşit :

— Zygmunt...

— ***Que veux tu, chere enfant*** ?

— Să nu te duci acolo, Zygmunt !

Se răsuci iute spre ea şi întrebă cu profundă uimire :

— De ce ?
— Pentru că... îngăimă ea, pentru că...
Şi nu mai termină. Se sperie, sau poate că o cuprinse ruşinea.
— N-am fost de mult pe-la unchiul meu şi am cu el o treabă. Ce, ai vrea să rup relaţiile cu unchiul ?
— O, nu, nu ! Nu vreau să fac discordie în familia în care am intrat.
— Atunci, ce doreşti ?
Pălea şi se îmbujora rînd pe rînd. Nu putea şi nici nu voia să fie sinceră. Mîndria şi modestia îi încleştau buzele. în sfîrşit izbucni aproape plîngînd :
— Măcar, ia-mă cu tine !
— Imposibil, încercă el s-o convingă. Ştii cît este de suferindă şi de ciudată mătuşa-mea... nu se cuvine s-o sîcîim cu prea multe vizite...
— Adevărat, şopti ea frămîntînd şi sfîşiind nervos o batistă de pînză fină. Oricine ar fi putut vedea că suferea cumplit.
— Ce treabă ai cu unchiul, Zygmunt ? îl mai întrebă, în timp ce ochii neliniştiţi iscodeau faţa soţului de parcă dorea să citească adevărul, fie şi cu preţul vieţii.
îi zîmbi.
— Mă sileşti să-ţi vorbesc despre lucruri prea puţin atrăgătoare... Trebuie să mă sfătuiesc cu unchiul în legătură cu schimbările pe ,care am de gînd să le introduc la fermă ^ vreau să trec de la cultura extensivă la cea intensivă...
îi închise astfel gura şi ea nu se mai pricepu ce să-i răspundă. După o scurtă ezitare îşi aruncă braţele după gî- tul lui.şi lipindu-se de el cu tot trupul ei uşor şi frumos, îi şopti implorîndu-1:

— Să nu te dud azi acolo... iubitule... numai azi nu... te rog... te rog !

2ygmunt se eliberă binişor din strînsoare, o sărută pe frunte, o mîngîie de cîteva ori cu palma pe păr şi luîn- du-şi pălăria de pe scăunel rosti :

— La revedere ! *Ne dâraisoimez pas ma mignonne.* Mă întorc după cîteva ore !

Ieşi din atelier. în faţa peronului se auzi huruitul trăsurii. Klotylda rămase în mijlocul atelierului cu mîinile atîrnînd neputincioase în jos, muşeîndu-şi buzele, palidă de parcă tot sîngele i-ar fi fugit din obraz ; după ce stătu aşa cîteva minute se prinse cu mîinile de cap.

— La ea a plecat !

Străbătu ca săgeata cîteva saloane şi, intrînd în fugâ în camera soacrei, izbucni în plîns.

Pani Andrzejowa stătea în acelaşi fotoliu ca acum cîteva ore, dar nu aplecată asupra lucrului. Pe genunchi ţinea o carte deschisă, iar la picioarele ei, pe un scăune'. scund stătea un copil de cîţiva ani, o fetiţă într-o fustă groasă, cu basma de percal pe cap. Una dintre ocupaţiile cărora li se dedica de douăzeci şi ceva de ani văduva lui Andrzej Korczynski era să-i înveţe carte pe copiii din sat. La conacul mare şi în satele din vecinătate erau mulţ: oameni în toată firea, care în copilărie intraseră în camere, ei frumoasă şi stătuseră uneori ceasuri îndelungi pe scăunelul scund de la picioarele ei. Să coboare pînă la ei, sâ-ş. amestece viaţa cu vieţile lor, nu putea şi nici nu dorea. Era peste puterile ei şi de mult se convinsese că nici nu era necesar s-o facă. Dar copiii îmbrăcaţi curat, măcar cu acest prilej, uneori frumoşi, deseori buni, nu greşeau cu nimic în faţa gustului şi deprinderilor ei ; lucrînd cu ei se gîndea că împlineşte legea iubirii aproapelui şi mai ales că se uneşte cu Andrzej, întru ideea lui cea mai scumpă. La gîndul acestei contopiri nevăzute simţea o puternică bucurie mistică. Plecat pe drumul fără întoarcere de atîta vreme, el nu înceta să fie pentru ea o inspiraţie şi un ţel.

Cînd uşa se deschise cu zgomot şi femeia frumoasă în rochia trandafirie se repezi spre doamna Andrzejowa încereînd zadarnic să-şi stăpînească plînsul, fetiţa se. strecură uşurel din cameră. Pentru prima oară Klotylda îi încredinţă mamei soţului său teama şi amărăciunea ei.

ceru de la ea ajutor şi povaţă, făcînd-o în parte răspunză-

1 toare de soarta ei. Această răspundere, doamna Artdrze-j jowa o simţea şi şi-o recunoştea. La chemarea lui Zygmunt i ea pornise în grabă spre părinţii Klotvldei şi îi J convinsese să-i încredinţeze fiului ei copila aceea fru- 1 moaşă, talentată, în vîrstă de numai şaptesprezece ani. j Familia, relaţiile, zestrea, chiar şi aptitudinile muzicale l cultivate cu grijă şi care mai puteau fi încă dezvoltate in continuare anunţau pentru Klotylda un viitor strălucii. De ce să fie din pricina fiului ei nefericită ? Vina lai apăsa greu pe inima şi conştiinţa ei. Ştia, o, cît de bine. ştia că reproşurile tinerei femei erau îndreptăţite, înţelegea bine că suferinţa ei era profundă şi nemeritată. Se ciitrcm Jia la gîndul, ce s-ar alege de această copiii crescută în în-destulare şi răsfăţ, dacă iubirea ei pentru sc-ţ. singura p*.* care o avea, heîmpărtăşitâ. călcată în picioare, s-ar stinge. Mai mult decît pe conştiinţa îi, pe conştiinţa fiului el simţea apăsarea răspunderii, nu numai pentru dragostea, dar şi pentru sufletul acestei fiinţe nevinovate şi iubitoare. Ea însăşi fiind atît de statornică nu-şi putea înţelege fiul. Doar cu doi ani în urmă îl văzuse îndrăgostit de Klotylda , iar de stingerea simţămintelor lui ştia mai bine decît nora ei. Trecuseră două luni de cînd dăduse afară pe una dintre servitoare, despre care Zygmunt spunea că este un model perfect pentru Fryne şi în tovărăşia căreia îl văzuse de cîteva cri în parc. Şi acum. drumurile la Korczyn ? Oaix[1] o iubeşte cu adevărat pe Justyna şi dragostea pentru Klo-tylda fl fost donr o rătăcire a simţu'ilai sau a ima^inaţi-i V Dacă ar fi iubit-o pe aceea cu adevărat, nr fi îuat-o de so-ţie ! Ea n-a dorit această căsătorie, s-a opus. e drept dar n-ar fi făcut presiuni asupra lui. dacă şi-ar fi arătat deschis intenţia. Chiar şi el şovăise, stătuse pe ginduri, parcă vroia şi parcă nu, în cele din urmă plecase şi se părea că uitase tot ce îl legase de Justyna. Acum însă... iar... Ce însemnau acestea toate ?

O îmbrăţişă cu dragoste, ca o mamă, îi luă capul la piept şi, cu vorbe blînde, o mîngîie cum putu : făgădui să vorbească serios cu Zygmunt despre teama şi suferinţa ei, dar în fundul sufletului se urzeau ginduri şi întrebări

desperate . Cînd tînăra femeie, căreia mărturisirile, mîn- gîierile şi promisiunile mamei îi aduseră uşurare, palidă şi plînsă, dar zîmbind din nou vieţii ieşi în grădină să-şi mai privească florile dragi, doamna Andrzejowa se sculă în picioare şi scuturâ clopoţelul de pe masă.

— Unde a plecat domnul Zygmunt ? îl întrebă pe lacheul apărut în uşă.

Ea mai spera că n-a plecat la Korczyn, dar auzind răspunsul, rămase tăcută o clipă, apoi rosti:

— Cînd se întoarce, spune-i că-1 rog să vină de îndată la mine.

După ce lacheul ieşi, rămase multă vreme în picioare în mijlocul odăii, cu mîinile încleştate, sprijinite pe masa încărcată de reviste şi cărţi. Pe obrajii ei palizi apărură pete de roşeaţă. Simţea clocotind în ea un tumult de spaime şi amărăciune. Prea multe cumpănise şi gîndise în singurătate, pentru ca iubirea, pasiunea ei pentru fiu să nu o lase nici acum să vadă ceea ce se întîmpla în juru-i. Şi ce vedea ea acum, nu cu prea multă limpezime încă, era o marc de întuneric care-i îneca idealurile cele mai dragi, speranţele şi mîndria.

II

în ultimele zile ale **lui iulie, cînd o parte din secară** mai **rămăsese nestrînsă încă, pe moşie, Witoid şi Justyna mergeau pe drumul ce leagă Bohatyrowicze de Korczyn. Mergeau zorit şi vorbeau cu însufleţire, atît de însufleţit şi** atît **de aprins îneît obrajii fetei ardeau** Văpăi, **iar ochii, mai totdeauna posomoriţi, îi luceau de bucurie. Fără să se oprească şi fără măcar să încetinească pasul întinse mîna tînărului ei văr.**

— **Iţi mulţumesc, Witoid, îţi mulţumesc din toată inima, spuse ea deschis. M-a mişcat nespus de mult tot ceea ce mi-ai spus. De la un timp au început să-mi treacă şi mie prin cap gînduri ca acestea, numai că eu n-am ştiut sâ citesc în ele atît de desluşit ca tine. Precum vezi, nu sînt o învăţată şi nici un om excepţional nu sînt, In nici** o **privinţă... eu toate acestea nici eu nu ştiu cum am ajuns** să-mi dau seama că in viaţă există destule lucruri deşarte, care nu merită atenţie... Adăugă zîmbind vesel:

— Mă plictisesc îngrozitor şi poate din plictis am în- g ceput să iau aminte şi să reflectez la toate aceste feţe ale I vieţii despre care tu ştii mult mai multe şi mai bine decît : mine...

Se uită la ea cu coada ochiului, poznaş.

— Şi acum nu te mai plictiseşti ?

Scutură din cap.

— Nu, de cîtăva vreme nu mă mai plictisesc ! Cu toalo că, îţi mărturisesc, nu înţeleg, încă, bine...

Se întrerupse.

— Ce nu înţelegi bine, încă ?

Şovăi o clipă şi răspunse încetişor :

— Ceea ce simt şi ceea ce gîndesc...

— Lipsă de pregătire, spuse, dar, adăugă el vesel, asta se explică de la sine ; la urma urmei, de ce oare să nu apuci pe drumul cel nou...

Se îmbujoră şi mai tare.

— Nu ştiu... nu ştiu... poate că e numai o iluzie... mă tem... spuse şoptit.

— De ce ? întrebă cu interes Witold.

Dar ea îşi întoarse faţa spre cîmp şi. poate stinjenită de discuţia aceea, strînse în mînă aprig mănunchiul de brumărele culese de curînd, între care se sumeţea o gherghină uriaşă, roşie.

— Nu-i un buchet prea elegant, zîmbi Witold, privin- du-1. E de mirare, totuşi, cît de mult iubesc oamenii ăştia florile. Pînă şi prozaica aceea de Elzusia, care cu două săptămîni înainte de nuntă socoteşte cîte vite are mirele şi-i stă gîndul numai la dota pe care i-o va da tată-său, cultivă o sumedenie în grădina părintească...

✓

Se întoarse spre vara sa.

— E adevărat că mergi la nuntă ?

— E adevărat !

Ca druşcă ?

— Fireşte !

— Şi perechea ta va fi pan Kazimierz Jasmont, căruia ai să-i dăruieşti o batistă cu iniţialele brodate de tine, iar el iţi va oferi, în schimb, flori de mirt...Da ? Cred că ţi-ai învăţat lecţia pe de rost... Multe lucruri ai învăţat tu. de la ei, in ultimul timp. Ştii, ieri. cind domnişoara Teresa îţi

vorbea lăcrimînd de duioşie despre bucuria ei şi a mamei pentru eventuala ta căsătorie cu Rozyc, tu i-ai răspuns rîzînd : ..Voi ştiţi una. iar eu ştiu alta !" Ei, bine, dacă nu maş fi uitat la line aş fi gîndit că vorbeşte bătrîna Starzynska ! Ai început să grăieşti ca ţăranii. Justyna, e limpede că începi să semeni cu ei...

Rîse cu poftă şi o privi cu duioşie.

— E adevărat ceea ce spune nevasta lui Fabian Bohatyrowicz, *nee* Giecold, că ai învăţat să seceri chiar foarte bine ?...

Justyna îi arătă rîzînd palmele uşor bătătorite şi cîteva urme lăsate de ascuţişul secerei.

— Timp de aproape o săptămină am secerat, cîteva ore pe zi... E o muncă grea, totuşi nu-i mai grea decît...

— Decît ce ?...

— Decît să te zbaţi mereu cu gîndul : ..Ţărînă eşti şi : ,,Mai înainte de a ajunge iarăşi ţărînă !“

— Bravo ! Ai dreptate. Sînt pe lume oameni care din pricina unor gînduri desperate ca astea ajung repede să se prefacă în ţărînă, iar tu, se vede, faci parte* dintre aceia !“

Tăcu o clipă apoi întrebă cu gravitate :

— N-au să te părăsească puterile ?

Sumeţindu-şi trupul bine clădit şi viguros, răspunse :

— Arăt eu ca o fiinţă gata să-şi dea duhul ?

Pufniră în rîs, iar rîsul lor fu însoţit, cîteva secunde, de ţîrîitul asurzitor al greierilor din iarba de lîngă drum. Se aflau în clipa aceea lîngă Tiambarul conacului, o clădire veche, dar solidă şi sănătoasă, cu stîlpii din cărămidă şi cu acoperişul bine întreţinut.

— **Trebuie să recunoaştem, zise Witoid, că tata întreţine Korczynul într-o -ordine care te uimeşte. E drept că trage ca un bou, numai că boul nu are nelinişti şi greutăţi cum are el... Bine că am putut să-l ajut azi măcar puţin ; înainte de a ne întîlni noi în sat, fusesem pe cîmp, să yăd cum lucrează muncitorii. Bietul tata, dragul de el l**

Aproape în aceeaşi clipă se opri ca ţintuit locului şi îşi încordă auzul, încruntînd din sprîncene. De partea cealaltă a hambarului, din ciulea fermei, răsuna ţipătul gros.

plin de mînie al lui Benedykt. Cuvintele nu se puteau desluşi, dar se simţeau în ele ameninţări şi ocară. Witold îşi duse mîna la frunte.

— Cît mă doare pe mine asta, Dumnezeule, cît mă doare... totdeauna !...

Grăbi pasul, uitînd cu totul de însoţitoarea sa.

Soarele asfinţise de un sfert de ceas şi numai deasupra codrului de dincolo de Niemen rămase un brîu lat de lumină roşiatică, incendiind acoperişurile şi coamele pomilor de la conac. Acolo unde curtea fermei se deschidea larg spre Niemen, între casele argaţilor şi grajd, pe fondul norilor roşietici de dincolo de rîu se desena silueta domnului Benedykt, o formă neagră, înaltă, greoaie ; trăsăturile nu se distingeau de la depărtarea aceea, dar braţele săvîrşeau gesturi impetuoase, iar mustăţile lungi se zbăteau ajungînd pînă pe piept. Faţă in faţă cu el, tot pe fundalul norilor de foc se mai profila o siluetă tot neagră, dar mult mai scundă, mai îndesată, ce-şi ferea capul cu teamă, acoperindu-şi-1 cu braţele. Intre ei se aflau nişte unelte de phigărit, doi cai înhămaţi cu frunţile plecate melancolic, spre iarba din curte, iar în uşa unei căsuţe şi în faţa grajdului stăteau înlemniţi pilcuri de oameni, ascultînd răstelile stăpînului.

Witold străbătu cu paşi repezi curtea, se îndreptă către cele două siluete negre despărţite de uneltele de phigărit şi de perechea de cai nemişcaţi. Se opri. **ginind** uşor din pricina mersului grăbit, şi întrebă :

— Ce s-a întîmplat tată ?

Pe chipul lui nu mai era* nici urmă din veselia şi entuziasmul tineresc cu care-i vorbise mai înainte Justynei. Dar Benedykt nici nu luă seama la faţa lui. Arătînd cu un gest desperat spre argatul aflat la doi paşi, se pomi să ţipe şi mai tare :

— Pedeapsa hii Dumnezeu ! Nenorocire ! Numai pagube cu măgarii şi ticăloşii ăştia ! Mi-au stricat seceră toarea ! A mers ce a mers cu ea cîteva zile pe cîmp şi gata, a şi stricat-o} Ştii, tu, măi netrebnicule că secerătoarea asta face mai multe parale decît tine ? Ştii cît a trebuit să-mi bat capul sâ fac rost de ca şi cu cit greu am eum- părato ?... Dar ce vă pasă vouă cind păgubiţi pe cineva !

Aveţi voi inimă ori conştiinţă, dobitocilor, ticăloşilor, nemernicilor !...

— Tată... încercă să-l întrerupă Witoid.

Dar Benedykt, vrînd anume parcă să-i zădărnicească mijlocirea se stîrni şi mai tare.

— Ce crezi, zise el mai departe argatului, că am să te iert ? Am să trimit maşina s-o repare la oraş şi cît o să mă coste o să-ţi trag din simbrie...

La aceste vorbe, ţăranul cel scurt şi îndesat, îmbrăcat cu suman, îşi descoperi pentru prima oară capul buhos şi spuse văicărindu-se :

— Să nu-mi trageţi, boierule, fiindcă, din ce o să trăiesc eu şi copiii...

— De foame n-ai să crăpi!... strigă Benedykt. Tainul l-ai primit... acoperiş deasupra capului ai... vă mai îngădui să ţineţi şi cîte o vacă... Şi apoi, chiar de ar fi să mănînci pămînt. tot am să-ţi trag... martor mi-e Dumnezeu că am să-ţi trag... ca să te-nveţi minte, ticălosule, să respecţi bunul altuia !

— Tată, zise din nou Witoid cu glas mai ferm după ce privise secerătoarea şi-şi dăduse seama repede de stricăciune. Tată ! mă pricep şi eu puţin la asta... anul trecut, acolo unde am fost, se stricau des secerătorile şi am văzut cum se repară. Asta poate fi reparată acasă, cu bani puţini şi într-un timp scurt... mă pricep... N-o să trebuiască să-i opreşti lui Maksim din simbrie...

Se întoarse către argatul care, stînd cu şapca în mîini, se lăsa de pe un picior pe altul, ofta şi bombănea.

— Ascultă. Maksim. tu ştii cum e făcută secerătoarea asta şi cum trebuie să umbli cu ea ? Cu siguranţă că nu e şi de aceea ai şi stricat-o, fiindcă nu ştii... Iată, priveşte şi ascultă, am să-ţi arăt şi am să-ţi explic îndată...

Blînd şi cu răbdare, alegîndu-şi cuvintele pe înţelesul ţăranului, fapt ce dovedea Că-i cunoştea bine pe oamenii aceia simpli, Witoid vorbi vreun sfert de ceas, li arătă gesticulind, părţile din care se compunea unealta şi pum se legau între ele. Umilit şi încărcat de amărăciune argatul ascultă la început fără chef şi numai de nevoie ; după câteva clipe însă aplecîndu-se deasupra secerătoarei începu a privi cu interes şi *ă* asculta cu atenţie pe cel care-i vor—
bea. Clătină din cap în semn că înţelege şi se minunează, mormăi ceva pentru sine, atinse cu degetele lui butucă-

noase piesele secerătoarei.

— Ei vezi, sfîrşi studentul ridieîndu-se, nu e mare filozofie, trebuie, numai, să fii foarte atent cînd umbli cu maşina. O să ne sculăm mîine dis-de-dimineaţă, o să ducem secerătoarea la fierar şi la o oră după răsăritul soarelui ai să poţi să ieşi cu ea pe cîmp. N-o şă fie nimeni păgubit, nici noi, nici tu.;.

Ultimele cuvinte luminară de mulţumire faţa întunecată a ţăranului, acoperită de o barbă deasă. Se înclină şi sărută zgomotos mîneca hainei lui Witold, apoi grăi vesel cu voce tare :

— Să trăieşti, domnişorule ! Să-ţi dea Dumnezeu sănătate !

După aceea ridică hăţurile de la pămînt şi ţmocăi la caii care traseră secerătoarea în grajd.

Din clipa cînd fiul intervenise între el şi argat, Benedykt stătea posomorit deoparte şi se trăgea nervos de mustaţă. După ce ţăranul se îndepărtase, ridică privirea spre fiu-său.

— îmi dai lecţii cum trebuie să mă port cu oamenii. Se vede că a venit vremea cînd oul învaţă pe găină. Mă mir însă că stînd de atîţia ani îngropat între cărţi te pricepi totuşi atît de bine să vorbeşti cu ei...

— Dacă nu-ţi place, tată dragă, să ştii că nimeni nu e vinovat de asta, decît tu însuţi. Cît am fost copil şi am crescut sub ochii tăi, ba chiar şi mai tîrziu, cînd mă întorceam de la şcoală acasă, in vacanţe, nu-mi interziceai să stau de vorbă cu lumea din sat...

Intorcîndu-se cu faţa către casă Benedykt bombăni nemulţumit.

— Am întors biciul asupra mea. După concepţiile idilice, din capul tău de copil, îţi judeci tatăl...

— Jdilice ! sări ca ars Witold. Să ştii, tată, că privesc lucrurile cît se poate de obiectiv şi că... deocamdată... visul meu cel mare este ca unii oameni să nu se mai poarte cu semenii lor ca şi cum ar avea de-a face cu nişte animale... mai rău, cu nişte.bolovani, pentru că există în lume

şi asemenea ciudate firi, cu înţelegere şi milă chiar pentru ^animale...

Benedykt rîse cu dispreţ.

— Cînd ai să-ţi baţi tu însuţi capul cu ferma şi afacerile. ai sâ ştii ce diferenţă este între teorie şi practică. între realitate şi idila.

Witold îl întrerupse :

— Dacă vreodată am să mă conving câ teoria mea nu se împacă deloc cu practica, atunci mai degrabă mă împuşc, decît să renunţ la teorie...

Benedykt se uită încremenit la fiul său, ca şi cum l-ar fi văzut pe marginea prăpastiei. După *6* clipă însă zîmbi :

— Eşti un copil... Fiecăruia, cît e tînăr. i se pare că dacă nu obţine luria de pe cer are să-şi tragă un glonte in tîmplă, dar după aceea trăieşte şi Ia lumina unui opaiţ râu mirositor.

— Sau, îl contrazise Witold, pentru luna aceea şi pentru ca să nu simtă duhoarea opaiţului, se lasă pălit în tîmplă... Tu, tată, cunoşti mai de-aproape nişte exemple din astea...

— Nu cunosc, nu ştiu şi nici nu vreau să ştiu... mormăi Benedykt.

— Unchiul Andrzej... zise Witold cu buze tremurînde.

Benedykt încremeni iarăşi.

— Mai încet ! strigă cu glas înăbuşit şi privi în jurul său iute, cu teamă ; dar prin apropiere nu se afla nimeni. Pe buzele lui Witold apăru un zîmbet ironic, dureros.

— Nu te teme, tată, grăi el apăsat şi rar, n-a auzit nimeni că am rostit numele vrednic de cinstire al fratelui tău !...

Benedykt se făcu negru la' faţă. Se simţi şi mai stînjenit decît atunci cînd Witold îl văzuse umilindu-se în faţa cumnatului său. Se mai îmblînzi şi, stînd pe poarta zăplazului care despărţea curtea conacului de fermă, zise :

— Fiecare cît e tînăr îşi făureşte tot felul de vise şi de teorii, dar mai tîrziu, în faţa realităţii, se dezumflă. N-ai să treci cu capul prin zid, iar pe alde ăştia, chiar dacă i-ai unge şi cu miere, n-ai să-i schimbi ; tot leneşi, indolenţi şi duşmănoşi rămîn...

— Darmite cînd îi hrăneşti cu fiere, zîmbi Witold.

— Dar cine dracu vrea să-i hrănească cu fiere ? se **răsti** Benedykt iritat.

Witold se întoarse cu faţa către fermă şi arătă căsuţele argaţilor.

— Doar n-o să crezi, tată, că sentimentele şi energiile omeneşti se pot dezvolta în colibele astea afumate şi strimte ? Ai spus acum o clipă, că au un acoperiş, că primesc tain şi că pe deasupra li se mai dau treizeci de ruble *pe* an, sumă ce se micşorează cu fiecare pierdere pricinuită din lipsa de instruire şi din nepricepere... Ce să-ţi spun, este într-adevăr o existenţă aptă să trezească şi să dezvolte elanul, grija, bunăvoinţa...

— Atunci, explodă Benedykt, găseşte tu mijloace să le ridici palate şi să-i hrăneşti cu delicatese... pentru că eu, pentru mine, nu mi-am ridicat nici palat şi nici cu delicatese nu mă hrănesc... Te întinzi cît ţi-e plapuma. Cînd •xi să fii în situaţia să-ţi baţi capul cum să legi două capete de aţă, cînd o să curgă sudoarea de pe tine, abia atunci ai să te dumireşti ce înseamnă practica, ce înseamnă viaţa în condiţiile noastre... ah, viaţa asta !

Se uită cu obidă la fiu-său.

— Aş vrea, zise mai domol, tare mult aş vrea, să nu mă mai găseşti atunci cînd te întorci de la studii... să fiu şi eu acolo unde... ei... în sfîrşit... unde s-a dus demult... Andrzej ! Şi pentru mine ar fi mai bine, şi pentru tine...

— Tată ! strigă speriat Witold.

Dar Benedykt nu se lăsă întrerupt.

— Da ! Aşa ar fi cel mai bine, cu siguranţă... Căci dacă **ai ține** la mine...

— Te îndoieşti, tată ?

— Mă îndoiesc. Şi pentru că dragostea asta lipseşte.. lipseşte... atunci cînd ai să scapi de vechitura care te stîn- jeneşte, atunci ai să poţi conduce Korczynul după voia inimii; să-i transformi pe ţărani în ciobănaşi, să te tolăneşti alături de ei lingă izvor, şi să cînţi din fluier...

După ce rosti cuvintele acestea îşi vîrî vîrful mustăţii in gură şi, cu grumazul plecat, porni cu paşi grei, mari, repezi, către casă. Witold rămase în poartă, înlemnit. Era **atît** de tulburat încît îi tremură braţul cînd îşi duse mîna **la** frunte. După cîteva minute tînărul cu faţa palidă, chinuită, intră în sufragerie unde, în jurul mesei pregătită pentru cină erau aşezate multe persoane. Cu excepţia lui Kirlo, poposit la Korczyn de cîteva ore şi urmînd să plece după masa de seară, erau acolo numai ai casei. Dar, lucru rar şi de mirare, doamna Emilia venise la cină bine

dispusă, arătînd ca un om sănătos, îmbrăcată într-un capot frumos, de vară ; lîngă ea luase loc Teresa, care, din pricina unor dureri reumatice, avea mîna stingă spînzurată cu un tulpan alb legat de gît ; în coada mesei Orzelski zîmbea bonom, şi ca să vadă mai bine tipsia înaintase cu capul pînă în dreptul lămpii ce lumina deasupra mesei; lîngă el sta Leonia. cu ţinuta dreaptă, cu faţa frumoasă, cam străvezie ; Kirlo, în schimb, cu cămaşa scrobită şi albn cum e neaua îşi potrivi pe faţa-i osoasă un surîs jovial, luă din mina stăpînului casei paharul de votcă şi merse să ocupe scaunul de vizavi de Justyna, cu atîta grabă ca şi cum s-ar fi temut să nu i-o ia altul înainte. De la un timp se purta faţă de Justyna cu o amabilitate vecină cu linguşeala ; nu i se mai adresa cu galanteria aceea ironică şi zeflemitoare, iar de tatăl ei nu-şi mai bătea joc, făcînd glume pe seama lui. Acum, stînd în faţa ei, da impresia că-i soarbe din ochi fiecare gest şi fiecare privire. Cu şervetul mare legat de gît, savura cotletul cu vorbăria lui necontenită. Vorbea despre Rozyc. în genere vorbea despre rubedenia soţiei sale atît de des şi cu atîta îneîntare îndt ai fi putut bănui că se împăunează cu asemenea înrudire. De altminteri nici nu ascundea faptul că se mîndreşte cu ea. De data asta însă, amintea despre ţi nu numai ca să se fălească, ci şi dintr-o altă pricină.

— Vă garantez, zise, că dacă ar fi să-i tai o vină ar curge din ea un singe atît de albastru... cum e de Dildă._ cum e de pildă apa Niemenului pe timp senin...

Teresa chicoti.

— Asta-i bună ! Dumneavoastră totdeauna glumiţi ! Cine a mai văzut singe albastru !...

— Aşa se spune, Teresa dragă, despre familiile nobile, de viţă veche, o lămuri cu blîndeţe doamna Emilia.

Benedykt mormăi:

— Grozavă comparaţie... căci, o îi el, n-o fi, sîngele ăla albastru cum se zice, dar că are în el apă destulă, asta e sigur...

Witold care şezuse pînă atunci cu ochii plecaţi şi nu se atinsese de mîncare îşi ridică privirea către tatăl său şi mult timp îi privi faţa aspră, încreţită, aplecată asupra farfuriei.

— E plăcut... plăcut lucru, preacinstite domn, să des-

cinzi dintr-un neam cum e al lui Teofil. Adevărat, că nu are nici un titlu... nici de prinţ şi nici de conte... dar o noblеţe ca a lui e tot atît de mare ca a unui conte şi, poate chiar, ca aceea a unui prinţ mai aşa... Apoi, ce relaţii de familie... ehei ! din cele mai înalte... bunul meu domn... mătuşa lui e măritată cu un prinţ...

îşi îndreptă ochii mici, scînteietori spre Justyna şi, observînd că are nevoie de sare, se grăbi să-i mute solniţa mai aproape, zîmbindu-i mieros. Apoi, luîndu-şi de pe tipsie o porţie de omletă cu dulceaţă zise iarăşi :

— E tare de treabă Teofil ăsta ! Avea douăzeci şi doi de ani cînd i-a murit tatăl... mama lui trăieşte, stă retrasă într-o mînăstire, la Roma... o matroană respectabilă... iar el douăzeci şi doi de ani avea cînd şi-a pierdut tatăl şi a primit un fleac de moştenire mică, mititică, nici mai mult, nici mai puţin, preabunul meu domn, decît un milion de ruble, un milion, atîta, un milionaş de ruble...

— Isuse Christoase ! scînci Teresa.

Orzelski plescăi.

— Grozavă moştenire... grozavă... să ai... măcar a zecea parte !

— Aha ! Păi sigur ! îl susţinu Kirîo, măcar... ha ! a zecea parte... aşa, vreo sută de miişoare... Ei, dar dumneavoastră n-aţi luat încă omletă... Să vă servesc.

Şi glumind uşor, întinse tipsia tatălui Justynei.

— în schimb, acum, la treizeci şi unu de ani nu mai are din toţi banii decît trei sute de mii, căci Wolowszczyzna face cu siguranţă pe puţin trei sute de mii, chiar cu devalorizarea de azi a pămîntului. Aşadar, în răstimp de opt nouă ani băiatul a păpat şapte sute de mii... mica sumă de

şapte sute de mii în opt sau nouă ani s-a şi dus pe gîrlă... Ei ! Cum vă place... Voinic băiat, nu ?

Şi rîse din toată inima, cu îngăduinţă, privind triumfător şi fericit la cei de faţă. Cifrele colosale pe care le rostise cu atîta încîntare îl făcea să se umfle de mîndrie pe proprietarul micuţei moşii de la Olszynka. Domolindu-şi rîsul şi sorbind cu aerul unui cunoscător vinul ieftin franţuzesc din care se servea la Korczyn numai cînd veneau musafirii, povesti în ce fel anume pierduse Teofil cele şapte sute de mii. Repetă zvonurile şi istoriile care circulaseră prin regiune de la venirea lui Rozyc şi uimiseră pe oamenii acelor meleaguri apăsaţi de greutăţi, amintindu-le de So- doma şi de Babilon, precum şi de alte asemenea locuri ale pierzaniei. Era mai uşor să socoteşti ceea ce nu s-a spus despre Rozyc decît ceea ce s-a spus, şi ceea ce Kirlo repeta acum cu vădită plăcere împănîndu-şi istorisirile cu glume şi cuvinte cu două înţelesuri. Vile în împrejurimile Florenţei şi ale Vienei, apartamente pe bulevardele pariziene, jocuri de ruletă, jocuri de cărţi, aventuri scandaloase cu personalităţi cunoscute de o jumătate de lume, pînă ce şi prin ziare i-au fost anunţate pariurile şi duelurile...

Greu de ghicit ce era adevărat din toate astea şi ce era înfloritură ; cu siguranţă — destulă exagerare, dar şi mult adevăr. Cei de faţă ştiau cîte ceva din cele povestite de Kirlo ; pe celelalte neştiute le ascultau cu expresii diferite pe feţe. Cu excepţia lui Benedykt, aplecat încă deasupra farfuriei, şi a lui Witoid care, palid şi trist, nu-şi ridica ochii către nimeni, toţi aveau privirile îndreptate spre Justyna. Kirlo băgă de seamă că-şi întinde mîna după carafă şi se grăbi, respectuos şi galant să-i toarne apă în pahar, după care începu a vorbi despre valoarea şi frumuseţea moşiei de la Wolowszczyzna.

— Palatul e şic ! cam neglijat acum ce-i drept, dar dacă ar fi renovat, aranjat... ar fi o reşedinţă pe cinste ...

îşi sărută vîrfurile degetelor, iar Orzelski, care trecuse cîndva prin Wolowszczyzna şi văzuse palatul, plescăi, cu gura plină de omletă.

—' O bijuterie de palat... o bijuterie !

îşi roti degetul prin aer.

— Turnuleţele, balcoane, fel de fel de coloane răsucite... numai că, văzut de la drum, ai zice că acu, acu... se năruie !

— Nu se năruie. Palatul nu se năruie ; o să fie

refăcut,
o să fie înfrumuseţat, o să fie mobliat cînd o să vrea proprietarul... şi o să vrea atunci cînd o să se însoare. Dar faptul cel mai important e că Wolowszczyzna ore opt ferme cu pămînt roditor, iar în ele afli de toate, ca în cămara lui Dumnezeu : păduri, iezere, grădini, mori, două velniţe, a mai fost acolo şi o fabrică de nu ştiu ce, care aducea un venit mare şi, cu toate că acum e părăsită, poate să fie din nou pusă în funcţiune şi să devină grozav de rentabilă. Adevărat că tot ce-i acolo s-a cam hîrbuit, s-a ruinat, dar pot fi refăcute, numai să vrea Teofil şi o să vrea, cu siguranţă, atunci cînd o să se însoare ; o soţioară energică şi înţeleaptă care să-i trezească interesul pentru gospodărirea moşiei şi care, mai cu mîngîieri, mai cu înţelepciune şi cu tact, să ţină în colivie pasărea zburdalnică...'

Aşa vorbi Kirlo, uitîndu-se cu admiraţie la Justyna. Privirea lui umilă şi hîtră în acelaşi timp părea a-i spune : „Eşti demnă de admiraţie întrucît ai reuşit să atragi asupra ta atenţia unuia ca el; cînd te vei bucura de fericirea aceea mare, nevisată pe care ţi-o prezic eu, să fii binevoitoare şi cu mine, umila ta slugă !“ Ce mai, cu toţii, afară de Benedykt şi de Witold, o fixau pe Justina, iar în privirile şi zîmbetele doamnei Emilia, ale Teresei şi chiar ale Leoniei pe care istorioarele lui Kirlo le interesară nespus şi le mai înviorară, se citeau limpede gînduri ca acestea : „Nemaipomenit, neaşteptat noroc ! Adevărată minune a Providenţei cu biata copilă'[1]. Doamna Emilia îşi dădu chiar gîndurile pe faţă :

— Femeia pe care şi-o va alege de soţie domnul Rozyc se va simţi onorată. Dintr-un neam atît de ales, cu o asemenea avere...

— Ah, şi cu ce inimă ! îi luă vorba din gură Teresa.

— Dar palatul! ah, mămico, ce palat ! Asta e cel mai grozav dintre toate, strigă Leonia săhînd de pe scaun, ea care cu puţine zile în urmă îl rugase atît de fierbinte, dâr fără rezultat, pe tatăl ei să aducă în salonul de la Korczyn nişte statui şi console.

Justyna tăcuse tot timpul cinei. Nu putea să se împotrivească făţiş, nici să primească privirile care cădeau asupra ei, zîmbetele, cuvintele cu subînţeles, pentru că nu i se adresau deschis. Rar de tot, îşi ridică ochii şi

atunci
i se citi în ei ofensa. Gura ei, cu buze pline, cireşii, lua uneori o expresie de mîndrie şi dispreţ. Nu ştia de ce, dar ceea ce altora li se părea măgulitor, pe ea o irita şi o jignea. Ştiau cu toţii, e adevărat, că avea o fire mîndră.

Şi poate că tocmai acestei mîndrii i se datora victoria mare, pe jumătate cîştigată, care deschidea în faţa ei o perspectivă atît de strălucită.

Benedykt mîncă mult, ca de obicei, şi numai o singură dată aruncase un cuvînt în timpul discuţiei ; înţelegea bine că tot ce se vorbea la masă se referea la Justyna. Cînd soţia lui, îneîntată şi uimită la culme, ii vorbise pentru prima oară despre posibilele intenţii ale lui Rozyc faţă de Justyna şi despre silinţele Kirlovei de a le împlini, se mira şi se bucură.

— Să dea Dumnezeu ! zise, să dea Dumnezeu ! Ar fi o partidă grozavă pentru biata fată. Şi neaşteptată... intr-adevăr neaşteptată...

Dar după aceea nu s-a mai gîndit la asta. li dorea rudei şi pupilei sale o căsătorie fericită, dar nu prea avea chef s-o grăbească, mai întîi pentru motivul că odată cu asta trebuia să-i dea cele cinci mii de ruble ce-i aparţineau şi pe care le investise în Korczyn. Faptul fără îndoială i-ar fi sporit din nou greutăţile. Acum însă, în timpul cinei, îi fulgeră prin minte gîndul că dacă se măritä cu Rozyc, el ar putea fi scutit de necazul acesta întrucît moşierul de la Wolowszczyzna nu va avea nevoie grabnică să intre în posesia unei sume atît de mici. Şi mai mult nu stătu să se gîndească la asta, numai că, pesemne povestirile lui Kirlo şi mai cu seamă respectul idolatru psntru bogăţie şi linguşeala lui îl cam enervau. De fapt Kirlo il enervase întotdeauna. Ridicîndu-şi ochii din farfurie, după ce-şi ştefse mustăţile cu şervetul şi-şi sprijini mîinile de masă, ca şi cum ar fi fost gata să se ridice, zise :

— Totul e cît se poate de frumos şi eu nu vreau sâ-1 jignesc pe domnul Rozyc. Este tînăr şi poate să se îndrepte, fiindcă, aşa cum am auzit şi am observat eu însumi, e înţelept şi are inimă bună... Dar ca să-i laud trecutul, asta nu. Să pierzi atîta avere la jocuri de cărţi şi cu metrese nu e un lucru demn. Aşa fac numai ticăloşii...

— Benedykt ! gemu cu glas pierit doamnă Emilia.

— Păi, da, întări el energic, fără să se uite la soţia

sa. Şi, apoi, să nu pui mîna pe nimic, dar nimic, cum fac domnii ăştia şi asta mi se pare, să spun drept, o netrebnicie. Omul care mănîncă dar nu munceşte, chiar dacă în vinele lui curge singe albastru, cenuşiu sau roşu, este un parazit şi nimic mai mult... Dacă pe deasupra se mai şi răsfaţă cu delicatese iar pentru cei care-i dau delicatesele acelea nu ridică un deget, atunci pentru mine nu e decît un...

, Intre timp îşi aduse aminte de ceva, sc mai domoli şi adăugă cu glas înmuiat :

— Dar eu nu vorbesc de domnul Rozyc... nu vreau să jignesc pe nimeni... s-ar putea să fie omul cel mai bun... numai că... averile astea mari care dau asemenea roade, asta... asta... în sfîrşit... «

Voia pesemne să-şi înghită cuvintele care-i veneau pe buze, dar n-o făcu. Scutură din mînă şi încheie :

. — Averile astea mari să le ia toţi dracii !...

Depărtă scaunul cu zgomot şi se ridică de la masă. Lîngă el se auziră gemete stinse, ca nişte suspine :

— Benedykt ! nu pot... O, Doamne !... eu nu pot suporta asemenea cuvinte... eu... asemenea păreri... despre un om atît de... nu pot... eu...

Doamna Emilia se străduia să se ridice de pe scaun dar nu putea. I se înmuiaseră picioarele şi simţea o ghează înfiptă în piept.

— Asta ce mai e, întrebă cu mirare Benedykt. Ce ţi s-a întîmplat ?

Kirlo, plin de îngrijorare şi compasiune, se şi repezi s-o sprijine de braţ, iar de celălalt o susţinea Teresa. Aşa străbătură, în trei, toată sufrageria, iar Benedykt sta ca pironit şi se uita în urma lor.

— Pentru numele Domnului... dar ce rău i-am făcut ? Iar are o criză, sau ce ?

'Dar în clipa aceea cineva îi cuprinse mîinile amîndouă şi i le sărută fierbinte.

— Tată, zise încet Witoid, sărută-mă... te rog !...

O scinteie de bucurie şi de înduioşare licări în ochii posaci ai domnului Benedykt ; totuşi, nu se arătă, ci căută aspru către el.

— Pentru ce ? pentru că ţi-am cîntat în strună, vorbind despre domnişorul acela, catadicseşti să-mi ierţi vinile ?

Witold. ţinîndu-i mai departe mîinile în ale sale, repetă :

— Sărută-mă, tată...

Sărută aspru, dar apăsat fruntea palidă şi tristă a fiului, întinsă către el. Zîmbi amar.

— Ţi-e capul înfierbîntat.

Dar vorba aceea cu două înţelesuri Witold poate că nici n-o auzi. Cuvintele pe care le rostise tatăl la sfîrşitul cinei şi sărutarea lui îi întoarseră pe de-a-ntregul buna dispoziţie. O îmbrăţişă pe Marta care punea în bufet compotul şi vinul rămas şi se învîrti cu ea prin cameră de cîteva ori, apoi dojenit' de bătrîna domnişoară care rîdea .şi tuşea în acelaşi timp, zbură spre fereastră unde se afla Justyna.

— Ştii, Justynko, vorbi repede cu ochii strălucitori şi izbind cu pumnul în palmă, Kirlo ăsta e un parazit, un fripturist, o paiaţă, unul care se închină la viţelul de aur, un hipopotam, un mastodont, un animal antediluvian ! Dacă aş putea l-aş apuca pe unul ca ăsta... ca o mînă de păr şi cu cealaltă de beregată şi — cîrc, i-aş răsuci gîtul !

Justyna pufni în rîs.

— Fă asta mai întîi cu un pui, şi atunci o să cred că eşti în stare să faci şi cu Kirlo !

— Pe onoarea mea ! se oţărî şi mai tare studentul. Asta, să ştii schilodeşte lumea ! Dacă n-ar fi de-alde ăştia ca el, lumea s-ar afla departe... departe... şi noi spre aceea năzuim... nu poţi să-ţi închipui cît ne frămîntă... ideea... libertatea şi demnitatea omenească... Aş sări şi în foc pentru tatăl meu, să...

Se abţinu, nu-şi sfîrşi vorba, şi se mai domoli puţin. Deodată o privi pe Justyna scrutător, drept în ochi.

— Justynko, ai să te măriţi cu ciurul ăla spart ?

Rîse iarăşi.

— Ai şi tu un fel de a întreba, Witold..:

— Ştii bine, despre cine vorbesc... în fine, dacă omul de hîrtie te cere, tu primeşti ?

Dădu din umeri.

— Dragul meu, zise ea încet şi rar, aş putea sâ resping o fericire atît de mare, de neaşteptată, de nevisată ?... o asemenea cinste şi bunăvoinţă ? Gîndeşte-te şi tu, aş putea ?

I se păru că aude în glasul ei un rîs înăbuşit, dar faţa ii era gravă, aspră şi ochii neobişnuiţi de vii. Dădu din mînă.

— Eh, cu femeile, de nimic nu poţi fi sigur. Tu zici câ —i înţeleaptă, dar ea poate că-i pur şi simplu capricioasă, c.ne mai ştie ? Sînteţi educate pentru a deveni nişte boşimane ; aţi fi în stare să faceţi orice pe lumea asta numai si fiţi frumos vopsite. Dar, să nu uiţi, pînă să ajungi mare cocoană, trebuie să mergi la nunta Elzusiei... ştii ? Vine şi Marynia, o rog pe doamna Kirlowa s-o dea în grija mă- tuşii Marta, pe care am să mă străduiesc s-o conving...

în clipa aceea nişte mîini micuţe îi cuprinseră braţiil Si un glas ca de copil strigă, aproape de el:

— Witoid, luaţi-mă şi pe mine la nuntă ! Atîta mi-a vorbit de . ea Zofia... e rudă cu mirele şi a fost invitată... se dansează... vreau şi eu să dansez !

— Cu cea mai mare plăcere, strigă Witoid, măcar de data asta să vezi, şi tti, altceva în afară de casă şi de grădina de la Korczyn.

— Nu glumi, Witoid, se plînse fata, strîmbîndu-şi gura frumoasă cu buzele palide. Mi-e aşa de urît, mă plictisesc să tot stau în camera mamei şi să umblu prin grădină, pe aleile astea...

— Ia te uită 1 o apostrofă tînărul, abia a învăţat să-şi şteargă nasul şi gata, se plictiseşte ! Nu cumva ai de gînd sâ te îmbolnăveşti şi de nervi, draga mea... viitoare boşimană ?...

Fata se tîngui mai departe :

— Sigur. Deseori mă doare capul! Ştii, Witoid, îmi place mai mult la internat, acolo e mai vesel... Noroc că am avut de cusut pantofii mătuşii Marta...

Feţişoara ei străvezie de copil anemic se lumină de o bucurie nevinovată.

— Nişte pantofi grozavi! Miine îi dau mătuşii. Să vezi atunci^ ce bucurie l Ce mai bucurie l

Bătu din palme, făcu cîteva piruete, îşi îmbrăţişa fratele şi din nou începu să-l roage cu glas pEngăreţ :

— Ia-mă şi pe mine, Witold, Ia nuntă... vreau să dansez... Zofia spune că o să fie multă veselie... şi-a făcut o rochie aşa de frumoasă !

Witold stătu pe ginduri.

— Trebuie să cerem, voie de la mama...'

— Roag-o tu... îl imploră copila. ,

— De ce n-o rogi tu, singură ?

Fata îşi împreună mîinile a spaimă.

— Mi-e teamă., nu pot... o să se supere şi o să-i fie rău... Mamei i se face rău totdeauna cind nu-i place ceva... Ţie ţi-e mai uşor... tu ai mai mult tact».

O oră mai tirziu, Marta se năpustea in camera ei, trîntind uşa, şi, văzînd-o pe Justyna, începu să strige :

— Ce caraghioslic ! pe cinstea mea caraghioslîc ! Să merg şi eu cu ei la nuntă ! Mi re vîră în suflet, mă îmbrăţişează, mă săruită, mă imploră.. „Hai, mătuşă, cu nci la Bohatyrowics' la nuntă... hai şi iar hai !“ Te apucă şi rîsul şi furia ! Ce-a mai născocit şi băiatal ăsta ! Să cari ciolane bătrîne pe la nunţi ! Mai mare rîsul ! Şi ce să fac eu la nunta aceea ? Cine are nevoie de mine ! Ptiu. piei iazmâ, du-te pe pustii ! Ca scaiul, şi Witold ăsta ! Uf ! nu mai pot...

Vijelioasă se vintura prin cameră, de la pat la dulap şi iarăşi de la dulap la pat, şi era greu de ghicit dacă era furioasă ori înveselită, pentru că ba ridea, ba ocăra, ba dădea din mîini... Justyna sta lîngă fereastra deschisă si cosea Ia lumina lămpii, uitîndu-se cu duioşie la bătrîna ei prietenă.

— Şi tot ai să mergi cu noi la nuntă, mătuşă, spuse cu şireată îndărătnicie.

— Ei, comedie ! exclamă bătrîna domnişoară. Ce **să** caut eu acolo ? De ce ? Pentru ce ?

— In primul rînd, pentru că dumneata, mătuşă, n-ai putea să-i refuzi nimic lui Witold şi apoi, pentru că Bohatyrovriczr sînt nişte prieteni vechi de-ai dumitale...

Se opri în mijlocul camerei, dreaptă ca un stîlp, ochii ei negri mai întii se aprinseră ca doi tăciuni, apoi se stinseră ca de o mare tulburare. Murmură cu glas domolit:

— Prieteni vechi! E adevărat... şi încă ce buni prie-

teni mi-au lost cîndva ! Dar cînd !... Şi... ce scurt timp! Acum, însă... pentru ce ? Ca să-i sperii pe oameni, ca un strigoi ? Prieteni vechi ! Dar... m-ar mai recunoaşte oare ? Eu i-aş mai recunoaşte ? Eternă tristeţe !...

Se linişti ca prin farmec, se aşeză de partea cealaltă a mesei, în faţa Justynei, se gîrbovi şi, aţintind priviri dogoritoare asupra fetei, întrebă ruşinată, parcă :

— Cum a fost ? De unde şi pînă unde toată povestea asta ? Ce-a căutat azi aici, fata lui Fabian şi unde aţi fugit amîndouă ca nişte apucate ? A fost şi Witold cu voi ? Ce parascovenii ! Aveţi de gînd să vă faceţi ţărani ?

Iată cum fusese. Azi, cu mult înainte de asfinţit, după ce-1 acompaniase cîteva ore la pian pe tată-său, Justyna venise în camera asta şi se oprise în fereastră, privind amurgul, aşa cum ar fi privit la o groapă deschisă în faţa ei pe care nu ştia cu ce s-o umple ; deodată s-a ivit în uşa deschisă Elzusia, gîfîind din pricină că alergase. Era gătită cu rochia vişinie, de sărbătoare ; s-a oprit, şi-a sumeţil trupul bondoc, şi-a ridicat nasul obraznic şi a întrebat:

— Mă primiţi, sau nu mă primiţi ? Căci dacă mă primiţi, atunci, bună seara, iar dacă nu mă primiţi, atunci, rămîneţi sănătoşi ! Bineînţeles ! Am venit să vă poftesc la miere proaspătă...

S-a aşezat pe scaunul oferit de Justyna şi a meliţat mai departe :

— Tontul ăla de Julek s-a contrazis cu mine că n-o să mă încumet să vin la conac şi m-a învăţat să intru prin dos ca să întreb la bucătărie dacă am voie să vin la dumneavoastră... Dar eu n-am făcut aşa ! Ce sînt eu, căţel, să dau tîrcoale pe la bucătării ? Bineînţeles ! Am venit de-a dreptul prin uşa din faţă, am intrat în antreu, cînd acolo, n-am ştiut unde să intru... la dreapta ori la stînga ?

Spre norocul ei tocmai atunci a intrat domnişoara Marta, pe care o ştie cît e de severă, dar ea nu s-a temut de fel, căci de ce avea să se teamă ? Doar n-a venit să fure şi nici cîine nu-i, ca s-o alunge ! Bineînţeles ! Şi chiar de l-ar fi întîlnit şi pe domnul Korczynski, tot nu i-ar fi fost teamă, măcar că dinsul este un boier. Dînsul e dînsul, şi ea e ea. Are casa ei, nu cere de la nimeni de pomană şi

n-di'Ş nimeni dreptul nici s-o sperie, nici să-i vorbească în

botjocură. Numai de Dumnezeu se teme, de Tatăl Ceresc, în rest crede că nu există om pe lume de care ar putea să-i fie frică.

îşi plimbă privirea curioasă pe pereţi şi pe mobilele din cameră.

— Nu-i cine ştie ce ; în odaia noastră de oaspeţi e chiar mai frumos. Jos, e drept, camerele sînt frumoase, dar na chiar afară din cale ; poate de aceea este mai frumos că podeaua luceşte ca oglinda. Dar, e de mirare oare. că regele are nevastă frumoasă ? Bineînţeles !

De fapt, tatăl ei a trimis-o în taină la conac să afle dacă domnişoara Justyna primeşte să vină şi în casa lor. „Du-le şi fă-te c-o pofteşti la miere !“ Bineînţeles ! Cine a lucrat cot la cot cu noi, să şi petreacă cu noi ; cine a gustat amărăciunea noastră, să guste şi ce-i dulce în traiul nostru. Dar, ştia ea prea bine ce urmăreşte tatăl ei. Chicoti.

— Tata e aşa de ambiţios că nu suferă să vadă venind boierii in vecini şi la el nu. De spus n-ar spune-o nimănui, dar eu ştiu că ăsta e focul lui... Acum, şi cu procesul ăla cu domnu’ Korczynski — mare necaz. Cică i-au spus la oraş că avocatul n-a înaintat la timp apelul, sau ştiu eu ce, acolo, şi că din pricina asta, o să piardă. Tata crede că poale o să ajungă la împăcăciune cu domnul Korczynski, şi vrea să aibă pe cineva care să-l susţină. Bineînţeles !

Dar nici cu asta nu termină ce avu de spus. Elzusia rîse din nou, roşi toată, lăsă o clipă ochii în pămînt, apoi vorbi cu îndrăzneală :

— Tata vrea să vă spun că ar fi o mare fericire pentru noi dacă dumneavoastră şi cu domnul Witoid aţi veni la nunta mea.

Cînd mergeau apoi amîndouă pe drumul de la conac spre sat, îi mai spuse Justynei că în aceeaşi zi au sosit la ei logodnicul împreună cu peţitorul. Domnul Starzynski, tatăl vitreg al lui Janek, îi era peţitor. Justyna avea să-l cunoască îndată pe logodnicul ei.

— Tinerel şi tare drăgălaş, şi-i aşa de supus ca un mieluşel...

Vorbele ei mărturiseau că era îneîntată de logodnic. Nu uită însă nici partea practică. I-a plăcut mult, tare, că Franus Jasmont avea nişte cai buni, şase vaci şi o luncă frumoasă şi destul de mare. Dacă ar fi putut şi tatăl ei să-i dea toţi banii de zestre ! Dar nu se poate ! îi dă numai jumătate, iar pentru cealaltă jumătate primeşte un

înscris. L-a costat mult procesul cu domnul Korczynski şi acum, pentru fiică-sa trebuie să se strîngă. Lua-le-ar naiba de procese !

Cînd au intrat în ograda lui Fabian, soarele aşternea peste iarba dintre zăplazuri un covor de aur, şi puzderie de lumini tainice, jucăuşe, inundau livada de pruni în care se zăreau vreo cincisprezece stupi bătrîni, albinele zum- zăiau, iar sticleţii se întreceau în cintec. Dincolo de pruni, de lanul cu ovăz copt şi de nişte straturi de legume la capătul cărora licăreau tufe de brumărele şi gherghine roşii, se ivi casa aşezată în coasta grădinii şi întoarsă cu pridvorul spre bătătură ; o umbreau plopi argintii din care părea că se varsă necontenit o ploaie de argint peste acoperişul de paie şi peste singurul ogeac ce se înălţa din el. Toate erau aici aproape la fel ca la Anzelm şi Jan, totuşi, mult mai strimt şi mai sărăcăcios. Stupii vechi şi nevopsiţi, şura mai mică şi năpădită de buruieni, pereţii bătrîni se cam scălîmbaseră cu vremea, iar acoperişul peticit în unele locuri cu paie galbene, pe alocuri vădea pete de muşchi verde. Afară de livada de pruni crescuseră răzleţi prin curte cîţiva peri şi meri, cam sălbăticiţi.

Dar pe laviţa de sub ferestrele deschise, cu geamurile mici şi cam tulburi, la vederea oaspetelui care intra în ogradă, s-au ridicat gravi, un bărbat şi o femeie şi i-au ieŞit înainte cu pas ceremonios. Bărbatul cu faţa ca rîşco- vul, cu ochi strălucitori şi cu mustăţi zburlite îşi răzimase o mînă în şold, iar pe a doua, în care ţinea o căciulă roasă, o lăsase în jos. Femeia, puţintică, izinită, îmbrăcată într-o fustă scurtă şi o mantilă înfoiată, străveche, cu o bonetă albă cu multe volănaşe scrobite ţeapăn, era toată numai zîmbet şi înainta, făcînd întruna reverenţe stingace, ca şi cum avea să înceapă de îndată un ceremonios menuet. Pe potecuţa' dintre ovăz şi straturile de sfeclă, Fabian sărută cu zgomot mîna Justynei apoi, punindu-şi amîndouă mîinile în şold, spuse :

— Sînt fericit şi vă mulţumesc cu adîncă umilinţă că mi-aţi făcut şi mie cinstea de care vecinii mei s-au bucurat atîta vreme. Căci, deşi sînt puţintel mai sărac decît ei, nu

sint sluga nimănui şi măcar că nu sînt mai de seamă ca alţii, pot fi şi eu vrednic de cinstire. Vă rog, bună domnişoară, să poftiţi... vă rog să ne faceţi bucuria !

Nevasta lui Fabian, stringînd din buze, ii făcea reverenţe Justynei întinzîndu-i mina osoasă, pîrlită de soare şi bătătorită. Era cam stînjenită şi preocupată să apară nu numai graţioasă , dar şi cu purtări alese, care s-o salte în ochii musafirului, arătînd că era mai presus de cei din jur. Repetă după bărbatul ei:

— Vă rog... să ne faceţi bucuria, vă rog !

Şi călcînd pe răzoarele de sfeclă cu pantofii ei greoi, se apleca şi înlătura crenguţele uscate din calea Justynei.

— E murdar la noi, cum e în orice gospodărie prea mică... dumneavoastră nu sinteţi deprinsă cu asta ; şi eu am avut cîndva altă viaţă şi altfel eram obişnuită. Mă trag din neamul.Giecold ; tatăl meu trăia în belşug, era arendaş... mai tirziu, cînd Domnul şi-a luat mîna de pe noi, au • venit asupra noastră focul şi molimele de ne-au prăpădit vitele şi am scăpătat...

Oftă şi-şi rezemă în palmă obrazul supt.

— Unul dintre fiii fratelui meu, Josef Giecold ţine o arendă... poate aţi auzit ?... nu-i departe de Korczyn... Iar altul lucrează la un birou...

— Apăi domniei tale iţi stau în minte numai cei din neamul Giecold ; nu crezi că ar fi timpul să-i prezentăm preacinstitului oaspe pe viitorul nostru ginere ? o întrerupse bărbatu-său. Franus ! Hai, Franus ! Veniţi şi voi aici, la noi !

De pe laviţa de lîngă perete se mai ridicară doi oameni, dintre care unul cu înfăţişare cam ciudată. Destul de înalt, gras, otova de sus pînă jos, îmbrăcat într-un surtuc verde ca iarba, cu o faţă roşie, zimbitoare, de om bun, semăna cu o tufă tunsă rotunjit avînd în vîrf o floare de bujor. Al doilea era un tinerel de douăzeci şi ceva de ani, scund, subţirel, într-un surtuc negru, cu faţa lipsită de frumuseţe, pîrlită de soare, cam neroadă şi nespus de blîndă.

— Domnul Starzynski din Starzyny, bărbatul fostei soţii a lui Jerzy... Iar dînsul e cavalerul Elzusiei, Franciszek Jasmont... îi prezentă Fabian.

Elzusia, care pînă atunci mersese tăcută alături, ţîşni din spatele tatălui ei, exclamind :

— Doamne sfinte ! dumneavoastră sinteţi pan Starzynski ?

Bineînţeles ! Iar eu care mă minunam cum cîe ne-a înflorit sub fereastră o tufă de bujor aşa de mare.

Starzynski îşi purtă privirea peste surtucul său şi Începu a rîde, cu vocea lui groasă, atît de tare de-i săltau obrajii durdulii şi-i dădură lacrimi.

— Apoi dumneaei şi-a rîs de mine în halul ăsta... zise rîzînd ; a ţesut postavul şi a dat poruncă să fie vopsit verde... Eu către ea : „Tu, muiere, ţi—ai pierdut mintea pe drum ?“ Dar ea : „Dumneata să-mi mulţumeşti, fiindcă verdele e culoare frumoasă : înseamnă nădejde." Ce să-i faci dacă e bătrînă dar tot visează cai verzi pe pereţi! Şi apoi, totuna e. îmbracă omul ce se găseşte... numai să aibă ce băga în gură !

Elzusia îi şopti Justynei la ureche :

— Face impresia a fi om bun, da-i un zgîrcit de n-are pereche... îşi ia de la gură lui şi copiilor, şi sertarul e doldora de bani...

Totuşi rotunjimea şi culoarea feţii lui Starzynski nu prea mărturiseau că-şi trăgea mult de la gură.

în faţa laviţei de lîngă perete se afla o măsuţă şi pe ea un talger mare cu miere frumoasă, aurie, scoasă proaspăt din fagure : lîngă ea o pîine mare neagră şi un cuţit cu prăsele de os. Primul gest al Elzusiei, cînd ajunse acasă, fu să-şi scoată pantofii.. Alerga acum desculţă prin iarbă şi dădea porunci logodnicului.

— Domnule Franciszek ! te rog, adu-mi un scaun pentru domnişoara Justyna !

Cît ai clipi băiatul se smulse din loc şi se întoarse cu scaunul. Fabian tăie pîinea pe spatele căreia, ca şi la Anzelm, se vedeau urmele frunzelor de arţar sau de tei. Cîteva minute se lăsă o linişte stînjenitoare, întreruptă doar de strigătele Elzusiei care-şi trimitea logodnicul cînd după un taler aparte pentru Justyna, cînd după lingură, cînd îi poruncea să alunge cîinele, ce se apropiase de masă ; îl muştruluia şi rîdea de el că-i mocăit, că nu aşază lucrurile mai delicat, şi astea le spunea în gura mare, hotărît, rîzînd, arătîndu-şi dinţii albi, strălucitori şi ridicîndu-şi tot mai semeţ nasul obraznic. El, în schimb, tăcut, supus, neîndemînatic din pricina emoţiei, trepăduia indeplinindu-i poruncile, şi de cîte ori se uita la ea, fie de uimire, fie că era îndrăgostit pînă peste urechi, rămînea cu gura căscată, încremenit ca un stîlp. Nu apucă să guste mierea pentru că Elzusia îl gonea şi îl instruia necontenit. Toţi ceilalţi luau pe rînd cuţitul cu prăsele de os, întindeau

cu el mierea pe pîine, şi, după ce muşcau o dată, îşi puneau pîinea pe masă, mcstecînd încet, cu mîinile încrucişate la piept sau lăsate pe genunchi. Femeia lui Fabian povestea cu vorbă tărăgănată despre prisaca tatălui ei Giecold, de pe vremea cînd ţinea moşii în arendă.

— După noapte vine zi şi după zi vine noapte... clntă ea, aşa şi eu... din belşugul acela m-am pomenit deodată in gospodăria asta mititică : toată viaţa am trudit ca o albină şi, iată... cu ce m-am ales...

— Dumneata mereu cîrteşti, îi tăie vorba Fabian, şi te plîngi de toate... E ştiut : cu cît roata e mai proastă cu atît scîrţîie mai tare !

Starzynski se porni iarăşi pe rîs. Fabian în schimb îşi înfipse privirea pe cărarea dinspre poartă, se ridică de pe laviţă şi-şi duse mîna în şold. Deodată îi tresări obrazul de plăcere şi începură să-i joace mustăţile.

— Azi e o zi fericită ! strigă. Pe-al doilea preacinstit oaspe ni-1 aduce acuma Dumnezeu !...

Cel de-al doilea oaspete era Witoid, care de cîteva clipe, neobservat de nimeni, se oprise lîngă zăplazul scund şi văzînd grupul ce sta lîngă peretele casei, fu cuprins, se vede, de dorinţa nestăpînită de a intra în curte. Mars cel negru alerga în urma lui. Dînd mîna cu gospodarul tînărul Korczynski se scuză că adusese cîinele cu el. Dar Fabian, binevoitor afară din cale, făcîndu-i plecăciuni adînci, exclamă :

— Nu-i nimic ! Nu-i nimic 1 Sintem fericiţi să vă spunem bine aţi venit... sîntem fericiţi... bine aţi venit împreună cu cîinele dumneavoastră. Cu ce să ne supere ! Cine vă iubeşte pe dumneavoastră vă mîngîie şi cîinele. Mai bine un cîine bun, decît un om rău !

Intr-adevăr Fabian începu să mîngîie ogarul cel blînd, iar nevasta lui, ridicindu-se de pe laviţă, în mantia ei în- foiată execută în faţa oaspetelui una din cele mai frumoase reverenţe de care era în stare. Iar cînd Witoid o întrebă de sănătate fu în culmea fericirii ; se încredinţa astfel de stima ce i-o purta şi, pe lîngă asta era ca şi cum

i-ar fi dat apă la moară. Zîmbind bucuroasă, spuse totuşi pe un ton plîngăreţ :

— Scîrţîie... mereu scîrţîie, dar nu-i nimic : pomul care scîrţîie durează mai mult ! Cu dumneavoastră, prea bunul meu domn, nu ne cunoaştem de azi, de ieri... eraţi mititel şi dădeaţi mereu fuga la noi, chiar mai tîrziu, cînd veneaţi de pe la şcoli acasă, la mama şi la tata, treceaţi să ne mai vedeţi uneori... Preabunule domn, ştiţi dumneavoastră din ce pricină mi s-a dus sănătatea pe apa sîm- betei... Am trudit din greu, am cărat apă sus pe deal... apa asta care m-a dăşelat, ea m-a prăpădit... şi nu pentru aşa ceva eram eu făcută... la început, mai cu seamă, mi-a fost tare greu... dumneavoastră vă amintiţi, fără îndoială, că mă trag din familia Giecold... fiica lui Giecold, arendaşul... Fiul fratelui meu şi acum ţine o arendă, iar al doilea la un birou...

— Asta-i baba ! Ca şi roata ! mormăi Fabian şi, scurtînd vorba nevesti-si, începu a-1 întreba pe oaspete despre recoltele de la Korczyn.

Starzynski îl ştia şi el pe tînărul Korczynski de cînd era copil ; se amestecă în discuţie, vorbind despre gospodărie, despre munca de pe cîmp, despre felurile solului din regiune şi despre recolte, intrerupîndu-şi adesea vorba cu risul lui gros, bonom. Intre timp Elzusia, niţel mai deoparte, la colţul casei, îi dădea logodnicului în gură, cu linguriţa, cîte o picătură de miere, iar el de fiecare dată îi săruta mîna roşie, ţocăind tare.

— Domnule Franciszek, nu mai ţocăi atîta şi vorbeşte cu mine ca oamenii, ii ordonă ea.

Ascultător, ca un mecanism, încetă să-i mai sărute mina, în schimb începură amîndoi să şuşotească, adică de fapt ea şoptea iar el o privea supus şi, la tot ce spunea ea se învoia, dînd din cap.

La uluca ce despărţea curtea lui Anzelm de a lui Fabian foşni ceva. Antolka sărise peste ulucă întoreînd vizita vecinei în acelaşi fel în care venise şi ea de atîtea ori ; numai că cealaltă, sărind, cădea pe pămînt cu zgomot, ca un pietroi, pe cînd aceasta, uşoară şi subţire, zbură ca un fulg. Era îmbrăcată ca pe acasă, fiind o zi ca toate zilele şi numai la Fabieni era sărbătoare pentru că-1 aveau

in vizită pe viitorul ginere. Văzînd-o pe Justyna, se prinse cu miinile de cap :

— Doamne, cît o să se'mai amărască Janek că a lipsit de acasă ! S-a dus în luncă după fin... tocmai la două mile de aici !

Jadwiga o asculta pe nevasta lui Fabian care, vorbin- du-i despre felul cum se înmoaie şi se usucă inul mai uşor, uitase cu totul de neamul Giecold. La exclamaţia naivă a Antolkăi faţa i se coloră ca purpura. Witoid se aplecă la urechea ei :

— Ce te-ai înroşit aşa ? îi şopti hîtru.

La vederea atîtor persoane adunate acolo Antolka, stin-jenită, se apropie cu sfială. O ! Una ca ea n-ar fi fost în stare că poruncească logodnicului şi să-l muştruluiască. Era sfielnică, blîndă şi nespus de gingaşă, şi în mişcări şi la chip. Dar nici tînărul cu haine de culoarea canarului,, oprit chiar atunci în poartă, cu siguranţă n-ar fi îngăduit nimănui să i-o ia înainte. Şi el plecase după fin în lunca arendată în tovărăşie cu cîţiva vecini, la două mile de aici, dar se întorsese de mai bine de un ceas, îşi schimbase îm-brăcămintea şi se grăbise acolo unde îl trăgea inima. Poate că de pe drum îşi văzuse iubita sărind gardul la vecini. Cu mustaţa răsucită în sus şi bărbuţa ascuţită, cu cizme şi cu o şapcă cochetă, călca hotărît, cu paşi mari, iar cînd ajunse în livada de pruni se. piti după un pom şi în toată ograda răsună cîntecul privighetorii uimitor de firesc, de natural.

— Doamne sfinte ! strigă Antolka.

Pentru prima oară, de cînd era pe lume, trilurile pri-vighetorii o. speriară. Nu-1 observase pe Michal şi acum îi era tare ruşine ; părea aşa ca şi cum şi-ar fi dat întil- nire aici...

— Truilirululu trii, lu, lu, lu, cînta privighetoarea in livada de pruni. Starzynski rîdea de se ţinea cu mîna de burtă, nevasta lui Fabian chicotea, Elzusia rîdea şi ea cu gura pînă la urechi, iar logodnicul îi ţinea isonul, credincios. In cele din urmă elegantul satului se ivi de după pruni, iar Antolka mai întîi stînjenită, apoi recăpătîndu-şi stăpînirea de sine zise :

. — Domnul Michal se ţine de năzbîtii, dar mai bin*» ne-ar spune dacă Janek vine dc grabă.

Ii răspunse că Janek n-a isprăvit cu strinsul finului şi va inopta în luncă.

Şiret, Witold îi şopti din nou Justynei la ureche :

— De ce te-ai întristat aşa, Justynko ?

O clipă înainte tăifăsuise veselă cu fetele, dar răspunsul lui Michal îi tăie cheful de vorbă. Din nou obrajii i se împurpurară şi cîteva clipe îşi propti privirea gînditoare în părul rotat de dincolo de zăplaz. Fabian îl întrebă despre Adas, plecat şi el să adune fin pe lunca aceea îndepărtată, dar după spusa lui Michal, avea să'se întoarcă abia a doua zi odată cu Jan. El, Michal, a cosit cel mai iute. A trudit atît încît acum era frint de şale. Dar de, ce să-i faci ? Cînd îţi dă inima brînci îţi e degrabă ! Rostind acestea trase cu coada ochiului spre Antolka şi-şi îndreptă fudul basmaua albăstrie cu care nu pregetase să se gătească, deşi era atît de ostenit.

Stăteau in picioare, sau pe scaune, în jurul mesei pe care talgerul golit de miere era acum plin cu muşte şi discutau aprins, cu voci ridicate, despre ofui lor cel mare : le lipsea imaşul, n-aveau unde mîna vitele la păşune. Puţin lucru e să baţi drum atît de lung, două mile, după îîn şi, măcar de ar fi locul tău ; dar lunca e închiriată ! Au început să semene şi trifoi, să cureţe cîmpurile de buruiană, cu toate astea, mereu le crapă buza, fiindcă n-au de ajuns. Şi, încă, ăsta nu e singurul necaz. Faţa lui Fabian se întristă şi se alungi. Treptat, treptat îşi pierdu s&- meţia, se posomori şi dădu drumul obidei :

— N-am fost beţiv la viaţa mea şi nici n-am tăiat clinilor frunză, am muncit, dar cu ce m-am ales ? Atîta, doar. că mi-am dus zilele ; n-am cu ce să-mi încropesc şi eu o căscioară mai ca lumea.

întinse mîna spre curtea lui Anzelm.

— Lor le merge bine ! Au peste douăzeci de pogoane de pămînt şi sînt doar trei suflete... eu n-am nici douăsprezece pogoane şi am cinci copii. Ce mă fac eu cu băieţii 'dnd or creşte şi s-or face de însurătoare ? Mai demult, mergeau să ajute pe unul şi pe altul la treburi gospodăreşti şi mai cîştigau cîte ceva ; acum însă. e greu. Chiar dacă ar avea cineva cu ce să ia în arendă, tot greu e : pentru una mai mare nu-i ajunge iar una mică e ca şi cum n-ar fi... Cu un cuvînt, nici încoace, nici încolo... nici tu, la dreapta, nici tu la stînga... n-are nici o ieşire bietul om sărac. Poţi să crăpi, poţi să trudeşti pînă dai în brînci, soarta tot nu ţi-o îndrepţi...

— Iar ca să cumperi pămînt, adăugă Starzynski, să

zicem că cineva ar fi mai pricopsit şi ar avea bani, nu se poate şi asta din altă pricină...

— A ! nu se poate, întări Fabian, nu se poate nici să te lărgeşti ; nicicum nu e cu putinţă să-ţi mai uşurezi traiul ! Din toate părţile ne împresoară ţarinile boierilor, iar noi ne înghefcuim pe o biată palmă de pămînt...

începu a se tîngui şi, luînd pildă de la nevastă-sa care demult îşi proptise obrazul în pumn şi se bălăbănea cînd înainte cînd înapoi, tot astfel îşi sprijini şi el falca-n palmă. Un zîmbet amar îi flutură pe sub mustăţile ţepoase.

— Cu unul dintre fii n-am de ce să-mi mai frămînt mintea... peste trei luni pleacă la cătănie. Vine de acojo abia peste cinci ani, dar eu pînă atunci, fără el o să in- trun pămînt. E cel mai mare, e harnic şi ascultător, numai, că e iute la mînie, ca mine. Pe al doilea mi l-a dat Dumnezeu netot ; ştie să are şi să cosească numai pe Niemen, iar fetele celelalte, două| sînt încă de-o şchioapă... bune doar la grapă, ori să le trimiţi cu caii la păscut.

După ce-şi mai vărsă focul astfel, îşi recăpătă semeţia şi dîrzenia. înălţă capul, ruşinîndu-se pentru clipa de slăbiciune.

— Ei, dar de ce mă plîng ! Mai binele e duşmanul binelui. Poate Dumnezeu de aceea ne încearcă pe noi păcătoşii şi ne lasă pe mîna vrăjmaşului, ca să dispreţuim cele trecătoare şi să căutăm patria veşnică.

— Suferinţă şi răbdare ni se cere nouă pentru a intra- rn împărăţia cerurilor, se amestecă în vorbă Starzynski.

— Să mă bată Dumnezeu, dacă n-am gîndit şi eu tot aşa ! exclamă Fabian. Numai că ţitunci cînd crapă fierea-n tine şi nu mai poţi răbda, te trezeşti vorbind vrute şi nevrute...

— Dumnezeu ne-a creat şi nu ne lasă El să pierim. Asta e, încheie Michal, răsucindu-şi mustaţa ; lua şi el parte la discuţia ce se purta în jurul mesei şi. fiind atîţia de faţă, sta grav, nu se încumeta să se apropie de Antolka nu de alta, dar ca să nu-i iasă fetei vorbe.

Starzynski găsi cu cale că Fabian ar trebui să-l dea slavă lui Dumnezeu şi să-l mulţumească pentru copiii cei mari. Cu fetele cele mici nu se ştie încă, dar băieţii, amîndoi sînt nişte flăcăi de ispravă, cu purtări vrednice. Cu toate că el nu era din olatul acesta, ştia căci vecinii vorbeau... Nu încăpea îndoială că lui Fabian îi creştea inima şi se umplea de bucurie auzind cum îi sînt lăudate odraslele,

dar se făcu a nu lua seama la ele, ba, chiar, se arătă nemulţumit. Clătinînd din cap cu dispreţ, scutură din mînă şi zise într-o doară :

— Aş ! Mare scofală ! Unul tont, altul nerod şi amîn- cloi nişte caraghioşi !

Curînd după aceea oaspeţii se ridicară să plece iar el, făcîndu-le plecăciuni, tot se mai întindea la vorbă, poftindu-i la nunta fie-sii. Se înclină adînc de cîteva ori apoi proptindu-şi mîna în şold, aduse vorba despre sărăcia casei sale şi mai spuse că nu-i e ruşine cu ea pentru că el este propriul său stăpîn şi chiar dacă nu este mai presus de alţii, poate fi totuşi vrednic de cinstire ; privi înduioşat, cu umilinţă aproape, chipul tînărului Korczynski, dar cînd Michal strecură o vorbă nesăbuită despre procesul cu tatăl acestuia, i se zburli mustaţa şi faţa i se întunecă de mînie ; îşi da pe faţă firea schimbătoare în care se împleteau porniri atît de potrivnice : adîncul respect faţă de cei cu poziţii mai înalte în societate şi semeţia independenţei proprii ; iuţeala la mînie, cu hîrtoşenia şi înclinaţia spre glume ; posomoreala acră din pricina grijilor şi necazurilor unei vieţi de sărăcie, cu voioşia care ţîşnea din snoavele, proverbele, cimiliturile spuse de el.

— Lazăr cel sărac cînta despre casele bogaţilor : „Mese, mescioare multe şi frumoase şi pe pereţi mătase !“ Casa mea n-are odăi arătoase şi nici mătase cu fir de aur pe pereţi, dar mie puţin îmi pasă! Şi nu mă ruşinez în faţa unor preacinstiţi oaspeţi, ca domniile voastre, cu sărăcia mea, dacă veţi veni să-i uraţi fetei mele fericire în ziua nunţii ; voi socoti-o ca pe o mare cinste şi deosebită bunăvoinţă. Fiindcă fiecare pasăre cintă pre limba ei şi, în oala cea mică borşul fierbe tot în sus ca şi într-una mare...

Nevasta lui Fabian, în schimb, dansa menuet pe iarba din grădină, tot înclinîndu-se şi făcînd reverenţe şi neuitind să pomenească de neamul Giecold.

— Soţia lui Jozik Giecold va li sfaşcă la nunta Elzusiei, domnul Starzynski starosate, iar domnişoara Justyna prima druşcă, perechea domnului Kazimierz Jasmont ales de Franus ca prim-vomicel...

Bătu din palme şi, de bucurie, făcu cîţiva paşi, chipurile de menuet.

— Se vede că Dumnezeu i-a făcut parte Elzusiei de fericirea de a avea la nuntă o suită atît de aleasă !...

Elzusia tocmai culegea brumărele pentru Justyna şi dădu poruncă logodnicului să-i rupă gherghina cea mai arătoasă.

— Nu aia ! striga, ailaltă, mare, roşie... dumneata, Francizek, eşti chior de nu vezi unde arăt eu cu degetul ? Ei! pan Francizek, te pricepi, dumneata, să rupi flori cum se pricepe boul să tragă la trăsură.

— în schimb poate că în dragoste s-o arăta mai iscusit, bubui ca tunetul rîsul lui Starzynski.

Sub cerul palid de seară, în ţipătul asurzitor al cosaşilor însoţit de glasul ascuţit al cristeiului şi de chemarea prepeliţelor, Justyna şi Witold se întorceau spre casă ; tînărul, cu entuziasmul lui obişnuit, preocupat de soarta, caracterele, obiceiurile oamenilor părăsiţi cu o clipă înainte, îi vorbea pentru prima oară rudei sale despre gîndurile şi ţelurile cărora făgăduise să-şi închine viitorul.

înainte cu cîteva luni Justyna nu l-ar fi înţeles, sau ar fi ascultat cu nepăsare toate aceste lucruri pentru ea prea depărtate şi inaccesibile, ca să poată participa la ele cu inima sau cu gîndul. Acum ideile ce veneau în zbor din lumea largă, izvorind din inimi bune şi din truda gindirii omeneşti, îi loveau pieptul cu aripile lor aprinse şi-i străbăteau gîndirea cu raze de lumină. I se părea că tot deea ce auzise de la Witold, pe drumul dintre ograda lui Fabian şi conacul de la Korczyn, se lega printr-un fir nevăzut de clipele petrecute la Mogila. Cele observate cîndva, impresiile disparate de pînă atunci, începeau să se lege intr-un tot de ginduri şi simţăminte. Asupra lor medita

Îndelung, seara, după ce-i împărtăşi Martei tot ceea ce aceasta vru să ştie ; după ce stinse lampa, singură şi liniştită stătu la fereastra deschisă, privind cerul înstelat şi vînînd cu urechea aţintită şi poate, plină de dor,, ultimele

susure ale vieţii omeneşti din jurul Korczyriului.

A doua zi, înainte de amiază, în uşa întredeschisă a camerei se ivi căpşorul cîrlionţat al Leoniei.

■— Eşti aici, mătuşă ? răsună glăsciorul ei vesel.

— Sînt, pisicuţo, sînt! răspunse din cameră un glas răguşit, dar şi bucuros. Ce doreşti, iubito ? Poate o bucăţică de friptură sau colţunaşi cu afine ? Sînt gata... grozave...

Fata, într-o rochiţă toată numai falduri şi volane, intră ţanţoşă, solemnă, numai zîmbet pe faţa-i frumoasă, inteligentă şi palidă. Avea în mînă două bucăţele de canava brodate în fir de lînă cu trandafiri.

— îţi dăruiesc nişte pantofi făcuţi de mine, mătuşica mea iubită şi te rog să-i primeşti aşa... aşa... cum şi eu...

Mai avea să spună pesemne ceva foarte lung şi foarte frumos, dar văzînd că faţa Martei tremura, ca şi cum în mai multe locuri ar fi ciupit-o în clipa aceea ţînţarii, nu sfîrşi, ci îi sări de gît, acoperindu-i cu sărutări faţa neagră şi pungită. Darul, era un lucru mărunt, dar Marta rîdea şi plîngea în acelaşi timp ; cuprinzînd-o pe fată în braţe, strîngînd-o la piept o mîngîia la nesfîrşit, tuşind şi exclamînd :

— Pisicuţo... gîndăcelule... rîndunico... peştişorule! Se uită la pantofi, îi admiră, îi încercă pe picioarele ei mari cu o fericire care avea asupra ei o înrîurire ciudată; o făcea să pară mai tînără, mai sprintenă, mai calmă. In cele din urmă îi propuse din nou Leoniei colţunaşi cu afine... Dar fata se răsuci pe călcîie ca un titirez, făcu ocolul camerei, bătu din palme, strigă şi cîntă :

— Mama s-a sculat şi bea cacao... Widzio s-a dus s-o roage să-mi dea şi mie voie la nuntă cu mătuşa Marta şi cu Justyna... s-a dus... s-a dus... s-a dus s-o roage !

Chiar atunci se auzi un ciocănit, uşa se deschise şi apăru în prag o slujnică tînără, gătită, strigînd :

— Doamna se simte rău şi o cheamă la dînsa pe domnişoara Marta.

Marta se năpusti ca fulgerul pe scări ; în urma ei, speriată, întristată, din nou ţeapănă, cobora Leonia. Prin antreu trecea cu paşii lui mari Benedykt, Irăgînda se desperat de mustaţă ; întîlnindu-le pe cele două, le întrebă repezit:

— Ce s-a intimplat ? Iarăşi se simte rău ? Să trimit

după doctor ?

în pragul salonului se întîlni cu fiul său care o trase în antreu, de mînă, pe Leonia.

— O să facă şi din tine o boşimană, pe cinstea mea, o boşimană ! strigă cu indignare şi dispăru în adîncul casei.

în dormitorul doamnei Emilia se petreceau nişte lucruri de speriat, iar una din pricini era discuţia ce se purtase între mamă şi fiu. Ieri, după ieşirea pe care o avusese Benedykt în timpul cinei, doamna Emilia se dusese să se aşeze în pat pentru că i se zbătea inima tare şi simţea că se sufocă. în timpul nopţii simţise nişte dureri în stomac pe care le calmase cu medicamente şi cu lectura Teresei aproape pînă în zori. Cînd în casă şi pe afară începuse mişcarea şi frecuşul obişnuit unei zile trudnice de vară, ea aţipise. Cu puţin înainte de prînz, mai înzdrăvenită parcă, dar nu eliberată de presimţiri rele în legătură cu ziua ce începea, îmbrăcase un capot uşor, alb şi pufos ca zăpada şi se aşezase pe sofaua roşie, avînd într-o parte ceaşca cu cacao iar în cealaltă o carte începută de ieri şi lucrul de mînă. Lîngă ea, cu mîna legată de gît, Teresa, fiindcă nu-i făcea bine cacaoa, bea cafea şi, povestindu-şi visul din noaptea aceea, prevedea că va avea dureri de dinţi ; ca să le preîntîmpine, luase chiar, un medicament. Tocmai se pregătea să mai ia încă unul cînd, în uşa întredeschisă a iatacului, apăru Witold şi întrebă dacă poate să intre. Doamna Emilia îl pofti să intre şi îl sărută de cîteva ori pe frunte, apoi trăgîndu-1 cu blîndeţe spre scaunul de lîngă ea începu a-i povesti rar, cu un zîmbet calm şi trist, ce noapte rea avusese, cît fusese de enervată şi de obosită. îi vorbi astfel un sfert de ceas după cave Witold îi dezvălui pricina venirii sale. Doamna Emilia, la început, nu înţelese despre ce este vorba şi crezu că n-a auzit bine.

— Unde ? La nunta cui ? *Unde să meargă Leonia ? întrebă încet şi blînd. Scuză-mă, Witold, dar sînt atît tle slăbită... îmi vuiesc urechile, de slăbiciune...

Cînd, în sfîrşit, înţelese bine cuvintele fiului, înlemni de uimire, iar apoi se împotrivi dîrz rugăminţii lui. Ră- mînea în hotărîrea asta a ei calmă, blajină, dar de neclintit. Toată povestea i se părea atît de absurdă, încît socotea de prisos să mai discute despre ea.

— Eu, zise cu glas stins şi blînd, nu pot să fiu de acord cu asemenea nebunii... îmi pare tare rău, Witold, că tre-

buie să te refuz, dar sînt mamă şi educaţia Leoniei îmi revine ca o datorie sfîntă... Cînd o să mă aşezaţi în moi-inînt o să vă purtaţi cu ea cum o să vă placă, dar atîta timp cît trăiesc, fiica mea nu va frecventa medii care nu-i sînt pe potrivă, nu-şi va altera bunul gust şi nu va asista la nişte lucruri pe care nu se cade să le vadă vreodată.

— Ba, dimpotrivă, mamă dragă, trebuie să vadă totul şi să audă totul, ca să cunoască lumea, ţara asta în care trăieşte şi a cărei *cetăţeană* va fi, o întrerupse Witold, si-lindu-se să-şi păstreze calmul ; apoi, timp de cîteva mi-nute, încercă s-o convingă cît putu de răbdător, că Leonia avea nevoie să iasă la aer şi să facă mai multă mişcare, să cunoască oamenii şi natura, în mijlocul căreia îşi petrecea viaţa. Cu toată stăpinirea de sine, totuşi îi scăpară cîteva expresii, rănind-o profund pe doamna Emilia. Aceasta le luă drept aluzii la propria-i slăbiciune şi la inutilitatea ei. în loc s-o compătimească, fiul ei o critica şi o umilea ! Şi pe fiul acesta îl iubise atîta ! Cît fusese copil îl răsfăţase mai mult decît pe fată, deşi, e drept, îi interzisese să se joace şi să facă gălăgie în preajma ei. După ce crescuse, îi privea cu drag silueta subţire, trăsăturile delicate, care i-i aminteau cu înduioşare pe Benedykt cel din anii tine- reţii.

Inima i se strînse de durere pentru fiul acela care nici dragoste nu-i arăta, nici de înţeles n-o înţelegea şi ochii ei negri, frumoşi, suferinzi, se umplură de lacrimi. Dar nu-i ieşi din gură nici un cuvînt de mînie ori de jignire ; resemnată cu soarta, ascultă tot ce-i spuse Witold şi abia atunci cînd acesta convins de îndărătnicia mamei îi sărută mîna, pregătindu-se să plece, ea simţi că o apucă iarăşi criza, de data asta mult mai violent. Cîteva minute mai tîrziu se zvîrcolea pe sofa în chinuri crunte. O criză do isterie înspăimintătoare se năpustise ca o fiară asupra ei. Din ncfericire, Teresa nu-i putea fi de ajutor, acum, căci

avea o mînă beteagă şi pe deasupra o mai dureau şi dinţii La basmaua legată de gît în care-şi vîrîse mîna se adăugă încă una, cu care se oblojise la faţă; stînd ghemuită într-un ungher al camerei, dădea pe gît tot felul de pastila şi plîngea de mila prietenei sale şi de ciudă că nu-i putea veni în ajutor. Fu chemată fata din. casă, dar se constată că e nevoie şi de Marta ; era un du-te-vino pe lîngă bolnavă, iar în tevatura asta se mai amestecă şi Leonia ; doamna Emilia însă nu simţea nici o alinare, din pricina Martei care o enerva cu mersul ei apăsat şi cu respiraţia ei zgomotoasă. Nu-şi trăda în nici un fel iritarea, atîta doar că, suferinţa ei se domolea mult mai anevoie decît dacă ar fi avut-o alături pe Teresa, cu mersul ei uşor ca un zbor de pasăre şi cu vorba ei ca un ciripit. în zadar se silea Marta să meargă în virfurile picioarelor, cît putea ea de încet, bălăbănindu-şi silueta mare şi greoaie, în zadar îşi înăbuşea respiraţia şi se sufoca stăpînindu-şi tuşea : chiar şi numai şoapta ei şuierătoare irita nervii bolnavei. Marta îşi dădea bine seama de asta, era necăjită şi supărată pe ea însăşi.

— Niciodată n-am putut şi n-am s-o pot linişti, îi şopti Teresei, făcîndu-şi reproşuri amare ; nu ştiu, pe cinstea mea, că nu ştiu de ce mai trăiesc şi mănînc pîinea de pomană pe lumea asta | Eterna nevolnicie !

Nu fu nevoie să se trimită după doctor. După ce petrecu citeva clipe în camera soţiei, Benedykt intră în birou, îşi luă şapca, pregătindu-se să plece în cîmp, cînd, prin uşa deschisă îl văzu, în camera alăturată, pe Witoid.

— Witoid ! strigă, frumos te-ai mai purtat! Ai supărat-o pe mama şi acum suferă din pricina ta. Oare teoriile şi ideile acelea vă învaţă să fiţi colţaţi cu femeile şi să le provocaţi crize de nervi ?

— Era vorba de sora mea, vorbi cu glas înăbuşit băiatul, ridicîndu-se agale de pe scaun şi punînd pe masă cartea pe care o răsfoise.

Benedykt păşi peste pragul camerei.

— Mama are dreptate. Nu trebuie s-o tragi pe Leonia pe la serbările şi nunţile ţăranilor. Chiar, nu înţeleg, cum de ţi-a trecut prin cap s-o chinui pe mama cu concepţiile tale idilicc.ₜ

Witold tăcea. îşi ţinea mîinile la spate, ochii plecaţi şl gura încleştată.

— De ce nu răspunzi ? se răsti Benedykt, pe care tăcerea fiului îl scotea din sărite.

îi răspunse într-un ţîrziu şi fără chef :

— Mă gîndeam, tată, că niciodată cît ara fost copil şi chiar mai tîrziu nu mi-ai interzis aceste idile, ba chiar... ba chiar... uneori tu însuţi m-ai îndemnat...

— Prostii! Doar nu eram neghiobul care să fi ţinut să-şi crească băiatul în puf ! Leonia însă este fată şi, ceea ce unui tînăr îi poate fi de folos, unei fete îi poate dăuna. Nu eşti de acord nici cu asta, nu-i aşa ?

Witold tăcea. Benedykt observă pentru prima dată un fel de îndîrjire pe faţa lui, hotărîrea neclintită de a se fereca în sine.

— Ce ? nu mă socoţi demn nici măcar să stai de vorbă cu mine ?

Tînărul răspunse fără să-şi ridice ochii :

— Tată, îngăduie-mi să tac, şi, în felul ăsta să nu te rănesc nici pe tine, nici pe mine...

— Să nu mă răneşti! Ai dreptate ! Nu mai voiam de la tine alte răni ci, poate, să le vindeci pe cele...

Dădu din mînă.

' — Dar, aşa e pe lume ! Cind te uită Dumnezeu te uită ->i sfinţii ! Fie !...

îşi puse şapca pe cap, repezit şi ieşi; Witold rămase ioculuì cu ochii în pămînt, muşcîndu-şi buza pînă la sînge, dar cînd din faţa cerdacului ţîşni tropotul calului, dădu fuga la fereastră şi-l privi îndelung pe tatăl său cum ieşea pe poartă şi cum se făcu nevăzut, pe drum. Neliniştit, frămîntat de ceva, luptîndu-se cu sine, se preumblă cîtăva vreme prin sufrageria goală pînă cînd, în cele din urmă. străbătu antreul şi salonul, se opri la uşa iatacului mamei sale şi puse mîna pe clanţă.

Şovăitor şi lipsit de îndrăzneală stătu aşa cîteva clipe apoi deschise binişor uşa, dar abia îşi vîrî capul în camera întunecoasă cînd, persoanele care se aflau acolo, lîngă doamna Emilia, începură a-i face semne cu mîinile. Bolnava tocmai atunci se liniştise şi părea că aţipise. Văzîn- du-1 pe Witold, Marta, Teresa, Leonia şi slujnica îi făceau semne desperate să se retragă cît mai iute şi să n-o trezească pe bolnavă. Plecă, şi la cîteva minute după aceea, cu puşca pe umăr, însoţit de Mars cel negru, şi cu o carte iţindu-i-se din buzunar, se îndreptă spre Olszynka.

Benedykt nu fusese niciodată atît de acru şi de iritat ca

în vara aceea cînd îi căzuse pe cap noua năpastă ce-i ameninţa avutul, iar pe inimă tristeţea aceea tainică, neaşteptată. Tristeţea lui sporea pe zi ce trecea. Relaţiile sale cu fiul erau în aparenţă bune, dar numai în aparenţă. Mergeau împreună pe cîmp, vorbeau despre probleme de agronomie care cîndva îl atrăseseră pe Benedykt, iar acum pe Witoid îl pasionau, dar amîndoi simţeau că apropierii lor era numai exterioară, în timp ce sufletele li se depărtau tot mai mult. Din seara cînd Benedykt, în poarta fermei, îi aruncase fiului cuvintele acelea dureroase, expri- mîndu-şi dorinţa de a muri cît mai curînd, Witoid se zăvorise într-o tăcere neclintită. Vorbea bucuros cu tatăl său despre probleme de toate zilele, pîndea cu zel fiecare prilej de a-1 ajuta, sau de a-i face vreun serviciu, dar despre convingerile sale, despre ceea ce îi plăcea sau nu-i plăcea, despre trecutul său nu mai vorbea niciodată. De cîte ori presimţea că se apropie o astfel de împrejurare pe faţa lui apăre^ aceeaşi hotărîre dîrză care odată îl iritase pe Benedykt. îl iritase atunci şi acum îl irita din ce în ce mai tare. Ar ft preferat să-l contrazică cu îndîrjire decît să-şi ferece sufletul a cărui sincerilate copilărească o cunoştea ; aşadar, fereala asta, înstrăinarea lui îl răneau tot mai mult/Erau zile cînd se ocoleau unul pe altul şi nu se vedeau ; şi altele cînd aparent fără să se caute, se înlil- neau mereu ca din întîmplare, chipurile, la fiece pas, porneau alături la plimbare şi stăteau mult de vorbă. Dar în convorbirile acelea fiecare încercare de apropiere, fiecare început de confesiune sau de mărturisire se curma repede, căci unul se încăpăţîna să tacă, iar celălalt, rănit, se descărca în cuvinte amare, tăioase. într-una din zile stăteau şi răsfoiau împreună o carte de ştiinţă de-a lui Witoid prilej cu care băiatul îi vprbi tatălui său despre' noile metode de cultivare a pămîntului în lumea largă.

— La naiba '..strigă Benedykt, cînd mă gîndesc cîte cărţi am mai citit şi eu cîndva şi cu cîte lucruri înţelepte m-am hrănit, mă apucă şi mirarea. Acum, domnule, îndată ce iau în mînă vreo tipăritură, adorm pe loc... Şi se uită la vraful de cărţi, aduse de la şcoală de fiul său, cu ochi atît de înspăimîntaţi, încît Witold pufni în rîs la început, iar mai apoi i se umeziră ochii de milă şi de îndoioşare.

— Witold, zise cu glas nesigur tatăl, am să-ţi fac o rugăminte.

— Tu, tată, mie ! O rugăminte ? Porunceşte, numai... într-adevăr, se vedea că era gata în clipa aceea să se arunce şi în foc pentru tatăl său, ori să se ducă la capătul lumii să-i îndeplinească dorinţa. înfăşurindu-şi mustaţa pe deget şi ocolind privirea tinărului, Benedykt spuse :

— Peste trei săptămâni pleci din Korczyn... trebuie să faci mătuşii tale o vizită de rămas-bun. Ştii bine, la ce ananghie mă aflu cu datoria aceea la Darzecki... Dacă te-ai duce la ei şi ai ruga-o pe mătuşa ta să-mi prelungească termenul, sau să eşaloneze plata pe cîţiva ani, dacă ai încerca să-i cîştigi simpatia, ţi-ai apropia-o... Ea are numai fete şi de aceea moare după băieţii fraţilor ei, iar Zygmunt, cît a fost în străinătate, a stors de la ea cît a vrut... Poate şi ţie ţi-ar face acum favoarea asta... E drept că Darzecki se ocupă singur de afaceri, dar ea are mare în- rîurire asupra lui ; este' o vanitoasă, iar pentru cine i se pleacă adine şi-i sărută mîna e în stare să facă mult... Ce zici ? Faci asta pentru mine, Witold ?

Un nor acoperi obrazul pînă atunci luminos al tinărului. Tăcea. Benedykt îl privea bănuitor şi întrucîtva stînjenit.

— Ce zici ? Faci ceea ce te rog ? îl întrebă cu glas tulburat.

— Nu, tată... mă doare foarte tare... dar nu... grăi înăbuşit Witold.

— De ce ? Binevoieşte şi-mi explică, măcar...

-r îngăduie-mi să tac, tată !

— Iarăşi ! exclamă Benedykt aprinzindu-se la faţă. Vru să spună ceva, dar mult timp nu putu scoate nici un cuvînt ; în cele din urmă se ridică, îndepărtă violent scaunul pe care şezuse şi zise :

— Bine. Să tăcem amîndoi. Te înstrăinezi de mine ? Te zăvoreşti în tine, de parcă ţi-aş fi duşman ? Bine, Atunci binevoieşte şi consideră-mă de azi înainte un sim-

piu cunoscut, de care nu te leagă altceva decît faptul că-ţi lasă o moştenire !

De data asta Witold, nespus de palid, începu sâ tremure tot, în timp ce îi scăpărau scîntei in priviri. Făcu gestul ca şi cum ar fi vrut să alerge pe urma tatălui şi, în schimbul jignirii ce-i fusese adusă, să îndrepte asupra lui o grindină de reproşuri amare. Dar n-o făcu. Era în el ceva care-i cerea să se stăpînească şi să rabde, să sufere mai degrabă decît să rupă cu desăvîrşire legătura cu părintele său. Se prăbuşi pe scaun, îşi lăsă capul în mîini şi strigă :

— îngrozitor ! îngrozitor ! Nu-i cu putinţă să ne înţelegem ! Un cerc vicios.

Neîndoios, le-ar fi fost cu mult mai uşor să se înţeleagă dacă n-ar fi fost amîndoi atît de pătimaşi, nestă- pîniţi, dacă mai cu seamă iritarea necurmată în care Benedykt trăia de douăzeci şi ceva de ani nu s-ar fi transmis, ca moştenire, fiului. în sîngele şi în nervii amîndu- rora curgeau, ca o apă clocotită şi amară, suferinţi nemăsurate trăite de unul, de celălalt văzute şi resimţite.

într-o zi, la scurt timp după strînsul recoltei, Benedykt, întorcîndu-se de la oraş, şedea în brişcă lui, cu o faţă atît de senină şi de voioasă cum de mult nu-1 mai văzuse nimeni. Uitînd chiar şi de boscorodeala băiatului de pe capră, îşi zîmbea hîtru şi, ceea ce i se întîmpla nemaipomenit de rar, în loc să-şi tragă mustaţa în jos, şi-o răsucea în sus. Cînd intră în curte văzu plecînd din faţa cerdacului şi oprindu-se ceva mai încolo, în umbra arţarilor, o trăsură elegantă,-trasă de patru cai frumoşi, cu un vizitiu în livrea. în cerdac îl găsi pe Zygmunt care numai ce coborâse din trăsura aceea. Sărind din brişcă lui săltăreaţă, vopsită ân galben, Benedykt âşi salută nepotul, mai prietenos decît oricând :

— S-a nimerit să vii la noi intr-o zi fericită pentru mine, Zygmunt! Sînt atît de bucuros de nu-mi încap în piele.

Tăcut, Zygmunt îl urmă pe unchiul său în adîncul casei, iar Benedykt, după ce ajunse în birou, îşi lepădă mantaua de pînză, îşi aruncă şapca pe scaun şi scoase din buzunarul surtucului o scrisoare. Era o scrisoare primită de la oraş din partea juristului căruia ii încredinţase procesul cu Bohatyrowiczii ; îl înştiinţa că apelul părţii adverse fusese respins la instanţa superioară ca fiind tardiv şi, in consecinţă, el urma să cîştige procesul şi să primească suma hotărîtă de prima instanţă şi acoperirea cheltuielilor de judecată.

Bătînd cu scrisoarea în podul palmei şi măsurînd în-

căperea cu paşi mari, Benedykt strigă :

— A ieşit aşa cum am vrut eu ! Au pierdut, şi pe deasupra mai au să-mi plătească şi o mie de ruble. Pentru ei e o sumă uriaşă, dar nici pentru mine nu e de dispreţuit... Mai ales acum. Oho ! or să înceapă să se văicărească ! Dar nu-i iert ! Să-mi plătească pînă la ultimul sfanţ ! Dacă n-or să-mi dea de bună voie, am să le scot la mezat... caii, vitele, toate troacele, chiar şi pernele pe care.dorm şi-o să-mi iau dreptul meu ! Să nu înceapă ei cu cîte şi mai cîte ! Şi pe mine m-a costat procesul ăsta, e drept, nu chiar atît, dar m-a costat. Şi apoi oboseala, nervii pe care mi i-am măcinat nu se pun la socoteală ? Pentru ei va fi o lecţie bună, iar pentru mine, o mie de ruble... ehei ! nu-i de ici de colea !

Juristul întreba în scrisoare dacă trebuie să facă presiuni asupra celor din satul Bohatyrowicze, în vederea restituirii sumei stabilite de tribunal. Mai încape vorbă! Fireşte ! Pe loc trebuie să-i scrie, să-i execute pe datornici. li va executa, îi va executa fără milă ! Nu va îngădui nici o amînare ; să respecte litera legii ; iar dacă nu-i vor da banii repede şi de bună voie, le va scoate la licitaţie tot ce au, la licitaţie... da !

— Du-te, Zygmunt dragă, şi stai de vorbă cu femeile vreo jumătate de oră, pînă scriu eu răspunsul... Vreau să-l trimit degrabă cu poşta din seara asta, nu trebuie să în- tîrzii...

De mai bine de zece ani corespondenţa devenise pentru Benedykt un. fel de corvoadă ; întocmirea unei scrisori îi lua mult timp şi n-o făcea în silă. Azi, însă, se aşează grăbit la birou, scoase o hîrtie din sertar, îşi frecă mîinile. Se vede că în asemenea împrejurări nu mai „plîngea inima în el“ ca altădată.

Zygmunt, ca de obicei îmbrăcat după ultimul jurnal, cu pălăria în mînă, străbătu sufrageria goală, dar, după ce ezită o clipă. în ioc să se îndrepte spre iatacul doamnei Emilia, începu să urce scările spre catul de sus. Cunoştea casa de cînd era copil, iar şovăirea aceea de-o clipă se datora numai gîndului că Justyna nu locuia singură, ci împreună cu Marta. Dar o văzuse prin fereastră pe bătrîna domnişoară cu cheile, mergînd împreună cu fata de la fermă spre nişte clădiri mai îndepărtate. Uşa doamnei Emilia era, ca de obicei, închisă, iar salonul cu desăvîrşire gol; de sus răzbateau sunete de vioară. Uică scările ; pe coridorul îngust şi slab luminat, îl întîmpinară accdurile unduitoare ale viorii lui Orzelski ; deschise uşa camerei in care intra atît de des pe vremea cînd era copil şi mai apoi

ca adolescent. Pe atunci locuia în ea Marta, dar acum ştia bine că era posibil s-o găsească acolo pe Justyna.

Intr-adevăr, la vederea noului venit tînără se ridică de la fereastră, lăsînd să-i scape din mîini batista albă pe care brodase o literă. Păli. se făcu apoi roşie toată şi abia atingînd cu vîrful degetelor mîna întinsă spre ea de musafirul care o privea sfredelitor, întrebă cu glas înăbuşit:

— Cărui fapt îi datorez, vere, această vizită la mine în cameră ?

Drept răspuns îşi Înfipse privirea în ochii ei şi giăi. alintîndu-se şăgalnic :

— Neprimitoare mai eşti ! nici măcar nu mă pofteşti să mă aşez.

— Cum să nu, aşază-te, vere, poftim !

Ii oferi un scaun, iar ea se aşeză pe locul ei, de mai înainte, prefăcîndu-se nepăsătoare, dar sprîncenele i se încruntară şi în apele adînci ale ochilor îi apăru o licărire de spaimă. Zygmunt se aşeză astfel încît aproape îi atingea rochia cu vîrful pantofului său de lac. Privirea îi lunecă spre fereastra deschisă.

— E o privelişte pitorească... începu el.

— Ai mai văzut-o, de multe ori pînă acum, vere, îi spuse cu răceală, ţinîndu-şi ochii plecaţi asupra lucrului. Alături de litera cusută pe batistă începu să brodeze încă una.

— Prin asta îmi dai a înţelege, spuse Zygmunt, că nu mai e nevoie s-o admir de la fereastra camerei tale. Eşti amabilă, verişoară ! De fapt ai şi tu dreptate. Nu posed arta de a mă lăsa cucerit de peisajul ţării noastre, poate... pentru că pe mine mă atrage doar ceea ce e nou, original, neaşteptat... Cum ai putea compara, de pildă, chiar şi colţişorul ăsta pitoresc cu priveliştile încîntătoare, sublime ale... şi începu să vorbească, în cuvinte alese, poetice, pline de farmec despre Rin, Dunăre, Alpi, lacurile din Elveţia, Marea Adriatică... Pe de o parte poate că urmărea să în- cînte urechea ascultătoarei, căci îşi potrivi glasul să sune moale, îmbietor şi muzical, dar, pe de alta, se simţea că acele locuri despre care vorbea, îi stîrniseră cîndva admiraţia şi că acum amintirea lor îl umplea de nostalgie.

În timp ce vorbea, se uita ca vrăjit la Justyna cum sta aplecată asupra lucrului. Privirea lui se plimbă pe cosiţa lucioasă, neagră ca pana corbului, pe linia pură a frunţii, pe

pleoapele lăsate, cu genele ca nişte franjuri negre şi se opri la arcul buzelor pline, roşii cum e coralul, liniştite ; alunecă apoi pe silueta tinerească şi puternică, ale cărei linii se desenau sub corsajul de culoare închisă, la pieptul săltat ritmic de răsuflarea calmă şi profundă. Vorba lui deveni şi ea tărăgănată, se poticni de cîteva ori, îşi duse mîna la frunte cînd, deodată, se întrerupse la mijlocul frazei. Faţa lui palidă se aprinse ca dogorită de foc şi grăi cu glas moale :

— Doar nu-ţi închipui, verişoară, că am venit aici să-ţi vorbesc despre mările şi continentele lumii...

Fără să facă vreo mişcare îşi ridică ochii spre el.

— Tocmai despre asta te-am şi întrebat, vere, în clipa cînd ai intrat, despre pricina...

— Atunci să-ţi mărturisesc. Spune-mi verişoară, e adevărat că domnul Rozyc vrea să te ceară în căsătorie ? Şi dacă... eventual... ai de gînd să te măriţi cu milionarul acesta putred sub toate aspectele ?

Vorbele îi erau zorite, iar glasul puţin şuierător. Ea lăsă mîinile cu lucrul în poală şi-şi înălţă fruntea.

— Dacă-mi vei spune, cu ce drept îmi pui asemenea întrebare, atunci îţi voi răspunde şi eu...

— Nu poţi să bănuieşti, ori... să recunoşti ?

— Nu pot.

Se aplecă, vru să-i ia mîna, dar ea se trase înapoi cu scaunul şi-şi încrucişa braţele.

— Cu cel mai sfînt drept de pe pămînt... dreptul dragostei exclamă el.

Justyna se ridică brusc de pe scaun şi se duse **la** fereastră. :

— Te rog, te rog, vere, pleacă de aici !

în aceeaşi clipă Zygmunt fu lîngă ea.

— Să nu te temi, Justyna, să nu te temi de nimic... Dragostea despre care nu vrei să auzi este atît de curată, de nobilă, o dragoste ideală, care nu te poate jigni... Ştiu bine ceea ce ai putea să-mi reproşezi. Că eu însumi am dat cu piciorul unui lucru pe care-1 doresc cu toată fiinţa. Dar îndură-te şi iartă-mi clipa de rătăcire... Adu-ţi aminte de versurile la care ţineam atît de mult, cîndva : *„Ils ont peche, mais le ciel est un don ;* iîs *ont aime, c'est la sceau du pardon !* * Fii generoasă, dă-mi înapoi inima ta, încrederea, prietenia... sufletul tău ! Nu vreau nimic mai mult, nimic altceva nu-ţi cer decît sufletul tău, Justyno!

li cuprinse mîinile amîndouă şi se uită la ea cu ochi dogoritori. Pe chipul ei se strecură un surîs ironic. îşi trase mîinile şi-l întrebă :

— Acesta este sufletul meu, Zygmunt ? Mîinile acestea pe care vrei să le ţii într-ale tale, acestea sînt sufletul meu ?

Încrucişîndu-şi braţele din nou, palidă, începu să vorbească :

— Bine, am să-ţi spun totul şi cu asta să se sfirşească odată. Te-am iubit, vere, te-am iubit atît de mult îneît după ce te-ai întors, după ani de zile, căsătorit cu o femeie străină, nu-mi mai puteam găsi liniştea ; tresăream ori de cîte ori îţi auzeam glasul, iar cînd te apropiai de mine simţeam cum reînvie totul... totul, tot trecutul meu se întorcea la mine ! Doamne ! Cît am suferit ! Cînd veneai pe la Korczyn nu mai voiam să te văd şi nu o data am alergat nebună spre rîu... cu gîndul că moartea va fi mai uşoară decît lupta şi spaima aceea.

— Justyna ! Justyna ! se apropie de ea Zygmunt, cuprins de exaltare.

Ea, însă, îi reteză avîntul cu un gest poruncitor şi vorbi mai departe :

---

* Ei au greşit dar cerul este un dar ; ei au iubit, şi aceasta oste pecetea iertării (franc.).

— Ce groaznic a fost ! Nu numai regretul după fericirea mult visată, cît mai ales o teamă... ah, cît de tare mă temeam de clipa aceea rea... de clipa cumplită... în care eu însămi... în care, slabă, m-aş fi lăsat să lunec pe treapta cea mai de jos... Nu voiam să mă înjosesc... Da, vere, cu toate că am fost umilită afară din cale, cu toate că şi tu şi alţii aţi făcut totul pentru a-mi arăta cît sînt de măruntă şi neînsemnată... eu aveam mîndria mea... desigur, abia atunci mi-am descoperit-o şi m-am temut să nu ajung la ceea ce mi se părea a fi înjosire, cădere în abis... Mîndria mea, vere, mîndria de femeie sau de om, nu ştiu, m-a depărtat atunci de tine, m-a apărat de tine, mă alunga de acasă ori de cîte ori veneai... M-ar fi ocrotit, totdeauna ?... Poate da... poate nu...'dar am găsit o altă forţă mai mare !.. îţi aminteşti atunci cînd, de faţă cu mulţi oaspeţi, ai început să-mi vorbeşti... Soţia ta trebuie că a băgat de seamă... ori poate cineva i-a'vorbit despre trecut... s-a uitat la mine, la tine şi au podidit-o lacrimile. Ce rău mi-a' făcut fiinţa aceea ca să plîngă din pricina mea ? Atunci am început să mă tem nu numai să nu mă înjosesc şi să nu mă fac de ruşine, dar mai ales să nu devin o ticăloasă, între mine şi tine stăteau lacrimile soţiei tale, între mine şi tine se ridica o stavilă ; conştiinţa mea !

Spuse aceasta fără să-l privească, cu ochii pe fereastra deschisă. Mărturisirea o ruşina şi o tulbura. Din tulburarea ei, şi chiar din amintirile acelor suferinţe pricinuite de el, Zygmunt trăgea nădejdi. Cu îndrăzneală veni aproape de tot, în spatele ei, îi şopti la ureche, visător, dezmier- dînd-o :

— Se poate oare ca Justyna mea, de odinioară, visătoare şi îndrăgostită de poezie, să pună preţ pe convenienţe, ori să-şi facă nişte scrupule ce ţin de prejudecăţi ?... Lacrimile Klotyldei ? Dar, te încredinţez *„quand meme“* că pot s-o fac fericită ! Conştiinţa ? E un lucru relativ ! Una este pentru oamenii de rînd şi cu suflete de sclavi, iar alta pentru cei superiori şi independenţi! Legea cea mai sfîntă de pe pămînt este legea dragostei, iar virtutea _ cea mai înaltă este să primeşti şi să dai fericirea...

Vru să-l întrerupă, dar el, purtat de patimă şi fără să piardă nădejdea unui triumf, spuse, ori mai degrabă şopti :

— Sînt foarte nefericit... îmi pare că totul a murit in mine. Nu am nici un imbold pentru viaţă... Nu pot să creez. Numai tu mă poţi face să reînviu, îmi poţi da înapoi fericirea, dorinţa de viaţă, mă poţi întoarce la arta mea... Lasă casa asta, vino să

locuieşti la Osowce... acum eu sînt stăpîn acolo. Mama face totul pentru mine. Klotylda este uri copil pe care îl poţi ferici cu bijuterii şi îi poţi închide ochii cu un dram de tandreţe... Vom trăi împreună, nedespărţiţi... nu te teme ! Nu te voi jigni, nu te voi expune unor situaţii înjositoare, niciodată ! Vei fi doar muza mea, inspiraţia mea, soaţa şi sora sufletului meu însingurat... Ce ne pasă nouă de ceea ce va gîndi lumea bănuitoare şi josnică ? nouă, care vom păşi pe tărîmul idealurilor, mai curaţi decît ea, superiori ?...

I se tăie respiraţia ; cu privirea arzătoare şi cu fruntea umezită îi căută privirea şi chiar îi atinse mijlocul cu braţul. Cu o mişcare flexibilă, Justyna îi scăpă din îmbrăţişare şi se trase indignată cîţiva paşi, apoi cu obrazul alb, ca batista de pe masă, rosti printre dinţii încleştaţi :

— El, ea şi a treia ! Ca în romanele galante franţuzeşti, pe care le citeam, cîndva, atît de des !...

Deodată răbufni cu mînie :

— Drept cine mă iei, verişorule ? Cum poţi vorbi astfel ? Se vede că tu nu eşti în stare să înţelegi ! Cum adică ! Să lovim o fiinţă nevinovată care nu ne-a făcut nici un rău, să-i răpim dreptul la fericire, la onoare, poate chiar la viaţă , zi de zi, oră de oră, clipă de clipă să minţim, să înşelăm, să purtăm veşnic o mască sub care să ascundem murdăria, josnicia din noi... Doamne ! cum ai îndrăznit să-mi faci o asemenea propunere !... Cu ce drept ? Ce rău ţi-am făcut eu ţie ? Cum ai îndrăznit ? O, ce noroc că nu te mai iubesc ! Dar, nu ! Chiac dacă te-aş mai iubi, ca odinioară, mi-ar pieri pe loc toată dragostea... din pricina indignării, jignirii pe care mi-ai adus-o, de scîrbă...

Acum, cînd scoasă dn fire tremura şi frămînta în mînâ batista de pe masă, cînd pieptul ei sălta agitat, iar ochii în care jucau fulgere şi lacrimi luceau ca nişte diamante negre, îţi puteai da seama că prin vinele ei nu curgea apă de trandafiri, ci un sînge fierbinte, năvalnic, mîndru. Niciodată nu-i păruse lui Zygmunt atît de frumoasă. O privea fascinat, cu dorinţă, dar totodată şi cu ranchiună.

— Credeam că dragostea curată n-are vină, că ea sfinţeşte totul...

— Schimbă-i numele, vere, te rog, schimbă-i numele..: asta nu e dragoste, ci...

Ezită o clipă, se făcu stacojie de ruşine, apoi rosti zorit :

— Asta este aventură ordinară... sînt destule prin romanele franţuzeşti... e plină lumea de ele... Oh, le cunosc

prea bine, le cunosc de mult! Pentru că ele au fost blestemul copilăriei mele, ele mi-au ucis mama, iar pe tata, l-au făcut să piardă stima oamenilor... Le-am întîlnit şi mai tirziu... în viaţă, şi totdeauna începeau de la... de la stele şi sfîrşeau în mocirlă... O ! muze, suflete gemene, simţăminte curate, lume a idealurilor... Doamne ! cîte cuvinte ! cîte cuvinte frumoase, poetice ! Oare voi minţiţi atunci cînd le rostiţi, sau vă înşelaţi, cu ele, voi înşivă ?. S? poate să fie şi aşa. Dar poezia asta este numai preludiul la marea, marea proză... Spuneai că dragostea curată e absolvită de vină şi sfinţeşte totul. Se poate, dar nu şi dragostea, care se ascunde de oameni şi se ruşinează dc sine însăşi. Spuneai că dreptul dragostei este cel mai sfînt dintre toate drepturile de pe pămînt. O, da ! Dar la ce fel de dragoste te gîndeai tu, bărbat cu educaţie, şi artist, cînd spuneai acestea ? Nu la aceea, cu siguranţă, nu la aceea pe care am simţit-o atingîndu-mă cu aripa ei nu demult... Du-te la mormîntul tatălui tău, vere dragă, du-te la mormîntul tatălui tău... Iubeşte ceea ce a iubit tatăl tău...

Se întrerupse. Se vede că nu voia să-şi mărturisească gîndurile pînă la capăt. Zygmunt sta în faţa ei, cu capul plecat.

— Filozoafa ! şuieră el cu dinţii strînşi; trece totul prin raţiune, cîntăreşte, cumpăneşte, discerne...

— Nu, răspunse ea, nu am nici măcar idee despre filosofie. Dar pentru înclinaţia de a raţiona şi a deosebi aparenţele de adevăr trebuie să-ţi mulţumesc ţie, vere...

O privi cu mirare, nevenindu-i să-şi creadă urechilor.

—■ Nu se poate ca tu, Justyna, atît de înflăcărată cîndva, îndrăgostită de poezie, să fi devenit deodată o fiinţă atît de rece, plină de prejudecăţi ! Nu ! Tu vrei să-ţi înăbuşi cu forţa sentimentele ! Eşti mîndră şi vrei sâ faci pc eroina cu tine însăţi.

Ridică din umeri.

— Spuneai că amîndoi avem naturi superioare şi independente. Schimbă-ţi părerea despre mine ! Te încredinţez că sînt o femeie cit se poate de obişnuită şi cu desăvîrşire supusă hunei cuviinţe. Asta-i tot.

— Tot ! şi n-ai să-mi spui nimic altceva ? Nimic ? Nimic ?

— Nimic, se grăbi să răspundă. Se cade neapărat să-ţi spun hotărît, o dată pentru totdeauna, că din sentimentele

pe care le nutream cîndva pentru tine n-a mai rămas nimic decît simpla bunăvoinţă pe care o împart tuturora deopotrivă şi că obiectul gîndurilor şi visurilor mele este ceva sau cineva... poate împreună ceva şi cineva care nu au nici o legătură cu tine...

— Cu siguranţă domnul Rozyc şi *les beaux restes* a'e milionului lui... interveni Zygmunt.

— S-ar putea, răspunse.

Fîstîcit, jignit, dezamăgit şi totuşi neputind incâ sâ-ţi desprindă privirea nedumerită de pe chipul ei, îşi luă pălăria de pe scaun, se înclină ceremonios, de la distanţă şi ieşi din cameră.

Amurgea cînd trăsura lui elegantă trase în faţa peronului acoperit şi podit cu dale al casei de la Osowce. Auzind huruitul roţilor, doamnei Andrzejowa îi tresăriiă mîinile, in care ţinea o carte. Era aşezată într-unul din fotoliile ce înconjurau masa mare, încărcată cu cărţi şi reviste ; înălţă capul, îşi plecă pleoapele şi aşteptă calm;! venirea fiului. Klotylda cînta la pian, în salonul de la parter. Muzica amuţi în acelaşi timp cu zgomotul roţilor : se auzi, apoi, din nou, conteni, începu iarăşi să răsune frc- netic, haotică, tînguitoare uneori, alteori mult prea impetuoasă... Execuţie de fiinţă neliniştită, tulburată, uneoii nestăpînită. Cînd Zygmunt intră în camera doamnei Andrzejowa muzica încetă cu totul. Se limţea că acolo, la parterul casei spaţioase, copila plină de har care cînta cu o iscusinţă deprinsă la mari maeştri ai pianului aştepta cu spaimă şi cu o suferinţă de nesuportat discuţia ce avea sâ se poarte sus, în camera izolată a doamnei Andrzejowa.

Cînd Zygmunt apăru în uşa odăii, chiar de la prima privire Hi puteai da seama că, venind de la Korczyn. fusese tot di urnul muncit de un gînd de răzvrătire, şi că sub înrîurirea acestuia luase o hotărîre energică. Pe faţa lui obosită şi nemulţumită, se citea dîrzenie. Sărută mîna mamei şi se aşează în faţa ei.

— Mi-a spus Wincenty că ai dorit să mă vezi, de îndată ce mă întorc. Şi eu, în această seară frumoasă, venind de la Korczyn, m-am hotărit să vorbesc cu dumneata cît se poate de serios despre nişte lucruri de mare însemnătate pentru mine...

Îl privi, cu o umbră de nelinişte.

— Te ascult, spune ! Poate gîndurile noastre s-au întîlnit cumva şi dorim să ne vorbim despre unul şi acelaşi lucru.

— Mă îndoiesc, îi răspunse el. Dar sînt sigur, că dumitale nici nu ţi-a trecut vreodată prin minte ceea ce aş vrea eu să-ţi propun acum, sau, mai bine zis, să te rog cît se poate de stăruitor.

îi zîmbi mamei sale alintat şi drăgăstos, apoi aplecîndu-se din nou. sărută mîna albă şi frumoasă ce se odihnea în poala rochiei de doliu.

— *Parions,* glumi el, că propunerea mea o să te uimească... ba chiar o să te irite... *oh, comme je te connais, nia petite cliere maman!...* dar, după ce ai să mai reflectezi, ai să mai cîntăreşti lucrurile, poate...

— Te ascult, repetă, iar ochii ei frumoşi, a căror strălucire se stinsese de atîtea lacrimi şi de dor, priveau cu nespusă tandreţe capul plecat spre genunchii ei : capul celui împovărat de ea, o, Doamne, cu atîtea visuri minunate şi pentru care înălţase atîtea rugăciuni fierbinţi !

îşi ridică fruntea, dar nu se îndreptă, şi ţinînd mereu mîna mamei sale, începu să-i vorbească deschis, puţin (dintat :

— Nu-i aşa. buna mea mamă, că la picioarele tale şi lingă inima ta mi-am petrecut copilăria, ba şi anii frumoşi de mai tîrziU, i-am trăit tot aşa cum trebuie să fi trăit *la belle au bois dormant* în palatul ei de cristal din adîncul codrului vrăjit, neatins de picior de om, de unde ajungeau la ea numai aroma florilor şi cîntecul privighetorilor ? Nu-i aşa, chdre *maman*, că m-ai ferit cu grijă de

tot ceea ce era prozaic şi vulgar, că m-ai deprins în schimb cu lucruri frumoase, cu simţăminte alese, cu visuri măreţe nu-i aşa ?

— Aşa e, îi răspunse în şoaptă.

— Şi tot adevărat este, mamă dragă, că m-ai menit unui destin şi unor îndatoriri cu totul ieşite din comun, superioare... că ai făcut totul aşa, ca să nu am prilejul şi să nu doresc să mă amestec cu gloata ? Este sau nu adevărat, mamă dragă ?

— Da, îi răspunse tot în şoaptă.

Cu mereu reţinută tandreţe, pe care nici spaima ei surdă n-o putea înăbuşi, asculta vorba lui curgătoare, plină de farmec şi simţea pe mîna ei mingîierea palmei lui delicate, moi. Cînd se purta ca acuma, blînd, duios, legănat parcă pe aripi de poezie, Zygmunt o fermecase totdeauna. Şi nu numai pe ea, ci şi femeia de care el se despărţise cu un ceas în urmă trăise în această vrajă ca o pasăre ameţită, multă vreme. Farmecul lui irezistibil fascinase şi sufletul de copil al soţiei sale, refugiată acum in salonul de jos, înspăimîntată şi plînsă şi — cine ştie cîte altele din lumea largă.

— Nu-i aşa, *mon adoree maman,* că pe urmă, tu singură m-ai trimis în lume, unde am petrecut mulţi ani, înconjurat şi răsfăţat de farmecele oraşelor, de privelişti divine, la sînul artei... că în aceşti ani m-am dezobişnuit de vulgul şi de monotonia de aici, cu care de altfel nici n-am fost vreodată deprins, întrucît am trăit în lumea ta ideală, ca prinţesa fermecată în palatul ei de cleştar ? Nu-i aşa, buna şi înţeleapta mea mamă ?

— Aşa e. Dar ce vrei, de fapt să spui cu asta ?

— Vreau mai întîi să-ţi spun, *via chere maman*, că pentru toate acestea îţi sînt nespus de recunoscător...

Cum stătea aplecat, atinse cu buzele genunchii ei.

— Apoi, că este imposibil şi absurd ca un om care a trăit cum am trăit eu, să rămînă încătuşat de această bucată de pămînt, de grajdurile, hambarele, de cocinile astea... *que sais-je ?,* de acest înfiorător Jasmont, care în fiecare seară mă ameţeşte cu bodogăneala lui despre fermă ; de aceşti... aceşti... *que sais-je* ? vecini agresivi, care laolaltă sînt mai răi decît ciuma ? Crezi că ar fi posibil î Dragă

mamă, poate cineva să ceară aşa ceva de la mine, cu studiile şi educaţia mea, cu ambiţiile şi aspiraţiile mele ?

îşi desfăcu larg braţele, ochii i se deschiseră şi, mai mult ca de obicei, o cută i se adinei pe fruntea palidă. Era profund încredinţat că o atare cerinţă ar ţi fost cu totul nedreaptă şi de neconceput. Pani Andrzejowa medită o clipă. Pînă la un punct nu refuza să admită reproşurile fiului ei. Ii aminteau prea bine de propriile repulsii şi de neputinţa ei de a se adapta la viaţa aceea. Spuse gîn- ditoare :

— Silnicia din existenţa ta o pot înţelege. Mi-ai arătat de ce pentru tine e totul mai apăsător decît pentru alţii. Totuşi, fiul meu, nimeni pe acest pămînt nu poate avea o existenţă scutită de Strădanii, de luptă, de suferinţă şi de împlinirea unor grele...

Se ridică brusc de pe scaun şi îi tăie vorba :

— Mulţumesc ! M-am săturat pînă peste cap de strădanii, de luptă şi de suferinţă. *J'en ai assez !*

— Nu eşti o excepţie... Cu toţii sîntem nefericiţi...

— Doar nu-i oare dorinţa dumitale ca şi eu să îngroş rîndurile celor nefericiţi ?...

Glasul ei tremură puţin cînd îi răspunse :

— Nu există pe lumea asta mamă care să vrea să-şi vadă copilul nefericit, numai că eu, între fericirea măruntă şi nefericirea de ordin superior, aş alege-o pentru tine pe a doua.

— Zici fericiri mărunte ? Oare bucuria de a avea o societate aleasă, de a contempla frumuseţea naturii, satisfacţia pe care ţi-o dă arta, astea le numeşti tu fericire măruntă ?

— Si^ur că nu. Dar pentru că aici te-ai născut, ai nişte îndatoriri, trebuie să trăieşti aici...

— Trebuie ? De ce trebuie ? Iată că discuţia noastră, mamă dragă, a atins tocmai punctul de unde porneşte propunerea mea... *non !* rugămintea mea cea mai fierbinte...

Ezită o clipă apoi, aşezîndu-se din nou în faţa mamei sale, se aplecă şi-i luă mîna. începu să vorbească tot aliniat, plin de farmec, cu duioşie. îi spunea să vîndă conacul, proprietatea ei şi să plece împreună în străinătate. Vor locui la Roma, la Florenţa sau la Miinchen, în fiecare an \'or merge la mare şi la munte. Suma căpătată pe Osowce, împreună cu ceea ce avea Klotylda şi ce va mai primi incâ de la părinţii ei, le-ar putea asigura un trai, nu In

lux, e drept, dar îndestulat şi cît se poate de plăcut. De altfel cl va putea cîndva ajunge un om bogat, dacă îşi va redobîndi, evident, datorită mediului adecvat, inspiraţia şi forţa creatoare. Vor trăi şi vor călători, mereu împreună, vor avea numai satisfacţii de ordin superior, îşi vor realiza toate dorinţele, trebuie numai să plece de aici, să poată ieşi cît mai repede din marea asta de vulgaritate, monotonie şi proastă dispoziţie. încercă să şi glumească :

— Nu-i aşa, măicuţă, că aici tot timpul sîntem indispuşi ? Fiecare dintre noi se tînguie după ceva sau după cineva, este împovărat, înfricoşat, obsedat... Aici izvorăşte de peste tot o melancolie, qui mc *monte a la gorge* şi mă
inăbuşă la fel cum o înăbuşă *globus histericus pe* biata doamnă Benedyktowa... N-ai fost decît o singură dată in străinătate, măicuţă, şi asta demult... cu tata. Nu-ţi dai seama ce deosebire este între o atmosferă şi alta... nu-ţi închipui cîte lucruri încîntătoare, interesante, sublime poţi afla acolo, lucruri demne cu adevărat de cultura, gustul şi inteligenţa dumitale...

Ea tăcea. Stătea nemişcată, cu fruntea înălţată şi plooa- jfc'le lăsate, fără să-şi retragă mîna, tot mai rece şi inertă.

1 n cele din urmă rosti încet dar hotărît:

— Asta n-am s-o fac niciodată...

Sări de pe scaun, ca ars.

— De ce ? De ce adică ?

îl măsură cu o privire adîncă şi aspră :

— Pentru ceea ce spuneai tu... Pentru melancolia care...

— Dar ăsta-i un idealism turb... pardon ! extrem. Eşti
o idealistă exagerată, mamă dragă ! Te condamni singură la tristeţe, cînd de fapt ai putea s-o eviţi ; te ţii ca o ciuperca de rădăcinile tale împlîntate în cotlonul ăsta uitat de lume, din cauză că alte ciuperci trebuie şi ele să rămînă la locul lor ; ăsta-i un idealism absurd, un idealism exagerat !

Privindu-1 drept în ochi, îl întrebă :

— Dar tu, Zygmunt, tu nu eşti idealist ?

El ! sigur că era ! Se consideră idealist şi nici nu-şi

poate închipui, măcar, că l-ar putea cineva bănui de idei, de tendinţe materialiste. Dar tocmai acesta era şi motivul

pentru care el nu putea rămîne aici. Era însetat de idealuri, de emoţii sublime şi, în schimb, se vedea înconjurat numai de proză şi monotonie. Deşi idealist, nu avea însă nici un fel de înclinaţie spre asceză. Nu era fachir şi nici călugăr hindus. Ca om civilizat lui i-au fost transmise, odată cu educaţia, şi anumite cerinţe, nevoia unor satisfacţii şi divertismente de un anume fel, pe care aici nu ie putea întîlni nicicum. Neputînd să lucreze fiindcă nimic nu-i stîrnea emoţii şi impresii pe măsură, nu avea aici o bucurie ; să petreci zile de-a rîndul fără lucru şi fără bucurii însemna pentru el o viaţă de iad, care îl putea duce uşor în pragul nebuniei. Şi asta nu numai din pricina amărăciunii şi a nostalgiei, dar şi pentru că se plictisea cumplit...

Se îndârji. Nemulţumirea care îl rodea mai demult şi iritarea stîrnită acum de împotrivirea mamei şi de perspectiva năruirii unicului său plan de salvare. îi ştirbeau mult din eleganţa obişnuită. Nu mai arăta ca o reclamă din ultimul jurnal. Se preumblă prin cameră cu mîinile înfundate în buzunarele hainei, se opri de cîteva ori şi se exa- mină mînios şi îngrijorat :

— Aici, strigă el, oricît ai fi de idealist, şi oricît de genial artist te prefaci repede intr-un bou îngrăşat... Tru-. pul prosperă iar spiritul decade. Simt o groaznică degringoladă a spiritului. Sînt profund nefericit... Decad, mă afund, tot ceea ce este nobil în mine, mai de preţ se transformă în fiere şi grăsime !...

Doamna Andrzejowa îşi urmărea cu privirea fiul care, luminat de ultimele raze ale zilei, se plimba agitat prin cameră ; abia cînd el îşi întrerupse pentru o clipă torentul de vorbe cînd răutăcioase, cînd pline de amărăciune, ea grăi cu glas înăbuşit :

— Oare în bucuria inimii nu poţi afla imbold pentru munca pe care o iubeşti şi chiar şi pentru aceea care nu-ţi place ? Şi nu poţi găsi în ea o compensaţie cît de mică pentru lipsurile de care te plîngi ? Eu le-am avut cîndva. prin urmare le cunosc puterea şi preţul. Zygmunt, ar trebui să fii foarte fericit cu soţia ta...

— Nu prea sînt, mormăi eL

îl întrebă atît de încet, încît abia reuşi s-o audă :

— N-o iubeşti pe Klotylda ?

Se opri din umblet stingherit.

— Ba, da... evident... ţin la ea... ţin mult la ea... dar ea

nu-mi ajunge... nu se poate înălţa pînă la exigenţele mele intelectuale... tandreţea asta obositoare şi flecăreala necontenită...

— Este un copil încă; e frumoasă, talentată şi te iubeşte nespus de mult, ar putea în căldura iubirii şi la lumina inteligenţei tale, să se maturizeze şi să crească... Eşti răspunzător nu numai pentru fericirea ei, dar şi pentru viitorul ei moral...

— *Pardon !* Niciodată n-am avut aptitudini de pedtgog şi faţă de nimeni nu mi-am luat obligaţia să-mi educ nevasta. Ce *n'est pas mon fait.* Ori sîntem potriviţi, ori nu sîntem. *Voila !* Şi dacă în acest caz există nişte nepotriviri, nişte disproporţii, victima sînt eu...

Se opri, în faţa ferestrei, dincolo de care soarele, ascuns acum, încingea vîrfurile copacilor din parc cu un brîu lai de purpură. Cîteva clipe domni între ei tăcerea, după cart se auzi vocea înăbuşită a doamnei Andrzejowa plină de îngrijorare.

— Zygmunt. copilul meu, vino la mine... vino aici... mai aproape !

Cînd el fu la cîţiva paşi de ea, începu sâ-i vorbească cu glas domol :

— în numele a tot ceea ce ne-a legat cîndva şi a tot ceea ce ai iubit, te rog să-mi răspunzi deschis, cît se poaie de deschis... Vezi, mă sperie un gînd care mi-a venit. Mi-arr simţit cugetul împovărat groaznic... Şi aş dori să cunosc adevărul, să mă lămuresc cumva şi împreună să îndreptăm ce se mai poate îndrepta şi să evităm ce se mai poale evita... O iubeşti, într-adevăr, şi acum pe Justyna ? Oare simţămîntul acesta este pricina îndepărtării tale de Klotylda ? Oare... dacă... în loc să mă fi opus te-aş fi sfătui să te căsătoreşti cu Justyna şi ea ţi-ar fi fost acum soţie, ai fi fost mai fericit, mai răzbunător, mai pregătit pentru viaţă şi pentru împlinirea îndatoririlor ei ?

Ascultă întrebările cu un zîmbet amar- şi puţin dispreţuitor, apoi reluîndu-şi preumblarea, cu mîinile în buzunare, ridică din umeri şi răspunse :

— Mă îndoiesc foarte tare. Să ştii, că m-a dezamăgit teribil. E rece, plină de prejudecăţi, mărginită, îşi ia aere de eroină, ori de filozoafă... Şi apoi, am observat, chiar astăzi, că are nişte mîini aspre, lipsite de delicateţe şi că, privită în totul,, ai zice mai degrabă că e o fetişcană simplă, decît o domnişoară din lumea bună... O prefer pe Klotylda de mii de ori... e mai delicată, cu educaţie aleasă, şi are un talent muzical cu adevărat remarcabil... da, remarcabil... Numai că eu mă obişnuiesc repede cu toate şi încep să mă plictisesc... *Qa depasse tonte idee*, cît de însetat sînt de impresii... Sînt, în această privinţă, nesăţios şi de aceea monotonia de aici mă distruge, mă pierde...

Mai vorbi o vreme, dar era greu de ştiut dacă pani Andrzejowa îl mai asculta. Răspunsul lui o încredinţa mai întîi că Justyna îl respinsese, iar apoi că pe nici una dintre cele două femei el nu o iubise cu adevărat şi statornic. Era în stare să iubească ceva sau pe cineva ? încet, încet, capul ei distins, acoperit cu vălul de doliu se plecă în piept, unde creştea stihia sentimentelor încă stăpînite : înălţă fruntea abia cînd Zygmunt, contenind din mers, se opri în faţa ei şi, mai cu rugă. mai cu reproş, cînd alintat, cînd nerăbdător, începu s-o întrebe: suferinţa lui n-o determina oare să-l sprijine ca să-şi poată implini visul ? După ce a mai reflectat şi a examinat lucrurile la rece, nu se învoieşte să facă aşa cum a rugat-o, pentru ca talentul lui să nu se irosească şi să evite degringolada definitivă a spiritului său ?

Atunci pani Andrzejowa ţinîndu-şi fruntea sus, cu glasul ei solemn şi energic, îi răspunse :

— Niciodată ! Aceste lucruri niciodată nu le voi privi la rece. Cît voi trăi, pe acest petic de pămint moştenit de la părinţi şi între aceşti pereţi nicidnd nu vor sălăşlui oameni străini... suflete străine...

Răbufni apoi brusc.

— Doamne ! Tu eşti în stare să faci asta după moartea mea... Da ! Ai s-o faci cu siguranţă, îndată ce eu voi fi închis ochii... Ai să fugi ca un laş, ai să dezertezi din rindurile cclor înfrînţi... ca un egoist ce eşti, ai să respingi partea care ţi se cuvine din pîinea suferinţei... Pentru un bănuţ de argint cu care să-ţi procuri o viaţă uşoară vei da tot ce ai mai sfînt... Doamne ! Să fie oare adevă**rat** ? Poate că e numai o clipă de exaltare a ta, ori vreun vis straniu şi rău în care mi te arăţi tu aşa... Zygmunt! Copilul meu ! Spune-mi că in realitate tu altfel gîndeşli, că altfel simţi...

Fiul ei însă nu se lăsă înduioşat de zbuciumul ci. ci liniştit şi rece, parcă fără să fi auzit ce-i spunea, rosti:

— Mamă dragă, nu te nelinişti ! Te rog eu, nu te nelinişti atît ! Cine s-a gîndit numai la plăcerile vieţii ? Esle vorba despre ceva cu totul superior, ceva sublim şi însemnat... despre talentul meu... despre inspiraţie...

— Oare sufletul artistului este asemenea fluturelui ce zboară din floare în floare, dus de aripi capricioase şi nestatornice ? Aici pămîntul nu rodeşte ? Soarele nu încălzeşte şi nu luminează ? Vezi oare numai leşuri în jurul tău, de nu poţi afla nicăieri frumuseţe şi viaţă ?... Aici nimic nu te poate emoţiona, nu te poate inspira ? Bucuria, durerea, dragostea sau revolta oamenilor ? Eu visam... visam...

De lacrimi, stăpînite din răsputeri, glasul începu să-i tremure.

— Eu visam... că numai aici, înconjurat de priveliştile noastre, de oamenii care-ţi sînt cei mai apropiaţi pe lumea asta, talentul tău va deveni mai yiguros... că numai aici vei înţelege graiul fiecărei flori, fiecărui chip, fiecărei umbre, raze de lumină... că numai seva acestui pămînt, pe care te-ai născut, lacrimile şi farmecul lui, dulceaţa şi otrăvurile lui vor răzbate mai lesne pînă la sufletul tău şi-l vor face să rodească.

El, în picioare în faţa ei, umil, gîrbovit şi parcă micşorat, cu mîinile desfăcute într-un gest de uimire, vorbi aproape odată cu ea.

— Dar eu nici nu cunosc toate astea, eu, *ma chere maman,* de toate astea, cum le-ai spus, lumini, umbre, dulceaţă şi otrăvuri etc., etc., nu m-am apropiat, nu m-am deprins cu... m-am deprins cu altceva, vreau cu totul altceva... Doar nu este cu putinţă, ca dintr-un om civilizat să te transformi într-un barbar din pricina.:, da, din pricina sevei pămîntului. pe care nici n-ai gustat-o !

încetişor, sprijinindu-se cu miinile de masă, poate pentru că picioarele n-o mai ascultau, se ridică şi plînse, cum plîngea de obicei, fără hohot, fără cea mai uşoară tresărire a feţei, cu cîteva lacrimi grele care i se rostogoliră domol pe obraji.

— Eu sînt vinovată, numai eu sînt vinovată, rosti ea încet. Am greşit. Nu m-am priceput să te leg mai strîns de ceea ce trebuia să fie marea ta dragoste. E drept că

mereu ţi-am vorbit despre această dragoste, ţi-am vorbit mult... dar se vede că vorbele nu sint o sâminţă veşnic vie... Am greşit... Dar, copile dragă...

Îşi încrucişă mîinile albe într-un gest de rugă.

— Nu mă pedepsi pentru greşeala mea fără de voie... Da... cu totul fără voie ! Am crezut că fac cum e mai bine ! Te-am ferecat într-un palat de cleştar şi te-am trimis în lume, fiindcă, după gindul meu tu aveai să fii o stea de primă mărime, nu o luminare obişnuită, aveai să fii conducător, nu soldat de rînd. Am greşit, dar tu îmi poţi îndrepta greşeala. Gindeşte-te, gîndeşţe-tc bine la povestea scurtă a vieţii tatălui tău, poveste pe care tu o cunoşti bine. N-ai putea să sorbi din izvorul din care el a luat forţă, bărbăţie, măreţie morală ? Tatăl tău, Zygmunt, în afară de multe alte lucruri mari, a iubit poporul, acelaşi popor care te înconjoară pe tine ; a trăit prin şi pentru el, avea darul de a-1 ridica, de a-1 mîngîia şi lumina...

Îşi curmă vorba. în odaia inundată de umbrele amurgului îi auzi vocea batjocoritoare :

— Nişte vite !

Dumnezeu ii era martor că, în ciuda dezgustului izvorît din instinct şi a stîngăciei sale, ea niciodată nu gîndise astfel şi niciodată nu aruncase această ocară asupra mulţimii, asupra oamenilor pe care în lumea asta îi simţea cei mai apropiaţi ; nici măcar în gîndul ei, cel mai ascuns. Nu se pricepea, e drept, să se apropie de ei, să fie mereu prezentă în mijlocul lor să-i lumineze, să-i înveţe, încercînd a-i creşte, în schimb îi ajuta din toată inima ; fiinţei celei mai sărmane şi nenorocite îi arăta bunăvoinţă, iar dacă nu putea da mai mult, măcar ii sla alături cu compătimirea sinceră. Numai Dumnezeu ştia şi vedea rlocotul de spaimă iscat în sufletul ei de acel cuvînt dispreţuitor al fiului ; el nu ştiu că ocara aceea o lovise atît îneît îi luase graiul şi nici nu văzu paloarea de ceară ce i se aşternu treptat pe chip. Sta în picioare în faţa ei, şi vrînd

parcă să se folosească de tăcerea aceea, începu sâ vorbească :

— înţeleg prea bine, ce anume te doare, mamă dragă. Cum să nu înţeleg ? Seva pămîntului, pîinea suferinţei, lucrurile sacre, poporul... N-aş-fi vrut să vorbesc despre asta, ca să nu te supăr şi să te amărăsc, măicuţă. Respect toate simţămintele şi credinţele tale, mai cu seamă că ele sînt atît de dezinteresate, atît de neobişnuit dezinteresate ; Astăzi, însă, îmi dau seama că trebuie neapărat să vorbim deschis despre acest subiect. îmi pare foarte rău, *j'en suiş desole,* dar nu împărtăşesc sentimentele şi credinţele tale. Numai nebunii şi idealiştii absurzi apără pînă la ultima suflare nişte cauze pierdute sigur. Sînt şi eu idealist, dar ştiu să privesc lucid lucrurile şi... în această privinţă nu-mi fac nici un fel de iluzii... Neavînd iluzii, n-am dorinţa să mă jertfesc pe altarul unei himere. Iartă-mă, te rog, dacă te rănesc în simţămintele tale, sau nesocotesc idealul tău închipuit, dar înţeleg prea bine, că vîrstnicii pot rămîne sub înrîurirea tradiţiei, a amintirilor *etc.* Nouă însă, care tragem consecinţele iluziilor voastre, nu ne-a mai rămas nici una. Cînd, la jocul de ruletă cineva declară: „s-a spart banca", trecem să jucăm la altă masă. Pentru noi cealaltă masă este civilizaţia universală, civilizaţia europeană... Eu cel puţin mă consider un fiu al acestei civilizaţii, m-am hrănit cu seva ei, m-am deprins cu ea, pe- trecînd atîţia ani peste graniţă şi nu e de mirare, că nu mai pot trăi altfel. Seva de aici îmi îngraşă, e drept, trupul în mod... în mod cu totul umilitor, dar sufletul nu mi-1 poate hrăni...

îl asculta, îl asculta şi avea pesemne senzaţia că pămîntul îi alunecă de sub picioare, căci se ţinea strîns cu mîinile de marginea mesei.

— Doamne ! Doamne ! spuse încet de cîteva ori, apoi întinse mîna spre fereastră şi rosti cu greutate :

— Du-te la mormîntul tatălui tău, Zygmunt, du-te la mormîntul tatălui tău ! Poate de la el... acolo...'

— Mormînt, bîigui el. Iar mormîntul! Eşti a doua persoană care mă trimite astăzi la mormînt! Mulţumesc.; înaintea mea am viaţa, gloria..':

— Fără glorie, intr-o groapă comună, uitat de toţi, a pierit în floarea vieţii, cînd putea fi fericit, tatăl tău... Acolo...

— Tata ! Să mă ierţi, dar tata a fost un nebun... se

înverşună el.

— Zygmunt ! strigă şi glasul îi suna altfel ca de obicei ; era amenințător şi înfricoşător.

Dar şi el avea în vine ceva din singele familiei Korczynski care la refuzul ferm al mamei, începu să fiarbă.

— Un nebun ! repetă. Fxtrem de cinstit, dar primejdios în cel mai înalt grad !...

— Doamne ! Doamne ! Doamne !

— Da, mamă. Să mă ierţi, te rog, dar am dreptul s-o spun, eu, care din cauza lui nu pot ocupa in hune locul ce mi se cuvine ; eu care nu o dată, in ţările unde puteam fi mai fericit, am simţit pe frunte stigmatul inferiorităţii, eu care sînt mai sărac din pricină că tata şi alţii ca el...

— Pleacă ! Pleacă de aici !, strigă, recăpătîndu-şi glasul. Cît mai repede, da, cît mai repede... Fiindcă mă tem de ceea ce aş mai putea spune... Ah !

Nu termină ; ţinea acum capul sus, iar faţa albă ca vai-ul, înconjurată de boneta neagră se vedea ca o pată Pe fondul de întuneric. îi arătă uşa cu un gest poruncitor.

— Mă duc ! Mă duc ! Nu se poate vorbi cu dumneata despre lucrurile astea ! Morminte, blesteme, tragedii !... Ce se petrece aici ? Şi de ce ? Pentru ce ? Cu ce scop ? Dacă aş povesti cuiva toate astea, nimeni i>u m-ar înţelege şi nici nu m-ar crede !

Ieşi închizînd binişor uşa după el. «

Sînt oameni care ştiu să plingă la mormîntul fiinţelor iubite, dar nu cunosc desperarea pe care o lasă moartea simţămintelor şi a idealurilor. Femeia semeaţă, care cu fata albă ca varul stătea in întunericul camerei, dreaptă, ca o stană de piatră, presimţea că pe drumul vieţii şi in adîncul inimii ei, apărea un alt mormînt, un mormînt mai tragic decît celălalt, pentru că în urma lui nu mai lăsa nimic. în această groapă aveau să zacă pentru totdeauna şi ireversibil pierdute cele mai scumpe speranţe şi bucurii ; ca un corp într-o retortă a morţii credinţa în geniul Şi în nobleţea fiului ei se prefăceau într-un biet abur... I se părea că simte mirosul de leş, că leşul se afla chiar în ea, în adîncul pieptului ei cuprins de un frig ca de moarte. Era oare agonia marii iubiri pe care i-o purtase fiului său ? înceta să-1 iubească ? Pieptul îi îngheţase, de parcă acolo se stingea singura flacără ce o mai ţinuse in viaţă. Ştia ce se stingea, îşi apăsa puternic mîinile pe inimă, vrîn 1 poate să mai păstreze acolo ceea

ce era sortit să se risipească în neant. Simţea cum odată cu pierderea iubirii şi a încrederii, înaintea ei se căsca un abis de nepătruns, rea- zimul existenţei de pînă acum se năruia, un cuţit neiertător şi aprig reteza rădăcinile vieţii ei. Din ţinuta, din agitaţia mîinilor şi tremurul feţei se vedea chinul cumplit care o străbătea ca un fior de moarte şi-îi alunga viaţa din trup. Deodată o orbi o lumină mare, scăpărătoare. Eia brîul de pe cer, trandafiriu cu o clipă înainte, acum de un roşu sîngeriu, lăsat de soarele scăpătat dincolo de pomii din grădină. Lat, egal, pe alocuri învălătucit, semăna cu un fluviu de sînge pe a cărui undă lunecau mănunchiuri de violete iar deasupra pluteau, ca un nimb, aburi aurii. Fenomenul acesta al firii fu socotit un simbol de femeia care-1 contempla, şi ochii ei văzură o imagine de demult. De unde stătea, vedea o fîşie îndepărtată şi îngustă de cer albastru, asemeni unei raze de ideal şi unei speranţe eterne, dar îndepărtate, şi încolo nimic, nimic altceva decît fluviul de sînge acoperit de nimbul auriu şi presărat cu picături întunecate, ca de nişte lacrimi grele. Privi, privi cu încordare pînă cînd, ducîndu-şi mîinile la tîmple, ca cineva care nu mai poate ţine piept viforului, se răsuci în loc şi se prăbuşi cu un geamăt la pămînt. Genunchii şi mîinile ei împreunate cu care-şi acoperise fruntea se izbiră cu zgomot surd de podea. Prin odaie răsună o şoaptă cînd liniştită cînd desperată, ce ieşea din pieptul ei, parcă odată cu viaţa.

— Ai văzut ? Te-a dispreţuit ! Ţi-a nesocotit memoria, mormîntul... A călcat în picioare idealurile, crezul, dorinţele noastre ! Andrzej ! Mă auzi oare ? Ai să mă ierţi ? E vina mea, e vina mea, din prea mare vină a mea ! Dar eu n-am vrut asta... Moarte ! O, moarte !

Moartea n-ar fi de temut, dacă ar veni la cei care nu mai vor să trăiască. Trupul ei viguros se lupta îndîrjit cu furtuna deznădejdii. Zăcu multă vreme cu faţa la pămînt, dinaintea ferestrei inundate de roşeaţa cerului în asfinţit, iar cind şi-o înălţă şi privi în sus, ochii ei se umplură de o exaltare mută. Pentru a doua oară avea viziunea pe care a dorit-o şi a chemat-o necontenit. îl vedea pe Andrzej. A.bia putea să-i desluşească silueta fiindcă se cufunda în nimbul auriu, dar faţa cu trăsături bărbăteşti înconjurată de părul întunecat şi des, cu pata de sînge pe frunte şi paloarea aceea de mucenic o desluşea limpede pe fundalul norului sîngeriu. Privea acum la faţa aceea cu o

dragoste de sute de ori mai mare decît în ziua cînd el, iubitul i-a desprins de pe tîmple vălul de mireasă. O împresura o linişte adîncă, cum pe pămînt domneşte întotdeauna numai înainte de revărsatul zorilor. La urechea ei nu ajungea nici un zgomot, oricît de slab ; nu simţea duritatea pămîntului pe care îngenunchease, nici nu realiza cit de departe era de ea apariţia aceea de sub cer.

— Mă ierţi ? şoptea cu buze tremurînde.

El, însă, înconjurat de nimbul auriu, zăcea ţintuit pe norul de sînge tăcut, întristat, cu ochii la fîşia azurie din depărtare. I s-a părut că şi-a întins deasupra creştetului ei braţul străveziu, ieşit din faşa de ceaţă.

— A crescut fără tată, şoptea ea. Fără tată... Fără tine !

Dar picăturile violete ce lunecau pe norul sîngeriu se apropiară, crescură, se alungiră şi treptat înecară, trăsătură cu trăsătură, faţa aceea palidă, calmă, cu ochii aţintiţi la fîşia albastră de cer îngustă şi depărtată ca raza Unui ideal, sau ca o nădejde eternă pierzîndu-se în zare.

III

Era iarăşi zi de sărbătoare, senină, dar cîmpia larg deschisă între colinele împădurite şi arcul Niemenului avea cu totul altă înfăţişare decît în zilele binecuvîntate, de pojar şi trudă, ale verii, acum pe sfîrşite. Avea altă înfăţişare căci sărbătoarea deşi veselă şi încă plină de însufleţire, după culesul bogat, aducea cu ea solii toamnei care venea să se înstăpînească.

în locul prospeţimii, al clocotului de viaţă potopită de lumină se ridica, acum, pe deasupra şesurilor, tristeţea dulce a i'irii care se stingea incet şi cu graţie. Pe mejclinele goale şi netede se iţeau ici, colo, despuiate lujere de cicoare, scînteia roşul sîngeriu al moţurilor stufoase de măcriş, smocurile lucernei şi ale trifoiului sălbatic se retrăgeau sperioase către marginile gloduroase ale ogoarelor. Miriştile călcate de vite işi uneau gălbeneala lor de moarte cu negrul sur al gliei răscolite de plug şi cu verdele veşted al ţarinei de cartofi ; cît vedeai cu ochiul, toate laolaltă se ţeseau ca într-un covor în culori stinse,

spălăcite, în care ici, colo — pete de rugină — apăreau ostroavele de hrişcă, ori lumina cu verdele lui crud, de mai, porumbul pentru vite crescut înalt şi des pe cîmpurile de la Korczyn. Cărările, cufundate tainic pînă nu demult în pădurea de gi'îne, se iveau acum în cotituri ameţitoare, tăind arăturile pe a căror faţă. mai întunecată decît ele, scormonită şi vălurită de corman se aşezau, grămadă, ciorile în ţinute meditative, plecîndu-şi ciocurile cercetătoare spre hrana pămîntului. La capătul miriş- tei, din margini de pădure, se înălţau subţiratice fumuri joase, vineţii de la focurile firave aprinse de văcari ; perii din cîmp, plopii şi sălciile aveau încă veşmîntul verde şi bogat, dar fără strălucire, mohorît; cînd şi cînd, nu se ştie de unde, cîte o frunză moartă rătăcea prin aer, iar în tufele din cîmp ici, colo poposeau, albi ca laptele, funigeii. în locul miresmei cu care îmbătaseră văzduhul buruienile înflorite, iarba cosită, paiele proaspăt secerate şi răşina pomilor îţi înţepa nările mirosul tare al pămîntului jilav adînc brăzdat de plug, amintindu-ţi pîinea cea de toate zilele. Nu se mai auzea ciripitul asurzitor al păsărilor, nici zumzetul gîzelor ; pretutindeni mai domnea tăcerea, însă nu o tăcere de moarte, ci o mare liniştire a fiinţelor şi a lucrurilor ; cînd şi cînd răzbăteau din înalt ţipăt ascuţit de cocori şi clempănit de berze, iar mai jos, cu aripi vlăguite se agitau fluturi întîrziaţi. albinele bî- ziiau deasupra lanurilor mici de hrişcă, iar în vîrfurile pomilor zbîrnîia necontenit struna nevăzută a musculiţe- lor de apă. în zile de lucru mai răsunau aici chemările prelungi ale plugarilor, mlădiate de bucurie ori tristeţe, se vedeau încă pluguri înaintînd harnic, grape tîrîndu-se cu zgomot surd pe brazda răsturnată, iar in urma lor se-nşiruiau semănătorii, păşind încet, cu pas egal şi cu ţinute drepte, aruncînd ritmic pe ogor ploaia de seminţe. Sus în tării, deasupra covorului spălăcit care învelea pămîntul mohorît şi numai pe alocuri înveselit de roşul ruginiu, ori de verdele fraged, deasupra pomilor umbroşi la poalele cărora se răsuceau şuviţe firave de fum, deasupra plugarilor şi semănătorilor împrăştiaţi arar pe ţarină, strălucea pe bolta albastră şi clară un soare paşnic, stins, fără culoare. S-ar fi putut spune că după ce îndelungă vreme deşertase focul roditor, înveşmîntînd pămîntul în culori minunate a pălit iar acum privea la glia încă

frumosă, dar molcomită şi galeşă, cu un ochi galeş şi molcomit. întocmai ca pămîntul, care mai zîmbea încă, dar nu mai tre- sâlta de bucurie, tot astfel mai încălzea el, dar nu mai dogorea ; arunca binevoitor peste toate mantia sa din aur stins, dar nicăieri nu mai presăra scîntei şi cuiburi de lumini orbitoare. între azurul palid al cerului lipsit de strălucire şi covorul decolorat al pămîntului sta — ca un clopot de cristal aşezat deasupra lumii — văzduhul limpede, neîntinat, răcoros şi proaspăt, amintind sosirea funigeilor.

Odată cu metamorfoza naturii, olatul Bohatyrowiczilor Işi schimbă şi el înfăţişarea. Nu mai era, ca pînă acum, brîul lat de pomi şi tufării crescute de-a valma, prin care ochiul nu putea răzbate şi numai de aproape şi bucătăţit puteai desluşi hotarele ogrăzilor. Acum gardurile şi pereţii caselor se luminară şi numai pe jumătate stăteau cufundate în desişurile năboinde. Erau desişuri, ori mai degrabă rîuri umflate, păduri sălbatice de bălării. Se înfăţişau ca o carte a naturii cu poze multe, felurit zugrăvite. în aşternutul înalt, cu frunze mari de bozii uriaşe, de pătlagină şi hrean, catifelate la privire, dar aspre la pipăit creşteau cu nemiluita scaieţi purtînd în vîrf misterioase flori de purpură ghimpoase ; printre ei coada şoricelului îşi înălţă coroanele de zăpadă, priveau întunecat flori roşii de măcriş, iar limba cîinelui îşi întindea de pretutindeni. frunzele-i lungi, vrînd parcă să lingă, cu suprafaţa lor aspră, veşmintele drumeţilor ; într-un loc, lăbăr- ţata şi necioplita tătănească înzorzonată cu sumedenie de bumbi albi se lăfăia în voie, încît nimic nu mai putea creşte pe lîngă ea, afară de îndărătnica mentă şi de pelin, care-şi trimiteau pînă departe aromele tari şi amare ;
în altul, cununiţe sălbatice, nalbe despuiate de flori, lăsnicioare înflorite peste care se sumeţeau otrăvitoare măciulii de mac se îmbulzeau într-un vălmăşag de nepătruns sub care se aştemeau frunzele sîngerii ale lobodei sălbatice, aureau şoptitbare ofilite, puiau — pădure —, coada calului, vîrnarţul şi urzicile. Dar aceasta se petrecea numai pe lîngă zaplazuri, hambare şi grajduri ; altunde locul se luminase, se lărgise. După ploile căzute nu de mult nu se vedea, ridicîndu-se de la pămînt, nici cel mai mic firicel de colb ; în aerul limpede, dincolo de grădinile deşarte din care se strînsese ovăzul, cînepa şi fasolea, casele şi pomii se vedeau acum desluşit, în

contururi clare. Rămăseseră numai legume pitice, iar prin curţi şi uliţi, de la un gard la altul şi de la o casă la alta se mai aşter- nea doar iarba măruntă, călcată în picioare. Livezile de vişini şi pruni îşi răreau frunzişul, iar la poalele lor curgea din belşug lumina ; teii bătrîni, perii, plopii şi paltinii scînteind ici, colo, cu frunzele lor galbene ruginii, dobîndeau la virfuri transparenţe de dantelă. Singurele Hori ce adăstau lîngă pridvoare şi sub ferestre erau brumărele sfrijite şi steluţe mărunte : în schimb ochiul, răzbind acum prin spaţiile goale de crînguri şi printre crengile dantelate ale pomilor, putea vedea, întinse pc iarbă, inul brun şi pînzele albe scînteind la soare, iar ici-colo undele smilii ale Niemenului, ascunse mai înainte, lucind ca nişte petice de material scump.

Era încă dimineaţă, căci trei ceasuri mai lipseau pînă la amiază, cînd satul se umplu de o larmă neobişnuită. Mult timp şi fără răgaz duruiră roţi, nechezară cai, se revărsară strigăte de bun-venit. De pe toate cărările ce tăiau cîmpia în lung şi-n lat spre ograda lui Fabian soseau brişti, galopau călăreţi, mergeau întins, pe jos, săteni din Bohatyrowicze. în cele din urmă, mai bine de zece brişti galbene şi verzi, trase de un cal sau doi. se adunară în curtea lui Fabian şi incă prin alte curţi vecine şi vreo cincisprezece cai înşeuaţi aşteptau legaţi de garduri ; să fi fost poate vreo sută de suflete, bărbaţi ţi femei, tineri şi vîrstnici care, asemeni unui val unduitor şi tărcat umplea grădina, cărarea verde dintre grădină ţi livada de pruni şi se revărsa pînă la drumul alb, curgînd mai departe spre cîmpul gol. Cîteva mile primprejur se

şlia că aceştia erau invitaţii lui Fabian la nunta fiicei sale. Despre tatăl Elziusiei se dusese faima in district ca era un ambiţios şi un limbut fără pereche, gata oricînd sii încingă o petrecere pe cinste, dar şi un scandal nesăbuit, aşa îneît cu toţii, unii din respect, alţii mînaţi de curiozitate, iar cei mai mulţi trăgînd nădejde să petreacă ju- cînd şi legînd prietenii, o porneau spre casa omului care, deşi sărac, avea rubedenii şi cunoştinţe fără număr şi, apoi, chiar de-ar fi fost a doua zi să moară de foame, acum avea ambiţia să se poarte cu fală.

Era cît se poate de firesc ca la nunta unei fete din stirpea Bohatyrowicz-ilor şi a unui flăcău din neamul Jasmont, nuntaşii cei mulţi să fie dintre aceştia. Totuşi, la strigarea oaspeţilor şi la bineţele cunoscuţilor multe alte

nume răsunară în văzduh şi, plutind pe deasupra ierburilor, ajunseră la apa liniştită şi clară a Niemenului, iar ecourile lor se repetară dincolo şi purceseră pînă în adîn- cul codrului. Erau acolo mulţi Zaniewski bătrîni şi tineri din paşnicul sat Zaniewicze, cel cu pămînt mănos, şi Obu- chowiczi numeroşi dintre cei ce sălăşluiau în satul Obu- chowicze, oameni cu faimă rea pentru că, deşi ţărani harnici şi înstăriţi, căutau gîlceavă, săreau iute la bătaie, şi le plăcea să închine pahare multe. De dincolo de Niemen mai veniră din Tolockf Osipowiczii cei cu părul ca pann corbului şi cu chipuri parcă dăltuite şi Lozowicki din So- roczyce, cu mustăţile semeţ răsucite, scunzi la stat, dar de ispravă, ştiuţi ca neam blînd şi unit căci locuind cîte patru cinci într-o casă, cu certuri între ei nu l-au supărat pe Dumnezeu şi nici amărăciune n-au făcut vreodată cuiva.

Cei din satul Staniewicze se deosebeau din mulţime prin frunţile lor înalte şi boltite şi cu cheliile lor prea timpurii care aminteau capetele pleşuve ale strămoşilor: 6e mai aflau aici şi din nisiposul Glindzicze sărăntocii Ma- ciejewski şi din satul vecin Samostrzelniki — chibzuiţii Strzalkowski. Din Starzyny starostele Starzynski i-a adus pe cei trei fii ai săi şi numai două dintre fiice, nişte fete voinice şi roşii la obraz, de făceau cît patru, iar din Siemaszki veniră, ca trei pui de lei, fraţii Domunt, verii Jad- wigăi, cei mai spătoşi şi mai moţaţi dintre toţi băieţii, aşa cum dintre toate nevestele cele mai mărunţele şi subţirele erau două fete din Siemaszki, venite cu doi dintre fraţii aceia ; delicate, palide, sfioase, se ţineau mereu una de alta, speriate parcă în timp ce se preumblau prin livadă cu rochiile lor de percal vrîstate cu alb şi albastru. Mai era acolo şi bătrînul Koroza cu copiii lui cei mari, incă mai demult din ţăran răzeş devenit proprietarul unei mici ferme, apoi economul din Osowce, cel cu nume căutat, Al- bin Jasmont, care povestea, făcînd haz, tot felul de istorii ciudate despre stăpînul lui cel tînăr, iar cînd rîdea parcă bubuia tunul. Era de asemenea felcerul din satul vecin, subţirel şi sur ca un porumbel, cu profil delicat şi zîmbet hîtru, căruia toţi îi ziceau, cu respect, doctorul; şi Jozef Giecold, micul arendaş, cu obrajii supţi şi cu o faţă izinită, a cărui soaţă purta flori la pălărie şi se îmbrăcase într-o rochie de lînă cu trenă lungă pe care o săltă prea sus cînd coborî din brişcă şi i se văzu ciorapul grosolan din aţă. îndată după ce coborî, soţia arendaşului se

grăbi să-şi aprindă ţigara, apoi, aşa, cu ţigara aprinsă, mijind ochii şi nebăgînd în seamă pe nimeni, c-un aer de superioritate trecu ţanţoşă prin ogradă şi se îndreptă spre casă.

Un lucru era limpede ; toţi cei adunaţi aici aveau mare grijă ca îmbrăcămintea lor să fie cit mai arătoasă, dar în privinţa asta nu ţinuseră seama de nici un fel de modă ori de vreun fel de canoane despotice. Ici, colo, unele fete aveau rochii discret drapate vădind oarecare aspiraţie la eleganţă, dar în rest mai toate erau cu fuste cît se poate de modeste şi corsaje strînse în cingători colorate, flori de toamnă în cosiţe, pe degetul cîte uneia lucea un inel de aur, iar la gît o broşă din sticlă strălucitoare cumpărată de la vreun negustor ambulant. Bărbaţii însă ofereau o privelişte mult mai veselă, mai pitorească. Surtucele negre, se amestecau cu cămăşile simple din pînză albă ; alături de scurtele cenuşii de dimie îţi luau ochii hainele din pînză subţire de culoare galben luminos ; printre sumanele lungi întunecate ale vîrstnicilor, surtucul lui Staiz- ynski de un verde vegetal aducea cu o tufă tunsă rotunjit ; în toate culorile lumii seînteiau la gîtul flăcăilor cravatele şi basmalele legate cu fantezie, şi numai piepţii cămăşilor ca zăpada şi cizmele înalte pînă sub genunchi în care erau vîrîţi pantalonii, unificau în parte mulţimea de bărbaţi înalţi, arşi de soare, ţinindu-şi toţi, ca unul, grumazul drept şi capul cu semeţie.

Acesta era poporul, dar un popor care niciodată n-a putut fi silit să îacă o muncă de rob, nici nu s-a lăsat călcat în picioare, şi nu s-a tîrît cu fruntea în ţarină sub ocara bătăii. Acesta era poporul, dar un popor avînd în spatele său, în trecutul cel mai îndepărtat, soarele strălucitor al drepturilor şi destoniciei omeneşti, un soare caic le trimetea pînă în prezent în suflete şi pe drumurile vieţii raze palide, dar încă arzînde. Acesta era poporul pătimaş, nestăpînit, caustic, certăreţ, uneori atît de lacom de pămînt încît nu se da în lături de la crimă, scormonind glia asemenea cirtiţei, în tăcere şi adînc, poporul legal de pămînt ca de o mamă şi toate pulsaţiile vieţii* şi ale soartei lui simţindu-le în propria-i soartă. Era poporul scăldat în sudoare, cu mîinile şi feţele înăsprite de

* Rej din Naglowice — Mikolaj Rej (1505—1569), scriitor de frunte din epoca Renaşterii, numit „părintele literaturii polone".

muncă, dar cu umeri netezi şi drepţi, cu forţă în braţe şi în ochii care pătrundeau îndrăzneţ şi ager pînă în zările cele mai îndepărtate. Un pîlc mai numeros, oprit în vreun loc, îţi apărea ca o pădure de stejari ivită din pămînt. Acolo unde ■ răsuna vorba lor însufleţită, ţi se părea că auzi ecourile acelui grai vorbit pe vremea cînd Rej din Naglowice *, plecat asupra unei halbe de bere şi a unei fripturi de berbec, petrecea în ospeţie la Czarnolas *. Cînd rîrîeau li se vedea şiragul dinţilor albi ca laptele ptintre buzele rumene, cînd scoteau cuşmele îşi arătau frunţile neîntinate, mai albe decît obrâzele şi deasupra lor moţurile cînepii, aurii, roşcate, negre, dar totdeauna bogate, stînd în sus cu semeţie.

Aşa arătau, însă, numai tinerii. Cei mai vîrstnici chiar şi cei mai în putere aveau mersul domol, vorba cumpănită, măcar că adeseori tainau îndelung, zîmbeau rar, iar feţele lor purtau brazde adînci. Se vede că viaţa pe care au dus-o le stinsese prea de timpuriu elanul, le sorbise din feţe roşeaţa şi le îngreuiase picioarele cu poveri nevăzute. Burduhănosul de Koroza, fermierul, ori stacojiul de Starzynski erau aici nişte excepţii. în schimb te izbea

* Czarnolas — numele renumitei moşii aparţinînd lui Jan Kochonowski, mult cîntată în poezia acestuia.

prin înfăţişarea lui Walenty Bohatyrowicz cel uscăţiv si deşirat, cu chipul ostenit şi cu mustăţile negre pleoştite, tată a şapte copii pe care trebuia să-i hărnească de pe urma unei bucăţi de pămînt de zece pogoane ; dar al doilea Bohatyrowicz, poreclit de mult timp Apostolul pentru evlavia lui, îşi acoperise ochii injectaţi şi pe jumătate orbi cu lentile mari, fumurii.

Femeile mai în vîrstă, la fel ca şi bărbaţii de-o seamă, slabe cele mai multe, unele mici şi delicate, cu feţe ofilite, vorbind domol şi numai uneori aprinzîndu-se şi ridi- cînd glasul se deosebeau de bărbaţi printr-un singur lucru, prin ţinuta şi gesturile lor ceremonioase. Cu bonete bogat împodobite, ori, cel mai adesea, cu cîte o basma simplă pe cap, în caftane largi şi mantile de modă veche, cu gulere mari la gît şi cu mîneci albe ca zăpada contrastînd cu mîinile arse de soare, făceau reverenţe în faţa cunoscuţilor, îşi dădeau întîietate pe poteci şi in faţa uşii, se avîntau în discuţii care mai alese, care mai banale.

Toată acea mulţime adunată cu cîteva ore înainte de amiază vibra de o aşteptare plină de nelinişte. Mirii si alaiul de nuntă : cei doi staroşti, două sfaşte şi cei şase vornicei împreună cu perechile lor nu se arătaseră defel oaspeţilor veniţi; prea puţini intraseră în casă, ci mai toţi se preumblau prin ogradă şi pe uliţă, ori se aşezară pe bănci lungi puse ici, colo, ori stăteau pe cîte un maldăr de seînduri lîngă şură, pe cîte un pietroi, ori pe pîrlea- zuri. Se ştia bine că mireasa gătase cu îmbrăcatul şi era timpul s-o pornească spre biserică, numai că lipsea bărbatul cel mai de seamă al alaiului : primul vornicei. Cu toţii vorbeau despre unul şi acelaşi lucru, despre acel[1] nuntaş grozav de important. Nu era de mirare că întîrzia: un om atît de bogat, de chipeş şi mintos trebuia să facă fasoane, să se lase aşteptat. Bărbaţii spuneau că acel Ka- zimierz Jasmont strînge pe puţin cîte o sută de căpiţe de secară şi cîte treizeci de căpiţe de griu seceră de pe locul lui, că ţine vreo douăzeci de capete de vite şi creşte cai de rasă pe care-i vinde cu preţ bun. Că nu demult şi-a clădit casă nouă şi grăieşte faţă de toţi că are de gînd să se însoare, fiindcă s-a săturat de burlăcie. Are treizeci şi doi de ani şi caută fată cu zestre. Da, cum altfel ! Ar fi putut nici să nu vină la o nuntă ca asta dacă n-ar fi fost

dorinţa de a o vedea pe Domuntowna. Moştenitoare bogată ! Unul cu altul laolaltă ar face avere frumoasă. Numai că jocul ăsta are două capete ; se pare că Domuntowna ar fi ca şi logodită cu altcineva. Se zvoneşte, dar poate că nu-i adevărat. Femeile mai virstnice îşi povesteau cît de bogat era Kazimierz Jasmont. De muncit munceşte, căci nimănui nu-i vine de-a gata, ară şi coseşte singur, dar ţine pe lîngă el şi doi argaţi, are ceas de aur, iar într-o duminică dimineaţă, cînd Michal Zaniewski s-a dus la el cu o treabă, l-a găsit în halat de casă. Şedea în halat, fuma pipa tacticos şi-şi bea ceaiul ca un mare boier. Poftim de vezi! De ce altora nu le surîde niciodată asemenea noroc ? Se vede că aşa vrea Dumnezeu ca unul să se aleagă cu făina iar altul cu neghina.

Fetele strînse grămadă se uitau cu atîta încordare pe drum de li se înceţoşaseră ochii ca să-l vadă venind pe nuntaşul cel întîrziat. TJna susţinea că Jadwiga o să-l lase cu buza umflată pe pan Kazimierz, fiindcă ea de mult l-a ales pe Jan Bohatyrowicz şi că nu se ştie din care pricină trebuie să se mărite cu el; alta zicea că pan Jasmont o să-l înlăture pe Jan din calea Jadwigăi căci, ce să mai vorbim ! e poate de patru ori mai bogat; altele îl lăudau grozav pe mult aşteptatul cavaler, zicînd că-i iscusit la danţ şi se pricepe să grăiască în versuri. Fetele cele delicate, palide, şi graţioase din Siemaszki, ţinîndu-se de mînă, intrară în cercul celorlalte fete înalte şi zdravene din Bohatyrowicze, din Jasmonty, din Zaniewicze şi din Starzyny şi, pentru că erau străine aici şi nu cunoşteau aproape pe nimeni începură să întrebe cu sfială, încetişor, dacă primul vornicel va rosti oraţia de nuntă, căci fiind atîta de bogat, poate că e şi fudul şi. atunci n-o să vrea.

O fată din Starzyny şi două din Zaniewicze vorbiră amîndouă deodată că asta atîrnă numai de faptul dacă îi va plăcea perechea pe care i-au ales-o, adică prima druşcă; iar dacă n-o să-i placă atunci poate că o să facă mofturi; dar dacă va rosti-o, atunci oraţia lui va fi tare frumoasă căci are meşteşug la vorbă şi se pricepe a o împodobi cu versuri. Osipowiczowna, cea cu părul ca pana corbului şi 7.veltă ca un plop tînăr nu ştia cine va fi prima druşcă a Elziusiei dar fetele din Bohatyrowicze ştiau prea bine că va fi domnişoara Justyna Orzelska de la Korczyn, ru-

bedenia domnului Korczynski şi, spunînd acestea zîm- biiă una către alta atît de cu-nţeles, îneît atraseră atenţia tuturor.

Deodată, pe poteca verde dinspre poartă se auzi un huruit, un tropot iuţit de galop, un sforăit puternic şi un vehicol se opri în faţa pridvorului. Sosise primul vornicei. Venise cu brişcă trasă de un cal, dar ce mai brişcă şi ce mai cal ! Trăsura de un verde crud, era nou-nouţă, şi lucea toată iar calul, un armăsar negru (nuntaşii şopteau între ei că face trei sute de zloţi şi că e luat din propria herghelie), avea grumazul arcuit şi părul — catifea curată. Mînînd calul iute — îşi dădea seama că întîr- ziase — Kazimierz Jasmont ţinea cu o mînă îmbrăcată în mănuşă albă hăţurile din curele, iar cu cealaltă îşi ridica întruna şapca albastră de pe cap, salutînd pe cunoscuţi ; atunci apărea fruntea lui înaltă şi părul blond, ondulat, dat spre spate, strălucind ca aurul în soare. Lăsă brişcă pe seama unuia dintre fiii lui Fabian iar el intră în casă. Acolo stătu scurt timp, după care, ieşind iarăşi în pridvor, strigă :

— Muzica !

La strigătul lui ieşiră din mulţime fraţii Zaniewski, trei tineri cunoscuţi ca muzicanţi amatori îndrăgostiţi de arta lor, ce cîntau pe la nunţile vecinilor, fără a urmări vreun cîştig, ci numai de plăcere şi prietenie. Două scripci şi un contrabas stăteau de cîteva ore rezemate de peretele casei. Ceteraşii le înşfăcară şi dădură fuga cu ele în casă. Odată cu ei se îmbulziră şi ceilalţi nuntaşi, unii intrînd înăuntru, alţii oprindu-se grămadă în uşă ori pe la ferestrele deschise.

Odaia de oaspeţi a lui Fabian era la fel de încăpătoare ca şi a lui Anzelm, numai că pereţii erau mai zgrunţuroşi iar podeaua mai învechită. Din mobilele ce se aflau în ea de obicei, azi nu se vedea nici una, dar fiecai'e îşi putea închipui că patul cu maldărul de velinţe, scrinul şi sipetele fuseseră scoase anume pentru a fi înlocuite cu mese. De-a lungul a trei pereţi stau acum rînduite trei mese lungi improvizate din seînduri, acoperite cu pînză albă şi încărcate cu fripturi, plăcinte şi brînzeturi din care cîţiva nuntaşi se şi înfruptaseră. In jurul meselor : băncuţe şi scaune. în spaţiul mic dintre mese stăteau părinţii *iire- f-ei şi ai mirelui, două sfaşte şi doi starosti. Elziusia, intr-o rochie albă din muselin, purtind pe cap ţiului lung pînă-n pămint, avea alături pe logodnicul ei legat la gît tu un papion alb. aşa de lat şi de scrobit încît nu

putea face nici o mişcare. Mai încolo, cu spatele la uşă — şase vor- nicei cu perechile lor : Kazimierz Jasmont cu Justyna, Witold Korczynski cu Antolka Jasmont6wna, Jan Bohaty- i owicz cu Marylka din Zaniewicze, Adam Zaniewski cu Stefka Obuchowiczowna, Wladyslaw Osipowicz cu Cecylia Stanicwska şi Michal Bochatyrowicz cu Alberta Starzynska. La uşă, lîngă perete stăteau muzicanţii. Prin fereastra deschisă razele unui soare palid se revărsau din belşug în odaie, cădeau peste bucatele întinse pe masă. pe faţa de rîşcov a lui Fabian, pe boneta albă ca zăpada cu volane scrobite a nevesti-si, pe surtucul ca iarba al lui Starzynski, pe faţa gălbejită şi pe coafura complicată a sfaştei Giecoldowa, pe născiorul cîrn şi roşu de plîns al miresii, pe surtucele albe şi negre ale vorniceilor şi pc rochiile albastre ori trandafirii ale druştelor. în tindă era plin de asemenea surtuce şi rochii ; nimeni nu mai făcea nici o mişcare şi se lăsase o linişte deplină încît se auzea, ca suflul unor foaie uriaşe, răsuflarea grea a mulţimii înghesuite.

Deodată sfaşca Giecoldowa aruncind o privire trufaşă spre cei din jur zvîrli ţigara abia începută şi o strivi cu talpa mare a pantofului din stofă neagră. Fu nevoită sârşi întrerupă îndeletnicirea preferată şi nepotrivită cu împrejurarea, din pricina unui gest pe care-1 săvîrşi primul vornicel. Toţi cei de faţă aşteptau, cu o nelinişte pe care nu şi-ar fi mărturisit-o cu glas tare, să vadă dacă va rosti oraţia sau nu, aşa cum mai făcuse el în alte rîn- duri cînd strîmbase din nas, declarind că nu vrea s-o spună fiindcă nu-i plăcea perechea. Tctuşi, cu cîteva minute înainte, cînd Fabian făcusc cu mare ceremonie prezentările, mulţi au băgat de seamă că, măsurînd-o dintr-o ochire, s-a înclinat pînă la pămînt în faţa Justynei aşa cum nimeni nu-1 văzuse vreodată înclinîndu-se în faţa cuiva, iar cînd ea i-a întins mîna el i-a sărutat vîrful degetelor. După aceea, întorcîndu-se către vornicei a pocnit din degete şi a rostit cît a putut dc încet :

— O minune ! Ţi se umple gura de miere cînd o priveşti !

Jan se aprinsese tot la faţă şi, ca de obicei cînd era emoţionat îşi ridicase privirea în sus ; alţii îi întăriseră spusa plesnindu-şi limba de cerul gurii şi clătinînd din cap. Numai Wladyslaw Osipowicz căruia pârul negru îi stătea ridicat ca două aripi de corb, şoptise către Cecy- lia, cea cu ochii ca

safirul, la mîna căreia aspira:

— Eu nu văd nimic nemaipomenit la domnişoara asta!

' Aşadar îi plăcuse ! Acum Kazimierz Jasmont îşi făcu loc şi se desprinse din grup, se duse în faţa mirilor lîngă masa pe care fusese pusă o tipsie cu mănunchiuri de mirt, îşi trecu mîna înmănuşată prin moţul auriu şi începu să grăiască cu glas- atît de răsunător îneît putea fi auzit pînă-ri grădină :

— Iată cununiţa făcută nu din perle, nici din diamante, ci din mirt verde împletită ; simbol al fecioriei şi ochiului desfătare, ţie, jupînească mireasă, în aleasa zi de astăzi, podoabă de mare cinste menită e să-ţi fie...

Spunînd acestea întinse arătătorul spre tipsia cu mirt. Luă din ea o cununiţă şi ţinînd-o cu grijă în mîna întinsă spre tînăra pereche, rosti mai departe, tot mai tare :

— Şi acum luaţi aminte preacinstiţi miri la aceste cîteva cuvinte pe care le voi rosti precum urmează :

Cinstită mireasă, sosit-a ceasul cînd se cuvine a purta cununa ce-ţi era pregătită şi-ţi stă înaintea ochilor ; de acum ea pieri-va şi nu se va mai întoarce nicicînd pe fruntea ta.

Aici Elziusia începu a hohoti încetişor şi-şi scoase cu mare greutate batista din buzunarul rochiei de mireasă. Vornicelul, cu ochii ţintă la ea, cuvînta neîntrerupt :

— Ah! ce floare rară este fecioria şi cum să n-o regreţi ! Cu lacrimi multe se cade s-o stropeşti căci oare cum trebuie să fie inima fetei care n-ar plînge într-o zi ca asta ? Iară eu aşa grăiesc, că e firesc lucru pe lume ca tot omul să-şi aibă umbra lui şi că Domnul Dumnezeu care a făcut cerul, pămîntul şi stelele ce strălucesc, întru fericirea omenirii, în marea lui înţelepciune a lăsat şi rîn- duiala căsătoriei. Nu e în ea pricină de mîhnire şi căinare, pentru că tu, cinstită mireasă, deşi te vei lipsi acum de ocrotirea părintească, vei dobîndi în schimb prieten credincios pînă la moarte. Iar tu, preacinstit mire, ia aminte, că Dumnezeu prin soare veseleşte lumea, iar bărbatul prin nevasta cea bună. Acum, cînd sosit-a ziua nunţii voastre, iată, eu, ca întîiul vornicel şi mai vîrstnic de- cit voi, vă urez preacinstiţi miri, din partea tuturor nun- «| taşilor aflaţi aici de faţă, rude, prieteni, cunoscuţi, multă fericire...

Acum glasul i se curmă şi în îmbulzeala aceea nu se .) mai auzi nici măcar răsuflarea, atît de încordaţi aşteptau ; cu toţii cuvintele ce aveau să urmeze ; şi, într-adevăr,

încă] mai solemne şi mai duioase răsunară :

— Fie zilele voastre ca această cunună în care florile' ; luminoase cu cele-ntunecate se-mpreună, dar toate sînt în bucurie pentru că laolaltă ştiu să se ţie, grijile după fericire şi fericirea după griji în pace să le purtaţi, prin dragoste şi prietenie mîngîiere unul la altul să aflaţi. Bu- curaţi-vă, că astăzi, în sfînta biserică o pereche de oameni se uneşte, iar prin unirea lor credinţa noastră se întă- reşte ! Iată, cîntă muzica...

Intr-adevăr, cele două viori şi contrabasul începură să cînte ceva ce aducea cînd a marş solemn cînd a mazurcă. Primul vornic, ţinînd în mîini tava cu bucheţele de mirt, puse capăt muzicii solemne şi rosti ridicîndu-şi glasul :

— E timpul să mergem la biserică, la săvîrşirea celei de a şaptea taine sfinte, taina cununiei; dar mai înainte î plecaţi-vă genunchii în faţa mamelor şi a taţilor voştri ta să primiţi binecuvîntarea. Te rog, domnişoară druşcă, j sâ primeşti aceste bucheţele de mirt cu fruntea senină, cu inima deschisă şi cu mînă darnică şi să le împărţi alaiului J ca simbol al zilei de nuntă...

Făcu o plecăciune adîncă şi dădu Justynei tipsia cu | mirt iar ea puse în schimb o batistă din pînză subţire, albă pe care se vedeau două litere brodate cu măiestrie. Faţa toată, mare, rumenă şi pistruiată, cu fruntea înaltă şi mustăţile răsucite în jos, se aprinse de plăcere şi de mîndrie.

— Dacă aş fi primit în dar aur şi briliante nu m-aş fi bucurat atît, c£\ de această amintire pregătită de mînu- ţele domniei tale, grăi, şi din nou i se plecă pînă la pă- mînt ; în aceeaşi clipă însă se simţi cuprins de nişte braţe.

Era Witoid, cel de al doilea vornicei, care îl sărută cu în- focare pe amîndoi obrajii.

— Iartă-mă... spuse, poate ai să te superi că mă port atît de familiar, deşi ne cunoaştem atît de puţin... dar oraţia dumitale a fost minunată... Domnia-ta ai ticluit-o, ori... ?

— în parte, în parte... spuse strîngînd mîinile noului prieten atît de energic îneît mănuşa lui albă pîrîi şi plesni. Deodată muzica încetă şi glasul lui Fabian răsună în odaie atît de schimbat, aproape de nerecunoscut. Elzusia i se aruncă la picioare cît era de lungă, iar mirele căzu în genunchi de bufni podeaua ; din pricina papionului tare şi

lat nu putea să-şi plece capul, ci sta ţeapăn de parcă înghiţise un par. Fabian, în schimb, cu toate că, dupa obicei nu era dator să rostească oraţie, începu a grăi cu glas piţigăiat, schimbat se vede de emoţie, ori poate că anume şi-l potrivise el astfel :

— Moşii şi strămoşii noştri tot în locul ăsta şi-au sărbătorit nunta unde şi eu ţi-am pregătit-o, fiica mea, astăzi, pe a ta. Se cade să ştii că nu şade bine să fii certăreaţă, risipitoare, flecară, să stai cu mîinile în brîu, ori. Doamne păzeşte, să apuci vreo cale greşită şi să duci viaţă nevrednică, ci prietenului tău să-i rămîi credincioasă pînă la moarte, în toate să-i fii de ajutor, să i te supui, să nu i te împotriveşti...

La aceste cuvinte, Elzusia, cu toate câ sta atît de aplecată îneît aproape se da cu fruntea de podea şi-şi ştergea ochii întruna cu batista, îl trase pe mire de poalele hainei şi-i şopti :

— Apleacă-te ! E frumos să ţii nasul sus cînd te binecuvîntează tata ?

Ca la comandă, Franuă strivi energic cu bărbia marginea papionului şi-şi plecă fruntea la pămînt. Tocmai lui i se adresa acum Fabian :

— Iar ţie, ginerele meu, îţi grăiesc cuvînt cu inimă de părinte şi te povăţuiesc ca pe soaţa pe care ţi-o dau s-o respecţi şi în toate să-i fii de ajutor, s-o înţelegi, să n-o bruftuluieşti, să nu te porţi cu nevrednicie, ci...

Aici, cu toate că ochii îi jucau în lacrimi, mustăţile lui ţepoase începură să-i joace parcă poznaş.

— Precum ţii hăţurile aşa trebuie sâ-ţi stăpîneşli nevasta, să nu-i dai prea mult frîu liber ; şi ia aminte că un gospodar rău ajunge de ripă oricît ar fi zestrea de frumoasă, în schimb cel priceput şi chibzuit din orice scoate un lucru bun. Cu acestea, copiii mei, ultim cuvînt de părinte adresîndu-vă îl rog pe Dumnezeu Atotputernicul să vă binecuvinteze, şi să trimită asupra voastră... mila Sa... şi... fe... fericirea să...

Începu să plîngă de-a binelea iar ultimile cuvinte nu ; le mai auzi nimeni. La rîndul lor părinţii mirelui binecuvîntară perechea cea tînără şi plînseră ; şi sfaşca Starzyriska plînse în hohote, iar sfaşca Giecoldowa, dispreţuind slăbiciunea gloatei clipi des din pleoape, ţinîndu-şi bine lacrimile să nu înceapă să cadă ; mireasa, şi după ea mirele numai că nu răcniră cînd, deodată, dincolo de fe-

reastră, în mozaicul de chipuri omeneşti se arătă faţa suptă, gălbejită, cu ochelari mari fumurii a lui Apostol Bohatyrowicz care, ridicînd braţul spre cer, exclamă tinguitor :

— Făgăduită este împărăţia cerurilor aceluia care fiului ori fiicei sale îi rînduieşte nuntă creştinească !

Cuvintele lui fură picătura ce revarsă paharul. Emoţionaţi, cei mai mulţi se porniră pe plîns şi totodată începură a se săruta între ei. Plîngînd se îmbrăţişară şi se sărutară părinţii miresei şi părinţii mirelui, starostii şi sfaş- tele, druştele şi vorniceii, iar în odaia de oaipeţi, în spatele uşilor şi ferestrelor cîteva minute nu se auzi nimic altceva deciţ ţocăituri şi suspine, iar printre acestea, începute, întrerupte şi neterminate felicitări, ” mulţumiri, binecuvîntări şi urări. Druştele plîngeau şi rîdeau totodată, sărutau şi felicitau în dreapta şi-n stînga, se foiau printre oaspeţi şi tuturor femeilor le prindeau bucheţele de mirt în piept, iar primul vornic, Kazimierz Jasmont simţi nevoia să facă ordine în învălmăşeala aceea. Pur- lindu-şi privirea de cîteva ori pe deasupra talazului agitat, dădu nerăbdător din umeri, pocni din degete de cîteva ori, deschise gura şi apoi o închise, cînd, în sfîrşit, scu- turîndu-şi moţul se încordă ca o strună şi strigă cu glas de tunet :

— Plecarea !

După care, înaintînd greoi ca o balenă, îşi făcu loc prin mulţime cu pieptul şi cu coatele. Glasul lui, ca un bîzîit de albină, se auzea mereu :

— Plecarea, domnilor ! Hait ! Plecarea ? Plecarea î Plecarea !

Mai mult de jumătate dintre nuntaşi se îmbulziră spre brişti şi spre caii inşeuaţi, dar primul vornicel se opri cu braţele întinse în lături şi, oprind năvala cu pieptul lui puternic, strigă :

— Mai domol, domnilor ! Mai domol1 în ordine 1 în ordine.

Şi mult timp, aşa, prin 'mulţimea de capete, de surtuce şi rochii, rotindu-se în jurul trăsurilor şi cailor se ivea pretutindeni şapca lui albastră, ce-i acoperea doar ciuful, iar glasul impunător dirija necontenit :

— Vă_rog să vă aşezaţi. Aşezaţi-vă, domnilor ! Vă rog! Mireasa cu sfaşca ei ! Mirele cu starostele lui î A doua sfaşcă, al doilea staroste împreună ! Prima druşcă ! Unde e

prima druşcă ? Veniţi cu mine ! Vă rog frumos ! A doua druşcă cu al doilea vornicel. A treia druşcă şi al treilea vornic... Muzica ! Hei, auziţi voi, cei de colo, muzicanţilor ! Zaniewski, hei ! Aşezaţi-vă în trăsura aceea... colo... în urma alaiului!...

Şi aşa mai departe cam vreun sfert de ceas se scurse pînă cînd în sfîrşit, deodată văzduhul se umplu de chiote, de rîsete, de tropăitul şi fornăitul cailor, de duruitul roţilor şi toate laolaltă cu muzica se învălmăşeau, iar din norul de colb ce se înălţă deasupra ogrăzii lui Fabian, convoiul de trăsuri lunecă pe covorul moale, spălăcit, ce înveşmînta cîmpia largă, sub soarele palid, în aerul străveziu, cu limpezimi de cristal.

În ograda lui Fabian mai stăruia încă larma. Cel puţin jumătate dintre oaspeţi rămăseseră aici şi se răfuiau cu bucatele întinse pe mese ; pînă la asfinţit se tot schimbară mesenii. La supa de carne, la fripturile, cîrnaţii, tăi- teii şi plăcintele udate cumpătat cu bere şi cu mied, din lipsă de loc, nuntaşii se aşezau pe rînd. Cînd unii se ospătau. alţii, aşteptîndu-şi rîndul, se plimbau prin livadă şi pe uliţă, tainau se sfătuiau.

Fabian nu părăsise odaia, se agita şi se străduia cu atîta zel să mulţumească pe fiecare, încît se făcuse lac de

sudoare ; tot timpul îşi ştergea cu batista faţa, chelia şi ceafa. Cu toată voia bună şi vorbăria lui obişnuită, oricine îşi putea da seama, însă, că îl rodea ceva. Spunea mai puţine glume şi vorbe cu tîlc ca altădată, se oprea ades în mijlocul vreunei fraze şi cădea pe gînduri, încre- ţindu-şi fruntea. îngrijorare mare se citea şi pe feţele altor Bohatyrowicz; mai cu seamă la gospodarii mai vîrst- nici şi la cei cu copii, măcar că trăiau sincer plăcerea odihnei şi a sărbătorii, iar la închinatul paharelor, nu prea mari, de bere şi de mied arătau liniştiţi şi aşezaţi. Povesteau, unii cu glasuri mai domolite, alţii cu voci ridicate, celor din alte olaturi despre pricina ce-o avuseseră cu domnul Korczynski. cum pierduseră procesul şi ce pagubă mare li se trăgea de aici. Cîte unii murmurau posomoriţi că după nunta asta nu va trece mult şi va cădea năpasta pe capul lor, ori că petrecerea se va termina cu bocet atunci cînd neîndurătorul şi hapsînul vecin li se va aşeza pe grumaz silindu-i să plătească. Cînd cei mai gălăgioşi şi mai petrecăreţi dintre meseni îl felicitară pe Fabian pentru nunta mîndră ce-o făcuse fiică-si, acesta scutură din mînă şi grăi, dîndu-şi pe faţă obida.

— Ah, Isuse, tu care ai răbdat răstignire pe cruce ! strigă, desfăcîndu-şi braţele în lături. Mai bine m-ar fi înghiţit pămîntul decît să ajung să trăiesc asemenea ne- norocire şi să pat o ruşine ca asta! Nuntă ! Nuntă ! Sigur că e nuntă, şi încă nunta fiică-mii că doar o fată am, aşa cum un singur cap pe umeri mi-a dat Dumnezeu ! Dar ce scofală ! Trei zile petrecere şi apoi amărăciune pîn-la moarte ! Mai bine să se despice pămîntul, Doamne, şi să mă înghită, mai-nainte de-a se sfîrşi nunta asta !

Alţi musafiri încercară să-i liniştească pe cei necăjiţi.

— Nu vă fie teamă ! Mare-i mila lui Dumnezeu, ex- clamă Starzynski.

Apostol Bohatyrowicz ridicîndu-şi ochii cu ochelarii fumurii în tavan, grăi cu glas frînt :

— Mîhnirile astea sînt trecătoare, curate deşertăciuni omeneşti... zădărnicii...

Dar Strazalkowski cel grav cu faţa îmbătrînită şi is- tovită şi cu ochi mari gînditori, îmbrăcat într-un min- tean din stofă d? casă, îne°rcă să-i convingă :

— Ce să-i faci ? Nu se cuvine să vă amărîţi făcîn- duvă tot felul de griji căci nu ajută la nimic. Pan Korczynski este un om dur şi neînduplecat cu cei săraci, nu mai încape vorbă... îl ştim noi... oho, oho ! prea bine l-am

cunoscut pe pielea noastră !... Dar aud că are un fiu omenos care nu se uită lupeşte la oameni. Poate o vrea el să pună o vorbă bună pentru noi...

— Sigur ! cum să nu ! Şi eu m-am gîndit la asta, sări cu vorba lui tărăgănată Valenty Bohatyrowicz.

— Trebuie să mergem la el, ziseră alţii. Altminteri nu se poate decît să-l rugăm să mijlocească intre noi şi domnul Korczynski.

La auzul acestor vorbe Fabian se făcu foc, se împotrivi, ba chiar se revoltă. N-o să roge pe nimeni pentru nimic. Are să-şi vîndă ultima vacă şi are să stea ca Lazăr la poarta bogatului. Dar ceilalţi strigară la el :

— Ce mai ţii coada sus cînd eşti neputincios ?

Acum ţi-e uşor să faci pe grozavul şi să te zbîrleşti la noi, dar atunci n-ai putut să te abţii şi să nu ne vîri pe toţi în proces ? Ori măcar sâ fi căutat un avocat mai de ispravă. Ne-ai băgat pe toţi în gura lupului şi-acum, cînd se iveşte o portiţă de scăpare, dai înapoi...

Vorbele acestea îl tulburară şi-l mîhniră profund.

— Nu mă simt vinovat cu nimic ! se dezvinovăţi el mai mînios, mai plîngăreţ ; n-am vrut să vă fac rău. M-am gîndit să procedez cum e mai bine pentru satul nostru şi sâ mă răzbun pe domnul Korczynski. Iar acum trebuie să fiu tăiat bucăţele pentru că am fost înşelat de un netrebnic ?

— Da, ce, domnişorul Korczynski îţi pune unghia-n gît ? strigară megieşii. Faţă de el nimeni nu s-ar ruşina să se umilească, pentru că el nu scuipă în ochii celor sărmani, este binevoitor cu noi şi ne arată prietenie...

.— Să mă bată Dumnezeu ! strigă Fabian luîndu-se cu mîinile de cap, dacă m-am aşteptat la o nenorocire ca asta ; să ajung la bătrîneţe sărman ca Iov şi să cer îndurare...

Dar Apostol, ridicîndu-şi braţele uscate ce ieşeau din mînecile largi ale sumanului, proroci :

— Nu vor ispăşi fiii în locul părinţilor, ci fiecare îşi va primi osînda Dentru greşeala lui.

Cam astfel vorbeau intre ei vîrstnicii In camera de oaspeţi, nu prea vesel cum s-ar fi cuvenit la o nuntă ; în schimb, tineretul, în grădină şi pe uliţă, nu-şi batea capul cu grijile, ci sta departe de asemenea gîndliri amare. Se apropia seara, sosise timpul sâ înceapă jocul,, căci adierea răcoroasă a serii începuse să mîngîie feţele

aprinse de îmbuibare, de vorbă şi rîsete, dar se zăbovea din fel şi fel de pricini. Mai întîi mirii şi alaiul lor stă- tură prea mult la masă fiindcă la început starostele Starzynski s-a lungit prea mult cu oraţia, întreruptă la fiece două vorbe de rîsul lui ca un bubuit de tunet, iar la sfîrşit Apostol a rostit nişte rugăciuni şi a făcut unele preziceri care le-au mers la inimă, apoi au fost chemaţi la masă muzicanţii, iar acum, după ce şi muzicanţii au mîncat, altă piedică : primul vornicel, nemulţumit se vede de ceva, se vînzolea, acru, pe drum, ori se oprea în mijlocul lui şi cerceta poteca aşteptînd parcă pe cineva şi nevrînd să stea de vorbă cu nimeni afară de fraţii Domunt. Se vede că se cunoşteau mai demult iar acum se împrieteniseră ; şi se mai vede că voia să se făleasscă în faţa noilor prieteni căci, ba îşi scoase armăsarul negru din grajd şi-l arătă pe toate părţile, ba la fiecare două minute îşi scotea ceasul de aur din buzunarul vestei, prefăcîndu-se că vrea să ştie cît e ceasul, ba, în sfîrşit, întinzîndu-şi mult înainte piciorul încălţat cu cizmă strălucitoare apucă un pai de pe jos şi începu să se scobească între dinţi, aşa' cum sînt obişnuiţi să facă aristocraţii după ce mănîncă. Cu toate că era destul de înalt şi lat în spate, pe lîngă uriaşii veri ai Do- muntownei părea aproape pirpiriu, în schimb îi întrecea cu mult în îndrăzneală şi eleganţă. Curînd veniră lîngă ei cîţiva fricoşi care nu-i cunoşteau pe Obuchowiczi, mai apoi li se alătură şi Michal Bohatyrowicz în costumul lui de culoarea canarului, ţinîndu-şi o mînă în şold, se apropiară şi băieţii tozowicki. iar odată cu ei apăru şi Staniewski cel cu frunte lată. Astfel se adunară laolaltă peste vreo douăzeci de flăcăi şi formară în mijlocul drumului un pîlc de la care răzbăteau, în văzduhul liniştit, discuţii însufleţite.

în spatele lor, pe marginea uliţei — fiii lui Fabian: roş- covanul şi urîciosul Adam, împreună cu Julek cel spătos, veşnic zîmbăreţ şi la lei de roşcat, facîndu-şi loc prin mul- ţimea de băieţi şi fete deschiseră larg „sala" de danţ.

Era şura ce se afla la marginea grădinii, chiar lingă drum. Porţile trosniră, scîrţîind şi se dădură de perete, iar din adîncul întunecos răbufni pînă-n grădină şi în uliţă mirosul tare al grînelor. Fabienii se căţărară ca nişte ve- veriţe pe stîlpii groşi ce despărţeau raclele cu grîne de aria şurii unde se îmblăteau spicele şi atîrnară felinare

bine închise. Dincolo de arie se aşezară muzicanţii, acordîndu-şi instrumentele cu sunete prelungi şi piţigăiate de vioară şi cu grohăieli de bas ; pe de lături, pe bănci înguste aşezate între stîlpi începură a se aşeza femeile mai virstnice ; fetele din Siesmaszki, delicate şi sfioase, străine pentru toţi cei de acolo, se preumblau prin mijloc, ţmîn- riu-se de mînă ; cu toată supleţea siluetei şi a trăsăturilor *sc* vedea că sînt sărace şi că muncesc din greu. Deodată nuntaşii de afară văzură venind din cîmp şi cotind spre uliţă două siluete ce se apropiau destul de repede : un cal şi o femeie. Calul era voinic, bine îngrijit, dar şchiopăta rău de un picior şi femeia îl zorea lovindu-1 uşor cu o creangă.

— Doamne Sfinte ! se auziră glasurile femeilor din poarta şurei, asta-i Jadwiga. Da, ce, şi-a pierdut mintea de se-arată în halul ăsta, într-o zi de nuntă ?

înaltă, spătoasă, desculţă, îmbrăcată într-o zăvelcă şi cu caftanul roz avînd încă pe el urme de praf de la secerat, cu cosiţa răvăşită pe umeri, Domuntowna mina calul beteag cu creanga aceea şi trecu, fără să-i pese, -pe lîngă nuntaşii gătiţi în straie de sărbătoare. La cîteva întrebări şi saluturi ce-i fură adresate de după gard şi din poarta şurei răspunse cu glasul ei grav, fără şă încetinească mersul, că argatul i-a vătămat calul şi a trebuit să-l ducă ea însăşi la veterinar, iar acum chiar de acolo se şi întorcea. N-a mai vrut să dea calul pe mîna argatului ca să nu i-1 prăpădească.

— Dii, diii ! strigă, lpvind uşor crupa calului şi întrebă pe una dintre femei :

— Dar verii mei din Siemaszki au venit ?

Primul vornicei făcu ochii mari de mai-mai să-î iasă din orbite. O văzuse el şi mai înainte, dar astăzi îi plăcca cu mult mai mult decît altcindva. Se plesni cu palma peste coapsă şi pocni din degete :

— Straşnică fată ! Pe dată se vede că-i gospodină, cunoaşte preţul unui cal bun ! Hei. dacă aş fi putut să mă uit mai de aproape la calul acela aş fi povăţuit-o eu mai bine decît veterinarul ce anume să facă.

Era limpede că-i tremura inima şi după cal şi după fată dacă picioarele desculţe, cosiţa ciufulită şi fusta grosolană nu o coborîră în ochii lui, ci dimpotrivă, treziră respect şi încredere în destoinicia ei. Nu avu cînd să se uite însă mai de-aproape nici la fată nici la calul cotonog pentru că

amîndoi dispărură repede pe poteca îngustă ce le scurta drumul către casă. Cineva o întrebă de departe dacă vine la danţ. îi strigă că nu-i arde ei de danţ acuma cînd trebuie să îngrijească de calul bolnav şi să stea lîngă bunicu. Jasmont, numai urechi, auzi răspunsul şi luindu-i pe după umeri pe cei doi fraţi Domunt, le grăi ceva în şoaptă iar ei o luară la fugă pe urma verişoarei ; îi văzu de departe cît de bucuroşi îşi strîngeau mîinile, cum ii spuneau ceva, o rugau, dar ea se împotrivea scuturînd din cap că nu se învoieşte pînă ce, în sfîrşit, iarăşi dînd mîna cu verii ei mînă calul mai departe spre casă. Fraţii Domunt, cu moţurile-n vînt, se-ntoarseră într-un suflet la Jasmont, fluturîndu-şi de departe şepcile şi strigînd :

— Vine ! Da, cum altfel ! Se-nţelege că vine ! La început nu voia, spunea că trebuie să aibă grijă de bătrîn, dar a fost musai să dea ascultare verilor ei şi a făgăduit că vine !

La vestea asta. de mulţumire, lui Kazimierz Jasmont i se lumină faţa mare. rozalie, pistruiată ; sc uita mai întîi la ceasul de aur, apoi scoase din buzunar o tabacheră de piele şi-i cinsti cu ţigări pe verii Jadvvigăi.

în clipa aceea, din partea opusă, dinspre conacul de lă Korczyn, se vedeau venind două femei ; una foarte înaltă, cu o mantilă neagră şi cu un pieptene mare înfipt în păr, cealaltă mult mai scundă, într-o rochiţă albă cu fundă roz. Witold tocmai vorbea cu entuziasm unui pilc numeros de flăcăi ce-1 ascultau cu interes despre fertilizarea pămîntului de păşune ; văzîndu-le, se grăbi să le iasă în întîmpinare şi le sărută mîna. Fetele din poarta şurei se grăbiră să strige cît putură la nevasta lui Fabian şi aceasta se ivi într-o clipită, începînd cu reverenţele ei de menuet înain-; tea domnişoarei Marta Korczynska şi neuitînd sâ amintească de fala neamului Giecold. Se aflau chiar lingă peretele şurei asaltat de buruieni, cînd, din partea cealaltă, dinspre ograda lui Anzelm îşi făcu apariţia o ceată gălăgioasă şi nespus de veselă. Era mireasa, în rochia ei sclipitoare de nuntă care, împreună cu mirele şi cu cîţiva băieţi şi fete îl luaseră pe sus pe vecinul Anzelm, şi-l aduceau la petrecere. Nu voise să vină, nu suferea vorbăria, lumea multă şi gălăgia. Se ferecase în chilia lui. cînd colo, dăduse peste el alaiul de nuntaşi în frunte cu mireasa care sărise prima pe fereastra deschisă. îl făcură în toate

chipurile : că face pe contele, că-i un morocănos şi un cătrănit, că le dispreţuieşte petrecerea, îl implorară, îi strigară la ureche pînă cînd, în sfîrşit, căzu la învoială să vină cu ei pentru un ceas ; doar atît, pentru un ceas, ca să nu-i jignească pe miri dîndu-le a gîndi că un neam atît de apropiat şi, încă, vecin de casă le nesocoteşte nunta. îi rugă, numai, să-l păsuiască puţintel ca să încalţe cizmele noi şi să-şi lege o cravată neagră la gît. Cămaşa era tot cea de fiecare zi. Acum nu se mai împotrivea ; mereu îşi scotea cuşma de oaie şi o pleca înaintea cunoscuţilor, mergînd cu [privirea înceţoşată şi c-un zîmbet chinuit acolo unde-1 du- | ceau Elzusia şi Franek, ţinîndu-1 de braţ. Deodată îşi liberă [braţul smucindu-1, se înfăşură strîns de tot în mantaua lungă şi cu ochii aţintiţi într-un punct începu să se tragă înapoi, spre perete, pînă ajunse de se sprijini de el, cufun- dîndu-se adine în bălării. O zărise, chipurile, pe Marta care şi ea l-a rindu-i, cînd îl văzu mai făcu doar cîţiva paşi mari şi se opri. Cu fusta şi mantila ei neagră şi cu cocarda violet la gît, adusă de spate, semănînd cu un stîlp îndoit pe care apasă o mare greutate, cu faţa ei mică, palidă, boţită, se opri în faţa lui. Ceata zurbagie în frunte cu mireasa se împrăştiase care încotro ; se priviră o clipă unul pe altul. Anzelm îşi ridică domol căciula deasupra capului şi zise cu glas înăbuşit, bîlbîindu-se îngrozitor :

— De-un car de ani... car... car... de... ani...

Apoi şi ea :

— Munte cu munte... munte cu munte...

îi întinse mîna sa mare, aspră pe care el o cuprinse cu mişcare domoală şi o ţinu în palmele sale. Din nou priviră unul la altul în tăcere ; Martei începu să-i tremure bărbia şi buza de jos, el clătină încet din cap.

— Douăzeci şi trei de ani... douăzeci şi trei de ani... spuse dînsa.

Anzelm furat parcă de-un vis sta neclintit şi n-o slăbea din ochi:

— Ieri a fost un măr rotat, iar azKe un ciot uscat.

Se întrerupse, clătină mai tare din cap, îşi feri privirea în lături. Ea se îmbujoră atît de tare cum trebuie că fusese pe timpul acelui ieri şi pe dată, trezindu-se parcă, începu să rîdă :

— Dar dumneata, Anzelm, gîndeşti poate că n-ai îm-

bătrînit ? Oho, oho ! Să rîzi, nu alta. Nu numai noi, femeile îmbătrînim...

Se smulse şi el din viitoarea amintirilor în care-1 cufundase vederea femeii aceleia, îi lăsă mîna şi glumi zîmbind :

— Bineînţeles ! Păi, cum altfel! Bătrîneţea nu-i podoabă pentru nimeni !...

Nu băgară de seamă cind îi înconjurară cîţiva gospodari mai vîrstnici din sat care o cunoscuseră cîndva pe Marta, iar acum veneau să-i dea bineţe. Şi-o aminteau cu toţii căci o văzuseră deseori la conac ; unul socotea timpul care se scursese de atunci, altul voia să ştie dacă şi-l mai amintea pe fratele lui plecat cîndva şi pentru totdeauna din sat, al treilea, cel mai în vîrstă, îngăimă ceva despre fiul lui şi despre domnul Andrzej Korczynski şi arătă cu capul codrul de dincolo de Niemen. Ea dădu mîna cu toţi,, pe fiecare îl ţinea minte şi, clătinînd din cap, repeta odată cu ei:

— Vremuri de demult ! Vremuri de demult!

După aceea nevasta lui Fabian o pofti în şură şi acolo, tot aşa, aşezîndu-se pe laviţă, văzu multe femei cunoscute pe care nu le mai întîlnise de. mult. Se repezi către ea **şi** coana Starzynska îmbrăcată într-o rochie de culoare deschisă şi, ba plîngînd, ba rîzînd, îi pomeni de răposatul; veni şi nevasta lui Walenty şi dovedi că are memorie bună amintindu-i cum, cîndva, de demult, în alte timpuri, domnişoara Marta îi învăţase buchile pe cei trei copii ai săi; se apropie şi Giecoldowa, recomandîndu-i-se drept aren-

dăşiţa fermei vecine şi o tră cu ţigări ; altele erau mirate că o vedeau acolo. După ce dădu mîna cu toate, se aşeză între ele pe laviţă, dînd răspuns celor ce-şi arătaseră uimirea :

- — Ce să-i faci, dragele mele ! Co să-i faci ? Nu-i ardea babei de nuntă, dar a fost musai...

Vorba asta stîrni veselie şi-i atrase simpatia tuturora.

0 ! Ştia ea prea bine cum trebuia să vorbeşti cu oamenii aceia şi îi plăcea să vorbească astfel. Şedea între ele vorbind despre nuntă şi despre gospodărie, întinerită parcă, deşi gîrbovită, veselă ca niciodată deşi cumva stinienită, purtîndu-şi privirea umezită pe feţele celor din jur... în faţa ei, Witold care avea aici prieteni nenumăraţi ii prezentă "Maryniei pe fetele din Siemaszki, iar acestea ţmîndu-se mereu de mînă se bucurară nespus de noua cunoş-

tinţă. Tinăra fată, îmbrăcată cu rochia cu care fusese de ziua doamnei Emilia la Korczyn arăta ca un trandafir proaspăt de cîmp. Era fericită că Witold o urmărea tot timpul cu privirea şi, încurajată de prezenţa lui, întinse cu căldură mîinile amîndouă noilor ei prietene. Intre timp Julek aprinse felinarele atîrnate pe stîlpi ; la lumina lor apărură raclele pline de grîne şi punţile înguste de trecere dintre ele. De jur împrejurul şurei era mare fierbere. Soarele scăpltase dincolo de codru. în lumina amurgului, în spatefr grădinilor rărite, ici-colo lucea Niemenul argintiu.

[1] Prin grădini, prin crîng răzbateau glasuri de bărbaţi şi femei, cîte unul, sau in cor, sfielnic, ori impetuos, strigînd :

— Domnule Jasmont ! Jasmont ! Domnule Kazimierz ! Kaziu ! Domnule Jasmont ! Jas-mont! Jas-mont !

Timp de cîteva minute nu se auzi nimic altceva decît numele acesta. Desperată. Starzynska alergă să-l caute pe drum.

— Da, ce, striga dînsa, oamenii au venit la înmormîntare sau la nuntă ! Păi sigur ! Dacă o aşteaptă pe Jadwiga n-are decît să se ducă la ea, dar mai întîi trebuie să deschidă danţul, că asta-i datoria întiiului vornicel... Panie Jasmont! Poftim, unde o fi dispărut ? Domnule Jas-mont! Jas-mont! Jas-mont!

Nu dispăruse ; se plimbase pînă atunci pe uliţă, cu veni Jadwigăi, discutase cu ei şi, mulţumit se vede de discuţia aceea, auzindu-se strigat aruncă ţigara la pămînt, o strivi cu piciorul şi dus de minecă de Starzyriska intră, săltînd vesel, în şură. Aici, după ce aruncă o privire celor prezenţi se opri — după datină — în faţa primei druşte şi o pofti la dans ; cind aceasta se înclină uşor în semn de încuviinţare, primul voinicel se întoarse spre muzicanţi şi tună :

— Zaniewski ! Daţi-i drumul !

începură să cinte o polcă săltăreaţă. Dănţuiala mult aşteptată începu. Pe arie se învîrteau vreo douăzeci de percchi dar pentru că se făcuse îmbulzeală unii se retraseră şi râmaseră vreo douăsprezece. Witoid, ca cel de-al doilea voinicel, o invită pe mireasă ; Elzusia sări încîntată de pe laviţă şi aşezindu-şi mina pe umărul lui îl făcu atent :

— Bineînţeles ! Numai că vă rog să mă dansaţi mult şi să săltaţi cît puteţi de tare fiindcă altfel nu-mi place !

Marynia Kirlanka fu invitată de un tînăr din Siemaszki, iar fetele cele delicate fură răpite de uriaşii veri ai Domuntownei ; leliţele de pe laviţă văzîndu-i începură a chicoti, zicînd că băieţii aceia ai lui Domunt au pornit-o cu ulcioarele la apă. Cîţiva dintre flăcăi aveau mănuşi cu glanţ sau de bumbac ; cei mai mulţi, însă fiind fără mănuşi îşi înfăşurară cu batista mîna pe care avea să se sprijine palma fetei. După dans, fiecare îşi conducea partenera la bancă ori în grupurile ce stau pe lîngă perete şi se înclinau cuviincios in faţa ei în semn de mulţumire. Se dovedi că fetele nu exageraseră spunînd că Jasmont Kazimierz dansează frumos. Intr-adevăr era un mare amator de joc, iscusit, iar cu dansatoarele se purta neobişnuit de elegant ; toţi. de altminteri, aveau mişcări suple, sprintene, pline de viaţă şi jucau cu multă grijă faţă de perechile vecine, răsucindu-şi partenerele uşoare ca fulgul .şi bătînd cu piciorul în pămînt atît de des şi de tare îneît parcă tuna sub tălpile lor.

Vorbărie multă, rîsete, vorbe de duh se auzeau dinspre laviţe şi din mulţimea grămădită la uşa hambarului. La un moment dat Adam, care nu juca ci sta morocănos lîngă uşă, uitîndu-se ades în sus spre felinare, ori supraveghind atent ceea ce se petrecea în şură, se făcu roşu de mînie şl strigă :

— Vă rog. vă rog, cine e atît de neghiob şi fumează aici ?

La auzul acestor cuvinte se făcu rumoare printre femei ; unele se ruşinară, altele începură cu ironiile. Scînteia galbenă pe care Adam o văzuse strălucind printre dansatoare se stinse, iar din partea opusă se auzi glasul chicotind al coanei Starzynska :

— Foarte bine. Fiindcă vezi, dumneaei coana Giecoldowa avea poftă de ţigară...

Din nou bubui corul de rîsete, iar Adam, fără să se sinchisească, îşi spuse părerea cu glas tare :

— Nu de alta, dar să nu se prăjească aici în şură ! Contesa !

Cînd schimbară polca şi începură contradanţul cu pas iuţit şi săltăreţ unii bărbaţi întinseră larg braţele în balans şi alergară spre mijlocul ariei uitîndu-se cu încordare la picioare, alţii, însă, printre care şi primul vornicel menţinură toată gravitatea şi graţia dansului, dar după ultima figură, ca şi cum cineva le-ar fi slobozit picioarele din

cătuşe se avîntară într-o galopadă sălbatică. Nu-i întrerupse ci îi tulbură numai puţin schelălăitul groaznic al unui cîine pe care cineva îl călcase straşnic şi acum st strecura prin mulţime. Atunci, făcîndu-şi loc cu coatele, se repezi în intîmpinarea bietului animal Julek, cel veşnic adormit, dar acum ca o furtună repezindu-se să-l ia în braţe. Julek nu dansa. Nu erau pentru el, leneşul şi prostănacul, înghesuiala şi ţopăielile acelea. Sta la uşă, se uita cînd la felinare, cind la dansatori, zîmbea necontenit ară- tindu-şi dinţii albi, şi clipind din cînd în cînd la Sargas care i se cuibărise la picioare, vrînd parcă să-l asigure că acuşi-acuşi o să se termine tărăboiul şi or să se poată întoarce amîndoi la Niemen. Acum, după ce smulse dulăul de sub picioarele dansatorilor nu mai zîmbea. îşi lipi trist faţa cu perciuni mari de blana neagră a cîinelui, ieşi din şură şi nu se mai arătă.

Intre timp Wladyslaw, sau cum i se mai zicea Ladys Osipowicz, cel cu părul ca două aripi de corb, întinse braţul s-o cuprindă pe Cecylia Staniewska, fata cu ochii de safir, şi strigă nerăbdător ;

— Zaniewski ! La treabă ! Cintaţi o pokâ !

Justyna nu mai dansă polca aceea. împinsă de mulţime ajunse din jntimplare dincolo de laviţă şi de rîndul de femei, pe o trecere îngustă ţi scurtă între raclele cu grîne : Felinarele de pe stîlpi aruncau o lumină tulbure, dinspre racle răzbătea miros de ierburi uscate şi de spice. Justyna cu ciorchinii de scoruşe în păr se rezemă de un maldăr de grîne moale şi înmiresmat şi privi gîndiloare înaintea sa. Oare îşi dădea bine seama de pricinile emoţiei adînci ce o stăpînea privind acest popor ce fremăta în faţa ei ? Cu siguranţă, dacă s-ar fi aflat aiei cu cîteva luni în urmă s-ar fi simţit o străină printre străini, stînjenită^ ineife- rentă, poate chiar plictisită. De ce acum inimă; ei bâtea etit de tare şi grăbit, de ce se simţea atît de apropiată de oamenii aceştia ? De ce ?

— Doamne ! Soseşte uneori clipa cînd din străfundul sufletului omenesc se ridică ceea ce natura a semănat acolo aşteptînd apoi ca razele soarelui şi adierea vîntului să le crească floare, spic ori săgeată. Razele de soare şi adierea aceea pot să nu sosească niciodată şi atunci omul se culcă în mormînt fără să fi devenit el însuşi. La ea veniseră. Din marea de suferinţă amarnică ieşise la liman atunci cînd printre spicele de grîne şi albăstrele il văzuse pentru prima oară pe plugarul harnic şi voios aţintind asupra ei cu o duioşie tăinuită, sfioasă, ochii lui albaştri, îi veni în minte acum lanul de aur unde, intr-o zi fierbinte de iuiie primise secera din mina lui, apoi iute ca fulgerul amintirea o duse in adîncul codrului la Mogila care la ora aceea tîrzie sta cufundată in negura nopţii.

I se părea că ceea ce simţea acum luase cu sine de acolo încă de pe atunci, că sentimentele pe care le încercase atunci şi cele ce le trăia acum erau una. Tot ceea ce auiise în ultimele zile de la Witoid şi ceea ce meditase ea singură în ceasurile de singurătate se unea într-un singur şuvoi de gînduri care urmăreau şi ii aduceau in minte clar, limpede îi stătea în faţă acel vis al ei, sau ce-o fi fost, în care plutea în tării cu o lampă aprinsă în mînă şi lumina de sus casele şi oamenii aceia, iar lumina lămpii

— raze firave — luneca pe acoperişuri, pe poteci, pe garduri, pe cîmpurile întinse, se agăţa de mormîntul legendar, de conacul de la Korczyn, de mormîntul din pădure, !e- **gînd aceste frinturi ale aceluiaşi tot asa cum legi verigile unui lanţ. Era ca şi cum o scirtei'e electrică îi căzuse in inimă, iar de acolo trimitea lumină pe ffuntea ei şi făcea să-i strălucească ochii umezi. Deodată auzi alături**

un glas înăbuşit, grăindu-i cu sfială :

— Aş da zece ani din viaţă numai să ştiu la ce glndiţi în clipa asta aşa de profund 5

Jan Bohatyrowicz nu jucase deloc. Făcea parte din suita de vornicei, cu toate acestea nici haine de nuntă nu-şi pusese şi nici voios nu era. îmbrăcase minteanul lui cu galon ver$e, îşi pusese o cravată albă Ia git şi nu părea că se sinchiseşte de ceea ce oamenii aveau să vorbească, pe seaina lui. Arăta ca şi cum I-ar fi măcinat ceva, pe ascuns. Abia răspundea la salutul unuia şi al altuia ; de cînd începuse jocul sta retras într-un colţ, lingă muzicanţi, cu brgţele încrucişate şi cu brazda aceea adincită pe frunte. Cînd şi cînd, doar, se uita la dansatori, căutînd cu privirea pe cineva şi atunci din ochii lui ţîşneau fulgere ; pe fetele care îl sicîiau Ie repezi de cîteva ori cît colo, ba le lua şi peste picior, de ortacii lui fugea ca de foc, pe mamă-sa care-1 trăgea cu sila la joc o rugă mai întîi să-i dea pace, iar mai apoi de-a dreptul se înfurie pe dînsa. Nimeni, aşadar, nu-1 mai bătu Ia cap, nici nu-1 mai tulbură ; er^u destui dansatori şi fără dînsul se descurcau destul de bine.

Totuşi, pe ici pe colo, se porniră vorbele. Femeile mai vîrstnice răspîndiră nu ştiu ce istorie : Jadwiga Domuntowna nu vine la nuntă, iâr Janek arată de parcă ar fi ingrogat ieri pe tat-su şi pe mamă-sa... Se vede treaba că s-au certat, ori poate că au şi rupt-o unul cu altul. Alte-.e întrebară că ce aveau să rupă, de vreme ce nu se legase nimic între ei ? Nimeni n-auzise de vreo logodnă, ci doar atît se ştia că unchiul lui şi cu bunicul ei, pe vremea cînd era zdravăn la minte, hotărîseră această căsătorie. Dar poate că sînt şi alte motive, de stă el aşa mahmur. Răposatu, tată-său şi el era un om închis şi posac, unchiu-său a dat în boala melancoliei de tînăr ; amîndurora le-a plăcut să gîndească mult, de aceea Jerzy a pierit aşa devremo şi fără rost, iar Anzelm ţrăieşte ca neoamenii. Poate că Jan le-a moştenit firea ! ÎL ştiau vesel totdeauna, gata de joc ; mai ales Ia cîntat îi întrecea pe toţi. Dar ulciorul nu merge de multe ori la apă şi pentru fiecare trebuie să vină **o clipă cînd adevărata lui natură iese la iveală. Firea nu ţi-o poţi învinge chiar dacă ai goni-o cu furca ; tot se întoarce. Se vede că şi el o să fie tot aşa gînditor şi închis, cum au fost tatăl şi unchiul... Veni însă momentul cînd Jan îşi aruncă privirea spre trecerea îngustă dintre racle : ochii îi străluciră ca două fulgere, se strecură cu greu printre perete şi laviţă, ajunse în partea aceea întunecoasă şi**

oprindu-se lîngă Justyna rosti încetişor şi lipsit de îndrăzneală :

— Vă întrebaţi poate de ce sînt atît de trist şi nu dansez ? Mărturisirea asta vi-o fac numai dumneavoastră ; nu ştiu, mă cuprind cîteodată nişte îndoieli încît nu mai sînt om ; umblu aşa, nici viu, nici mort, şi mai degrabă mi-aş dori să zac pe fundul Niemenului decît să trăiesc cu nesiguranţa asta...

Justyna îl ascultă cu capul plecat şi, ca cea mai simplă fată de ţăran smulse din peretele de grîne de care sta sprijinită un pai lung şi cîteva fire de buruiană uscată care îndată se fărîmiţară. Simţea deasupra capului ca o flacără dogoritoare privirea lui aprinsă, şi îi auzi şoapta mai sfielnică încă decît înainte :

— Minunat împodobesc scoruşele părul dumneavoastră negru... şi rochiţa e tot aceea cu care aţi mers atunci ia Mogila...

Tăcu o clipă, după care o rugă :

— De mi-aţi da o crenguţă de scoruş... aş fi fericit şi cu atît!

Desprinse iute de la corsajul alb ciorchinele ro.şu-coîaliu şi i-1 dădu ridicînd faţa spre el. Cîteva clipe se priviră cu emoţie nestăpînită, cutremuraţi de un fior...

Atunci dînsul cuprins de o bucurie nestăvilită îşi repezi capul spre spate, zvîrlindu-şi părul căzut pe frunte şi prinse rămurica de scoruş la butonieră.

Deodată, la intrarea în şură se iscă rumoare : lumea se dădea la o parte în faţa cuiva, saluta pe cineva. Muzica încetă ; Kazimierz Jasmont alergă într-acolo în sărituri de dans şi pe urma lui dădură fuga fraţii Domunt împreună <-u cîteva fete. în „salonul-1 de dans intră Domuntowna, dar Domuntowna metamorfozată. Cine o văzuse mai înainte desculţă, ciufulită, mînînd calul beteag, cu greu ar mai fi recunoscut-o acum. Avea o rochre de culoarea ştirului sălbatic încărcată cu falduri bogate şi cu o turnură uriaşă în spate. Era capodopera unui croitor din orăşelul apropiat de unde mai cumpărase ea şi nişte frunze mari de hîrtie aurie ce-i împodobeau părul uns cu pomadă şi ridicat într-o pieptănătură complicată. Avea mânuşi albe, evantai de hîrtie pictată cu flori, şi sclipea toată de spelcile. cerceii şi brăţările, chipurile din aur şi din argint. Mergea dreaptă, grozav de roşie la fată, îndrăzneaţă, dar posomorită. Bunicul, în sumanul lui ca zăpada rămăsese la uşă. înconjurat de cîţiva nuntaşi printre care şi Witold.

Dar abia făcu doi paşi cînd îi zări pe cei doi, domnişoara şi cavalerul, stînd pe puntea de trecere dintre racle şi ieşind în clipa aceea din întuneric sub lumina felinarului. Stăteau foarte aproape unul de altul ; domnişoara avea scoruşe în păr, iar cavalerul la rever. La vederea lor simţi o împunsătură groaznică in piept : deschise gura, iar sub sprîncenele de sobol, din albastrul ochilor ce scînteiau aprig ţîş- niră fulgere de mînie. în uşă se auziră rîsete voioase. Bunicul se incăpăţîna a-1 lua pe Witold Korczynski drept talăl său, Benedykt, iar despre bunicul lui, Stanislaw, vorbea ca şi cum ar fi fost viu şi încă stăpîn la Korczyn. Despre străbunicul Dominik îşi amintea că e mort şi. ridicîndu-şi arătătorul sfrijit, luminat de bucurie spunea :

— Era bun ortac Pan Dominik... oho ! Ce bun... mi-aduc aminte... fiindcă am fost împreună în treizeci şi unu...

Witold îl instală pe un scăunel lîngă perete şi aşezîndu-se lîngă el îl rugă să-i mai spună ceva istorioare şi întîmplări din trecut. De partea cealaltă Marynia Kirlanka, îngenunchease lîngă el pe un maldăr de ierburi uscate dar nişte flăcăi ce stăteau în picioare, pe aproape, se întrebau, firoscoşi. ce poate fi atît de interesant în pălăvrăgeala unui om pe jumătate scrîntit.

— Numai de nu i-ar aduce aminte careva de Pacenko, că îndată îl apucă... zise pe şoptite.

în şură apariţia Jadwigăi iscă fel şi fel de impresii. Cîteva femei căscară gura minunîndu-se de straiele ei. Grozav s-a mai gătit, îţi ia ochii, nu alta ! Păi cum ! Moştenitoare bogată !

Băieţii începură să chicotească.

— Ştiu că Sargas aî lui Julek ar sta de minune pe perniţa aceia de la spatele ei ?

— Şi-a pus frunze aurii în păr şi crede că-i stă bine. Parcă-i un sicriu împodobit cu galoane !

Fetele însă aveau cu totul alte păreri. Cel mai tare le impunea şi le lua ochii evantaiul. Micuţele din Siemaszki ţinîndu-se de mînă se roteau în jurul domnişoarei celei - grozave şi nu încetau să se minuneze :

— Doamne ! Ce trandafiri minunaţi pe evantaiul ăsta ! Iar frunzele astea aurii sînt la fel cu cele de la altarul Maicii Domnului din Lunna *...

* **Numele unui wt din apropiere de** Grodno.

Pe Jadwiga acele priviri cercetătoare şi extaziate o enervară. Nu pentru gaiţele astea s-a spetit ea cu gătitu] in faţa oglinzii timp de două ceasuri; în schimb cel pentru care se obosise atîta nu se dezlipea de lîngă aceea... cu scoruşele ! Aruncă o privire furioasă spre rochiţele cu dungi albe şi albastre.

— Vă zgîiţi ca proastele la tirg ! Lăsaţi-mă să trcc, trebuie să-i văd pe verii mei...

Odată cu verii care o înconjurară se opri lîngă ea Kazimierz Jasmont şi, întrucît avuseseră prilejul de se cunoscuseră, odată, la nişte prieteni şi stătuseră de vorbă, acum i se adresă cu îndrăzneală. Auzise ea de la verii ei yi-şi dădea seama şi din privirile lui tandre ce gînd îi poartă. Deci, aruneînd către Jan o privire fulgerătoare se ir veseli deodată şi deveni grozav de prietenoasă c'j Jasmont. Dacă-i pe-aşa. apoi lasâ ! Să vadă că nici pe ea n-o lasă Dumnezeu şi că oamenii sînt alături de ea ! începu a vorbi cu căutarc, alegîndu-şi cuvintele : că e trist că vara se sfîrşeşte şi începe iarna, pentru că deşi vara e mult de muncă, în schimb ai şi bucurii mai multe, dar uirna prea multă tristeţe aduce... La care Jasmont ii răspunse, grav, că toate sînt la timpul lor şi că în decretele lui Dumnezeu aşa e orînduit să fie : un anotimp al naşte- .rii şi unul al morţii, un anotimp al bucuriei şi unul $1 tristeţii; apoi, din senin îi puse întrebarea dacă-l crede că a visat-o de trei ori în săptămîna aceea. Jadwiga se îll- tloia ; dacă ar fi fost cunoştinţe vechi ar fi fest mai 'JŞOj;

să-i dea crezare, dar aşa, cum poţi să visezi pe cineva pe care abia îl cunoşti ? Atunci Jasmont ii şopti încetişor:

— Pe cine ţi-e drag îl păzeşti şi în somn... Şi nu-i adevărat că ne cunoaştem atît de puţin, pentru că eu, domnişoară Jadwiga, vă cunosc toate tainele şi citesc în inimioara dumneavoastră ca-ntr-o carte...

Din nou începu să-i spună ceva şoptit, privind ţintă In partea unde sta Janek ; ea se făcu roşie ca focul, rîse tare şi grăi, ca să audă toată lumea :

— Cît despre persţtana aceea, fiţi sigur că mi-e mie de ea cum i-e cîinelui de altă coadă.

Şi se avîntă într-o discuţie gălăgioasă cu fraţii Domunt şi cu cîteva fete, dar dacă te uitai la ea cu băgare de seamă _ vedeai că fierbe pe dinăuntru şi că rîsul ei e forţat; că îşi apăsa cînd şi cînd cu colţul evantaiului ba pleoapa dreaptă ba pe cea stîngă, în timp ce ochii îi luceau, după spusa lui Jasmont, ca două briliante. O plăcea sincer şi nespus de mult. Ea nu voia să danseze şi nu se lăsă îmbiată nici de veri nici de curtezan ; în cele din urmă se răzgîndi şi făgădui că va juca o singură dată, poate un *krakowiak,* dar atîta doar, un singur *krakowiak.* Mai întîi însă, se duce să vadă ce face bunicul, dacă n-are nevoie de ceva. Ieşi pe uşă, iar Jasmont după ea ; cînd fu la uşă îl apucă de braţ pe Witold şi-i şopti la ureche :

— Vă rog fiţi atît de bun şi dansaţi cu domnişoara Domuntowna în perechea a doua, pentru că eu trebuie să fiu perechea întîi, cu prima druşcă...

Apoi se repezi în şură şi se învîrti pe arie strigind :

— Cizmele o iau din loc, ia cîntaţi de danţ cu foc ! un *krakowiak,* Zaniewski!

Fraţii Zaniewski se odihniseră o jumătate de ceas şi acum făceau să răsune şura de melodia sprintenă a *Krako-* tt'iofc-ului ; dar jocul nu începu deîndată căci nu toti ştiau să-l joace ; perechile se formară cu oarecare greutate. în i-firşit, sc înşiruiră douăsprezece perechi, avînd in frunte pe primul vornic care ar fi dorit-o lîngă el pe Domuntowna, dar din respect pentru datină, trebuia să conducă dansul. Toţi alergară în salturi în urma lui, bătînd tare pămîntul cu cizmele şi plecîndu-se mlădioşi în amîndouă părţile.

Justyna nu se deosebea prin nimic de celelalte dansatoare. Nu era mai frumoasă decît Osipowicz6wna cea cu părul pană de corb nici mai zveltă decît Antolka şi fetele din Siemaszki, dar avea în mişcări multă distincţie şi gra-

ţie. Aşadar, sprijinindu-şi uşor mîna pe umărul dansatorului, c-un zîmbet delicat pe buzele-i cireşii, luneca asemeni unei lebede în fruntea şirului de dănţuitori iar spectatorii din jur, privind-o clătinau din cap şi şopteau că te-ai duce pînă la capătul lumii să dansezi cu o fată aşa de frumoasă. Dar cel mai stăruitor şi din ce în ce mai înfocat o urmărea, pe deasupra rîndului de tulpane şi bonete, privirea lui Jan care, zîmbind cu plăcere nestăpînită şi nemaiavînd răbdare să stea locului, izbi cu talpa de cîteva ori în pămînt, se căută in buzunarul minteanului, îşi puse în grabă mănuşile de bumbac şi făcu un salt peste banca unde stăteau femeile.

Pe laviţă se iscară ţipete : o atinsese pe coana Giecoldowa cu cotul, ba, Doamne păzeşte ! poate chiar cu piciorul, şi-i strîmbase boneta pe-o ureche, ceea ce o indignă nespus pe arendăşiţă şi făcu pe vecine s-o compătimească cu glas tare, dar să chicotească pe ascuns. El, însă, nu se sinchisi de ifosele şi indignările lăsate în urmă ; tăie drumul perechii din frunte, bătu tare din palme şi strigă de răsună toată şura :

— *Klaskanego !*[*]

Ştiau cu toţii ce însemna aceasta ; deci dansatorii pe dată se dădură cîţiva paşi înapoi şi luară fetele de la perechea din spate, iar dansatoarea din prima pereche, ca o pasăre uşoară şi fericită, zbură către Jan, cu ochii mari ridicaţi spre el. Flăcăul îi cuprinse pentru prima oară talia, faţa i se îmbrobonă de sudoare fierbinte, îşi repezi privirea în sus ; apoi nebun parcă de fericire şi de mîndrie, cu o bătaie puternică de picior se avîntă deasupra pămin- tului bătătorit şi, cu umărul uşor ridicat, cu faţa plecată spre obrazul partenerei conduse şirul mîndru, dînd roată ariei.

— Bineînţeles ! Şi-a urnit călcîiul la joc, strigă din mulţime Starzynska.

El însă, ajuns în dreptul ceteraşilor, stătu în loc, oprind si alte perechi să înainteze şi cu glasul lui frumos cîntă de

răsună nu numai şura ci şi grădina, şi uliţa, pînă departe în cîmpie :

Luminează

---

* Figură de dans.

luna A nopţii
tăcere Să te uit
iubito,
Nu-mi stă în putere.

Refrenul fu pe plac tuturora, mai ales femeilor. Băteau din palme şi scoteau exclamaţii de incîntare. S-a ţinut el mîndru deoparte, ce s-a ţinut, dar acum, dacă şi-a dat drumul, nimeni nu-1 poate întrece, nici chiar Jasmont care dănţuieşte frumos şi grăieşte şi mai frumos, dar la cîntare e ciubotă. Primul vornicei însă, fie din ambiţie, fie ca s-o înveselească pe Jadwiga ge sta îmbufnată şi se mişca ţeapănă de parcă ar fi înghiţit un băţ îşi încercă şi dumnealui succesul în ale cîntecului. După cîteva învîrtituri se opri brusc şi începu să cînte cu glas piţigăiat, fals, pe alături de melodia dansului :

Chipul ne înşală-ades
Al femeii mai ales
Ochii, numai miere
Iar inima, fiere.

Şi fără rost se luă la întrecere cu Jan, fiindcă se văzu că n-avea deloc cu ce se lăuda, iar textul era ales ca nuca-n perete ; ba mai stîrni şi uimire printre auditoare :

— Cum se poate ca dintr-un bărbat atît de voinic să iasă un glas atît de piţigăiat ? în schimb Osipowicz, dansînd cu Cecylia Staniewska, se opri în faţa mamei acesteia şi începu să cînte aproape tot atît de frumos ca şi Jan :

Pîrîiaş pe lîngă casă Ţi-e
mamă fata frumoasă Ia-ţi,
măicuţa mea, un cîine C-or
să mi ţi-o fure mîine.

Iară uriaşul de Domunt alături de micuţa lui fată arătînd ca unul care a pornit cu ulciorul după apă, slobozi mai mult o strigătură decît yn cîntec :

Preste Niemen, preste rîu
Cîntă cucul, iată !
Nătărău socot pe-acel
Care zestre cată.

Krakowiak-ul era pe sfîrşite $i alţii care ar fi vrut să

cînte nu mai avură timp. Singur - Jan, aşa cum făcuse începutul, tot el încheie, cîntînd scurt, dar cu glas puternic •

Cea dintîi iubire Inima
de-ţi prinde Bucurii,
tristeţi Nici că le
cuprinde.

îşi răsuci dansatoarea ca pe un fulg şi plecîndu-şi genunchiul în faţa ei îi sărută mîna. Şi în gestul acesta primul vornicel vru să-l imite, dar nu avu prilej, căci Jadwiga îşi trase mîna cu bruscheţe şi fără a mai aşteptA s-o conducă la scaun, aşa cum făceau toţi cavalerii, îi întoarse spatele şi, umflindu-şi pieptul, ieşi din şură încruntată şi ameninţătoare, scăpărînd din priviri. Trecu prin mulţime ca o furtună, gîfîind, împungînd lumea cu coatele şi cu pieptul şi neslăbind din ochi o pereche ce ieşise şi ea la aer. O privea ţintă şi vedea desluşit cum capul fetei împodobit cu bucheţele de scoruşe se pleca într-o fericită uitare de sine spre umărul cavalerului care, ii şoptea ceva neîntrerupt, aprins la faţă cum e focul, purtînd şi el scoruşe la reverul minteanului...

Lăutarii conteniră, tineretul obosit şi totodată mulţumit se împrăştie sub cerul liber, pe care stelele începură să pălească dinaintea lunii mari, luminoase, ce se arăta la cotitura rîului, ieşind parcă din unde. Unii, aprinzîndu-şi ţigările, ieşiră în cîmp dar cei mai mulţi renunţară la plăcerea fumatului, rămaseră în apropierea şurii, râsfirîndu-se perechi, perechi prin grădină, pe drumeagul verde şi prin livada de pruni. Larma se domoli, vorbele se purtau acum cu glas mai scăzut, in cîte. un loc era tăcere desăvîrşită ; sub stelele palide aripa lui Eros înmuiată în mireasmă de livan şi mirt mîngîiau blind capetele înfîerbîntate de joc şi cin tec. Lîngă peretele şurei pe un maldăr de grinzi, cufundaţi în ierburi pină la genunchi, şedea de vorbă o pereche.

— Pe Dumnezeul meu, şoptea bărbatul, degeaba îşi fac griji unchiul şi fratele tău că eşti prea mică pentru măritiş, răpindu-mi mie fericirea. Da, ce sînt eu, animal, tu i vreun sălbatic, să-mi pun iubita mea nevestică la munci grele şi s-o îmbolnăvesc ? La fratele tău, doară, nu stai tu mîinile-n sin ; tot atîta ai să faci şi la casa bărbatului tău, nu mai mult, ţi-o jur! Am să iau o slujnică, iar la treburile mai grele o să pun eu însumi mîna, şi tu Antolka, n-o să ştii ce-i greul lîngă mine... Mă crezi, Antolka ? Şi-o să mă susţii ? Ori o s-o mai duc mult timp aşa, fără mingi iere, ca un orfan pe lumea asta ?

Şoapta fetei spunea :

— Domnule Michal, ştii bine, doar, că eu ascult de unchiul şi de fratele meu. Ei m-au crescut, nu vreau să !e fac nici o supărare, totdeauna au fost buni cu mine... Ce vor ei, aceea vreau şi eu ; cum spun ei, aşa fac...

— Bine ! Aşa e ! Eu nu te îndemn să te războieşti cu unchiul tău şi cu fratele tău. Dar aş vrea să ştiu şi eu, aş vrea să fiu sigur că eşti de partea mea...

— Antolka, o întrebă el şoptit, oare tu nu simţi niciodată in inima ta neliniştea dragostei care nu te lasă să dormi şi-ţi aduce mereu chipul meu înaintea ochilor ?

Nu se ştie cum a fost răspunsul, cu siguranţă cel dorit, pentru că vorba lui deveni mai îndrăzneaţă, rugătoare :

— Pînă şi porumbelul gungureşte porumbiţei lui cind vrea să-şi arate dragostea ! Oare mie nu mi-e îngăduit nici atît cît porumbelului ? Să stau ca un străin lîngă tine, să adulmec şi să rabd de foame.

Lingă şopron licărea o rochie albă, iar alături de ea un tînăr subţirel vorbea încetişor :

— Da, Marynia mea dragă, plec de aici fericit că te-am găsit aşa cum am visat, simplă, modestă, harnică, aptă să înţelegi şi să iubeşti acele îndatoriri pe care o femeie cu educaţie şi cu suflet nobil trebuie să le împlinească în ziua de azi...

— Dar, Witoid, eu n-am cine ştie ce educaţie, ştiu şi înţeleg atîta de puţin...

— E adevărat că mai ai încă mult de învăţat, dar nu nuiftai din cărţi... ci şi de la viaţă, de la oameni... Iubeşte oamenii, cercetează-i apropie-te de ei...

— Ai să-mi scrii ? Ai să-mi trimiţi poate şi vreo carte ?

— Am să-ţi scriu, am să-ţi trimit şi cărţi şi am să mă gîndesc la tine tot timpul, fata mea dragă şi bună... Iar cînd o să mă întorc la Korczyn, atunci nu ne vom mai

despărţi niciodată : vom lupta şi vom munci mereu pentru ideile noastre..: Bine, Marynia ? Vrei aşa ? Bine ?

Fata în rochiţă albă ridică braţele în semn de îneîntare.

— Oh, Widziu, Widziu. tu îmi făgăduieşti raiul pe pământ ; simt, ştiu câ pentru el trebuie sâ lupt mult, ca să-l merit...

La marginea livezii de pruni sta Jadwiga Domuntowna împreună cu cîteva fete şi flăcăi glumind pe seama primului vornicel. Acesta nu luase în seamă mofturile alesei sale şi se ţinea după ea la fiece pas ; tinerii îl împungeau că-i nestatornic şi petrecăreţ, câ n-o să se însoare nicicind de vreme ce a gustat din plin desfătările burlâciei. El, însă, privind-o lung pe Jadwiga răspunse grav, că şi fluturele zboară din floare în floare mai înainte de a se hotărî sâ se aşeze pe una ; că şi celui mai sărac om j se pare traiul mai uşor cu un tovarăş de viaţă alături, darmite gospodarului care are din belşug ce să împartă cu soaţa lui. Apoi, clă- tinîndu-şi capul într-o parte şi alta, chipurile a lehamite, îngînâ cu glas piţigăiat :

De cînd te ştiu pe tine, lumea preţ nu are Sufletu-mi poţi duce chiar şi la pierzare.

Dar nici vorbele nici cîntecul nu-i fură de folos. Jadwiga, tăcută şi cătrănită, pufnind şi umflîndu-şi buza de jos, era asemenea unui nor gata din clipă în clipă să descarce tunete şi trăsnete. Aiurită, parcă vrăjită, îşi fixase privirea spre pîrleaz. acolo unde cu spatele spre ea sta de vorbă o pereche. Nu le putea auzi cuvintele. în schimb observă în lumina tulbure a amurgului capul unei fete împodobit cu scoruşe roşii... Capul acela cu cosiţă groasă, gătit cu scoruşe, o urmărise azi ca un coşmar, ca o arătare de groază dintr-un vis urit. o ardea ca focul.

în timpul acesta, stînd pe pîrleaz, alături de Justyna, Jan îi vorbea încet, pătimaş :

— Mă întrebaţi dacă-i adevărat că asta e prima mea dragoste ? Să dea Dumnezeu mîine, să pier, dacă am simţit pînă acum în sufletul meu dragostea adevărată ! Ar putea fi altfel ? Ce sînt eu, conte, ori boier ca să umblu din floare in floare şi să caut numai plăceri ? Noi ţăranii n-avem timp şi nici chef de aventuri. Dacă n-a venit dragostea, n-a venit, dar dacă a venit atunci nu mai trece...

— Uneori, totuşi, trece, spuse îngîndurată Justyna.

— La boieri, mai degrabă, decît la noi ; şi apoi, depinde de fire. Jasmont. bunăoară, n-o să sufere dacă o să-l respingă Jadwiga, pentru că el mai mult pentru zestre vrea să se însoare cu ea, dar unchiul Anzelm, dacă n-a căpătat-o pe aceea pe care a iubit-o, şi-a petrecut toată viaţa în singurătate, iar bătrînul Jakub şi-a pierdut minţile cînd a fost înşelat în dragoste...

— Dar domnişoara Domuntowna nu se simte şi ea oare acum înşelată ?

Numai că n-a sărit în sus. ca opărit de întrebare.

— Am bănuit eu că îmi puneţi întrebările astea din pricina Jadwigăi.

Deveni grav, îşi înălţă capul şi o privi în ochi, cutezător, pe cea de lîngă el.

— N-am să mă jur, ori să mă blestem pentru că acolo unde nu este încredere nici prietenie adevărată nu poate fi ; am să vă mărturisesc simplu, din adîncul sufletului meu neîntinat de vreun păcat greu, că între mine şi Jadwiga n-a fost nimic, niciodată, că nimic nu i-am declarat şi nu i-am făgăduit, ci numai pentru că mă îndemna unchiul şi din respect pentru cumsecădenia ei m-aş fi însurat poate cu ea, dacă n-ar fi apărut aceea care e soarele vieţii mele. S-a prins de mine ca scaiul şi mă urmăreşte cu dragostea ei zadarnică ; o înţeleg şi îi trec cu vederea pentru că ne cunoaştem de copii, s-a obişnuit cu mine şi îi vine greu să se despartă... Trag nădejde însă că va uita, şi nu mă simt cu nimic vinovat faţă de dînsa... Mă credeţi ? Aştept răspunsul ăsta ca pe izbăvirea sufletului : mă credeţi ?

Simţi pe mîna ei sprijinită de gard o palmă fierbinte, bătătorită şi totuşi ciudat de moale, uşor tremurătoare, implorînd. Şopronul, casa cu ferestrele aprinse se-nvîrteau ca-ntr-o horă în faţa ochilor ei ; văzu dintr-o dată toate stelele presărate pe cerul înalt şi simţi că sîngele îi dă năvală spre inimă. Răspunse încetişor :

— Cred !

Deodată scoase un ţipăt, şi amîndoi săriră în picioare. Printre capetele lor o piatră aruncată cu forţa de o mînă abilă şuieră şi zgîrie uşor grumazul lui Jan, apoi căzu la cîţiva paşi, pe brazda de sfeclă. Se auziră ţipete şi întrebări:

— Ce-i asta ? Cine-a aruncat ? De unde ? De ee ? Pentru ce ?

Cei mai mulţi o văzuseră pe Domuntowna, cum se aplecase fulgerător, luase o piatră de pe jos şi o-aruncase

cu putere în perechea cs sta de vorbă ; o aruncase şi acum tremura parcă apucată de friguri. Pe cine anume vrusese ea să lovească cu piatra : pe Jan sau pe fată nu se ştia ; destul, însă, că într-o clipită aflară cu toţii de fapta ei şi, pe cărarea verde dintre crîng şi grădină, se iscă mare vîlvă. Chiar şi cei care ieşiseră să fumeze în cimp se întoarseră şi începură sâ ridice glasul. Cei mai mulţi o condamnau răspicat, fără înconjur. Chiar şi mai înainte, îmbrăcămintea ei căutată, îngîmfarea şi acreala ei pe mulţi îi îndepărtaseră. Unii, înzestraţi cu umor şi înclinaţi spre glume răutăcioase începură, mai în serios mai în rîs, să grăiască :

— Ea singură şi-a făcut-o, cu mina ei!

— Grozavă fată, n-am ce zice, dacă se poartă cu iubitul ca cerşetorul cu traista : pe cel care nu-1 miluieşte

11 plesneşte cu ea peste ochi.

— S-a încărcat ca un tun şi trage cu pietre.

— Ce mai îngeraş ! Dracu are s-o mai ia de-acum, s-0 ducă la altar !

— M-aş lipsi de zestrea uneia ca asta în stare să mă trimită pe lumea cealaltă !

— Şi-a atimat tinichelele alea parcă-i cal ţigănesc şi crede câ are voie să omoare oamenii !

De partea cealaltă se aflau apărătorii. Kazimierz Jasmont, la început, rămase nedumerit şi năuc, dar apoi, venindu-şi in fire, pocni din degete şi strigă :

— Pe cinste fată ! Păzeşte casa de hoţi, nu mai e nevoie nici de cîine, nici de flintă !

Cam aşa lua el partea cea bună din toate. Fraţii Domunt şi fetele din Siemaszki se porniră cu ameninţările :

— Cine mai spune un cuvînt rău despre verişoara noastră are să afle de îndată la ce-i serveşte ciufuL

Belicoşii de Gbuchowiczi atît aşteptau. Deşi mai Înainte rîseseră de Jadwiga, acum căşunară asupra celor care o condamnau ; în schimb, cîţiva flăcăi din Bohatyrowicze ti din Jasmonty, însoţiţi de fraţii Zaniewski şi StanLewski se încăpăţînau să rămînă pe poziţie, neîncetînd să rîdă de ea, declarînd sus şi tare că ei nu se tem de nici o amenin-ţare, şi că n-au nevoie de dojeneli. Se anunţa o răfuială zdravănă. Obuchowiczi se şi apropiară de gard, cercetînd prin întuneric de unde ar putea smulge un par mai gros, în tabăra adversă cineva se grozăvea cu snopitul în bătaie t

u sfărîmarea oaselor şi cu ruperea boturilor, cînd, de sub păruldin grădină, se auzi un glas puternic cerînd să fie ascultat.

— Cu îngăduinţa tuturor celor de faţă, mi se cuvine ţâ mie un cuvînt. căci nu de la altcineva ci de la mine a pornit totul. Nu ştiu cine a născocit că domnişoara Domun- towna a aruncat piatra asupra mea din răutate. Nu este adevărat ! A aruncat-o, dar nu, Doamne fereşte, cu gînd de răzbunare, sau cu vreo intenţie rea, ci în glumă, ca să mă sperie şi apoi să facă haz de slăbiciunea mea. Mie mi se pare că o asemenea glumă, fie ea şi proastă, nu poate fi socotita drept un păcat de moarte şi de aceea nu se cade s-o vorbiţi de rău. cu atît mai mult cu cît domnişoara esrte o persoană vrednică de cinste ş-i nu are nimeni ce să-i reproşeze. Iar dacă pentru fapta asta eu n-am nici o pretenţie faţă de domnişoara Domuntowna, atunci nimeni n-are dreptul s-o judece şi s-o batjocorească ; şi dacă îi mai trece euiva prin cap vreo idee ca asta, atunci eu, împreună cu domnii Domunt mă voi strădui să i-o scot.

Stînd sub păr nu prea putea fi văzut, dar în glasul lui simţiră cu toţii fermitate şi îndrăzneală. Atunci mulţi în- L-cpură să ridice din umeri şi crezură oii se prefăcură a crede că fapta Domuntoxvnei fusese doar gluma proastă ;î unei fete necioplite. Dacâ-i aşa. fie, dar. aşa ! Dacă celui . jignit îi place s-o considere joacă prostească, pentru care pricină, mă rog, atunci, s-ar sinchisi ei atît de tare ! Pe de altă parte fraţii Domunt şi ortacii lor începură şi ei a bate în retragere, căci cuvîrrtul tui Jan le plăcu foarte mult ţi le drese dispoziţia. Se liniştiră şi plecară cu primul vorni-. cel spre ograda Jadwigâi. unde se zărea de departe sumanul alb al bătrînului. După ce aruncate cu pietroiul, tremurînd ca apucată de friguri, plecase să-şi caute bunicul şi-l găsise în spatele şurei, stind pe scăunel, înconjurat de cîţiva unc'nieşi. Acestora şi încă altora adunaţi în preajma lui precum economul din Osowce, Jasmont şi arendaşul Giecold le povestea întimplarea din nouă sute doisprezece, despre ofiţerul Franus, mort în poarta casei părinteşti, cînd veni nepoata şi-l ridică de pe scaun.

Hai acasă, bunicule, hai la casa noastră ! Am stat destul şi am petrecut... e timpul să rămînem singuri...

Il cuprinse pe după umeri. îi sărută mîna uscată şi o luară pe drumeagul îngust ce ducea spre casă.

— Hai, bunicule, hai la casa noastră ! Am să te dez-

brac, am să te aşez în pat... am să te legăn pînă ce ai să adormi, dragul meu, scumpul meu bunicuţ !

Cu cît se depărta mai mult de ograda lui Fabian. cu atît mai mult se pleca asupra bătrînului, iar lacrimile îi cădeau din ochi ca mărgelele pe sumanul şi pe capul lui.

Pe cărarea verde numai Obuchowiczi mai bombăneau nemulţumiţi că pierduseră prilejul unei straşnice încăierări. Unul dintre ei, chiar îi mărturisi altuia din Siemaszki cum noaptea trecută se visase rupînd pere din pom. ceea ce însemna, sigur, că la nuntă o să iasă cu ciomăgeală ; cînd colo, n-a ieşit nimic... In schimb băieţii Lozowicki, de felul lor cam trufaşi, dar plăcîndu-le să trăiască în pace cu semenii. precum şi Strzalkowski. oameni cuviincioşi şi aşezaţi, se felicitară între ei şi felicitară şi pe alţii pentru încheierea cu bine a tărăşeniei, susţinînd că numai derbedeii sar la bătaie pentru o nimica toată, dar între oameni de treabă cearta şi, Doamne păzeşte, încăierarea, nu fac cinste, nimănui. în sfîrşit. în toată adunarea se făcu auzită o chemare care abătu atenţia de la întîmplarea proaspăt petrecută. Julek, cu Sargas după el sărind şi scheunînd bucuros, ieşea în fugă din curte spre uliţă şi striga cît îl ţinea gura :

— La Niemen, la Niemen ! toată lumea la Niemen ; am pregătit bărci şi luntri... Le-am adunat din tot satul şi le-am adus aici la mal... La Niemen ! Hai, poftiţi cu toţii la Niemen !

Niciodată nu-1 văzuse cineva alergînd şi strigind cu atîta zel îneît moţul lui roşcat îi flutura în toate părţile, iar ochii îi scînteiau în întuneric ca la pisici. Acum era şi el gazdă şi-i poftea pe musafiri la casa lui, îi îmbia la petrecerea pe care o patrona tot atît de iscusit precum alţii jocul şi cîntecul. Sargas părea că invită împreună cu el, gudurîndu-se bucuros pe lîngă toţi, scheunînd şi sărind, în fiece clipă îndreptîndu-şî botul spre rîu şi adulmecând boarea ce venea dintr-acolo. Fetele răspunseră primele, bucuros la chemare.

— Cu bărcile. Cu luntrile. Şi să cîntăm ! Domnule Michal ! Domnule Wladislaw ! Domnule Zaniewski, Domnule Jasmont ! Domnule Bohatvrowicz ! La Niemen ! Mergem cu luntrile, o să cîntăm. La Niemen ! Haideţi la Niemen !

Glasurilor femeieşti le răspunseră bărbaţii.

— Sînt aici ! Vin îndată. La dispoziţia dumneavoastră !

Dar cine, cu cine ? Domnişoară Kazimiro ! Domnişoară Cecylia ! Domnişoară Antonina ! Domnişoară Maria !

Şi multe alte nume răsunară pe deasupra ierburilor stropite de rouă prin grădinile golite de rod. prin crîngul rărit, şi din corul de strigăte şi răspunsuri răzbătu chemarea :

—: La Niemen ! La Niemen !

în învălmăşeala aceea de glasuri se auzi deodată o voce de bas : ,

Peste Niemen. hăt, departe
Ah ! de ce să merg, încalţe
Are lunca flori mai mîndre ?

înspre rîul al cărui nume ecoul îl repeta cu sirg. ducîndu-i-1 în codrul întunecat şi în cîmpia largă, de pe sprinceana malului, în lumina palidă încă a lunii, coborau în fugă nişte perechi.

Jan străbătea grădina cu paşi mari, se uita cu atenţie în toate părţile, căutînd se vede pe cineva, cînd simţi o mînă atingîndu-i haina şi îndată îi apăru în faţă cosiţa neagră împodobită cu scoruşe.

— Mergem cu luntrea !

— Mergem!

— Dar singuri... noi doi... domniţa mea dragă... Comoara mea ! cu luntrişoara mea... cu a mea, cu aceea care ne-a dus la Mogila.

— Bine !

Luntrea se afla la poalele grădinii lui Anzelm, ascunsă în stufăriş şi numai Jan îi ştia locul. Alergară, deci, pînă la grădina lui Anzelm. săriră iute gardul cam în acelaşi loc pe unde-1 sărea atît de des Antolka şi Elzusia şi, în cîteva clipe se aflară sub şirul dc tei. în locul acesta crengile atîrnau atît de jos încît Justyna, ca să treacă pe sub ele, trebui să se aplece. Jan se aplecă şi el şi, sub bolta aceea întunecată, prinse mîna ce sălta rochiţa albă deasupra ierbii îmbrobonate de rouă ; o duse la buze şi după aceea n-o mai slobozi. Mină în mină alergară spre stuful de pe mal şi nici nu băgară de seamă că in spatele lor. sub tei, doi oameni stăteau pe iarbă atît de absorbiţi în spo- vada lor tainică, încît nici ei nu văzură perechea ce trecuse pe alăturea.

Erau Anzelm şi Marta. Prin ce împrejurare şi cum se întîlniseră în mulţime pentru a doua oară ? La această întrebare ar fi putut da răspuns numai vechile amintiri, ele

îi atrăgeau unul spre celălalt. De mult părăsiseră tumultul şi acum se aflau amîndoi în ograda lui Anzelm ; Marta privise îndelung şi cu interes casa, pomii, stupii, ici lăudînd, colo criticînd, împărtăşind prietenului de demult din experienţele sale. De cînd se întunecase, şedeau sub tei, pe iarbă, împreună cu Mucyk tolănit la picioarele stăpînului ; părea că-şi spuseseră tot ce avuseseră pe suflet. Tăceau amîndoi cu obrajii sprijiniţi în palmă. Deodată, pe buzele albe ale lui Anzelm, sub mustaţa că-runtă se cuibări un zîmbet. Rosti cu vorba lui tărăgănata :

— Domnişoară Marta, îţi mai aduci aminte cind am venit eu prima oară la Korczyn, invitat de fraţii Korcz-ynski ? Cum am rămas ca prostul cu gura căscată, de au început toţi să ridă de mine in clipa cînd am^lat cu ochii de dumneata.

Ea rîse încetişor :

— Cum să nu-mi amintesc ? Dar de ce te fîstîciseşi aşa, domnule Anzelm ?

— Eram înmărmurit şi orbit de mindreţea chipului şi a ochilor dumitale...

— Da, da, a fost odată ! şopti bătrîna domnişoară elă-tinîndu-şi capul.

— Da, da, a fost ! întări Anzelm.

— Dar dumneata, domnule Anzelm, îţi aminteşti ce de oaspeţi se adunau pe atunci la Korczyn ? Ce de planuri tşi mai croiau, cîte discuţii... cîte nădejdi îşi puneau in

— Răposatul pan Andrzej pe toţi îi îndruma, iar Jerzy al nostru şi-a pus viaţa în primejdie ca să-l slujească...

_— O, da, da, aşa a fost! Ce tristeţe, şopti ea.

"— Dă-le, Doamne veşnică odihnă, spuse în şoapta Anzelm ridicînd cuşma deasupra capului.

Cîteva clipe tăcură apoi Marta vorbi iar :

' — Şi îţi mai aminteşti cum ţi-am cusut chipiul rcşa pe margine cu blană gri, de miel ? ^

— Dar dumneata mai ţii minte a cui mînuţă mi-a atir-nat la gît medalionul sfinţit, cînd ne-am despărţit, acolo, pe dunele de nisip ?

— Aşa e. aşa e, a fost odată !... repetă ea.

• — Da, da, vînturi rele le-au spulberat pe toate şi le-au dus departe de noi...

Tăcură, îşi îndreptară spatele, începură să caute în jurul lor şi să asculte... In faţa acestor oameni istoviţi de muncă şi măcinaţi de suferinţă, apropiaţi de sflrşitul' vieţii, chemînd în amintire singura clipă de aur din trecutul lor,

lumea se înfăşură într-o mantie de lirism ţesută ‘m raze de lumină şi armonii muzicale. Luna se ridicase su3 pe cer, scăzuse, pălise şi, înveşmîntînd în lumina ei blîndi malul aburcat şi codrul de dincolo, prefăcea parcă in sticlă faţa rîului încreţită mărunt. Sub lampa ei de aur stătea cufundată parcă în apă o coloană tremurîndă, cu baza întoarsă spre unde şi cu discul de foc în adine. In lumina acefea tremurătoare, de vis, citeva bărci şi luntri se inşi--ruiră pe firul apei despicînd cu vislele unda de sticlă şi iscînd pe ea luciii de aur. efemere ; din bărcile acelea 5* înălţa un cor de glasuri, cînd mai puternic, cînd mai slab, cînd nostalgic, cind voios, zvîrlind sub cer, în inima codrului şi pe ape, melodii vechi, uitate de lume, aţipite cîndv* în trecutul îndepărtat, iar acum părînd a se trezi şi a reveni la viaţă. Ca şi cum undeva se deschisese larg un tezaur de cîntece şi in văgăuna aceea cu pereţi înalţi, izolata de lume, pe rîul mare şi grav se vărsau toate dorurile, jalea şi suspinele anilor şi generaţiilor trccute. Mai în Ui

auzi cîntecul trist al unui biet soldat pribegind prin codri, chinuit de foame. Apoi se abătu în preajmă duhul lui Chopin. De unde, pe ce căi, pe aripile cărei iubiri şi aduceri aminte venise ? Taină. Destul că în melodia maestrului erau înveşmîntate cuvintele :

Zboară frunze din arţarul cel crescut în vale
Pe mormînt o păsăruică tot cînta cu jale Fost-
a, maică bună, viaţa ta amară Feciorii zac în
ţărînă, toate se schimbară.

O fată cu ochi înlăcrimaţi se tinguia. aplecată deasupra unui izvor : -

Cum pot să rria veselesc Cînd izvorul plînge ?
Soarele să-l mai privesc Cînd maica se
stinge ?

Iar după plînsul fetei urmă cîntul trist al unui pribeag :

Zboară tu, fluture, du-te departe Zboară, tu
fluture-n satul meu drag Suspinul mi-1 poartă
spre fata ijibită,
Zîmbetul du-mi-1 spre fata-ndrăgită !

Chipeşa Osipowiczowna, zveltă ca un plop tînăr, stînd în mijlocul bărcii sub raza lunii, se tîngui şi ea :

A foşnit pădurea, ostaşii-au plecat Pe mîndrul
meu Jasiek la război l-au luat Du-te, Jasiek,
du-te, calul ţi-e-nşeuat Dar să-mi spui, pe
mine, tu cui m-ai lăsat ?

Iar după ce se mîntui şi cîntecul acesta, corul bărbătesc făcu să răsune văzduhul de altă jeluire, cu înfăţişări de coşmar :

Ura ! Ura ! camarade,
De pe cal soldatul cade.
Ortacii nu-1 ocolesc
Cu caii mi ţi—1 zdrobesc
Unul strigă : Scapă-1! Scapă-1!
Altul strigă : Calcă-1 ! Calcă-1 !
Cad potop ghiulele Cad şi cad
mereu Neferice — capul meu !

Şi aşa mai departe urmară cîntece despre desfătările războiului, hăuliră ca la un. foc de bivuac, iar în urmă încheiară cu un refren de o tristeţe fără margini :

Goarna sună : Tara.-ta ! Ta-ra !
N-am nici frate, n-am nici tată ?

N-am nici prieten iubitor Doar pe
Domnu-Izbăvitor.

Melodiile îşi luau zborul în depărtări şi nici o piedica de pe pămînt ori din văzduh nu le tăia calea, nimic nu le tulbura ; apa cu faţa ei de sticlă le răsfrîngea din undele argintii, ecoul le sporea mînîndu-le departe, tot mai departe ; boarea nopţii senine mîngiia creştetul codrului, stîrnind foşnet uşor, de parcă în adîncul lui duhurile celor din mormînt, revenind la viaţă, acompaniau cu lungi suspine, ori cu rîsete înăbuşite, cîntecele cunoscute şi iubite de ei cîndva.

Pe malul înalt sub şirul teilor bătrîni perechea de pe iarbă privea şi asculta. Trecutul respira puternic în preajmă-le, iar melodia luminilor şi cîntările acelea îi vrăjise şi îi transformase în stane de piatră. îţi dădeai seama că sînt vii numai după ochii care urmăreau dîra lucie din urma .bărcilor, ba apărînd, ba dispărînd, după mişcarea mîinii lui Anzelm ce mîngîia în neştire cîinele tolănit la picioare şi după respiraţia tot mai şuierată şi greoaie a Martei. Bărcile ajunseră la coloana de lumină şi, o clipă, pluiiră deasupra discului de foc cufundat în apă ; tăcute, una după alta, întunecate, liniştite, uşoare ca nişte fantome. Dincolo de coloană şi de lună, acolo unde rîul cotea măreţ după codru un glas de bărbat despică văzduhul:

A ieşit fetiţa, a ieşit mîndruţa
Rumenă floare...

— Janek cîntă... zise Anzelm.

— Iţi aduci aminte cum îl cîntam şi noi împreună întrebă femeia.

— Eu zic că n-am mai auzit de atunci niciodată o voce atît de frumoasă ca a dumitale...

Clătină din cap :

— Da, da, aşa era !

De la cotitura rîului cuvintele răzbătură pînă la el:

Tu pleci pe culme, tu pleci pe culme
’ Eşti mîndru crin
Eu plec pe vale, eu plec pe vale
Sînt biet călin.

Pe acea melodie gravă, tristă de „Poloneză[11], pe care o ascultase cu un zîmbet uşor pe buze, Anzelm începu şi el să îngîne :

Tu eşti mîndru crin Eu
un biet călin,

Marta deschise şi ea buzele galbene, ofilite şi începură amîndoi să secondeze melodia ce venea din depărtare :

Tu mergi pe cale, tu mergi pe cale
Eu prin mărăcini
Tu te speli cu apă, tu te speli cu apă
Iar eu cu lacrimi.

Anzelm cîntă mai departe :

Vei fi domnişoară, vei fi domnişoară
într-un vechi conac.

Dar femeia de lingă el simţi că se sufocă, îşi sprijini fruntea pe genunchi şi începu să tuşească.. Atunci el curmă cîntecul şi-şi aţinti urechea spre ea. I se păru că nu era numai tuse ceea ce slobozea pieptul ei... O luă de mină.

— Nu trebuie să plîngi, rosti grav. Plînsul nu te ajută să capeţi voia bună... apa care a curs la vale nu se mai întoarce... în floarea vîrstei ne-am despărţit şi ne-am întîlnit din nou, moş şi babă. Nu-i de mirare că ne-au năpădit amintirile şi regretele. Dar nu mai sîntem noi pentru astfel de lucruri, timpul nostru a trecut, trebuie să ne gîndim la cei tineri, care au crescut , lîngă noi cum cresc lăstarele alături de copacii prăvăliţi. Unul apune, altul răsare. Poate că acel soare care nouă ne-a luminat atît de trist pentru ei va străluci mai vesel. Fii bună şi spune-mi:

oare domnişoara asta, Justyna, este cu adevărat atît de bună şi cumsecade precum se-arată ? Pot să trag nădejde că se va deprinde cu viaţa noastră ţărănească şi cu munca la cîmp ? Şi, Doamne fereşte, oare Janek al meu n-o să fie nefericit din pricina ei ? Poate nici domnul Korczynski n-s să vrea să i-o dea ? Poate ea însăşi, în ultima clipă, va fugi de o astfel de soartă ? Poate că e de datoria mea sâ o rog din inimă, respectuos, să-l respingă la timp pe băiat, ca să se mai poată vindeca.

Pe cînd Anzelm vorbea astfel, Marta îşi înălţă capul apoi începu să-l clatinc în semn de încuviinţare. Mai tuşi de cîteva ori, apoi zise :

— Adevărat, pe cuvînt de cinste, că ai dreptate ! Şi-a adus aminte baba de seara de logodnă ! Eterna prostie! Totdeauna bărbatul e mai înţelept decît femeia. Adevărat ! Cu ce ne alegem noi de la cîntecele şi tînguirile astea ! Să vorbim despre cei tineri...

în timpul acesta, în casa lui Fabian, ale cărei ferestre luminate străluceau printre crengile plopului, era o fierbere şi o larmă ca într-un cazan pus la foc şi acoperit. CM o oră înainte, cînd tinerii coborau în fugă malul spre rîu, dintre chemările lor una răzbătu mai ales :

— Domnule Witold ! Domnule Korczynski, binefăcătorul nostru ! Domnule Korczynski, fiţi bun ! Vă rugăm, cu plecăciune vă rugăm !

În cele din urmă, dind peste tinăr în grădină, Fabian . îl apucă de mînă şi, făcîndu-i plecăciuni, îl pofti în casă.

— Avem un necaz, spuse, avem un necaz şi de aceea îndrăznesc să vă stingheresc de la petrecere... Noi, bătrînii, ne-am gîndit să vă facem... noi bătrînii... o rugăminte...

I se «imţea emoţia în glas totuşi, deşi se înclinase atît de adine şi îl rugase atît de umil, mustăţile i se zburleau din ce în ce mai tare. Witold o încredinţă pe Marynia celor două fete din Siemaszki, care alergau ţinîndu-se de mînă şi erau însoţite de unul dintre fraţii Domunt, apoi, cuprins de curiozitate, merse bucuros în urma gazdei.

In camera de oaspeţi era zăduf ca într-o baie turcească, măcar că ferestrele toate erau larg deschise ; pe cele trei mese încă acoperite ardeau cîteva lămpi şi la lumina lor anemică fierbea mozaicul de forme şi chipuri omeneşti.
La prima aruncătură de ochi puteai deosebi numai In mare că unii erau aşezaţi pe scaune, alţii stăteau în picioare iar alţii — rezemaţi de perete ; că cei de la masă stăteau în voie cu coatele sprijinite pe ea, că-şi mişcau larg braţele şi-şi răsuceau mustăţile. Abia după cîteva clipe mozaicul acela încîlcit se lumină şi începură a se desluşi capete pleşuve, încărunţite, colilii, frunţi arse de soare şi asudate, feţe ca rîşcovul, ori ca pămîntul. Ca şi cei tineri care petreceau în şura de pe rîu, nimeni nu în- trecuse măsura paharelor dar zăpuşeala din încăpere, miedul şi berea băute cu destulă cumpătare în timpul zilei le aprinseră feţele şi le scăldară în sudoare ; astfel apărea, cu claritatea şi fineţea unei sculpturi măiestrite, pielea loi: aspră, groasă, ciupită, smochinită, cu riduri subţirele ca firul de păr, sau brazde cît degetul de groase. Era generaţia peste care viaţa arase şi grăpase cu sîrg ; iar sub torentul ei de gheaţă amorţise, pălise, îşi încetinise ritmul ; totuşi, primind un stimul puternic mai putea încă să se aprindă şi să ardă vîlvătaie. Se aprinse şi răbufni în clipa cînd intră Witold. O

mulţime de mîini se întinseră spre palma tînărului vrind să i-o strîngă şi o mulţime de glasuri grăiră deodată :

— Vă rugăm să fiţi mijlocitorul şi sprijinitorul nostru !

— Ca judecător ?

— Ca împăciuitor !

— Prin boieri la rege, prin sfinţi la Dumnezeu şi prin fiu la tată... începu Fabian.

— De dumneavoastră atîrnă soarta noastră ; ori ne lăsaţi să murim .ori ne salvaţi viaţa, răzbătu un glas.

— într-un cuib nu toate păsările sînt la fel ; şi cu toate că tatăl dumneavoastră se arată a fi asupritorul nostru, dumneavoastră v-aţi purtat cu noi ca urf prieten, ca un frate...

— Tîrgui se face cu om bun, strigă cineva de lîngă perete.

— Adevărat este ! Păi cum ! în faţa celui bun nu-i ruşine să te pleci ! rosti Walenty Bohatyrowicz.

Iar Apostol cu glasul lui tînguitor exclamă cu evlavie :

— Pe Isus îl avem mijlocitor faţă de Dumnezeu Tatăl... pentru iertarea păcatelor noastre, iar pe dumneavoastră vă avem mijlocitor faţă de vecinul cel aspru !

Witoid fu la început uimit, apoi deveni grav şi se în-Iristă. Ieşi din gloată, se săltă sprinten pe masă şi de la înălţimea aceea, cuprinzind cu privirea toate feţele în-dreptate spre el, grăi răspicat:

— Sînt aici ! Vă ascult! Vă mulţumesc că m-a ţi chemat...

O lumină răsări pe fruntea lui. Ridică mîna în sus fără sâ vrea.

— Fie ca viitorul să împlinească ceea ce visez şi ur-măresc pentru voi, căci vă iubesc sincer şi sînt gata să fac tot ce-mi stă în putere pentru binele vostru !

Atunci prinseră a vorbi cu toţii deodată, dar Fabian putoli repede hărmălaia şi încercă singur a înfăţişa pricina. Era o tărăşenie veche care începuse odată cu stingerea elanurilor de tinereţe ale lui Benedykt Korczynski şi-şi avea obîrşia înlr-o seamă de ranchiune şi conflicte mărunte, aşa cum norul cel gros se înfiripă dintr-o sume-denie de vapori. E drept — şi Fabian nu nega — că pan Korczynski a avut de multe ori dreptate şi că nu o dată s-a putut întîmpla sâ fie păgubit şi jignit de vecinii chinuiţi şi ei de felurite neajunsuri. Dar fiecare boală îşi are leacul

ei ; cu toate astea cel pe care l-a aplicat pan Kor- czyriski i-a virît în sărăcie pînă peste cap şi i-a îndopat cu amărăciune. Pentru o nimica toată pe fiecare l-a tras în tribunal. Pentru un spic a cerut să i se întoarcă un snop iar pentru un snop o căpiţă întreagă. Şi de multe ori au vrut şi au încercat, cu vorbă bună, să pună capăt acestor harţe prin bună înţelegere, dar el niciodată n-a primit să stea de vorbă cu ei. Şi nu pentru că ar fi prins gust de procese, căci vedeau şi ei prea bine că arăta acolo în tribunal ca răstignit pe cruce, ci pentru că se făcuse prea lacom şi mai ales, pentru că-i dispreţuia pe săraci şi aproape nu-i considera oameni...

Aici Fabian, care pînă atunci vorbise pe un ton mai mult plingăreţ decît mînios, îşi puse mina în şold şi-şi zbîrli mustaţa.

— Fie-mi iertat, strigă, dacă faţă de fiu vorbesc astfel despre tatăl lui... dar, văzînd in dumneavoastră, milostive domn, singura noastră scăpare, trebuie să vă încredinţez toate ascunzişurile sufletului meu. Tare negru se mai arai;') la faţă pan Korczynski şi are vorba tăioasă...

— Mormăie la om şi nu stă de vorbă cu el... se auzi cineva.

Din nou glasurile începură să se amestece şi să lărmuiască.

— îţi răneşte sufletul cu vorba rea şi te doare mai rău decît dacă ţi-ar sfîşia carnea cu biciul...

— Parcă l-ar durea gura să spună o vorbă bună...

— Şi totuşi, cu un cuvînt de mîngîiere poate mai degrabă ne-ar face să-i păzim avutul decît cu biciul !..<

Apostol, căruia i se vedeau numai ochelarii lucind în spatele oamenilor, exclamă :

— Din tină sîntem zidiţi.

Fabian ridică din nou glasul.

Furnica cît e de mică şi tot dacă o calci, capul îşi ridică şi te pişcă ! exclamă ştergîndu-şi fruntea şi obrajii de sudoare. Noi nu mai avem nici un fel de bunăvoinţă faţă de domnul Korczynski. După cum îţi dă omul „bună ziua“, aşa-i răspunzi. I-am pornit război. încredinţaţi că avem dreptate...

Witold, pînă atunci calm, dominînd adunarea, făcu acum un gest de nerăbdare, ba chiar se arătă îngrijorat.

— Dragii mei, strigă, ce vreţi de la mine ? Ce pot eu sa

fac ? Lăsaţi-mă să plec !

încruntind din sprîncene, vru să sară de pe masă, dar ei se strînseră şi mai tare în jurul lui, iar Fabian îl apucă de braţ.

— Să mă bată Dumnezeu dacă m-am gîndit să vă supăr măcar cu un cuvinţel, strigă el speriat.

Alţii îl rugară să le dea ascultare şi să-i ajute. Rămase^ dar expresia feţei lui se schimbă cu totul. Vesel şi entuziast cu o oră înainte, devenise acum întunecat, concentrat in sine, posomorit. Ascultă totuşi, ascultă cu încordare plîngerile lor şi discuţiile ce se iscară. li puseră dinainte o hartă veche, îngălbenită şi aproape mucegăită, găsită de Fabian în nu ştiu ce pod de casă, într-o ladă putregăită şi pe care sta clar, ca bună ziua, că o mare parte din păşunea aflată hăt, colo, intre hotarul cutare şi hotarul cutare aparţine, de fapt, satului Bohatyrowiczilor şi nu domnului Korczynski. Oho, oho ! Dacă ar fi dobîndit ei imaşul acela ce le fusese luat cu japca, după cîte se vedea, ce viaţă dulce ar fi dus ; pe lingă asta i-ar fi arătat ci vecinului că uneori şi ţinţarul, cît ii el de mic, pişcă armăsarul pînă la sînge ! Lui Fabian de asta îi păsa mai mult decit 'de pămint. I-a aţîţat pe vecini la proces, dar n-a reuşit să atragă decit vreo zece. Aceia şi-au pus pielea ia bătaie pentru toţi şi au deschis pungile. Celorlalţi le tremura inima de frică. Cei săraci erau mai curajoşi. Tot umblînd prin judecăţi s-au înglodat în datorii. Avocatul — cine să-l ştie că e şarlatan de vreme ce vorbea atât iie frumos şi de înţelept — i-a dus cu vorba că vor cîştiga procesul, i-a stors de bani timp de doi ani, iar la urmă a lăsat să treacă termenul, n-a înaintat apelul la timp şi au pierdut. Dar nu numai atît; mai trebuia să-i plătească domnului Korczynski o sumă mare de bani şi asta cit mai degrabă căci le-a şi trimis vorbă, nu ştiu de cîte ori. că nu-i va păsui nici un ceas măcar, nu le va ierta nici im groş şi că-i va executa fără milă. Termenul se apropia cel mai tîrziu peste două săptămîni trebuie să plătească, ţi asta înseamnă pentru ei un fel de sfîrşit ai lumii căci, oricît s-ar strădui cei zece, n-au cum să adune o sumă atît de mare şi nici n-au de unde sâ ia cu împrumut. Sînt speriaţi, recunosc că s-au înfundat şi că n-au altă scăpare decît să se umilească şi să ceară îndurare. Câindu-se, începută tind unul cînd altul să lăcrimeze. Fabian, de asemenea, se ştergea cu batista nu numai de sudoare, începu, cu glasul

piţigăiat cu care-şi binecuvîntase copiii de dimineaţă :

— Martor mi-e Dumnezeu că amarnic va îi pentru mine, la bătrîneţe, să cerşesc ca "Lazăr la poarta bogatului. Nenorocirea mea aş îndura-o cum aş îndura-o, dar nu pot purta pe conştiinţă nenorocirea altora. Ce să facem acum nefericiţii de noi ? Să ne roadem curelele ! Nevoia ne sileşte să ne umilim şi să-l rugăm pe fiu să-l înduplece pe tată.

începu să .plângă în hohote, dar se ruşină de slăbiciunea lui; ştergîndu-şi sudoarea şi lacrimile căută să se îndreptăţească.

— Nu e un păcat să pîîngi cînd dai de nenorocire... şi dinele urlă, de durere...

Apostol rosti sentinţa :

— Va veni Hristos şi-i va judeca pe cei săraci şi pe cei bogaţi, pe vii şi pe morţi...

Se auzi vocea lui Walcnty cel uscăţiv şi deşirat, cu mustăţile negre, pleoştite.. Pe faţa lui suptă şi pămîntie ca de mucenic era întipărită o răbdare mută, fără margini. Spuse liniştit şi cu voce domoală cum a crescut şapte copii, cum şi-a înzestrat fetele, iar pentru instruirea băieţilor a angajat, împreună cu alţi vecini, timp de cîţiva ani, un preceptor, ca măcar aceştia să ştie a scrie şi a citi. Nu i-a fost uşor să dobîndească toate astea din zece pogoane dc pămînt. S-a îmbolnăvit de piept, răsuflă greu şi nu mai poale ara. Totuşi, pînă acum a fost cum a fost. Dumnezeu nu l-a lăsat, iar oamenii aproape că nici nu i-au ştiut greul, atît de liniştit a stat în birlogul lui. trudind din răsputeri şi dînd slavă lui Dumnezeu ; şi cu toate că şi-a auzit de la domnul Korczynski cuvinte de ocară, laolaltă cu ceilalţi le-a îndurat în tăcere şi cu răbdare, aşa cum se cade omului nevoiaş. Dar uite, că la bătrîneţe s-a prostit, îndemnat să meargă la proces s-a lăsat .dus. Ce va fi acum — nu ştie. De bună seamă va fi nevoit să-şi vîndă pămîntul, să plătească datoriile, să ia dăsaga şi să se aşeze milog la uşa bisericii. Cum o vrea Dumnezeu ! Facă-se voia Lui ! Dacă totuşi pan Korczynski ar vrea să mai aştepte, să amine plata pe un termen mai lung, poate, cu ajutorul unuia dintre gineri care nu e aşa de sărac, ar ieşi din impas... Dar doreşte, tare mult doreşte, ca ai lui să închidă ochii acolo unde i-a deschis prima dată pe lumea, asta. unde au trăit moşii şi strămoşii...

Nu fu în stare să sfirşească. Lacrimile începură să şi-

roiască pe faţa lui liniştită şi cuminte : îşi freca mîinile slăbănoage şi pămîntii, învîrtoşate de muncă şi le strîngea atît de tare de-i trosneau încheieturile. Deodată Witoid se aplecă spre el şi strînse cu putere mîinile acelea sărmane, muncite, desperate. Pe dată însă îi despărţiră alţii, cu rugăminţile lor. Domnul Korczynski să fie mulţumit că a cîştigat procesul, şi să nu le ia capul cu despăgubirea hotărîtă de tribunal. Dacă totuşi moare de focul banilor ălora, atunci măcar să-i păsuiască, să le lase timp ca să poată lua ce i se cuvine fără să prăpădească oamenii ! Cineva scutură din mînă a lehamite şi rosti.

— Vă bateţi gura de pomană ! Nu face el domnul Korczynski, asta. Ce-i pasă lui de ne-o fi nouă bine ori de-om crăpa ?

— Aşa e ! Moartea berbecului — ospăţul lupului ! rîse cu amărăciune unul de lîngă perete.

— Trei lucruri sînt rele pe lumea asta, se amestecă Starzynski cu rîsul lui de tunet : păduchele pe guler, lupul în ţarc şi vecinul lacom la hotar !

— Regina Saba a prezis înaintea lui Solomon că satan,' cel ce strică sufletele omeneşti, va aduce împărăţia lăcomiei pe pămînt ! se tîngui Apostol.

Acum însă Strzalkowski. omul acela grav. mereu gînditor, cu mintean, stînd la masă începu a vorbi rar, cu hotărî re.

— Eu nu am nici un amestec în procesul de care vorbiţi dar. ca toţi cei din satul Bohatyrowicze, trăind in vecinătate cu domnul Korczynski, nu o dată m-am fript şi eu cu focul ăsta şi am purtat pe mine destulă funingine de la el. Totuşi, eu aşa grăiesc : dacă domnul Korczynski s-ar purta cu noi omeneşte, dacă ne-ar fi ca un frate, atunci poate ar ieşi mai bine şi el cu socotelile şi am trage de aici folos cu toţii. Căci eu asta spun : Domnul Kor- czyriski are mult pămînt iar noi — multe mîini ; domnul Korczynski are mai multă minte, iar noi — mai multă forţă. Facem parte din aceeaşi breaslă, numai că atelierul lui e mare, iar al nostru e mic. Prin urmare eu aşa zic : nu se poate nicicum, ca mîinile să nu fie trebuincioase pă- mintului, şi ele la rîndul lor să nu aibă nevoie de pămînt ; ori ca mintea să nu aibă nevoie de forţă şi, iarăşi, forţa — de minte ; sau ca oamenii din aceeaşi breaslă să nu vrea niciodată să stea de vorbă unîi cu alţii, să gîndească împreună şi să se ajute la nevoie. Şi, atunci, eu aşa grăiesc..:

Dar nu-1 lăsară să termine. Cuvintele acelui vecin sfătos, nevoiaş după cum îl arătau şi straiele, nu numai că plăcură adunării, ci îi mişcară pe toţi pînă la lacrimi şi le picară la inimă ; le treziră din nou ambiţia şi in-; crederea în ei înşişi.

— Păi, sigur ! Cum altfel ! Aşa este ! strigau din toate părţile. Nu moare omul ori de cîte ori îl izbeşte valul. Iar noi, slavă Domnului, trăim, deşi ne bate sărăcia şi necazul. De pe urma celui mort nu mai ai nici un folos, pe cînd de la cel viu..: e destul să-l ceri numai. Odată, pe cîmp, cind domnului Korczynski ii crăpa buza de lucrători, iar noi n-am vrut să ne ducem la el să muncim cu ziua, ne-a făcut derbedei şi oameni de nimic. Bineînţeles ! E şi firesc ! Păi cum ? Străinului, care ne mai şi dispreţuieşte, nu-i vindem trupurile noastre, ori pe ale copiilor noştri nici măcar pentru o zi, şi nu vom înghiţi jignirile boierilor sau, Doamne păzeşte, ca administratorii să ne îmbrîncească. Mai bine suferim de foame, trăim în bordeie decît să mergem în robie egipteană pentru nişte amărîţi de bani ! Dar dacă domnul Korczynski nu s-ar purta cu noi ca un străin şi nu ne-ar dispreţui, ci am afla în ei prieten şi ocrotitor, dacă l-ar încredinţa pe fiecare că lucrînd pe moşia lui va fi tratat omeneşte, oho ! ehe !...

Aici multe glasuri începură să rîdă gros, triumfător :

— Ar vedea atunci domnul Korczynski, dacă sîntem derbedei şi oameni de nimic ! Nici Niemenului nu i-ar fi aşa de uşor să curgă pe cît de uşor ar merge gospodăria dumisale. Iacă-tă, de-o pildă, flăcăii şi fetele care acum petrec în hambar şi cîntă pe Niemen, ar dovedi că nu sînt leneşi şi ar avea grija de bunurile lui, iar dacă i-ar mai scăpa şi cîte un groş, doi atunci folosul şi bucuria ar fi de amîndouă părţile. Nu se pierd de pomană bucăţile acelea de pămînt pe care nu e în stare nici să le gunoiască nici să le semene cum se cuvine ? Pe cînd aşa, ei le-ar lua bucuros în arendă pe mulţi ani, şi-ar lăsa urmaşii pe pă-mlnturile arendate, binecuvîntînd pe binefăcătorul lor şi plătindu-i cinstit, după cum sună învoiala scrisă. El moare după bani pentru că are datorii şi cheltuieli multe, ei sînt flâminzi de pămînt fiindcă au puţin şi le e casa plină de eopii. Un asemenea compromis ar fi convenabil pentru amîndouă părţile şi Dumnezeu ştie ! poate s-ar scăpa unii pe alţii de la pieire. Pentru că nici domnul Korczynski n-o duce ca-n sinul lui Avram şi nu stă aşa de solid acolo în

Korczynul lui. Oamenilor nu le poţi închide gura: vorbesc î

Şi aşa, încă multe observaţii şi concluzii rostiră ei faţă de tînărul lor prieten, exprimîndu-şi îndoiala că proprietarul de la Korczyn va voi să ia în seamă rugăminţile şi cererile lor şi că-i va privi altfel de cum se uită lupul la oais, ori regele la sclav.

•— Iar eu aşa grăiesc, se ridică i araşi, hotărît şi grav jtrzalkowski, sâ nu spună capul către picioare că n-are îevoie de ele. Că atît bogatului, cît p săracului îi e mai jira cind nu e singur !

Apostol cuvîntă :

— îngerii care au vrut să fie mai presus decit aîţji iu căzut !

Acum, pierzmdu-şi elanul sc întorceau la discuţiile lor obişnuite şi la gesturile lor domoale. Vorbeau eu glasuri «căzute, iar braţele agitate se cuminţiră. Mulţi dintre cei u? stătuseră grămadă în rr.ijloeul camerei, îoindu-se acum, se aşezară pe scăunele, adincindu-se în ginduri. îşi răz>- mau obrajii în palme, clătinau din cap, doar cîte unul se r/iai jeluia de situaţia lor desperată. Numai lui Fabian :i venea greu să-şi reeapeţe liniştea şi să-şi stăpinească limba. Fiind ager la minte înţelegea mai bine unele ’u- cruri care altora le rămineay străine ori uitaie. Se aşează pe marginea scaunului, îşi încrucişă braţele, îşi înclină capul în piept şi începu să vorbească mai rar decît pînă atunci:

— Dacă noi am fi aici nişte venetici, sau dacă acela care se arată a fi duşmanul aostru ar fi adus de Dumnezeu aici, de la capătul Lumii, n-am simţi atîta mărăciune. Străinul e străin ! Dar noi durăm aici de mai bine de trei tsute de ani, iar neamul Korczynski poate de o jumătate de veac ţine Korczynul în stăpînire.

Acelaşi Dumnezeu ne e tată şi aceeaşi glie — mamă. Sîntem mai rău decît animalele : fiindcă şi printre animale fiecare ţine la al lui. Lupii nu se sfîşie intre ei, iar corb la corb nu-şi scoate ochii.»

Cineva de dincolo de masă îl întrerupse :

— Cine se mai socoteşte semenul nostru ?

Walenty Bohatyrowicz vorbi odată, cu el :

— Cum adică ! Răposatul pan Andrzej se socotea de-al nosţru.

■— Şi încă cum ! se auziră suspine şi glasuri : odată cu

el a dispărut părintele şi învăţătorul nostru. A trăit puţin dar mult bine a făcut; fără el am rămas ca berbecii gata pentru tăiere. N-ai de la cine să capeţi o mîngîiere, o po- vaţă, cine să te lumineze. Din toate părţile ne-au împre-

surat graniţe pe care nu ne e îngăduit să le trecem, şi de nicăieri n-ai un îndemn, un sfat cum să scapi din strîmtoarea asta şi să faci un pas înainte. Uneori ne trece prin cap că atunci cînd nepoţii, ori poate chiar copiii noştri se vor înmulţi, vor părăsi casa părintească şi vor merge la capătul lumii după bucata de pîine, fiindcă cea de aici nu va mai ajunge şi pentru ei. Acum numai pentru sufletele noastre nemuritoare trebuie să ne plecăm frunţile în faţa Domnului, ca să nu le piardă. Căci nu o dată, ci cu fiece prilej am auzit de la domnul Korczynski că sîntem nătărăi, că-1 păgubim, că-1.furăm. Nu e chiar totul adevărat dar poate că o sămînţă de dreptate are. Cu toate acestea, vinovaţi noi nu ne socotim căci şi cel deştâpt se prosteşte cînd îl încolţeşte sărăcia, şi fiecăruia îi este ştiut că muştelor le place mai curînd să stea pe corpul ros de bube decît pe cel sănătos.

Aşa cum mai înainte gălăgia şi larma se schimbaseră într-un murmur monoton şi domol, tot aşa, acum, murmurul acela se topi în tăcere. Valul simţămintelor crescut şi învolburat de revoltă şi teamă, începu să scadă, ajunse la tînguiri tot mai stinse şi mai sfioase, pînă cînd se întoarse la loc, în matca acelor inimi totdeauna răbdătoare şi cuminţi. Feţele se răcoriră şi se zbiciră de sudoare, dar râmaseră la fel de brăzdate ; mîinile căzură pe genunchi, ori se aşezară împreunate pe masă şi păreau pe pînza albă nişte bulgări de pămînt, ori bucăţi de pîine neagră. Chiar şi Fabian se potoli şi, pufnind doar, din cînd în cind mai mormăia :

— Nu sîntem nişte venetici... n-am venit aici de la capătul lumii, ca nişte pribegi... n-am sărit de sub coada coţofenii ieri... De mai bine de trei sute de ani stă mărturie mormîntul înaintaşilor noştri pe pămîntul acesta... Moşii n-am avut niciodată şi pe nimeni n-am asuprit şi n-am supt. De ce, dară, ne e sortit să suferim în deşert şi să pierim. Sub aceşti bulgări de pămînt pe care nu sîntem în stare să-l sporim, copiii noştri vor dispărea înainte de vreme, ca gîndacii, de foame, iar nepoţii, din milostivirea lui Dumnezeu, nu vor mai apuca... Neamul nostru va trece cum trece apa de pe culme în şanţul adînc şi nimeni nu va mai şti că noi am trăit aici, cîndva...

Prin geamul deschis se auzea foşnetul plopului, iar din depărtare, dincolo de luna ce spînzura deasupra rîului şi de

coloana de aur cufundată în apă, răsuna corul grav, cîntînd pe melodia „Polonezei" I

Iar cînd vom muri, iar cînd vom muri
Lăsa-vom cuvînt
Ce-n slovă de aur, ce-n slovă de aur Ne-
o sta pe mormînt.

IV

în casa mare de la Korczyn ardeau numai două lumini ; una în iatacul doamnei Emilia, iar cealaltă în biroul lui Benedykt. Salonul mare şi sufrageria erau cufundate în întuneric, şi doar luna începea să-l destrame, timid, aşternîndu-şi razele ici, colo, pe ferestre şi podele, în semiîntunericul acela se auzeau paşi grei, neconteniţi. Cineva se preumbla prin salon, de la un capăt la altul, adîncit în gînduri. Îngîndurarea i-o ghiceai după mersul apăsat şi cadenţat ce răsuna în încăpere ; ori de cîte ori, trecînd pe lîngă fereastră, intra în conul de lumină apărea pentru o clipă silueta lui înaltă, greoaie, cu capul plecat, cu mîinile încrucişate la spate, cu mustăţile atingîndu-i reverul hainei, atît de însingurat ca şi cînd camera aceea ar fi fost pustia însăşi, iar el un pustnic. Totuşi, de dincolo de uşile închise se auzea odată cu paşii aceia neconteniţi un glas feminin, delicat, plăcut. Acolo, în iatacul tapetat cu flori de cîmp, o femeie palidă, tăcută, suferindă, în capot alb, sta pe jumătate culcată pe sofaua roşie, şi croşeta ceva la lumina lămpii cu multă migală din lînă şi mătase. A doua femeie, tot atît de gingaşă dar mai puţin frumoasă şi gătita, ofilită, cu o compresă pe falca de jos, îşi întindea gîtul alb de lebădă asupra unei cărţi din care citea, cu glas tare, despre călătoria unor francezi pe continentul Americii locuit de eschimoşi. Una citea, cealaltă asculta despre ţara gheţurilor, focilor, renilor, colibelor de zăpadă, aurorelor boreale, a nopţilor fără sfîrşit. Din cînd în cînd întrerupea cititul, schimbînd între ele păreri. Una, lăsind să-i cadă în poală mîna cu igliţa, întrebă :

— Ce crezi, T-epesa, <*&ve kt -eschimoşi eaastâ dragoste adevărata, fierbinte, plină <de pf^eaie ? v

Teresa nu răspunse. Oâzu pe 'gândeai şa începu sâ-şj pipăie cu vîrful degetelor compresa roennă să-i «kanelească durerea de masele. Doruri $i .visuri erotice făcură să tresară trupurile firave ale -celor două femei, iar pe

feţele lor se aşternu o expresie de suferinţă.

— Citeşte mai departe, Teresa...

Citi mai departe, dar după un sfert de ceas din nou fu nevoită să întrerupă. Dincolo de fereastră, de undeva de jos, se auzea un cor puternic, maiestuos. Doamna Emilia se înfioră din creştet pînă-ri tăîpj. I se făcu frică. Cu ochii măriţi de teamă, întrebă :

*„ — Ce-i asta ? Ce înseamnă asta ? Ce poate să fie ?

Teresa iresărise şi ea dar lămurindu-se repede, îşi linişti prietena. Cîntau, lâră-ndoială, oamenii aeeia de 3a mmta la care se dusese şi Zofia, slujnica lor.

— Nesuferiţii ! Nu ne lasă să citim ! Oh, ce gălăgie 1 Teresa dragă, închide geamul şi trage storul !

După două minute geamul fu închis şi storul lăsat*;* in iatacul ferecat cu străşnicie nu mai^ajussgea nici *aa zvon* de af ară şi la lectura Teresei, de la un perete la altui, dir. tavan pină-n podele, în mirosul aceia de parfum şj •doctorii năpădiră imaginile ,unor gheţari . «riaşi, nopţi eterne, luminoase aurore boreale, foci, reni şi colibe de **zăpadă.**

Dar în salonul pustiu, omul care se preumbla cu ne-astisupăr, 1a auzul cîntecelor acelora se opri încremenit. Se opri în partea de întuneric a camerei aşa incit nu putea fi văzut şi rămase aşa multă vreme, de bună seamă sâ ascwîte. Poate chiar îşi încordase auzul ca să prindă cu-_vmtele cîntefiuiui.

A foşnit pădurea, ostaşii-au plecat...

începu ■din nou să se plimbe. O, ee mult, ce mult e de atsnd cind, in inima lui finără, fierbinte... cînteeeie şi cu-vintele acestea...

Fost-a, maică bună viaţa ta .amară...

Ieşi din colţul întunecat în raza lunii şi suspină adine.

— Amară i-a fost viaţa L. o, da! n-a fost fericit...

Feciorii zac în ţărînă, toata se schimbară.

Merse prin dîra de lumină, rostind cu jumătate de glas:

— tn ţărîaă ! Fir-aţi cu toţii... ţărîhă !

Nu avu putere să mai sculte. Nu avu putere să mai asculte- melodiile şi cuvintele cate, înăLţîndu-ae de la poalele malului înalt, păreau a se scurge de pe culmea lu-minoasă a vieţii sale, de pe culmea demult părăsită a ti-nereţii sale, cu trăiri atît de nobile, de fierbinţi...

Cu pas greoi, cadenţat, puţin mai grăbit, străbătu antreu!

întunecat* sufrageria luminată de lună şi intră în birou unde lampa ardea pe masă. încăperea aceea nu et » numai camera lui die lucru, ei şi dormitor. Lucru, ciudat, la fel ca şi cămăruţa lui Anzelm semăna cu o chilie de rrânăstire. Precum acolo viaţa aspră sa simţea şi aici, singuratică, străină de răsfăţ şi plăceri. Afară de patul de fier cu aşternut fin şi de covorul frumos, dar vechi, de biroul mare cu fotoliu, de cele dteva scaun* şi de dulapul demodat încărcat cu terfeloaga şi cu tot felul de registre, în încăperea aceea nu mai era nimic aţtceva. Pe pereţi atîr-nau eîteva fotografii de familie şi două flinte încrucişate pe o piele die tors. Prin fereastra întredeschisă se 'năpusteau în cameră sumedenie de fluturaşi albi de pe Niemen, se înălţau îft tavan, dădeau ocol lămpii şi cădeau cu aripile lor de mătase, desfăcute, pe hîrtiite şi registrele de pe birou. Benedykt se aşează fa masa de lucru şi privi făpturile de zăpadă, înaripate; îi aminteau de ceva : un moment tare îndqpfcrtat, dar grozav de important, un moment crucial din viaţa lui... Cîndva, e mult de atunci, fusese o seară foarte asemănătoare cu aceasta, la fel de apăsătoare şi de tristă. Fluturaşii aceia, la fel ca şi acum, se roteau in jurul lămpii şj cădeau pe registre... Atunci el luase o hotârîre şi nu se ţinuse de ea, avusese să facă ceva şi n\i făcuse... Ce fusese oare.? Fratele... fiul... Ah ? Ba! fratele ! întinse mîna şi de sub pres-pepier scogse & scrisoare pe care o citise, dar pe care voia s-o mai citească » data. Şi atunci fusese Ea fel. Scosese cFe sub pres-paprer scrisoarea fratefui, o eitise, meditase asupra sfatului pe care i-I dădea d. acolo: De atunci, atrii de-şi mai scriseseiă

m

de cîteva ori în cei şaptesprezece, optsprezece ani ciţi trecuseră, şi totdeauna fratele era cel care-i scria primul, el însă răspundea uneori după cîţiva ani printr-o scrisoare scurtă, rece... Ce era să-i scrie ? Azi din nou primise o scrisoare de la Dominik şi, citind-o, simţea că fiece cuvînt ii cade bolovan pe inimă. Uneori i se părea că-şi aminteşte de fratele lui ca despre un om oarecare, cu totul indiferent, întîlnit cîndva, de mult : i se părea că pentru el fratele nu mai există. Totuşi, astăzi se încredinţa câ nu era tocmai aşa. Sîngele lui. durerea lui, ruşinea lui ! La nimic n-ajulâ. De o oră întreagă măsura salonul în lung şi-n lat. se lupta cu fel şi fel de ginduri şi

amintiri, se răzvrătea, scuipa venin : luă apoi din nou în mină scrisoarea aceea blestemată şi începu s-o citească, ca şi cum ar fi găsit o plăcere sadică în a se chinui singur.

Iubite frate,

Pare-mi-se că de vreo trei ani n-am mai primit nici o veste de la tine : la ultima scrisoare n-ai catadicsit să-mi răspunzi. îţi scriu *însă pentru a împărţi cu tine n bucurie* a *mea, pricinuită de două întîmplări. Prima e aceea că, în sfîrşit, slai'ă Domnului, sînt consilier secret, iar dacă I Dumnezeu va voi să-mi prelungească zilele, vei avea poate prilejul să mă feliciţi şi ca membru al senatului. Oricare or fi prejudecăţile şi rezervele tale, e plăcut totuşi să ai un frate senator ;* socot *însă că deocamdată* nici *titlul de consilier secret nu te dezonorează. Astfel stînd lucrurile, e bine să* ştii *că dacă vei avea vreodată vreun necaz, vreo întîmplare nefericită sau vreun interes mare, fratele tău îţi va fi un sprijin de nădejde. Iată, dar, cît de bine m-am descurcat in slujba mea, lucru pentru care sînt veşnic recunoscător tatălui nostru, întrucît, dacă nu m-ar fi dat la universitate şi n-aş fi avut carte, niciodată n-aş fi ajuns la situaţia de care mă bucur acum...*

Benedykt lăsă să-i cadă mîinile cu scrisoarea pe genunchi ; un zîmbet amar rătăci pe sub mustăţile sale lungi, ochii priveau sticlos, în gol. Poate amintirea i-1 aducea în faţă pe tatăl său căruia îi adresă întrebarea :

— Oare asta ai urmărit ?... un asemenea rezultat ? Ai fi putut prevedea ?... te-ai fi aşteptat ?... Dacă te uiţi la noi din lumea cealaltă... Vezi... îi mulţumeşti oare Creatorului pentru nemurire ?

A doua pricină de bucurie pentru Dominik, pe care i-o împărtăşea fratelui nevăzut de atîta vreme, era partida extraordinară pe care o făcuse fiica sa cea mare. Se măritase cu un colonel. Pentru o fată fără zestre era un noroc neaşteptat. Oricît de bine îi mersese lui în slujbă nu strînsese bani şi nu-i putuse da fiicei sale nici o dotă.
Ii făcuse în schimb o nuntă frumoasă pe care i-o descria pe o pagină întreagă. Un prinţ, doi baroni şi patru generali îi onoraseră cu prezenţa lor. însuşi ginerele lui va fi, cu

siguranţă, avansat general peste cîţiva ani. în ce priveşte cei doi băieţi ai săi, unul este încă mic, iar celălalt urmează o şcoală militară, simţind o mare atracţie pentru această carieră. Mai descria apoi, în cîteva rînduri, distracţiile din capitală din timpul iernii ce trecuse. Opera italiană fusese desăvîrşită, cîteva baluri intrecuseră prin eleganţă şi fast tot ceea ce văzuse pină atunci...

Benedykt nu mai duse scrisoarea pînă la capăt, o aruncă pe birou. Cum mai zboară fluturii ăştia ! Zboară, roiesc in jurul lămpii şi cad pe registre. Aerul proaspăt pătrunde prin fereastra pe jumătate deschisă. In casă şi în inimă e linişte. întuneric şi tristeţe. Cînd a mai fost o seară identică cu asta ? Aha ! după discuţia aceea cu soţia. în foişor, îşi aminteşte. Atunci îi cunoscuse bine. pentru prima oară, egoismul suav şi bicisnicia plină de graţie a trupului şi a spiritului. Tot atunci şi-a zis că nu mai are nici un frate. Au fost trei, a rămas singur. Ce să-i faci ? Pretutindeni acelaşi lucru. Din trei, iar în alte părţi şi din zece, nu ne-apărat fraţi ci ortaci de o seamă, prieteni, a rămas doar cîte unul. Era aşa ca şi cum din cineva s-ar fi scurs sîngele şi numai ici, colo picături rămase ar fi rătăcit prin vine, izolate, rigide, închegate... Dar ce se întîmplase atunci, în seara aceea, atît de asemănătoare cu cea de azi ? Ceva îl bucurase atunci, îi întărise moralul... îl făcuse să nu plece din locurile acelea... Fiul lui! Şi ca o imagine ţîşnind din întuneric la lumina zilei se ivi înaintea lui nespus de clar un moment din trecutul acela de demult. Se deschisese uşa camerei, se năpustise înăuntru o fiinţă omenească mititică, zburdalnică, ţopăind şi ciripind, care-i sărise pe genunchi dezmierdîndu-1. Nişte braţe mititele ii cuprinseserâ pe după git, ochi nevinovaţi îl priviseră in ochii lui posomoriţi, guriţă de copil fragedă descreţise cu sărutări toate cutele de Pe frunte, de pe obraz şi alungase toţi norii de pe chipul lui.

„Widzio ! Ţi-e drag Niemenul ? Iţi plac fluturii ăştia ? Ţi-e dragă pădurea de dincolo de Niemen, în inîma căreia unchiul tău îşi doarme somnul de veci. la umbra brazi- tor, uitat de toţi şi fără slavă..."

Pe atunci copilul ţinea la toate, iar el, alungind ispita Ş> sfatul ce-1 ademenea spre alt meleag, îşi luase din nou crucea în spate şi — singurul din trei — rămăsese aici...

Dar, ce-i asta ? Se auzeau paşi grăbiţi în camera alăturată. Se deschise uşa — aceeaşi ca atunci — în birou

intră iute un bărbat tînăr, drăguţ zvelt. Tot el! Numai că. acum era mare şi atît de maturizat de parcă fiecare an trăit în priveliştile şi emoţiile vieţii îl făcuse să crească peste măsură, aşa cum sucurile pămîntului stimulează creşterea bobului de grîu.

Străbătu cu paşi repezi camera vecină dar cînd fu în uşa biroului se opri şi, gîfîind, îşi acoperi cu batista faţa aprinsă şi asudată. Venea se vede, dintr-un loc Unde fusese zăduf şi înghesuială, dar cînd şi-o descoperi mai puteâi gîndi că acela era un loc şi de tortură. O suferinţă mută
i se citea în ochi şi pe fruntea încruntată. Benedykt se ridică repede din fotoliu şi se duse spre el.

— Witold !

Apariţia fiului îl surprinse., ,

— Ce-i cu tine ? De unde vii ? fie ce eşti atît de aprins la faţă şi zbuciumat ?

Fără să-i răspundă, tînărul înaintă cîţiva paşi şi se opii lîngă masa de lucru a tatălui.

— Tată dragă...

Şovăia. Plecă ochii în jos şi abia după cîteva clipe făcu un gest de hotărîre, îşi duse munţi e la spate şi începu sâ vorbească rar :

— Tată dragă, vin cu buzele şi cu inima plină de plîngeri. . â. V .. }•

— împotriva cui ? Ale cui *1* întrebă Benedykt.

Ale oamenilor... împotrivă ta, tată !

— împotriva mea ? Pentru ce ? Am omorît pe cineva La dramul mare ?

— Te implor, tată, pe ta*t ce am mai scump, lasă tonul ăsta dispreţuitor şi iritat cu care-mi vorbeşti, totdeauna eînd discuţia noastră atinge unele probleme de viaţă pentru mine mai importante decît orice pe lume !... Sînt tînăr, e adevărat, dar ce sînt eu vinovat dacă natura nu mi-a pus în piept în loc de inimă o busolă cu acul îndreptat spre profit, cîştiguri şi... spre o carieră strălucita.

Privirea lui Benedykt se furişă spre scrisoarea de pe birou, ca şi cum ultimele cuvinte ale fiului i-ar fi amintit de Dominik.

— Ei bine, am ţinut eu vreodată, sau ţi-am cerut să te închini viţelului de aur ? Ce vrei de la mine ?

— Pentru mine, tată, nimic. Pentru oameni..: multe !

— Spanac ! strigă Benedykt ridieîndu-se brusc din fotoliu, cu priviri aprige încruntîndu-şi sprîncenele : ştiu unde

ai fost şi presupun, bănuiesc că aceia ţi-au împuiat capul ! Se plîng că mi-am însuşit bunul lor, că iau pielea de po ei, nu-i aşa ?

— Aşa e, tată !

— Aşteaptă, dară !

Se repezi la dulap, scoasa din el un teanc de hirtii şi întoreîndu-se la masă zise :

— Uită-te şi citeşte ! Trebuie să le vezi şi să le cercetezi ! Să te încredinţezi că bucata aceea de pămînt pentru care mi-au intentat procesul a aparţinut totdeauna moşiei itorczyn... Şi să te ruşinezi că ţi-al judecat tatăl gîndind că vrea să prade pe cineva... N-am ajuns .încă pînă acolo..: Nu ! Qricum aş fi eu, pînă acolo n-am ajuns... Ar trebui să-ţi fie ruşine...

Cînd desfăşură pe birou plinul Korczynului mîinile lui - mari începură să tremure, dar stăpînindu-se îşi plimbă mult timp degetul pe plan, citi fragmente din nişte documente străvechi, vorbi, aduse dovezi, apoi îndreptîndu-şi spatele ge ujtă la fiul său şi-l întrebă :

— Ej ? Nu-i aşa că ţi-e ruşine ?

— Nu, tată ! .:

— Cum aşa ? Nu te-ai încredinţat încă ?

— Încredinţat eram şi mai înainte că nu ţi-a trecut P^ia gînd niciodată să-ţi însuşeşti bunul cuiva...

— Şi atunci, ce e? Despre ce este vorba ? Cine e vinovatul în toată povestea asta ?

Witold îşi duse mîinile la spate şi înfruntînd cu ochi cutezători privirea de foc a tatălui răspunse :

— Tu, tată !

— Mascaradă ! izbucni Benedykt. Ei sînt întunecaţi la ^inte, se încred în orice şarlatan, care-i tratează ca pe ^iţite vaci bune de muls ; ei sînt cei care la fiece pas îmi fee necazuri şi mă păgubesc...

— Iartă-mă, tată, îl întrerupse Witold, dar de ce sînt ^i întunecaţi la minte ? De ce sînt devoraţi de lăcomie ?

ce sînt duşmănoşi ?... Oare nimeni, nimeni altcineva nu ^ vinovat de asta, ci numai ei sînt singurii vinovaţi ?

Se vede că întrebările puse, ori poate timbrul cu totul Schimbat al glasului îl izbiră atît de mult pe Benedykt încît ^fiuţi : oftînd din greu se lăsă în fotoliu şi începu să vorbească cu voce nesigură :

— De ce ? De ce ? Hm ! Dacă toate fantomele şi plăgile grele care se abat asupră-ţi, în viaţă, ar putea fi întrebate : de unde vin ? de ce ? pentru ce ?

— Le întrebăm, ii luă vorba Witold, da, tată dragă, cu t°ată puterea cugetului nostru şi din toată inima le întrebăm, iar uneori ele ne răspund ! Fenomenul despre care vorbim acum, ne răspunde : ,,M-au odrăslit minciuna şi ura de veacuri ; nimicirea mea o aflu în lumină Şi in dragoste[11]...'

Acum, tot ceea ce culesese de prin cărţi şi de la oameni, tot ceea ce învestise în el natura, îi limpezise şi-i confirmase învăţătura, începu să se reverse de pe buzele hii tremurînde. S-chiţă în linii mari idei şi teorii democratice de a căror înfăptuire îi părea că atîrnă puterea şi renaşterea popoarelor, a poporului său în primul rînd. Reazim gîndurilor şi cuceririlor celor mai înalte, dobîndite umanitate prin truda grea de veacuri — dar pe care le spulberă acolo pe culmi vîntul lăcomiei şi al cruzimii — salvarea de suferinţele sîngeroase care crescuseră din ţarina ^ată de răutate şi silnicie ca o pădure de mîini ridicate, ?rind, răzbunare, el le vedea în egalitatea şi înfrăţirea omenirii, în unirea verigilor pînă atunci despărţite de în- gîmfare, invidie, lăcomie şi ignoranţă. De la noţiuni abstracte care îl fascinau într-atît încit vorbind despre ele arăta ca un om privind la un tărim al minunii trecu liniştit la realitatea chinuitoare a zilei aceleia, povesti tot ce a văzut şi a auzit acolo de unde venea, repetă rugăminţile celor ce-1 trimiseseră, plingerile şi învinuirile care mai stăruiau încă în urechile lui, şi-l frigeau la inimă.

Benedykt nu-1 mai întrerupea, tăcea dar un cunoscător de suflete ar fi putut ghici ce fel de sentimente trezea în sufletul lui uscat mult prea devreme vorba aprinsă a tînărului. Cufundat în fotoliu, cu umerii uşor aduşi, se lipise de speteaza acestuia : avea faţa mai palidă ca de obicei, toată brăzdată de riduri, iar mustăţile-i lungi atîrnau nemişcate pe rever ; ochii lui căprui se tulburau uneori pînă-n adînc şi atunci şi-i acoperea cu pleoapele, iar cînd şi le ridica ţîşnea din ei o privire aprigă ca o flacără. Tăcea mormînt, şi, ca într-un mormînt se petreceau in el lucruri triste şi tainice. Oricare ai[1] fi fost sentimentele ce-1 năpădeau pe rînd, ruşinea, regretul sau mînia — un lucru era sigur că suferea : suferind, simţea cum din cuvintele fierbinţi, năvalnice, ale fiului se ridica izbindu-1 parcă în piept un talaz azuriu, melodios, pe care cîndva îl

cunoscuse bine, apoi fusese alungat de viaţă iar acum se întorcea la el parcă dintr-o genune.

De departe, foarte de departe mai ajungeau aici frînturi din cîntecele vechi purtate în cor deasupra Niemenului argintiu ; la fereastră fluturaşii albi, căzdeau cu zgomot uşor pe birou, lovind speriaţi cu aripile de mătase in planul desfăşurat al Korczynului şi în registrele de conturi. Din cînd în cînd îşi arunca privirea spre ei şi atunci îi cădea sub ochi scrisoarea despăturită a lui Dominik aruncată pe marginea biroului. De cîte ori îşi purta privirea peste scrisoare, de atîtea ori buzele lui pregătite să rostească un cuvînt dur se strîngeau, îşi lăsa în pămînt privirea ostenită şi, tăcînd, asculta vorbele băiatului tot mai atent, într-o încordare aproape dureroasă. Witold, palid ca ceara, vorbea înăbuşit de emoţie.

— Tu n-ai ştiut despre toate astea, tată ? Nu-i aşa că n-ai ştiut ? Despre mîhnirile, despre desperarea lor, des-

pre pericolele... despre blestemele cu care te acoperă... despre sentimentele bune cu care sînt gata să răsplătească fiecare binefacere, fiecare rază de lumină venită de la tine... nu ştiai ? Spune-mi, tată dragă, o ! spune-mi că n-ai ştiut despre ţoale astea şi că numai neştiinţa... Ce minunată amintire îi păstrează ei unchiului Andrzej !... pentru dragostea cu care s-a apropiat de ei, pentru picătura de lumină, pentru faptul că a trezit în ei sufletul omenese... Ce minunată amintire ! Dar tu n-ai ştiut despre asta, tată, nu te-ai gîndit la ele... şi numai de aceea...

Tăcu subit. Glasul i se frîrvse poate din pricina lacrimilor pe care abia putea să le stăpînească ori poate că bătaia năvalnică a inimii îi oprise răsuflarea. îşi purtă palma peste fruntea palidă, se rezemă cu spatele de peretele cu pielea de urs şi flinte încrucişate.

Benedykt părea că aşteaptă şi că e gata să asculte in continuare. Ţinea privirea în pămînt.

— Şi mai departe ? Vorbeşte... judecătorule ! Te ascult ! Vreau să-ţi aud sentinţa. Oare ai să-mi iei capul sau numai — libertatea ? Ai ?

Tristeţea fără margini din cuvintele lui băiatul n-o simţi ; prinse numai ironia din ele şi o furie dureroasă îi scînteie în ochi. Tremura tot.

— N-ai dreptul, tată, să te joci cu sentimentele mele cele mai sfinte ! Sînt tinăr şi ce-i eu asta ? Nouă, copiilor „nopţii întunecate", la fel ca şi soldaţilor in vreme de război, ar trebui anii să ni se socotească îndoit ! La dogoarea suferinţei ne maturizăm repede !

Mai cu mirare, mai cu ironie, Benedykt murmură :

— Suferinţă, tu... ai suferit tu ?

— Dumneata, tată, crezi că dacă noi tinerii, în clipele noastre senine, sîntem în stare să comitem nebunii, să ne veselim, nu ne iritäm în jurul nostru, nu înţelegem, nu suferim din pricina demnităţii călcate în picioare, mi ne plînge sufletul de milă şi nu ne temem pentru lucruri dragi ce strigă : „Ajutor !“ Ajutor pe care sîntem datori a-1 căuta pe toate drumurile ce duc la faptă şi în toate abisurile gîndului ? Cine crede aşa să cerceteze despre asta feţele noastre ofilite în zorii vieţii, ochii noştri, obosiţi prea de timpuriu de cît au privit în tainele ştiinţei şi incă ceva ce

nu se poate vedea : acei vulcani de durere, jigniri, revolte şi blesteme zadarnice care clocotesc în piepturile noastre ! Sînt tînăr şi, ce-i cu asta ? Am supt din viaţă atîtea sucuri amare, destule pentru a le face să-mi urle capul de întrebări : de unde ? pentru ce ? In focul unor asemenea întrebări sufletele se maturizează repede !

înmărmurit Benedykt il privea pe fiul său cu ochi mari. Aşadar, băiatul ăla mic, cum ii spunea pînă atunci în gindurile sale, cunoscuse atît de aproape baia suferinţei în ca,re el sta cufundat de mult timp ; şi de la acelaşi izvor le venea amîndurora apa clocotită şi amară. îşi amintea, acum, că de multe ori ii atrăseseră atenţia şi-l neliniştiseră cearcănele şi paloarea de pe faţa tânărului, umbre de oboseală acoperindu-i flacăra din priviri şi primele cute de pe frunte. Se plecă, şi lungindu-şi gîtul, se uită la fiul său. Da : era într-adevăr un copil al zilei furtunoase şi al nopţii întunecate. Pe o vreme senină niciodată mugurii nu se deschid cu o grabă atît de chinuitoare în cupe atît de purpurii. Nu era greu să-ţi dai seama că discuţia aceea cu tatăl îl chinuia nespus iar chinul acesta, ca şi altele de pînă atunci era întreţinut de forţa convingerilor şi a sentimentelor ce acţionau în el, năvalnic, cu o tărie de neînfrînt. îşi duse palma îngustă — aşa cum o au de obicei jertfele visurilor măreţe şi a cărei strîngere trebuie că era energică, pasionată — pe fruntea crispată, palidă.

■— Mi-e greu... îngrozitor... îngrozitor de greu să vorbesc în felul ăsta cu tine, tată ! Sînt sfîşiat între tine şi aceea ce-mi este mai scump decît tine, decît mine însumi, decît orice pe lume... Iar ca mine mai sînt încă şi alţii ! Ce anume a făcut să se nască în noi mila neţărmurită faţă de aceste furnici, de aceste cîrtiţe ale pămîntului, că dorim 6ă intrăm în bordeiele lor intunccoase şi strimte şi intrăm, cu toate că in mijlocul lor ne aşteaptă arderea totală a propriilor corpuri şi inimi ? Cui se datorează faptul Că nu putem, chiar de nc-am afla într-un zăcămînt de aur, să stăm neclintiţi într-o nemişcare de ciupercă, ci dorim să alergăm, să salvăm, să mîngîiem, să trezim, să readucem la viaţă ? Ce oare ne-a împins către toate acestea ? Oare marşul veacului ai cărui copii sîntem 7 Ori poate oceanul de gînduri omeneşti ai cărui navigatori sîntem nei în- ţine ? Ori poale alte sUferinţe care. inundîndu-ne fiinţa trezeşte în noi conştiinţa durerii lumii întregi şi compătimirea nemărginită fată de ea. Mila aceasta, ideile acestea sTinte pentru noi

curg odată cu singele în vinele noastre, ne frâmintă creierul, pulsează dimpreună cu inima... ele sînt epopeea noastră, din ele se nasc tragediile noastre... Tot ele ne sînt singura speranţă. Ce fel de speranţă ? O, tu. tată, nu-mi îngădui să-i pomenesc numele... aici nu e voie să pomeneşti nici un nume sfint, căci el atrage după sine strigoiul fricii ! Iar frica asta veşnică... prudenţa asta de robi care tremură numai la auzul propriilor lanţuri... această îngropăciune a nobleţii unui suflet în colbul fricii şi al interesului... indiferenţa asta pentru tot ceea ce nu hrăneşte şi nu-îmbracă trupul... lipsa asta de dragoste pentru pămînt şi oameni...

— Witold !

în strigătul cu care Benedykt îşi întrerupse fiul era atîta violenţă, durere şi mînie încît tînărul tăcu. Lăsă capul în piept încercat de un gînd.

— Ştiu. tată, că arii fost cît se poate de impertinent — continuă cu un glas ciudat de schimbat — între mine şi tine am ridicat un zid de nepătruns care ne-ar fi despărţit pentru totdeauna, dacă, după cele ce s-au petrecut, aş mai trăi încă... Dar dacă mă vei vedea căzînd mort la picioarele tale, ai să mă ierţi... nu-i aşa ? Ai sâ mă ierţi ? Şi iarăşi ai să mă iubeşti ca mai n'ainte?... Numai unui copil mort îi poţi ierta o asemenea impertinenţă şi o asemenea jignire... E ceva în mine, tată, care mă împinge spre abisul cel întunecat...

Vorbi încet şi cu acel foc mocnit în priviri care anunţă cele mai primejdioase nebunii ; cu un gest calm şi hotărît întinse mîna către una dintre flintele atîrnate pe perete. Benedykt se făcu alb ca varul şi cît ai clipi se smulse din loc şi-i prinse braţul.

— Eşti nebun ! Copil ce eşti ! Ce vrei să faci ? Sigur ! Ai fi în stare şi de asta ! E un fel de molimă la voi... Cu duzinele vă zburaţi creierii... Oh, băiete ! Te arăţi a fi înţelept dar încă nu ţi s-a copt mintea... Oh, ideile astea, idealurile... astea... acelea... care vă împing la astfel de lucruri !... Dumnezeule mare !

li smulse din mină puşca pe care chiar azi o incărcase în văzul fiului său, o agăţă in perete, cuprinse amîndouă mîinile tînărului şi le strînse cu toată puterea în palmele lui late. în clipa aceea faţa sa întunecată, boţită, arăta înspâimintător : avea ochii holbaţi de groază şi spaimă la

gîndul nenoricirii ce ar putea să se întîmple, părul i se ridicase măciucă şi fruntea palidă ca ceara i se imbrobonise de sudoare. Stînd cu gîtul întins spre fiul său îşi fixă privirea speriată în ochii lui.

— Tu ştii ? spuse în şoaptă, ştii ? Poate nu ştii, dar eu ştiu... am ştiut... păi tu ai să pieri ! Mă auzi ? Cu exaltarea asta a ta, cu focul ăsta... cu... cu... asta... ai să pieri !..,

Şi stringînd mîinile fiului din ce în ce mai aprig repetă de cîteva ori :

— Ai să pieri ! Ai sâ pieri ! Negreşit ai să pieii !

Scoase un oftat adine, şuierat, ca un vifor, vrînd parcă să-l facă să ajungă la cer şi spuse ;

— Doamne ! Doamne !

Tot astfel, cindva. in casa lui Anzelm, stînd in fata ferestrei şi privind in bezna nopţii, cu aceeaşi groază chemase numele Domnului. De data asta însă, din întunericul ce i se lăsase in fata ochilor se auzi un glas tineresc, blînd şi ciudat de melodios :

— Tată dragă, nu te teme şi să-nu-ţi pară rău dacă fiul tău va pieri pe calea lactee a viitorului, In strălucirea zorilor, in focul jertfei ! Nu-i consideri dispăruţi şi pe aceia care au căzut in prăpastia egoismului, a desfătărilor trupeşti şi a mizeriei spirituale ?

La aceste cuvinte privirea lui Benedykt fu atrasă ca de o forţă magnetică spre scrisoarea deschisă de pe biroul lui.

O clipă stătu pe ginduri răscolind în amintiri iar inima sa făcu o tumbă dureroasă şi se întoarse dinspre fratele viu, ce se vîntura prin lume, mîndru, mulţumit de sine, acoperit de titluri către acela care de multă vreme zăcea in pămîntul muced al bătrînului codru, cu **o** pată de sînge pe fruntea lui tînără. îl privi lung pe fiul său, îi eliberă mîinile din strînsoarea ca de cleşte, şi-şi duse palmele amîn- două spre frunte şoptind :

— Singele meu ! Tinereţea mea ! Val care ne-ai purtat... val care te întorci!...

Cu capul plecat, cu faţa cufundată în palme se duse spre birou, re pe tind ca în vis :

— Val care se întoarce ! Un val care se întoarce !

Era în şoapta sa şi groază şi... mcîntare.

îşi descoperi faţa şi sprijinîndu-se cu o mînă de birou se îndreptă de spate şi-şi înălţă fruntea. Se schimbase miraculos. îi luceau lacrimi în ochi şi privea la fiul său nos-

talgic, cu mîndrie.

— Ascultă, dacă vouă vi se pare că sînteţi primii cărora v-au trecut prin minte toate acele nobile gînduri şi idei sublime, că sînteţi primii care aţi început să iubiţi pămîntul şi' poporul şi dreptatea, săvîrşiţi o eroare grosolană şi un păcat împotriva adevărului...

Se opri o clipă, nu mai vorbise de mult timp despre asemenea lucruri, poate că-i lipseau cuvintele ori poate gîndurile î se învălmăşeau în cap. Dai' valul care se întorcea îi aducea înapoi ceea ce viaţa îi răpise şi îi amintea tot ceea ce el ştiuse şi simţise cîndva.

— Şi pe buzele noastre se aflau cîndva îndemnurile poetului: „Tu, tinereţe, tS-avîntă spre culmi şi noi alergam pe căi lactee în strălucirea aurorei, spre focul jertfei ! Poporul... Zeul ăsta al vostru... Dumnezeule mare ! Şi noi ne-am îndreptat spre el ca nebuni, am crezut în el ca în soare, am privit lă el că" la o izbăvire, ne-am străduit să-l ridicăm aproape pe braţe, i-am pus la dispoziţie bunurile noastre, ba chiar pe noi înşine... Cu trupurile noastre am vrut să măturăm din lume şi din memoria ei nedreptăţile săvîrşite de părinţii noştri... Iar pămîntul! Doamne ! Cit am fost copil, băieţandru şi apoi flăcău, îmi era dragă fiecare ierbişoară, fiecare picătură de apă şi fiecare piatră de pe pămîntul acesta... puteam eu să fiu duşmanul unor oameni care din el îşi trăgeau fiinţa ? Eu am fost... dar încă mulţi, mulţi, au fost aşa ca mine ! Te pufneşte şi ri- sul cînd îţi aduci aminte ! Tineri înţelepţi... poeţi... cavaleri... apostoli... visuri măreţe... nădejdi care reînvie... elanuri arzătoare ! Toate s-au topit ! Te apucă şi rîsul cînd îţi aduci aminte !

Rîse, într-adevăr, avînd ochii plini de lacrimi. Cu glas tremurat, ţinlndu-şi capul sus vorbi iarăşi :

— Ascultă ! Să reproşezi fraţilor Korczynski că le lip- sesc idealurile, dragostea pentru... pentru...

Ca de obicei i se împleticea limba... Începu să se bîî- biie.

— Pentru asta... asta...

Dar valul care se întorcea îl scaldă iarăşi cu foc şi azur :

— Nimeni n-are dreptul să reproşeze fraţilor Kor- czynski lipsa idealurilor. Unul le-a plătit cu viaţa... pe al «îoilea l-au dus acolo unde a pierit omarea şi stima oame- nilor... iar al treilea şi-a trăit viaţa invidiindu-1 pe cel ce

2ace în mormînt !

Abia acum lacrimile ce-i stăteau aninate de gene curseră — două picături mari şi, trecînd de la un rid la altul, se scurseră pe obraji. Scutură din mină, se lăsă să cadă în fotoliu şi-şi acoperi ochii cu palma lui lată. Stînd pe scaun, la doi paşi de el, Witold, amuţise, privea cu ochi nesăţioşi la tatăl său încercînd să ghicească esenţa acelei forţe care îl transformase atît de miraculos în timpul conversaţiei. De fapt. nu era nevoie să te pierzi în presupuneri. Precum o apă în clocot, fiind acoperită, se revarsă cu violenţă şi dă pe dinafara vasului, tot astfel amărăciunea, regretul, mînia care-i umpleau inima mohorîtă şi otrăvită au irupt în cuvinte fără număr, pătimaşe. Natura nu-1 făcuse tăcut şi închis în sine. Fusese o vreme cînd casa toată răsunase de glasul lui în timp ce împărţea învăţături, îndemnuri, sfaturi, conducea disputele în mijloeul celor mulţi adunaţi aici. Dar după aceea teribil l-a mai potolit viaţa. Din o sută de pricini, o sută de lacăte i-au închis gura. Treceau zile după zile, ani după ani — el tăcea. Cu timpul a încetat să mai vorbească chiar şi cu sine despre toate cîte le discutase cîndva cu alţii. în felul ăsta se de- zobişnuise. Abia azi, discuţia cu fiul său îi luă de pe inimă lespedea grea şi-i deschise gura. Era o poveste ? Era o spovedanie ? Era o justificare faţă de copilul nespus de iubit, dar care azi îi aruncase în faţă o grindină de reproşuri, ba chiar de jigniri ? Despre nevoia acestei justificări îi şoptea conştiinţa : „Explică-i, explică-i de ce te-a găsit
copilul aşa cum eşti acum şi de ce ai pierdut acel crez şi elanul pe care el îl are cu prisosinţă aşa cum şi tu, în egală măsură, l-ai avut cîndva ! Inima striga şi ea : „Vorbeşte ! altminteri nu crapă şi nu se năruie zidul ridicat între tine şi copilul tău, sînge din sîngele tău, chipul repetat al tinereţii tale, valul care se întoarce, valul credinţei, al speranţei, al visurilor fermecate şi eroice despre zorii unei noi aurori şi despre ruguri de jertfă ! ‘

Vorbi mult, îi povesti cum s-a întîmplat şi ce s-a petrecut după ce totul a fost pierdut. Istorii vechi. I se părea că nu două decenii, ci două veacuri s-au scurs de atunci, atît de mult s-au schimbat toate în jurul său şi în el însuşi. Nu s-a schimbat deodată şi nu imediat, ci treptat, aşa cum rugina acoperă treptat luciul şi ştirbeşte ascuţişul fierului

îngropat în pămînt ; aşa cum treptat se subţiază, îşi pierd vlaga şi se atrofiază mădularele lipsite de mişcare ; precum treptat amurgul înghite lumina zilei ; şi precum' treptat se întunecă, slăbeşte şi se stinge omul măcinat mereu de tristeţe.

Ar fi putut pleca pe meleaguri mai fericite', dar n-a făcut-o. Ar fi putut căuta în desfătări deşarte fărîme de bucurii. — n-a recurs la ele. Din tinereţea lui sublimă cu zboruri înalte i-a mai rămas atîta că n-a săvîrşit ticăloşii, ci s-a cufundat într-o muncă banală, trudind cu austeritate de călugăr şi cu înfrigurarea cu care naufragiatul se apucă de singura scîndură rămasă din vasul scufuntat. Asupra acestei munci searbede şi cu orizont îngust s-a întîmplat să mai cadă şi cîte o rază de lumină. Ca unul care se minunează şi se justifică, Benedykt îşi desfăcu larg braţele :

— Ce puteam să fac ? Spune, şi tu, ce puteam să fac ? Pretutindeni se vorbea, se striga, se conjura „Pămîntul! Pămîntul !" Am ţinut pămîntul... L-a ţinut pentru că se simţea legat de el, doar aici crescuse, l-a ţinut din ambiţia de a nu se da bătut, l-a ţinut şi cu gîndul la fiul său.

Numai că, privind într-un singur punct, a pierdut din vedere altele : ca boul în jug cu capul plecat care, călcînd pe o singură brazdă nu mai vede şi alta, şi-a concentrat forţele, le-a dăruit pasionat unei cauze unice şi pentru nimic altceva nu i-a mai ajuns energia. Fierul nu simte cînd se aşază rugina pe el, iar omul scaldă cu lacrimi la început fiecare pată care-i întinează sufletul, Cînd nu putu trăi aşa cum îşi dorise, cînd mai apoi şi dorinţa aceasta se stinse, cînd, aplecat deasupra unei cărţi deschise, ochii începură să i se lipească de somn, cînd începură să-l despartă de oameni neînţelegerile şi certurile, cînd încetă să mai vadă şi să înţeleagă diversele căi şi moduri de gîndire ale omenirii — mult timp ceva înlăuntrul lui plînse. Cît de mult ? Nu-şi aminteşte, ştie numai că, s-a obişnuit, cu timpul, cu toate, numai plînsul acela interior pe care nu-1 mai simţea se schimbă într-un clocot surd şi amar ce da pe dinafară, mereu în accese de mînie şi iritare, ca un fel de insultă grea la adresa vieţii şi a lumii. Cu timpul însă doar o nădejde îndepărtată, impersonală, îi mai

rătăcea prin inimă.

— Poate el ? poate pentru el... prin el... cu el ?... — se gîndea la fiul său.

Era singura lui nădejde **î î î î ţ ! : î î**

în casa cufundată în tăcere pendula anunţa prin două bătăi ora după miezul nopţii, dar Benedykt încă mai sta de vorbă cu fiul său ; vorbeau însă cu totul altfel decît înainte. Ca odinioară, cu mulţi ani în urmă, Witoid înconjurase cu braţele grumazul tatălui şi, cu buze fierbinţi, sorbea lacrimile mari ce se rostogoleau înecînd brazdele de pe faţa înegrită, arsă de soare, şi gîndea că singur lui îi e permis să se aciueze cu dragoste la pieptul acela larg, care fusese ţinta atîtor săgeţi ascuţite, apărînd, ori dorind să apere un crez superior ce depăşea interesul propriu ; gîndea că fără să intre în conflict cu sine însuşi poate săruta mîinile acelea vrednice de cinstire pe care nu le-au albit o existenţă de parazit şi de lux. Ba îşi aminti că tot ceea ce purta în sine şi preţuia mai mult decît însăşi viaţa, lui i se datora.

— Tată drag ! am să-ţi fiu recunoscător pînă la moarte, pînă la ultima suflare, că nu m-ai ţinut niciodată departe de restul lumii, că nu mi-ai construit piedestale, că nu m-ai crescut ca pe un prinţ şi ca pe un egoist. Dacă

n-ai fi fost tu, cu siguranţă, încă din leagăn m-ar fi înfăşat î*n vata nepăsării şi m-ar fi ferecat în colivia prejudecăţilor. Aş fi fost azi poate ca nefericitul acela de Zygmuct, on manechin, o poză scoasă din jurnalul de mode şi un. artist nerealizat, sau ca Rozyc, o hîrtie fină înmuiată în drog !

• Benedykt îşi acoperi ochii şi schiţă un zîmbet muranu-' rînd pe sub mustaţă :

— Asta aşa e, băiete ! Nu m-am prostit eu intr-atft încît să mă gîrtdesc că fiul meu e făcut din alt aluat decit ceilalţi oameni şi nu m-am ticăloşit pînă intr-atît incit să mă supun mofturilor unor femei, care ar fi făcut din fiul meu un maimuţoi !

Se priviră unul pe altul şi zîmbiră. Mai mult decît ori ei nd îşi dădură seama cît de mult se iubeau, înţeleseră cît de mult semănau unul cu altul. Fusese nevoie de o clipă de mare sinceritate şi de nişte aduceri aminte fulgerătoare pentru ca să cadă de pe unul dintre ei rugina adunată de mulţi ani în suflet, şi ca acea asemănare să se dezvăluie limpede. Dîndu-şi capul pe spate şi .ştergîndu-şi cu degetele ochii umeziţi, Benedykt exclamă :

— Parcă aş fi lepădat o povară de o sută de puduri de pe mine, după spovada asta. Nu ştii, şi să dea Dumnezeu sâ nu afli niciodată ce înseamnă să stai ani întregi intr-o încleştare continuă şi să n-ai pe Lume un singur suflet căruia să-i destăinui deschis şi cu încredere tot ceea ce simţi şi gîndeşti,'toate nădejdile şi bucuriile tale, iar la nevoie să-l chemi în ajutor. Poate şi faptului că n-am avut Ungă mine un asemenea suflet se datorează mohoreala şi sălbăticirea mea. Adeseori îmi făceam vise, punîndu-mi toate nădejdile în tine, dar vara asta, cînd mi s-a părut că Şi visul acesta, ca toate celelalte se va nărui, m-a cuprins desperarea, încît am început să-l invidiez nu numai pe Andrzej, ci pe toţi morţii aceia...

— Dar acum, ştii, tată, ce ne despărţea ! exclamă Witold. Şi în ataşamentul meu faţă de tine trebuie să crezi...'

Se întristă deodată şi spuse şovăind :

— Totuşi, tată dragă, spune-mi ce ginduri... ce intenţii ai... cu oamenii aceia...

Mai mult decit orice, întrebarea îl încredinţă că într- adevăr tânărului acestuia unele simţăminte şi gînduri îi intraseră în singe, reveneau cu ritmicitatea pulsului, alcătuind o parte, dacă nu chiar temelia existenţei sale. K:ci

măcar în clipa cea mai sărbătorească, fiind adînc înduioşat pentru un alt subiect, nu putea să le înlăture şi *4 le uite. Benedykt îl privi lung şi schiţă un zîmbet de mulţumire.

— îndărătnic mai eşti ! Văd eu bine că orice ai face, ori de-ai ride, ori de-ai plînge, ori de-ai dormi, ori de-ai merge, tot timpul gîndul îţi stă la ale tale şi nu te dai bătut. Firea mea. Şi mie această perseverenţă mi s-a aşezat ca un 06 în gît, totuşi desfătările cele mai sublime r.u m-ar clinti din ea. Asta-i firea noastră, a neamului Kor- czyriski !

Căzu pe gînduri, privind în trecut.

— Cîndva hotărîsem cu toţii să ne închidem circi urnite spre a-i feri pe ţărani de patima beţiei. Mulţi făcură aş;i. Darzecki n-a vrut. Andrzej s-a certat cu el pentru asta mult timp, după aceea, însă n-a mai zis nimic şi am crezut că s-a dat-bătut şi că a uitat. Dar. odată, după o îndelungă tăcere, începu din nou o discuţie îndîrjită cu cumnatul său despre circiumile neînchise şi despre ţăranii care se îmbătau în ele şi, ce să vezi, în sufrageria asta. la cină, în toiul disputei Andrzej a aruncat cuţitul spre Darzecki... Din fericire cuţitul a zburat pe lîngă capul cumnatului. Aşa de încăpăţînat era. Nu vorbea o vreme despre ua lucru, nu-1 mai pomenea un an, doi... şi credeai că s-a lăsat păgubaş... cînd pe neaşteptate începea iarăşi cu ale sale... Şi tu eşti la fel...

După o clipă de tăcere adăugă :

— Sîngele neamului Korczynski ! Bunicul nostru, legionistul. la şaizeci şi ceva de ani a ţinut morţiş să plece la război... ! Acum îmi amintesc ! L-a însoţit unul, Jakub Bohatyrowicz, pe care l-am mai întîlnit — era bătrîn de-acum — cu douăzeci şi ceva de ani în urmă. Era niţel cam rătăcit la minte, îl căuta pe Pacenko, unul care-i ademenise nevasta... Multe istorioare vechi şi întîmplări ştia să spună ! Eu şi Andrzej ţineam mult la el. Numai pe Dominik îl cam plictisea vorbăria lui. El era totdeauna indiferent la lucrurile acestea... Prea mult şi prea vesel petrecuse el în capitală... Oare o mai fi trăind bătrînul Jakub ?

Pendula din sufragerie bătu încă o oră din noapte, dar Witold, răspunzind la întrebările din ce în ce mai numeroase ale tatălui, vorbea, povestea. Benedykt punea întrebările scurt, în cîteva cuvinte, apoi îl asculta pe fiul său, ţinîndu-şi fruntea-n palmă şi privirea aţintită în trecutul. care, izvorind din inima, din creierul, din cuvintele fiului îl învăluia, îl înălţa, aproape că-1 îmbăta. Cînd, în sfîrşit, se sculă de la biroul pe care lampa sta să se stingă şi se opri în faţa ferestrei, lumina zorilor îl arătă cu o siluetă atît de dreaptă şi cu o fată atît de proaspătă, de senină, cum nu mai fusese poate de cînd a luat sfîrşit clipa de aur a vieţii sale.

— Ei, ei, zise. Ce minune ! Mă simt ca şi cum un val m-ar fi scos din fundul unei ape amare şi reci şi m-ar fi aruncat pe o pajişte însorită... Iar acum, băiete, la culcare !... pentru două-trei ore numai... două-trei... măcar puţin să apucăm sâ dormim şi să ne odihnim. După aceea te vei duce acolo la ei, să le spui că nu mai cer să-mi plătească amenda... nu le-o mai cer... într-adevăr, e prea mare, iar pentru faptul câ escrocii profită de pe urma lor şi îi îndeamnă la rău — e vina mea ! Doar un hat mă desparte de ei şi n-am mişcat un deget ca să-i feresc...

Zîmbi cu tristeţe.

— Andrzej ar fi zvîrlit cuţitul după mine pentru treaba asta ! Dar să nu stai mult acolo, căci trebuie să punem împreună la punct unele proiecte şi planuri pentru viitor... şi, mai e ceva : spre seară poate mergem cu barca la... asta... acolo...

începu să se bîlbîie.

— La -Mogila ! zise, în sfîrşit.

Soarele încă nu se ridicase bine pe cer cind Witold intră zorit în camera de oaspeţi a lui Fabian ; aici, o mul-, ţime de nuntaşi care nu plecaseră, încă, la casele lor se strinseseră la micul dejun. Uscata de Giecoldowa, cu ţigara aprinsă între buzele-i subţiri şi sfîrleaza de Starzynska, cu boneta ei, toată numai panglici fîlfiinde, se foiau în jurul mesei şi îmbiau la mîncarea pregătită, după datină, cu cheltuială şi cu dichis. Fabian îşi părăsise in clipa aceea îndatoririle de gazdă şi stătea în mijlocul vecinilor mai în vîistă. cu capul plecat şi mofluz. La vederea lui Witold se

smulse de pe scaun şi. cu toate că faţa tînărului strălucea de bucurie, se duse spre el plin de îngrijorare. Dar abia schimbară cîteva vorbe cu glas înăbuşit, cînd, pe faţa lai tîşni o bucurie sinceră, nestăpînită.

— Vivat ! strigă cît îl ţinu gura şi, întorcîndu-se spre vecini înccpu să dea din mîini de parcă ar fi fost aripi de moară. Clinilor daţi, ce-n suflet purtaţi ! strigă mai departe. Ceasul vitreg al morţii nu va mai bate pentru noi ! S-a înmuiat inima lui David, cînd a auzit de jalea lui Ionatan. Un înger din cer a prăvălit piatra de pe mormîntul nostru ! Aleluia !

Vorbind de înger arătă spre Witold de care începură şi alţii să se apropie.

Preţ de un ceas ţinu hărmălaia în camera aceea, durară întrebările, răspunsurile, rîsetele, strigătele.

— Vivat pan Korczynski ! Vivat mijlocitorul şi sprijinitorul nostru, striga mereu Fabian.

— Slavă întru cei de sus, lui Dumnezeu şi pe pămînt pace şi între oameni bună învoire ! se rugă Apostol.

— Iar eu aşa grăiesc că din semănătura asta, va da Dumnezeu şi vom culege roadă frumoasă... răsună agale şi grav glasul lui Strzalkowski.

Poate că pe Witold l-or fi îmbrăţişat, l-or fi sărutat, poate că i-or fi predat multe proiecte şi sfaturi pentru viitor, poate că l-or fi săltat chiar pe braţe căci ieşi din casa lui Fabian năduşit tot, obosit şi roşu ca focul ; îi salută şi le strînse mîinile tinerilor pe care-i întîlni plim- bîndu-se pe poteca verde, ori în jurul şurei şi o apucă spre conac pe drumul cel mai scurt, fără să se mai araî<) în ziua aceea în sat. Fu văzut, mai apoi, de departe, mergînd pe cîmp împreună cu tatăl său. Ziua întreagă tatăl şi fiul nu se mai despărţiră nici o clipă. Şezură mul la vreme în camera de lucru a lui Benedykt, deasupra planului moşiei larg desfăşurat pe birou, sfătuindu-se în linişte, înscriind nu ştiu ce linii şi cifre pe hîrtie : iar înainte de asfinţit, cîţiva nuntaşi care stăteau sus pe buza malului verde, văzură pe Niemen o luntre ducînd doi oameni; unul dintre ei era tînăr şi vîslea. Ajunşi la mal, după ce traversară rîul, se căţărară amîndoi pe peretele galben şi dispărură în codru.

Se lăsa amurgul iar nunta Elzusiei era pe sfirşite. Nun-'jşii râmaşi, mai puţin de jumătate, se foiau prin ogradă şi pe uliţă ; in şura larg deschisă ca şi ieri, lăutarii începură să

se lase pe tînjală, iar în muzica lor întreruptă şi anapoda două-trei perechi se învîrteau fără chef. Pe lîngă pereţii năpădiţi de buruiană, pe la garduri, în livada cu pruni, în tinda îngustă a şopronului se auzeau discuţii «prinse. în părul fetelor scînteiau flori, dar flăcăii nu mai iveau în mîini mănuşile albe, şi nici prospeţimea şi elanul de la începutul petrecerii. Apropiindu-se de sfîrşit sunta se liniştea, se lenevea, din larma cea mare rămase doar un murmur întreţesut încă de note vesele, care avea aă se înece şi el, de îndată, în cenuşia şi monotona mare a muncii şi grijii de toate zilele.

În curte era mare forfotă. Se înhămau caii la trăsuri ţi la căruţe iar trebuşoara asta o făceau chiar stăpînii acestora ; numai arendaşul Giecold şi economul Jasmont iuduli nevoie mare, începură să strige şi să dea porunci argaţilor ce le slujeau drept vizitii. Primul vornicel dădu dispoziţie să se pregătească suita ce avea să-i petreacă pe miri la casa lor, adică la olatul Jasmonty, cale de vreo trei mile. Mai întîi fu pregătită căruţa pentru muzicanţi. După ea fu rînduită o brişcă cu doi cai menită tinerilor însurăţei; apoi urmară altele, după obicei avînd să-i ducă pe părinţii mirelui, două sfaşte şi doi peţitori. Acum venea rîndul primului vornicel. Kazimierz Jasmont îşi duse el însuşi de căpăstru bidiviul mîndru, negru, legat cu ha- muti arătoase de brişcă vopsită în verde şi cu asta încetă a se mai îndeletnici cu datul ordinelor căci de acum încolo restul suitei se alcătuia fără vreo rînduială. Cine are plăcere şi este poftit merge cum doreşte, în frunte, sau în coadă, de unul singur ori la grămadă — totuna. Cine n-are plăcere, rămîne sau pleacă în drumul lui şi nu încalcă prin aceasta buna-cuviinţă şi datina. Numai că în coada alaiului trebuia să meargă negreşit fratele miresei cu sipetele şi cuferele cu zestre. Asta — musai. Dacă nu exista frate atunci ruda cea mai apropiată trebuia să împlinească datoria asta. Numai că Elzusia avea fraţi şi dintre ei cel mai mare se cuvenea să ducă dota surorii sale. în căruţa cu loitre, ce adăsta pe ulicioara verde, Julek pusese două cu- fere cu capace boltite, vopsite în verde, iar acum zbiera

cît îl lua gura după al treilea, întirziat se vede, cam multişor. Mireasa, ajutată de maică-sa şi de sfaşca, sîîrşise să-l încarce de comori : fuste cadrilate şi vărgate, şorţuri, scoarţe făcute de mîna domniei-sale, sculuri de lină şi de in, maldăre de pînzeturi mai groase ori mai subţiri ţesute în casă. Kazimierz Jasmont se foi o vreme prin bătătură, pînă cînd în cele din urmă, oprindu-se în faţa uşii închise, strigă cît putu de tare :

— Şi acum domnişoarelor druşte şi domnilor vornicei să cîntăm cîntecul de rămas bun al miresei!

Cît ai clipi, de amîndouă laturile uşii se formară două grupuri : unul din flăcăi, altul din fete. Nu era acolo numai druşte şi vornicei, ci toţi acei care ştiau şi doreau să cînte cîntecul de rămas bun al miresei. Corul bărbătesc în care se deosebeau clar : glasul piţigăiat al întîiului vornicel, vocea frumoasă a lui Jan şi cele de buhai ale fraţilor Domunt, începu un cîntec impetuos, cadenţat, aproape poruncitor :

Şezi mireasă, sezi iubită,
Plînsul la nimic n-ajută
Tînguitu ţi-i zadarnic.
Caii stau, deschisă-i poarta Hotărîtă-i soarta.

Cînd le făcu semn tăcură subit, dar după cîteva clipe corul fetelor din care răzbătea glasul de clopoţel al Osipowiczownei, împletindu-se cu glăscioarele firave, subţirele dar limpezi ale micuţelor din Siemaszki intonă o melodie tristă, tărăgănată :

Cu voi încă n-oi porni,
Tatii pîn-n-oi mulţămi,
Că la tine, dragă tată,
Purtat-am haină bogată De-acum, nu...

Bărbaţii tunară iarăşi aceeaşi strofă, poruncitoare, cu care începuseră. Fetele răspunseră :

Cu voi încă n-oi porni Maicii
pîn-n-oi mulţămi :
Mulţămesc, măicuţă bună Pentru trai lin împreună.
De-acum nu...

A treia oară cîntară băieţii refrenul, după care urmă iarăşi răspunsul fetelor :

Cu voi încă n-oi porni Fratelui i-oi mulţămi :
. Mulţumesc frăţîne drag.
Câlcat-am acelaş prag De-acum nu...

Atunci uşa tindei se deschise scîrţiind, mireasa ieşi sărind peste pragul înalt şi o clipă licări un ciorap alb de sub rochia neagră de lină. Plinsă, necăjită, se strecură fugind printre cîntăreţi fără să se uite la nimeni, se opri în livada cu pruni şi începu să strîngă pînza de in vărgată, aşternută fişii inguste pe iarba de la marginea livezii. O aduna,
o făcea sul, grăbindu-se tare. apoi cu un sul de pînză nealbită sub braţ şi cu încă două in braţe începu să alerge înapoi spre casă. Se uitară cu toţii miraţi la dînsa. Kazimierz Jasmont pocni din degete :

— Brava gospodină ! Nici la nuntă nu uită de ştergare!

In spatele lui, Michal Bohatyrowicz, răsucindu-şi mustaţa rîse :

— Păi cum ! dacă ar fi s-o ia îngerii la cer, dînsa tot s-ar uita să vadă dacă n-a mai rămas ceva de apucat de pe pămînt.

— Nu e chiar ca domnişoara Cecylia care ieri şi-a desprins de la gît panglica ei minunată şi a dăruit-o prietenei sale pentru că nu avea nici o podoabă, strigă Ladys Osipowicz, sorbind-o din ochi pe Cecylia Staniewska.

Bărbaţii hăuliră iarăşi deodată :

Şezi mireasă, sezi iubită
Plînsul la nimic n-ajută
Tînguitu ţi-i zadarnic Caii
stau, deschisă-i poarta
Hotărîtă-i soarta.

Iar fetele răspunseră

Cu voi încă n-oi porni Laviţei i-
oi mulţămi Mulţam laviţă,
mulţam masă Că mi-aţi fost
albe în casă De-acum, nu...
Mulţămesc praguri, că eu Pe
voi păşit-am mereu De-acum,
nu...

Julek împreună cu fraţii aduseră din casă şi al treilea sipet pictat cu flori mari şi-l săltară în căruţă.

Pe drum, la convoiul de briști și căruțe se stîrni mare larmă : îșI luau rămas bun, se sărutau, îșI făceau invitații, se strigau unii pe alții, ba se mai și certau. Nu era ușor să-i așezi pe toți la timpul și în ordinea cuvenită. Muzicanții nu dăduseră nici o bătaie de cap, se așezară primii în căruța din față și țineau arcușurile pregătite, gata să le pogoare pe strune. Dar mirele chiar în ultima clipă se rătăcise pe undeva și Elzusia, așteptînd în brișcă, striga din răsputeri : „Franus ! Franus !“. Cînd în sfîrșit se arătă, venind în fugă, dînsa începu a se stropși la el și a-1 bodogăni. Coana Giecoldowa, pungită la față și acră fiindcă-i lipseau țigările, nu voia să se așeze în trăsura coanei Starzynska unde se cuvenea, și se încăpățîna sâ șadă alături de bărbatu-său în trăsura proprie, susținînd pe un ton ridicat și cu dispreț că toate acele rînduieli și obiceiuri nu sînt decît simple mofturi și prejudecăți de care nu mai ține nimeni seamă, afară doar de oamenii simpli și înapoiați. Iar cînd, în sfîrșit, întîiul vornicel, făcîndu-i plecăciuni peste plecăciuni și deschizîndu-și tabachera o îmbună pe împăunata sfașcă și izbuti s-o facă să se așeze pe locul rînduit, apărură alte neînțelegeri în grupul druș- telor și al vorniceilor ce-i însoțeau pe miri ; fiecare voia să stea cu altcineva în brișcă ; ori erau nemulțumiți dc locuri ; ici era prea strimt, colo nu prea moale... Kazimien Jasmont își pierdu răbdarea, o clipă, scutură din mînă, desperat își îndreptă privirea spre drum cînd, deodată, față»
i se lumină și înflori. Din adîncul satului, pe cărăruile șerpuinde printre garduri venea spre. pilcul de oameni ce înconjurau briștile — Domuntowna. Nimeni n-o observase afară de Jasmont care părăsi deindată suita și. lăsînd totul baltă, se grăbi să-i iasă in intimpinare. Cum ea mergea cu pas întins se întîlniră în locul unde se afla brișcă lui verde și bidiviul cel mîndru și negru bătind cu grație din picior. Cu bogata „actriță" se petrecuse, iarăși, o schimbare. îmbrăcase o rochie neagră, foarte simplă, strlnsă pe corp, mai subțiindu-i puțintel talia mult prea voinică. Pe gitul pîrlit de soare — desigur în semn de întristare se înfășurase cu o panglică de doliu ce-i cădea pe piept. Cosița cuviincios pieptănată, părea o cunună împletită din grîu brun deasupra frunții mai puțin rumene decît de obicei, iar ochii de safir sub sprîncenele de sobol și pleoapele înroșite cercetau de jur împrejur, cu amărăciune, osteniți. Așa se opri in fața

lui Jasmont care, scoţindu-şi şapca albastră, o salută cu plecăciune adîncă sorbind-o din ochi.

— Au vreo nădejde deşartă mă înşală sau şi domnia-ta ai de gînd să ne însoţeşti la drum ?

Lăsîndu-şi mîinile roşii pe rochia neagră se înclină cuviincios.

— Mulţumesc de invitaţie, răspunse, dar eu n-am timp de petrecere. Secara de sămînţă încă nu e pregătită şi mai trebuie să am grijă şi de bătrîn, că-i neputincios.

Şi iarăşi îşi duse privirea tristă printre oameni căutînd pe cineva. Era ciudat de cuviincioasă, de blinda, de tăcută, vorbea cu jumătate de glas. Jasmont arătă spre trăsura lui:

— Dacă i-aţi face onoarea şi aţi merge cu mine poate că o plimbare v-ar prinde bine la sănătate. Se merge minunat în ca... ca pe arcuri !...

— Mulţumesc. Trebuie să am grijă de bătrîn...

Stătu o clipă pe gînduri. vădit nemulţumit :

— Dar, dacă v<»i îndrăzni vreodată să vin acolo unde, din ceasul acesta începând, se vor abate toate gîndurile mele, pot trage nădejde că voi fi primit cu plăcere ?

Dînsa făcu din nou o reverenţă.

— Desigur. Bunicului îi place tare mult să primească oaspeţi...

— Dai' dumneavoastră n-am să vă pricinuiesc, cu asta, vreo neplăcere ?

— Cît despre neplăcere nici vorbă ! Sigur. Şi pe mine mă bucură cînd ne vine în casă un om cumsecade.

Se topea, tot, mulţumindu-i pentru îngăduinţa de a o vizita, cînd din convoi se auziră vociferări şi chemări insistente. In sfîrşit reuşiseră să se aşeze cu toţii, dar nu puteau pleca fără întîiul vornicel. Numai atîta timp mai avu cît să-i sărute mîna Jadwigăi şi, trecînd în fugă pe lîngă verii ei, le şopti :

— E nemaipomenită ! Să mă bată Dumnezeu, dacă am văzut, de cînd sînt, o siluetă atît de frumoasă şi nişte ochi atît de minunaţi.

Sărind în brişcă lui verde strigă :

— Deci, aşa ! N-a vrut nimeni să meargă cu mine, arri rămas un biet orfan părăsit. Bine ! Am să-mi fiu. domn şi stăpîn... >

Se ţinu drept, îşi aşează cu fantezie şapca pe cap, fixă

fără rost biciul lîngă capră, apucă energic hăţurile de piele şi începu să comande cu glas hotăi'ît :

— Muzicanţi ! Daţi-i drumu' ! Plecarea, domnilor !

In fruntea alaiului, arcuşurile pînă atunci ridicate în aer căzură pe strune ; la sunetele viorilor şi ale contrabasului ce executau un marş, se alătură huruitul roţilor şi tropăitul cailor. Una după alta briştile cotiră pe drumul ce tăia cîmpia şi de la fiecare, ca o aripă fluturîndă, se abătea într-o parte un nor auriu de praf ; doi, trei călăreţi galopau pe marginile miriştilor ; în urmă de tot venea căruţa încărcată cu sipetele pintecoase, iar în vîrful lor, ca într-un turn, sta cocoţat Julek cu hălăciuga lui de păr roşcat şi cu veşnicul zîmbet dezvelindu-i dinţii albi şi strălucitori ; alături de căruţă, gonea Sargas cel negru şi lăţos, ridicînd mereu capul spre stăpînul său şi scheu- nînd de bucurie. Soarele în amurg poleia cu străluciri molcome covorul spălăcit al pămîntului şi, pentru o clipă, reda prospeţimea pomilor ; turme risipite pe cerul siniliu lunecau norii mărunţi, albi, trandafirii.

Cîteva clipe fură de ajuns şi pe uliţa atît de zgomotoasă pînă atunci, se întronă liniştea deplină. Unii plecaseră care încotro, pe alţii îi mai vedeai împrăştiindu-se agale prin curţi. După ce însoţi cu privirea alaiul pornit la drum Jan se întoarse, cînd dădu cu ochii de Domuntowna. Stătea chiar la marginea ogoarelor acoperite cu ştepi. lîngă scaieţii crescuţi grămadă, înalţi pînă la umăr, semănind cu nişte bătrîni suri şi bărboşi înfăşuraţi într-un pul alb lăptos şi strălucitor. Obrazul lui Jan se crispă uşor de neplăcere. Ea băgă de seamă.

— Nu te teme, spuse ea, n-am venit să-ţi fac necazuri, ci pentru că...

îşi plecă ochii, fără să vrea mîinile ei căutară şorţul, dar pentru că nu-1 găsi, fiind nepotrivit la o rochie de sărbătoare, începură să smulgă puful de pe scaietele cel mai apropiat.

—■ Pentru aceea mă aflu acum aici, vorbi dînsa încet, ca să te văd şi să-ţi spun, domnule Jan, că îţi rămîn recunoscătoare pînă la moarte...

— Dar pentru ce recunoştinţa asta ? se miră tînărul.

— Pentru faptul că atunci cînd toţi mă ponegreau şi rldeau de mine, dumneata, deşi aveai dreptul să te mînii şi să mă condamni, m-ai ocrotit şi m-ai apărat. Mi-au povestit verii mei cum a fost şi te-au lăudat foarte.

— Nu m-am făcut vrednic de lauda nimănui răspunse Jan şi n-am nici un drept să mă supăr pe dumneata, domnişoară Jadwiga, fiind încredinţat că ai vrut numai să glumeşti cu mine cînd ai aruncat cu piatra aceea.

Se împurpură toată şi o grămadă de puf strălucitor smuls de pe scaiete, se eliberă dintre degetele ei luîndu-şi zborul în văzduh. îl privi ruşinată, neîncrezătoare.

— Domnule Jan, nu te preface şi nu mă ispiti să mint. Ceea ce s-a întîmplat nu poate fi tăgăduit, iar prin minciună omul mai tare îşi înnegreşte pata, îneît nu şi-o mai poate spăla niciînd. Ce a fost a fost. Nu pentru aceea am venit, ca să mint şi să tăgăduiesc purtarea mea, ci ca să-ţi spun că nu mai am pică pe dumneata, nici supărare nu am şi nici un fel de pretenţii. Inima nu e slugă, nu vrea să ştie de stăpîn. Ce eşti dumneata de vină că soarele dumi- taJe a răsărit din altă parte ? Bineînţeles ! Sâ-ţi dea Dumnezeu noroc, sănătate şi fericire...

Iarăşi îşi luă zborul dintre palmele ei un smoc de puf strălucitor ; ridică ochii plini de lacrimi spre tovarăşul ei de copilărie.

— Din adîncul inimii îţi urez, domnule Jan, tot binele ! rosti în şoaptă.

Impresionat şi cucerit, răspunse plin de inimă :

— Eu de asemenea îţi voi rămîne prieten credincios cit voi trăi, domnişoară Jadwiga, dacă asta îţi va fi dorinţa, şi trag nădejde că nici pe dumneata nu te va ocoli rtorocul pe lumea asta...

— Nădăjduiesc, şopti dînsa, nădăjduiesc că Dumnezeu n-o să mă lase nici pe mine...

— Şi poate că-ţi va trimite în curînd tovarăşul de «aţă pe care-1 meriţi...

O lacrimă se rostogoli pe obrazul ei înfierbîntat şi căzu pe panglica de doliu, de la gît, dar ţinîndu-şi capul sus repeta calm şi cu oarecare mîndrie.

— Nădăjduiesc, şi eu, nădăjduiesc că mi-1 va trimite ! Dacă aşa e destinul femeii ca să nu se afle singură pe * lume, atunci nici pe mine n-o să mă ocolească...

— Atunci şi eu, domnişoară Jadwiga, îţi doresc **din** adîncul inimii tot binele şi te rog să nu fii supărată pe mine...

— Iar eu te rog să-mi păstrezi o bună amintire..

— Da, cum altfel ! **îţi** voi rămîne prieten toată **viaţa .**

Dînsa îi întinse mîna, el i-o sărută cu respect.

— E timpul să mă duc acasă. Argatul alege **secara** pentru sămînţă şi nu se prea pricepe, iar bunicul **arc** nevoie de mine, că-i neputincios.

Cu cosiţa groasă ca o cunună din spice de grîu pe cap, dreaptă şi trupeşă, în rochia ei neagră, se întoarse domol şi se depărtă agale spre sat, luînd-o pe potcci.

Jan îşi aduse aminte de ccva, tresări ca sfredelit :n inimă şi o porni în fugă spre ograda sa. Mai înainte de a vorbi cu Domuntowna o văzuse pe Justyna în poarta lor vorbind cu unchieşul. Dar unde era acum ? Să fi plecat ? Poate l-a văzut stînd atîta de vorbă cu Domuntowna şi, Dumnezeu mai ştie, ce i-o fi trecut prin cap ! Lac de sudoare şi neliniştit, străbătu alergînd grădina şi ajunse :n curte. Anzelm sta chircit pe scara cu o singură treaptă a pridvorului, cu spatele rezemat de stîlp.

— Unde e domnişoara Justyna, unchiule ? Adineauri a fost aici iar acum nu se vede nicăieri. Unde a plecat ?

Bătrînul arătă cu mîna spre mal.

— Mi se pare că s-a dus spre Niemen...

Jan se repezi in direcţia aceea, cind îl opri glasul unchieşului :

— Janek ! aşteaptă puţin ! Ascultă ! De ce alergi ca un smintit şi nu stai să te gîndeşti ? Ce poate să iasă din asta ? Crezi că o să iasă ceva de aici ?

Rosti cuvintele pe un ton aspru, vădind o mare îngrijorare ; Jan se opri, dar se vedea că făcea eforturi să înţeleagă cuvintele unchiului său ; nu fu în stare, atît de tare îl ardea nerăbdarea şi îl smulgea din loc neliniştea.

— Ei, unchiule ! Lasă, mai tîrziu ! Acum n-am timp ! strigă şi se repezi în direcţia arătată.

Abia ajuns pe buza malului zări mai jos, la jumătatea coastei, sub plopul argintiu rochia albă şi părul negru împodobit cu scoruşe. Cît ai clipi Jan fu lîngă ea.

— Straşnic m-am temut! M-a bătut gîndul că poate aţi plecat acasă... fără să vă luaţi rămas bun.

Justyna îi arătă cu mîna priveliştea din faţa lor. Era minunată. Soarele palid de toamnă, în clipa pogorîrii sale în hău, se gătise în asemenea lumini şi culori cum nu se mai pomenise de cînd domnea el asupra zenitului. Discul nu i se vedea, peste el era trasă o cortină aurie tivită cu purpură şi violet, iar mai sus, pe albăstrimile cerului pluteau stoluri de nori înmuiaţi în aur şi purpură, văluri

zdrenţuite, argintate, vineţii. Totul se afla în mişcare ca şi cum ar fi avut viaţă, curgea, se revărsa, schimba forme şi culori şi, ca într-o oglindă, se reflecta în apa străvezie, aproape nemişcată, a rîului. Aşa se făcea că de la cotitură el curgea, la început, aur curat iar apoi se ivea pe fundul lui, aruncate la întîmplare, rubine, opale, ametiste şi agate. Părea o mină de nestemate acoperite cu un cristal. în co-drul străbătut şi el de lumini, trunchiurile galbene ale pi-nilor se deosebeau clar unele de altele, iar printre ele, încă de departe, puteai zări rugina sîngerie a ferigii uscate şi argintul muşchiului sur, asaltînd inima pădurii. Ca într-un tablou vrăjit, totul sta cufundat in tăcerea şi pustietatea deplină a văzduhului. Pescăruşii, corbii de mare şf rindunicile plecaseră pe meleaguri îndepărtate ; alte păsări moţăiau prin cuiburi şi numai în plopul argintiu se auzea uneori cîte un ciripit ori cîte un foşnet ce amuţea, apoi, pe dată. Jan privi codrul şi cerul.

Minunat ! zise.

— Minunat ! repetă Justyna.

Se priviră unul pe altul apoi îşi cufundară iarăşi privirea în mina de nestemate. Din cer şi din apă, din creştet pînă-n tălpi şi de sub tălpi spre creştet venau peste ei potop dc lumini fierbinţi, scînteietoare. Şedeau în ele nemişcaţi, tăcuţi, pătrunşi de fiorul acela lăuntric ce vesteşte pe oameni apropierea unei mari clipe a vieţii lor. Tot astfel viforul îşi anunţă venirea <le departe, zguduind adînctirile codrului şi tot aşa, la ivirea corilor, un fior de plăcere şi de teamă străbate pămîntul deşteptat din somn.

începură să vorbească dar discuţia nu se lega, glasurile amuţeau, înăbuşite de un ce şi cuvintele se curmau la jumătate. Despre orioe începeau să vorbească nu era aceea ce şi-ar fi dorit să-şi spună : nu găseau cuvintele, încă nu le găseau.

Pe faţa arsă de soare a Justynei treceau valuri de ro-şeaţă. Devenise sfioasă. Jan îşi îndrepta des privirea spre ea, clipă de clipă, apoi cu sfiiciune şi cu teamă dureroasă şi-o întorcea în altă parte. Aşteptau parcă să se scurgă de pe ei şi să se stingă în lume acele mari lumini ce dădeau fiecărei trăsături şi fiecărei expresii a feţei lor proeminenţa sculpturilor aşezate pe un fundal viu colorat. Cu- rînd ele începură să se stingă sus pe cer, apa rîului deveni plumburie şi numai ici, colo, mai rătăceau dîre violete ori purpurii. Copacii din codru îşi uneau oontururile, formînd

un zid negru prin care ochiul nu putea răzbate. Amurgul transparent începu să pogoare în valuri" line din cer, de la stelele aprinse treptat pe bolta asaltată de neguri.

Atunci, în' liniştea aceea, de undeva departe, din sat, răzbatea un strigăt prelung, repetat. Cineva chema pe cineva. Un duh, parcă, mîhnit şi poznaş, stînd la pîndă, smulse chemarea şi o duse în adîncul codrului, repetînd-o mult timp, prelung, cu sunet argintiu.

— Ecoul ! şopti Justyna.

— Din locul, unde sîntem noi acum ecoul se aude cel mai bine, răspunse Jan şi, parcă, urmărind să-i facă plăcere însoţitoarei sale, strigă de străpunse văzduhul :

— O, la. la, la, ri, oooo !

Dincolo de rîu, in afund de codru, răsună prelung şi vesel :

— La, la, la, ri, oooo !

Ultimul sunet se auzi ca un suspin, destrămat, prelung.

— Hai. vorbiţi puţin cu ecoul, domnişoară, o rugă Jar,.

Se apropie de Justyna, astfel, încît îi atinse mîneca rochiei ; avea glasul gîtuit, tremurat.

— La ! la ! la ! strigă ea.

Ecoul jucăuş trimise sunetul cîntat pînâ la marginea zării

— La, la, la, la, la !

Iarăşi nu vorbeau despre ceea ce şi-ar fi dorit.

— Domnişoară Justyna ! grăi Jan, spuneţi ecoului numele aceluia care vă este cel mai drag pe lume ! Vă rog,, vă rog, pe tot ce am mai scump vă rog să-l strigaţi pe acela care vă este drag...

Frunze de plop îi cădeau pe frunte : sta dreaptă şi atît de emoţionată încît o clipă nu i se mai auzi răsuflarea. în sfîrşit, deasupra rîului, în văzduhul tot mai întunecat, răsună numele :

— Janek !

Codrul răspunse prelung, tare, scandînd de trei ori :

— Ja-nek ! Ja-nek ! Ja-nek !

' Justyna privea pădurea cîntătoare cînd simţi un braţ inconjurîndu-i talia, nerăbdător şi, totuşi, sfielnic. Temătoare, roşie ca para mai încercă, zîmbind încurcată, să vorbească cu ecoul :

— Janek ! strigă încă o dată.

Dar ecoul nu-i răspunse, atît de slabă fu chemarea ei ş; atil de grabnic veni sărutul care i-o înăbuşi pe buze. încet, liberîndu-se din îmbrăţişare, îşi aşează palmele pe umerii

lui şi. de bună voie, fericită, simţind desfătarea încrederii fără margini îşi culcă capul pe pieptul lui.

— Minunea mea ! Comoara mea ! Eşti a mea oare ? A mea ? A mea ?

— Pentru totdeauna.

în depărtare, la cotul Niemenului, secera de foc a lunii ţîşni parcă din apă, repede se mări, se rotunji, se căţără sus pînă ce stătu, atîrnînd, deasupra rîului — disc imens incandescent. Stelele se stingeau, lumea sta cufundată în tăcere, învăluită într-o blîndâ lumină de vis. Sub plopul argintiu se îngînau şoapte atît de slabe ineît nu le auzea

nici măcar omul îmbrăcat in sumanul lui gros, cu căciula mare miţoasă, şezînd pe creastă sus, sub şirul teiloi străjeri, cu bărbia proptită în palmă şi cu faţa întoarsă spre lună.

V

A doua zi mulţi oaspeţi sosiră la Korczyn. Nu mult după ora prînzului se opri mai întîi în faţa cerdacului o trăsură elegantă din care coborî Zygmunt Korczynski îmbrăcat într-un pardesiu foarte la modă şi cu o pălărie „fantaisie“, întrebîndu-1 nerăbdător pe feciorul ieşit în întîmpinare unde este unchiul său. Benedykt era acasă. îşi invită nepotul în camera de lucru şi nu după mult timp se auzi de acolo o discuţie aprinsă purtată de trei voci. Zygmunt demonstra ceva cu glas iritat, stăruia şi se ruga pentru ceva. Voia ca Benedykt să încerce s-o convingă pe doamna Andrzejowa să arendeze, ba poate chiar să vîndă moşia Osowce şi să plece cu el în străinătate. El era hotărît să plece împreună cu soţia pţste cîteva luni, dar îi părea rău de mama, s-o lase singură şi, încă, într-o stare de nervi atît de precară. Benedykt nici nu vru să audă despre asemenea lucruri ; il refuză şi-l dojeni cu asprime ; Witoid sări în sus. începu să vorbească repede, vrînd să-şi convingă vărul de nu ştiu ce lucru anume, ba, chiar implorindu-1.

Nu trecuse nici un ceas de la venirea lui Zygmunt cînd sosi Kirlo intr-o trăsură cochetă, trasă de nişte cai falnici, proprietatea lui Rozyc. Venea, se vede, de la bogatul său văr din Wolowszcyzna. Nu se ştie de ce, ca să se amuze desigur, ghiduşul intră în antreu călcînd pe vîrfuri şi după ce işi puse tiptil la cuier pardesiul croit după ultima modă

— copie fidelă a celor văzute în vara aceea la Darzecki şi la Zygmunt — se duse spre Leonia şi o întrebă în şoaptă, arătind cu degetul spre camera de sus.

— Domnişoara Justyna doarme ?

Fata răspunse că n-a văzut-o în ziua aceea pe

Justyna, dar că e convinsă că s-a sculat demult, că lucrează ori poate se îmbracă pentru a coborî în salon.

— Să-şi pană o îmbrăcăminte cît mai uşoară pe dînsa ca să-i fie mai lesne cînd i-o veni să sară pînă-n tavan.

Leonia făcu ochii mari.

— Da, de ce să-i vină Justynei astăzi să sară pînă-n tavan ?

— De bucurie, domnişoară Leonia, de bucurie ! rîse Kirlo. Ai să vezi, domnişoară Leonia, ce bucurie are să îie azi aici şi după aceea, se va face o nuntă... o nuntişoară !

Îşi frecă mîinile şi o rugă pe fata cuprinsă de curiozitate să-l anunţe mamei. Doamna Emilia abia se trezise de un sfert de ceas şi bea o cacao în pat dar, aflînd că-i sosise vecinul preferat porunci să fie adus în budoar şi de grabă începu să se dichisească, îmbrăcînd capotul alb, lung, numai volane şi dantele. Kirlo, cu pălăria in mînă, cu pieptul cămăşii umflat ca o pavăză, cu o expresie triumfătoare şi misterioasă, traversă salonul.

Nu după mult timp opri în faţa casei o laişcă de ţară, săltăreaţă, trasă de doi cai de rînd, cu un argat în scurteică, pe capră. Coborîră din ea o femeie cu un turban de mu- selin alb pe cap, o fetişcană cu pălărie de pai, doi băieţi în bluze de şcoală şi o copiliţă de patru ani, cu părul negru şi faţa arămie. Benedykt şi Witold, văzîndu-i pe geam, o recunoscură pe Kirlowa şi ieşiră degrabă s-o întîmpine. în antreu îşi luă voalul de pe cap şi, arătînd spre ceata de copii, spuse stînjenită :

— Vă rog să mă iertaţi, vă rog muR să mă iertaţi că aduc droaia asta după mine ; am petrecut două zile la Teofil cu toţii şi acum venim direct de acolo. Am trecut pe aici numai pentru o jumătate de oră, ca s-o iau pe Marynia şi să vorbesc despre un lucru de mare importanţă.

Cu toată timiditatea, era limpede că ascundea o bucurie ; se aplecă spre Bronia, agăţată de rochia de mătase a mamei, ii şterse faţa de praf cu turbanul ei, îi aşeză cum putu zulufii zbîrliţi şi, îngenunchind pe podea îi legă şireturile pantofiorilor cumpăraţi de curind. Cînd se ridică, Benedykt o invită cu multă prietenie în salon. Oricine ar fi putut vedea că pentru femeia aceasta avea multă stimă şi, poate, şi compătimire. Kirlowa refuză.

Ştia că pe doamna

Benedyklowa o obosesc vizitele şi conversaţiile, aşadar nu voia să-i facă supărare şi, apoi, nu venise decît pentru o jumătate de ceas, ca să-şi ia fiica şi să vorbească despre un lucru important cu stăpînul casei şi cu Justynka. Cu ei doi avea interes, deci, poate, ar fi bine undeva, mai la o parte, în vreo cămăruţă retrasă... Benedykt fu de părere să meargă in camera lui de lucru dar chiar în clipa aceea cobori pe scări fiica cea mare a Kirlowei, găzduită de cîteva zile la Korczyn în camera Martei şi a Justynei. Plină de prospeţime, veselă, se aruncă de gîtul mamei şi începu să-i povestească, gureşă, cît de grozav petrecuse la nuntă ; îi vorbi despre dansuri şi jocuri, despre cîntecele de pe Niemen... Kirlowa privea la ea cu înduioşare, mîn- gîindu-i părul blond.

— E prima oară cînd ne-am despărţit pentru mai mult timp. zise. întorcîndu-se spre Benedykt, dar e bine că fata s-a mai distrat puţin ; la noi la Olszynka e o viaţă tare monotonă, se munceşte din greu, iar tineretul are nevoie să se mai recreeze şi el...

Nu termină bine vorba cînd pe scări se ivi Justyna ; zărind-o pe Kirlowa veni spre ea degrabă şi-i sărută mîna. încă demult îi arăta ea respect şi simpatie, mărturisin- du-i că o aseamănă cu mama ei, pierdută atît de timpuriu. Astăzi însă faţa tinerei fete era atît de radioasă, avea o expresie de voie bună şi ochii ei mărturiseau atîta fericire încît Kirlowa o privi cu atenţie şi, luînd-o de gît, îi şopti la ureche :

— Bănuieşti în ce scop am venit... toţi norii de deasu- pra capului tău s-au spulberat ! Mă bucur... o cît de tare mă bucur ! Din toată inima îţi doresc fericire ţie şi încă cuiva... cuiva !

Justyna nu răspunse nimic, doar un zîmbet poznaş îi poposi o clipă pe buze şi în ochi.

— Şi acum, copii ! zise Kirlowa întorcîndu-se spre ceata de copii, duceţi-vă în grădină ! Pînă termin de vorbit cu domnul Benedykt şi cu Justyna admiraţi grădina minunată de la Korczyn. Numai să nu faceţi gălăgie, să fiţi cuminţi, căci s-ar putea s-o supăraţi pe doamna Bene- dyktowa.

Băieţii plecară pe dată. Rozia apucă mîna micuţei Bronin vrînd s-o scoată afară, dar copilul ridică ochii speriaţi spre soră-sa şi se prinse cu amindoi pumnişoiii de fusta mamei.

— Eu aici... cu mama ! rosti rugător guriţa de coral.

Kirlowa dădu din umeri.

— Las-o să stea... nu-i chip, altminteri, cu ciufulită asta neagră ! La urma urmei e încă mică şi prostuţă. poţi vorbi orice faţă de ea. Nu înţelege nimic şi, cu siguranţă, n-o să spună nimănui !

Ceata de copii, cu Marynia în frunte, se duse în grădină. Trecură prin salon în vîrful picioarelor, căci uşa închisă la camera doamnei Emilia făcea asupra lor o impresie de groază şi le impunea. Witoid, care în ziua aceea îşi vedea prietena pentru prima oară, alergă după ea în grădină.

Zygmunt, ducîndu-şi nepăsător mîinile la spate începu să se plimbe prin salonul gol, cu paşi rari, cadenţaţi.

în camera de lucru a lui Benedykt, Kirlowa se aşează la o măsuţă pe care se vedeau cîteva cărţi ale lui Witoid ; lîngă genunchii ei se lăsă pe vine Bronia iar rochiţa roz şi braţele goale bucălate contrastau cu fondul negru al rochiei. Justyna se aşează lîngă musafiră iar stăpînul casei in faţa ei. Dar, abia izbuti Kirlowa, roşie pînă în vîrful urechilor, de emoţie şi de timiditate, să lege două vorbe, cînd se ivi în uşă doamna Emilia, plutind în capotul ei alb, lung, tot numai dantele şi înviorată într-un fel cu totul neobişnuit. în urma ei se arătă Kirlo cu pălăria în mînă, zîmbind triumfător, iar după el înainta Tereza cu ochii ei albaştri mieroşi, cu o compresă la falcă şi o floare de toamnă în cosiţa roşcată. Leonia, zveltă, pieptănată frumos, cu faţa palidă se cuibărise de cîteva clipe, neobservată, într-un colţ şi aştepta cu ochii mari plini de curiozitate. Stăpîna casei, cu blîndeţea ei obişnuită îşi salută musafirii şi se lăsă să cadă în fotoliul de lîngă birou.

— Nădăjduiesc, zise ea încet şi rugător, că-mi veţi îngădui să iau parte la discuţia dumneavoastră confidenţială. Ştiu că e vorba despre soarta Justynei şi aceasta mă interesează şi pe mine.

Teresa nu spunea nimic, sta sfioasă în spatele prietenei sale. Ştia că" se va vorbi aici despre dragoste. Despre dragoste avea să fie vorba şi, cu întreaga ei fiinţă, cu privirea, cu mîinile ei împreunate părea că imploră să nu fie înlăturată. Kirlo se frîngea în faţa Justynei şi-şi lipise buzele atît de tare de mîna ei încît fata trebui să şi-o tragă înapoi.

Kirlowa roşi mai tare, stinjenită de o asistenţă atît de numeroasă şi se foi, neliniştită, pe scaun. După o clipă, totuşi, adunîndu-şi voinţa şi energia vorbi răspicat :

— Doamnele mele şi domnii mei, despre pricina care m-a adus aici n-am să mă apuc să bat cîmpii. Pe scurt şi de-a dreptul e cel mai bine. Sînt trimisă de vărul meu, Teofil Rozyc, care vă cere prin mine mîna Justynei. N-a venit s-o ceară personal pentru că împrejurarea aceasta l-ar emoţiona şi l-ar surescita foarte tare şi, apoi, nu este sigur de răspunsul pe care-1 va obţine ; dacă, însă, va fi favorabil atunci el va veni imediat... imediat !

Cuvintele ei nu mirară pe nimeni căci le prevăzuseră cu toţii. Doamna Emilia îşi împreună mîinile frumoase şi exclamă cu glas stins :

— Ce norocoasă este Justyna ! Ce frumos, ce nobil, ce sublim este gestul domnului Rozyc !

Teresa părea în al nouălea cer ; Kirlo sta pe scaun, aplecat înainte, şi după figura lui, după privire, după zîmbet se vedea că se bucura şi triumfa. Pe faţa Justynei nu se citea însă nici cea mai mică emoţie ; ţinea pleoapele lăsate şi zîmbea gînditoare. După ce tăcu o clipă, Kirlowa prinse iarăşi curaj şi începu a vorbi mai departe :

— Teofil o place sincer pe Justyna şi se pare că pasul pe care-1 face constituie dovada cea mai bună. Sînt sigură că ar fi fericită cu el pentru că are inimă de aur şi, apoi, nu e un oarecare... Totuşi, mai înainte de a făgădui că-i voi fi mijlocitoare, i-am declarat deschis că voi destăinui Justynei totul despre el, tot adevărul... Dacă, după ce va şti totul se va hotărî să-l salveze pe sărmanul de el şi să-l facă fericit, bine ; dacă nu, ce să-i faci ! Eu nu pot să înşel pe nimeni, pentru nimic în lume. Teofil a fost de acord cu mine, ba chiar m-a rugat s-o previn pe Justyna despre toate...

— Despre ce, adică ? Despre trecutul lui deocheat ?

Despre averea risipită ? aruncă întrebarea Benedykt*

Kirlo făcu o grimasă, dădu din mînă a nemulţumire, mormăi :

— De prisos ! De prisos ! Nişte scrupule prosteşti ! Pe faţa Kirlowei se aşternu o expresie de mare îngrijorare. Se uita cu ochi osteniţi la cei de faţă. Era limpede că Şi-ar fi dorit o companie mai puţin numeroasă. N-avea încotro. Toţi cei prezenţi aveau dreptul să se afle acolo.

— Nu, răspunse ea la Întrebarea lui Benedykt, nu despre asta este vorba. Averea este încă frumoasă, poţi spune este mare, iar trecutul... ceea ce a fost şi nu mai este nu se trece în registru. A fost, aşa cum a fost, iar acum regretă şi el; şi-a salvat însă inima de aur. Despre altceva vreau să vă spun... Teofil... Teo... începu să se poticnească la vorbă, se făcu roşie ca focul şi sfîrşi în şoaptă.

— Teofil este mor... morfi... Doamne, cum se numeşte asta ? Mereu uit !... mor... morfinoman !

Benedykt se uită la ea, căscînd ochii mari.

— Ce drac mai e şi ăsta ? N-am mai auzit niciodată..?

Vorbind încet, poticnindu-se, Kirlowa începu să £pună tot ce ştia despre subiectul acesta de la vărul său, încercînd să caute justificări. A fost tare bolnav cîţiva ani, doctorii aceia străini i-au inoculat blestematul ăsta de obicei... Benedykt îşi trăgea mustaţa în jos.'

— Adică, s-o spunem pe şleau... este beţiv ! bombăni ^mulţumit.

Kirlowa tresări, atît de tare o duru expresia. Că el n-avea nici o vină ; lumea aceea mare l-a adus aici şi averea fabuloasă pe care a-moştenit-o l-a expus la asemenea ispite şi patimi. Vrea să se vindece, a încercat chiar de cîteva ori, pentru că şi lui îi e ruşine ţi îi pare rău de tinereţea lui... dar pînă acum nu s-a putut lăsa. Numai o femeie pe care ar iubi-o l-ar vindeca... Cui pe cui se scoate... Ar fi fericit, nu s-ar mai plictisi, ar duce o viaţă de casă, ordonată, şi-ar recăpăta sănătatea şi dorinţa de a se ocupa de moşie. Justynka ar putea împlini, într-adevâr, misiunea unei surori de caritate, dacă ar vrea, şi dacă ceea ce a aflat acum n-a descurajat-o...

Aici doamna Emilia îşi ridică miinile împreunate.

— Să o descurajeze ! O, doamne ! Ceea ce ne-ai des* tăinuit acum îl face pe domnul Rozyc încă şi mai interesant... trezeşte încă şi mai mult simpatia noastră căci ne dezvăluie natura sa dornică, de a se smulge din lanţurile stupidei realităţi, să se îmbete, fie numai şi în visuri, cu ceea ce este frumos, sublim, poetic ! Să împărţi viaţa cu un astfel de om, să iubeşti, să visezi împreună cu el...

— Poate să te şi îmbeţi! bombăni pe sub mustaţă Be> nedykt, pe care declaraţiile acestea păreau să-l îneînte prea puţin.

— Asta-i adevărata fericire ! adăugă doamna Emilia.

— Intr-adevăr ! Poţi să mori de fericire ! răsună din spatele fotoliului glăsciorul subţirel al Teresei. [1]

— Avere frumoasă... nume cunoscut... relaţii... ce să mai vorbim, şopti Kirlo, cu zîmbet blajin.

Kirlova avînd lacrimi în ochi, se întoarse către Justyna.

— Are o inimă de aur, ştie să preţuiască şi să facă fericită o femeie cinstită şi devotată. Dacă ai şti, Justyno, ce bun e cu noi ! Altul, în locul lui, nici n-ar vrea să mai ştie de nişte rude sărace ca noi; el însă ne e prieten, frate şi... chiar binefăcător. Ştii ? De ce adică să nu recunosc ? Sărăcia, doară, nu e o ruşine ! A făgăduit să-i întreţină pe băieţii noştri în şcoli, să plătească pentru ei... pentru unul a şi plătit un semestru, dar asta încă nu-i nimic pe lingă afecţiunea şi bunăvoinţa Ce ne-o poartă. Pe Bronia noastră o iubeşte grozav şi uneori o ia de mînă şi merge la plimbare cU ea... Nu demult a venit la Olszynka şi atîta s-a rugat de noi: „Veniţi cu toţii la Wolowsczyzna, măcar pentru citeva zile !“ Acum de acolo venim; am petrecut două zile întregi la el, toată ceata. Şi cum ne-a primit, nu vă mai spun !... Lasă că ne-a făcut toate gusturile şi plăcerile... dar el însuşi ne-a servit, s-a jucat cu copiii şi numai cîteodată mai cădea în nefericita aceea de apatie a lui. Are o inimă de aur şi e foarte amărît... cu toate că e bogat!

îşi şterse ochii umeziţi $i, întoreîndu-se spre Justyna o întrebă pe un ton în parte rugător, în parte cu nerăbdare :

— Ce zici, Justynko ?

Atunci se întîmplă un lucru nespus de rar : doamna Emilia îşi ieşi din calmul ei :

— Dar, natural că va primi... asta-i o adevărată mi-

nune... o surpriză a destinului...

— Sfîntul Anton a făcut minunea asta ! răsună glasul Teresei.

— Eu mă şi grăbesc să vă cad la picioare, viitoare doamnă Rozycowa ! se plecă adine, curtenitor, Kirlo.

Benedykt sta tăcut, înfăşurîndu-şi mustaţa pe deget, cînd în sfîrşit, puse întrebarea :

—• Ei, Justynko ? Vorbeşte !

Cu un calm desăvîrşit Justyna îşi ridică ochii, se întoarse spre Kirlowa, privind-o cu prietenie şi, înclinîn- duse uşor în faţa ei, grăi :

— Sînt nespus de recunoscătoare domnului Rozyc pentru gestul onest şi îndatoritor faţă de mine. Ştiu, însă că a fost nevoie de multe intervenţii şi îndemnuri pentru a-1 convinge să facă pasul acesta ; şi bănuiesc că mult a' trebuit să lupte cu sine pînă să ia o decizie. De altminteri, îl înţeleg prea bine. Nici prin situaţia mea, nici prin educaţie, nici prin manierele şi gusturile mele nu aş fi o tovarăşă de viaţă potrivită pentru el. Nu am pregătire pentru a fi o doamnă mare şi femeie de lume şi mărturisesc că nici nu-mi visez o asemenea poziţie.

— Cu atit mai mult, cu atît mai mult se cuvine să preţuieşti această dragoste eroică, interveni doamna Emilia.

Stînd mereu întoarsă cu faţa spre Kirlowa, Justyna încheie :

— Asemenea considerente mi-ar fi de ajuns pentru a nu accepta sacrificiul dumisale vrednic, totuşi, de recunoştinţă... ceea ce este însă mai important şi hotărâtor în această situaţie este faptul că, de ieri, sînt logodită...

Cei de faţă înmărmuriră şi strigară cu toţii într-un glas :

— Cum ? Cînd ? Ce fel ? Cu cine ? Cu cine ?

Justyna se ridică în picioare. Simţea că nu mai poate sta pe scaun, o treceau sudori fierbinţi.

— Cu vecinul Korczynului, proprietarul unui petec de pămint din olatul Bohatyrowiczilor, cu domnul Jan Bohatyrowicz, spuse rar, cu glas tremurat de emoţie.

Abia acum uimirea căzu ca trăsnetul peste cei prezenţi.

— Ce-i asta ? Cum se poate ? Cine-i ăsta ? Glumeşti! Glumeşte. Glumiţi, domnişoară !

Era limpede, din atitudinea ei, că nu glumea. îşi încruntă sprîncenele, înălţă capul şi privi cu ochi scînteietori la cei de faţă. în cele diin urmă Benedykt dădu din mînă.

— Aşteptaţi puţin ! Lăsaţi-mă pe mine s-o întreb despre toate !

Şi se întoarse spre nepoata sa :

— Nu glumeşti, Justyna ? Vorbeşti serios ? Te-ai logodit într-adevăr cu vreunul dintre Bohatyrowicz ?

Ea îi arătă mîna.

— Vezi, unchiule, nu mai am inelul de la mama. Ieri i l-am dat lui. Inima, mîna şi viitorul meu, îi aparţin.

Benedykt pufni, mormăi ceva, se uită lung la nepoata sa şi o întrebă din nou :

— Plin ce întîmplare l-ai cunoscut ?

Un zîmbet trist flutură pe buzele Justynei : îl privi stăruitor pe unchiul său, cîteva clipe, drept în ochi.

— Adevărat, unchiule, că numai întîmplarea ne poate aduce pe noi şi pe ei să ne cunoaştem.

— Ei, ei, bombăni Benedykt, filozofiile astea sînt una, iar soarta ta e cu totul altceva ! Te-ai îndrăgostit de omul acesta ? îl iubeşti, cu adevărat ?

Din nou o scînteie îi scăpără în inimă, iscînd o lumină pe frunte ; ochii i se umeziră, înălţă capul.

— îl iubesc din toată inima şi sînt încredinţată că sînt iubită, aşa cum sînt încredinţată că trăiesc.

Doamnei Emilia i se făcu rău. Pe neaşteptate înccpu s-o sufoce globusul. Cu glas pierit şi cu ochii jucînd în lacrimi exclamă, totuşi :

— Justynko ! Cum se poate ? Tu, care eşti atît de min- drâ ! Tu, care din mîndrie nu voiai să primeşti de la mine nimic cînd voiam să te îmbrac aşa cum se cuvenea ! Tu, care din mîndrie nu permiteai nici cea mai nevinovată

glumă pe seama ta ! Tu întorci spatele unei soarte atît de strălucite, unei poziţii înalte în societate, ca să te măriţi cu un ţăran... da ! cu un ţăran... O, Doamne ! Ce taină ! Cit mister ascunde inima omenească !

Justyna rîse. •

— Nu e în asta nici un mister. Tocmai pentru că sînt mîndră nu vreau să fiu cerută de soţie din generozitate şi din eroism, din favoare, ori din îndemnurile altora... Vreau să datorez existenţa şi fericirea mea bărbatului care mă iubeşte şi muncii pe care o voi depune alături de el...

— Palavre ! strigă Benedykt. Toate aceste miracole, mistere, şarade n-au nici un sens. I-a plăcut domnişorului bogat o fată frumoasă şi serioasă, ce lucru extraordinar vedeţi în asta ? Fata s-a îndrăgostit şi ea de un băiat frumos şi, cred că-i şi de treabă, iarăşi, dar, de ce vi se pare a fi la mijloc o enigmă ? Toate vorbele astea doi bani nu fac ! Ceea ce e însă real în toată povestea asta, copilă dragă, zise, adresîndu-se Justynei, e faptul că poate nu cunoşti bine viaţa la care te-ai hotărît să...

— Am făcut cunoştinţă cu ea de aproape şi încă bine, unchiule dragă...

— Stai puţin ! Dar munca ! Ştii tu ce muncă te aşteaptă acolo ?

De data asta fata prinse elan.

— Dar, unchiule dragă, răspunse răspicat, tocmai faptul că nti muncesc a fost pentru mine, încă de mult timp şi este o ruşine şi un calvar. O, cît de recunoscătoare sînt aceluia care. luîndu-mă sub acoperişul scund al casei sale îmi va oferi nu numai mulţumirea inimii, ci şi o ocupaţie, un rost în viaţă, posibilitatea de a ajuta pe cineva de a munci pentru mine şi pentru alţii !...

Ochii lui Benedykt deveniră blînzi. se luminară şi cu tot mai multă duioşie priveau chipul rudei sale. Mai întrebă, cu glas nesigur :

— Dar... cu aceea... cu acea nepotrivire intelectuală cum o să fie ?

— Nu există, unchiule dragă, iar cine ar găsi aici o nepotrivire, acela ar judeca după aparenţe. Nu sînt o învăţată, şi nici o artistă nu sint; nu am nici o înclinare, sau talent mai deosebit. Sînt destul de lucidă ca să-mi dau seama de asta. Din ceea ce ştiu, fără să ezit şi fără să-mi pară rău, am să arunc tot ceea ce nici mie, după cit se pare, şi nici altuia nu i-a adus vreun folos. Iar dacă din

lumina pe care am primit-o prin grija dumitale, unchiule dragă, va rămîne ceva mai multă decît are el... decît au ei...

Emoţia îi curmă glasul ; spuse, cu buze tremurînde, aprinsă la obraz :

— Cu cită bucurie o voi duce printre ei !... O ! cît de fericită voi ţine deasupra lor lampa mea sărăcăcioasă, ca măcar puţin să-şi limpezească vederea, să le fie viaţa mai luminoasă, mai veselă !

Benedykt se ridică în picioare. îşi răsucea mustaţa în sus.

— Voi. tinerii de azi, cîntaţi cu toţii pe aceeaşi strună ! Dar aveţi dreptate... n-am ce zice ! Aveţi dreptate !

Doamna Emilia simţea împunsături în omoplaţi, în şold, în piept, peste tot şi doar atît mai avu putere să strige :

— Teresa ! Ajută-mă să mă ridic ! Teresa !

Teresa o ajută degrabă să se ridice din fotoliu şi o conduse spre uşă. Kirlo, contrar obiceiului, nu făcu nici un gest s-o sprijine pe femeia slăbită şi suferindă. Sta înţepenit pe scaun, ca bătut în cuie, cu gura căscată, cu privirea pierdută. Nu înţelegea ce se petrecea, ce se vorbise acolo de faţă ; pui[1] şi simplu nu înţelegea. Nu putea deci să se mire, nici să se supere, nici să se revolte, căci i se făcuse gol în cap şi numai un gînd stăruia cu îndărătnicie :

— I-a dat cu piciorul lui TeofiL..

Se ridică de pe scaun, ca un automat, mîna în care ţinea pălăria îi atîrna în jos, avea gura desohisă şi privirea pleoştită : astfel traversă salonul, deschise uşa dinspre budoarul doamnei Emilia, spunînd din nou :

— I-a dat cu piciorul lui Teofil...

Witoid veni în fugă din grădină şi intră impetuos in salon. Cu citeva minute înainte, pe neobservate, Leonia se strecurase binişor din biroul tatălui ei, trecuse in fugă prin salon şi ciripise cîteva vorbe lui Zygmunt care răsfoia la masă nişte albume şi ilustrate vechi, coborise scările cerdacului, alergase spre grădină unde începuse să strige tare :

— Witoid ’ Witoid !

Tot ce auzise, stînd în coltul camerei de lucru, îi povestise fratelui şi odată cu asta sarcina ei fiind îndeplinită zburase pe scări în sus la Marla. După ce o ascultă pe sora sa, Witold alergă într-un suflet în casă, trecu pe lîngă Zyg-

munt care rămăsese ca prostit în mijlocul salonului şi, intrînd în birou, se opri în faţa Justynei cuprinzîndu-i mîinile amîndouă :

— Justynko ! Sufletelule ! Surioară ! Mă aşteptam eu, cumva, la asta, dar ştii, numai puţin, pentru că mă gîndeam că o să învingă în tine boşimana şi are sâ-ţi pară rău de frumuseţea de tatuaj... Te-ai hotărit, aşadar, să-l faci fericit pe băiatul acela minunat, să duci lumina ta printre fraţii cei sărmani ! Bravo ! Te felicit. Mă bucur, oh, cît mă bucur !

O imbrăţişă rîzînd, ii sărută mîna, şi de două ori făcu ocolul camerei cu ea. După care, luînd o mină serioasă strînse cu putere mîinile verişoarei sale şi o privi cu dragoste în ochi :

— Ţine minte că ai în mine un frate bun ! Vom colabora şi ne vom ajuta unul pe altul. Să mă socoţi prieten şi frate... aşa să mă socotiţi amîndoi !

Benedykt, a cărui faţă se înseninase de cîteva zile, se destinsese şi întinerise, văzînd entuziasmul fiului său zise :

— Mascaradă ! O mascaradă cu tinerii ăştia ! mormăi pe sub mustaţă. Ei cred că răstoarnă lumea şi că săvîrşesc minuni... aşa !

O undă de tristeţe îi umbri ochii ; scutură din mîna.

— Şi acum, spune-mi Justynko ! Asta este hotărîrea ta nestrămutată ?

— Atît de nestrămutată încît nimic în lumea asta, nici măcar voinţa dumitale, bunul meu unchi şi ocrotitorul meu, n-ar izbuti să mă abată de la ea.

Fata se plecă şi-i scrută mîna, iar el îi strînse capul la piept.

Atunci se ridică şi Kirlowa de pe scaun şi vru să vor^ bească, numai că, mişcindu-se, o trezi pe micuţa Bronia care, ridicîndu-se, se împiedică de şireturi şi căzu la picioarele mamă-si. Căzături de-astea i se întîmplau ei foarte des, aşa că nu zise nici pîs, se ridică sprijinindu-se în mîini şi, întinzindu-şi în lături minutele dezgolite, eise cu seriozitate :

— Mamă, hai acasă !

Dar Kirlowa nu-i dădu atenţie, nici cînd căzu şi nici cînd îi adresă rugămintea : se duse către Justyna şi o luă de mină. Avea faţa roşie ca focul şi ochii scăldaţi în lacrimi.

— îmi pare rău, grozav de rău îmi pare pentru bunul şi

nefericitul meu văr ! Totuşi, eu nu ştiu să mint; poate ai procedat înţelept, şi ai ales bine... şi s-ar putea să fii chiar fericită...

O sărută cu dragoste.

Cînd ai să te aşezi la casa ta, îi zise ea în şoaptă, am să ţi-o dau pe Rozia... ţi-o dau să-ţi fie de ajutor şi ucenică, să înveţe să lucreze pămîntul, să se obişnuiască...

Începu să ridă printre lacrimi şi adăugă încă şi mai încet :

— Şi poate, cu timpul, ai să găseşti şi pentru ea, aşa cum ai găsit tu, un băiat frumos şi cumsecade. Ştii ce ? Pentru fetele sărace, care nu pot să ajungă nici prinţese, nici să înveţe, ca să aibă titluri, asta e o soartă bună... singura, poate...

Mai vru să spună ceva Justynei, la ureche, dar se simţi trasă zdravăn de fustă. Micuţa Bronia, la picioarele ei, cu mîinile întinse şi cu ochii negri ridicaţi spre ea, se tot ruga :

— Eu vreau acasă, mamă !

într-adevăr şi Kirlowa găsea că era timpul să se întoarcă acasă unde o aşteptau treburile şi nu ştiu ce încurcături ; afară de asta azi mai trebuia să treacă şi pe la Wolowszcyzna, fie şi numai pentru o clipă. Merse, dar, cu Witoid în grădină să-şi caute copiii. Benedykt strigă în urma lui Witoid :

— Spune cuiva, Witoid, să mi-o trimită pe Marta.

Apoi se întoarse spre Justyna :

— Tatălui tău i-ai spus ?

Nu avusese încă timp, pentru că Orzelski se sculase tîrziu şi-şi luase micul dejun în pat ; atunci cînd era la masă nu se putea discuta cu el în nici un chip.

— Du-te la el, acum, şi spune-i... e tatăl tău ! Eu trebuie să vorbesc cu Marta... s-o mai întreb unele lucxuri.

Justyna trecu prin sufrageria goală şi tocmai se îndrepta spre scările ce duceau la camerele de sus cînd se auzi strigată. Se uită înapoi şi-l văzu pe Zygmunt, stînd lîngă perete, întors către eă, cu faţa palidă şi speriată.

— Ce doreşti, vere ? îl întrebă.

— Să stau o clipă de vorbă cu tine... pe tot ce ai mai

sfînt, te rog. îngăduie să stăm o clipă de vorbă !

' — Bineînţeles, răspunse fata cu politeţe rece şi se apropie de el.

. — Verişoară ! E oare adevărat... e adevărat că l-ai respins pe Rozyc şi că te măriţi cu un oarecare... oarecare... *que sais-je* ? un pălmaş... ţăran ?

— E adevărat, îi răspunse calm.

— Dumnezeule mare ! Asemenea mezalianţă... să comiţi asemenea mezalianţă înseamnă să te supui unui veşnic dezacord cu intelectul şi cu gusturile tale. Ştii ? Asta înseamnă să comiţi o imoralitate !

Sfredelitor, cu ironie vădită îl privi drept în faţă-,

— Oare mă înşală auzul, sau într-adevăr, tu, vere, tu... îţi exprimi grija faţă de armonia şi de moralitatea unei căsnicii ?

Se simţi încurcat cumva, dar indignarea şi spaima de pe chip şi din întreaga lui înfăţişare nu dispărură. Era, ca de obicei, îmbrăcat după ultimul jurnal, numai că, in clipa aceea îşi pierduse eleganţa şi semeţia. Justyna tocmai voia să plece, cînd el îi apucă mîna pe care ea şi-o trase repede.

— Ce mai e ? îl întrebă cu răceală.

— Faptul că ghicesc, ghicesc prea bine motivul care te determină să faci un pas atît de necugetat. înţeleg... vrei să te izolezi printr-un zid de nepătruns de amintirea veche... de sentimentul cel vechi... de mine. Dacă te-ai fi căsătorit cu Rozyc, am fi aparţinut aceleiaşi lumi, ar fi trebuit să ne întîlnim unul cu altul... să ne vedem... Şi atunci te refugiezi într-o altă sferă... te amesteci cu vulgul numai ca să dispari pentru mine. ca eu să nu mai exist pentru tine !

Se uita la el cu ochii miraţi fără să pătrundă, dintr-o dată, înţelesul cuvintelor ; şi. parcă, nici nu-i venea să-şi creadă urechilor.

El se frămînta, vădit înspăimintat, nu mai semăna cu cel de dinainte, îşi schimbase parcă şi felul de a fi. Se prinse cu mîinile de cap.

— Nu face asta ! Te conjur ! Nu te da pierzării şi nu-mi încărca conştiinţa atît de groaznic... Te-aş avea în faţa ochilor veşnic ca pe spectrul unei fiinţe ucise de mine ! Indură-te de mine şi de tine însăţi. îţi făgăduiesc că voi sta departe, te voi ocoli, nu te voi mai expune luptei cu tine

însăţi, o luptă ce trebuie să fi fost îngrozitoare de vreme ce te-a dus la un pas atît de desperat !

Abia acum îl înţelese şi-şi crezu urechilor ; zadarnic încerca ea să-şi stăpînească rîsul, făcînd să-i joace muşchii feţei ; izbucni într-o cascadă nestăvilită de sunete cristaline. Era un rîs tînăr, rîsul unui om fericit, atît de fericit încît orice lucru, cit de mărunt, era în stare să-i stîrnească veselia copilărească. Hohotind astfel, într-o gamă sălbatică, îi întoarse spatele, trecu prin antreu şi începu să urce scările, repezit. Dispăru la capătul treptelor, dar rîsul ei tot mai răsuna în antreu, deşi se întrecea cu el cîntecul poznaş al unei viori, avîntîndu-se cînd în *staccato* cînd in *allegro.* Zygmunt îşi reluă ţinuta ţeapănă, deschide gură, după deprinderea căpătată de la o vreme îşi privi cercetător trupul cu fiece zi rotunjindu-se mereu, şuieră printre dinţi.

— Neam prost !

în camera nu prea mare. stînd între patul răvăşit şi masa încărcată cu lucruri pentru bărbierit şi cu îmbrăcăminte, Orzelski, în halatul înflorat şi murdar, cînta la vioară. Fereastra era deschisă, iar ochii lui albaştri mîngîiau creştetele pomilor din parc; zîmbea, se ridica pe vîrfuri din cînd în cînd, ca şi cum valul muzicii il sălta în sus ; vîntul, pătrunzînd prin fereastră îi zburlea părul alb colilie şi i-1 legăna deasupra capului.

Justyna, înveselită, roşie ca un mac, se apropie de tatăl ei absorbit cu totul de muzică.

— Tată dragă, vreau să-ţi spun ceva de mare importantă, atît pentru mine, cît şi pentru tine.

O privi distrat, fără să-şi întrerupă cîntecul.

— Ce anume ? Aha ! Ştiu... domnul Rozyc. Stai puţin !... Mai întîi să tei-min... serenada asta !

Justyna se aşează la fereastră, aşteptă, dar serenada se tot prelungea cînd cu un *siaccato,* cînd cu un *allegro,* cînd cu un *andantissimo.* în sfîrşit termină, plescăi din buze şi, sărutînd capătul arcuşului zîmbi blajin.

— Ce zici ?... minunată... serenada asta !

La scurt timp după ce Justyna ieşise din biroul lui Benedykt, întră Marta, pe o uşă laterală. Nu intră, aşa ca de obicei, impetuoasă, tropăind, ci se furişă ciudat de încet, stînjenită, înfăşurată într-un şal de culoare închisă.

— Ai trimis după mine, Benedykt, dar şi aşa aş fi venit

singură fiindcă vreau să—li adresez o mare rugăminte... numai că nu ştiu, pe cuvînt de cinste că nu ştiu cum să-ţi spun...

— Eei ! te-oi fi logodit şi tu cu vreun ţăran frumos ? glumi Benedykt.

Scutură din mînă şi se aşează vizavi de ruda sa, pe marginea unui scaun.

— Chiar atît de năroadă nu sînt ca să mă mai gîndesc la asemenea lucruri... răspunse ciudat de liniştită şi smerită : dâr vezi... Justynka se mărită şi, dacă tu eşti de acord... aş vrea să mă mut cu ea, să locuiesc în casa lor...

— Ce ? Ce ? exclamă Benedykt.

— Pe cuvînt de cinste ! tare mult aş vrea să stau cu ei, spuse ea, ţinîndu-şi ochii plecaţi şi mîinile împreunate pe genunchi. N-am să le mănînc pîinea degeaba, mă pricep la gospodărie, ba mi-a mai rămas încă şi ceva putere de muncă... Lor, porumbeilor, le vor fi de folos mîinile mele ; trag nădejde că şi capul o mai fi bun la ceva... Pe cînd aici, nu sînt de nici un folos... eternă tristeţe ! De nici un folos nimănui... nimănui... nimănui...

— Cum adică, de nici un folos ? Ce tot îndrugi acolo ? îşi pierdu răbdarea Benedykt.

Scuturînd din cap cu energie, îşi întări spusa :

— Sigur că nu sînt de folos ! Ce ? Copiii s-au făcut mari... soţiei tale niciodată nu i-am fost pe plac şi nu i-am putut intra în voie... iar, cît priveşte gospodăria... mare scofală ! Vei lua în locul meu o jupîneasă. Cu Justynka, în schimb, mă împac bine, mă iubeşte... dintre toţi ea a ţinut la mine cel mai mult... şi apoi, pe oamenii aceia printre care merge ea...

Se poticni, îşi duse mîna la ochi.

— Pe oamenii aceia i-am cunoscut cindva... i-am iubit... destinul m-a purtat odată printre ei... dar nu l-am ascultat, nu m-am dus... de aceea mă duc acum ; voi lucra împreună cu dînşii o vreme, iar apoi, şi asta cu siguranţă nu peste mult timp, îmi vor pregăti cele patru scînduri şi mă vor
'petrece ei înşişi la mormînt... Iatâ ce-mi doresc... Justynka şi Janek au hotârît să facă nuntă peste două luni... In timpul ăsta, tu, Benedykt, caută-ţi o jupîneasă... Uf ! Nu mai pot !

Simţi că se îneacă, începu să tuşească.

Benedykt se uită la ea, o ascultă, apoi răbufni :

— Mascaradă ! în curînd tot Korczynul o să se mute la Bohatyrowicz ! Ei, adăugă zîmbind, probabil doar soţia mea şi domnişoara Teresa n-or să meargă acolo !

Se ridică în picioare şi se întoarse spre Marta.

— Ce tot îndrugi acolo ? Ce prostii îţi mai trec prin cap ? Tu, aici, nefolositoare ? Doamne, Dumnezeule ! Doar, eu, de douăzeci de ani numai cu tine lucrez, numai noi doi lucrăm aici ! Auzi, colo, dumneaei nu e de folos ! Dar cum m-aş fi descurcat eu dacă nu te-aş fi avut pe tine ? Nu numai mie, ci şi ţie ţi se datorează faptul că am putut să ne menţinem la Korczyn ! O femeie cinstită, muncitoare, gospodină pricepută, cu tragere de inimă pentru casă şi gospodărie ce, e puţin lucru ? Nefolositoare ! Mi-ai purtat copiii în braţe, mi i-ai crescut! Ca o mamă şi... in locul mamei... i-ai iubit, i-ai răsfăţat, dar nu prosteşte i-ai răsfăţat ! Witold îţi datorează mult, fiindcă l-ai învăţal lucruri bune, de omenie... Marta dragă, te-am considerat totdeauna prietenă şi-am ţinut la tine din toată inima, numai, vezi tu, greutăţile şi amarurile m-au făcut alît
de morocănos şi trist incit nu mai găseam putere să arăt ceea ce simţeam. Iţi sînt recunoscător, recunoscător pînă la moarte, şi nu te las să pleci din casa mea, cum vrei tu, n-am să te las... Mascaradă ! Ea şi nefolositoare ! Ai tras ca un bou în jug toată viaţa şi zici că n-ai fost de folos ! Auzi, colo, pe ea n-o iubeşte nimeni ! Dar eu ? Am crescut împreună, am muncit împreună...

Umbla cu paşi mari prin cameră, se trăgea de mustaţă, îşi agita braţele. Marta ridică spre el ochii negri, ageri, de foc ; se citea în ei mirare, bucurie şi duioşie.

— îngerul meu ! strigă ea ; intr-adevăr aşa gîndeşti, precum vorbeşti ? N-ai spus toate astea din milă, ori din bunăvoinţă faţă de bătrîna ta rudă ?

— Martor mi-e Dumnezeu ! strigă Benedykt... Ia aminte şi nu uita ! Gîndeşte şi tu, singură...

— Dumnezeul meu, Dumnezeule ! exclamă dînsa şi, aşa cum îi era felul, se smulse ca viforul de pe scaun, se năpusti spre ruda sa şi-i cuprinse mîinile.

— îngerul meu. Frăţioare ! Cît de fericită m-ai făcut

! Eterna mîngîiere. Iar eu gîndeam că sînt o fosilă bătrînă de care n-are nimeni nevoie aici. o sperietoare pentru toţi ! Fiindcă tu nu ştii, frăţioare, ce înseamnă să trăieşti fără să ai lîngă tine o mimă iubitoare, fără un cuvînt bun, de omenie ! Totdeauna mă rodeau tristeţea, singurătatea, dorul, îneît uneori aş fi dorit să putrezesc în groapă ! Şi totdeauna am tînjit după un suflet de prieten căruia să-i ajut să-şi ducă traiul mai uşor şi să fie fericit ! Vroiam să încerc acolo... Dar acum nu mai vreau... pe cuvînt de cinste că nu mai vreau şi că n-o să mă duc... Să rîzi nu alta ! De ce să plec de aici cînd îţi sînt de folos şi cînd tu mă iubeşti ca un frate ?... Oh, îngerul meu, cum m-ai mîngîiat, cit de fericită m-ai făcut ! Eterna mîngîiere !

Se trase spre el, îi sărută inimile, prinse, începu să tuşească atît de tare îneît, cîteva clipe, nu putu să scoată nici un cuvînt.

— Acum zise. după ce-şi potoli tuşea, acum, frăţioare, trebuie să-mi dai voie să iau o pereche de cai pentru j două-trei zile... Mă duc la oraş, la doctor... trebuie să mă tratez, să mă fac bine, ca să-ţi pot sluji cît mai mult timp...

Am răcit acum trei ani in pivniţă cind am băgat legumele pentru iarnă şi nu m-am îngrijit. „De ce să mă tratez ? Pentru ce ? Eterna tristeţe !“ gîndeam în sinea mea. Nu voiam să fac greutăţi nimănui... Uneori simţeam că mă biruie boala, dar eu o ascundeam cum ascunzi un păcat de moarte... „Cu cît mai repede, cu atît mai bine !“ glndeam. Dar acum e altceva. Dacă tu ai nevoie de mine şi dacă ţii la mine şi mă stimezi, trebuie să mă vindec, ca să-ţi fiu de folos cît mai mult. Şi, poate... Uf. nu mai pot !

Rîse şi tuşi.

— Şi, poate, o să apuc să dansez şi la nunta copiilor tăi ! Să rîzi, să rîzi, nu alta !

Benedykt o sărută cu duioşie pe cap şi pe frunte.

— Linişteşte-te ! Stai jos şi spune-mi tot ce ştii despre Bohatyrowiczi şi, mai ales, despre logodnicul Justnynei. Sînt tutorele ei şi, cu toate că este matură, energică şi deşteaptă, nu pot s-o las în voia soartei. In Witold nu prea am încredere fiindcă lui încă îi mai stau ochelari roz pa

nas, dar ştiu bine că tu te-ai interesat totdeauna de oamenii aceştia, ai fost la ei la nuntă, ai văzut, ai auzit, spune-mi tot ce ştii despre ei !

Acest apel o bucură iarăşi, nespus, intârindu-i convingerea că este necesară, că ruda ei are încredere in dînsa şi îi preţuieşte judecata sănătoasă. Se lăsă binişor pe scaun începu să vorbească mult, concentrindu-se şi cumpănin- du-şi bine vorbele... Nu sfîrşise, încă. cu vorbitul şi povestitul cînd, în sufragerie se auziră paşi zoriţi, apoi uşa biroului se deschise şi apăru Orzelski în halatul lui înflorat, legat în talie cu un şnur ; ţinea arcuşul in mînă. Faţa lui blîndă, rumeioară, exprima, acum, mînie şi revoltă.

Preabunul meu domn ! strigă din prag, asta este o... prostie cu care dumneata, sînt sigur, n-ai să fii de acord. Bunul meu domn, eşti tutorele Justynei şi nu m-am aşteptat, nu m-am aşteptat ca în casa dumitale fata mea să se compromită... într-atît...

Gîfîia, perpelindu-se tot, îşi sumeţea cu emfază pîntecul rotund,.ridicînd arcuşul în sus.

-[1]— Eu nu văd nici un compromis aici, zise Benedykt ridieîndu-se. Fata e matură, face ce vrea, se mărită cu cine vrea...

— Se mărită cu un... iar pe domnul Rozyc, care este... un adevărat domn, l-a respins ! Dar eu, domnul meu... asta... asta... ce mă fac ? Oare trebuie să plec cu ea în... asta... asta... asta... în casa aceea de ţărani ? Eu, domnule, asta... asta... asta... nu sint obişnuit... acolo cu siguranţă nici pianul n-o să am unde să-l pun... acolo mă... mă... mă lasă să mor de foame !

îi luceau lacrimi în ochi ; de la mînie trecu la tînguire, cît pe ce să înceapă a hohoti. Benedykt ii puse mîna pe umăr şi, încreţindu-şi fruntea, se strîmbă cu dezgust. Totuşi, îi spuse calm :

— Fii pe pace ! Cum ai stat pînă acum la Korczyn vei sta mai departe. Sigur că acolo n-ai putea să trăieşti. Eu îţi ofer găzduire în continuare, în casa mea, cu mare plăcere. De fapt, aveţi la mine un fond pe care numai în rate i-1 pot restitui Justynei...

Orzelski îl ascultă, sorbindu-i cuvintele şi se linişti.

— Dar vezi, dumneata, bunul meu domn, parcă nu prea s-ar cădea ca o domnişoară de neam să facă o asemenea mezalianţă...

Benedykt stătu pe ginduri, o clipă.

— Domnule dragă, aminteşle-ţi propria dumitale ti-
• nereţe... Poate că Justyna va fi mai fericită in această mezalianţă decît a fost verişoara mea, alături de dumneata... şi doar era o căsătorie cît se poate de potrivită.

Orzelski rămase cu gura căscată, încurcat. Oarecari amintiri îl făcură să se cutremure.

— Inima, bunule domn... inima nu... asta... dacă din parte;i mea au fost nişte... asta pentru că...

— Ei, îl întrerupse Benedykt, despre trecut să nu mai vorbim, iar în ce priveşte viitorul dumitale, fii liniştit. Du-te sus, cîntă-ţi sonatele şi serenadele dumitale, iar Marta o să-ţi trimită îndată micul dejun...

Stătu pe gînduri o clipă, privindu-şi arcuşul.

— Dacă-i aşa, atunci Justynka n-are decît să... dar nu se cade ca o fată de neam să se mărite cu un... nu se cade... nu se cade !

Clătinînd din cap şi repetînd ultimele cuvinte, se linişti cu desăvîrşire. Benedykt mai stătu de vorbă încă

mult timp cu Marta şi cu Witoid, întors degrabă după ce o petrecuse pe Kirlowa cu copiii la trăsură şi-şi luase rămas bun de la ei. Auzind-o pe Marta că aşază masa în sufragerie, Benedykt o rugă să amine cîteva ore servitul prîn- zului şi-l trimise pe Witoid după Justyna.

Veni în fugă, aprinsă la faţă, neliniştită. Se temea de o împotrivire, de o discuţie neplăcută cu unchiul.

— Hai ! îi zise Benedykt, punîndu-şi pe cap pălăria de pai şi oferindu-i braţul.

Ghicind unde avea s-o ducă, i se anină de braţ c-ua strigăt de bucurie.

Mergeau pe drumeagul alb ce ducea spre cîmpul înfăşurat în covorul spălăcit. Sub cerul căptuşit cu nori albi săgetau lăstunii, ici-colo se roteau ereţii. în văzduh domnea o linişte amorţită, de toamnă tristă, rece...

Benedykt şi Justyna intrară în ograda lui Anzelm şi a lui Jan, străbătură cu paşi zoriţi livada mare unde iarba se uscase iar trifoiul alb pălise ; atunci o coţofană neagră cu pete albe începu să chirăie în părul mălăieţ, cocoşul de pe gard începu să cînte iar Mucyk cel galben ţîşni din bătătură, lătrînd îndîrjit. Justyna îl potoli, şi cîinele cu botul de vulpe începu să se gudure pe lîngă dînsa, să dea din coadă şi s-o privească în ochi bucuros.

După aceea îi observă băiatul înalt, chipeş, cu părul de aur ce cosea iarba în fundul grădinii, lîngă portiţă. Vâzîndu-i, deodată înlemni parcă de frică şi tot sîngele îi pieri din obraz. După o clipă însă îşi dădu seama ce însemna vizita aceea a Justynei alături de unchiul ei. O bucurie fără margini făcu sări scapere fulgere în priviri, coasa ii căzu din mîini şi limba de oţel scînteie în iarbă, zbîrnîind. Din cîteva salturi fu în faţa lui Benedykt, îngenunche şi-şi apăsă buzele fierbinţi pe mîna lui. Ben3-dykt însă nu la el se uita, ci la Anzelm ; sta în pridvor sub streaşina înflorată, cu umerii povîrniţi, înfăşurat în sumanul său lung şi îşi ridica mîna cu încetineală spre căciula mare de oaie. Ochii lor se întîlniră, se priviră o clipă unul pe altul în tăcere. In urmă, Benedykt îşi aşeză palma pe capul lui Jap, plecat în faţa sa şi rosti întrebător :

— E fiul lui Jerzy ?

Anzelm se îndreptă de spate şi-şi descoperi capul. Snopul de cteluii adîncite între sprîncene se răsfira pe fruntea înaltă spre timple — firişoare subţiri ca nişte raze piezişe. Ridică uşor cuşma, arătă cu ea codrul de peste Niemen şi. poticrrindu-Se rosti :

— Al... al... aceluia care se odihneşte într-un mormînt cu fratele dumneavoastră !

— SFÎRŞIT —

* Din poezia lui A. Mickiewicz „Odă tinereţii*;